

# PRANIE PIENIĘDZY

Regulacje i ryzyko  
sektora bankowego



# PRANIE PIENIĘDZY

## Regulacje i ryzyko sektora bankowego

PATRYCJA CHODNICKA

WARSZAWA 2015



Wydawnictwo Naukowe  
Wydziału Zarządzania  
Uniwersytetu Warszawskiego



Recenzent naukowy:

Redakcja: Anita Sosnowska

Projekt okładki: Agnieszka Miłaszewicz

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania  
Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015

ISBN: 978-83-63962-??-?

ISBN: 978-83-63962-??-? (on line)



Opracowanie komputerowe, druk i oprawa:  
Dom Wydawniczy ELIPSA,  
ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa  
tel./fax 22 635 03 01, 22 635 17 85  
e-mail: [elipsa@elipsa.pl](mailto:elipsa@elipsa.pl), [www.elipsa.pl](http://www.elipsa.pl)

# Spis treści

---

Wstęp .....	9
CZĘŚĆ 1	
MODELE ROZWIĄZAŃ INSTYTUCJONALNYCH ORAZ REGULACYJNYCH W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRANIU PIENIĘDZY	
<b>Rozdział I. Pranie pieniędzy .....</b>	<b>23</b>
1.1. Definicja prania pieniędzy .....	23
1.2. Porównanie szarej strefy i prania pieniędzy .....	30
1.3. Pranie pieniędzy a finansowanie terroryzmu .....	34
1.4. Determinanty prania pieniędzy .....	35
1.4.1. Determinanty prawne .....	35
1.4.2. Determinanty ekonomiczno-społeczne .....	37
1.4.3. Determinanty technologiczne .....	44
1.5. Metody prania pieniędzy .....	48
1.5.1. Model trójfazowy prania pieniędzy .....	48
1.5.2. Dwufazowy model prania pieniędzy .....	52
1.5.3. Model cykliczny prania pieniędzy .....	53
1.5.4. Model obiegu Zunda .....	54
1.5.5. Model czterosektorowy prania pieniędzy .....	57
1.5.6. Model celowy prania pieniędzy .....	58
1.5.7. Model wejścia-wyjścia .....	61
1.5.8. Alternatywny system obiegu pieniądza .....	62
1.6. Skutki prania pieniędzy .....	65
1.6.1. Skutki prania pieniędzy dla gospodarki realnej .....	65
1.6.2. Skutki prania pieniędzy dla sektora finansowego .....	71
1.7. Wnioski .....	75

<b>Rozdział II. Regulacje dotyczące zwalczania prania pieniędzy w sektorze bankowym</b> .....	77
2.1. Ustawodawstwo międzynarodowe .....	77
2.1.1. Regulacje obowiązujące w Stanach Zjednoczonych .....	77
2.1.2. Regulacje na obszarze Unii Europejskiej .....	82
2.1.3. Rekomendacje Bazylejskiego Komitetu do spraw Nadzoru Bankowego .....	114
2.2. Instytucje międzynarodowe przeciwdziałające praniu pieniędzy .....	118
2.2.1. Grupa Egmont do spraw Jednostek Wywiadu Finansowego .....	118
2.2.2. Grupa Specjalna do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy .....	118
2.2.3. Komitet Specjalny Ekspertów Rady Europy do spraw Oceny Środków Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy w Krajach Europy Środkowej i Wschodniej .....	122
2.3. Polskie regulacje dotyczące zwalczania prania pieniędzy .....	125
2.3.1. Etapy kształtowania rozwiązań prawnych .....	125
2.3.2. Przeciwdziałanie praniu pieniędzy w ustawie z dnia 16 listopada 2000 roku o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu .....	136
2.3.3. Pranie pieniędzy w kodeksie karnym z 1997 roku .....	158
2.4. Instytucjonalny opis zwalczania prania pieniędzy w Polsce .....	162
2.5. Wnioski .....	169
<b>Rozdział III. Modele regulacji przeciwdziałania praniu pieniędzy</b> .....	178
3.1. Modele nadzoru bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy .....	179
3.1.1. Model nadzoru bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy H. Gnutzmann'a, B. Unger i K. McCarthy'ego .....	179
3.1.2. Model międzynarodowego nadzoru bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy D. Masciandaro .....	183
3.2. Podejście oparte na regulacjach a podejście oparte na ryzyku .....	186
3.3. Ekonomia przeciwdziałania praniu pieniędzy – model regulatora .....	191
3.3.1. Model efektywnego regulatora D. Masciandaro .....	191
3.3.2. Model „crying wolf” .....	198
3.3.3. Informacyjna krzywa Laffera .....	211
3.4. Wnioski .....	214

**CZĘŚĆ II****WERYFIKACJA EFEKTYWNOŚCI ROZWIĄZAŃ  
REGULACYJNYCH**

<b>Rozdział IV. Restrykcyjność i efektywność przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy a raportowanie transakcji podejrzanych</b> .....	219
4.1. Analiza wpływu restrykcyjności przepisów na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych .....	220
4.1.1. Prawne determinanty raportowania transakcji podejrzanych .....	226
4.1.2. Badanie prawnych czynników raportowania transakcji podejrzanych przy wykorzystaniu regresji panelowej .....	246
4.2. Analiza efektywności regulacji dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy .....	259
4.2.1. Efektywność przepisów podejmujących kwestie przeciwdziałania praniu pieniędzy .....	259
4.2.2. Badanie determinant efektywności przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy przy wykorzystaniu modeli regresji panelowej .....	260
4.3. Wnioski .....	267
<b>Rozdział V. Ryzyko zjawiska prania pieniędzy w bankach</b> .....	269
5.1. Czynniki i kryteria ryzyka prania pieniędzy w bankach .....	269
5.2. Ryzyko prania pieniędzy ze względu na charakter banku .....	277
5.3. Analiza polskiego sektora bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy .....	284
5.4. Strategie podejmowane przez banki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy .....	290
5.5. Wnioski .....	299
<b>Rozdział VI. Analiza czynników wpływających na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych</b> .....	301
6.1. Czynniki ekonomiczne raportowania transakcji podejrzanych .....	301
6.2. Badanie ekonomicznych determinant raportowania transakcji podejrzanych .....	310
6.3. Wnioski .....	321

<b>Rozdział VII. Analiza kosztów ponoszonych przez banki europejskie w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy</b> .....	323
7.1. Analiza kosztów ponoszonych przez banki w związku z niedostosowaniem się do regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy .....	323
7.1.1. Maksymalny poziom kar finansowych nakładanych na banki ...	323
7.1.2. Analiza kar nałożonych na banki europejskie przez nadzorcę ...	325
7.2. Koszty dostosowania się banków do obowiązujących w Europie regulacji prawnych .....	329
7.2.1. Koszty wynikające z przejścia z podejścia opartego na regułach na podejście oparte na ryzyku .....	329
7.2.2. Analiza kosztów implementacji Dyrektywy 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku .....	331
7.3. Charakterystyka kosztów bieżących ponoszonych przez banki europejskie z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy .....	334
7.4. Analiza wpływu kosztów ponoszonych przez banki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych .....	337
7.5. Strategie wykorzystywane przez banki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy .....	347
7.6. Wnioski .....	349
<b>Zakończenie</b> .....	351
<b>Załączniki</b> .....	360
Załącznik 1. Porównanie definicji prania pieniędzy .....	360
Załącznik 2. Katalog przestępstw pierwotnych prania pieniędzy ....	362
Załącznik 3. Przynależność krajów do organizacji międzynarodowych mających na celu zwalczanie pranie pieniędzy .....	364
Załącznik 4. Krajowe jednostki analityki finansowej w wybranych krajach .....	371
Załącznik 5. Rekomendacje Financial Action Task Force w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy .....	375
Załącznik 6. Charakterystyka kryteriów ryzyka prania pieniędzy ....	382
Załącznik 7. Sankcje stosowane wobec wybranych krajów .....	395
<b>Bibliografia</b> .....	401



# Wstęp

---

Pranie pieniędzy jest zjawiskiem globalnym i łatwo pokonującym granice. Pochodzi od angielskiego zwrotu *money laundering*. Powszechnie uważa się, że pojawiło się w latach dwudziestych XX wieku w Stanach Zjednoczonych. W związku z jego charakterem ukształtowanych zostało wiele jego definicji. Na potrzeby pracy stworzono jednorodną definicję prania pieniędzy, przez które należy rozumieć legalizację dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem w celu ograniczenia kosztów transakcyjnych przy jednoczesnym wykorzystaniu wszelkich dostępnych metod, a w szczególności instytucji finansowych, rodzące koszty społeczno-prawno-ekonomiczne dla gospodarki krajowej, jak i międzynarodowej. Przez koszty transakcyjne rozumie się:

- koszty ujęcia, oskarżenia oraz utraty wolności przez „pracza”,
- koszty alternatywne wynikające z możliwości funkcjonowania w gospodarce legalnej,
- koszty straconego czasu,
- koszty wprowadzenia do legalnego obrotu, np. koszty łapówek, utrzymania działalności przestępczej.

Szacuje się, że zjawisko prania pieniędzy może sięgać około 5–7% światowego produktu krajowego brutto<sup>1</sup>. Naturalnym środowiskiem dla prania pieniędzy w przypadku dużych organizacji są centra finansowe. Co prawda istnieją badania mówiące, że odbywa się ono z daleka od systemów bankowych<sup>2</sup>, ale zależy to od wielkości organizacji, jak i miejsca dokonywania operacji. W związku z narażeniem sektora finansowego na ryzyko prania pieniędzy wdrażane są liczne regulacje, mające na celu przeciwdziałanie mu.

---

<sup>1</sup> P. Quirk (1997), *Money laundering: Muddying in the Macroeconomy*, „Finace&Development”; F. Schneider (2007), *Money Laundering: some preliminary empirical findings*; F. Schneider, U. Windischbauer (2008), *Money Laundering: Some Facts*, „European Journal of Law and Economics”, No. 26(3), p. 387–404; F. Schneider (2010), *Turnover of Organized Crime and Money Laundering: some preliminary empirical findings*, „Public Choice”, Vol. 144, issue 3, p. 473–486.

<sup>2</sup> P. Quirk (1997), *Money laundering: Muddying in the Macroeconomy*, „Finace&Development”.

W krajach, które zaimplementowały przepisy dotyczące zapobiegania praniu pieniędzy istnieje obowiązek rejestrowania transakcji ponadprogowych oraz natychmiastowego zgłaszania transakcji podejrzanych organom nadzoru, tak zwanym krajowym jednostkom analityki finansowej. W rzeczywistości przepisy te odnoszą się głównie do banków, bowiem one to monitorują oraz raportują znaczną większość wspomnianych transakcji (w zależności od kraju od 60% do 99% wszystkich raportowanych transakcji).

Za prekursora regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy uważa się Stany Zjednoczone. To bowiem regulacje tego kraju oraz rekomendacje Grupy Specjalnej do Spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (ang. *Financial Action Task Force – FATF*) stanowią wyznacznik zmian w przepisach dotyczących analizowanego zjawiska. Pierwsze przepisy odnoszące się do prania pieniędzy pojawiły się w 1970 roku (*The Bank Secrecy Act*). W Europie pierwszą dyrektywą podejmującą analizowany problem była Dyrektywa 91/308/EWG. Swoje rekomendacje wystosował również Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego. W Polsce pierwsza ustawa dotycząca tylko problemu legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem powstała w 2000 roku.

Dotychczas ukształtowane zostały dwa podejścia do problemu ryzyka prania pieniędzy. Pierwsze z nich oparte jest na regułach (ang. *rule based approach*). Polega ono na dostarczaniu informacji o transakcjach podejrzanych na podstawie tak zwanych transakcji ponadprogowych (transakcje gotówkowe lub bezgotówkowe powyżej progu zapisanego w ustawie) oraz podjęciu konkretnych działań określonych w przepisach prawnych. We wspomnianym podejściu formułowany jest katalog najbardziej prawdopodobnych sytuacji, w których może dochodzić do prania pieniędzy. Jeżeli spełnione są wszystkie warunki, wówczas instytucja ma obowiązek raportowania i wszczyna się proces oceny transakcji pod kątem jej nielegalności<sup>3</sup>. Podstawową wadą tego podejścia okazuje się możliwość zaadaptowania wskazanych technik przez podmioty zajmujące się opisywaną działalnością, a w konsekwencji nieskuteczność przeciwdziałania temu zjawisku. Ponadto wdrożenie obszernego katalogu podejrzanych działań skutkuje dostarczaniem znacznej liczby nieskutecznych informacji dotyczących legalizacji dochodów pochodzących z czarnej gospodarki<sup>4</sup>, czego efektem jest niska wykrywalność transakcji podejrzanych.

<sup>3</sup> S. Ross, M. Hannan (2007), *Money Laundering Regulation and risk – based decision making*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 10, No. 1.

<sup>4</sup> P. Reuter, E.M. Truman (2004), *Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering*, Institute for International Economics.

Drugie podejście w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oparte jest na ryzyku (ang. *risk based approach*). Zostało one wdrożone w krajach Unii Europejskiej, jako wynik *Dyrektywy 2005/60 WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu*. Powodem tych zmian okazały się innowacje w zakresie kryminalnych rozwiązań legalizacji analizowanego zjawiska, prowadzące do trudności administracyjno – prawnych w celu ustalenia kryteriów *ex-ante*. W związku z tym zarządzanie ryzykiem prania pieniędzy ograniczono do badania zachowań poszczególnych klientów. Podejście oparte na ryzyku nakłada na banki dużą odpowiedzialność, w związku z czym wymusza na nich rozwijanie zaplecza analitycznego. Wprowadza ono ponadto obowiązek udowodnienia swojego stanowiska w zakresie podejrzenia prania pieniędzy przed regulatorem lub organami prawnymi<sup>5</sup>.

W literaturze podkreśla się, iż trudno bankom monitorować i raportować transakcje podejrzane<sup>6</sup>, w związku z czym w zależności od wysokości sankcji nakładanych za brak informacji, obserwują działania swoich klientów lub przekazują informacje do krajowych jednostek analityki finansowej. Pierwsza sytuacja ma miejsce w przypadku nakładania niskich kar za niewywiązywanie się z przytoczonego obowiązku, bądź też w momencie ponoszenia relatywnie wysokich kosztów związanych z raportowaniem i monitorowaniem transakcji w stosunku do obciążeń finansowych będących skutkiem braku informacji dostarczanych do organów rządowych. Druga możliwość zachodzi natomiast przy stosowaniu wysokich sankcji oraz niskich kosztów wynikających z obowiązku sprawozdawczego. Efektem jest przesyłanie bardzo dużej ilości informacji powodującej trudności w ich interpretacji. Problem ten w literaturze opisany jest przez koncepcję „*crying wolf*” i informacyjną krzywą Laffera<sup>7</sup>. Badania przeprowadzone

<sup>5</sup> M. Draghi (2007), *The Prevention and Suppression of Money Laundering, Parliamentary Committee of Inquiry into Mafia – like Criminal Organizations*, Rome: Bank of Italy, 2007; S. Ross, M. Hannan, *Money Laundering Regulation and risk – based decision making*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 10, No. 1.

<sup>6</sup> B. Holmstrom, P. Milgrom (1991), *Multitask Principal – Agent Analyses: Incentive Contracts, Asset Ownership, and Job Design*, „Journal of Law, Economics and Organization”, Issue 7.

<sup>7</sup> P. Reuter, E.M. Truman (2004), *Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering*, Institute for International Economics; E. Takats (2007), *A Theory of „Crying Wolf”: The Economics of Money Laundering Enforcement*, International Monetary Fund; E. Takats (2008), *Tax Rate Cuts and Tax Compliance – The Laffer Curve Revisited*, „IMF Working Papers”, International Monetary Fund.

w Stanach Zjednoczonych<sup>8</sup>, Włoszech<sup>9</sup>, Wielkiej Brytanii<sup>10</sup> dowodzą ich prawdziwości.

Różnice w strategiach przyjmowanych przez poszczególne instytucje finansowe zależą od typu działalności i kraju. Mogą być one analizowane w oparciu o raporty dotyczące transakcji podejrzanych przesyłanych do krajowych jednostek analityki finansowej. Otrzymane dane można porównać z liczbą spraw przekazanych do prokuratury oraz zakończonych postępowań karnych wyrokiem skazującym. Relacja pomiędzy liczbą raportów a liczbą przestępstw okazuje się być trudną do zweryfikowania. Czynniki ryzyka wyznaczone przez każdą instytucję finansową służą do ustalania kryteriów pomocnych przy ocenie przewagi konkurencyjnej, jak preferencyjne traktowanie przez regulatora lub pozytywne efekty wynikające z reputacji<sup>11</sup>. Z punktu widzenia banku najważniejszym kryterium efektywności jest dostosowanie się do wymagań stawianych przez regulatora, przy jednoczesnym ograniczeniu kosztów własnych.

Dotychczas nie powstała praca zawierająca potwierdzenie wspomnianych założeń, co było efektem m.in. trudności w dostępie do danych statystycznych. Przeprowadzone badania w zakresie kosztowności i skuteczności przeciwdziałania praniu pieniędzy opierają się na wybranych modelach teoretycznych. Brak jest dotychczas przeprowadzonych badań empirycznych w zakresie czynników wpływających na ryzyko prania pieniędzy ponoszone przez banki w poszczególnych krajach europejskich.

Głównym celem pracy jest określenie czynników wpływających na skłonność sektora bankowego do raportowania transakcji podejrzanych oraz na skuteczność przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Przeprowadzono analizę uwarunkowań makroekonomicznych mających wpływ na ocenę zjawiska prania pieniędzy w sektorze bankowym. Zbadano również wpływ kosztów ponoszonych przez banki w zakresie przeciwdziałania-

---

<sup>8</sup> E. Takats (2007), *A Theory of „Crying Wolf”: The Economics of Money Laundering Enforcement*, International Monetary Fund; E. Takats (2008), *Tax Rate Cuts and Tax Compliance – The Laffer Curve Revisited*, „IMF Working Papers”, International Monetary Fund; G. Ailofi, M. Pieth (2003), *Anti – Money Laundering: Leveling the Playing Field*, „Basel Institute of Governance, Working Paper”, No. 1.

<sup>9</sup> S. Costa (2008), *Implementing the New Anti – Money Laundering Directive in Europe: Legal and Enforcement issues. The Italian Case*, „Global Business and Economics Review”, No. May.

<sup>10</sup> M. Gold, M. Levi (1994), *Money Laundering in the UK: An Appraisal of Suspicious – Based Reporting*, London: Police Foundation.

<sup>11</sup> H. Geiger, O. Wuensch (2006), *The Fight Against Money Laundering – An Economic Analysis of Cost-Benefit Paradoxon*, „Journal of Money Laundering Control”, 10 (1).

nia praniu pieniędzy na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych zgłaszanych przez banki. Ponadto weryfikacji poddano wpływ wdrażanych przepisów na wywiązywanie się banków z obowiązku raportowania transakcji podejrzanych.

W związku z tym postawiono trzy hipotezy badawcze. Pierwsza z nich brzmi: zjawisko raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez sektor bankowy uzależnione jest od poziomu rozwoju gospodarczego, stabilności gospodarczej oraz stopnia rozwoju rynku usług finansowych i jego struktury.

Poziom rozwoju gospodarczego mierzony jest PKB per capita. Do pomiaru stabilności gospodarczej kraju wykorzystano indeksy: korupcji<sup>12</sup>, wolności gospodarczej<sup>13</sup>, atrakcyjności kraju B. Unger i J. Walker'a<sup>14</sup> oraz indeks *AML* zaproponowany przez Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego. Do określenia wielkości rynku finansowego i sektora bankowego zastosowano wskaźniki zaproponowane przez T. Beck'a i A. Demirguc-Kunt<sup>15</sup>. Wśród wskaźników wyróżniono również te mówiące o efektywności, strukturze, zyskowności, stabilności i globalizacji sektora bankowego. Wraz ze wzrostem powyższych zmiennych wzrasta liczba transakcji podejrzanych raportowanych przez sektor bankowy.

W celu zweryfikowania pierwszej hipotezy przyjęto następujące pytania badawcze. Pierwsze z nich to pytanie, czy istnieje istotny statystycznie związek pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego mierzonego poziomem PKB per capita a liczbą transakcji zgłaszanych przez sektor bankowy? W związku z rozbieżnościami w dotychczasowych badaniach na temat oddziaływania korupcji na liczbę raportowanych transakcji podejrzanych pojawia się pytanie o istotną statystycznie zależność pomiędzy zjawiskiem korupcji mierzonym indeksem korupcji a liczbą transakcji raportowanych przez sektor bankowy? Kolejnym jest pytanie o wpływ poziomu wolności gospodarczej na liczbę raportów. Czy skala rynku finansowego oraz skala, struktura, efektywność, zyskowność, stabilność i globalizacja sektora bankowego wykazuje istotny statystycznie związek z liczbą raportów dotyczących

<sup>12</sup> Indeks percepcji korupcji CPI (ang. *Corruption Perception Index*) publikowany przez Transparency International.

<sup>13</sup> Mierzony indeksem wolności gospodarczej (ang. *Index of Economic Freedom*).

<sup>14</sup> Indeks atrakcyjności kraju (ang. *index of attractiveness money laundering*) wynikający z modelu grawitacyjnego Walker'a.

<sup>15</sup> T. Beck, A. Demirgüç-Kunt (2009), *Financial Institutions and Markets Across Countries and over Time: Data and Analysis*, World Bank Policy Research Working Paper No. 4943, May.

transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych przez banki do krajowych jednostek analityki finansowej?

Kolejna z postawionych hipotez odnosi się do kosztochłonności zwalczania zjawiska prania pieniędzy. Największe nakłady w tym celu ponosi sektor bankowy, w związku z tym zweryfikowano hipotezę brzmiącą następująco: im wyższe koszty ponoszone przez sektor bankowy w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy, tym mniejsza jego skłonność do przesyłania raportów dotyczących transakcji podejrzanych do krajowych jednostek analityki finansowej.

Koszty podzielono na dwie grupy, a mianowicie: koszty bieżące oraz koszty implementacji przepisów. W skład kosztów implementacji przepisów zgodnie z typologią przedstawioną przez Komisję Europejską wchodzi koszty związane z: dopasowaniem wewnętrznych przepisów, opłatami konsultacyjnymi, doradztwem prawnym, szkoleniami, zatrudnieniem nowych pracowników, inwestycjami w IT lub jego unowocześnieniem oraz zarządzania projektem. Do kosztów związanych z bieżącą działalnością w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy zalicza się koszty: wynagrodzeń, raportowania wewnętrznego, raportowania do krajowych jednostek analityki finansowej, audytu wewnętrznego, szkoleń oraz IT. Wpływ tych kosztów zbadano w odniesieniu do kosztów operacyjnych. Dotychczasowe badania wskazują na brak jednoznaczności w zakresie wpływu kosztów na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych.<sup>16</sup> Przyjęte założenie wywodzi się z teorii „*crying wolf*” oraz strategii nieuczciwego banku. W zaistniałej sytuacji postawiono szereg pytań badawczych, a mianowicie: czy istnieje istotny statystycznie związek pomiędzy udziałem przeciętnych kosztów bieżących oraz kosztów wynikających z wdrożenia regulacji dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy w stosunku do kosztów operacyjnych ponoszonych przez sektor bankowy, a liczbą raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez bank? Kolejne pytanie dotyczy występowania istotnego statystycznie związku pomiędzy wysokością wskaźnika restrykcyjności kar ponoszonych przez bank<sup>17</sup> oraz indeksu skali transakcji ponadprogowych<sup>18</sup>, a liczbą raportów?

<sup>16</sup> Dodatni związek: Takats 2007; Takats, Unger, Masciandaro 2007; Costa 2008; Coase 1964; Stigler 1964; Chong de Silanes 2006; KPMG 2004, 2007, 2011; Wilson, Abrahamse 1992; Johnston, Carrington 2006; Magnusson 2009; Thomas 2001; Moreira 2007.

Ujemny związek: Dalla Pellegrina, Mascianadro 2009; Geiger, Wuensch 2006; Hubli, Geiger 2004; Unger, van Waarden 2009; Gnutzmann, McCarthy, Unger 2004; Takats, Unger, Masciandaro 2007; Holstrom, Milgrom 1991; Barrachdi 2008; Filotto, Masciandaro 2001.

<sup>17</sup> Iloraz maksymalnej kary z niedostosowania się do przepisów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca.

<sup>18</sup> Iloraz limitu rejestrowanej transakcji wysokokwotowej zawartej w przepisach do produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca.

Ostatnia postawiona hipoteza odnosi się do wpływu restrykcyjności przepisów na liczbę przesyłanych raportów dotyczących transakcji podejrzanych. Założono, że im bardziej restrykcyjne przepisy w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, tym więcej raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych jest przez banki.

Do oceny restrykcyjności przepisów ze względu na różnice prawne wzięto pod uwagę typ przesyłanych raportów oraz formę organizacyjno – prawną krajowej jednostki analityki finansowej. Przeanalizowano również wpływ liczby transakcji ponadprogowych na liczbę przesyłanych raportów dotyczących transakcji podejrzanych. Badaniu poddano oddziaływanie indeksów skali transakcji ponadprogowych i restrykcyjności kar. Dotychczas przeprowadzone analizy wskazują na brak wpływu wysokości kar na liczbę zgłaszanych transakcji podejrzanych przez sektor bankowy.<sup>19</sup> Przyjęte założenie wywodzi się z teorii *crying wolf*. W związku z czym zweryfikowano również oddziaływanie wartości faktycznie stosowanych sankcji finansowych i innych obciążeń za niewywiązywanie się z obowiązków dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy. Zbadano także wpływ przeprowadzanych kontroli wobec banków z tego tytułu. W odniesieniu do trzeciej hipotezy postawiono następujące pytania: Czy istnieje istotny statystycznie związek pomiędzy wskaźnikiem restrykcyjności kar nakładanych na banki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, a liczbą raportów przesyłanych przez sektor bankowy? Czy też na analizowaną wielkość istotny wpływ wywierają faktycznie stosowane kary i inne obostrzenia oraz przeprowadzane kontrole? Czy na liczbę raportów oddziałuje typ raportów (*STR*<sup>20</sup>, *CTR*<sup>21</sup>, *SAR*<sup>22</sup>) oraz forma krajowej jednostki analityki finansowej (organ administracyjny, organ sądowniczy lub policja)? Czy zmiana charakteru regulacji (przejście regulatora z podejścia opartego na regulach na podejście oparte na ryzyku) spowodowało wzrost przekazywanych raportów?

Zbadano również efektywność przepisów, zatem czy przesyłane raporty są skuteczniejsze w krajach o bardziej restrykcyjnych przepisach? Poprzez

<sup>19</sup> Dodatni związek: Gold, Levi 1994; Masciandaro 1999, 2001; Ferwerda 2009; Takats 2007; Masciandaro 1998; Filotto, Masciandaro 2001; Moreira 2007; Araujo, Moreira 2005; Mundlak; Masciandaro, Portlano 2001; Becker 1968; Mitchell 2002; Barth, Caprio, Levine 2004; Garciano, Posner 2005; Cuellar 2003.

Ujemny związek: Dalla Pellegrina, Masciandaro 2009; Helleiner 2002; Kaufmann, Kraay, Mastruzzi 2005; Unger, Rawlings 2008; Buscaglia 2008; Costa 2008; KPMG 2003; Pieth, Aiolfi 2003; Unger, van Waarden 2009; Roudaut, Karrounarakis 2011.

<sup>20</sup> STR (ang. *suspicious transactions reports*).

<sup>21</sup> UTR (ang. *unusual transactions reports*).

<sup>22</sup> SAR (ang. *suspicious activity reports*).

skuteczność należy rozumieć ilaraz spraw, które zakończyły się wyrokiem skazującym za pranie pieniędzy do liczby raportów podejrzanych o pranie pieniędzy.

Praca ma charakter empiryczno-teoretyczny, w której wykorzystano analizę i krytykę piśmiennictwa, badanie dokumentów, analizę statystyczną oraz porównawczą.<sup>23</sup>

Analiza i krytyka dotychczasowego piśmiennictwa pozwala stwierdzić istotność tematu badawczego. Stał się on przedmiotem analiz w wielu krajach. Należy jednak podkreślić, że nie był on dotychczas poparty badaniami empirycznymi, lecz jedynie teoretycznymi, ze względu na brak danych, problemy wynikające z utajnienia niektórych z nich oraz potrzeby weryfikacji informacji cząstkowych pochodzących z licznych raportów. Analiza piśmiennictwa wskazuje również na niejednoznaczność w zakresie czynników mogących wpływać na wywiązywanie się banków z obowiązku raportowania transakcji podejrzanych.

Metodę badań dokumentów wykorzystano w odniesieniu do publikowanych corocznie w latach 2001–2010 raportów przez europejskie krajowe jednostki analityki finansowej<sup>24</sup> w zakresie transakcji podejrzanych zgłaszanych

<sup>23</sup> J. Apanowicz (2005), *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej. Prace doktorskie, prace habilitacyjne*, Difin, Warszawa, s. 57.

<sup>24</sup> Drejtoria e Pergjithshme e Parandalimit ter Pastrimit te Parave (DPPPP) (Albania), Bundeskriminalamt (A-FIU) (Austria), Cellule de Traitement des Informations Financières / Cel voor Financiële Informatieverwerking (CTIF-CFI) (Belgia), Financial Intelligence Directorate of National Security Agency (FID) (Bułgaria), Anti-Money Laundering Office (AMLO) (Chorwacja), Unit for Combating Money Laundering (MOKAS) (Cypr), Finanční analytický útvar (FAU – CR) (Czechy), SØK / Hvidvasksekretariatet Stadsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet / Hvidvasksekretariatet (HVIDVASK) (Dania), Rahapesu Andmebüro / Money Laundering Information Bureau (Estonia), Keskusrikospoliisi / Rahanpesun selvittelykeskus (Finlandia), Traitement du renseignement et action contre les circuits financiers clandestins (TRACFIN) (Francja), Saqartvelos Finansuri Monitoringis Samsaxuri (Gruzja), Zentralstelle für Verdachtsanzeigen (Niemcy), Foreas Arthrou 7 N.2331/95 Hellenic Anti-Money Laundering and Anti-Terrorism Financing Commission (HAMLC) (Grecja), Central Criminal Investigations Bureau of the Hungarian Customs & Finance Guard Hungarian Financial Intelligence Unit (Węgry), Ríkislögreglustjórnin (RLS) (Islandia), An Garda Síochána / Bureau of Fraud Investigation (MLIU) (Irlandia), Banca d'Italia – Unità di Informazione Finanziaria (UIF) Financial Intelligence Unit (Włochy), Kontroles dienests, Noziedīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novērsšanas dienests (KD) (Łotwa), Finansiniu Nusikaltimu Tyrimo Tarnyba Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Pinigų Plovimo Prevencijos Skyrius Financial Crime Investigation Service (FCIS) (Litwa), Cellule de Renseignement Financier (FIU-LUX) (Luksemburg), Ministerstvo za Finansii-Direkcija za Sprecovanje na Perenje Pari Money Laundering Prevention Directorate (MLPD)



przez banki. Przedmiotem badania stały się również raporty Komisji Europejskiej, Europejskiego Banku Centralnego, *MONEYVAL*, *Financial Task Authority Force*, Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Banku Światowego. Do dokumentów objętych badaniem zaliczono także akty prawne zarówno polskie jak i krajów europejskich. Przystudiowano zalecenia *Financial Task Authority Force*, Banku Rozrachunków Międzynarodowych. Analiza raportów sporządzanych przez instytucje komercyjne pozwoliła również zweryfikować tendencje w sektorze bankowym w zakresie badanego zjawiska.

Do weryfikacji pierwszej hipotezy zastosowano statyczne i dynamiczne modele panelowe. Wśród modeli statycznych wykorzystano następujące metody i testy statystyczne: modele panelowe ze sztucznymi zmiennymi (ang. *fixed effects model*), modele panelowe z dekompozycją składnika losowego oparte na uogólnionej metodzie najmniejszych kwadratów (ang. *GLS random effects model*), test Hausmana, test mnożnika Lagrange'a zaproponowany przez Breusch'a i Pagana do oceny istotności składników grupowych. Dynamicznymi modelami oraz testami statystycznymi zastosowanymi do badania były: modele oparte na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano i Bonda (FDGMM), skorygowanym estymatorze wariancji Windmeijera, systemowym estymatorze GMM Blundella i Bonda, test Sargana oraz test autokorelacji Arellano–Bonda.

Jako zmienną objaśnianą wykorzystano liczbę raportów przesyłanych przez sektor bankowy w poszczególnych krajach w latach 2001–2010. Za zmienne objaśniające do budowy pierwszego modelu obrano: PKB *per capita*, indeks korupcji, indeks wolności gospodarczej, indeks atrakcyjności kraju

---

(Macedonia), Financial Intelligence Analysis Unit (FIAU) (Malta), Financial Intelligence Unit – Nederland (FIU-Netherlands) (Holandia), OKOKRIM / EFE – Enheten for finansiell etterretning The National Authority for Investigation and Prosecution of Economic and Environmental Crime – The Money Laundering Unit (Norwegia), Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF) (Polska), Unidade de Informação Financeira (UIF) (Portugalia), Oficiul Nacional de Prevenire si Combatere a Spalarii Banilor (ONPCSB) (Rumunia), Federalnaja Sluzhba po Finansovomu Monitoringu / Federal Service for Financial Monitoring (FSFM) / Rosfinmonitoring (Rosja), Spravodajská jednotka finacnej polície Úradu boja proti organizovanej kriminalite (SJFP UBPOK) (Słowacja), Urad RS za Preprecevanje Pranja Denarja Ministrstvo za Finance (Słowenia), Servicio Ejecutivo de la Comisión de Prevención de Blanqueo de Capitales e Infracciones Monetarias (SEPBLAC) (Hiszpania), Finanspolisen Rikskriminalpolisen (FIPO) (Szwecja), Meldestelle für Geldwäscherei, Bureau de communication en matière de blanchiment d'argent, Ufficio di comunicazione in materia di riciclaggio di denaro Money Laundering (Szwajcaria), Mali Suçlari Arastirma Kurulu (MASAK) (Turcja), Serious Organised Crime Agency (SOCA) (Wielka Brytania), State Committee for Financial Monitoring of Ukraine (SCFM) (Ukraina).

B. Unger, J. Walker'a, indeks *AML* zaproponowany przez Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego, współczynnik wypłacalności oraz indeksy: wskaźnik płynnych zobowiązań sektora finansowego do PKB, wskaźnik kredytów udzielanych przez banki depozytowo-kredytowe i inne instytucje finansowe do PKB, wskaźnik depozytów w instytucjach finansowych do PKB, wskaźnik depozytów w bankach komercyjnych do PKB, wskaźnik kredytów udzielanych przez banki do PKB, wskaźnik wartości aktywów banku centralnego do PKB, wskaźnik aktywów banków depozytowo-kredytowych do PKB, wskaźnik aktywów banków depozytowo-kredytowych do aktywów sektora bankowego, marża odsetkowa netto, wskaźnik kosztów ogólnych, wskaźnik kredytów do depozytów, wskaźnik kosztów ogólnych do przychodów brutto, wskaźnik koncentracji, stopa zwrotu na aktywach, stopa zwrotu na kapitałach własnych, wskaźnik – z, wskaźnik depozytów banków z krajów offshore do depozytów utrzymywanych w bankach krajowych, wskaźnik przepływów środków pieniężnych do PKB, wskaźnik zagranicznych pożyczek od banków nierezydentów do PKB.

Hipoteza druga dotyczy poziomu kosztów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i ich wpływu na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez banki. Do jej weryfikacji wykorzystano dane dla roku 2009, kiedy to we wszystkich krajach Unii Europejskiej wdrożono przepisy Dyrektywy 2005/60 WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu. Do przeanalizowania ich wpływu zastosowano regresję liniową. Estymacji dokonano przy wykorzystaniu klasycznej metody najmniejszych kwadratów oraz uogólnionej metody najmniejszych kwadratów. Dla określenia jej poprawności wykorzystano: współczynniki korelacji, statystyki opisowe, odległości Mahalanobisa, test F-Snedecora, ocenę współliniowości VIF, statystyka Jarque–Berra na normalność reszt, test Ramsey's RESET, test White'a na heteroskedastyczność reszt oraz statystykę t-studenta, badająca istotność statystyczną oszacowanych parametrów regresji. Zmienne objaśniające wpływające na wolumen przekazywanych raportów to: udział kosztów bieżących w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w kosztach operacyjnych, udział kosztów wdrożenia regulacji w kosztach operacyjnych, forma przesyłanego raportu, wskaźnik restrykcyjności kar oraz indeks skali transakcji ponadprogowych.

Trzecia z postawionych hipotez zweryfikowana została przy wykorzystaniu modelu regresji panelowej dla lat 2001–2010 dla 47 krajów europejskich. Jako zmienną objaśnianą przyjęto liczbę raportów dotyczących transak-

cji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych przez sektor bankowy, a zmienne objaśniające to: wskaźnik restrykcyjności kar, wskaźnik skali transakcji ponadprogowych, typ organu nadzorczego (administracyjny, policyjny, sądowiczy), forma raportu, liczba przesyłanych raportów dotyczących transakcji ponadprogowych, wartość kar nakładanych przez krajowe jednostki analityki finansowej na instytucje obowiązane oraz banki za nie-realizowanie polityki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, liczba nakładanych kar, liczba innych obciążeń niż kary finansowe wystosowanych do banków, liczba przeprowadzanych kontroli przez krajowe jednostki analityki finansowej w instytucjach obowiązanych oraz innych instytucjach obowiązanych, wartość środków zablokowanych oraz skonfiskowanych z tytułu prania pieniędzy, liczba blokad nałożonych na rachunki bankowe, indeks wolności gospodarczej, indeks korupcji, indeks percepcji korupcji, wartość produktu krajowego brutto w przeliczeniu na mieszkańca, indeks atrakcyjności kraju B. Unger i J. Walker'a, indeks *AML* Bazylejskiego Komitetu do spraw Nadzoru Bankowego, moment wprowadzenia regulacji dotyczących podejścia opartego na ryzyku, obecność danego kraju na listach sankcyjnych, indeks *FATF* oraz indeks *KYC*.

Przeprowadzona analiza porównawcza pozwoliła na określenie różnic w podejmowanych strategiach przez banki w wybranych krajach. Badania empiryczne i analizy ilościowe zawarte w pracy zostały wykonane z wykorzystaniem pakietu komputerowego *Excel* oraz programów wykorzystywanych do badań statystycznych *GRET*L i *STATA*.

W rozdziale pierwszym scharakteryzowano zjawisko prania pieniędzy. Przeprowadzono analizę dotychczasowych jego definicji. Dokonano jego porównania z szarą strefą oraz finansowaniem terroryzmu. Przeprowadzono przegląd czynników wpływających na jego rozwój oraz przeanalizowano metody wykorzystane do legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Przedstawiono skutki, jakie niesie za sobą pranie pieniędzy dla gospodarki realnej i sektora finansowego. Określono wady i zalety tego zjawiska w zależności od okoliczności, w jakich funkcjonuje gospodarka.

W kolejnej części pracy przedstawiono regulacje dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy. Analizy dokonano na przepisach zaimplementowanych w Stanach Zjednoczonych oraz Unii Europejskiej. Scharakteryzowano rekomendacje Grupy Specjalnej do Spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniądzy oraz Bazylejskiego Komitetu do spraw Nadzoru Bankowego. Przedstawiono zadania i obowiązki instytucji zajmujących się przeciwdziałaniem legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem, a przede

wszystkim Grupy Egmont do spraw Jednostek Wywiadu Finansowego oraz Komitetu *MONEYVAL*. Zobrazowano również przepisy obowiązujące w Polsce w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Następnie dokonano przeglądu modeli regulacji zwalczania legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Zaprezentowano model nadzoru bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy H. Gnutzmann'a, B. Unger, J. McCarthy'ego oraz model D. Masciandaro. Dokonano również porównania podejścia opartego na regulacjach z podejściem opartym na ryzyku. Przedstawiono model efektywnego regulatora D. Masciandaro oraz model „*crying wolf*”.

W rozdziale czwartym przeprowadzono weryfikację hipotezy dotyczącej wpływu restrykcyjności przepisów na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych przez banki do krajowych jednostek analityki finansowej. Do analizy restrykcyjności przepisów wykorzystano statyczne i dynamiczne modele panelowe. Zbadano efektywność regulacji w zakresie zwalczania legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem.

Kolejny rozdział odnosi się do ryzyka prania pieniędzy, na jakie narażone są banki. Zaprezentowano jego czynniki i kryteria klasyfikacji. Dokonano jego charakterystyki ze względu na działalność banku i zawierane przez niego stosunki gospodarcze. Przedstawiono także liczbę raportów przesyłanych przez banki w Europie, a w szczególności w Polsce.

Następnie dokonano weryfikacji hipotezy, że zjawisko raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez sektor bankowy uzależnione jest od poziomu rozwoju gospodarczego, stabilności gospodarczej oraz stopnia rozwoju rynku usług finansowych i jego struktury. W tym celu zastosowano statyczne i dynamiczne modele panelowe.

W rozdziale siódmym przedstawiono koszty ponoszone przez banki w związku z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy. Dokonano również przy zastosowaniu regresji liniowej weryfikacji hipotezy, że im wyższe koszty ponoszone przez sektor bankowy w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy, tym mniejsza jego skłonność do przesyłania raportów dotyczących transakcji podejrzanych do krajowych jednostek analityki finansowej. Zobrazowano również strategie podejmowane przez banki w związku ze zwalczaniem zjawiska legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem.

# CZĘŚĆ 1

---

## **MODELE ROZWIĄZAŃ INSTYTUCJONALNYCH ORAZ REGULACYJNYCH W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRANIU PIENIĘDZY**



## Pranie pieniędzy

---

Zjawisko prania pieniędzy ukształtowało się w latach dwudziestych XX wieku. Istnieje wiele jego definicji. W rozdziale dokonano ich przeglądu. Przedstawiono również czynniki wpływające na jego skalę. Zanalizowano metody legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Porównano pranie pieniędzy ze zjawiskiem szarej strefy oraz finansowaniem terroryzmu. Opisano skutki jakie niesie za sobą legalizacja dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem.

### 1.1. Definicja prania pieniędzy

Pranie pieniędzy jest zjawiskiem obecnym w każdym kraju na świecie. W związku z postępującą globalizacją staje się problemem transgranicznym o negatywnych skutkach dla społeczeństwa i gospodarki. Cechą tego zjawiska jest jego wymiar społeczno – finansowy, co powoduje potrzebę zajmowania się nim nie tylko przez prawników, ale również przez ekonomistów. Liczne przepisy, szczególnie w obszarze ryzyka operacyjnego, kładą nacisk na potrzebę zarządzania ryzykiem prania pieniędzy.

Trudno jest jednoznacznie określić moment pojawienia się zjawiska prania pieniędzy, jednak powszechnie uważa się, że były to lata dwudzieste XX wieku<sup>1</sup>. W tym bowiem okresie pojawiły się w Stanach Zjednoczonych gangi, trudniące się prócz typowej działalności przestępczej, legalizacją dochodów pochodzących z nielegalnych interesów. Etymologia słowa wywodzi się z wykorzystywania do analizowanej działalności form aktywności gospodarczej charakteryzujących się szybkim przepływem gotówki, na przykład pralni (ang. *laundry* – stąd nazwa w języku angielskim *money laundering*), restauracji, kasyn, i innych.<sup>2</sup> Samo słowo pranie pieniędzy ma wiele synonimów, do których należą między innymi „wybielanie” (ang. *whitening*),

<sup>1</sup> P. Lilley (2006), *Brudne interesy*, Helion, Warszawa, s. 19.

<sup>2</sup> P. Chodnicka (2011), *Zastosowanie teorii „crying wolf” w procesie wykrywania prania brudnych pieniędzy*, w J. Sokołowski, M. Sosnowski, „Polityka ekonomiczna”, „Prace

„czyszczenie” (ang. *cleaning*), „czarne pieniądze” (ang. *black money*), czy „czarny rynek” (ang. *black market*).

Istnieje wiele definicji prania pieniędzy. Ich katalog został przedstawiony w załączniku nr 1. W Europie prawną definicję zjawiska zawiera Dyrektywa 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 r. w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu, której art. 1 ust. 2 za pranie pieniędzy uznaje następujące czyny popełnione umyślnie:

- a) „konwersję lub przekazywanie mienia, ze świadomością, że pochodzi ono z działalności przestępczej lub z udziału w takiej działalności, w celu ukrywania lub zatajania nielegalnego pochodzenia tego mienia albo udzielenia pomocy osobie, która bierze udział w takiej działalności, dla umożliwienia jej uniknięcia konsekwencji prawnych takiego działania;
- b) ukrycie lub zatajenie prawdziwego charakteru mienia, jego źródła, miejsca położenia, rozporządzania nim, przemieszczania, własności lub praw do mienia, ze świadomością, że mienie to pochodzi z działalności przestępczej lub z udziału w takiej działalności;
- c) nabycie, posiadanie lub korzystanie z mienia, ze świadomością w momencie jego otrzymania, że mienie to pochodzi z działalności o charakterze przestępczym lub z udziału w takiej działalności;
- d) udział lub współdziałanie w popełnieniu, usiłowanie popełnienia, jak też pomocnictwo, podżeganie, ułatwianie oraz doradzanie przy popełnieniu czynów określonych w powyższych literach.”

Przedstawiona definicja została przeniesiona na grunt polskiego ustawodawstwa i zawarta w znowelizowanej Ustawie z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 276, Nr 182, poz. 1228). Definicja ta nie uległa zmianie również w IV Dyrektywie AML.

O. Lipert i M. Walker<sup>3</sup> w szerokim znaczeniu traktują pranie pieniędzy, jako część gospodarki cienia (tabela 1.1) związaną z nielegalną działalnością opartą zarówno na transakcjach finansowych, jak i niefinansowych. W węższym natomiast, jako przedstawione zjawisko można rozumieć legalizację dochodów pochodzących z działalności nielegalnej przy bezpośrednim wykorzystaniu transakcji niefinansowych.

---

Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 166, Wrocław, s. 120.

<sup>3</sup> O. Lipert, M. Walker (1997), *The Underground Economy: Global Evidences of its Size and Impact*, Vancouver, B.C.: The Frazer Institute, s. 5.



Tabela 1.1. Typologia szarej strefy

Działalność	Transakcje finansowe		Transakcje niefinansowe	
Nielegalna	handel kradzionymi dobrami, handel i produkcja narkotyków, prostytutka, hazard, przemyt, defraudacje itp.		handel wymienny: narkotykami, kradzionymi dobrami itp.	produkcja lub uprawa narkotyków na własny użytek, kradzież na własny użytek
Legalna	Niepłacenie podatków	Zwolnienia podatkowe	Niepłacenie podatków	Zwolnienia podatkowe
	niedeklarowanie dochodów z: samo zatrudnienia, wynagrodzeń, płac i posiadanych aktywów	zniżki, zasiłki dodatki pracownicze (samochody, subsydiowanie żywności itp.)	wymiana legalnych dóbr i usług	wykonywanie pracy samodzielnie

Źródło: O. Lipert, M. Walker (1997), *The Underground Economy: Global Evidences of its Size and Impact*, Vancouver, B.C.: The Frazer Institute, s. 5.

Definicja prania pieniędzy sformułowana została również przez D. Masciandaro<sup>4</sup>. Zjawisko to ogólnie traktuje jako aktywność generowaną przez kryminalną lub nielegalną działalność. W wąskim znaczeniu zwraca uwagę na cel działalności, jakim jest redukcja kosztów transakcyjnych, wynikających z nielegalnego źródła pochodzenia. Podkreśla przy tym znaczenie racjonalnych oczekiwań zaangażowanych podmiotów i zakłada działania mające na celu optymalizację zysków z wprowadzania do legalnego obrotu dochodów uzyskiwanych w sposób niezgodny z literą prawa. Przy czym, jako koszty transakcyjne rozumie się koszty wynikające z:

- ujęcia przez policję na praniu pieniędzy,
- wykrycia i ewentualnego ukarania,
- alternatywnej działalności z funkcjonowania w gospodarce legalnej.<sup>5</sup>

Katalog kosztów można poszerzyć o czas zaangażowany w poszukiwanie możliwości legalizacji wspomnianych dochodów.

Wśród krajowej literatury znajduje się również szereg definicji dotyczących prania pieniędzy. E. Pływaczewski poprzez to zjawisko rozumie ukrywanie przy wykorzystaniu różnorodnych działań, nielegalnego źródła pochodzenia uzyskanych korzyści, co warunkuje możliwość bezpiecznego (rozumianego, jako bezkarne z punktu widzenia przestępcy) ich włączenia

<sup>4</sup> D. Masciandaro (2007), *Economics of money laundering: A primer*, Paolo Baffi Centre, Working Paper, no. 171.

<sup>5</sup> D. Masciandaro (2007), *Economics of money laundering: A primer*, s. 5.

do legalnego obrotu finansowego i gospodarczego.<sup>6</sup> H. KołECKI i R. JęCZ wskazują, iż aktywność ta dokonywana jest w sposób zorganizowany i obejmuje wszelkiego rodzaju działania polegające na nabyciu lub przeniesieniu praw w celu ukrycia dochodów pochodzących z nielegalnych źródeł i wprowadzenia ich do powszechnego obrotu gospodarczego. Źródłem dochodów są w szczególności środki finansowe pochodzące z zorganizowanej przestępczości dotyczącej handlu narkotykami, bronią, kradzionymi samochodami, przemytu, prostytucji<sup>7</sup>. Uproszczoną definicję przyjmuje B. HołYST, który jako pranie pieniędzy określa działalność przestępczą mająca na celu legalizację przestępczych dochodów<sup>8</sup>. M. Prengel natomiast, jako zjawisko to określa wprowadzenie środków pieniężnych o większej wartości, cechujących się przestępczym pochodzeniem, najczęściej do legalnego systemu gospodarczego, po to aby nabyły one pozorów pochodzenia zgodnego z prawem, celem ich maskowania a w konsekwencji uniknięcia odebrania (nierzadko uchylecia się od zapłacenia podatku), które to działania są przestępczą reakcją na funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości wspomaganego przez doniesienia (obowiązek przekazywania informacji o transakcjach podejrzanych) pracowników instytucji obowiązanych, a w szczególności instytucji finansowych. Opisane działania służą zapobieżeniu skazania sprawców przestępstw pierwotnych oraz legalizacji mienia tak, aby przynosiło w niedalekiej przyszłości zyski wspierające działalność przestępczą<sup>9</sup>.

J. Grzywacz zwraca uwagę na podział środków finansowych w gospodarce pod względem ich źródła pochodzenia, a mianowicie wyróżnia pieniądze:

- czyste – przez które należy rozumieć legalne dochody, których pochodzenie nie budzi wątpliwości oraz od których odprowadzono należny podatek;
- szare – oznaczające środki finansowe pochodzące z tzw. gospodarki cienia, czyli między innymi działalności gospodarczej prowadzonej bez zezwolenia lub bez wywiązywania się z obowiązków fiskalnych itp.;
- brudne – dochody finansowe, których źródłem jest działalność przestępcza.

<sup>6</sup> E. Pływaczewski (1993), *Pranie brudnych pieniędzy nowym wyzwaniem dla systemu ekonomiczno-finansowego w Polsce*, w „Proceder prania brudnych pieniędzy”, Studia i materiały, Toruń, s. 17.

<sup>7</sup> R. JęCZ, H. KołECKI (1993), *Rola i zadania Narodowego Banku Polskiego oraz systemu bankowego w procesie zwalczania procederu prania pieniędzy w Polsce. Podstawowe uwarunkowania i kierunki działań*, w „Proceder prania brudnych pieniędzy”, Studia i materiały, 1993, s. 85–86.

<sup>8</sup> B. HołYST (2000), *Kryminalistyka*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa, s. 301.

<sup>9</sup> M. Prengel (2003), *Środki zwalczania przestępczości prania pieniędzy w ujęciu prawnoporównawczym*, TNOiK Dom Organizatora, Toruń, s. 103.

Trudno jest rozgraniczyć szare i brudne pieniądze, bowiem oba rodzaje wywołują potrzebę ich legalizacji w obawie przed konsekwencjami prawnymi.<sup>10</sup>

Wszyscy przytoczeni autorzy odnoszą się do następujących cech wspólnych definicji prania pieniędzy, a mianowicie:

- pierwotnego nielegalnego źródła pochodzenia,
- wprowadzania środków finansowych do legalnego obrotu,
- uniknięcia kary za prowadzenie pierwotnej nielegalnej działalności,
- optymalnych kosztów legalizacji.

W ujęciu prawnym zgodnie z art. 299 par. 1.1 Kodeksu Karnego, podstawową przesłanką badanego zjawiska są „korzyści związane z popełnieniem czynu zabronionego”. Wynika to z otwartego, szerokiego katalogu przestępstw pierwotnych, których przykładami są:<sup>11</sup>

- produkcja, handel i przemyt narkotyków;
- oszustwa podatkowe, kredytowe, celne, ubezpieczeniowe itp.;
- korupcja i łapownictwo;
- nielegalny handel bronią;
- fałszerstwo dokumentów, środków płatniczych, papierów wartościowych, czeków itp.;
- handel ludźmi i organami ludzkimi, nielegalny przemyt ludzi za granicę;
- kradzież i przemyt samochodów, artykułów tytoniowych i alkoholowych, sprzętu, dzieł sztuki, antyków;
- zabójstwa na zlecenie;
- stręczycielstwo, prostytutka;
- nielegalne gry hazardowe;
- handel pirackimi płytami i oprogramowaniem;
- handel podróbkami markowych towarów;
- porwania, wymuszanie haraczy, rozboje i włamania.

Załącznik 2 przedstawia szeroki katalog przestępstw pierwotnych będących źródłem prania pieniędzy.

Katalog głównych źródeł dochodów będących podstawą legalizacji działalności niezgodnej z prawem w Europie Środkowo-Wschodniej został przedstawiony w tabeli 1.2. Z badań przeprowadzonych przez J. Siska<sup>12</sup> wynika, iż podstawowym źródłem pierwotnym przestępstwa, jakim jest pranie pie-

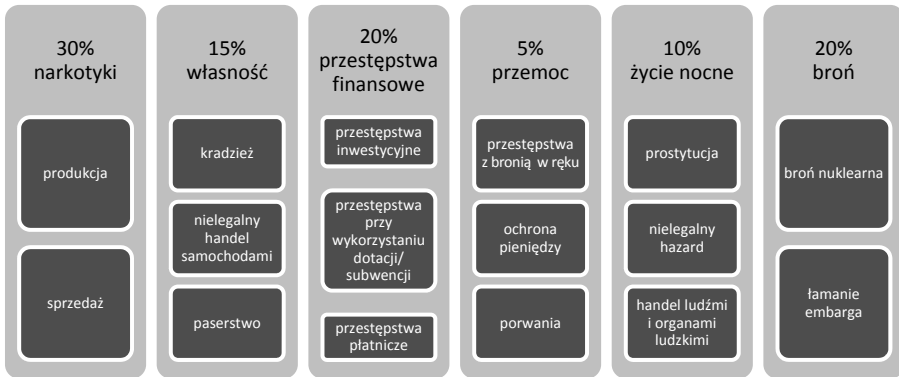
<sup>10</sup> J. Grzywacz (2010), *Pranie pieniędzy, metody, raje podatkowe, zwalczanie*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – oficyna wydawnicza, Warszawa.

<sup>11</sup> J. Skorupka (2006), *Pojęcie brudnych pieniędzy w prawie karnym*, „Prokuratura i prawo”, nr 11.

<sup>12</sup> J. Siska (1999), *Die Geldwascherei and Ihre Bekämpfung in Osterreich, Deutschland und der Schweiz*, Wien.

niędzy, jest działalność narkotykowa, stanowiąca około 30% nielegalnego dochodu służącego do późniejszej legalizacji. Mniejszy udział stanowią odpowiednio przestępstwa związane z działalnością finansową (20%), własnością (15%), bronią (10%), życiem nocnym (10%), czy przemocą (5%).

**Tabela 1.2. Główne źródła prania brudnych pieniędzy w Europie Środkowo-Wschodniej**



Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Siska (1999), *Die Geldwascherei und Imre Bekämpfung in Osterreich, Deutschland Und der Schweiz*, Wien.

Istnieje wiele poglądów na temat klasyfikacji przestępstw podatkowych, jako pierwotnego źródła prania pieniędzy. E. Alvater<sup>13</sup> na przykład traktuje malwersacje podatkowe, jako oddzielny typ przestępstwa. Dla rozróżnienia między przestępstwami podatkowymi, praniem pieniędzy oraz przemytem gotówki bierze pod uwagę następujące kryteria:

- legalność/nielegalność środków inwestowanych w kraju ich pochodzenia;
- legalność/nielegalność transferu środków,
- legalność/nielegalność inwestowania środków w kraju przeznaczenia.

Wyniki klasyfikacji zawiera tabela nr 1.3. E. Alvater zwraca uwagę na nielegalność środków finansowych tylko w kraju pochodzenia przestępstwa. Przemyt gotówki jest nielegalny podczas samego transferu kapitału<sup>14</sup>. Pranie pieniędzy stanowi natomiast działalność niezgodną z prawem zarówno podczas transferu kapitału, jak i inwestycji w kraju pochodzenia i przeznaczenia środków finansowych.

<sup>13</sup> E. Alvater (2002/2004), *Schattenseiten der Globalisierung*, <http://www.polwiss.fuberlin.de/people/alvater/B10Schattenglob.pdf>.

<sup>14</sup> Jako przemyt gotówki należy traktować transfer środków powyżej określonej prawnie granicy do innego kraju bez zgłoszenia organom celnym.

Różnice w zakresie traktowania przestępstw podatkowych, jako źródło prania pieniędzy w poszczególnych krajach wynikają z różnic prawno-podatkowych.

**Tabela 1.3. Analiza pod względem legalności przemytu gotówki, prania pieniędzy oraz przestępstw podatkowych**

Kryterium klasyfikacji	Przemyt gotówki	Pranie pieniędzy	Przestępstwa podatkowe
Środki inwestowane w kraju pochodzenia	legalny	nielegalny	nielegalny
Transfer	nielegalny	nielegalny	legalny
Środki inwestowane w kraju przeznaczenia	legalny	nielegalny	legalny

Źródło: E. Alvater (2002/2004), Schattenseiten der Globalisierung: <http://www.polwiss.fuberlin.de/people/alvater/B10Schattenglob.pdf>.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu (COM/2013/045 final – 2013/0025 (COD)) zwana IV Dyrektywą *AML* w artykule 3 ust 4 wprowadziła definicję działalności przestępczej zgodnie z którą należy rozumieć udział w popełnieniu następujących poważnych przestępstw:

- a) „czyny w rozumieniu definicji zawartej w art. 1–4 decyzji ramowej 2002/475/WSiSW w sprawie zwalczania terroryzmu, zmienionej decyzją ramową Rady 2008/919/WSiSW z dnia 28 listopada 2008 r.;
- b) wszelkie przestępstwa, o których mowa w art. 3 ust. 1 lit. a) Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi z 1988 r.;
- c) działalność organizacji przestępczych w rozumieniu definicji zawartej w art. 1 wspólnego działania Rady 98/733/WSiSW z dnia 21 grudnia 1998 r. w sprawie uznawania za przestępstwa karne uczestnictwa w organizacji przestępczej w państwach członkowskich Unii Europejskiej[41];
- d) nadużycia finansowe, co najmniej poważne, wpływające na interesy finansowe Unii w rozumieniu definicji zawartej w art. 1 ust. 1 i art. 2 Konwencji w sprawie ochrony interesów finansowych Wspólnot Europejskich[42];
- e) korupcję;
- f) wszelkie przestępstwa, w tym przestępstwa podatkowe odnoszące się do podatków bezpośrednich i pośrednich, których maksymalne zagrożenie karą przekracza rok pozbawienia wolności lub aresztu, lub – w przypadku państw, których systemy prawne określają minimalny próg zagrożenia

karą dla tego typu przestępstw – każde przestępstwo, którego dolna granica zagrożenia karą wynosi co najmniej sześć miesięcy pozbawienia wolności lub aresztu”.

Zgodnie ze wspomnianą definicją poszerzony został katalog przestępstw pierwotnych dotyczących prania pieniędzy o przestępstwa podatkowe.

Szeroki katalog definicji oraz różnorodność podejścia, co do źródeł pochodzenia środków finansowych będących podstawą prania pieniędzy wywołuje trudności w interpretacji tego zjawiska. Jako pranie pieniędzy można rozumieć legalizację dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem w celu ograniczenia kosztów transakcyjnych przy jednoczesnym wykorzystaniu wszelkich dostępnych metod, a w szczególności instytucji finansowych, rodzące koszty społeczno-prawno-ekonomiczne dla gospodarki krajowej, jak i międzynarodowej. Poprzez wspomniane koszty rozumie się:

- koszty ujęcia, oskarżenia oraz utraty wolności „pracza”;
- koszty alternatywne wynikające z możliwości funkcjonowania w gospodarce legalnej;
- koszty straconego czasu;
- koszty wprowadzenia do legalnego obrotu, np. koszty łąpówek, utrzymywania działalności przestępczej.

## 1.2. Porównanie szarej strefy i prania pieniędzy

W literaturze brak jest jednoznacznej definicji szarej strefy. P. Smith<sup>15</sup>, jako gospodarkę cienia określa rynkową produkcję dóbr i usług zarówno legalną, jak i nielegalną, która to działalność nie podlega rejestracji oraz nie wchodzi w skład produktu krajowego brutto. Ważną cechą wskazaną przez F. Schneidera<sup>16</sup> jest podejmowanie działalności gospodarczej, która pomija lub nie przestrzega regulacji oraz przepisów podatkowych, czerpiąc w ten sposób przychody.

F. Schneider<sup>17</sup> wskazuje na następujące cechy szarej strefy:

<sup>15</sup> P. Smith (1994), *Assessing the Size of the Underground Economy: the Statistics Canada Perspective*, nr 13-604-MIB – No. 28, s. 18.

<sup>16</sup> F. Schneider (2007), *Shadow Economies and Corruption All Over the World: New Estimate for 145 Countries*, „Economics”, nr 2007 – 9, s. 4.

<sup>17</sup> F. Schneider (2009), *Szara strefa gospodarki europejskiej. Jak systemy płatnicze mogą pomóc w zwalczaniu szarej strefy*, VISA, s. 5.

- legalny handel dobrami i usługami celowo zatajany przed władzami publicznymi;
- uniknięcie podatków od dochodów, wartości dodanej i innych podatków płaconych przez indywidualne podmioty;
- uniknięcie płatności z tytułu ubezpieczeń społecznych, wypełniania pewnych legalnych rynkowych standardów dotyczących zatrudnienia, takich jak płaca minimalna, maksymalna liczba godzin pracy, przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy i tym podobne, lub procedur administracyjnych, takich jak wypełnianie dokumentacji.<sup>18</sup>

**Tabela 1.4. Udział szarej strefy i prania pieniędzy w PKB wyrażony w procentach w wybranych krajach w latach 1996–2006**

Rok	Włochy		Wielka Brytania		Francja		Niemcy	
	SS*	PP**	SS	PP	SS	PP	SS	PP
1996	27,00	18,20	13,10	9,40	14,90	8,90	14,50	10,40
1997	27,30	18,90	13,00	9,80	14,70	9,30	15,00	11,60
1998	27,80	19,30	13,00	10,20	14,90	9,80	14,80	12,80
1999	27,10	19,90	12,70	10,40	15,20	10,30	15,51	14,10
2000	27,20	20,60	12,70	10,60	15,20	10,90	16,03	16,30
2001	27,00	21,00	12,60	12,50	15,10	11,20	16,00	16,90
2002	27,00	22,50	12,50	10,90	15,00	11,21	16,59	17,40
2003	26,10	23,10	12,20	11,30	14,70	12,21	17,40	18,00
2004	25,20	23,50	12,30	12,10	14,30	13,10	16,40	18,80
2005	24,40	24,90	12,00	13,10	13,80	14,00	15,40	19,50
2006	23,20	25,40	11,10	13,70	12,40	14,80	15,00	20,10

\* PP – oznacza pranie pieniędzy; \*\* SS – oznacza szarą strefę.

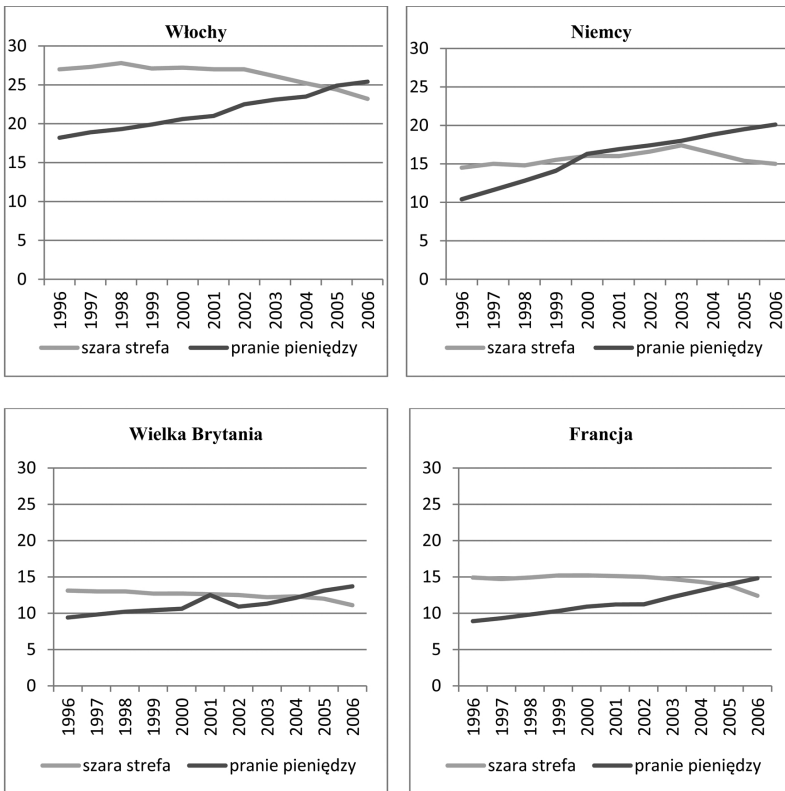
Źródło: F. Schneider (2007), *Money Laundering: some preliminary empirical findings*, s. 26–27.

Z przedstawionych analiz wynika, iż pojęcie szarej strefy nie jest tożsame z praniem pieniędzy. F. Schneider w przeprowadzonych badaniach dowo-

<sup>18</sup> A. Buehn, F. Schneider (2009), *Corruption and the Shadow Economy: A Structural Equation Model Approach*, Institute for the Study of Labor (IZA), discussion paper no. 4182; A. Buehn, F. Schneider, (2009), *Shadow Economies and Corruption All Over the World: Revised Estimation for 120 Countries*, „Economics”, Version 2 – October 27; P. Chodnicka (2011), *Gospodarka cienia w dobie kryzysu finansowego*, w A. Poszewiecki, G. Szczodrowski, „Polityka gospodarcza i finanse w teorii i praktyce”, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa, s. 98.

dzi malejącego trendu skali szarej strefy oraz rosnącego udziału prania pieniędzy w PKB. Na pierwszą wartość decydujący wpływ wywierają działania podejmowane przez organy kontroli oraz realizowana polityka. Wzrost wartości legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa wynika przede wszystkim z rozwoju technologii, szerokiego dostępu do rynków międzynarodowych oraz stosowania coraz to nowszych metod wykorzystywanych do realizacji analizowanego zjawiska.

**Wykres 1.1. Relacja pomiędzy udziałem prania pieniędzy i szarej strefy w PKB, wyrażona w procentach, w wybranych krajach w latach 1996–2006**



Źródło: opracowanie własne na podstawie F. Schneider (2007), *Money laundering: some preliminary empirical findings*, s. 26–27.

Z otrzymanych przez F. Schneidera wyników badań można zauważyć, iż we wszystkich wymienionych krajach wartość pranych pieniędzy jest wyższa niż rozmiary szarej strefy. Przeprowadzona analiza może ponadto prowadzić do konkluzji wymienności pomiędzy gospodarką cienia, a legalizacją



dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa. Istnieje odwrotna zależność pomiędzy rozmiarami szarej strefy a wielkością czarnego rynku.

W tabeli nr 1.5 dokonano porównania cech charakterystycznych dla szarej strefy i prania pieniędzy. Zarówno gospodarka cienia, jak i legalizacja dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa przynoszą wiele negatywnych konsekwencji dla gospodarki. Podstawową różnicą pomiędzy szarą strefą, a praniem pieniędzy jest charakter środków finansowych. Źródłem dochodów czarnego rynku staje się działalność przestępcza, natomiast w przypadku szarej strefy dochody czerpane są z rynku legalnego, przy niepełnym dostosowaniu się do wymogów prawnych. Działalność opierająca się na praniu pieniędzy wykorzystuje systemy podatkowe do uwiarygodnienia legalności pierwotnego źródła pochodzenia środków finansowych. Podmioty funkcjonujące w szarej strefie starają się ominąć koszty podatkowe. W przypadku gospodarki cienia determinantem analizowanego zjawiska jest poziom stopy podatkowej.

**Tabela 1.5. Porównanie cech prania pieniędzy i szarej strefy**

Cecha	Szara strefa	Pranie pieniędzy
Źródło dochodów	legalne	nielegalne
Forma lokowanych środków	gotówka, towar, praca	gotówka
Cel	uniknięcie opodatkowania, obniżenie kosztów zatrudnienia	legalizacja dochodów pochodzących z działalności przestępczej
Wykorzystywanie sektora bankowego	stronienie od sektora bankowego	wykorzystywanie sektora bankowego
Forma pieniądza	pieniądz gotówkowy	pieniądz gotówkowy, bezgotówkowy oraz elektroniczny
Opodatkowanie	unikanie opodatkowania	wykorzystywanie podatków celem uzasadnienia „legalności” posiadanych dochodów

Źródło: opracowanie własne.

Efektom działalności w przypadku prania pieniędzy staje się gotówka, natomiast produktem szarej strefy może być zarówno gotówka, jak i towar, czy wykonywana praca. Gospodarka cienia opiera się tylko i wyłącznie na formie pieniądza gotówkowego, natomiast w przypadku legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem używany jest zarów-

no pieniądź gotówkowy, bezgotówkowy, jak i elektroniczny, w zależności od etapu prania pieniędzy. W związku z tym w przypadku gospodarki cienia system bankowy nie jest wykorzystywany do realizacji transakcji, natomiast w przypadku legalizacji dochodów pochodzących z działalności pierwotnej niezgodnej z literą prawa, podstawą jest stosowanie szerokiej gamy instrumentów finansowych.

### 1.3. Pranie pieniędzy a finansowanie terroryzmu

W literaturze zaprezentowano wiele definicji pojęcia, jakim jest finansowanie terroryzmu. Jedną z najbardziej popularnych jest sformułowana przez Bank Światowy, która mówi, iż finansowaniem terroryzmu określa się udzielanie finansowego wsparcia lub innych form niezbędnych do wspomaganie terroryzmu przez osoby zaangażowane we wspomniane działania.

Do definicji finansowania terroryzmu odnosi się ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny. Zgodnie z art. 165a jako finansowanie terroryzmu należy rozumieć „gromadzenie, przekazywanie lub oferowanie środków płatniczych, instrumentów finansowych, papierów wartościowych, wartości dewizowych, praw majątkowych lub innego mienia ruchomego lub nieruchomości w celu sfinansowania przestępstwa o charakterze terrorystycznym.”

W przypadku ścigania finansowania terroryzmu wykorzystywane są te same techniki jak w sytuacji zwalczania prania pieniędzy. Pranie pieniędzy polega jednak na legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Jak zostało uprzednio podane w przypadku prania pieniędzy źródłem działalności jest gospodarka nielegalna. Finansowanie terroryzmu ma natomiast podłoże również w gospodarce legalnej, bowiem środki finansowe mogą pochodzić także ze składek osób lub pomiotów trudniących się wykonywaniem pracy w sposób zgodny z literą prawa. Niezwykle ważną cechą w przypadku obu zjawisk jest wolumen i wartość dokonywanych transakcji. Finansowanie terroryzmu opiera się na realizowaniu operacji o niskiej wartości, powodując przy tym trudności w jego identyfikacji. Pranie pieniędzy związane jest natomiast z przeprowadzaniem transakcji wysokowotowych. Środki przekazywane w przypadku finansowania terroryzmu mogą mieć formę zarówno pieniądza, towaru niezbędnego przy realizacji zamachów, na pracy i życiu ludzkim skończywszy. W przypadku prania pieniędzy, podmioty działające w celu legalizacji dochodów posługują się różnymi formami pieniądza. Opodatkowanie środków finansowych pochodzących z finansowania terroryzmu nie ma znaczenia, natomiast jest istotnym ele-

mentem prania pieniędzy. Finansowanie terroryzmu opiera się na wykorzystaniu szeregu transakcji służących legalizacji tego zjawiska, do których zalicza się najczęściej system alternatywnego obiegu pieniądza oraz produkty i usługi oferowane przez instytucje finansowe.

**Tabela 1.6. Porównanie cech prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu**

Cecha	Pranie pieniędzy	Finansowanie terroryzmu
Źródło dochodów	nielegalne	legalne i nielegalne
Forma lokowanych środków	gotówka	gotówka, towar, praca
Cel	legalizacja dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z literą prawa	finansowanie działalności terrorystycznej
Sektor finansowy	wykorzystywanie w procesie legalizacji sektora finansowego	wykorzystywanie w procesie transferu sektora finansowego oraz pozafinansowego
Opodatkowanie	ma znaczenie – celowe zapłacenie podatku dla uwiarygodnienia legalności dochodów	nie ma znaczenia
Wartość przeprowadzanych transakcji	wysokie kwoty	niskie kwoty, bardzo trudne do identyfikacji

Źródło: opracowanie własne.

## 1.4. Determinanty prania pieniędzy

### 1.4.1. Determinanty prawne

Z licznych badań przeprowadzonych zarówno przez D. Masciandaro<sup>19</sup>, jak i innych wynika ujemna korelacja pomiędzy stopniem atrakcyjności prania pieniędzy i efektywności regulacji dotyczących jego zwalczania. Im bardziej, bowiem restrykcyjne przepisy tym mniejszy udział pranych pieniędzy.

W przypadku, gdy bardziej rozwinięte kraje zaadaptują przepisy dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy, działalność związana z legalizacją przestępczych dochodów przesunie się do państw o luźniejszych regulacjach

<sup>19</sup> D. Masciandaro (1999), *Money Laundering: the Economic of Regulation*, „European Journal of Law and Economics”, maj 1999.

prawnych. Zgodnie z poglądem prezentowanym przez E. Helleiner'a<sup>20</sup>, kraje rozwinięte gospodarczo odnotują straty kapitału dostępnego dla legalnej działalności, co jednocześnie wywiera negatywny wpływ na poziom wzrostu gospodarczego. Wywołuje to naciski polityczne w bardziej rozwiniętych krajach. W efekcie bardziej zaawansowane gospodarczo kraje mogą otrzymywać wsparcie finansowe od instytucji zagranicznych, organów międzynarodowych,<sup>21</sup> bądź nawet nakładane są embarga i ograniczenia w dostępie do międzynarodowego rynku finansowego na kraje zaangażowane w pranie pieniędzy.<sup>22</sup> W związku z tym pojawiają się dwa rozwiązania. Jako najlepsze uważa się, iż mniej rozwinięte gospodarczo kraje pozwalają na istnienie przestępczości w bardziej rozwiniętych gospodarczo krajach i zezwolenie na pranie pieniędzy lokalnie. W efekcie otrzymują dostęp do międzynarodowego systemu finansowego, jednak bardziej okrojony, pozyskując jednocześnie fundusze zagraniczne o bardzo wysokiej płynności. Drugim pojawiającym się rozwiązaniem jest zaadoptowanie regulacji dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy przez słabiej rozwinięte gospodarczo kraje. W efekcie wzrasta ich pozycja globalna, poprawia się rating, pojawia się dostęp do międzynarodowego rynku finansowego i funduszy zagranicznych przegradzających się w długookresowe lokalne inwestycje, w efekcie czego rośnie stopa wzrostu gospodarczego.

Można zatem oczekiwać, iż w przypadku nałożenia na instytucje finansowe, w szczególności banki, obowiązku monitorowania i raportowania transakcji do krajowych jednostek analityki finansowej, następuje „ucieczka brudnych pieniędzy”<sup>23</sup> z gospodarki. W efekcie implementacja przepisów dotyczących przeciwdziałania legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem redukuje wzrost gospodarczy w mniej rozwiniętych gospodarczo krajach. Pociąga to za sobą problemy wynikające z raportowania transakcji. W związku z obawą przed odpływem kapitału, kraje rozwijające się nie dostosowują w pełni przepisów dotyczących legali-

<sup>20</sup> E. Helleiner (2000), *The politics of Global Financial Regulation: Lessons from the Fight Against Money Laundering*, „Center for Economic Policy Analysis Working Paper Series II”I, Working Paper No. 15.

<sup>21</sup> D. Kaufmann, A. Kraay, M. Mastruzzi (2005), *Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996–2002*, World Bank, maj 2005.

<sup>22</sup> E. Helleiner (2000), *The politics of Global Financial Regulation...*

<sup>23</sup> L.H. Cavalcante Veiga, J. Pinto de Andrade, A.L. Rossi de Oliveira (2006), *Money laundering, corruption and growth: an empirical rationale for a global convergence on anti – money laundering regulation*, „Latin American and Caribbean Law and Economics Association (ALACDE) Annual Papers, Berkley Paper, Berkley Program in Law and Economics”, UC Berkley, 2006, s. 4.

zacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa.

Z badań przeprowadzonych przez J. Ferwerda<sup>24</sup> wynika, iż zarówno prawdopodobieństwo bycia złapanym, prawdopodobieństwo bycia oskarżonym oraz skazanym, jak i koszty transakcyjne są negatywnie skorelowane z wartością pranych pieniędzy. Jeżeli wszystkie wspomniane czynniki wynikają z zaostrzenia polityki, wówczas wzrasta wartość wykrywanych przestępstw i obniża się stopa przestępczości. Ponadto zwraca się uwagę na międzynarodową współpracę, jako ważniejszą z punktu widzenia redukcji przestępczości niż krajowe działania o zasięgu regionalnym w zakresie konstruowania polityki przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Ważnym elementem staje się współpraca z organami ścigania. W przypadku utrudnień związanych z kontaktem między krajowymi jednostkami analityki finansowej a instytucjami obowiązującymi, na przykład w zakresie przekazywania informacji o stanie rachunków klientów oraz ich transakcjach w przypadku podejrzenia prania pieniędzy, ułatwia proces legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem.

Podstawowym jednak i zarazem najważniejszym czynnikiem wpływającym na możliwość prania pieniędzy w instytucjach finansowych okazuje się implementacja przepisów zobowiązujących do zgłaszania organom ścigania transakcji podejrzanym o pranie pieniędzy. W celu realizacji obowiązków kluczowym staje się przygotowywanie procedur wewnętrznych w poszczególnych instytucjach kredytowych oraz zapoznanie z nimi pracowników.

Istotnym z punktu widzenia jednostek analityki finansowej jest kontrola samych instytucji finansowych, bowiem w przypadku jej braku może wzrastać chęć realizacji działań zmierzających w kierunku umożliwienia prania pieniędzy z tytułu wysokich prowizji wynikających z przeprowadzonych operacji. Również w przypadku nieefektywnej kontroli wewnętrznej zatrudnionych osób może pojawić się pokusa wykorzystania miejsca wykonywania pracy.

#### 1.4.2. Determinanty ekonomiczno-społeczne

Globalizacja rynków finansowych i międzynarodowe przepływy środków finansowych stają się czynnikiem umożliwiającym pranie pieniędzy. Pojawianie się usług bankowości elektronicznej (ang. *e-banking*) powoduje, że legalizacja dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem ma zasięg

<sup>24</sup> J. Ferwerda (2008), *The Economics of Crime and Money Laundering: Does Anti – Money Laundering Policy Reduce Crime?*, Utrecht School of Economics Tjalling C. Koopmans Research Institute, Discussion Paper Series 08-35.

międzynarodowy. Rozwój technologii dodatkowo wzmacnia efekt skutkując jednocześnie ułatwieniami w transferze kapitału w odpowiedzi na zmiany cen.<sup>25</sup> W wyniku tego środki finansowe przenoszone są z miejsc, gdzie występują znaczne bariery prawne do krajów z liberalnym podejściem polityki przeciwdziałania praniu pieniędzy. Zaistniała sytuacja pozwala na wyjaśnienie problemu kreowanego przez ekonomię polityczną.

D. Michell<sup>26</sup> zwraca uwagę na rolę zindustrializowanych krajów w procesie prania pieniędzy. W przypadku krajów rozwiniętych łatwiej jest dokonać legalizacji środków pochodzących z działalności niezgodnej z prawem niż w krajach rozwijających się, które cechuje mały rynek i słabo rozwinięty sektor finansowy.

Wpływ na skalę zjawiska prania pieniędzy wywiera również poziom korupcji. Po pierwsze korupcja obniża skuteczność polityki mającej na celu zwalczanie legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z literą prawa.<sup>27</sup> Ponadto wskazuje się na silną zależność między korupcją a wielkością zjawiska prania pieniędzy, bowiem stanowi ona znaczną jego część. Spadek skłonności do korupcji powoduje spadek wartości pranych pieniędzy. Ogranicza ona również chęć współpracy w zakresie zwalczania procesu legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem.<sup>28</sup> P. Mauro<sup>29</sup> dostrzega w swoich badaniach negatywną relację pomiędzy wielkością korupcji a inwestycjami i wzrostem gospodarczym. L.H. Veiga, P. Andrade i A.L. Oliveira<sup>30</sup> rozwijają jego pogląd poprzez dodanie do analizi wartości pranych pieniędzy, otrzymując następujące wnioski:

<sup>25</sup> L.H. Cavalcante Veiga, J. Pinto de Andrade, A.L. Rossi de Oliveira (2006), *Money laundering, corruption and growth: an empirical rationale for a global convergence on anti – money laundering regulation*, “Latin American and Caribbean Law and Economics Association (ALACDE) Annual Papers, Berkley Paper, Berkley Program in Law and Economics”, UC Berkley, s. 3

<sup>26</sup> D.J. Mitchell, (2002), *U.S. Government Agencies Confirm That Low – Tax Jurisdictions are not Money Laundering Havens*, “Prosperitas”, vol. II, Issue I.

<sup>27</sup> D. Chaikin, J. Sharman (2007), *APG/FATF/ANTI – CORRUPTION/AML/CFT – research paper*, FATF/APG Project Group on Corruption and Money Laundering, s. 3.

<sup>28</sup> Ch. Goredema, J. Madzima (2009), *An assessment of the links between corruption and the implementation of anti – money laundering strategies and measures in the ESAAMLG region*, Eastern and Southern Africa Anti – Money Laundering Group, s. 4 i 5.

<sup>29</sup> P. Mauro (1995), *Corruption and Growth*, *The Quarterly Journal of Economics*, August; P. Mauro (1997) *The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure: A Cross – Country Analysis*, „Corruption and the Global Economy”, Institute for International Economics.

<sup>30</sup> L.H. Cavalcate Veiga, J. Pinto de Andrade, A.L. Rossi de Oliveira (2006), *Money laundering, corruption and growth: an empirical...*

- korupcja jest pozytywnie skorelowana z wartością pranych pieniędzy,
- zwalczanie legalizacji dochodów pochodzących z działalności przestępczej obniża wielkość zjawiska korupcji.

Niektórzy badacze wskazują również na istnienie odwrotnego związku. Trudno bowiem jest określić dokładny jego kierunek. Skala zjawiska korupcji może stać się wynikiową legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z literą prawem, bowiem korupcja może być również efektem prania pieniędzy. Powstaje samonakręcająca się spirala przyczyniająca się do wzrostu obu zjawisk.

Współzawodnictwo i konkurencja na rynku jest kolejnym czynnikiem wskazywanym wśród przyczyn prania pieniędzy. Jest to wynik nacisków wywieranych na pracowników dotyczących realizacji planów sprzedażowych. Prowadzi to w związku z tym do realizacji operacji podejrzanych o pranie pieniędzy przez zatrudnianych w instytucjach finansowych, szczególnie transakcji wiążących się z wysoką marżą.

Z przeprowadzonych badań wynika ponadto, iż większość organizacji przestępczych wykorzystuje do prania pieniędzy kraje strefy offshore. Charakteryzują się one niskimi obowiązkami identyfikacyjnymi, co ułatwia legalizację dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Szeroka definicja opiera się na uznaniu za raj podatkowy państwa lub terytorium spełniającego następujące kryteria<sup>31</sup>:

- dogodny system podatkowy (brak podatków lub niskie stawki podatkowe);
- brak kontroli dewizowej i ograniczeń dewizowych;
- stabilność polityczna i gospodarcza na terytorium danego kraju;
- wysoko rozwinięty system finansowy;
- ochrona tajemnicy bankowej;
- liberalny system prawny i łatwość zakładania podmiotów gospodarczych;
- gwarancja swobodnego dostępu do kapitału;
- minimum formalności podczas zakładania i prowadzenia spółek.<sup>32</sup>

W ostatnim czasie pojawiło się wiele nowych produktów i usług pozwalających na różnorodne formy inwestowania kapitału. Coraz więcej krajów o zaostrzonych regulacjach w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy stara się stworzyć dogodne warunki do inwestowania, które dawniej (przed

<sup>31</sup> T. Lipowski (2002), *Raje podatkowe: Charakterystyka i sposoby wykorzystywania*, Ośrodek Doradztwa i Szkolenia Kadr, Gdańsk, s. 14.

<sup>32</sup> G. Szczodrowski (2007), *Polski system podatkowy*, PWN, Warszawa, s. 216.

2005 rokiem – moment ustanowienia Dyrektywy 2005/60/WE) uważane były za kontrowersyjne.

Zgodnie z podejściem zaproponowanym przez L.B. Bartlett<sup>33</sup>, kraje będące rajami podatkowymi można podzielić na dwie grupy. Pierwszą stanowią kraje oferujące podstawowe usługi finansowe i nieposiadające produkcji. W tym przypadku jedynym sposobem na ich funkcjonowanie jest wykorzystywanie ulg podatkowych w celu przyciągnięcia kapitału. Wraz ze wszelkimi ułatwieniami w wybranych państwach pojawia się problem prania pieniędzy. W zaistniałej sytuacji środki pochodzące z legalizacji dochodów mających swe źródło w pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa, nie tworzą żadnej wartości dodanej dla gospodarki, przyczyniając się do czerpania korzyści z opłat. Drugą grupą są kraje zajmujące się produkcją oraz oferujące zaawansowane usługi finansowe. W tym przypadku polityka dotycząca przeciwdziałania napływowi środków pochodzących z prania pieniędzy jest w pełni przestrzegana, a nadmienione dochody, jeżeli się pojawiają, to nie są tak jak w poprzednim przypadku ściśle powiązane z pierwszym, początkowym etapem legalizacji dochodów mających swe źródło w działalności niezgodnej z prawem.

W przypadku instytucji finansowych wpływ na wartość pranych pieniędzy wywiera dostęp do informacji przez krajową jednostkę analityki finansowej, w szczególności w zakresie przestrzegania tajemnicy bankowej.<sup>34</sup> Brak dostępu do danych niezbędnych do orzeczenia prania pieniędzy przez organy nadzorcze powoduje większe zainteresowanie tą aktywnością przez grupy przestępcze.

Ważnym elementem z punktu widzenia czynników ekonomicznych wpływających na zjawisko prania pieniędzy jest alternatywny obieg pieniądza. Szeroki zakres płatności gotówkowych sprzyja realizacji początkowego etapu legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Ponadto wykorzystywanie i oferowanie innych instrumentów na okaziciela przekłada się na prawdopodobieństwo prania pieniędzy. Również realizacja samych transakcji przy użyciu hasła z wykorzystaniem telefonu zmniejsza prawdopodobieństwo wykrycia. Istotnym staje się wówczas przestrzeganie wszelkich ograniczeń i wymagań przy przeprowadzaniu operacji bankowych lub transakcji finansowych, ze szczególnym zwróceniem uwagi na identyfikację tożsamości klienta, czy też możliwość zakładania rachunków na hasło.

<sup>33</sup> L.B. Bartlett (2002), *The negative effects of money laundering economics development*, International Economics Group Dewey Ballantine LLP dla The Asian Development Bank Regional Technical Assistance Project No. 5967 Countering Money Laundering in The Asian and Pacific Region, maj 2002, s. 10.

<sup>34</sup> R. Jankowski, *Proceder „prania brudnych pieniędzy” – metodologia, przyczyny i skutki*, s. 9.



Tabela 1.7. Estymowana wartość przepływów kapitału z tytułu prania pieniędzy w latach 1995–2008 (w miliardach USD rocznie)

Region	Miejsce przeznaczenia pranych pieniędzy													Łącznie	Wycho- dzące	
	E. Azja <sup>1</sup>	S. Azja <sup>2</sup>	S.W. Azja <sup>3</sup>	Oce- ania	N. Afryka	S. Afryka	Europa	S. Ameryka	C. Ameryka	Kara- iby	N. Ameryka	Antark- tyka	Łącznie			
E. Azja <sup>1</sup>	298	1	6	2	1	1	18	0	0	0	0	0	0	0	329	31
S. Azja <sup>2</sup>	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	1
S.W. Azja <sup>3</sup>	0	0	17	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	18	1
Oceania	1	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	4	2
N. Afryka <sup>4</sup>	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	1
S. Afryka <sup>5</sup>	0	0	1	0	0	15	2	0	0	0	0	0	0	0	19	4
Europa	7	0	9	1	1	1	985	0	0	2	1	0	0	1 006	21	
S. Ameryka <sup>6</sup>	0	0	0	0	0	0	2	24	0	0	3	1	0	31	7	
C. Ameryka <sup>7</sup>	0	0	0	0	0	0	1	0	18	3	1	0	0	24	5	
Karaiby	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	6	0	
N. Ameryka <sup>8</sup>	15	0	20	13	7	5	271	22	54	316	681	0	0	1 403	721	
Antarktyda	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<b>Łącznie</b>	<b>322</b>	<b>5</b>	<b>52</b>	<b>18</b>	<b>15</b>	<b>21</b>	<b>1 281</b>	<b>47</b>	<b>73</b>	<b>331</b>	<b>686</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>2 850</b>		
<b>Przychodzące</b>	<b>24</b>	<b>2</b>	<b>36</b>	<b>16</b>	<b>9</b>	<b>6</b>	<b>296</b>	<b>23</b>	<b>54</b>	<b>325</b>	<b>4</b>	<b>0</b>	<b>0</b>			

Źródło pochodzenia pranych pieniędzy

1 E. Azja – Wschodnia Azja.

2 Azja – Południowa Azja.

3 S.W. Azja – Południowo-Wschodnia Azja.

4 N. Afryka – Północna Afryka.

5 S. Afryka – Południowa Afryka.

6 S. Ameryka – Południowa Ameryka.

7 C. Ameryka – Środkowa Ameryka.

8 N. Ameryka – Północna Ameryka.

Źródło: J. Walker, B. Unger (2009), *Measuring Global Money Laundering: "The Walker Gravity Model"*, „Review of law and economics”, No. 2.

Tabela 1.8. Estymowana wartość przepływów kapitału z tytułu prania pieniędzy w podziale na kraje (w milionach USD rocznie)

Ip	Wartość pranych pieniędzy			Wartość przepływu pranych pieniędzy			Wartość napływających pranych pieniędzy			
	kraj pochodzenia	wartość	%	kraj pochodzenia	kraj przeznaczenia	wartość	%	kraj przeznaczenia	wartość	%
1	USA	1 320 228	46.3%	USA	USA	528 091	18.5%	USA	538 145	18.9%
2	Włochy	150 054	5.3%	USA	Kajmany	129 755	4.6%	Kajmany	138 329	4.9%
3	Rosja	147 187	5.2%	Rosja	Rosja	118 927	4.2%	Rosja	120 493	4.2%
4	Chiny	131 360	4.6%	Włochy	Włochy	94 834	3.3%	Włochy	105 688	3.7%
5	Niemcy	128 266	4.5%	Chiny	Chiny	94 579	3.3%	Chiny	94 726	3.3%
6	Francja	124 748	4.4%	Romania	Rosja	87 845	3.1%	Rumunia	89 595	3.1%
7	Rumunia	115 585	4.1%	USA	Kanada	63 087	2.2%	Kanada	85 444	3.0%
8	Kanada	82 374	2.9%	USA	Bahamy	61 378	2.2%	Watykan	80 596	2.8%
9	UK	68 740	2.4%	Francja	Francja	57 883	2.0%	Luksemburg	78 468	2.8%
10	Hong Kong	62 856	2.2%	Włochy	Watykan	55 056	1.9%	Francja	68 471	2.4%
11	Hiszpania	56 287	2.0%	Niemcy	Niemcy	47 202	1.7%	Bahamy	66 398	2.3%
12	Tajlandia	32 834	1.2%	USA	Bermudy	46 745	1.6%	Niemcy	61 315	2.2%
13	Korea	21 240	0.7%	Hiszpania	Hiszpania	28 819	1.0%	Szwajcaria	58 993	2.1%
14	Meksyk	21 119	0.7%	Tajlandia	Tajlandia	24 953	0.9%	Bermudy	52 887	1.9%
15	Austria	20 231	0.7%	Hong Kong	Hong Kong	23 634	0.8%	Holandia	49 591	1.7%
16	Polska	19 714	0.7%	Kanada	Kanada	21 747	0.8%	Lichtenstein	48 949	1.7%
17	Filipiny	18 867	0.7%	UK	UK	20 897	0.7%	Austria	48 376	1.7%
18	Holandia	18 362	0.6%	USA	Luksemburg	19 514	0.7%	Hong Kong	44 519	1.6%
19	Japonia	16 975	0.6%	Niemcy	Luksemburg	18 804	0.7%	UK	44 478	1.6%
20	Brazylia	16 786	0.76%	Hong Kong	Tajwan	18 796	0.7%	Hiszpania	35 461	1.2%
	<b>Łącznie</b>	<b>2 850 470</b>	<b>100.0%</b>	<b>Łącznie</b>	<b>Łącznie</b>	<b>2 850 470</b>	<b>100.0%</b>			

Źródło: J. Walker, B. Unger (2009), *Measuring Global Money Laundering: "The Walker Gravity Model"*, „Review of law and economics”, No. 2.

Wpływ na zjawisko prania pieniędzy, szczególnie w przypadku metody walizkowej, wywiera kontrola wwożonych i wywożonych dewiz. Ważnym jest więc stworzenie katalogu instytucji obowiązanych podmiotów zajmujących się wymianą walut. Większość państw stosuje tak zwane deklaracje gotówkowe dotyczące wwożonych i wywożonych dewiz. Ponadto im mniej restrykcyjne są przepisy dotyczące zakładania kantorów wymiany walut, tym więcej podmiotów pochodzących ze środowiska przestępczego skłania się ku podejmowaniu tej działalności. Istotnym elementem staje się również sprawowanie kontroli nad kantorami.

Badania przeprowadzone przez B. Unger i J. Walkera<sup>35</sup> wskazują na dodatkowe czynniki wpływające na ryzyko prania pieniędzy. Pierwszym jest odległość geograficzna kraju, cechującego się rozwiniętą działalnością bazową będącą podstawą legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Im jest ona mniejsza, tym więcej środków finansowych transferowanych jest przy wykorzystaniu różnych metod – najczęściej walizkowej. Wpływ odległości na pranie pieniędzy został zaprezentowany w tabelach.

Zjawisko prania pieniędzy najbardziej rozwinęło się w Ameryce Północnej. Łączna wartość środków przeznaczonych do prania pieniędzy z tego obszaru wynosi ponad 1,4 biliona USD. Sytuacja taka wynika z dużego obszaru geograficznego, co ułatwia przepływ kapitału w celu ich legalizacji. Jednocześnie jest ona miejscem skąd najwięcej środków transferowanych jest na inne obszary, przede wszystkim do Europy i na Karaiby. Transfer pieniędzy wynika ze sposobu ich legalizacji. Wybór Europy, jako miejsca docelowego jest skutkiem rozwiniętego rynku usług finansowych oraz powstania Unii Europejskiej, jako jednolitego obszaru gospodarczego ze swobodą transferu kapitału między krajami. Karaiby natomiast traktowane są jako raj podatkowy. Niespełna połowa środków pozostaje na terenie Ameryki Północnej.

Drugim z największych obszarów geograficznych, gdzie dokonywana jest legalizacja dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem jest Europa. Jak zostało już nadmienione jest to wynik między innymi powstania jednolitego obszaru gospodarczego, jakim jest Unia Europejska. Potwierdzeniem tego jest niska wartość środków wypływających poza region. Swoboda przepływu kapitału między poszczególnymi krajami, jak i różnice prawne występujące w niektórych obszarach, ułatwiają legalizację dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Jednocześnie przyczynia się do

<sup>35</sup> J. Walker, B. Unger (2009), *Measuring Global Money Laundering: "The Walker Gravity Model"*, „Review of law and economics”, No. 2.

tego wprowadzenie Jednolitego Obszaru Płatności *SEPA* (ang. *Single Euro Payment Area*). Najmniej środków wypływa z Oceanii, Afryki, czy Karaibów, przy czym te ostatnie są największym odbiorcą pranych pieniędzy.

Krajem, gdzie odnotowuje się największą wartość pranych pieniędzy są Stany Zjednoczone (prawie 50% globalnej wartości zjawiska). Połowa brudnych pieniędzy pozostaje do legalizacji na obszarze Stanów Zjednoczonych, reszta natomiast przepływa do rajów podatkowych (Kajmany, Bahamy, Bermudy, Luksemburg) oraz Kanady. Polska, jako miejsce legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, została sklasyfikowana na 16 pozycji. Kraje o dobrze rozwiniętymi rynkami usług finansowych lub będące dużymi państwami dokonują legalizacji analizowanych środków na własnym obszarze (Wielka Brytania, Rosja, Włochy, Chiny). Głównym miejscem docelowym legalizacji pranych pieniędzy są Stany Zjednoczone, Kajmany, Rosja i Włochy. Spośród krajów europejskich najwięcej środków jest lokowanych również w Rumunii, Watykanie, Luksemburgu, Francji, Niemczech, Szwajcarii. Jak wynika z przedstawionej tabeli na dwadzieścia krajów, będących miejscem docelowym, aż trzynaście mieści się na obszarze Europy.

Kraje nieposiadające przemysłu, mające duży udział produkcji i handlu narkotykami (jak Kolumbia, Kuba), cechują się pewnym przyzwoleniem społecznym w zakresie realizacji zarówno przestępczości źródłowej, jak i legalizacji dochodów z nich uzyskanych. Brak zasobów naturalnych, słabo rozwinięty przemysł powodują, że jedynym źródłem utrzymania staje się dobrze rozwinięty rynek usług finansowych. Aby zachęcić do lokowania kapitału stosują mniej restrykcyjne przepisy. Jednocześnie część kapitału zagranicznego związana jest z praniem pieniędzy. Brak sprzeciwu społecznego w takim przypadku wynika również z braku lub znikomego udziału przestępstw źródłowych na tym obszarze.

### 1.4.3. Determinanty technologiczne

Duży wpływ na redukcję procesu prania pieniędzy mają czynniki technologiczne. Rozwój e-bankowości, a przede wszystkim Internetu spowodował wzrost zainteresowania tymi kanałami dystrybucji.

Głównym czynnikiem wpływającym na rozwój analizowanego zjawiska jest oferowanie usług bankowości internetowej, co wynika z:

- wysokiej konkurencyjności na rynku bankowym,
- szybkiego przepływu informacji,
- niskich kosztów oferowania usług bankowych,

- globalnego zasięgu Internetu a przez to łatwiejszego dostępu do rosnącej bazy klientów.<sup>36</sup>

Bankowość elektroniczna staje się przy wykorzystaniu metod socjotechnicznych doskonałym kanałem do pozyskania dodatkowych informacji przydatnych w procesie prania pieniędzy. Sposobem na pozyskiwanie poufnych danych osobowych do kont jest internetowe wyludzanie (ang. *phishing, password harvesting phishing*). Wśród jego odmian wyróżnia się:

- inteligentne przekserowanie (ang. *smart redirection attack*) – polegające na zdobywaniu informacji poprzez maile zawierające przekierowanie na strony fałszywych banków internetowych,
- przekierowanie (ang. *pharming*) – uzyskiwanie danych za pomocą fałszywych adresów IP przypisanych nazwom domen oraz wprowadzaniu takich informacji do serwerów DNS,
- podszywanie (ang. *vishing, phishing* poprzez VoIP) – podszywanie się pod dany bank przy wykorzystaniu telefonii internetowej,
- esemesowanie (ang. *SMiShing*) – zachęcanie do odwiedzania stron internetowych przy pomocy SMSów.<sup>37</sup>

Oprócz internetowego wyludzania wyróżnia się również:

- węszenie (ang. *sniffing*) – podsłuchiwanie pakietu danych krążących w sieci,
- podszywanie (ang. *spoofing*) – podszywanie się w sieci pod inny komputer poprzez wskazanie fałszywego adresu źródłowego i oszukanie w ten sposób komputera – odbiorcy, który błędnie identyfikując nadawcę wszystkie pakiety danych wysyła bezpośrednio do hackera.
- trojany – oprogramowanie, które podszywając się pod przydatne lub ciekawe dla użytkownika aplikacje dodatkowo implementuje niepożądane, ukryte przed użytkownikiem funkcje (programy szpiegujące, bomby logiczne, furtki umożliwiające przejście kontroli nad systemem przez nieuprawnione osoby itp.).
- ataki słownikowe (ang. *dictionary attack*) – technika używana do siłowego odgadywania kluczy kryptograficznych i haseł do systemów bazująca na sprawdzeniu niewielkiego podzbioru możliwych wartości, co do którego wiadomo, że jest niewspółmiernie często stosowany przy doborze haseł – na przykład listy słów występujących w danym języku, albo historycznej bazy popularnych haseł.

Wykorzystywanie bankowości elektronicznej związane jest z:

<sup>36</sup> B. Świecka (2008), *Detaliczna bankowość elektroniczna*, CeDeWu, Warszawa, s. 47–48.

<sup>37</sup> L. Piesik, *Miliardowe straty*, „Gazeta bankowa”, nr 3. (1003), s. 52–53.

- globalnym jej zasięgiem;
- anonimowością przy dokonywaniu transakcji;
- całodobowym dostępem do rachunków;
- szybszą realizacją zleceń i dyspozycji;
- możliwością dokonywania transakcji w czasie rzeczywistym.

W krajach słabo rozwiniętych i małych instytucjach finansowych ułatwieniem przy realizacji działań mających na celu legalizację dochodów mających swe źródło w pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa, jest wyposażenie personelu bankowego w nowoczesne narzędzia analityczne i badawcze. Im bardziej zaawansowane narzędzia, tym większe prawdopodobieństwo wykrycia niż w przypadku ręcznej analizy otrzymanywanych informacji, która staje się pomocna dopiero na drugim etapie, po wychwyceniu alertów przez system.

**Tabela 1.9. Podsumowanie czynników wpływających na możliwość prania pieniędzy**

Lp.	Czynniki	Prawne	Ekonomiczne	Socjologiczne	Technologiczne	Krajowe	Zagraniczne	Makroekonomiczne	Mikroekonomiczne
1	Restrykcyjność przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy	X				X	X	X	
2	Poziom rozwoju gospodarczego		X			X		X	
3	Globalizacja rynków finansowych		X			X		X	
4	Wielkość rynku finansowego		X				X	X	
5	Przepływy międzynarodowe		X				X	X	
6	Rozwój usług typu e – banking		X		X	X	X	X	
7	Rozwój technologii				X	X	X	X	
8	Współpraca międzynarodowa w zakresie zwalczania prania pieniędzy	X					X	X	
9	Korupcja		X			X	X	X	
10	Kryminalizacja i korupcja polityki	X	X			X	X	X	
11	Rozwój Internetu				X	X	X	X	
12	Nacisk na osiąganie wyników przez pracowników instytucji		X			X		X	

Lp.	Czynniki	Prawne	Ekonomiczne	Socjologiczne	Technologiczne	Krajowe	Zagraniczne	Makroekonomiczne	Mikroekonomiczne
13	Stosowana polityka wewnętrzna instytucji	X	X			X	X		X
14	Implementacja przepisów prawnych przez instytucje finansowe	X				X	X		X
15	Strefa offshore	X	X			X			X
16	Przestrzeganie tajemnicy bankowej		X			X			X
17	Przekazywanie informacji organom ścigania o stanie rachunków klientów i ich transakcjach w przypadku podejrzenia prania pieniędzy	X				X			X
18	Przestrzeganie ograniczeń i wymagań przy przeprowadzaniu operacji bankowych lub transakcji finansowych	X				X			X
19	Wykorzystywanie instrumentów finansowych na okaziciela		X			X			X
20	Zakres funkcjonowania pozabankowego obrotu finansowego		X			X			X
21	Kontrola wwożonych i wywożonych dewiz		X			X	X	X	
22	Rozwinięty rynek obrotu gotówkowego		X			X			X
23	Przyjmowanie od klientów zleceń w formie elektronicznej				X	X			X
24	Wyposażenie pracowników bankowych w nowoczesne narzędzia analityczno-badawcze				X	X			X
25	Szeroki zakres kompetencji i nadzór ze strony kontroli wewnętrznej	X					X		X
26	Przygotowywanie procedur wewnętrznych w poszczególnych instytucjach finansowych	X					X		X
27	Łatwość zakładania kantorów wymiany walut i mało restrykcyjny system kontroli nad tymi jednostkami	X					X		X
28	Przyzwolenie społeczne			X			X		X
29	Tradycje kulturowe			X			X		X
30	Bliskość rynków przestępstw źródłowych		X			X	X	X	
31	Bliskość rynków prania pieniędzy		X			X	X	X	

Źródło: opracowanie własne.

## 1.5. Metody prania pieniędzy

### 1.5.1. Model trójfazowy prania pieniędzy

Ukrywanie przed organami państwa środków pochodzących z działalności przestępczej jest niezwykle trudne. W związku z tym, aby udaremnić ich lokalizację stosowane są zróżnicowane metody wykorzystujące niemal wszystkie dostępne metody. Pomimo wielu sposobów na legalizację dochodów pochodzących z działalności przestępczej, ukształtował się pewien schemat tego działania. Najczęściej proces prania pieniędzy składa się z trzech etapów, wśród których można wyróżnić: umiejscawianie (ang. *placement*), maskowanie (ang. *layering*) oraz integrację (ang. *integration*). W niektórych analizach wyróżniana jest również czwarta faza, jaką jest etap przygotowawczy. Poniższa tabela zawiera podstawowe i zarówno najczęściej stosowane techniki prania pieniędzy.

Pierwszy etap prania pieniędzy – faza wstępna, inaczej zwana przygotowawczą opiera się na transferze zgromadzonej gotówki z miejsca pierwotnego pochodzenia środków finansowych do miejsca kontynuowania procesu. Na tym etapie dochodzi do aranżowania całego proceduru legalizacji, między innymi formułowana jest strategia późniejszego postępowania. W celu ułatwienia wprowadzenia do obrotu dokonywana jest zamiana środków mających swe źródło w działalności nielegalnej na większe nominały, jak i walutę obcą. Proces ten nazywa się uszlachetnianiem (ang. *purifying*), lub rafinowaniem (ang. *refining*) gotówki.<sup>38</sup> Z badań przeprowadzonych przez celników amerykańskich wynika, że prawie wszystkie banknoty o niskim nominale miały kontakt z narkotykami.<sup>39</sup> Jedną z najpopularniejszych technik wykorzystywanych na tym etapie jest metoda walizkowa, polegająca na przewożeniu wymienionej już gotówki.<sup>40</sup>

Kolejnym etapem jest umiejscawianie, które polega na bezpośredniej lokalizacji dochodów w systemie finansowym. Zarówno faza przygotowawcza, jak i faza lokowania są najbardziej istotne, pod względem przeciwdziałania praniu pieniędzy, bowiem najwięcej przestępstw jest wykrywanych na tym etapie. Ze względu na szerokie spektrum oferowanych usług, najbardziej

<sup>38</sup> A. Wawrzybok (2008), *Pecunia non olet? Skuteczność wspólnotowych uregulowań prawnych w walce z procederem prania brudnych pieniędzy w Polsce i Unii Europejskiej*, ZNZE WSiIZ 3/2008 (8), ISSN 1689-9229, s. 13–57, s. 35

<sup>39</sup> J.W. Wójcik (2000), *Rola mafii w praniu pieniędzy*, „Biuletyn Bankowy”, nr 7- 8/ 2000, s. 23.

<sup>40</sup> R. Jankowski, *Proceder „prania brudnych pieniędzy...*



Tabela 1.10. Techniki prania pieniędzy

Przygotowywanie	Umiejscawianie	Maskowanie	Integracja
<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ metoda walizkowa,</li> <li>✓ przemyt,</li> <li>✓ zakup i transfer dóbr luksusowych,</li> <li>✓ przekazy pieniężne,</li> <li>✓ umowy kompensaty,</li> <li>✓ alternatywny system bankowości (havala, hundi).</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ wzajemna kompensata,</li> <li>✓ łapówkarstwo,</li> <li>✓ smurfing,</li> <li>✓ structuring,</li> <li>✓ nabywanie substytutów gotówki, np. czeków podróźnych,</li> <li>✓ fałszowanie dokumentów,</li> <li>✓ blending,</li> <li>✓ przemyt walut,</li> <li>✓ wymiana walut,</li> <li>✓ gotówkowy zakup wygranych,</li> <li>✓ kupno żetonów i ich zwrot z dyspozycją przelania na rachunek bankowy,</li> <li>✓ dokonywanie przekazów gotówkowych,</li> <li>✓ wykorzystywanie depozytów bankowych,</li> <li>✓ kupno instrumentów finansowych,</li> <li>✓ udzielanie pożyczki innemu przestępcy,</li> <li>✓ udział w przetargach i zwrot wpłaconej sumy na konkretny rachunek bankowy,</li> <li>✓ inwestowanie brudnych pieniędzy przez radcę prawnego w imieniu swoich klientów,</li> <li>✓ podwyższenie kapitału zakładowego nieistniejącego udziałowca,</li> <li>✓ nabywanie przedsiębiorstw o dobrej reputacji,</li> <li>✓ double invoicing,</li> <li>✓ tworzenie rachunków firmowych.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ fałszowanie dokumentów,</li> <li>✓ dokonywanie dużej liczby transferów przy wykorzystaniu zleceń stałych,</li> <li>✓ skrzynka rozdzielcza,</li> <li>✓ kupno i realizacja polis ubezpieczeniowych,</li> <li>✓ nabywanie drogocennych kamieni i metali,</li> <li>✓ dokonywanie dużej liczby transakcji bez uzasadnienia ekonomicznego,</li> <li>✓ wykorzystywanie rachunków bankowych w strefach offshore,</li> <li>✓ nabywanie instrumentów finansowych bez zwracania uwagi na koszty prowizji i zmian cen,</li> <li>✓ dokonywanie przelewów na nieistniejące konto nieistniejącego klienta,</li> <li>✓ wzajemnie powiązane konta bankowe,</li> <li>✓ elektroniczne formy płatności,</li> <li>✓ tworzenie łańcucha niezależnych transakcji.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ dokonywanie fikcyjnych transakcji sprzedaży, zakupu,</li> <li>✓ zawyżanie cen w fakturach na towary z importu lub eksportu nabyte legalnie, aby uwiarygodnić przepływ nadwyżek,</li> <li>✓ zakup upadających przedsiębiorstw,</li> <li>✓ zaciąganie wzajemnych fikcyjnych pożyczek,</li> <li>✓ oferowanie kredytów i pożyczek legalnym podmiotom na atrakcyjnych warunkach,</li> <li>✓ zaciągnięcie kredytów i ich szybka spłata,</li> <li>✓ blending,</li> <li>✓ obrót dobrami trwałymi,</li> <li>✓ wykorzystywanie długoterminowych depozytów, jako zabezpieczenia kredytu zaciągniętego w innym banku, najczęściej w innym państwie,</li> <li>✓ akredytywy,</li> <li>✓ winning ticket,</li> <li>✓ dokonywanie transakcji rodzinnych.</li> </ul>

Źródło: P. Chodnicka (2011), *Klasy ryzyka operacyjnego*, "Miesięcznik Finansowy BANK", nr grudzień.

narażonymi na atak ze strony organizacji przestępczych są banki. Charakterystycznymi elementami tej fazy są:

- krótkoterminowość transakcji oraz wykorzystywanych instrumentów finansowych,
- prostota przeprowadzanych operacji finansowych,
- gotówkowa forma transakcji,
- wprowadzanie dochodów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa.

Do jednych z najpopularniejszych technik wykorzystywanych w tej fazie należy mieszanie (ang. *blending*) dochodów pochodzących zarówno z legalnej, jak i nielegalnej działalności gospodarczej. W tym celu wybierane są zazwyczaj podmioty charakteryzujące się wysokimi obrotami i zyskami, aby nie wzbudzać podejrzeń organów ścigania.<sup>41</sup> Do interesujących metod legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa należy również rozproszenie (ang. *smurfing*). Polega ono na wykorzystywaniu dużej liczby osób dokonujących transakcji poniżej ustawowego progu obligującego instytucje obowiązane do zawiadomienia krajowej jednostki analityki finansowej. Działalność taka wymaga dokonywania licznych operacji w różnych instytucjach w celu uniknięcia identyfikacji, w związku z czym uważana jest za jedną z najbardziej czasochłonnych metod. Występuje kilka odmian rozproszenia, do których należą między innymi:

- rozproszenie towarowe – polega na zakupie za gotówkę towarów luksusowych, a następnie odsprzedaż w kraju docelowym;
- zakup własnego mienia (ang. *buy back*) – przedmiotem obrotu staje się mienie, którego właścicielem jest kupujący;
- dzielenie (ang. *structuring*), polegające na dokonywaniu małych wpłat, które nie mogą przekraczać limitów, powyżej których występuje obowiązek rejestracji transakcji przez jednostki obowiązane. W tej metodzie nie wykorzystuje się smerfów.<sup>42</sup>

W celu legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności przestępczej używane są sfałszowane dokumenty tożsamości przy dokonywaniu wpłat i wypłat, konta firmowe, czy sejfy nocne.

Inną metodą wykorzystywaną w tej fazie jest zakładanie fikcyjnych firm (ang. *shell corporations*), będących przedsiębiorstwami „przykrywkami”. Firmy, które są przedmiotem prania pieniędzy posiadają cechy typowe dla organizacji istniejących w gospodarce legalnej, takie jak: nazwa, siedziba,

<sup>41</sup> T. Kuijlen, G. Migut (2004), *Wykrywanie nadużyć i prania brudnych pieniędzy*, StatSoft Polska, s. 73.

<sup>42</sup> J. Grzywacz (2010), *Pranie pieniędzy...*

rachunki bankowe. Jedyną różnicą jest brak działalności gospodarczej i fikcyjne obroty. W tej fazie przeprowadzane są również transakcje polegające na nadfakturowaniu lub niedofakturowaniu eksportu i importu. Proceder ten nazywany jest transferowaniem cen (ang. *transfer pricing*) i polega na sprzedaży po zawyżonych lub zaniżonych cenach. Odmianą transferowania cen są tzw. transakcje puste, których istotą jest fałszowanie i dokonywanie fikcyjnych operacji handlowych.

W dalszej kolejności środki podlegają maskowaniu, czyli przeprowadzaniu wielu operacji finansowych, nierzadko o zasięgu międzynarodowym, w celu utrudnienia lokalizacji transakcji początkowej. Zazwyczaj nie mają one uzasadnienia ekonomicznego, a ich transfer następuje przy wykorzystaniu Internetu. Za miejsca docelowe przepływu brudnych pieniędzy najczęściej wybierane są oazy podatkowe. Podstawowe cechy charakterystyczne tej fazy to:

- dokonywanie bardzo dużej liczby transakcji;
- wykonywanie transakcji, które nie mają sensu ekonomicznego;
- częste zmiany rodzajów środków majątkowych podlegających praniu;
- korzystanie z elektronicznych form przekazu pieniędzy;
- przesyłanie pieniędzy na konta bankowe w oazach podatkowych.

Aby trudno było udowodnić nielegalne pochodzenie środków będących przedmiotem prania pieniędzy wykorzystuje się organy podatkowe, co jest charakterystyczne dla ostatniej fazy – integracji. Dokonuje się również gromadzenia majątku w jednym miejscu w celu łatwiejszego jego rozdysponowania.

Poniższa tabela stanowi uproszczenie modelu trójfazowego prania pieniędzy.

**Tabela 1.11. Model trójfazowy prania pieniędzy**

Umiejscawianie	Maskowanie	Integracja
Zamiana pieniądza gotówkowego na „pieniądz elektroniczny” lub na inne wartości majątkowe za pośrednictwem: <ul style="list-style-type: none"> <li>• banków lub innych instytucji finansowych;</li> <li>• czołowych spółek (ang. <i>front companies</i>).</li> </ul>	Czynności maskujące prawdziwe pochodzenie mienia przy udziale przede wszystkim: <ul style="list-style-type: none"> <li>• systemu finansowego, w szczególności w rajach podatkowych (ang. <i>offshore banking</i>) albo</li> <li>• podziemnego systemu finansowego (ang. <i>underground banking</i>);</li> </ul>	Nadanie pozorów legalnego pochodzenia mienia pierwotnie przestępczego pochodzenia przez między innymi: <ul style="list-style-type: none"> <li>• inwestycje w nieruchomości, kamienie szlachetne itp.,</li> <li>• nabycie papierów wartościowych.</li> </ul>

Źródło: M. Prengel (2003), *Środki zwalczania przestępczości prania pieniędzy...*, s. 134.

### 1.5.2. Dwufazowy model prania pieniędzy

Dwufazowy model prania pieniędzy zaproponował P. Bernasconi<sup>43</sup>. Rozważa się w nim dwa etapy: pranie pieniędzy pierwszego stopnia (ang. *money laundering*) oraz drugiego stopnia (ang. *recykling*). Pierwszy etap opiera się na szeregu krótkoterminowych transakcji przy wykorzystaniu środków finansowych pochodzących bezpośrednio z działalności przestępczej.<sup>44</sup> Jest on odpowiednikiem faz przygotowawczej oraz umiejscawiania określonych w modelu czterofazowym. Celem tych operacji jest utrudnienie lokalizacji miejsca wprowadzenia środków do obrotu finansowego. Faza ta uważana jest za kluczową ze względu na możliwość sprawnego wykrycia pranych pieniędzy.

Kolejnym etapem modelu dwufazowego P. Barnasconiego jest faza drugiego stopnia, która polega na dalszym maskowaniu środków pochodzących z działalności przestępczej. Etap ten różni się przede wszystkim terminowością wykonywanych operacji. Wykorzystywane podczas niej są operacje o średnim i długim terminie. Charakterystyczne dla tej fazy są metody typowe dla maskowania i integracji. Istnieje możliwość jej zaniechania i zakończenia legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem wówczas, gdy środki podlegające już fazie prania pieniędzy pierwszego stopnia, zostaną wykorzystane ponownie do finansowania przestępstw. Celem drugiego etapu jest ukazanie legalnego pochodzenia przed organami podatkowymi.<sup>45</sup>

Tabela 1.12. Porównanie faz modelu dwufazowego prania pieniędzy

Money laundering	Recykling
mienie pochodzące bezpośrednio z przestępstw pierwotnych,	mienie pochodzące pośrednio z przestępstw pierwotnych,
czynności sprawcze polegające tylko na krótkookresowych operacjach,	czynności sprawcze polegające najczęściej na operacjach średnio i długookresowych,
ostatecznym celem praca jest uniemożliwienie rozpoznania brudnych wartości majątkowych.	ostatecznym celem praca jest zdjęcie z mienia przestępczego pochodzenia i nadanie mu pozoru legalnego.

Źródło: M. Prengel (2003), *Środki zwalczania przestępczości...*, s. 129.

<sup>43</sup> P. Bernasconi (1995), *Money Laundering and Banking Secrecy*, Kluwer Law International.

<sup>44</sup> M. Kaufmann (2003), *Die Bedeutung der Einbeziehung von Bankmitarbeitern in die strafrechtliche Bekämpfung der Geldwache*, Peter Lang Verlag, Frankfurt 2003, s. 119.

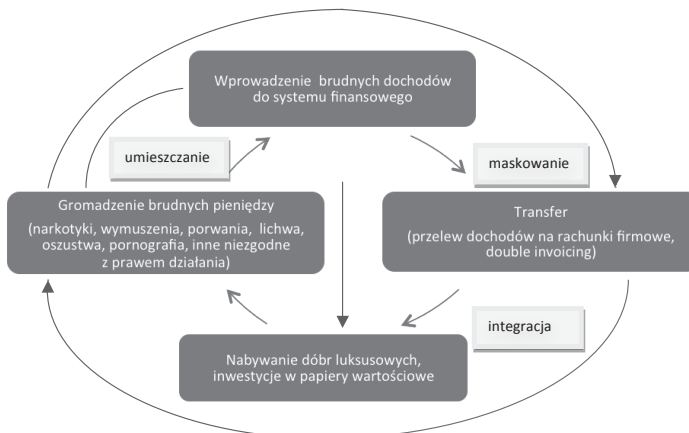
<sup>45</sup> M. Prengel (2003), *Środki zwalczania przestępczości...*, s. 129.

### 1.5.3. Model cykliczny prania pieniędzy

Model cykliczny prania pieniędzy został opracowany przez Biuro Narodów Zjednoczonych do spraw Narkotyków i Przemoczości (ang. *United Nation Office on Drugs and Crime*). Stanowi on pewną odmianę modelu trójfazowego. Stosowane są w nim trzy fazy, do których należą: umieszczenie (ang. *placement*), maskowanie (ang. *layering*) oraz integracja (ang. *integration*). Podstawowa różnica pomiędzy modelem trójfazowym, a modelem cyklicznym wynika z wykorzystywania powiązań przy budowaniu modelu.

Podobnie jak w modelu trójfazowym proces prania pieniędzy rozpoczyna się od gromadzenia środków będących przedmiotem pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, a następnie wprowadzenia na rynek finansowy. Dochody lokowane w instytucjach bankowych (ang. *placement*) są następnie przemieszczane dalej (ang. *layering*) lub ponownie delokowane i inwestowane w źródłową działalność niezgodną z prawem. Tak jak w przypadku modelu trójfazowego, tak i w przypadku modelu cyklicznego brudne pieniądze nie muszą przechodzić wszystkich etapów. Okazuje się bowiem, iż nielegalne środki finansowe mogą być bezpośrednio przedmiotem przelewów na rachunki firmowe, czy podwójnego księgowania (ang. *double invoicing*), przechodząc tym samym do fazy mieszania. Następnie dochody podlegają integracji lub bezpośrednio wykorzystywane są do finansowania działalności przestępczej. Po dokonaniu wszystkich operacji mających na celu legalizację brudnych pieniędzy, część środków trafia również do działalności przestępczej lub pozostaje w gospodarce legalnej.

Rysunek 1.1. Model cykliczny prania pieniędzy



Wynikową środków lokowanych w gospodarce legalnej w przypadku prania pieniędzy można przedstawić następująco:

$$Y = \omega(1 - p - q - r - z),$$

gdzie:

$Y$  – środki pochodzące z prania pieniędzy pozostające w gospodarce legalnej po zakończeniu procesu legalizacji;

$\omega$  – dochód z działalności przestępczej;

$p$  – udział środków wycofanych z obiegu i będących przedmiotem deinwestycji trafiających do finansowania źródłowej działalności niezgodnej z prawem podczas fazy umieszczania;

$q$  – udział środków wycofanych z obiegu i będących przedmiotem deinwestycji trafiających do finansowania źródłowej działalności niezgodnej z prawem podczas maskowania;

$r$  – udział środków wycofanych z obiegu i będących przedmiotem deinwestycji trafiających do finansowania źródłowej działalności niezgodnej z prawem podczas integracji,

$z$  – udział środków wycofanych z obiegu i będących przedmiotem deinwestycji trafiających do finansowania źródłowej działalności niezgodnej z prawem po zakończeniu procesu prania pieniędzy.

Nie wszystkie dochody będące przedmiotem prania pieniędzy pozostają w gospodarce legalnej. Część z nich służy dalszemu finansowaniu działalności kryminalnej, powodując w przyszłości konieczność ponownego wznowienia procesu ich legalizacji. W efekcie pojawia się cykliczność obrotu dochodów pochodzących z przestępstw.

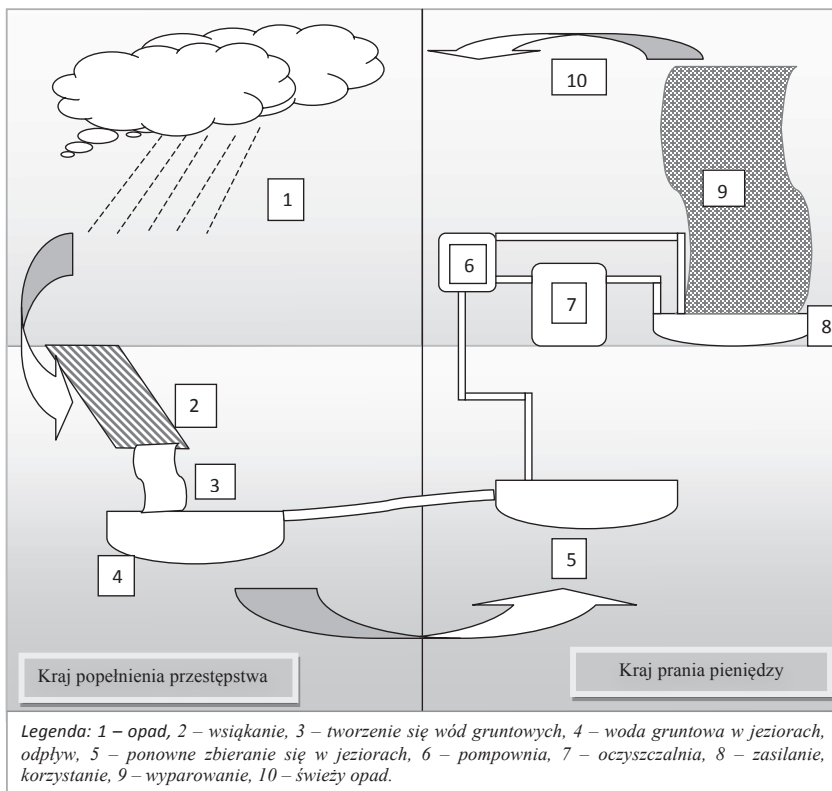
#### 1.5.4. Model obiegu Zunda

Kolejnym modelem obrazującym proces prania pieniędzy jest opierający się na znanym z przyrody obiegu wody, składający się z 10 etapów, tzw. model obiegu Zunda. Wyróżnia się w nim kraj popełnienia przestępstwa i kraj prania pieniędzy. Można ponadto włączyć do modelu kraje pośrednie, będące miejscem, gdzie odbywa się transfer pieniędzy i maskowanie (tzw. *paper trail*).

Proces prania pieniędzy rozpoczyna się od momentu zwanego „opadem”, polegającego na zbieraniu gotówki z nielegalnej działalności. Jako opad rozumie się gromadzenie mienia, najczęściej w drobnych nominałach. Kolejny etap nazywany jest wsiąkaniem, inaczej czyszczeniem lub przedpra-

niem. Środki będące efektem działalności przestępczej gromadzone są w tzw. punktach zbiorczych. Następnie dochody poddawane są pierwszemu praniu. Najczęściej na tym etapie dokonuje się zamiany na banknoty o wyższych nominałach, waluty lub inne aktywa majątkowe. Wykorzystywane są wówczas podmioty cechujące się wysokim obrotem gotówkowym. Środki finansowe podlegają tzw. tworzeniu wód gruntowych, przez co rozumie się gromadzenie kapitału. Następuje ponowne gromadzenie dochodów, aby dokonać ich zamiany na inne aktywa majątkowe, takie jak dobra luksusowe, metale i kamienie szlachetne, papiery wartościowe, itp. Kolejnym etapem jest tzw. „woda gruntowa w jeziorach, odpływ”, będąca metaforą przygotowania środków finansowych do transferu zagranicę. W tym celu wykorzystywane są przedsiębiorstwa specjalizujące się w wykonywaniu tych operacji.

Rysunek 1.2. Model obiegu Zunda



Źródło: K. Schwander-Auckenthaler (1995), *Missbrauch von Bankgeschäften zu Zwecken der Geldwascherei, Eine bankbetriebswirtschaftliche Analyse deliktgefährdeter Bereiche*, Paul Haupt Verlag, Stuttgart, s. 30.

Po przetransportowaniu dochodów do państwa docelowego, następuje tzw. „ponowne zbieranie się w jeziorach”, będące procesem mającym na celu przygotowanie do legalizacji. Na tym etapie wykorzystywane są usługi specjalistów opierające się na dokonywaniu transakcji kompensacyjnych. W ramach tych działań nie jest wymagany przepływ gotówki, co zmniejsza ryzyko wykrycia prania pieniędzy. Kolejny etap nazywany jest tzw. „pompowaniem”, a jego celem jest wprowadzenie środków pieniężnych do systemu finansowego. Działania opierają się wówczas na otwieraniu kont bankowych, nabywaniu instrumentów finansowych. Szczególnie atrakcyjne dla tej aktywności są państwa o statusie oaz podatkowych przede wszystkim z powodu braku obowiązków identyfikacyjnych. Na tym etapie dochodzi do zakładania przedsiębiorstw lub instytucji finansowych, aby ułatwić wprowadzenie brudnych pieniędzy. Wynika to również z okrojonych procedur, dokumentacji i wymogów prawnych dla firm. Środki po wprowadzeniu do legalnego świata finansów podlegają następnie procesowi tzw. „oczyszczania”, inaczej drugiego „czyszczenia”. Etap ten może zostać pominięty, jeżeli istnieje możliwość legalnego wprowadzenia pieniędzy do obrotu, w przeciwnym przypadku środki zostają poddane praniu z wykorzystaniem osób pośredniczących, które nie wymagają uwierzytelnienia źródła pochodzenia. Zakładane są wówczas fikcyjne przedsiębiorstwa (ang. *shell companies*), które zajmują się tylko i wyłącznie przepływami kapitału przy braku realnych obrotów. Środki finansowe następnie podlegają etapowi tzw. „zasilania i korzystania”. Odbywa się wówczas transfer pomiędzy różnymi kontami oraz inwestycje w legalną sferę gospodarki. Ten etap jest adekwatny do etapu recyklingu w modelu dwufazowym. Wykorzystywane są wówczas inwestycje średnio i długoterminowe oraz zakładane nowe przedsiębiorstwa gospodarcze.

W kolejnym etapie zachodzi proces tzw. „wyparowania”, opierający się na powtórnym rozproszaniu wypranych środków finansowych po różnych krajach. Najczęściej zalegalizowane dochody wracają do kraju, w którym doszło do popełnienia przestępstwa. Środki powinny być wówczas uzasadnione legalną działalnością gospodarczą. Aby tego dokonać dochody poddawane są obciążeniom fiskalnym. Ostatnim etapem procesu prania pieniędzy zgodnie z prezentowanym modelem Zunda jest tzw. „świeży opad”, będący metaforą ponownego zbierania się gotówki z przestępstwa. Według P. Bernasconiego<sup>46</sup> środki dzielone są w równych częściach na finansowanie działal-

<sup>46</sup> P. Bernasconi (1987), *Schweizerische Erfahrungen bei der Untersuchung und strafrechtlichen Erfassung der Geldwascherei*, BKA, s. 172, 198.



ności przestępczej oraz na inwestycje w legalną sferę gospodarki. Prowadzi to do kształtowania modelu cyklicznego prania pieniędzy.

**Tabela 1.13. Porównanie faz prania pieniędzy w modelu obiegu Zunda**

Nazwa etapu	Opis etapu
Opad	gromadzenie gotówki pochodzącej z pierwotnego przestępstwa
Wsiąkanie	zgromadzone środki w punktach zbiorczych podlegają pierwszemu praniu pieniędzy
Tworzenie wód gruntowych	gromadzenie kapitału i zamiana na inne wartości majątkowe
Odływ	przygotowywanie środków do transferu lub transfer za granicę
Ponowne pranie w jeziorach	przygotowywanie środków do legalizacji
Pompowanie	wprowadzenie dochodów do systemu finansowego
Oczyszczanie	legalizacja dochodów przy wykorzystaniu pośredników
Zasilanie i korzystanie	transfer między różnymi krajami i inwestycja w realną gospodarkę
Wyparowywanie	powtórne rozprowadzanie dochodów po różnych krajach
Świeży opad	zbieranie zalegalizowanych środków mających swe źródło w działalności przestępczej

Źródło: opracowanie własne.

### 1.5.5. Model czterosektorowy prania pieniędzy

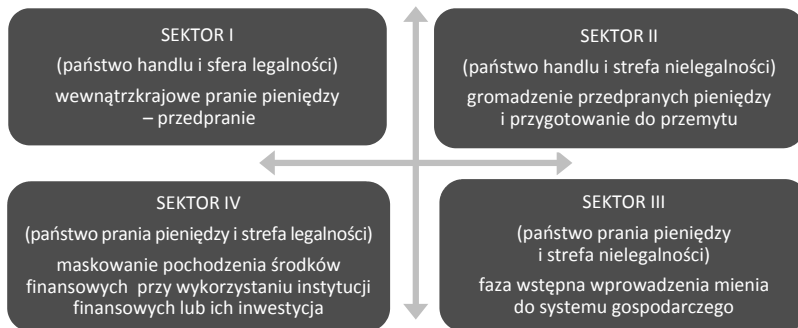
Model czterosektorowy prania pieniędzy został stworzony przez C. Mullera. Opiera się na podziale gospodarki na „strefę legalną” i „strefę nielegalną” oraz „państwo prania pieniędzy” i „państwo handlu”.<sup>47</sup> W efekcie powstaje macierz przedstawiona na poniższym rysunku.

Proces prania pieniędzy wymaga realizacji czterech etapów. Tak jak w poprzednich modelach, w zależności od uwarunkowań, dany sektor może zostać pominięty. Sam proces rozpoczyna się w wyniku gromadzenia środków i dokonywania wewnątrz krajowego tzw. przedprania. Działalność odbywa się w sferze legalności, w państwie handlu. Dalsza realizacja wymaga przekraczania granic sektorów. W zależności od podejmowanych środków przez organy prawne, sam proces może przybrać wiele form. W przypadku braku lub słabych mechanizmów zapobiegających, ulega znacznemu uproszczeniu. Środki z sektora II migrują do sektora IV, aby mogły powrócić do państwa

<sup>47</sup> C. Muller (1992), *Geldwascherei. Motive. Formen. Abwehr. Eine betriebswirtschaftliche Analyse*, Winterthur, s. 107.

handlu i strefy legalności. Natomiast w przypadku zaostrzonych mechanizmów zwalczających zjawisko prania pieniędzy model komplikuje się. Wymaga to transferu środków do „państwa handlu” i „strefy nielegalności”, następnie wykorzystania sektora III, jako „państwa prania pieniędzy” przy jednoczesnym pozostawaniu w „strefie nielegalności”, a z kolei z sektora III dopiero do sektora IV, przeniesienie do „strefy legalności”.

Rysunek 1.3. Model czterosektorowy prania pieniędzy



Źródło: M. Prengel (2003), *Środki zwalczania przestępczości...*, s. 129.

Największe problemy dla osób dokonujących legalizacji i jednocześnie najsłabsze ogniwa występują na styku poszczególnych przecięć pól macierzy, a więc na etapie przejść pomiędzy poszczególnymi sektorami.

### 1.5.6. Model celowy prania pieniędzy

Model celowy prania pieniędzy opiera się na badaniach przeprowadzonych przez J. Ackermanna<sup>48</sup> i J. Prestona<sup>49</sup>. Zgodnie z opinią P. Hoyer i J. Kloss<sup>50</sup> model uważany jest za pewne uzupełnienie modelu trójfazowego. Wyróżnia się w nim cztery główne cele, do których należą: integracja, inwestycja, uniknięcie zapłaty podatku i finansowanie dalszych przestępstw.<sup>51</sup> W zależności od przyjętego celu wykorzystywane są różne techniki i meto-

<sup>48</sup> J.B. Ackermann (red.) (1999), *Strafrecht als Herausforderung. Analysen und Perspektiven von Assistierenden des Rechtswissenschaftlichen*, Instituts der Universität zu Zürich, Zürich.

<sup>49</sup> J.E. Preston (1989), *International and Domestic Money Laundering. Statement and Memorandum before the Committee on Banking, Finance and Urban Affairs*. U.S. House of Representatives, Washington.

<sup>50</sup> P. Hoyer, J. Kloss (1998), *Regelungen zur Bekämpfung der Geldwäsche und ihre Anwendung in der Praxis*, wyd. 2., Bielefeld.

<sup>51</sup> M. Prengel (2003), *Środki zwalczania przestępczości...*

dy działania. Bezpośredni wpływ na efektywność procesu prania pieniędzy wywierają czynniki wspierające.

Cele prania pieniędzy należy podzielić na cele główne, drugorzędne i poboczne. Do celów głównych zalicza się:

- uniemożliwienie odebrania środków finansowych, jak i mienia pochodzącego z działalności przestępczej;
- przeprowadzenie maskowania i legalizacji dochodów;
- stworzenie stałego i prostego dostępu do pranych pieniędzy przy jednoczesnej trudnej lokalizacji dla organów ścigania;
- optymalizacja kosztów przeprowadzenia legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa.

Wśród celów drugorzędnych można natomiast wyróżnić:

- opodatkowanie środków finansowych pochodzących z przestępstwa;
- inwestowanie dochodów na rynku finansowym;
- finansowanie nielegalnych przestępstw;
- integrację dochodów, podczas której ma miejsce:
  - faza zamiany (ang. *conversion*) – zamiana środków finansowych na instrumenty finansowe łatwoprowadzalne na rynek finansowy;
  - faza maskowania (ang. *concealment*; *money laundering*<sup>52</sup>; *financial solution*<sup>53</sup>; *placement*<sup>54</sup>) – ukrywanie przestępczego pochodzenia majątku.

W przypadku integracji dochodów nie muszą mieć miejsca obie fazy. Maskowanie występuje tylko w sytuacji występowania oszustw finansowych, natomiast obrót i produkcja narkotyków wymaga realizacji również etapu zamiany, najważniejszego z punktu widzenia wykrywania w instytucjach finansowych.

Celem pobocznym jest dla sprawcy uniknięcie kary za prowadzone działania.

Do czynników wspierających proces prania pieniędzy należą:

- występowanie tzw. pseudobanków (ang. *bureau de change*, *check cashing places*, *casas de cambio*), funkcjonujących jako nadzorowane przez państwo instytucje finansowe wymieniające jedną walutę na inną;
- istnienie punktów wymiany walut lub przekazów walutowych;
- system alternatywnego obiegu pieniądza (ang. *hawala banking*);

<sup>52</sup> P. Bernasconi (1987), *Schweizerische Erfahrungen...*

<sup>53</sup> J.E. Preston (1989), *International and Domestic Money Laundering, Statement and Memorandum before the Committee on Banking, Finance and Urban Affairs*. U.S. House of Representatives, Washington.

<sup>54</sup> U.S. Customs Service, British Bankers Association, The White House, OCC, FATF.

- czynniki międzynarodowe:
  - internacjonalizacja rynku finansowego;
  - postęp techniczny i komunikacyjny;
- niewystarczający nadzór rynku finansowego i uboga koordynacja wewnątrz krajowego przeciwdziałania praniu pieniędzy:
  - brak mechanizmów nadzoru;
  - brak międzynarodowej współpracy w zakresie zwalczania prania pieniędzy;
- ochronna funkcja tajemnicy bankowej, podatkowej i zawodowej:
  - brak obowiązków identyfikacyjno – meldunkowych;
- czynnik offshore:
  - łatwość tworzenia osób prawnych;
  - wolny obrót dewizowy;
  - znikomy obowiązek prowadzenia ksiąg handlowych;
  - ścisła ochrona tajemnicy bankowej;
  - odmowa międzynarodowej pomocy prawnej;
  - korupcja;

Tabela 1.14. Model celowy prania pieniędzy

Model celowy prania pieniędzy			
<b>cele prania pieniędzy:</b>			
Integracja, (ang. <i>conversion, concealment</i> )	inwestycja	uniknięcie zapłaty podatku	finansowanie dalszych przestępstw
<b>możliwości działania:</b>			
Kraj, zagranica, tzw. raje karno-podatkowe	przedsiębiorstwa wiodące (ang. <i>front companies</i> ), inne podmioty gospodarcze, lokaty, inne wartości majątkowe	nieskładanie, fałszowanie deklaracji podatkowych	finansowanie dalszych przestępstw, korupcja
<b>czynniki wspierające:</b>			
Czynniki międzynarodowe; niewystarczający nadzór rynku finansowego i uboga koordynacja wewnątrz krajowego przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy; ochronna funkcja tajemnicy bankowej, podatkowej lub zawodowej; czynniki krajów offshore; osłonna funkcja jaką pełnią osoby prawne; czynnik łańcuchowy; czynnik przerwania; czynnik przemieszczania; fałszowanie dokumentów; obrót bezgotówkowy.			

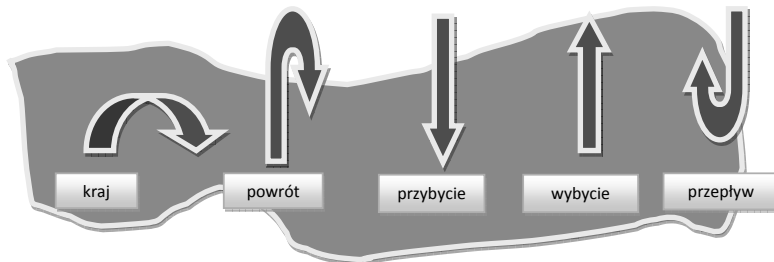
Źródło: M. Prengel (2003), *Środki zwalczania...*, s. 129.

- funkcja osłonna, jaką pełnią osoby prawne:
  - koszty założenia osób prawnych;
  - przeszkody prawne i faktyczne przy ich zakładaniu;
  - mechanizmy kontrolne;
  - obowiązek prowadzenia i publikacji sprawozdań finansowych spółki;
- czynnik łańcuchowy;
- czynnik przetrwania;
- czynnik przemieszania;
- fałszowanie dokumentów;
- obrót bezgotówkowy.

### 1.5.7. Model wejścia–wyjścia

Model wejścia–wyjścia został zastosowany przez B. Bartlett'a<sup>55</sup> do analizy przepływów finansowych w krajach rozwijających się. Przedstawia on etapy prania pieniędzy.

Rysunek 1.4. Etapy prania pieniędzy w modelu wejścia – wyjścia Bartlett'a w krajach rozwijających się



Źródło: B.L. Baertlett (2002), *The negative effects of money laundering on economic development*, International Economics Group Dewey Ballantine LLP dla The Asian Development Bank Regional Technical Assistance Project No. 5967 Countering Money Laundering in The Asian and Pacific Region, 2002.

Wśród etapów prania pieniędzy wyróżnia się:

- kraj (ang. *domestic*) – krajowe przepływy brudnych pieniędzy, podczas których nielegalne „rodzime” dochody podlegają procesowi legalizacji w krajach rozwijających się i podlegają reinwestowaniu lub wydatkowaniu na ich obszarze;

<sup>55</sup> B.L. Baertlett (2002), *The negative effects of money laundering on economic development*, International Economics Group Dewey Ballantine LLP dla The Asian Development Bank Regional Technical Assistance Project No. 5967 Countering Money Laundering in The Asian and Pacific Region, 2002.

- powrót (ang. *returning*) – brudne pieniądze zostają poddane dalszemu procesowi legalizacji w części lub w całości poza granicami krajów rozwijających się i następnie wracają w celu integracji;
- przybycie (ang. *inbound*) – środki, które zostały poddane początkowemu procesowi prania za granicą wracają do kraju w celu integracji;
- wybycie (ang. *outbound*) – środki, które początkowo wypływają za granicę, nie wracają do kraju pochodzenia w celu integracji;
  - przepływ (ang. *flow-through*) – środki pochodzące z niezgodnej z prawem działalności zostają wprowadzone w proces legalizacji w kraju pochodzenia, w dużej mierze przeznaczone do integracji w innym miejscu, w ten sposób odgrywając małą rolę lub w ogóle nie wpływając na kondycję gospodarki.

Trzy pierwsze etapy nazywane są przez B. Bartletta „opartymi na przestępczości”, czyli takimi, gdzie działalność kryminalna zwiększa strumień środków przeznaczonych do legalizacji z udziałem kraju ich pochodzenia. Dwa pozostałe etapy wymagają kontroli zewnętrznej, która dokonywana jest nawet po dokonaniu procesu umiejscowienia.

### 1.5.8. Alternatywny system obiegu pieniądza

Alternatywny system obiegu pieniądza narodził się w krajach arabskich<sup>56</sup> i wykorzystywany był do przemieszczania środków finansowych z jednego miejsca do drugiego bez fizycznego kontaktu z pieniędzmi.<sup>57</sup> Ma on wiele synonimów, wśród których najpopularniejszym jest *hawala*, poza tym należy wyróżnić takie nazwy jak *hundi* (Indie), *Fei-ch'ei*n (Chiny), nieformalna bankowość, bankowość alternatywna, podziemna bankowość, bankowość etniczna, czy nieformalny system transferu wartości.

Opiera się on na dokonywaniu transakcji gotówkowych, akceptacji czeków lub przekazywaniu innych wartościowych dóbr, takich jak kamienie i metale szlachetne w dane jedno miejsce, a następnie transferze tych środków na inny obszar. System *hawala* polega na dostarczaniu usług finansowych bez wykonywania transakcji oraz wymogu posiadania licencji przy jednoczesnym braku kontroli instytucji rządowych. Zgodnie z szacunkami prezentowanymi przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy, imigranci dokonują rocznie transferu na kwotę 100 bln USD do rodzin szczególnie zamieszkujących na

<sup>56</sup> N. Passas (2003), *Hawala and Other Informal Value Transfer Systems: How to Regulate Them*, US Department of State, Washington, DC.

<sup>57</sup> T. Viles (2008), *Hawala, hysteria and hegemony*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 11 no. 1, 2008, s. 25–33, s. 26.

terenach Azji. H. Bunt<sup>58</sup> wskazuje na dwie cechy systemu hawala. Po pierwsze hundi jest to dawna instytucja finansowa wykorzystywana przez nisko zarabiających pracowników i imigrantów w związku z wyższym zaufaniem do nieformalnej bankowości. Zastosowanie obowiązku rejestracji i nakładania licencji na ten system jest bezskuteczne, bowiem bardzo łatwo może on uciec do tzw. podziemia bankowego na skutek ewentualnej kontroli systemu. Podobny pogląd prezentują M. Razavy<sup>59</sup> i W. Perkel<sup>60</sup>. Uważa się ponadto, iż system hawala jest najbliższy wolnemu rynkowi bankowemu, bez regulacji prawnych funkcjonujących na zasadach wolnej konkurencji. Z drugiej strony podkreśla się, iż znajduje się on poza kontrolą, w związku z tym wykorzystywany jest do transferu środków finansowych niezbędnych przy dokonywaniu transakcji będących podstawą prania pieniędzy, czy finansowania terroryzmu.

R. Cheran i S. Aiken<sup>61</sup> oraz M. El-Qorchi<sup>62</sup> wskazują na wiele zalet, jakie ma alternatywny system obiegu pieniądza. Do podstawowych czynników wpływających na jego atrakcyjność można zaliczyć:

- niskie koszty przeprowadzania transakcji;
- dostępność;
- zachowanie pełnej anonimowości;
- brak obowiązku gromadzenia dokumentacji dotyczącej osób dokonujących zlecenia transferu środków finansowych;
- prostota;
- niski poziom biurokracji, a właściwie jego brak;
- niższe koszty funkcjonowania w porównaniu do formalnych instytucji finansowych;
- szybkość realizacji transakcji;
- tradycje kulturowe;
- poleganie na wysokim zaufaniu.

<sup>58</sup> H. Bunt (2007), *The relation between organized crime and informal markets: The role of hawala bankers in the transfer of proceeds from organized crime*, CRIMPREV, Ghent University, Ghent (Belgium).

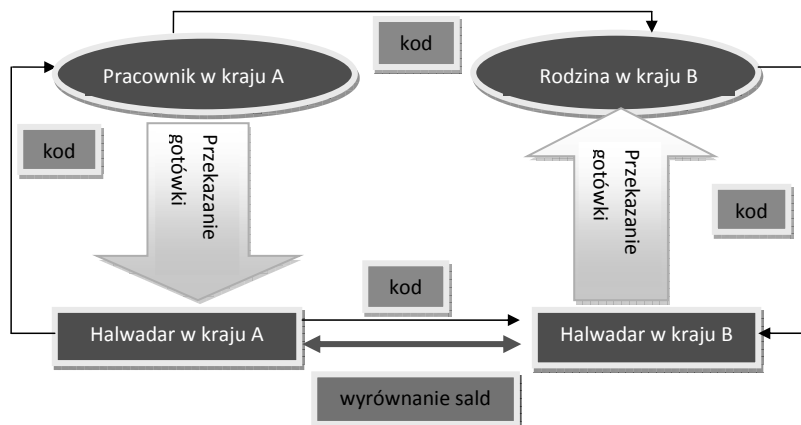
<sup>59</sup> M. Razavy (2005), *Hawala: An underground haven for terrorist Or social phenomennon?*, "Crime, Law and Social Change", vol. 44/2, s. 277–299, s. 292.

<sup>60</sup> W. Perkel (2004), *Money Laundering and Terrorism: Informal Value Transfer Systems*, "American Criminal Law Review", 41/2, s. 183–211, s. 210–211.

<sup>61</sup> R. Cheran, S. Aiken (2005), *The Impact of International Informal Banking on Canada: A Case Study of Tamil Transnational Money Transfer Network*, York University, Toronto.

<sup>62</sup> M. El-Qorchi (2002), *Hawala: based on trust, subject to abuse*, "IMF Finance & Development", vol. 39, No. 4.

Rysunek 1.5. Schemat alternatywnego systemu obiegu pieniądza



Źródło: opracowanie własne.

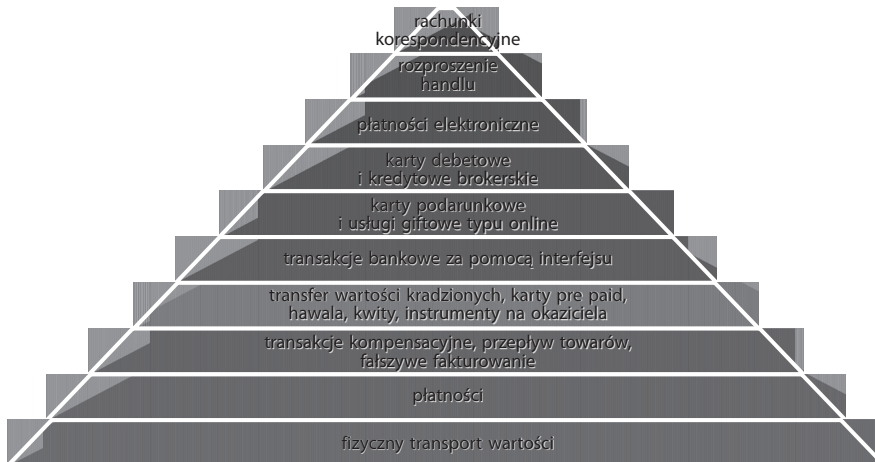
Alternatywny system obiegu pieniądza wymaga istnienia wzajemnych kontaktów przynajmniej dwóch pośredników – *halwaderów*. Sam proces rozpoczyna się w momencie przekazania gotówki przez podmiot chcący dokonać transferu środków finansowych do danego miejsca (pracownik znajdujący się w kraju A). Wnosi on również opłatę za przeprowadzenie transakcji na rzecz *halwadara*. W zamian otrzymuje kod, który następnie przekazuje odbiorcy środków finansowych, w tym przypadku rodzinie znajdującej się w kraju B. *Halwadar* z kraju A udostępnia ten sam kod *halwadarowi* w kraju B. W momencie przekazywania hasła nie następuje transfer środków finansowych, lecz dopiero po pewnym okresie ustalonym przez obie strony poprzez *clearing*, czyli wyrównanie saldami. Odbiorca przekazu gotówkowego uzyskuje go od pośrednika w kraju B po sprawdzeniu zgodności haseł. Następnie *halwaderzy* kontaktują się ze sobą w celu przekazania informacji o odebraniu środków finansowych.

Na poniższym rysunku przedstawiono metody wykorzystywane w procesie prania pieniędzy biorąc pod uwagę poziom skomplikowania. Wśród wspomnianych sposobów znajduje się również alternatywny system obiegu pieniądza. Uważany jest on przez N. Passassa<sup>63</sup> za jedno z najmniej zaawansowanych rozwiązań.

<sup>63</sup> N. Passas (2003), *Informal value transfer systems, terrorism and money laundering*, a report to the National Institute of Justice, Northeastern University, November 2003, s. 23.



Rysunek 1.6. Sposoby prania pieniędzy



Źródło: N. Passas (2003), *Informal value transfer systems, terrorism and money laundering*, a report to the National Institute of Justice, Northeastern University, November 2003, s. 23.

## 1.6. Skutki prania pieniędzy

### 1.6.1. Skutki prania pieniędzy dla gospodarki realnej

Pierwszym z obszarów, na którym obserwowane są efekty prania pieniędzy jest gospodarka realna. Im wyższa jest skłonność do korupcji w danym kraju tym mniej informacji o transakcjach podejrzanych o pranie pieniędzy jest przesyłanych do krajowych jednostek analityki finansowej. J. Strachan, D. Smith i W. Beedles w swoim badaniu opartym na 70 przypadkach dowiedli, że firmy przejawiające skłonność do korupcji charakteryzują się ujemną stopą zwrotu z zainwestowanego kapitału.<sup>64</sup> Zjawisko korupcji jest jednym z czynników ryzyka geograficznego prania pieniędzy, brany pod uwagę przy realizowaniu transakcji w ramach bankowości korespondencyjnej. Można zatem przypuszczać, że skutkiem prania pieniędzy jest ujemna stopa zwrotu z zainwestowanego kapitału, a tym samym negatywny efekt w postaci poziomu inwestycji. Liczne badania przeprowadzone na temat korupcji<sup>65</sup> wska-

<sup>64</sup> J.L. Strachan, D.B. Smith, W.L. Beedles (1983), *The Price Reaction of (Alleged) Corporate Crime*, "The Financial Review", s. 121.

<sup>65</sup> P. Mauro (1997), *The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure: a Cross – Country Analysis*, *Corruption and the Global Economy*, Institute for International Economics p. 83; P. Mauro (1995), *Corruption and Growth*, *Quarterly Journal of Economics*; K. Murphy, A. Shleifer, R.W. Vishny (1993), *Why Is Rent-Seeking*

zują ponadto na występowanie zjawiska spirali pomiędzy praniem pieniędzy a skalą korupcji.

Kraje, które zaimplementowały mało restrykcyjne przepisy mogą być narażone na sankcje wymierzone przez ważnych partnerów gospodarczych. Zgodnie ze stanowiskiem reprezentowanym przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy<sup>66</sup>, państwa ułatwiające pranie pieniędzy poprzez niedostosowanie się do ogólnosiątkowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania analizowanemu zjawisku, mogą mieć ograniczony dostęp do środków finansowych.

Legalizacja dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem pozostawia również swoje piętno na zachowaniu przedsiębiorstw. Wywołuje sztuczne zawyżanie cen dóbr i usług. Niszczona jest ponadto uczciwa konkurencja. Księgowanie zakupu towarów po niższej cenie, a sprzedaż po zawyżonej pozwalają, na legalizację zysku i odprowadzenie podatku. Zwiększanie obrotów, szczególnie w branży charakteryzującej się wysokimi przepływami pieniężnymi, zaniżanie w tym celu cen, to kolejny negatywny skutek dla gospodarki. Wszystkie te efekty prowadzą do destabilizacji systemu finansowego, a przede wszystkim podatkowego. Dochodzi do redystrybucji dochodów społeczeństwa wynikających z nielegalnych źródeł środków pochodzących z prania pieniędzy.

Z badań przeprowadzonych przez R. Aruajo i T. Moreira<sup>67</sup> wynika, iż efektywność prania pieniędzy pozytywnie wpływa na poziom konsumpcji. Istnieje optymalne rozwiązanie, w którym legalna i nielegalna aktywność gospodarcza współistnieje. Przy zachowaniu stałych warunków dla dwóch gospodarek M. Sidrausky'ego<sup>68</sup>, proporcja pomiędzy konsumpcją i kapitałem jest taka sama, z tym że stosunek konsumpcji do kapitału jest wyższy w przypadku gospodarki legalnej.

Można oczekiwać również, że w momencie, gdy proces prania zostanie zakończony środki finansowe zostają przeznaczone częściowo na konsumpcję lub inwestycje. Zainwestowane środki finansowe przyczyniają się do rozwoju gospodarczego danego kraju, jednak nie w miejscu powstania przestępstwa bazowego, a na obszarze legalizacji dochodów pochodzących z dzia-

---

*So Costly to Growth?*, "American Economic Review", s. 409; L.I. Shelly (1997), *Paying the Price: Organized Crime Has Exacted a Heavy Toll on Russia's Economy*, Rosja; L.I. Shelly (1997), *The Price Tag of Russia's Organized Crime*, The World Bank's Transition.

<sup>66</sup> International Monetary Fund, (2000), *IMF Concludes Article IV Consultation with Vanuatu*, September.

<sup>67</sup> R.A. Aruajo, T.B. Moreira (2005), *An Inter – Temporal Model of Dirty Money*, "Journal of Money Laundering Control", marzec 2005.

<sup>68</sup> M. Sidrausky (1967), *Rational Choice and Patterns of Growth in a Monetary Economy*, "American Economic Review", vol. 57, no. 2, s. 534–544.

łałości niezgodnej z prawem, co nazywane jest efektem „Seszeli”. Kraje będące miejscem napływu brudnych pieniędzy czerpią wówczas pozytywne efekty z takiego działania. Stosują liberalną politykę w zakresie przeciwdziałania analizowanemu zjawisku. Dotyczy to w szczególności oaz podatkowych, nieposiadających przemysłu i złóż naturalnych. W przypadku takich krajów zjawisko prania pieniędzy przynosi pozytywne efekty w postaci wzrostu tempa rozwoju gospodarczego, rozwoju rynku usług finansowych przy jednocześnie niskich kosztach przestępczości bazowej.

Legalizacja dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem powoduje przenoszenie środków finansowych w kierunku tak zwanych sterylnych inwestycji (ang. *steril investments*), czyli takich, które nie generują dodatkowej wartości dodanej w postaci wzrostu produktywności gospodarki. Do inwestycji tych należą: nieruchomości, biżuteria, antyki, dzieła sztuki, czy konsumpcja dóbr luksusowych (najczęściej samochodów). Może to przyczynić się do przesunięcia inwestycji w kierunku wymienionej działalności. Najpopularniejsze z tych inwestycji – nieruchomości – mogą prowadzić do sztucznego zawyżania cen, a w dalszej konsekwencji do nakręcania koniunktury. Przeprowadzone badania<sup>69</sup> dowodzą, że legalizacja dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem przyczynia się do wzrostu konsumpcji dóbr luksusowych, przy jednoczesnym spadku legalnych inwestycji w wyniku wzrostu ryzyka.

**Tabela 1.15. Współczynniki korelacji wartości pranych pieniędzy i wartości dodanej brutto w cenach stałych dla Francji, Niemiec, Włoch i Wielkiej Brytanii**

Kraj	Współczynnik korelacji
Francja	0,96350
Niemcy	0,88458
Wielka Brytania	0,71829
Włochy	0,44222

Źródło: opracowanie własne.

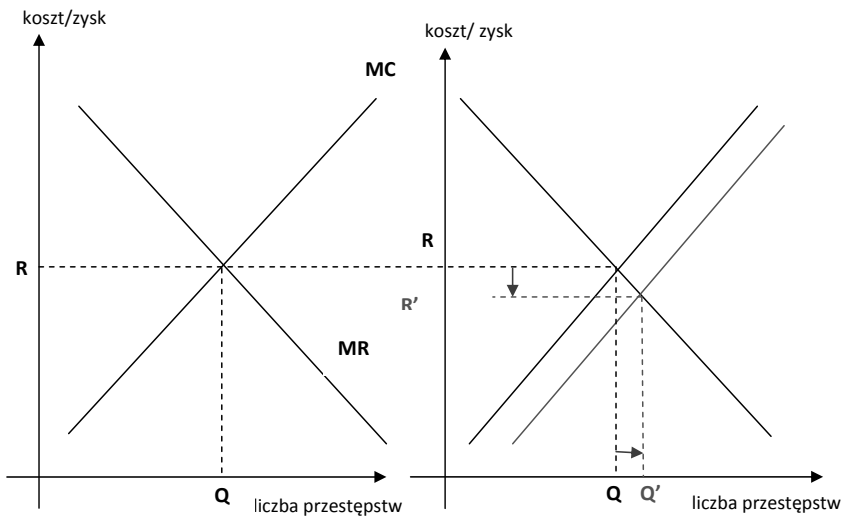
Przeprowadzona analiza na przykładzie czterech krajów Unii Europejskiej wskazuje, iż istnieje silna pozytywna zależność pomiędzy skalą pranych

<sup>69</sup> L.H. Cavalcante Veiga, J. Pinto de Andrade, A.L. Rossi de Oliveira (2006), *Money laundering, corruption and growth: an empirical rationale for a global convergence on anti – money laundering regulation*, “Latin American and Caribbean Law and Economics Association (ALACDE) Annual Papers, Berkley Paper, Berkley Program in Law and Economics”, UC Berkley.

pieniędzy, a wartością dodaną brutto w cenach stałych. Wraz ze wzrostem wartości pranych pieniędzy, wzrasta wartość dodana brutto w krajach rozwiniętych, co może być efektem lokowania dochodów pochodzących z działalności przestępczej w długoterminowe inwestycje przyczyniające się do rozwoju gospodarczego.

W krajach, gdzie implementuje się przepisy dotyczące prania pieniędzy ponoszone są wysokie koszty związane z tym zjawiskiem. W przypadku pełnej efektywnej kontroli przy jednoczesnym istnieniu przestępczości, zgodnie z założeniem popytu na gotówkę ze strony przestępców, wzrasta koszt usług prania pieniędzy.<sup>70</sup> Legalizacja środków finansowych pochodzących z działalności przestępczej na masową skalę przyczynia się do obniżania kosztów ponoszonych przez „praczy”, jednocześnie skutkując wzrostem przestępczości.

**Wykres 1.2. Koszty ponoszone w wyniku prania pieniędzy przez podmioty trudniące się działalnością przestępczą**



Źródło: B.L. Bartlett (2002), *The negative effects of money laundering economic development*, International Economics Group Dewey Ballantine LLP dla The Asian Development Bank Regional Technical Assistance Project No. 5967 Countering Money Laundering in The Asian and Pacific Region, maj 2002, s. 20.

<sup>70</sup> R.D. Masciandaro, U. Filotto (2001), *Money Laundering Regulation and Bank Compliance Costs. What Do Your Customers Know? Economics and Italian Experience*, "Journal of Money Laundering Control", Vol. 5, No. 2; D. Masciandaro (1999), *Money Laundering: the Economics of Regulation*, "European Journal of Law and Economics", maj.

B. Bartlett analizuje zależność pomiędzy liczbą przestępstw a kosztami ponoszonymi w związku z ich występowaniem. Na lewym wykresie przedstawiono skalę przestępczości ( $Q$ ) zdeterminowaną kosztem krańcowym ( $MC$ ) popełnianych przestępstw i krańcowych zysków ( $MR$ ) czerpanych z analizowanego zjawiska. Po prawej stronie zaprezentowano wykres, na którym ukazano wpływ malejącego kosztu przestępstw. Malejący nakład finansowy wynikający z legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem wywołuje przesunięcie krzywej kosztu krańcowego do poziomu  $MC'$ . Przy tym samym poziomie krańcowych zysków skutkuje to wzrostem liczby popełnianych przestępstw oraz spadkiem „ceny” usług prania pieniędzy. Wyższa liczba przestępstw pierwotnych przyczynia się w dłuższym okresie do wzrostu przestępczości wtórnej.

Zjawisko prania pieniędzy, na podstawie analizowanej przez D. Masciandaro<sup>71</sup> gospodarki włoskiej, wskazuje na jego wpływ na wzrost przestępczości w gospodarce. Im więcej środków finansowych podlega praniu pieniędzy, tym większa skłonność do dokonywania przestępstw bazowych.

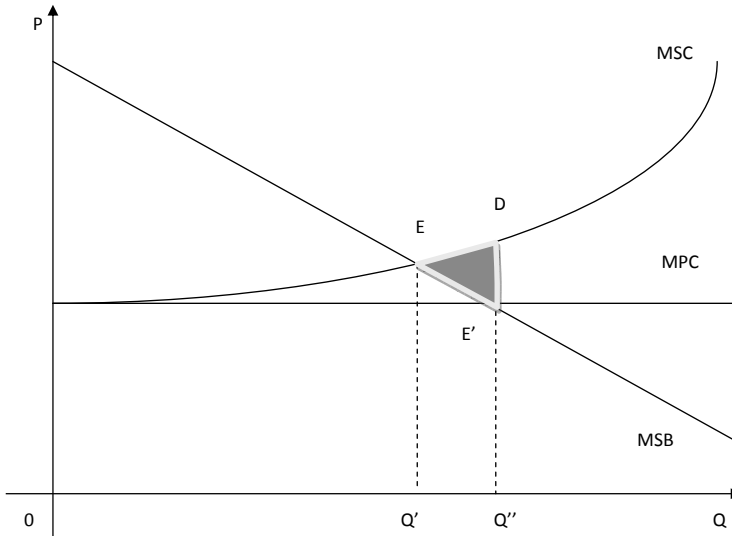
W wyniku zwalczania prania pieniędzy powstaje konieczność ponoszenia nakładów związanych z implementacją przepisów prawnych, wykrywaniem, karaniem itp. Wzrost skuteczności zjawiska prania pieniędzy i funkcjonowanie samonakręcającej się spirali będącej efektem powrotu przynajmniej części środków do finansowania przestępczości pierwotnej, powoduje pojawianie się dodatkowych kosztów społecznych źródłowego czynu niedozwolonego. Wprowadzenie przepisów w zakresie przeciwdziałania legalizacji brudnych pieniędzy skutkuje również ograniczeniem swobody i wolności funkcjonowania niektórych podmiotów.

Na wykresie 1.3 zaprezentowano efekty zewnętrzne prania pieniędzy. Prywatny krańcowy koszt podmiotów zaangażowanych w pranie pieniędzy oznaczony został jako  $MPC$  (ang. *marginal private cost*). Jest to suma kosztów związanych z legalizacją dochodów pochodzących z działalności przestępczej, kosztami łapówek oraz kosztem alternatywnym nawiązania stosunku pracy w gospodarce legalnej, straconego czasu, czy kosztu utraty wolności. Krańcowy koszt społeczny prania pieniędzy  $MSC$  (ang. *marginal social cost*) wynika z kosztów społecznych przestępczości bazowej. Natomiast krańcową korzyść społeczną będącą efektem między innymi pozostania środków pochodzących z prania pieniędzy w postaci długoterminowych inwestycji

<sup>71</sup> D. Masciandaro (1999), *Money Laundering: The Economics of Regulation*, “European Journal of Law and Economics” no. 238, maj; D. Masciandaro (2000), *The Illegal Sector, Money Laundering and in the Legal Economy: a Macroeconomics Analysis*, “Journal of Financial Crime”, vol. 8, no. 2, s. 103–112.

w gospodarce legalnej, przyczyniająca się między innymi do poprawy sytuacji gospodarczej danego regionu, oznaczono za pomocą *MSB* (ang. *marginal social benefit*). Jako  $Q$  określono wartość pranych pieniędzy, a  $P$  jest to koszt prania pieniędzy.

Wykres 1.3. Efekty zewnętrzne prania pieniędzy



Źródło: opracowanie własne.

Przedstawiona sytuacja ma miejsce według D. Masciandaro przy założeniu wolnej konkurencji, charakterystycznej dla małych podmiotów zaangażowanych w proces prania pieniędzy. Krzywa korzyści krańcowych uzyskiwanych z tytułu prania pieniędzy przez społeczeństwo jest elastyczna, co powoduje wyższy efekt kosztu społecznego wywołanego legalizacją dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, niż w przypadku nieelastycznej krzywej korzyści krańcowych.

Duże organizacje przestępcze funkcjonują w środowisku konkurencji monopolistycznej. W przedstawionej sytuacji prywatne koszty krańcowe przybierają postać funkcji rosnącej. Krańcowe koszty społeczne są znacznie wyższe niż krańcowe koszty prywatne.

Pranie pieniędzy przyczynia się do utraty stabilności makroekonomicznej kraju. Po pierwsze środki związane z tym działaniem charakteryzują się dużą płynnością, wywołując w przypadku krajów rozwijających się duże wahania kursów walutowych, agregatów pieniężnych, czy też poziomu cen (inflacji).

Napływ tak zwanego „gorącego pieniądza” skutkuje ponadto drenażem gospodarki wynikającym ze spekulacyjnego charakteru środków oraz krótkookresowych inwestycji. Zgodnie z opinią P. Quirk<sup>72</sup> oraz Międzynarodowego Funduszu Walutowego<sup>73</sup>, część środków finansowych pochodzących z prania pieniędzy i pozostających do dalszego finansowania działalności przestępczej, nie pojawia się w oficjalnych statystykach przydatnych do zarządzania zmiennymi makroekonomicznymi, takimi jak poziom podaży pieniądza, stopy procentowe, inflacja, czy kursy walut, w efekcie powodując zniekształcenie danych niezbędnych do prowadzenia polityki ekonomicznej.

Pranie pieniędzy wywołuje ponadto negatywne efekty w przepływie kapitału. Napływom środków będących efektem legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z literą prawa zagrożone są w szczególności kraje o rozwiniętych rynkach finansowych.

### 1.6.2. Skutki prania pieniędzy dla sektora finansowego

Pranie pieniędzy niesie za sobą wiele niekorzystnych skutków dla gospodarki, jak i społeczeństwa. W swoich badaniach P. Quirk<sup>74</sup> podkreśla, iż legalizacja dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem wywołuje zagrożenie dla systemu finansowego w wielu krajach. W związku z tym powinny być podejmowane działania mające na celu wspieranie polityki przeciwdziałania temu zjawisku.

Instytucje finansowe w wyniku przeprowadzania procesu legalizacji dochodów pochodzących ze źródłowej działalności niezgodnej z prawem narażone są na liczne problemy. Pranie pieniędzy może skutkować wzrostem prawdopodobieństwa korupcji wśród pracowników, a nawet kontrolowania swoich interesów przez grupy przestępcze. Prawdopodobieństwo kontrolowania instytucji finansowych jest większe w krajach rozwijających się. Wynika to z tego, iż instytucje finansowe są niewielkie, w związku z czym podporządkowanie ich interesów podmiotom zaangażowanym w działalność przestępczą jest łatwiejsze. Ponadto przepisy prawne w tych państwach są zazwyczaj mniej rygorystyczne, niż w krajach rozwiniętych gospodarczo.

Ujawnianie przypadków prania pieniędzy w instytucjach bankowych może wpłynąć na utratę zaufania wśród potencjalnych klientów. Wynika to z nie-

<sup>72</sup> P. Quirk (1996), *Macroeconomic Implications of Money Laundering*, International Monetary Fund, Working Paper 96/66.

<sup>73</sup> IMF Background Paper 2001.

<sup>74</sup> P. Quirk (1997), *Money laundering: Muddying in the Macroeconomy*, “Financial & Development”.

chęci potencjalnego klienta do ryzykowania swoimi środkami finansowymi w podmiotach otoczonych złą sławą. Ponadto bardziej prawdopodobna staje się defraudacja środków finansowych przez pracowników, czy problemy z ich odzyskaniem. Wskazuje się na negatywny efekt utraty reputacji, jako więcej niż teoretyczny skutek utrzymania się banku na rynku.<sup>75</sup>

W przypadku mniejszych podmiotów rodzi się ryzyko płynności wywołane wskutek przeprowadzania przez organizacje kryminalne transakcji o wysokiej wartości. Ponadto kumulowanie kapitału w rękach przestępców skutkuje zwiększeniem ryzyka operacyjnego wywołanego możliwością zaangażowania się pracowników instytucji finansowych w tę działalność. Instytucje finansowe mogą być obciążone szeregiem kar za niestosowanie się do przepisów mających na celu przeciwdziałanie analizowanemu zjawisku.

Badanie danych dotyczących częstotliwości i wartości stosowanych kar wobec instytucji finansowych za nieprzestrzeganie przepisów dotyczących prania pieniędzy wskazuje na niską wartość nakładanych sankcji. Krajowe jednostki analityki finansowej najczęściej kontroli przeprowadzają w bankach spośród wszystkich instytucji obowiązanych. Im częściej te kontrole są przeprowadzane, tym więcej raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych jest do krajowych jednostek analityki finansowej. Jednocześnie często kontrole te kończą się pouczeniami ze względu na stosowanie okresu przejściowego. Sama wartość obecnie stosowanych kar nie jest wysoka, w związku z czym nie wpływa na wywiązywanie się banków z obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. W ostatnim czasie najczęściej kar nałożono na banki w Stanach Zjednoczonych.

Istnieje silna współzależność pomiędzy przepisami wewnętrznymi instytucji finansowych dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy, a dobrymi praktykami reprezentowanymi przez te podmioty.

Pranie pieniędzy skutkuje ponadto implementacją przepisów prawnych mających na celu zwalczanie tego zjawiska. W efekcie zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez D. Mascianadaro<sup>76</sup> na przykładzie gospodarki włoskiej, rzadko kiedy prowadzi to do poprawy efektywności systemu bankowego. W związku z tym indywidualne decyzje podejmowane przez instytucje finansowe skierowane są na ograniczenie kosztów, a rzadko na efektywność *nota bene* trudną do zmierzenia. Pomimo tego pewne koszty muszą być

<sup>75</sup> International Chamber of Commerce (1999), *Corporate Practices Manual on Extortion and Bribery*.

<sup>76</sup> D. Mascianadaro (1999), *Money laundering: the economics of regulation*, „European Journal of Law & Economics”, Vol. 7, s. 225–240.



ponoszone i jeżeli nie wykraczają poza poziom optymalny, powodują poprawę funkcjonowania instytucji.

Wpływ na wartość kosztów ma również koordynacja działań instytucji finansowych w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Jeżeli banki podejmują decyzje wdrażając przepisy regionalne w zakresie legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa, koszty administracyjne ponoszone są tylko przez te banki, a nie przez ich konkurentów. Nie mogą one być jednocześnie przerzucone na klientów mogących dokonywać wyboru pomiędzy instytucjami, które nie ponoszą nakładów na ten cel, co z kolei skutkuje brakiem równowagi. Tylko podjęcie działań prawnych przez instytucje międzynarodowe redukuje ten problem wymuszając ponoszenie wydatków związanych z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy przez wszystkie banki i instytucje finansowe. Pozostaje jedynie problem ewentualnego przerzucenia kosztów na klientów.

Stosowana polityka w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy przyczynia się do kształtowania strategii przyjmowanej przez banki. Analiza kosztów związanych ze zwalczaniem legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem wskazuje na to, że banki w związku z przejściem przez regulatora na podejście oparte na ryzyku muszą ponosić wyższe nakłady finansowe związane z badaniem transakcji przeprowadzanych przez klientów. Koszty te są wysokie dla dużych instytucji finansowych, jednak ich wartość w stosunku do ponoszonych kosztów operacyjnych stanowi wyższe obciążenie dla małych podmiotów. Wdrożenie przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy jest niezwykle kosztochłonne. Jednocześnie banki muszą ponosić również nakłady bieżące na monitorowanie transakcji. Wysoka wartość kosztów i jednocześnie możliwość generowania zysków związanych z przeprowadzaniem operacji finansowych skutkuje niechęcią banków wobec realizacji swoich obowiązków. W zaistniałej sytuacji bardzo często przyjmowana jest strategia nadraportowywania transakcji przez sektor bankowy.

Zaawansowane zjawisko prania pieniędzy w danym kraju przyczynia się do ograniczenia relacji biznesowych w ramach bankowości korespondencyjnej z instytucjami finansowymi. W efekcie ogranicza ono przepływ środków finansowych i rozwój bankowości międzynarodowej. Ponadto wykorzystywanie nowoczesnych instrumentów płatności mobilnych oraz bankowości elektronicznej przez praczy przyczynia się do hamowania ich rozwoju.

Tabela 1.16. Podsumowanie skutków prania pieniędzy

Lp.	Skutek	Bezpośredni	Pośredni			Gospodarka realna	Sektor finansowy	Okres	
			ekonomiczny	społeczny	polityczny			krótki	długi
1	Straty ofiar i cele osiągnięte przez sprawcę	X				X		X	
2	Zniekształcenie konsumpcji		X			X		X	
3	Zniekształcenie inwestycji i oszczędności		X			X			X
4	Sztuczny wzrost cen		X			X		X	
5	Nieuczciwa konkurencja		X			X		X	
6	Zmiany w eksporcie i imporcie		X			X		X	
7	Negatywny (lub pozytywny) efekt stopy wzrostu gospodarczego		X			X			X
8	Efekt wydajności, dochodów i zatrudnienia		X			X		X	
9	Niższe dochody sektora publicznego		X			X		X	
10	Zagrożenie prywatyzacji		X		X	X			X
11	Zmiany w popycie na pieniądź, kursu walut i stóp procentowych		X			X		X	
12	Wzrost niestabilności kursów walutowych i stóp procentowych		X			X		X	
13	Większa dostępność kredytów		X			X		X	
14	Wyższe przepływy kapitałowe		X				X	X	
15	Zmiany w zagranicznych inwestycjach bezpośrednich		X			X			X
16	Ryzyko sektora finansowego, wypłacalności i płynności		X	X			X		X
17	Zyski sektora finansowego		X				X		X
18	Reputacja sektora finansowego			X		X	X		X
19	Zanieczyszczenie legalnej działalności gospodarczej przez niezgodną z prawem aktywność		X		X	X	X		X
20	Zniekształcenie ekonomicznych statystyk				X	X		X	
21	Korupcja i łapówkarstwo			X		X	X		X
22	Wzrost przestępczości			X	X	X			X
23	Oslabienie instytucji politycznych				X	X			X
24	Oslabienie zagranicznych celów politycznych				X	X			X
25	Wzrost terroryzmu			X	X	X			X

Źródło: B. Unger (2006), *The amounts and effects of money laundering*, The Dutch Ministry of Finance Report, Den Haag, Netherlands, s. 100.

## 1.7. Wnioski

Pranie pieniędzy jest zjawiskiem transgranicznym. Jego nazwa powstała w latach dwudziestych XX wieku w wyniku działalności w Stanach Zjednoczonych organizacji przestępczych trudniących się prócz typowej działalności przestępczej, legalizacją dochodów z niej pochodzących. Pomimo upływu prawie 100 lat do dnia dzisiejszego nie istnieje kompletna definicja tego zjawiska, zarówno w dotychczasowych regulacjach i przeprowadzanych badaniach, co w konsekwencji nastęrcza wiele problemów związanych z jego interpretacją. Jako pranie pieniędzy można przyjąć legalizację dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem w celu ograniczenia kosztów transakcyjnych przy jednoczesnym wykorzystaniu wszelkich dostępnych metod, a w szczególności instytucji finansowych, rodzące koszty społeczno – ekonomiczne dla gospodarki krajowej, jak i globalnej. Poprzez koszty te należy rozumieć:

- koszty ujęcia, oskarżenia oraz utraty wolności „pracza”;
- koszty alternatywne wynikające z możliwości funkcjonowania w gospodarce legalnej;
- koszty straconego czasu;
- koszty wprowadzenia do legalnego obrotu, np. koszty łapówek, utrzymania działalności przestępczej.

Przeprowadzone badania wskazują na zależność pomiędzy szarą strefą a praniem pieniędzy. Większość z nich upatruje dodatniej korelacji pomiędzy tymi zjawiskami. Porównanie udziału pranych pieniędzy i szarej strefy w produkcie krajowym brutto obrazuje natomiast odwrotną zależność. Malejący udział szarej strefy pociąga za sobą wzrost skali pranych pieniędzy w stosunku do produktu krajowego brutto. Wartość pranych pieniędzy jest wyższa niż rozmiary szarej strefy.

Z legalizacją dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem utożsamiane jest pojęcie finansowania terroryzmu, jednak należy zaznaczyć, że oba zjawiska charakteryzują się różnymi sposobami, działalnością i celami. Ich zestawienie jest wynikiem wykorzystywania podobnych metod zwalczania przez sektor bankowy, jak i nadzorcę.

W rozdziale zostały przedstawione sposoby prania pieniędzy. Najlepiej zjawisko prezentuje model trójfazowy. Jednak coraz to nowsze metody związane z wykorzystywaniem elektronicznych kanałów transferu kapitału utrudniają lokalizację brudnych pieniędzy.

Zwraca się uwagę na wiele czynników wpływających na pranie pieniędzy. Dokonano ich pogrupowania na determinanty: prawne, ekonomiczne, społeczne oraz technologiczne. Samo zjawisko prania pieniędzy jest trudne do zmierzenia. Podejmowane dotychczas były liczne próby dokonania jego operacjonalizacji, jednak ze względu na jego charakter z ograniczonym skutkiem. W praktyce jedyną mierzalną wielkością jest liczba i wartość transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy raportowanych przez instytucje obowiązane do krajowych jednostek analityki finansowej. Zjawisko raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez sektor bankowy uzależnione jest od poziomu rozwoju gospodarczego, stabilności gospodarczej, stopnia rozwoju rynku usług finansowych i jego struktury. Ponadto im bardziej restrykcyjne przepisy w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy skierowane są do sektora bankowego, tym więcej raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych jest przez banki.

Zjawisko prania pieniędzy wywiera wiele negatywnych skutków dla gospodarki w przypadku krajów wysoko rozwiniętych. Przede wszystkim prowadzi do dysproporcji konsumpcji, inwestycji, jak i oszczędności. Powoduje jednocześnie zniekształcenie cen oraz konkurencji. Ponadto przyczynia się do wzrostu przepływu kapitału w celu legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Jednocześnie skutkuje głębokimi zmianami dla instytucji finansowych. W związku z jego występowaniem wzrasta ryzyko wypłacalności i płynności sektora finansowego. Banki ponoszą koszty związane z jego przeciwdziałaniem oraz dostosowaniem się do obowiązujących przepisów międzynarodowych w zakresie jego zwalczania.

W przypadku oaz podatkowych, gdzie nie występują przestępstwa bazowe przepływ kapitału z tytułu legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem skutkuje wzrostem gospodarczym przy jednoczesnym braku kosztów przestępstw bazowych. Napływ środków finansowych generuje dodatkowe zyski dla sektora bankowego z tytułu realizacji operacji oraz zwiększa dostępność kredytów.

Następny rozdział ma na celu analizę dotychczas wdrożonych regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy przy uwzględnieniu roli organizacji międzynarodowych trudniących się jego zwalczaniem.

## Regulacje dotyczące zwalczania prania pieniędzy w sektorze bankowym

---

W związku z negatywnym wpływem zjawiska prania pieniędzy na funkcjonowanie społeczeństwa oraz gospodarki powstały regulacje międzynarodowe mające na celu jego zwalczanie. Najważniejszymi z nich są regulacje Stanów Zjednoczonych, Unii Europejskiej oraz rekomendacje Bazylejskiego Komitetu do spraw Nadzoru Bankowego. Powołano również instytucje finansowe o charakterze międzynarodowym. Na tle regulacji zagranicznych przeanalizowano polskie przepisy w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy.

### 2.1. Ustawodawstwo międzynarodowe

#### 2.1.1. Regulacje obowiązujące w Stanach Zjednoczonych

Stany Zjednoczone uważa się za prekursora regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Pierwszym amerykańskim aktem prawnym dotyczącym tej problematyki był *The Bank Secrecy Act* (Ustawa o tajemnicy bankowej) z 1970 roku. Po raz pierwszy nałożyła ona obowiązek raportowania transakcji powyżej 10.000 USD. Obowiązkiem tym zostały objęte wszystkie instytucje finansowe. Wprowadzono również obowiązek identyfikacji klienta.

Kolejnym aktem ustanowionym w celu zwalczania zjawiska prania pieniędzy była ustawa z 1986 roku *Money Laundering Control Act*. Stanowiła ona uzupełnienie kodeksu karnego. Była jednocześnie pierwszym aktem prawnym, w którym spenalizowano pranie pieniędzy, jako przestępstwo federalne.

Najistotniejszą ustawą obecnie obowiązującą w Stanach Zjednoczonych jest *USA Patriot Act* z 2001 roku stanowiący rozszerzenie ustawy *The Bank Secrecy Act*. Wprowadziła ona następujące zmiany:

- kryminalizację finansowania terroryzmu oraz wzmocnienie regulacji w zakresie identyfikacji klienta;
- stosowanie programów zgodności z regulacjami dotyczącymi przeciwdziałania praniu pieniędzy;

- monitorowanie, wykrywanie i sporządzanie raportów dotyczących transakcji podejrzanych;
- zakaz angażowania się instytucji finansowych w kontakty z zagranicznymi bankami wirtualnymi;
- stosowanie procedur przy zachowaniu należytej staranności, w tym wzmożonej w stosunku do zagranicznych banków korespondentów oraz kont prywatnych;
- poprawa wymiany informacji pomiędzy rządem a instytucjami finansowymi oraz dobrowolnej wymiany informacji pomiędzy instytucjami finansowymi;
- rozszerzenie katalogu instytucji obowiązanych na wszystkie instytucje finansowe;
- zwiększenie cywilnej oraz karnej odpowiedzialności w zakresie prania pieniędzy;
- uprawnienia Sekretarza Stanu do nakładania specjalnych środków w postaci jurysdykcji wobec instytucji finansowych oraz przeprowadzanych transakcji;
- ułatwienie dostępu do informacji oraz rozpatrywania wniosków przez jednostkę analityki finansowej w ciągu 120 godzin;
- kontrolę banku przez federalne organy nadzoru w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy podczas dokonywania fuzji, przejęć oraz innych działań zmierzających do połączenia jednostek gospodarczych.

Ustawa *USA Patriot Act* naniósł na instytucje obowiązane konieczność posiadania programu zgodności z zasadami przeciwdziałania praniu pieniędzy. W ramach prawa federalnego wyróżniono następujące części tych programów:

- polityka zgodności z zasadami przeciwdziałania praniu pieniędzy (ang. *anti – money laundering – AML*), wraz z procedurami i kontrolą wewnętrzną;
- polityka i procedury dotyczące monitorowania i raportowania transakcji podejrzanych;
- wyznaczenie osoby odpowiedzialnej za realizację zasad w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu;
- szkolenie pracowników w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy;
- kontrola programu.

W ramach ustawy wprowadzono również programy identyfikacji klienta, w których szczególną uwagę zwrócono na:

- gromadzenie informacji o kliencie przed założeniem konta;
- weryfikację tożsamości klienta podczas dokonywanych operacji;

- tworzenie rejestru informacji związanych ze sprawdzaniem tożsamości klienta;
- weryfikację tożsamości klienta z listami sankcyjnymi tworzonymi dla osób zaangażowanych w finansowanie terroryzmu.

Ustawa wykorzystana została przy tworzeniu przepisów prawa w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w innych państwach. Szczególne znaczenie wywarły terminy dotyczące realizowanych transakcji, i tak:

- raport o transakcjach podejrzanych (ang. *Suspicious Activity Report – SAR*) – transakcje powyżej 5.000 USD oraz transakcje podejrzane;
- raport o transakcjach walutowych (ang. *Currency Transaction Report – CTR*) – transakcja w walucie obcej powyżej 10.000 USD (lub suma transakcji dokonanych w ciągu dnia);
- raport o rachunkach zagranicznych (ang. *Foreign Bank and Financial Account Report – FBAR*) – rachunek obywatela USA w zagranicznej instytucji, jeśli łączna wartość środków zgromadzonych na tych kontach przekroczy 10.000 USD;
- raport o instrumentach pieniężnych lub walutowych (ang. *Currency or Monetary Instruments Report – CMIR*) – każde przetransportowanie do lub z USA powyżej 10.000 USD środków pieniężnych, czeków podróżnych, weksli, przekazów pieniężnych i innych instrumentów płatniczych na okaziciela, również w walucie obcej.

Ustawa wprowadza wymóg należytej staranności (ang. *due diligence*) w odniesieniu do kont banków korespondentów i zagranicznych banków fikcyjnych. Wprowadza ponadto zakaz otwierania i zarządzania kontem korespondencyjnym jednostki. Dodatkowo odnosi się do czynności zmierzających w kierunku weryfikacji ewentualnego pośredniczenia w świadczeniu usług dla takiego podmiotu.

Konta tzw. bankowości prywatnej (ang. *private banking*) odnoszą się do aktywów w wysokości co najmniej 1 mln USD, gdzie beneficjentem rzeczywistym jest cudzoziemiec. Jeżeli stroną jest osoba spoza Stanów Zjednoczonych zajmująca eksponowane stanowisko polityczne (ang. *senior foreign political figure*) wymaga się wówczas od instytucji obowiązanej zastosowania wzmożonego monitoringu klienta. O relacje pomiędzy posiadaczem konta w ramach bankowości prywatnej dba wyznaczony do tego pracownik instytucji finansowej. Ustawa wskazuje ponadto na następujące elementy, które powinny być zachowane w przypadku zawierania transakcji z takim klientem, a mianowicie:

- weryfikacja tożsamości właścicieli i beneficjentów rzeczywistych rachunku;
- wyznaczenie osób zajmujących eksponowane stanowiska polityczne;

- sprawdzenie źródła środków finansowych zlokalizowanych na rachunku bankowym;
- weryfikacja informacji co do celu i sposobu przeznaczenia zdeponowanego majątku;
- kontrola transakcji przeprowadzanych przy wykorzystaniu konta bankowości prywatnej;
- rejestrowanie transakcji podejrzanych.

Zarówno ustawa *The Bank Secrecy Act*, jak i *USA Patriot Act* nakłada obowiązek przekazywania informacji jednostkom analityki finansowej. Zwraca się również uwagę na tworzenie systemu wymiany informacji pomiędzy poszczególnymi instytucjami finansowymi, co ma na celu tworzenie kompletnego i efektywnego sposobu zwalczania prania pieniędzy.

Biuro ds. Kontroli Aktywów Zagranicznych (ang. *Office of Foreign Assets Control OFAC*) zajmuje się publikowaniem list sankcyjnych (ang. *Specially Designated Nationals and Blocked Persons*) zawierających osoby lub podmioty, których środki finansowe powinny zostać zamrożone oraz z którymi zakazuje się prowadzenia interesów. Wskazuje się ponadto na obowiązek stosowania się do innych list, jak na przykład publikowanych przez Grupę Specjalną do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (ang. *Financial Action Task Force – FATF*).

Regulacje w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy stanowią ogromny zbiór informacji w wyniku podziału na regulacje federalne, stanowe i lokalne. Centralną jednostką analityki finansowej jest FinCEN (ang. *The Financial Crimes Enforcement Network*). Jej podstawowym celem jest usprawnienie funkcjonowania systemu przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Model zastosowany w Stanach Zjednoczonych jest niezwykle efektywny pod względem raportowania transakcji. Dostosowanie się do istniejących regulacji wymaga jednak od instytucji finansowych ponoszenia wysokich nakładów.<sup>1</sup> Na implementację przepisów banki amerykańskie wydały dotychczas 130 mld USD.<sup>2</sup> Wynika to z nakładów początkowych ponoszonych na dostosowanie systemu oraz kosztów bieżących związanych z monitorowaniem i raportowaniem transakcji podejrzanych oraz ponadprogowych.

<sup>1</sup> D. Lipka-Chudzik, D. Daniluk (1999), *Banki a problem prania brudnych pieniędzy*, Mediabank, Warszawa, s. 52

<sup>2</sup> J.W. Wójcik, *Pranie pieniędzy...*, s. 153.



Tabela 2.1. Amerykańskie regulacje prawne w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy

Nazwa aktu prawnego	Wprowadzone zmiany zakresie zwalczania prania pieniędzy i finansowania terroryzmu
<i>The Bank Secrecy Act</i> (1970)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• wprowadzenie obowiązku posiadania rejestrów i przekazywania informacji przez osoby prywatne, banki i inne instytucje finansowe;</li> <li>• raportowanie transakcji, również walutowych, o wartości 10.000 USD;</li> <li>• obowiązek identyfikacji klienta;</li> <li>• stworzenie środków pomagających identyfikować źródło, wartość i kierunek przepływu gotówki oraz instrumentów pieniężnych.</li> </ul>
<i>Money Laundering Control Act</i> (1986)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• klasyfikacja prania pieniędzy, jako przestępstwa federalnego;</li> <li>• wskazanie zabronionych struktur transakcji mających na celu uniknięcie obowiązku rejestracji transakcji ponadprogowych;</li> <li>• wprowadzenie cywilnego i karnego przepadku majątku;</li> <li>• zobligowanie banków do ustanowienia i utrzymywania procedury w celu zapewnienia kontroli przestrzegania wymogów sprawozdawczości zgodnie z <i>The Bank Secrecy Act</i>.</li> </ul>
<i>Anti – Drug Abuse Act</i> (1988)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• rozszerzenie katalogu instytucji obowiązanych o takie podmioty jak dealerzy samochodów, pośrednicy nieruchomości i zobowiązanie ich do raportowania transakcji o znacznych wartościach, powyżej 10.000 USD;</li> <li>• weryfikacja tożsamości nabywców instrumentów pieniężnych o wartości powyżej 3.000 USD.</li> </ul>
<i>Annunzio – Wylie Anti – Money Laundering Act</i> (1992)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• wzmocnienie sankcji za naruszenie przepisów <i>The Bank Secrecy Act</i>;</li> <li>• wprowadzenie raportów transakcji podejrzanych oraz zniesienie uprzednio stosowanych formularzy kryminalnych skierowań (ang. <i>criminal referral forms</i>);</li> <li>• wymagana ewidencja i weryfikacja przeprowadzanych przelewów;</li> <li>• wprowadzenie tajemnicy bankowej zgodnie z ustawą <i>The Bank Secrecy Act Advisory Group</i>.</li> </ul>
<i>Money Laundering Suppression Act</i> (1994)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• nałożenie na organy nadzoru bankowego obowiązku weryfikacji i poprawy systemu szkoleń oraz rozwoju procedur w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy;</li> <li>• nałożenie na organy nadzoru bankowego obowiązku monitorowania oraz ewentualnej poprawy procedur w zakresie przesyłania informacji o praniu pieniędzy do odpowiednich organów ścigania;</li> <li>• usprawnienie procesu zwalniania wybranych podmiotów i transakcji z raportowania operacji ponadprogowych;</li> <li>• obowiązek rejestracji podmiotów oferujących usługi w zakresie przekazów gotówkowych;</li> <li>• określenie oferowania usług przekazów gotówkowych (hawala, hundi) bez zarejestrowania działalności, jako przestępstwa federalnego;</li> <li>• nakaz zaadoptowania jednolitych przepisów prawnych w zakresie oferowania usług przekazów gotówkowych przez poszczególne stany.</li> </ul>

cd. Tabeli 2.1.

Nazwa aktu prawnego	Wprowadzone zmiany zakresie zwalczania prania pieniędzy i finansowania terroryzmu
<i>Money Laundering and Financial Crimes Strategy Act (1998)</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• nałożenie obowiązku stosowania i rozwijania programu szkoleń;</li> <li>• nałożenie na Departament Skarbu i inne agencje rządowe obowiązku ustanowienia Narodowej Strategii Przeciwdziałania Prania Pieniędzy;</li> <li>• stworzenie zespołów zadaniowych <i>The High Intensity Money Laundering and Regulated Financial Crime Area (HIFCA)</i>, na szczeblu federalnym, stanowym i lokalnym. <i>HIFCA</i> mogą być tworzone regionalnie lub dla sektora przemysłu, instytucji finansowej lub grup instytucji finansowych.</li> </ul>
<i>Uniting and Stengthening America by Providing Appropriate Tools to Restrict, Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 (USA Patriot Act)</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• kryminalizacja procederu finansowania terroryzmu oraz wzmocnienie regulacji w zakresie identyfikacji klienta;</li> <li>• zakaz angażowania się instytucji finansowych w kontakty z zagranicznymi bankami wirtualnymi;</li> <li>• stosowanie procedur przy zachowaniu należytej staranności w tym wzmożonej w stosunku do zagranicznych banków korespondentów oraz kont prywatnych;</li> <li>• poprawa wymiany informacji pomiędzy rządem a instytucjami finansowymi oraz dobrowolnej wymiany informacji pomiędzy instytucjami finansowymi;</li> <li>• rozszerzenie katalogu instytucji obowiązanych na wszystkie instytucje finansowe;</li> <li>• zwiększenie cywilnej oraz karnej odpowiedzialności w zakresie prania pieniędzy;</li> <li>• uprawnienia Sekretarza Skarbu do nakładania specjalnych środków w postaci jurysdykcji, w zakresie instytucji finansowych oraz przeprowadzanych transakcji;</li> <li>• ułatwienie dostępu do informacji oraz rozpatrywania wniosków przez jednostkę analityki finansowej w ciągu 120 godzin;</li> <li>• kontrola banku przez federalne organy nadzoru w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy podczas dokonywania fuzji, przejęć oraz innych działań zmierzających do połączenia jednostek gospodarczych.</li> </ul>
<i>Intelligence Reform &amp; Terrorism Prevention Act (2004)</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• wydanie przez Sekretarza Skarbu przepisów dotyczących niektórych instytucji finansowych w zakresie raportów dotyczących przeprowadzania elektronicznych przekazów środków pieniężnych.</li> </ul>

Źródło: [http://www.fincen.gov/news\\_room/aml\\_history.html](http://www.fincen.gov/news_room/aml_history.html).

### 2.1.2. Regulacje na obszarze Unii Europejskiej

Działania w zakresie zwalczania zjawiska prania pieniędzy zapoczątkowane zostały w 1980 roku w związku z wydaniem Zalecenia R(80)10 przez Radę Europy w sprawie przeciwdziałania transferom i ukrywaniu środków

z działalności przestępczej. Był to pierwszy dokument o znaczeniu międzynarodowym, który podkreślał wagę współpracy pomiędzy poszczególnymi państwami, a w szczególności instytucjami finansowymi i organami ścigania, wskazującymi na znaczenie wykorzystania banków do legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa. Podkreślono przede wszystkim wagę identyfikacji klienta oraz przeprowadzanych transakcji w skuteczności dokonywanych operacji. Jako dokument przedstawiony w postaci zalecenia, nie miał on mocy wiążących, a jedynie wskazywał na wagę zjawiska.<sup>3</sup>

Jedną z pierwszych inicjatyw w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy była Dyrektywa Rady Europy 91/308/EWG z dnia 10 czerwca 1991 roku w sprawie uniemożliwienia korzystania systemu finansowego w celu prania pieniędzy. Regulacja ta zapoczątkowała proces ujednoczenia prawa w zakresie przeciwdziałania legalizacji obrotów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem, a ponadto nakładała na państwa nieposiadające wspomnianych przepisów obowiązek ich wprowadzenia. Kolejnymi regulacjami wydanymi przez Parlament Europejski były odpowiednio:

- Dyrektywa 2001/97/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 4 grudnia 2001 roku zmieniająca Dyrektywę 91/308 EEC w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu;
- Dyrektywa 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu;
- Dyrektywa 2007/64/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 roku w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego, zmieniająca Dyrektywy 97/7/WE, 2002/65/WE, 2005/60/WE, 2006/48 i uchylająca Dyrektywę 97/5/WE;
- Dyrektywa 2008/20/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 marca 2008 roku zmieniająca dyrektywę 2005/60/WE w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy i finansowania terroryzmu.

Dyrektywa 91/308/EWG wprowadziła definicję prania pieniędzy, która pozostaje bardzo zbliżona do tej w następnych regulacjach. Jako główne przesłanki wskazano świadomość, zamiar i cel popełnionego przestępstwa, bez względu na kraj popełnienia przestępstwa, tzn. mienie mające swe źródło

<sup>3</sup> M. Prengel, *Międzynarodowe przeciwdziałanie praniu brudnych pieniędzy w sektorze finansowym*.

w działalności nielegalnej mogło pochodzić zarówno z krajów członkowskich, jak i państwa trzeciego. Zaniechano wszelkich prób zdefiniowania rodzajów przestępczej działalności, w której źródło mogłyby mieć legalizowane środki.

Artykuł 1 Dyrektywy 91/308/EWG i art. 1 lit. d Dyrektywy 2001/97/WE odnoszą się do definicji mienia, przez które należy rozumieć „wszelkiego rodzaju aktywa, zarówno materialne, jak i niematerialne, rzeczy ruchome lub nieruchomości oraz dokumenty lub instrumenty prawne”. Dyrektywa 2005/60/WE rozszerzyła pojęcie mienia o instrumenty prawne w formie elektronicznej lub cyfrowej. Za przedmiot prania pieniędzy można przyjąć składniki majątkowe mające walor majątkowy uzyskane w szczególnych okolicznościach. Dyrektywa nie odnosi się do podmiotu i nie próbuje go określić, zatem dany czyn może być popełniony przez każdego. Nienormowany jest również czas popełnienia przestępstwa, a o jego popełnieniu świadczą okoliczności faktyczne. Podkreśla się ponadto podwójna karalność w świetle, w której dochody muszą pochodzić z czynu zabronionego zarówno w kraju popełnienia przestępstwa, jak i w kraju legalizacji dochodów. W konwencji z 1988 roku problem ten nie został podjęty, bowiem pranie pieniędzy dotyczyło tylko handlu narkotykami. Odrzucenie tej zasady prowadziłoby do sytuacji, gdy środki finansowe legalnie uzyskane w jednym państwie, w drugim klasyfikowane byłby, jako nielegalne. Dyrektywa odnosi się również do zasady narodowości zgodnie, z którą restrykcje prawne skierowane są do obywateli danego kraju, także przestępstw przez nich popełnionych poza granicami państwa. Istnieją dwa sposoby rozumienia przynależności państwowej, a mianowicie miejsce:

- zarejestrowania, np. Holandia;
- koncentracji działalności, np. Belgia, Luksemburg, Francja i Niemcy.

Wspomniana różnica może kreować problem kolizji przepisów prawnych pomiędzy poszczególnymi krajami.

Zarówno Dyrektywa 91/308/EWG jak i 2001/97/WE nie określiły odpowiedzialności karnej za popełnienie przestępstwa parania pieniędzy. Pierwsza z wymienionych regulacji wprowadziła ogólny obowiązek (art. 2) zakazu prania pieniędzy. W art. 14 określono obowiązek wprowadzenia kar za naruszenie przepisów w zakresie legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, jednak sama wysokość kar została pozostawiona w gestii krajów dokonujących implementacji przepisów. Dyrektywa 2005/60/WE w art. 39 ust. 1 określa, iż państwa członkowskie w swoich regulacjach zobowiązane są do pociągnięcia do odpowiedzialności osób fizycznych i prawnych za naruszenie przepisów w zakresie prania pieniędzy. W ustępie 2 określono odpowiednie (tzn. skuteczne, proporcjonalne, odstra-

szające) środki i sankcje w stosunku do instytucji finansowych i kredytowych. Gdy przestępstwo zostało popełnione na rzecz osoby prawnej (art. 3 i 4) dyrektywa nakłada na państwa członkowskie obowiązek wprowadzenia regulacji krajowych, w stosunku do osoby działającej w imieniu podmiotu prawnego lub jako członka organu nadzoru na podstawie uprawnienia do:

- reprezentowania osoby prawnej,
- podejmowania decyzji w imieniu osoby prawnej,
- sprawowania kontroli lub jej braku.

Każda z wymienionych uprzednio dyrektyw zawiera pojęcie instytucji finansowej oraz instytucji kredytowej. Jako instytucję kredytową należy rozumieć (art. 1 Dyrektyw 91/308/EWG, 2001/97/WE, 2005/60/WE) podmiot trudniący się:

- przyjmowaniem depozytów oraz innych funduszy podlegających zwrotowi do osób trzecich,
- udzielaniem kredytów na własny rachunek,
- tworzeniem przedstawicielstwa w krajach trzecich.

Definicja instytucji finansowej jest jednak bardziej skomplikowana, bowiem wynika z bieżących zmian dyrektyw definiujących poszczególne podmioty. I tak Dyrektywa 2001/97/WE jako instytucję finansową traktuje:

- przedsiębiorstwo niebędące instytucją kredytową i prowadzące działalność w ramach przynajmniej jednej z operacji uwzględnionych w załączniku I Dyrektywy 2000/12/WE, znajdujących się pod numerem 2–12 oraz 14;<sup>4</sup>
- kantory wymiany walut;
- inne podmioty uczestniczące w przekazywaniu środków finansowych.

<sup>4</sup> 1) przyjmowanie depozytów i innych środków podlegających zwrotowi; 2) udzielanie kredytów; 3) leasing finansowy; 4) usługi transferu środków pieniężnych; 5) emisja i administrowanie środkami płatności (np. kartami kredytowymi, czekami podróżnymi, czekami bankierskimi) 6) gwarancje i zobowiązania; 7) obrót na własny rachunek lub na rachunek klienta: a) instrumentami rynku pieniężnego (czekami, weksłami, certyfikatami depozytowymi itp.), b) dewizami, c) opcjami i terminowymi umowami na instrumenty finansowe typu „futures”, d) instrumentami stopy procentowej i wymiany walutowej, e) zbywalnymi papierami wartościowymi; 8) uczestniczenie w emisji papierów wartościowych i świadczenie usług związanych z taką emisją; 9) doradztwo dla przedsiębiorstw gospodarczych w zakresie struktury kapitałowej, strategii przemysłowej i kwestii z nimi związanych, jak również doradztwo i usługi dotyczące łączenia się oraz nabywania przedsiębiorstw gospodarczych; 10) pośrednictwo na rynku pieniężnym; 11) zarządzanie portfelem i doradztwo inwestycyjne; 12) przechowywanie i administrowanie papierami wartościowymi; 13) przechowywanie w sejfach. Działania te obejmują w szczególności udzielanie kredytów konsumenckich, kredytów hipotecznych, faktoring z regresem lub bez, finansowanie transakcji handlowych (w tym forfaiting).

Kolejne przepisy rozszerzyły definicję instytucji finansowych o:

- instytucje ubezpieczeniowe działające zgodnie z Dyrektywą 2002/83/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 listopada 2002 roku dotyczącą ubezpieczeń na życie;
- przedsiębiorstwa inwestycyjne w rozumieniu definicji zawartej w art. 4 ust. 1 Dyrektywy 2004/39/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych;
- przedsiębiorstwa wspólnego inwestowania wprowadzające na rynek swoje jednostki lub akcje;
- pośredników ubezpieczeniowych w rozumieniu art. 2 pkt. 5 Dyrektywy 2002/92/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 9 grudnia 2002 r. w sprawie pośrednictwa ubezpieczeniowego z wyłączeniem zależnych pośredników ubezpieczeniowych<sup>5</sup> w przypadku oferowania ubezpieczeń na życie i innych usług związanych z inwestycjami.

Dyrektywa 91/308/EWG nie zawiera definicji instytucji obowiązanej, wskazuje jedynie w art. 12 na zobowiązanie państw członkowskich do zastosowania przepisów wynikających z dyrektywy do zawodów i kategorii przedsiębiorstw innych niż instytucje kredytowe oraz finansowe, które zaangażowane są w rodzaju działalności, mogące być wykorzystane do prania pieniędzy. Dyrektywa 2001/97/WE w art. 2a wskazuje na następujące instytucje obowiązane:

1. „instytucje kredytowe;
2. instytucje finansowe;
3. oraz na następujące osoby prawne lub fizyczne podczas wykonywania swych czynności zawodowych:
  - a. audytorzy, zewnątrzni księgowi i doradcy podatkowi;
  - b. pośrednicy obrotu nieruchomościami;

<sup>5</sup> Zależny pośrednik finansowy według art. 2 ust. 7 Dyrektywy 2002/92/WE to „każda osoba, która prowadzi działalność pośrednictwa ubezpieczeniowego na rzecz i w imieniu jednego lub większej liczby zakładów ubezpieczeń, w przypadku produktów ubezpieczeniowych niebędących wobec siebie konkurencyjnymi, ale niepobierającą składek lub kwot przeznaczonych dla klienta i za której działalność pełną odpowiedzialność ponosi zakład ubezpieczeń w przypadku produktów, które odpowiednio ich dotyczą. Każdą osobę, która prowadzi działalność pośrednictwa ubezpieczeniowego dodatkowo do podstawowej działalności zawodowej, również uznaje się za zależnego pośrednika ubezpieczeniowego, za którego działalność pełną odpowiedzialność ponosi jeden lub kilka zakładów ubezpieczeń w przypadku produktów, które ich odpowiednio dotyczą, jeżeli ubezpieczenie ma charakter uzupełniający w stosunku do towarów lub usług dostarczanych w ramach podstawowej działalności zawodowej, a ponadto osoba ta nie pobiera składek lub kwot przeznaczonych dla klienta.”

- c. notariusze oraz prawnicy wykonujący wolne zawody, gdy uczestniczą:
  - i. poprzez pomoc w planowaniu lub realizowaniu transakcji dla swoich klientów, dotyczących:
    1. kupna i sprzedaży nieruchomości oraz jednostek gospodarczych;
    2. zarządzania pieniędzmi klientów, ich papierami wartościowymi lub pozostałymi aktywami;
    3. otwierania lub zarządzania rachunkami bankowymi, oszczędnościowymi lub rachunkami papierów wartościowych;
    4. organizacji współpracy niezbędnej dla tworzenia, działalności lub zarządu spółek;
    5. tworzenia, działalności lub zarządu trustami, spółkami lub podobnymi strukturami;
  - ii. lub poprzez działanie w imieniu i na rzecz klientów w jakiegokolwiek transakcji finansowej lub z zakresu obrotu nieruchomościami;
4. pośredników towarów o dużej wartości, takich jak drogocenne kamienie lub metale, dzieła sztuki, gdy płatność jest dokonywana w formie gotówkowej na sumę 15 000 euro lub wyższą;
5. kasyna.”

Z tego katalogu zostali wyłączeni notariusze i przedstawiciele wolnych zawodów prawniczych, pełnomocników procesowych biegłych rewidentów, księgowych, doradców podatkowych będących pełnomocnikami stron w toku postępowania sądowego.

Dyrektywa 2005/60/WE poszerzyła katalog instytucji obowiązanych zgodnie z art. 2a ust. 6 o:

- podmioty świadczące usługi na rzecz turystów<sup>6</sup>, spółek albo podobnych struktur lub zarządzania nimi;

<sup>6</sup> Podmiot świadczący usługi na rzecz turystów i przedsiębiorstw zgodnie z art. 3 pkt 7 Dyrektywy 2005/60/WE oznacza „osobę fizyczną lub prawną, która poprzez swoją działalność świadczy osobom trzecim następujące usługi: a) tworzenie spółek lub innych osób prawnych; b) działanie lub organizowanie dla innej osoby możliwości działania w charakterze dyrektora lub sekretarza spółki, współnika spółki osobowej lub na porównywalnym stanowisku w stosunku do innych osób prawnych; c) zapewnienie siedziby, adresu działalności, korespondencyjnego lub administracyjnego i innych związanych z tym usług dla przedsiębiorstwa, spółki osobowej lub innego podmiotu prawnego albo porozumienia prawnego; d) działanie lub organizowanie dla innej osoby możliwości działania w charakterze powiernika trustu dobrowolnego lub podobnego porozumienia prawnego; e) działanie lub organizowanie dla innej osoby możliwości działania w charakterze formalnego współnika na rzecz innego podmiotu, innego niż spółka notowana na rynku regulowanym, podlegająca wymaganiom ujawniania informacji zgodnym z prawodawstwem wspólnotowym lub podlegająca równoważnym standardom międzynarodowym.”

- inne osoby fizyczne lub prawne handlujące towarami, w zakresie, w jakim płatności są dokonywane w gotówce w kwocie, co najmniej 15.000 EUR, bez względu na to, czy transakcja jest dokonywana, jako pojedyncza operacja, czy powiązana.

W IV Dyrektywie *AML* listę podmiotów obowiązanych poszerzono o podmioty świadczące usługi na rzecz funduszy powierniczych oraz przedsiębiorstw<sup>7</sup> oraz podmioty świadczące usługi w zakresie gier hazardowych<sup>8</sup>. Jednocześnie obniżono limit transakcji ponadprogowych do 7.500 EUR.

Podstawowym kryterium stała się wartość przeprowadzanych transakcji, co spowodowało ograniczenie elementów interpretacyjnych wywoływanych krajowymi przepisami w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. W celu zapewnienia skutecznej kontroli instytucji obowiązanych jednostki analityki finansowej mogą stosować podejście oparte na ryzyku, wyszczególniając podmioty cechujące się wysokim prawdopodobieństwem wykorzystania do legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Ponadto, jeżeli osoba fizyczna lub prawna nie prowadzi działalności gospodarczej zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt. 3 lit. e to i tak pojawia się obowiązek raportowania w przypadku dokonania chociażby jednorazowej transakcji ponadprogowej lub podejrzanej.

Artykuł 2 ust. 2 Dyrektywy 2005/60/WE umożliwia podjęcie przez państwa członkowskie decyzji dotyczącej wyłączenia osób fizycznych i prawnych

<sup>7</sup> Podmiot świadczący usługi na rzecz funduszy powierniczych i przedsiębiorstw zgodnie z art. 3 ust. 6 oznacza „osobę fizyczną lub prawną, która poprzez swoją działalność świadczy osobom trzecim następujące usługi: a) tworzenie spółek lub innych osób prawnych; b) działanie lub organizowanie dla innej osoby możliwości działania w charakterze dyrektora lub sekretarza spółki, współnika spółki osobowej lub na porównywalnym stanowisku w stosunku do innych osób prawnych; c) zapewnienie siedziby, adresu działalności, korespondencyjnego lub administracyjnego i innych związanych z tym usług dla przedsiębiorstwa, spółki osobowej lub innego podmiotu prawnego albo porozumienia prawnego; d) działanie lub organizowanie dla innej osoby możliwości działania w charakterze powiernika funduszu powierniczego lub podobnego porozumienia prawnego; e) działanie lub organizowanie dla innej osoby możliwości działania w charakterze formalnego współnika na rzecz innego podmiotu, innego niż spółka notowana na rynku regulowanym, podlegająca wymaganiom ujawniania informacji zgodnym z prawodawstwem unijnym lub podlegająca równoważnym standardom międzynarodowym”.

<sup>8</sup> Zgodnie z art. 3 ust. 10 „usługi hazardowe” oznaczają wszelkie usługi związane z obstawianiem stawek mających wartość pieniężną w grach losowych, w tym w grach, w których istotne są określone umiejętności, takich jak loterie, gry w kasynach, gry pokerowe oraz zakłady wzajemne, świadczonych w fizycznej lokalizacji, lub w jakiegokolwiek sposób na odległość, za pomocą środków elektronicznych lub za pomocą jakiegokolwiek innej technologii ułatwiającej komunikację, oraz na indywidualną prośbę odbiorcy usługi;



prowadzących działalność gospodarczą w sposób sporadyczny lub cechujących się niewielkim prawdopodobieństwem prania pieniędzy. Ponadto zgodnie z pkt. 34 preambuły nie są objęte stosowaniem Dyrektywy podmioty:

- dokonujące konwersji dokumentów papierowych na elektroniczne;
- dostarczające systemów: informatycznych wspierających przesyłanie środków finansowych, rozliczeniowego i rozrachunkowego.

W IV Dyrektywie *AML* w art. 2 ust 2 wskazano do wyłączenia osób fizycznych i prawnych wymóg spełnienia wszystkich następujących kryteriów:

- działalność finansowa jest ograniczona pod względem wartości bezwzględnych (państwa członkowskie wymagają, aby obroty ogółem z działalności finansowej nie przekraczały progu, który musi być wystarczająco niski. Próg ten ustalany jest na szczeblu krajowym dla poszczególnych rodzajów działalności finansowej);
- działalność finansowa jest ograniczona pod względem transakcji (państwa członkowskie stosują górny próg na klienta i dla pojedynczej transakcji, bez względu na to, czy transakcja jest przeprowadzana jako pojedyncza operacja czy kilka operacji wyglądających na powiązane. Próg ten ustalany jest na szczeblu krajowym dla poszczególnych rodzajów działalności finansowej. Jest on wystarczająco niski w celu zapewnienia niepraktycznego i nieefektywnego charakteru danych rodzajów transakcji jako metody prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu i nie przekracza 1.000 EUR);
- działalność finansowa nie jest działalnością główną (obroty z działalności finansowej nie przekraczają 5% całkowitych obrotów danej osoby prawnej lub osoby fizycznej);
- działalność finansowa jest działalnością pomocniczą bezpośrednio związaną z działalnością podstawową;
- działalność główna nie jest działalnością wykonywaną przez podmioty obowiązane z wyłączeniem innych osób fizycznych lub prawnych handlujących towarami, w zakresie, w jakim płatności są dokonywane w gotówce w kwocie co najmniej 7.500 EUR, bez względu na to, czy transakcja jest dokonywana, jako pojedyncza operacja, czy powiązana;
- działalność finansowa realizowana jest wyłącznie na rzecz klientów korzystających z działalności głównej i nie jest oferowana na szerszą skalę.

Zapis ten nie ma zastosowania do osób prawnych i fizycznych prowadzących działalność w zakresie świadczenia usług przekazu pieniężnego określonych w art. 4 ust. 13 Dyrektywy 2007/64/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 r. w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego zmieniającej dyrektywy 97/7/WE, 2002/65/WE, 2005/60/WE i 2006/48/WE i uchylającej dyrektywę 97/5/WE[36].

Dyrektywa 2005/60/WE wprowadza definicję beneficjenta rzeczywistego, przez którego zgodnie z art. 3 ust. 3 należy rozumieć „osobę fizyczną lub osoby fizyczne, które ostatecznie są właścicielami lub sprawują kontrolę nad klientem lub osobą fizyczną, w imieniu których przeprowadzana jest transakcja lub jest prowadzona działalność. Rzeczywisty beneficjent obejmuje co najmniej:

1. w przypadku podmiotów o charakterze komercyjnym:
  - a. osobę fizyczną lub osoby fizyczne, które ostatecznie są właścicielami lub kontrolują podmiot prawny bezpośrednio lub pośrednio posiadając lub kontrolując wystarczający odsetek udziałów lub praw głosu w tym podmiocie prawnym, w tym za pomocą pakietów akcji na okaziciela, z wyjątkiem spółek notowanych na rynku regulowanym, podlegających wymogom ujawniania informacji zgodnie z przepisami wspólnotowymi lub podlegających równoważnym standardom międzynarodowym; odsetek w wysokości 25% plus jeden udział uznaje się wystarczający do spełnienia tego kryterium;
  - b. osobę fizyczną lub osoby fizyczne, które w inny sposób sprawują kontrolę nad zarządzaniem podmiotem prawnym;
2. w przypadku podmiotów prawnych, takich jak fundacje, oraz porozumień prawnych takich jak trusty, które administrują środkami oraz je rozdzielają:
  - a. w przypadku gdy przyszli beneficjenci zostali już określone – osobę fizyczną lub osoby fizyczne, które są beneficjentami co najmniej 25% mienia porozumienia prawnego lub podmiotu prawnego;
  - b. w przypadku gdy osoby fizyczne czerpiące korzyści z porozumienia prawnego lub podmiotu prawnego jeszcze nie zostały określone – kategorię osób, w których głównym interesie powstało lub działa porozumienie prawne lub podmiot prawny;
  - c. osobę fizyczną lub osoby fizyczne, które sprawują kontrolę nad co najmniej 25% lub więcej majątku porozumienia prawnego lub podmiotu prawnego.”

IV Dyrektywa zakłada dodatkowo, że w przypadku beneficjentów funduszu powierniczego wyznaczonych na podstawie cech charakterystycznych lub kategorii, podmioty zobowiązane otrzymują wystarczające informacje dotyczące beneficjenta w celu upewnienia się, że będzie możliwe ustalenie tożsamości beneficjenta w momencie wypłaty lub w przypadku, gdy beneficjent ma zamiar wykonać nabyte przez niego prawa. Początkowo zakładano obniżenie progu 25% do 20%, jednak z powodu ponoszonych kosztów związanych z analizą klientów i trudności w pozyskaniu informacji wycofano się z tego pomysłu.

Definicja pojęcia działalności przestępczej zależy od zmieniających się w tym czasie przepisów związanych z poszczególnymi dyrektywami. Poniższa tabela przedstawia zakres przestępstw.

Tabela 2.2. Definicja działalności przestępczej

Cecha	Dyrektywa 91/308/EWG	Dyrektywa 2001/97/WE	Dyrektywa 2005/60/WE	Dyrektywa IV
Akt prawny	Konwencja o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi z dnia 20 grudnia 1988 r.; w późniejszym okresie wspólne działanie 98/699/WSiSW	Konwencja o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi z dnia 20 grudnia 1988 r. oraz art. 1 lit E Dyrektywy 2001/97/WE; po 15 grudnia wspólne działanie 98/699/WSiSW	Konwencja o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi z dnia 20 grudnia 1988 r. oraz art. 1 lit. e Dyrektywy 2005/60/WE; wspólne działanie 98/699/WSiSW	Konwencja o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi z 1988 r. art. 3 ust. 1 oraz art. 1-4 decyzji ramowej 2002/475/WSiSW w sprawie zwalczania terroryzmu, zmienionej decyzją ramową Rady 2008/919/WSiSW z dnia 28 listopada 2008 r.; art. 1 wspólnego działania Rady 98/733/WSiSW z dnia 21 grudnia 1998 r. w sprawie uznawania za przestępstwa karne uczestnictwa w organizacji przestępczej w państwach członkowskich Unii Europejskiej;
Przedmiot działalności przestępczej	Początkowo działalność narkotykowa; w późniejszym okresie „poważne przestępstwo” (przestępstwo o dolnej granicy powyżej 6 miesięcy i górnej powyżej 1 roku)	Działalność narkotykowa, działalność organizacji przestępczych (art. 1 wspólnego działania 98/733/WSiSW), nadużycie finansowe, (art. 1 ust. 1 i art. 2 Konwencji w sprawie zabezpieczenia interesów finansowych Wspólnot Europejskich), korupcja, przestępstwo, które może przynieść znaczne dochody i które podlega karze pozbawienia wolności zgodnie z Kodeksem Karnym Państwa Członkowskiego oraz „poważne przestępstwo”.	Działalność narkotykowa, działalność przestępczych (art. 1 przestępczych (art. 1 wspólnego działania 98/733/WSiSW), nadużycie finansowe, (art. 1 ust. 1 i art. 2 Konwencji w sprawie zabezpieczenia interesów finansowych Wspólnot Europejskich), „poważne przestępstwo”.	Działalność narkotykowa, działalność organizacji przestępczych, nadużycia finansowe (art. 1 ust. 1 i art. 2 Konwencji w sprawie ochrony interesów finansowych Wspólnot Europejskich), korupcja; wszelkie przestępstwa, w tym przepięta podatkowe odnoszące się do podatków bezpośrednich i pośrednich, których maksymalne zagrożenie karą przekracza rok pozbawienia wolności lub aresztu, lub – w przypadku państw, których systemy prawne określają minimalny próg zagrożenia karą dla tego typu przestępstw – każde przestępstwo, którego dolna granica zagrożenia karą wynosi co najmniej sześć miesięcy pozbawienia wolności lub aresztu.

Źródło: opracowanie własne.

Najważniejszym elementem zmian wprowadzonych przez poszczególne Dyrektywy z punktu widzenia instytucji finansowych były zasady należytej staranności. Dyrektywa 91/308/EWG w art. 3 wprowadziła jedynie obowiązek identyfikacji klienta. Istotne zmiany przyniosła dopiero Dyrektywa 2005/60/WE. Zakazano (art. 6) prowadzenia anonimowych książeczek oszczędnościowych i rachunków, a w przypadku oferowania dotychczas wspomnianych usług, nakazano natychmiastową weryfikację ich beneficjentów. Dyrektywa 91/308/EWG nałożyła obowiązek identyfikacji rzeczywistego właściciela rachunku, jednak nie zawierała sposobów ich weryfikacji, opierając się wyłącznie na notach interpretacyjnych Grupy Specjalnej do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (ang. *Financial Action Task Force – FATF*). Noty odnosiły się do określenia beneficjenta, rodzaju kontaktów gospodarczych.

Ostatnia Dyrektywa zdefiniowała w art. 8 ust. 1 środki należytej staranności wobec klienta, a mianowicie:

- a) „identyfikację klienta i weryfikację jego tożsamości na podstawie dokumentów, danych lub informacji pochodzących z rzetelnego i niezależnego źródła;
- b) identyfikowanie, w odpowiednich przypadkach, rzeczywistego beneficjenta i podejmowanie uzależnionych od ryzyka i uzasadnionych środków weryfikowania jego tożsamości, tak by dana instytucja lub osoba objęta niniejszą dyrektywą była przekonana, że wie, kim jest rzeczywisty beneficjent, włączając, w przypadku podmiotów prawnych, trustów i podobnych porozumień prawnych, podejmowanie uzależnionych od ryzyka i uzasadnionych środków w celu zrozumienia struktury własności i kontroli klienta;
- c) uzyskanie informacji na temat celu i zamierzonego charakteru stosunków gospodarczych;
- d) prowadzenie bieżącego monitoringu stosunków gospodarczych, włącznie z badaniem transakcji podejmowanych w trakcie trwania tych stosunków w celu zapewnienia, że prowadzone transakcje są zgodne z wiedzą danej instytucji lub osoby na temat klienta, profilu działalności oraz ryzyka, w tym, w miarę konieczności, źródeł pochodzenia środków, jak również zapewnienie, że posiadane dokumenty, dane lub informacje są na bieżąco uaktualniane”.

Wątpliwością, jaka pojawiła się przy ocenie wykonania obowiązków należytej staranności, była adekwatna ocena sytuacji ich wypełnienia przez instytucje finansowe. Indywidualna ocena ryzyka w zależności (art. 8 ust. 2) od typu klienta, stosunków gospodarczych, produktu lub transakcji miała pomóc w realizacji należytej staranności. W przypadku, gdy nie mogła być

ona wykonana (art. 9 ust. 5 i 6) zobligowano instytucje finansowe lub osoby do niewykonywania transakcji, nienawiązywania stosunków gospodarczych i złożenia zawiadomienia krajowej jednostce analityki finansowej.

W projekcie IV Dyrektywy wskazano wykaz zmiennych elementów ryzyka, które podmioty zobowiązane uwzględniają przy określaniu zakresu stosowania środków należytej staranności wobec klienta zgodnie z art. 11 ust. 3:

- przeznaczenie rachunku lub stosunku,
- wartość aktywów deponowanych przez klienta lub wielkość przeprowadzanych transakcji,
- regularność lub czas trwania stosunku gospodarczego.

Dyrektywa 2005/60/WE ponadto wskazała przypadki, gdy powinny być stosowane środki należytej staranności (podczas nawiązywania stosunków gospodarczych, podejrzenia prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu, przeprowadzania transakcji ponadprogowych, wątpliwości co do posiadanych informacji o tożsamości klienta). W projekcie IV Dyrektywy poszerzono listę przypadków stosowania środków należytej staranności w związku z przeprowadzaniem transakcji ponadprogowych:

- o przeprowadzanie sporadycznych transakcji w kwocie 15 000 EUR;
- w odniesieniu do osób fizycznych lub prawnych prowadzących handel towarami, przy przeprowadzaniu sporadycznych transakcji gotówkowych w kwocie 7 500 EUR;
- w odniesieniu do podmiotów świadczących usługi w zakresie gier hazardowych, przy przeprowadzaniu sporadycznych transakcji w kwocie 2 000 EUR; lub większej bez względu na to, czy transakcja jest przeprowadzana jako pojedyncza operacja czy kilka operacji, które wydają się być ze sobą powiązane.

Środki należytej staranności oraz weryfikacja tożsamości klienta powinny być stosowane przed nawiązaniem stosunków gospodarczych lub realizacją transakcji (art. 7 lit. a, art. 9 ust. 1). Do odstępstw od tej zasady należą przypadki gdy:

- konieczne jest nieprzerywanie normalnego prowadzenia działalności gospodarczej i istnieje niewielkie ryzyko prania pieniędzy (art. 9 ust. 2) procedury weryfikacji doprowadzone do końca jak tylko jest to możliwe,
- w zakresie ubezpieczeń na życie istnieje możliwość dopuszczenia weryfikacji w momencie realizacji (art. 9 ust. 3),
- otwarcie rachunku bankowego, gdy transakcje są wstrzymane do momentu weryfikacji (art. 9 ust. 4).

Zwolnienie z obowiązku identyfikacji dotyczyło instytucji finansowych prowadzących rachunki innych podmiotów finansowych i kredytowych, nale-

żących do katalogu instytucji obowiązanych (art. 3 ust. 7 Dyrektywy 91/308/EWG). Dyrektywa 2005/60/WE wyłącza również z obowiązku należytej staranności weryfikacji tożsamości następujące podmioty lub usługi (art. 11 ust. 2 i 5):

- „spółki notowane na giełdzie, których papiery wartościowe są dopuszczone do obrotu na rynku regulowanym, w rozumieniu dyrektywy 2004/39/WE, w co najmniej jednym Państwie Członkowskim oraz notowanych na giełdzie spółek z państw trzecich podlegających wymaganiom ujawniania informacji zgodnym z przepisami wspólnotowymi;
- rzeczywistych beneficjentów rachunków połączonych notariuszy i innych prawników wykonujących wolne zawody z Państw Członkowskich lub państw trzecich, pod warunkiem, że są oni zobowiązani do przestrzegania wymogów w zakresie zwalczania prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu zgodnych ze standardami międzynarodowymi oraz są objęci nadzorem pod względem zgodności z tymi wymogami, a także pod warunkiem, że informacja o tożsamości rzeczywistego beneficjenta jest udostępniana na wniosek instytucjom działającym w charakterze instytucji depozytowych dla rachunków połączonych;
- krajowych organów władzy publicznej, lub w odniesieniu do każdego innego klienta, w przypadku którego ryzyko prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu jest niewielkie i który spełnia kryteria techniczne określone zgodnie z art. 40 ust. 1 lit. b)”.

IV Dyrektywa nie zawiera już takiego wyłączenia, a nakazuje analizę klienta pod względem ryzyka.

Państwa Członkowskie mogą również zezwolić instytucjom obowiązanim na ograniczenie wymogów wykonywania należytej staranności w odniesieniu do:

- „polis ubezpieczeniowych na życie, w przypadku gdy składka roczna nie przewyższa 1.000 EUR lub składka jednorazowa nie przewyższa 2.500 EUR;
- polis ubezpieczeniowych w funduszach emerytalnych, pod warunkiem, że takie polisy nie zawierają klauzuli o odpłatnym zrzeczeniu się przez ubezpieczonego praw wynikających z polisy, oraz nie mogą być użyte jako dodatkowe zabezpieczenie;
- powszechnych towarzystw emerytalnych, funduszy emerytalnych i innych systemów emerytalnych, które zapewniają świadczenia emerytalne dla pracowników, gdzie składkę odlicza się od wynagrodzenia i których regulamin nie dopuszcza przeniesienia uprawnień;
- pieniądza elektronicznego, w rozumieniu art. 1 ust. 3 lit. b) Dyrektywy 2000/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 września 2000 r.

w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje pieniądza elektronicznego oraz nadzoru ostrożnościowego nad ich działalnością, jeżeli maksymalna kwota przechowywana na nośniku nie przekracza 150 EUR w przypadku urządzenia, które nie może zostać ponownie naładowane, a w przypadku urządzenia, które może zostać ponownie naładowane – kiedy obowiązuje ograniczenie łącznej kwoty transakcji przeprowadzonych w danym roku kalendarzowym do 2.500 EUR, z wyjątkiem przypadków, gdy posiadacz określony w art. 3 Dyrektywy 2000/46/WE dokonał w tym samym roku kalendarzowym wykupu na kwotę w wysokości co najmniej 1.000 EUR, lub w odniesieniu do każdego innego produktu lub transakcji, z którymi związane jest niewielkie ryzyko prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu i które spełniają kryteria techniczne określone zgodnie z art. 40 ust. 1 lit. b)”.

Pomimo zwolnienia (art. 11, ust. 3) podmioty gromadzą informacje na temat wyłączenia klienta z przedstawionego obowiązku.

Załącznik II projektu zawiera wykaz czynników możliwie niższego ryzyka oraz rodzajów dowodów dotyczących możliwie niższego ryzyka, o których mowa w art. 14:

- czynniki ryzyka związane z klientami:
  - spółki akcyjne notowane na giełdzie papierów wartościowych i podlegające wymogom ujawniania informacji (nałożonym przez zasady obowiązujące na giełdzie papierów wartościowych lub w drodze ustawy lub środków możliwych do wyegzekwowania) nakładające wymóg zapewnienia odpowiedniej przejrzystości beneficjenta rzeczywistego;
  - jednostki administracji publicznej lub przedsiębiorstwa publiczne;
  - klienci będący rezydentami obszarów geograficznych o niższym ryzyku;
- czynniki ryzyka związane z produktami, usługami, transakcjami lub kanałami dostawy:
  - polisy ubezpieczeniowe na życie o niskiej wysokości składki;
  - polisy ubezpieczeniowe programów emerytalno-rentowych, jeżeli nie ma możliwości wcześniejszego odstąpienia i polisy nie można wykorzystać jako zabezpieczenia;
  - program emerytalno-rentowy, program wieku starczego lub podobny program zapewniający świadczenia emerytalne dla pracowników, w którym składki odprowadza się z wynagrodzenia i którego regulamin nie zezwala na przeniesienie uprawnień;
  - produkty lub usługi finansowe zapewniające właściwie zdefiniowane i ograniczone usługi pewnym rodzajom klientów w celu zwiększenia dostępu do celów włączenia społecznego pod względem finansowym;

- produkty, w przypadku których ryzyko prania pieniędzy/finansowania terroryzmu zależy od innych czynników, takich jak rozmiar portfela lub przejrzystość własności (np. pewne rodzaje pieniędzy elektronicznych zgodnie z definicją zawartą w dyrektywie 2009/110/WE w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje pieniądza elektronicznego oraz nadzoru ostrożnościowego nad ich działalnością);
- geograficzne czynniki ryzyka:
  - inne państwa członkowskie UE;
  - państwa trzecie posiadające skuteczne systemy finansowe przeciwdziałające praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu;
  - państwa trzecie, w których wiarygodne źródła zidentyfikowały niski poziom korupcji lub innej działalności przestępczej;
  - państwa trzecie, które podlegają wymogom zwalczania prania pieniędzy i finansowania terroryzmu zgodnym z zaleceniami FATF, które skutecznie wdrożyły te wymogi i które podlegają skutecznemu nadzorowi lub monitorowaniu zgodnie z zaleceniami FATF w celu zapewnienia zgodności z tymi wymogami.

Do Dyrektywy 91/308/EWG w 1999 roku dołączono aneks „Identyfikacja klientów”, który zawierał zasady dotyczące weryfikacji klienta podczas operacji prowadzonych bez bezpośredniej styczności z nim. W Dyrektywie 2001/97/WE art. 3 ust. 11 stanowił, że Państwa Członkowskie postanowią, że instytucje obowiązane podejmą środki niezbędne do ograniczenia ryzyka podczas nawiązywania stosunków handlowych bez fizycznego kontaktu (ang. *non – face to face*), za pomocą na przykład żądania dodatkowych dokumentów, poprzez ich poświadczenie, określenie wymogu dokonywania pierwszej płatności przy użyciu konta otwartego na nazwisko klienta w instytucji kredytowej. Ostatnia Dyrektywa wskazała obowiązek stosowania wzmoczonej staranności wobec:

- dokonywania operacji bez fizycznego kontaktu (ang. *non – face to face*), co najmniej jednego z następujących środków:
  - ustalanie tożsamości klienta na podstawie dodatkowych dokumentów, danych lub informacji;
  - stosowanie dodatkowych środków weryfikacji lub potwierdzenia autentyczności dokumentów lub poświadczenia ich zgodności przez instytucję kredytową lub finansową;
  - realizacja pierwszej płatności za pośrednictwem rachunku otwartego;
- transgranicznych stosunków w ramach bankowości korespondencyjnej z instytucjami będącymi korespondentami z państw trzecich:



- gromadzenie informacji o instytucji będącej korespondentem (charakterze działalności, wiarygodności instytucji i jakości nadzoru);
- ocena stosowanych środków kontroli w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy (ang. *anti – money laundering – AML*);
- uzyskiwanie zgody zwierzchników najwyższego szczebla przed ustanowieniem nowej relacji bankowości korespondencyjnej;
- sporządzanie dokumentacji określającej zakres odpowiedzialności każdej instytucji;
- w przypadku kont przejściowych upewnienie się, że instytucja kredytowa będąca korespondentem przeprowadziła weryfikację tożsamości i bieżące procedury zachowania należytej staranności oraz istnieje możliwość udostępnienia na żądanie instytucji stosowanych danych dotyczących zachowania należytej staranności wobec klienta;
- transakcji lub stosunków gospodarczych z osobami zajmującymi eksponowane stanowiska polityczne<sup>9</sup> mieszkającymi w innym Państwie Członkowskim lub państwie trzecim:

<sup>9</sup> Zgodnie z art. 3 projektu IV Dyrektywy AML „osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne na szczeblu międzynarodowym” oznaczają osoby fizyczne, które sprawują lub sprawowały znaczące funkcje publiczne powierzone im przez państwo trzecie; „osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne na szczeblu krajowym” oznaczają osoby fizyczne, które sprawują lub sprawowały znaczące funkcje publiczne powierzone im przez państwo członkowskie; „osoby, które sprawują lub sprawowały znaczące funkcje publiczne powierzone im przez organizację międzynarodową” oznaczają dyrektorów, ich zastępców oraz członków organów spółki lub osoby pełniące równoważną funkcję w organizacji międzynarodowej; „osoby fizyczne, które sprawują lub sprawowały znaczące funkcje publiczne” oznaczają następujące osoby: szefów państw, szefów rządów, ministrów oraz wiceministrów lub zastępców ministrów; członków parlamentu; członków sądów najwyższych, trybunałów konstytucyjnych oraz innych organów sądowych wysokiego szczebla, których decyzje nie podlegają zaskarżeniu, z wyjątkiem trybów nadzwyczajnych; członków trybunałów obrachunkowych oraz zarządów banków centralnych; ambasadorów, *chargés d'affaires* oraz wyższych oficerów sił zbrojnych; członków organów administracyjnych, zarządczych lub nadzorczych przedsiębiorstw państwowych. Do żadnej z wymienionych kategorii nie zalicza się urzędników średniego lub niższego szczebla; „członkowie rodziny” oznaczają następujące osoby: małżonka/małżonkę; partnera traktowanego jak małżonek/małżonka; dzieci i ich małżonków lub partnerów; rodziców; „osoby znane jako bliscy współpracownicy” oznaczają następujące osoby: osoby fizyczne, o których wiadomo, że są współbeneficjentami rzeczywistymi podmiotów prawnych lub porozumień prawnych, lub utrzymują inne bliskie stosunki biznesowe; osoby fizyczne będące jedynymi beneficjentami rzeczywistymi podmiotów prawnych lub porozumień prawnych, o których wiadomo, że zostały założone na faktyczną korzyść osoby zajmującej eksponowane stanowisko polityczne.

- posiadanie odpowiednich procedur opartych na ocenie ryzyka w celu ustalenia, czy klient jest osobą zajmującą eksponowane stanowisko polityczne;
- uzyskanie zezwolenia zwierzchników najwyższego szczebla na nawiązanie stosunków gospodarczych z takimi klientami;
- podejmowanie odpowiednich środków w celu ustalenia źródła majątku i źródła pochodzenia środków zaangażowanych w ramach stosunków gospodarczych lub transakcji;
- prowadzenie ciągłej, wzmożonej kontroli danego stosunku gospodarczego.

W projekcie IV Dyrektywy AML (art. 19) wskazano środki należytej staranności wobec transakcji lub stosunków gospodarczych z osobami zajmującymi eksponowane stanowiska polityczne na szczeblu krajowym lub z osobą, której powierzono znaczącą funkcję w organizacji międzynarodowej. Państwa członkowskie, oprócz stosowania środków należytej staranności wobec klienta wprowadzają wobec podmiotów zobowiązanych wymogi posiadania odpowiednich procedur opartych na ocenie ryzyka w celu ustalenia, czy klient lub beneficjent rzeczywisty klienta jest taką osobą. Natomiast w przypadku stosunków gospodarczych o wyższym stopniu ryzyka z takimi osobami instytucje zobligowane są do:

- uzyskania zezwolenia zwierzchników najwyższego szczebla na nawiązanie stosunków gospodarczych z takimi klientami;
- podejmowania odpowiednich środków w celu ustalenia źródła majątku i źródła pochodzenia środków zaangażowanych w ramach stosunków gospodarczych lub transakcji;
- prowadzenia ciągłej, wzmożonej kontroli danego stosunku gospodarczego.

Zgodnie z art. 19 podmioty zobowiązane podejmują odpowiednie środki w celu określenia, czy beneficjenci polis ubezpieczeniowych na życie lub innych polis ubezpieczeniowych o charakterze inwestycyjnym lub w stosownych przypadkach, beneficjenci są osobami zajmującymi eksponowane stanowiska polityczne. Wspomniane środki podejmuje się najpóźniej w momencie wypłaty lub w momencie przeniesienia, w całości lub częściowo, danej polisy. W przypadku gdy zidentyfikowano wyższy stopień ryzyka, oprócz podjęcia standardowych środków należytej staranności wobec klienta, państwa członkowskie wprowadzają wobec podmiotów zobowiązanych wymóg informowania osób zarządzających wyższego szczebla o przychodach z tytułu polisy przed wypłatą oraz prowadzenia wzmożonej kontroli wszystkich stosunków gospodarczych z ubezpieczającym. Wzmoczone środki mają zastosowanie

również do członków rodziny lub osób, o których wiadomo, że są bliskimi współpracownikami takich osób zajmujących eksponowane stanowiska polityczne. W przypadku zaprzestania sprawowania znaczącej funkcji publicznej w państwie członkowskim lub państwie trzecim lub znaczącej funkcji w organizacji międzynarodowej, od podmiotów zobowiązanych wymaga się rozważenia ciągłego ryzyka, jakie stanowi taka osoba i stosowania takich odpowiednich środków uwzględniających ryzyko do czasu, gdy uzna się, że osoba ta nie stanowi dalszego ryzyka. Okres ten wynosi co najmniej 18 miesięcy.

W załączniku III projektu Dyrektywy IV wskazano również wykaz czynników możliwie wyższego ryzyka oraz rodzajów dowodów dotyczących możliwe wyższego ryzyka, do których należą:

- czynniki ryzyka związane z klientami:
  - stosunek gospodarczy zachodzi w nietypowych okolicznościach;
  - klienci będący rezydentami państw podwyższonego ryzyka;
  - osoby prawne lub porozumienia prawne służące do kontrolowania aktywów osobistych;
  - przedsiębiorstwa posiadające formalnych akcjonariuszy lub akcje na okaziciela,
  - przedsiębiorstwa o znacznym udziale gotówki w obrocie;
  - struktura własności przedsiębiorstwa wydaje się być nietypowa lub nadmiernie złożona, biorąc pod uwagę charakter działalności przedsiębiorstwa;
- czynniki ryzyka związane z produktami, usługami, transakcjami lub kanałami dostawy:
  - bankowość prywatna;
  - produkty lub transakcje mogące sprzyjać anonimowości;
  - niebezpośrednie stosunki gospodarcze lub transakcje;
  - płatności otrzymywane od nieznanymi lub niepowiązanych osób trzecich;
  - nowe produkty i nowe praktyki gospodarcze, w tym nowe mechanizmy dostawy, oraz korzystanie z nowych lub rozwijających się technologii, zarówno w przypadku nowych, jak i istniejących produktów;
- geograficzne czynniki ryzyka:
  - państwa zidentyfikowane przez wiarygodne źródła, takie jak publiczne oświadczenia FATF, wzajemna ocena lub szczegółowe sprawozdania z oceny, lub opublikowane sprawozdania uzupełniające, jako nieposiadające skutecznych systemów finansowych przeciwdziałających praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu;

- państwa, w których wiarygodne źródła zidentyfikowały wysoki poziom korupcji lub innej działalności przestępczej;
- państwa objęte sankcjami, embargiem lub podobnymi środkami nałożonymi np. przez ONZ;
- państwa finansujące lub wspierające działania terrorystyczne lub państwa, na terytorium których działają określone organizacje terrorystyczne.

Europejski Urząd Nadzoru Bankowego, Europejski Urząd Nadzoru Ubezpieczeń i Pracowniczych Programów Emerytalnych oraz Europejski Urząd Nadzoru Giełd i Papierów Wartościowych mają przedstawić wspólną opinię na temat ryzyka związanego z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu wpływającego na rynek wewnętrzny w terminie dwóch lat od daty wejścia w życie IV Dyrektywy. Jednocześnie (art. 7 ust. 1) każde państwo członkowskie podejmuje odpowiednie działania w celu zidentyfikowania, ocenienia, zrozumienia i ograniczenia ryzyka związanego z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu, wpływającego na dane państwo członkowskie oraz zapewnia aktualizację oceny. Wyznacza w tym celu organ odpowiedzialny za koordynację reagowania na szczeblu krajowym i informuje wspomniane instytucje. Zgodnie z art. 7 ust. 4 każde państwo członkowskie przeprowadza ocenę oraz wykorzystuje ocenę w celu poprawy swojego systemu przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (w szczególności poprzez identyfikowanie obszarów, w których podmioty zobowiązane muszą stosować wzmocnione środki oraz, w stosownych przypadkach, poprzez precyzowanie, jakie środki należy zastosować) oraz jako wsparcie podczas podziału i ustalania priorytetów w odniesieniu do zasobów przeznaczonych na zwalczanie prania pieniędzy i finansowania terroryzmu. Udostępnia podmiotom zobowiązanym oraz innym państwom członkowskim na ich wniosek odpowiednie informacje, aby mogły przeprowadzić własne oceny ryzyka. Państwa członkowskie zapewniają posiadanie przez podmioty zobowiązane strategii, środków kontroli oraz procedur służących skutecznemu ograniczaniu ryzyka związanego z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu oraz zarządzaniu tym ryzykiem zidentyfikowanym na poziomie Unii, państwa członkowskiego oraz podmiotów zobowiązanych. Strategie, środki kontroli oraz procedury powinny być proporcjonalne do charakteru działalności i wielkości podmiotów zobowiązanych. Wspomniane strategie i procedury obejmują co najmniej:

- opracowanie strategii wewnętrznych, procedur i środków kontroli obejmujących zasady należytej staranności wobec klienta, zgłaszanie podejranych transakcji, prowadzenie rejestrów, kontrolę wewnętrzną,

zarządzanie zgodnością z przepisami (w tym, w stosownych przypadkach w odniesieniu do wielkości i charakteru działalności podmiotu zobowiązanego, wyznaczenie pracownika ds. zgodności z prawem na poziomie kadry kierowniczej) oraz kontrole pracowników;

- w stosownych przypadkach w odniesieniu do wielkości i charakteru działalności zapewnienie niezależnej funkcji audytu w celu sprawdzenia wewnętrznych strategii, procedur oraz środków kontroli.

Państwa członkowskie wymagają od podmiotów zobowiązanych uzyskania zgody osób zarządzających wyższego szczebla<sup>10</sup> na wdrażanie przez te podmioty strategii i procedur, a ponadto w stosownych przypadkach monitorują i wzmacniają zastosowane środki.

Projekt IV Dyrektywy *AML* zakłada, że w odniesieniu do działalności ubezpieczeniowej związanej z ubezpieczeniami na życie lub innymi inwestycjami, państwa członkowskie zapewniają stosowanie przez instytucje finansowe, oprócz środków należytej staranności wobec klienta wymaganych w stosunku do klienta i beneficjenta rzeczywistego, następujących środków należytej staranności wobec klienta w stosunku do beneficjentów polis ubezpieczeniowych na życie oraz innych polis ubezpieczeniowych o charakterze inwestycyjnym, niezwłocznie po zidentyfikowaniu lub wyznaczeniu takich beneficjentów (art. 11 ust. 5):

- w odniesieniu do beneficjentów zidentyfikowanych jako osoby fizyczne lub prawne wymienione z nazwiska lub w odniesieniu do porozumień prawnych – uzyskanie nazwiska danej osoby;
- w odniesieniu do beneficjentów wyznaczonych za pomocą charakterystyki, klasy lub innych środków – uzyskanie wystarczających informacji dotyczących tych beneficjentów, aby instytucja finansowa uzyskała pewność, że będzie w stanie zidentyfikować beneficjenta w momencie wypłaty.

Weryfikacja tożsamości beneficjentów ma miejsce w momencie wypłaty. W przypadku całkowitego lub częściowego przeniesienia polisy ubezpieczeniowej na życie lub innej polisy o charakterze inwestycyjnym na osobę trzecią instytucje finansowe mające wiedzę o przeniesieniu identyfikują beneficjenta rzeczywistego w momencie przeniesienia na osobę fizyczną lub prawną lub porozumienie prawne otrzymujące na własną korzyść wartość przenoszonej polisy.

<sup>10</sup> „osoby zarządzające wyższego szczebla” oznaczają dyrektora lub pracownika mającego wystarczającą wiedzę na temat ekspozycji danej instytucji na ryzyko związane z praniem pieniędzy oraz finansowaniem terroryzmu oraz wystarczające uprzywilejowanie do podejmowania decyzji mających wpływ na jej ekspozycję na ryzyko. Nie w każdym przypadku taką osobą musi być członek rady dyrektorów.

Weryfikacja tożsamości klienta kasyn została wprowadzona Dyrektywą 2001/97/WE z limitem progowym 1.000 EUR i podwyższona następnie do 2.000 EUR, przy czym spełnienie warunków należytej staranności wobec klienta następuje w momencie wejścia lub wyjścia z kasyna, bez względu na wartość żetonów.

W art. 27 projektu IV Dyrektywy *AML* państwa członkowskie zapewniają możliwość uznania przez właściwy organ państwa pochodzenia (w odniesieniu do strategii i środków kontroli obejmujących całą grupę) i właściwy organ państwa przyjmującego (w odniesieniu do oddziałów i jednostek zależnych), że podmiot zobowiązany stosuje środki określone w art. 25 ust. 1 i art. 26 w ramach programu grupowego, jeżeli spełnione są następujące warunki:

- podmiot zobowiązany polega na informacjach przedłożonych przez osobę trzecią będącą częścią tej samej grupy;
- grupa ta stosuje środki należytej staranności wobec klienta, zasady w zakresie prowadzenia rejestrów oraz programu przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu;
- właściwy organ nadzoruje skuteczne wdrażanie powyższych wymagań na szczeblu grupy.

Jedną z największych zmian dla sektora bankowego było zniesienie tajemnicy bankowej w stosunku do transakcji podejrzanych w Dyrektywie 91/308/EWG. Ponadto pojawił się obowiązek badania transakcji podejrzanych (art. 5) oraz współpracy z organami ścigania (art. 6). Obowiązek badania transakcji podejrzanych (art. 20 Dyrektywy 2005/60/WE) został wzbogacony o przykładowe wyliczenia przy jednoczesnym braku podstawowej definicji transakcji. Transakcje podejrzane zostały zdefiniowane w 14 zaleceniu Grupy Specjalnej do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (ang. *Financial Action Task Force – FATF*), jako transakcje złożone, rzadko spotykane, duże, nietypowe oraz pozbawione sensu ekonomicznego.

Dyrektywa 2005/60/WE w art. 22 nakładała obowiązek współpracy z państwami członkowskimi, co stanowiło powtórzenie regulacji zawartych we wcześniejszych dwóch przepisach. Obowiązek informowania o transakcjach podejrzanych w Dyrektywie 91/308/EWG odnosił się do zasady wyłączności stanowiącej, że wszystkie informacje dotyczące przestępstw fiskalnych mogły być tylko i wyłącznie wykorzystywane do walki z praniem pieniędzy. Ponadto pojawił się problem związany z wdrożeniem art. 5 i 6 dyrektywy ze względu na różne definicje zakresu podejrzanych transakcji. Wyróżniono dwa podejścia, a mianowicie subiektywne i obiektywne do realizacji tego celu. Na przykład w krajach takich jak Szwajcaria lub Luksemburg ustawodawca nałożył na organy rządowe obowiązek określenia kryteriów niezbędnych do odróż-

nienia legalnych i nielegalnych operacji. Do realizowania obowiązku ścigania prania pieniędzy przyjęto zasadę tworzenia jednego organu centralnego.

W przypadku właściwego podmiotu do ścigania legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, art. 22 ust. 2 Dyrektywy 2005/60/WE wskazywano na właściwe prawo państwa, na którym prowadzi działalność dana instytucja finansowa lub istnieje jej przedstawicielstwo, na zasadzie prawa miejscowego. Wyrażona w art. 34 ust. 2 Dyrektywy 2005/60/WE zasada stosowania prawa miejscowego odnosi się tylko do przedstawicielstw, w przypadku natomiast oddziałów funkcjonuje zasada prawa państwa macierzystego. Poza utratą możliwości prowadzenia działalności, w sytuacji prowadzenia przedstawicielstw zagranicznych podmiotów prawnych podlegają one organom państwa przyjmującego.

Dyrektywa 2005/60/WE zawiera odstępstwa od przesyłania informacji bezpośrednio do jednostki analityki finansowej, bowiem w przypadku wolnych zawodów, audytorów, księgowych, doradców podatkowych (art. 23 ust. 1) istnieje możliwość informowania danego samorządu zawodowego, który przekazuje je bezpośrednio do jednostki analityki finansowej, co wynika z zasad ochrony tajemnicy zawodowej.

Obowiązek wstrzymywania transakcji podejrzanych (art. 24 Dyrektywy 2005/60/WE) i odstąpienia od jej realizacji, posiada wyłączenie w przypadku, gdy wykonanie nie może być wstrzymane w trybie pilnym lub może zagrozić wykryciem „pracy” (powiadomienie o operacji następuje po jej realizacji).

Instytucje obowiązane jak i ich pracownicy (art. 28 Dyrektywy 2005/60/WE) zobowiązane są do nieujawniania informacji na temat możliwości prowadzenia dochodzenia w zakresie prania pieniędzy z wyłączeniem:

- organów powołanych do przestrzegania dyrektywy w tym organów samorządu;
- instytucji z Państw Członkowskich lub z państw trzecich, należących do tej samej grupy w rozumieniu definicji zawartej w art. 2 ust. 12 Dyrektywy 2002/87/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie dodatkowego nadzoru nad instytucjami kredytowymi, zakładami ubezpieczeń oraz przedsiębiorstwami inwestycyjnymi konglomeratu finansowego, pod warunkiem, że spełniają one wymogi określone w art. 11 ust 1 (art. 28 ust. 3);
- audytorów, notariuszy i prawników wykonujących wolne zawody z Państw Członkowskich lub z państw trzecich, w których obowiązują wymogi równoważne wobec określonych w dyrektywie, bez względu na formę wykonywanej pracy, w ramach tej samej osoby prawnej lub sieci (art. 28 ust. 4);

- instytucji finansowych, kredytowych, audytorów, notariuszy i prawników wykonujących wolne zawody w przypadkach dotyczących tego samego klienta oraz tej samej transakcji obejmującej, co najmniej dwie instytucje lub osoby, pod warunkiem obowiązywania równoważnych wymogów do tych określonych w dyrektywie, oraz że należą one do tej samej kategorii zawodowej i podlegają równorzędnym obowiązkom w zakresie tajemnicy zawodowej i ochrony danych osobowych (art. 38 ust. 5).

Dyrektywa 2005/60/WE również odnosi się do obowiązku przechowywania rejestru i danych statystycznych (art. 30) przez okres, co najmniej 5 lat od zakończenia stosunków gospodarczych z klientem.

Na państwa członkowskie zostały nałożone przez Dyrektywę 2005/60/WE następujące obowiązki:

- ustanowienie jednostek analityki finansowej (art. 21), jako centralnej jednostki krajowej, która to przyjmuje, analizuje oraz ujawnia właściwym podmiotom informacje o podejrzeniu prania pieniędzy przy założeniu wystarczającego czasu na bezpośredni i pośredni dostęp do informacji finansowej;
- ochrona pracowników instytucji obowiązanych (art. 26 odzwierciedlenie art. 9 Dyrektywy 91/308/EWG) – ujawnienie w dobrej wierze informacji określonych w art. 22 i 23 przez instytucję, osobę, pracownika nie stanowi naruszenia i nie naraża na jakiegokolwiek rodzaju odpowiedzialność. Ochronie podlegają zgłaszający podejrzenie prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu w ramach swoich struktur lub jednostce analityki finansowej przed narażeniem na groźby lub wrogie działania (art. 27);
- nadzór nad zagranicznymi oddziałami i filiami podmiotów obowiązanych (art. 31) – w przypadku filii i oddziałów w państwach trzecich, gdzie występują luki w przepisach w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu powinny stosować przepisy wspólnotowe (preambuła pkt. 34);
- prowadzenia statystyk (art. 33);
- współpracy jednostek analityki finansowej (art. 25 ust. 1);
- rejestracji i koncesjonowania kasyn i kantorów (art. 36);
- powoływania organów nadzoru (art. 37);
- ustanowienia sankcji karnych (art. 39).

Artykuł 40 ust. 3 projektu IV Dyrektywy *AML* zakłada, że państwa członkowskie zapewniają publikację skonsolidowanego zestawienia tych sprawozdań statystycznych oraz przekazują Komisji statystyki.

Państwa członkowskie zapewniają, w przypadkach gdy oddziały podmiotów zobowiązanych i kontrolowane przez nie jednostki zależne znajdu-



ją się w państwach trzecich, w których wymogi dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu są mniej surowe niż te w państwie członkowskim, wdrażanie przez ich oddziały i kontrolowane przez nie jednostki zależne znajdujące się w państwach trzecich wymogów państw członkowskich, w tym ochronę danych, w zakresie, w jakim pozwalają na to przepisy ustawowe i wykonawcze państwa trzeciego. Jednocześnie w projekcie IV Dyrektywy *AML* Państwa członkowskie, EUNB, EUNUiPPE i EUNGiPW zobligowane są do wzajemnego przekazywania informacji. EUNB, EUNUiPPE i EUNGiPW zobligowane zostały również do opracowania projektów regulacyjnych standardów technicznych określających rodzaje dodatkowych środków oraz minimalny zakres działań, które powinny podjąć podmioty zobowiązane.

Państwa członkowskie mogą wymagać, aby emitenci pieniądza elektronicznego określani w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/110/WE oraz dostawcy usług płatniczych określani w dyrektywie 2007/64/WE Parlamentu Europejskiego i Rady ustanowieni na terytorium tych państw oraz posiadający siedziby zarządu w innym państwie członkowskim lub poza terytorium Unii, wyznaczyli centralny punkt kontaktowy na terytorium tego państwa w celu nadzorowania przestrzegania przepisów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu.

Zgodnie z art. 53 projektu IV Dyrektywy *AML* jednostki analityki finansowej mogą korzystać z kanałów komunikacji pomiędzy jednostkami analityki finansowej i zdecentralizowanej sieci komputerowej FIU.net.

Projekt IV Dyrektywy *AML* (art. 56) wskazuje elementy środków i sankcji administracyjnych, czyli:

- oświadczenie publiczne wskazujące osoby fizyczne lub prawne oraz naturę naruszenia;
- decyzję zobowiązującą osoby fizyczne lub prawne do zaprzestania danego działania i zaniechania powtarzania tego działania;
- w przypadku podmiotu zobowiązanego podlegającego zezwoleniu wycofanie zezwolenia;
- tymczasowy zakaz pełnienia funkcji w instytucjach wobec jakiegokolwiek członka organu zarządzającego podmiotem zobowiązanym pociągniętego do odpowiedzialności;
- w przypadku osoby prawnej administracyjne sankcje pieniężne w wysokości do 10% całkowitego rocznego obrotu danej osoby prawnej za poprzedni rok obrotowy (jeżeli osoba prawna jest jednostką zależną jednostki dominującej, właściwym całkowitym rocznym obrotem jest całkowity roczny

obrót wynikający ze skonsolidowanego sprawozdania ostatecznej jednostki dominującej za poprzedni rok budżetowy);

- w przypadku osoby fizycznej administracyjne sankcje pieniężne w wysokości do 5.000.000 EUR lub, w przypadku państw, w których euro nie jest oficjalną walutą, w wysokości odpowiedniej kwoty w walucie krajowej na dzień wejścia w życie dyrektywy;
- administracyjne sankcje pieniężne w wysokości dwukrotnej kwoty zysków otrzymanych lub strat unikniętych w wyniku naruszenia w przypadkach, w których możliwe jest ich określenie.

Przy określaniu rodzaju sankcji lub środków administracyjnych i wysokości administracyjnych sankcji pieniężnych uwzględnia się wszelkie istotne okoliczności, takie jak:

- waga i czas trwania naruszenia;
- stopień odpowiedzialności odpowiedzialnej osoby fizycznej lub prawnej;
- siła finansowa odpowiedzialnej osoby fizycznej lub prawnej wynikająca z całkowitego obrotu lub rocznego dochodu danej osoby;
- wielkość zysków otrzymanych lub strat unikniętych odpowiedzialnej osoby fizycznej lub prawnej, o ile można je określić;
- straty poniesione przez osoby trzecie w związku z naruszeniem, o ile można je określić;
- stopień współpracy odpowiedzialnej osoby fizycznej lub prawnej z właściwym organem;
- uprzednie naruszenia popełnione przez odpowiedzialną osobę fizyczną lub prawną.

EUNB, EUNUiPPE oraz EUNGiPW wydają wytyczne skierowane do właściwych organów. Wspomniane wytyczne wydaje się w terminie dwóch lat od daty wejścia w życie dyrektywy.

Weryfikacja realizacji Dyrektywy 91/308/EWG zgodnie z art. 13 należała do obowiązków powołanego Komitetu do Spraw Kontaktów, który miał badać realizację regulacji i wdrażania jej w życie. Pierwszy raport dotyczył sankcji karnych w poszczególnych krajach. Na mocy art. 41 Dyrektywy 2005/60/WE utworzono Komitet do Spraw Zapobiegania Praniu Pieniędzy i Finansowania Terroryzmu, którego celem jest sporządzanie sprawozdań w zakresie wykonania dyrektywy, jak i stosownych przepisów prawnych (art. 42).

Poniższa tabela zawiera zestawienie najważniejszych zmian w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w kolejnych dyrektywach.

Tabela 2.3. Porównanie zmian w dyrektywach 91/308/EWG, 2005/60/WE oraz projekcie IV Dyrektywy AML

Cechy	IV Dyrektywa AML	Dyrektywa 2005/60/WE	Dyrektywa 91/308/EWG
Pranie pieniędzy	Wskazanie (art. 1 ust. 1) prania pieniędzy, jako czyn zabroniony, definicja (art. 1 ust. 2, 3), przy obiektywnych okolicznościach faktycznych (art. 1 ust. 5).	Wskazanie (art. 1 ust. 1) prania pieniędzy, jako czyn zabroniony, definicja (art. 1 ust. 2, 3), przy obiektywnych okolicznościach faktycznych (art. 1 ust. 5).	Wskazanie (art. 2) prania pieniędzy, jako czyn zabroniony, definicja (art. 1 lit. c), przy obiektywnych okolicznościach faktycznych (art. 1 ust. 5).
Definicje	Finansowanie terroryzmu, instytucja kredytowa, instytucja finansowa, oddziały instytucji finansowych posiadających siedzibę na terytorium wspólnoty lub poza nią, mienie, działalność przestępstwa, rzeczywisty beneficjent, osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne na szczeblu międzynarodowym, osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne na szczeblu krajowym, osoby fizyczne, które sprawują lub sprawowały znaczące funkcje publiczne, osoby zarządzające wyższego szczebla, stosunki gospodarcze, bank fikcyjny, katalog transakcji podejrzanych, podmiot świadczący usługi na rzecz funduszy powierniczych i przedsiębiorstw, usługi hazardowe, grupa, sieć, poważne przestępstwa.	Finansowanie terroryzmu (art. 1 ust. 4), instytucja kredytowa, instytucja finansowa, spółka ubezpieczeniowa, przedsiębiorstwa inwestycyjne, przedsiębiorstwa wspólnego inwestowania, pośrednicy ubezpieczeniowi, oddziały instytucji finansowych posiadających siedzibę na terytorium wspólnoty lub poza nią, mienie, działalność przestępstwa, poważne przestępstwa, rzeczywisty beneficjent, podmiot świadczący usługi na rzecz turystów i przedsiębiorstw, osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne, stosunki gospodarcze, bank fikcyjny, katalog transakcji podejrzanych.	Instytucja kredytowa, instytucja finansowa, spółka ubezpieczeniowa, przedsiębiorstwa inwestycyjne, przedsiębiorstwa wspólnego inwestowania, oddziały instytucji finansowych posiadających siedzibę na terytorium wspólnoty lub poza nią, mienie, działalność przestępstwa, poważne przestępstwa, katalog transakcji podejrzanych.

cd. Tabeli 2.3.

Cechy	IV Dyrektywa AML	Dyrektywa 2005/60/WE	Dyrektywa 91/308/EWG
Katalog instytucji obowiązkowych	Instytucje kredytowe, instytucje finansowe, audytorzy, zewnętrzni księgowi i doradcy podatkowi, notariusze oraz prawnicy wykonujący wolne zawody, podmioty świadczące usługi na rzecz funduszy powierniczych lub przedsiębiorstw, pośrednicy w obrocie nieruchomości, w tym pośrednicy wynajmu nieruchomości, inne osoby fizyczne lub prawne prowadzące handel towarami, jedynie w zakresie, w jakim płatności są dokonywane lub przyjmowane w gotówce w kwocie 7.500 EUR lub wyższej, bez względu na to, czy transakcja jest przeprowadzana jako pojedyncza operacja czy kilka operacji, które wydają się być wzajemnie ze sobą powiązane, podmioty świadczące usługi w zakresie gier hazardowych.	Instytucje kredytowe, instytucje finansowe, audytorzy, notariusze, prawnicy wykonujący wolne zawody, pośrednicy w obrocie nieruchomościami, kasyna, przedsiębiorcy realizujący płatności o kwocie 15.000 EUR, turyści, przedsiębiorstwa świadczące usługi na rzecz innych przedsiębiorców; wyłączenie osób prowadzących działalność sporadycznie, w bardzo ograniczonym zakresie lub o niewielkim ryzyku prania pieniędzy (ang. <i>money laundering – ML</i> ); wyłączenie zawodów wykorzystywanych do obrony przy podejrzeniu <i>ML</i> .	Instytucje kredytowe, instytucje finansowe, audytorzy, notariusze, prawnicy wykonujący wolne zawody, pośrednicy w obrocie nieruchomościami, kasyna, przedsiębiorcy realizujący płatności o kwocie 15.000 EUR.
Poważne przestępstwa	Decyzja 2002/475/WSISW zm. 2008/919/WSISW, konwencja z 1988 r. dot. środków odurzających i narkotyków, nadużycia finansowe, działalność organizacji przestępczych, korupcja, przestępstwa o max okresie kary powyżej 1 roku i min powyżej 6 miesięcy, w tym podatkowe.	Decyzja 2002/475/WSISW, konwencja z 1988 r. dot. środków odurzających i narkotyków, nadużycia finansowe, działalność organizacji przestępczych, korupcja, przestępstwa o max okresie kary powyżej 1 roku i min powyżej 6 miesięcy.	Konwencja z 1988 r. dot. środków odurzających i narkotyków, nadużycia finansowe, działalność organizacji przestępczych, korupcja, przestępstwa o max okresie kary powyżej 1 roku i min powyżej 6 miesięcy.
Książeczki oszczędnościowe	Zakaz prowadzenia anonimowych rachunków i książeczek oszczędnościowych.	Zakaz prowadzenia anonimowych rachunków i książeczek oszczędnościowych.	Brak.

Środki należytej staranności	<p>Wyliczenie środków należytej staranności, identyfikacja klienta i weryfikacja tożsamości na podstawie dokumentów, identyfikacja rzeczywistego beneficjenta, gromadzenie danych na temat charakterystycznych stosunków gospodarczych, bieżący monitoring stosunków gospodarczych zgodnie z wiedzą na temat klienta, profilu ryzyka działalności, źródła pochodzenia środków, aktualizowanie informacji; brak wyłączenia podmiotowych i przedmiotowych ze stosowania środków należytej staranności, badanie wszystkich/ego pod względem ryzyka.</p>	<p>Wyliczenie środków należytej staranności, identyfikacja klienta i weryfikacja tożsamości na podstawie dokumentów, identyfikacja rzeczywistego beneficjenta, gromadzenie danych na temat charakterystycznych stosunków gospodarczych, bieżący monitoring stosunków gospodarczych zgodnie z wiedzą na temat klienta, profilu ryzyka działalności, źródła pochodzenia środków, aktualizowanie informacji; wyłączenia podmiotowe i przedmiotowe ze stosowania środków należytej staranności.</p>	<p>Wyliczenie środków należytej staranności, identyfikacja klienta i weryfikacja tożsamości na podstawie dokumentów, wyłączenia przedmiotowe ze środków należytej staranności.</p>
Weryfikacja tożsamości klienta	<p>Przed nawiązaniem stosunków gospodarczych, z wyłączeniem zagrożenia dla prowadzenia działalności, ubezpieczeń na życie, otwieranie rachunków bankowych w przypadku nieprzeprowadzenia transakcji do momentu weryfikacji – weryfikacja następuje po zakończeniu transakcji; dotyczy również należytej staranności wobec bieżących klientów.</p>	<p>Przed nawiązaniem stosunków gospodarczych, z wyłączeniem zagrożenia dla prowadzenia działalności, ubezpieczeń na życie, otwieranie rachunków bankowych w przypadku nieprzeprowadzenia transakcji do momentu weryfikacji – weryfikacja następuje po zakończeniu transakcji; dotyczy również należytej staranności wobec bieżących klientów.</p>	<p>Przed nawiązaniem stosunków gospodarczych.</p>

cd. Tabeli 2.3.

Cechy	IV Dyrektywa AML	Dyrektywa 2005/60/WE	Dyrektywa 91/308/EWG
Wzmożone środki należytej staranności	Wobec nieobecnych klientów, w ramach bankowości korespondenckiej, osób zajmujących eksploatowane stanowiska polityczne, beneficjentów polis ubezpieczeniowych na życie lub innych polis ubezpieczeniowych o charakterze inwestycyjnym po ocenie ryzyka, zakaz stosunków gospodarczych z bankiem fikcyjnym w ramach bankowości korespondenckiej.	Wobec nieobecnych klientów, w ramach bankowości korespondenckiej, osób zajmujących eksploatowane stanowiska polityczne; zakaz stosunków gospodarczych z bankiem fikcyjnym w ramach bankowości korespondenckiej.	Wobec nieobecnych klientów.
Identyfikacja klientów kasyn	Łącznie, gier hazardowych 2.000 EUR.	Limit transakcji 2.000 EUR.	Brak.
Jednostka analityki finansowej	Powołanie jednostek analityki finansowej, wskazanie ich obowiązków, umożliwienie dostępu do informacji; prowadzenie statystyk na temat efektywności zwalczania <i>ML</i> w poszczególnych instytucjach obowiązkowych; publikowanie aktualnych danych, praktyk oraz wskazówek dotyczących rozpoznawania transakcji podejrzanych; przekazywanie informacji zwrotnych dotyczących przesyłanych raportów, przekazywanie danych do Komisji oraz EUNB, EUNUIPPE i EUNGIPW.	Powołanie jednostek analityki finansowej, wskazanie ich obowiązków, umożliwienie dostępu do informacji; prowadzenie statystyk na temat efektywności zwalczania <i>ML</i> w poszczególnych instytucjach obowiązkowych; publikowanie aktualnych danych, praktyk oraz wskazówek dotyczących rozpoznawania transakcji podejrzanych; przekazywanie informacji zwrotnych dotyczących przesyłanych raportów.	Brak.
Współpraca	Wymiana informacji między jednostkami, korzystanie z portalu FIU.net.	Umożliwienie współpracy instytucji obowiązkowych z jednostkami analityki finansowej oraz jednostek analityki finansowej w obrębie wspólnoty.	Umożliwienie współpracy instytucji obowiązkowych z organami kontroli w zakresie prania pieniędzy (ang. <i>money laundering – ML</i> ).

Środki ochrony	Ochrona pracowników zgłaszających podejrzenie transakcje.	Ochrona pracowników zgłaszających podejrzenie transakcje.	Brak.
Przekazywanie informacji	Zakaz ujawniania informacji osobom trzecim o możliwym postępowaniu <i>ML</i> z wyłączeniem jednostek analityki finansowej i organów samorządu zawodowego, ich odpowiedników w innych państwach oraz instytucji tego samego klienta; może być podjęta decyzja przez państwa członkowskie o zakazie informowania pomiędzy instytucjami obowiązanymi.	Zakaz ujawniania informacji osobom trzecim o możliwym postępowaniu <i>ML</i> z wyłączeniem jednostek analityki finansowej i organów samorządu zawodowego, ich odpowiedników w innych państwach oraz instytucji tego samego klienta; może być podjęta decyzja przez państwa członkowskie o zakazie informowania pomiędzy instytucjami obowiązanymi.	Zakaz ujawniania informacji osobom trzecim o możliwym postępowaniu <i>ML</i> .
Rejestr danych i ich przechowywanie	Minimalny okres przechowywania danych 5 lat.	Minimalny okres przechowywania danych 5 lat.	Minimalny okres przechowywania danych 5 lat.
Oddziały instytucji obowiązanym	Środki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy (ang. <i>anti – money laundering – AML</i> ) stosowane są również w oddziałach, z tym że jeżeli są one mniej restrykcyjne to należy przyjąć przepisy prawa wspólnotowego lub ewentualne dodatkowe środki; informowanie o odpowiednich procedurach i przepisach oddziały i przedstawicielstwa.	Środki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy (ang. <i>anti – money laundering – AML</i> ) stosowane są również w oddziałach, z tym że jeżeli są one mniej restrykcyjne to należy przyjąć przepisy prawa wspólnotowego lub ewentualne dodatkowe środki; informowanie o odpowiednich procedurach i przepisach oddziały i przedstawicielstwa.	Brak.

cd. Tabeli 2.3.

Cechy	IV Dyrektywa AML	Dyrektywa 2005/60/WE	Dyrektywa 91/308/EWG
Szkolenia	Obowiązek przeprowadzania szkoleń.	Obowiązek przeprowadzania szkoleń.	Obowiązek przeprowadzania szkoleń.
Sankcje	<p>Proporcjonalne, skuteczne i odstraszające; sankcje również w przypadku instytucji obowiązków jak i osób zajmujących kierownicze stanowiska w przypadku niedopełnienia obowiązków. Sankcje w przypadku braku zachowania należytej staranności wobec klienta, niezgłaszania transakcji podejrzanym, braku rejestrów oraz kontroli wewnętrznych. Możliwe do zastosowania środki i sankcje administracyjne uwzględniają co najmniej: oświadczenie publiczne wskazujące osoby fizyczne lub prawne oraz naturę naruszenia; decyzję zobowiązującą osoby fizyczne lub prawnych do zaprzestania danego działania i zaniechania powtarzania tego działania; w przypadku podmiotu zobowiązanego podlegającego zezwoleniu wycofanie zezwolenia; tymczasowy zakaz pełnienia funkcji w instytucjach wobec jakiegokolwiek członka organu zarządzającego podmiotem zobowiązanym pociągniętego do odpowiedzialności; w przypadku osoby prawnej administracyjne sankcje pieniężne w wysokości do 10 % całkowitego rocznego obrotu danej osoby prawnej za poprzedni rok obrotowy; w przypadku osoby fizycznej administracyjne sankcje pieniężne w wysokości do 5 000 000 EUR lub, w przypadku państw, w których euro nie jest oficjalną walutą, w wysokości odpowiedniej kwoty w walucie krajowej na dzień wejścia w życie dyrektywy; administracyjne sankcje pieniężne w wysokości</p>	<p>Proporcjonalne, skuteczne i odstraszające; sankcje również w przypadku instytucji obowiązków jak i osób zajmujących kierownicze stanowiska w przypadku niedopełnienia obowiązków; brak odpowiedzialności instytucji wobec osób oskarżonych o <i>ML</i>.</p>	<p>Zasygnalizowanie potrzeby sankcji.</p>



Badanie realizacji dyrektywy	<p>dwukrotnej kwoty zysków otrzymanych lub strat unikniętych w wyniku naruszenia w przypadkach, w których możliwe jest ich określenie. Uwzględnienie przy określaniu rodzaju sankcji lub środków administracyjnych; wagi i czasu trwania naruszenia; stopnia odpowiedzialności odpowiedzialnej osoby fizycznej lub prawnej; siły finansowej odpowiedzialnej osoby fizycznej lub prawnej wynikająca z całkowitego obrotu lub rocznego dochodu danej osoby; wielkości zysków otrzymanych lub strat unikniętych odpowiedzialnej osoby fizycznej lub prawnej; strat poniesionych przez osoby trzecie w związku z naruszeniem; stopnia współpracy odpowiedzialnej osoby fizycznej lub prawnej z właściwym organem; uprzedniego naruszenia popełnione przez odpowiedzialną osobę fizyczną lub prawną.</p>	Komiteta ds. Zapobiegania Praniu Pieniędzy i Finansowaniu Terroryzmu.	Komiteta ds. Kontaktów.
------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------	-------------------------

Źródło: opracowanie własne.

### 2.1.3. Rekomendacje Bazylejskiego Komitetu do spraw Nadzoru Bankowego

Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego wystosował pierwszy dokument dotyczący przeciwdziałania praniu pieniędzy w grudniu 1981 roku pod nazwą „Tajemnica bankowa oraz współpraca międzynarodowa w nadzorze bankowym”. Nadzór bankowy opierać się miał na dwóch systemach:

- krajowych systemach nadzoru bankowego,
- współpracy organów międzynarodowych.

Dokument ten nie odnosi się bezpośrednio do zakresu przeciwdziałania legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Znaczna część przepisów dotyczyła problemów wynikających z międzynarodowego przepływu informacji pomiędzy bankami oraz bankami a ich zagranicznymi oddziałami. B. Bieniek<sup>11</sup> upatruje w przedstawionym dokumencie zależność pomiędzy przepływem postrzeganych środków, a zjawiskiem prania pieniędzy.

Kolejnym dokumentem wydanym przez Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego była Deklaracja zasad w sprawie przeciwdziałania wykorzystaniu systemu bankowego do prania pieniędzy z dnia 12 grudnia 1988 roku (ang. *Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money laundering – Statement of Principles*). Deklaracja ta zwraca uwagę na:

- zadania organów nadzoru bankowego, wśród których najważniejszym jest zagwarantowanie stabilności finansowej banków w sytuacji zagrożenia zjawiskiem prania pieniędzy;
- zagrożenie zachwiania publicznego zaufania do instytucji bankowych;
- możliwość wykorzystania banków, bez ich wiedzy, do procederu legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa.

W związku z pojawiającymi się zagrożeniami Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego zaleca stosowanie się do obowiązku ustalania tożsamości klientów oraz gromadzenia danych związanych z przeprowadzonymi operacjami. Podkreślono ponadto konieczność współpracy przez banki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy z organami ścigania oraz obowiązek stosowania się do istniejących przepisów przez instytucje obowiązane.

<sup>11</sup> B. Bieniek (2010), *Pranie pieniędzy w prawie międzynarodowym, europejskim oraz polskim*, Wolters Kluwer, Polska, Warszawa, s. 58.

Po raz pierwszy zwrócono również uwagę na konieczność szkolenia pracowników, jako mających kontakt z potencjalnym „praczem”.<sup>12</sup>

Kolejnym dokumentem sporządzonym przez Bazylejski Komitet do Spraw Nadzoru Bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy był *Customer Due Diligence for Banks* z 2001 roku. Podkreślono w nim wagę identyfikacji klientów w odniesieniu do poszczególnych ryzyk bankowych. Koncentruje się na mechanizmach możliwych do wykorzystania przez instytucje bankowe. Wytyczne do realizacji tych działań zostały podzielone na dwie sekcje:

- sekcja A – zawierająca informacje gromadzone w odniesieniu do osób fizycznych chcących założyć rachunki bankowe lub przeprowadzić transakcje;
- sekcja B – zawierająca informacje gromadzone w odniesieniu do osób prawnych:
  - korporacji,
  - pozostałych instytucji.

W zaleceniach Bazylejskiego Komitetu do spraw Nadzoru Bankowego umieszczono katalog danych niezbędnych przy procesie identyfikacji klienta dla osób fizycznych, do których należą:

- nazwisko,
- nazwiska uzyskane wcześniej (np. nazwisko panięńskie matki),
- adres zamieszkania,
- adres zameldowania,
- numer telefonu,
- numer faksu,
- e-mail,
- data i miejsce urodzenia,
- narodowość,
- zawód,
- zajmowane stanowisko lub dane pracodawcy,
- numer identyfikacyjny,
- rodzaj konta bankowego lub transakcji bankowej,
- podpis.

<sup>12</sup> J.W. Wójcik (1997), *Pranie pieniędzy. Studium prawnokryminologiczne i kryminalistyczne*, Toruń 1997, s. 243–245; E. Pływaczewski (1993), *Proceder prania brudnych pieniędzy. Studnia i materiały*, Toruń, s. 122–125.

Katalog ten wykorzystany został w późniejszym okresie przy tworzeniu Dyrektywy 2005/60/WE. Bank powinien wykorzystywać jedną z następujących metod przy weryfikacji klienta:

- potwierdzenie daty urodzenia na podstawie oficjalnego dokumentu, jak akt urodzenia, paszport, dowód osobisty, polisa ubezpieczeniowa;
- potwierdzenie stałego adresu na podstawie oświadczenia podatkowego, dokumentów bankowych lub urzędowych;
- kontaktu z klientem telefonicznie, listownie lub za pośrednictwem poczty elektronicznej;
- żądania dokumentów o autentyczności potwierdzonej przez notariusza albo urzędnika ambasady.<sup>13</sup>

Katalog ma charakter przejściowy. Podkreśla się jedynie, iż zastosowana metoda powinna być jednakowo stosowana wobec wszystkich klientów, bez względu na formę kontaktu.

W dokumencie *Customer Due Diligence for Banks* Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego zwraca również uwagę oprócz obowiązków identyfikacyjnych na potrzebę analizy i następnie określenia profilu ryzyka poszczególnego klienta. Największy niepokój wśród instytucji finansowych powinny budzić osoby kwalifikowane, jako klienci wysokiego ryzyka, wobec których powinno się stosować następujące wymogi identyfikacyjne: dowód stałego zamieszkania, list referencyjny lub kontakt z instytucją obsługującą danego klienta, ustalić źródło pochodzenia środków finansowych, zweryfikować miejsce pracy lub zajmowane stanowisko.

Zgromadzone przez instytucję dane finansowe powinny być przechowywane przez pięć lat, począwszy od zakończenia transakcji lub zamknięcia rachunku. Obowiązek ten znalazł swoje odzwierciedlenie również w Dyrektywie 2005/60/WE.

Osoby prawne i organizacje podlegają takim samym regulacjom jak osoby fizyczne. Ponadto w przypadku tych podmiotów określono potrzebę identyfikacji osób nimi zarządzających, w szczególności właścicieli akcji, udziałów. W przypadku organizacji charytatywnych, klubów, zrzeszeń banki zobligowane są do kontroli, co najmniej dwóch osób sprawujących władzę w tych instytucjach. W przypadku fundacji obowiązkiem identyfikacyjnym poddani są zarówno fundator, dyrektor, jak i beneficjenci.

W 2004 roku dokonano ponadto rozszerzenia zaleceń dotyczących skonsolidowanego zarządzania ryzykiem z tytułu zasad dotyczących programu „Poznaj swojego klienta” (ang. *Know Your Client*).

<sup>13</sup> B. Bieniek (2010), *Pranie pieniędzy...*, s. 59.

**Tabela 2.4. Główne regulacje w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy wydane przez Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego**

Data	Tytuł publikacji
Grudzień 1998	Deklaracja zasad w celu przeciwdziałania wykorzystaniu system bankowego do prania pieniędzy (ang. <i>Basel Committee: Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money laundering</i> )
Styczeń 2001	Zachowanie należytej staranności przez banki wobec klientów (ang. <i>Customer due diligence for banks</i> )
Październik 2001	Zachowanie należytej staranności przez banki wobec klientów (ang. <i>Customer due diligence for banks</i> )
Kwiecień 2002	Udostępnienie dokumentacji finansowej oragnom państwa w związku z przeciwdziałaniem finansowaniu terroryzmu (ang. <i>Sharing of financial records between jurisdictions in connection with the fight against terrorist financing</i> )
Styczeń 2003	Posiadanie równoległych struktur bankowych (ang. <i>Parallel – owned banking structures</i> )
Luty 2003	Postawowy podręcznik w zakresie otwierania kont i identyfikacji klientów (ang. <i>General Guide to Account Opening and Customer Identification</i> )
Czerwiec 2003	Inicjatywy podejmowane przez BCBS, IAIS i IOSCO w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (ang. <i>Initiatives by the BCBS, IAIS and IOSCO to combat money laundering and the financing of terrorism</i> )
Sierpień 2003	Skonsolidowane zarządzanie ryzykiem “Poznaj Swojego Klienta” (ang. <i>Consolidated KYC Risk Management</i> )
Październik 2004	Skonsolidowane zarządzanie ryzykiem “Poznaj Swojego Klienta” (ang. <i>Consolidated KYC Risk Management</i> )
Styczeń 2005	Inicjatywy podejmowane przez BCBS, IAIS i IOSCO w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu – aktualizacja (ang. <i>Initiatives by the BCBS, IAIS and IOSCO to combat money laundering and the financing of terrorism – Update</i> )
Październik 2007	Przejrzystość przekazów pieniężnych (ang. <i>Transparency in payments messages</i> )
Lipiec 2008	Zachownaie należytej staranności i przejrzystości w zakresie pokrycia płatności dokonywanych w trybie transgranicznych przekazów pieniężnych – dokumenty konsultacyjne (ang. <i>Due diligence and transparency regarding cover payment messages related to cross – border wire transfers – consultative paper</i> )
Maj 2009	Zachownaie należytej staranności i przejrzystości w zakresie pokrycia płatności dokonywanych w trybie transgranicznych przekazów pieniężnych – document końcowy (ang. <i>Due diligence and transparency regarding cover payment messages related to cross – border wire transfers – final paper</i> )

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [http://www.bis.org/list/bcbs/tid\\_32/index.htm](http://www.bis.org/list/bcbs/tid_32/index.htm).

## 2.2. Instytucje międzynarodowe przeciwdziałające praniu pieniędzy

### 2.2.1. Grupa Egmont do spraw Jednostek Wywiadu Finansowego

Grupa Egmont do spraw Jednostek Wywiadu Finansowego (ang. *Egmont Group of Financial Intelligence Units*) wzięła swoją nazwę od Pałacu Egmont – Arenberg w Brukseli (Belgia), w którym w dniu 9 czerwca 1995 roku z inicjatywy belgijskiej oraz amerykańskiej jednostki analityki finansowej odbyło się pierwsze spotkanie Grupy. W spotkaniu inauguracyjnym uczestniczyli przedstawiciele 24 krajów oraz 8 międzynarodowych organizacji.

Grupa Egmont przez wiele lat funkcjonowała, jako nieformalna organizacja otwarta dla wszystkich agend rządowych, których kompetencje i zadania były zgodne z zadaniami realizowanymi przez Grupę. W latach 2005–2007 na forum Grupy Egmont podjęte zostały prace, których celem było przekształcenie jej w organizację o charakterze międzynarodowym. Ostateczna decyzja o przekształceniu podjęta została w trakcie Posiedzenia Plenarnego Szefów Jednostek Wywiadu Finansowego w Hamilton (Bermudy) w maju 2007 roku. Jednocześnie, przy wsparciu rządu kanadyjskiego w 2007 roku utworzony został w Toronto stały Sekretariat Grupy Egmont.

Obecnie Grupa Egmont zrzesza ponad 100 państw. Polska została przyjęta w poczet jej członków w czerwcu 2002 roku, natomiast potwierdziła swoją gotowość do dalszej współpracy w ramach przekształconej Grupy w charakterze jej członka w 2008 roku. Organizacja ta działa jako forum, na którym mogą być dyskutowane specyficzne kwestie i problemy związane z działalnością jednostek analityki finansowej. Jej członkowie współpracują głównie przy doskonaleniu standardów wymiany informacji oraz wykorzystaniu technik informatycznych w ramach bezpiecznej sieci wymiany informacji (ang. *Egmont Secure Web – ESW*) dotyczącej zapobiegania zjawisku prania pieniędzy i finansowania terroryzmu. Ponadto do zadań Grupy należy także organizowanie szkoleń doskonalących umiejętności personelu krajowych jednostek analityki finansowej z państw członkowskich w zakresie postrzegania symptomów prania pieniędzy i finansowania terroryzmu. Zajmuje się również tworzeniem prawnych i organizacyjnych podstaw do funkcjonowania krajowych jednostek analityki finansowej w państwach, w których tego typu jednostki nie istnieją.

### 2.2.2. Grupa Specjalna do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy

Grupa Specjalna do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (ang. *Financial Action Task Force – FATF*) powstała w 1989 roku podczas szczytu Grupy G7. Jest to jedyna organizacja międzynarodowa powołana w celu

tylko i wyłącznie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Funkcjonuje jako niezależny podmiot międzyrządowy, którego zadaniem jest przygotowywanie i wspieranie działań służących zwalczaniu tego zjawiska.

Efektem pierwszego posiedzenia *FATF*, w którym uczestniczyło grono specjalistów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, był raport opublikowany 6 lutego 1990 roku. Zawiera on szczegółową analizę różnych aspektów związanych z procederem legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Odnosi się do jego rozmiarów oraz charakteru, jak i dotychczas stosowanych instrumentów w zakresie zarówno międzynarodowym i krajowym. Sformułowanych zostało ponadto 40 Zaleceń opierających się na trzech założeniach. Po pierwsze każde państwo powinno podjąć działania w zakresie realizacji Konwencji z 1988 roku oraz rozpocząć proces jej ratyfikacji. Wynika to z faktu, że żaden kraj nie był stroną konwencji, co spowodowało, że nie weszła ona w życie bezpośrednio po jej uchwaleniu. W związku z zaistniałą sytuacją pojawiła się potrzeba zdyscyplinowania państw w zakresie jej implementacji. Następnie wskazano na obowiązek istnienia prawa do poufności danych zgromadzonych przez instytucje finansowe przy jednoczesnym stosowaniu się do 40 Zaleceń *FATF*. Ostatnie z założeń mówi o istnieniu i zacieśnianiu współpracy wielostronnej oraz zwiększeniu skuteczności wzajemnej pomocy w postępowaniu wyjaśniającym, przygotowawczym, sądowym oraz o ekstradycję w sprawach dotyczących prania pieniędzy. Podkreśla się potrzebę funkcjonowania współpracy za pomocą porozumień dwustronnych i wielostronnych zawieranych pomiędzy poszczególnymi krajami.

Z inicjatywy Grupy Specjalnej do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniądzy postanowiono zaangażować w proces zwalczania legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem, co jednocześnie rozszerzało ramy konwencji z 1988 roku. W związku z tym sformułowano deklarację zasad etycznych, wśród których należy rozróżnić:

- zasadę „poznaj swojego klienta” – banki, jako instytucje finansowe zobligowane zostały do sformułowania i realizacji działań zmierzających w celu ustalenia i weryfikacji tożsamości klienta;
- zasadę przestrzegania prawa – uczynienie odpowiedzialnym kierownictwa banków za wdrożenie i realizację procedur zgodnych z obowiązującymi przepisami w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy;
- zasadę współpracy z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości – realizacja przepisów prawnych w zakresie zwalczania zjawiska legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem przy jednoczesnym zachowaniu poufności posiadanych danych klientów.

Wspomniane 40 zaleceń (załącznik nr 5) uważa się za podstawowe obowiązujące standardy w zakresie zwalczania prania pieniędzy. Wpłynęły one znacząco na kształt regulacji zarówno krajowych, jak i międzynarodowych. Komisja Europejska podczas nowelizacji Dyrektywy 91/308/EWG wielokrotnie podkreślała wpływ raportów i zaleceń *FATF*.

W październiku 2001 roku Grupa Specjalna do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy przyjęła osiem Specjalnych Zaleceń o finansowaniu terroryzmu. Następnie poszerzono katalog o jedno dodatkowe, tworząc tym samym 9 Specjalnych Zaleceń.

Jednym z najważniejszych osiągnięć *FATF* było stworzenie listy krajów i terytoriów niepodlegających współpracy (ang. *Non – Cooperative Countries and Territories – NCCT*) w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Głównym celem stworzenia czarnej listy państw niestosujących się do zaleceń było zmniejszenie podatności systemu finansowego na ryzyko prania pieniędzy. W lutym 2008 roku w wyniku raportu *NCCT* wskazano na podstawowe procedury w tym zakresie. W związku z czym dokonano wyodrębnienia czterech grup (Ameryka, Azja i Pacyfik, Europa, Afryka i Bliski Wschód) w ramach, których działali przedstawiciele krajów należących do *FATF*. Dokonano wyboru państw na zasadzie pierwszeństwa, zgodnie z doświadczeniami członków *FATF*. W celu realizacji założeń przeanalizowano regulacje i wszelkie informacje zgodnie z 25 kryteriami *NCCT*. Otrzymane wyniki poddano dyskusji podczas posiedzeń plenarnych. W efekcie przebadano 47 krajów i terytoriów w dwóch rundach, spośród których wyróżniono 23 w 2000 roku, jako *NCCT* i 8 w roku następnym. Od 2001 roku nowe kraje nie są poddawane weryfikacji, a od 2006 roku „czarna lista” jest pusta.

Grupa Specjalna do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy obejmuje obecnie 34 państwa oraz dwie organizacje regionalne (Komisję Europejską oraz Radę Współpracy Zatoki Perskiej – ang. *Gulf Co-operation Council*), a także jako obserwatorów 8 ciał regionalnych typu *FATF* (tzw. z ang. *FSRB – FATF style regional body*) w: Radzie Europy (Komitet *MONEYVAL*), Eurazji (*EAG – Grupa Euroazjatycka*), Afryce Południowo-Wschodniej, Afryce Zachodniej, Ameryce Południowej, Azji i Oceanii, na Karaibach, Afryce Północnej oraz na Bliskim Wschodzie, jak również 16 organizacji międzynarodowych o statusie obserwatorów, m.in. Unię Europejską, Grupę Egmont, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy, Europejski Bank Centralny, OECD, Europol, Eurojust, Interpol. Polska nie jest członkiem *FATF*, jednak współpracuje w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowania terroryzmu.



*FATF* funkcjonuje na zasadzie kadencyjności. Co roku wybierane jest jedno z państw, jako przewodniczące, którego działalność rozpoczyna się 1 września i trwa rok do 31 sierpnia. Sama Grupa Specjalna do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy spotyka się trzy razy w roku. *FATF* składa się z trzech grup roboczych zajmujących się odpowiednio zagadnieniami prawnymi, sprawami finansowymi oraz kontaktami zagranicznymi. Tworzone są ponadto zespoły ad hoc, w zależności od zaistniałej potrzeby. Na czele stoi przewodniczący wybierany na roczną kadencję spośród najstarszych stażem funkcjonariuszy. *FATF* co pięć lat rozważa zasadność swojego istnienia.

Do podstawowych zadań Grupy Specjalnej do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy należą:

- upowszechnianie wiedzy na temat zwalczania prania pieniędzy;
- wspieranie swych członków w implementacji zaleceń (40 zaleceń odnośnie zwalczania prania pieniędzy i 9 zaleceń odnośnie zwalczania finansowania terroryzmu);
- wzmocnienie mechanizmu przeglądu metod prania pieniędzy i finansowania terroryzmu, a także środków zapobiegawczych.

Grupa Specjalna do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy przeprowadza ocenę swoich państw członkowskich w zakresie zgodności środków zapobiegania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu ze standardami międzynarodowymi, a także uczestniczy w ewaluacjach przeprowadzanych przez inne gremia międzynarodowe, ze szczególnym uwzględnieniem *FSRB*. Ponadto *FATF* inicjuje kierunki działań państw, organizacji oraz podmiotów o charakterze ponadnarodowym w obszarze walki z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu, poprzez przeprowadzane prace sprawdzające (tj. różnego rodzaju kwestionariusze dotyczące polityki państw w tej dziedzinie), określa nowe zagrożenia i obszary ryzyka związane z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu, jak i publikuje raporty poświęcone tym zagadnieniom.

Polska także, mimo że nie jest członkiem *FATF*, włącza się w działania realizowane przez Grupę. Udziela odpowiedzi na kwestionariusze opracowywane przez ekspertów tego podmiotu, uczestniczy we wspólnych posiedzeniach grup roboczych *FATF* i Komitetu Specjalnego Ekspertów Rady Europy ds. Oceny Środków Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy w Krajach Europy Środkowej i Wschodniej (ang. *Committee of Experts on the Evaluation of Anti – Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism – MONEYVAL*), w szczególności Grupy Typologicznej. Ponadto, jako członek *MONEYVAL*, ma możliwość uczestnictwa w posiedzeniach plenarnych *FATF*, z którego to prawa wielokrotnie korzystała. W 2004 roku Polska

złożyła swoją aplikację o przyjęcie w poczet członków *FATF* i rozpoczęła w związku z tym aktywne działania dyplomatyczne, promujące dorobek państwa w obszarze walki z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu.

### 2.2.3. Komitet Specjalny Ekspertów Rady Europy do spraw Oceny Środków Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy w Krajach Europy Środkowej i Wschodniej

W dniu 27 czerwca 1980 roku Komitet Ministrów przyjął formalne Zalecenie 80(10) Środki zapobiegające transferowi i przechowywaniu funduszy pochodzących z przestępstw kryminalnych (ang. *Measures Against the Transfer and the Safekeeping of Funds of Criminal Origin*). Głównym założeniem było postrzeganie systemu bankowego, jako niezwykle skutecznego narzędzia służącego do zapobiegania praniu pieniędzy oraz współpracy z wymiarem sprawiedliwości. Po raz pierwszy zwrócono uwagę na problem „Poznaj swojego klienta”, później wykorzystywany w czterdziestu zaleceniach *FATF*. Odniesiono się również do problemu legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa oraz zagrożenia, jakie niesie za sobą wykorzystywanie instytucji finansowych, upatrujące jednocześnie w nim szansę do rozwoju prewencji.

W 1997 roku Rada Europy powołała do życia Komitet Specjalny Ekspertów Rady Europy ds. Oceny Środków Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy w Krajach Europy Środkowej i Wschodniej (ang. *Committee of Experts on the Evaluation of Anti – Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism – MONEYVAL*), któremu za cel postawiono zbadanie opracowania i dostosowania obowiązujących przepisów mających przeciwdziałać legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Efektem prac *MONEYVAL* była negatywna ocena ówczesnie wykorzystywanych narzędzi do zwalczania analizowanego zjawiska.<sup>14</sup>

Największą rolę w zakresie przeciwdziałania legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem odegrała ustanowiona przez Radę Europy Konwencja o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa (ang. *Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*) podpisana 8 listopada 1990, która weszła w życie 1993 roku. Opisuje ona szereg postępowań w przypadku dochodów pochodzących z przestępstwa,

<sup>14</sup> D. Dunin-Wąsowicz (1999), *Pranie pieniędzy*, Biuletyn Ośrodka Informacji Rady Europy, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, nr 3, s. 5.

począwszy od rozpoczęcia śledztwa, a zakończywszy na konfiskacie mienia. Podstawowymi celami konwencji było:

- ujednoczenie przepisów prawa krajowego w stosunku do wszystkich państw podpisujących ten dokument,
- usprawnienie międzynarodowej współpracy.

Artykuł 4 Konwencji zobowiązuje państwa do podjęcia działań w celu umożliwienia monitorowania kont bankowych i korzystania z dokumentacji bankowej, handlowej i finansowej.

Rozszerzona została również definicja prania pieniędzy polegająca na oderwaniu i wyodrębnieniu tego pojęcia od handlu narkotykami, konsekwencją czego było pojawienie się w krajowych systemach legislacyjnych nowego, samodzielnego czynu zabronionego, określanego mianem prania pieniędzy.<sup>15</sup>

Najnowszymi regulacjami w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy są: Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlu ludźmi, Konwencja Rady Europy o zapobieganiu terroryzmu oraz Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu. Zostały one otwarte do podpisu 16 maja 2005 roku w Warszawie, a weszły w życie w dniu 1 maja 2008 roku.

W artykule 7 Konwencji podejmowane są techniki śledcze o istotnym znaczeniu dla praktyki bankowej. Poruszany jest problem analizowania transakcji, rozpoznawania transakcji podejrzanych i powiązanych oraz ich monitorowania na rachunkach bankowych. W związku ze zjawiskiem legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, wskazywane są procedury wewnętrzne. Zgodnie z art. 7 ust. 1 każda strona podejmuje środki ustawodawcze, konieczne do wyposażenia jej sądów lub innych właściwych organów w uprawnienia do nakazania lub zajmowania dokumentów bankowych, finansowych, handlowych w celu przeprowadzenia właściwych czynności.

Konwencja odnosi się również do zakazu zasłaniania się tajemnicą bankową przez instytucję finansową, w przypadku zwrócenia się do niej o informacje na temat transakcji lub klienta w sytuacji podejrzenia o legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Ponadto instytucja finansowa nie może uprzedzić podmiotu zaangażowanego w pranie pieniędzy o zaistniałych podejrzeniach lub wszczęciu początkowego postępowania.

<sup>15</sup> W.C. Gilmore (1999), *Brudne pieniądze*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 125–135.

Ustęp 2 podnosi problem wykorzystania środków ustawodawczych. Wśród nich wyróżnia się:

- ustalenie, czy dana osoba fizyczna lub prawna jest właścicielem bądź beneficjentem dowolnego rachunku bankowego, a jeżeli jest to ilu; w przypadku pozytywnej odpowiedzi należy wskazać wszystkie możliwe cechy dotyczące rachunku oraz operacji na nim przeprowadzanych;
- uzyskanie niezbędnych danych odnośnie tych rachunków i operacji bankowych przeprowadzanych w badanym okresie na jednym lub wielu rachunkach z wyszczególnieniem wszystkich rachunków oraz operacji, z których otrzymano i na które przekazywano środki;
- monitorowania operacji przeprowadzanych na jednym lub wielu rachunkach;
- zobowiązania banków o zakresie informowania zainteresowanych klientów lub osób trzecich, wobec których jest prowadzone dochodzenie.

Konwencja wprowadza również możliwość rozszerzenia przepisu na rachunki finansowe prowadzone przez inne podmioty niż banki. Przepis wprowadzany jest w życie w wielu krajach Unii Europejskiej w postaci implementacji w regulacjach krajowych.<sup>16</sup>

Autorzy konwencji poza innymi licznymi zmianami w zakresie przeciwdziałania legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem poruszają problem przestępstwa, jakim jest pranie pieniędzy, jako bytu samodzielnego, tak by odpowiedzialność za ten czyn stała się niezależna wobec odpowiedzialności za popełnienie przestępstwa źródłowego.

Komitet Specjalny Ekspertów Rady Europy ds. Oceny Środków Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy w Krajach Europy Środkowej i Wschodniej (ang. *Committee of Experts on the Evaluation of Anti – Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism – MONEYVAL*) funkcjonuje w ramach Rady Europy. Jest on tak zwanym ciałem regionalnym Grupy Specjalnej do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (ang. *Financial Action Task Force – FATF*), której priorytetem jest przygotowanie skutecznych projektów, a których wdrożenie pozostawione zostało w gestii poszczególnych państw z pominięciem formalności typowych dla Konwencji. Zajmuje się on również przeprowadzaniem kompleksowych wzajemnych ewaluacji narodowych systemów przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowania terroryzmu (ang. *AML/CFT*) jego państw członkowskich.

Komitet *MONEYVAL* składa się 28 członków stałych i dwóch członków posiadających status obserwatora. Spośród tych członków wybierany jest na

<sup>16</sup> W.C. Gilmore (1999), *Brudne pieniądze...*, s. 164–166.

dwuletnią kadencję przewodniczący, wiceprzewodniczący oraz trzy dodatkowe osoby, tworząc razem pięcioosobowe Biuro, którego zadaniem jest przygotowywanie prac Komitetu. Współpracuje on między innymi z *FATF*, Międzynarodowym Funduszem Walutowym oraz Bankiem Światowym.

Komitet *MONEYVAL* bada jakość systemów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu swoich członków poprzez organizacje tzw. rund ewaluacyjnych, zasadniczym elementem których są tzw. „kontrole na miejscu” (ang. *on-site visits*). Jak dotąd odbyły się pełne trzy rundy ewaluacyjne, a pod koniec 2010 roku rozpoczęto czwartą.

Podczas oceny narodowych systemów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu badana jest zgodność systemów narodowych z międzynarodowymi normami w tym zakresie między innymi Rekomendacji dotyczących „40 zaleceń *FATF*” oraz „9 zaleceń specjalnych”. Proces oceny opiera się zaś na stosownej metodologii opracowanej przez *FATF*. Efektem pracy ewaluatorów podczas wizyt *on-site* jest raport na temat jakości systemu *AML/CFT* danego państwa członkowskiego, który to następnie omawiany jest on na posiedzeniu plenarnym *MONEYVAL* i następnie publikowany na stronie. Publikacja raportu umożliwia podmiotom międzynarodowego systemu finansowego zapoznanie się z poziomem bezpieczeństwa danego rynku finansowego pod kątem ryzyka prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu. Rok po publikacji zasadniczego raportu w ramach danej rundy ewaluacyjnej państwo poddawane ocenie zobowiązane jest do przygotowania tzw. raportów postępu, dotyczących wypełnienia wskazanych uprzednio zaleceń. Pierwszy raport postępu przygotowywany jest rok po publikacji raportu zasadniczego, drugi raport postępu – trzy lata po publikacji raportu zasadniczego.

Polska poddana została ocenie w ramach trzeciej rundy ewaluacji w 2006 roku, raport zasadniczy opublikowano w 2007 roku. Pierwszy raport postępu przyjęto w lipcu 2008 roku, drugi – we wrześniu 2010 roku. W 2012 roku przeprowadzono wizytę „na miejscu” w ramach czwartej rundy ewaluacji *MONEYVAL*.

## 2.3. Polskie regulacje dotyczące zwalczania prania pieniędzy

### 2.3.1. Etapy kształtowania rozwiązań prawnych

Upadek komunizmu, lokalizacja na szlaku tranzytowym łączącym Europę Zachodnią, z krajami byłego Związku Radzieckiego przyczyniły się do rozwoju zjawiska prania pieniędzy. Prowadzone statystyki wskazywały na dwu-

dziestoprocentowy wzrost przestępczości po 1989 roku, a polskie banki stały się depozytariuszem środków finansowych klientów wywodzących się z Rosji i Afryki Zachodniej.<sup>17</sup>

16 grudnia 1991 roku Polska podpisała ze Wspólnotami Europejskimi i Państwami Członkowskimi w Brukseli Układ Europejski. Na mocy tego układu, zgodnie z art. 68, została zobowiązana do dostosowania przepisów prawa krajowego do regulacji międzynarodowych. Ponadto w art. 85 ust. 1 ustanowiono potrzebę zaangażowania w podjęcie wszelkich działań mających na celu zapobieganie wykorzystywaniu systemu finansowego do legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, a w szczególności przestępstw narkotykowych. W celu realizacji wymienionych zadań (art. 85 ust. 2) wskazano na potrzebę wykorzystania pomocy administracyjnej, technicznej oraz wszelkiej współpracy międzynarodowej do implementacji norm przyjętych przez Wspólnotę Europejską oraz państwa członkowskie i organizacje międzynarodowe, takie jak Grupa Specjalna do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (ang. *FATF*).

Podpisanie Układu Europejskiego wiązało się w praktyce z późniejszym przyjęciem i wdrożeniem postanowień zawartych w Dyrektywach 91/308/EWG, 2001/97/WE oraz 2005/60/WE.

Chronologicznie pierwsza inicjatywa skierowana przeciwko praniu pieniędzy w Polsce miała na celu nałożenie 75% podatku dochodowego na osoby, które poniosły znaczne wydatki, a ich legalność pochodzenia nie została udowodniona. Następnie 23 grudnia 1988 roku wprowadzono w życie ustawę o działalności gospodarczej<sup>18</sup>, która to nałożyła na podmioty gospodarcze obowiązek rozliczania się za pośrednictwem banków w przypadku transakcji przekraczających wskazane limity. Rozwiązanie to następnie kontynuowano w Ustawie z dnia 19 listopada 1999 roku prawo o działalności gospodarczej.

Początki ustawodawstwa polskiego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy pojawiły się w 1989 roku, kiedy to została uchwalona ustawa Prawo Bankowe. Na jej podstawie wydano Zarządzenie nr 16/92 przez Prezesa NBP z dnia 1 października 1992 roku w sprawie zasad postępowania banków w razie ujawniania okoliczności wskazujących na lokowanie dochodów lub mienia pochodzącego z działalności niezgodnej z prawem lub mających związek z przestępstwem.<sup>19</sup> W wyniku tego zarządzenia banki zostały zobli-

<sup>17</sup> E.N. Baldwin, R.J. Munro (2001), *Money Lundering Asset Forfeiture and International Financial Crime*, New York, s. 5–10.

<sup>18</sup> K. Buczkowski, M. Wojtaszek (2001), *Pranie pieniędzy*, Warszawa, s. 137–138.

<sup>19</sup> K. Sawicki (2006), *Rola banków i nadzoru bankowego w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy*, „Prokurator”, nr 2(26)/2006.

gowane do identyfikacji klientów wykonujących operacje wpłaty gotówkowej o limicie transakcyjnym 20.000 PLN oraz transakcji podejrzanych. Ponadto na banki został nałożony obowiązek opracowania, wdrożenia i realizowania wewnątrzbankowych przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy. W przypadku podejrzenia zaistnienia tego zjawiska zobligowane były do powiadomienia o swoich przypuszczeniach właściwej prokuratury. W zarządzeniu po raz pierwszy użyto sformułowania „pranie pieniędzy” i wyszczególniono transakcje bankowe mogące być jego podstawą. Celem zarządzenia było stworzenie warunków umożliwiających organom wymiaru sprawiedliwości korzystanie z informacji oraz pomocy banków, co miało spełniać funkcje pomocnicze w stosunku do przepisów karnych.<sup>20</sup> Regulację tą można uznać za początkowy etap dostosowywania się polskich przepisów prawnych do wymogów stawianych przez Unię Europejską.<sup>21</sup>

Następnym dokumentem w zakresie przeciwdziałania legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem było Zarządzenie nr C/2/I/94 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 17 stycznia 1994 roku w sprawie przeciwdziałania wykorzystaniu działalności jednostek organizacyjnych Narodowego Banku Polskiego do wykonywania czynności mających na celu ukrycie pochodzenia środków pieniężnych z przestępstwa lub mających związek z przestępstwem. Wspomniane zarządzenie zostało wydane na podstawie art. 53 ust. 2 ustawy z dnia 31 stycznia 1989 roku o Narodowym Banku Polskim. Dokument dotyczył przede wszystkim:

- zasad rejestracji wpłat,
- identyfikacji klientów,
- możliwości i potrzeby analizowania rejestrów z uwzględnieniem typowania transakcji podejrzanych,
- zasady przeprowadzenia kontroli prawidłowości działania jednostek organizacyjnych.

W tym samym okresie trwały przygotowania w sprawie kształtowania się przepisów prawnych mających na celu określenie odpowiedzialności karnej za legalizację dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Pierwszy zapis dotyczący tego problemu pojawił się w ustawie z dnia 12 października 1994 roku o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego, gdzie zdecydowano o wprowadze-

<sup>20</sup> B. Bieniek (2009), *Pranie pieniędzy w prawie...*

<sup>21</sup> E. Pływaczewski (2000), *Poland Counteracting Money Laundering in Central Europe*, „Journal od Money Laundering Control”, vol. 4, nr 1, s. 70–73; J. Wyrzykowska (1999), *Polskie prawo w walce z procederem prania pieniędzy*, „Prokuratura i Prawo”, nr 11–12, s. 94.

niu katalogu przestępstw. Do stycznia 1995 roku działania mające na celu legalizację dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem zwalczane były przy wykorzystaniu przepisów kodeksu karnego o paserstwie i poplecznictwie.

Następną ustawą dotyczącą prania pieniędzy był Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 roku. Kodeks w wersji obowiązującej do dnia 23 czerwca 2001 roku rozróżniał osobę sprawcy przestępstwa źródłowego i głównego. Wykładnia prawa jednak prowadziła do wniosku, iż sprawca przestępstwa głównego nie mógł być jednocześnie sprawcą przestępstwa źródłowego, z którego pochodzą niezgodne z prawem dochody.<sup>22</sup> W Kodeksie karnym z 1997 roku wprowadzono również przykładowe wyliczenie przestępstw źródłowych.

Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego została uchylona w dniu 1 września 1998 roku przy pomocy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku – Przepisy wprowadzające – Kodeks karny. Zaniepokojenie może budzić jednak bilans skuteczności tej ustawy, bowiem badania prowadzone w okresie 1995–1997 przez prokuratury apelacyjne dowodzą, iż w tym czasie prowadzonych było 54 sprawy, z czego w:

- 20 sprawach odmówiono wszczęcia postępowania,
- 17 spraw umorzono,
- 3 zakończyły się aktami oskarżenia wniesionymi do sądu, z czego 2 z 3 zakończono w drodze wyroku,
- 14 spraw było w toku.<sup>23</sup>

Niska skuteczność ustawy i wysokie koszty ponoszone w związku z jej wdrożeniem oraz stosowaniem dowodziły jej nieskuteczności.

W listopadzie 1995 roku Komisja Papierów Wartościowych zobowiązała uchwałą podmioty prowadzące działalność, jako biura maklerskie, do wprowadzenia przepisów mających na celu zwalczanie legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem.

Kolejna ustawa, jaką było Prawo Bankowe z 1997 roku, a w szczególności art. 106 ust. 1, nałożyła na banki obowiązek realizacji zadań polegających na przeciwdziałaniu wykorzystywaniu swojej działalności do celów mających związek z praniem pieniędzy oraz wykorzystywania funkcji banku do ukrywania wszelkich działań noszących cechy przestępstwa. Tryb postępowania banków w razie zaistnienia okoliczności objętych dyspozycją ust. 1 do dnia wejścia w życie ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowa-

<sup>22</sup> B. Bieniek (2010), *Pranie pieniędzy w prawie...*

<sup>23</sup> K. Buczkowski, M. Wojtaszek (2001), *Pranie pieniędzy...*, s. 206.



niu terroryzmu określał art. 106 ust. 5, na mocy którego Komisja Nadzoru Bankowego ustalała w drodze uchwały tryb postępowania banków w przypadkach, o których mowa w art. 299 oraz art. 166 Kodeksu karnego oraz wysokość i kwoty oraz warunki rejestru transakcji podejrzanych.

Ustawodawca zakładał w pierwotnej wersji, że zarówno ustawa Prawo bankowe, jak i Kodeks karny wejdą w życie z dniem 1 stycznia 1998 roku, jednak druga z wymienionych regulacji weszła w życie dopiero 1 września 1998 roku. Spowodowało to funkcjonowanie w tym okresie w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy art. 5 ustawy o obrocie gospodarczym. W myśl pierwotnej wersji tej ustawy zarówno prokuratura, jak i sądy mogły ubiegać się o udzielenie informacji objętej tajemnicą bankową, ale tylko w związku z toczącym się postępowaniem karnym lub karno-skarbowym. Ustawa Prawo bankowe natomiast wprowadzała obowiązek informowania prokuratora przez banki o podejrzeniu legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem oraz finansowania terroryzmu. Banki zobligowane również zostały do prowadzenia rejestru wpłat gotówkowych powyżej określonego w ramach uchwały limitu przez Komisję Nadzoru Bankowego oraz danych o osobach będących wpłacającymi, jak i odbiorcą wpłat gotówkowych. Upoważniono prokuraturę do dostępu do informacji objętych tajemnicą bankową w momencie otrzymania zawiadomienia o wykorzystaniu banków do legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Ponadto prokurator mógł zawiesić dokonywanie wpłat środków pieniężnych na okres maksymalnie trzech miesięcy z rachunku bankowego klienta podejrzanego o pranie pieniędzy. Jednocześnie zwolniono banki z wszelkiej odpowiedzialności (art. 108) wynikającej z powiadomienia prokuratury o podejrzeniu zajścia analizowanego zdarzenia.<sup>24</sup>

Na podstawie ustawy została wydana Uchwała nr 4/98 z dnia 30 czerwca 1998 roku przez Komisję Nadzoru Bankowego. Na banki nałożono obowiązek weryfikacji tożsamości klientów dokonujących wpłat gotówkowych powyżej 10.000 EUR oraz osób podejrzanych o pranie pieniędzy bez względu na wartość wykonywanych operacji.<sup>25</sup> Banki zostały również zobligowane do tworzenia regulaminów wewnętrznych, przesyłania ich do Generalnego Inspektoratu Nadzoru Bankowego w celu weryfikacji. Za realizację tego zadania odpowiadał co najmniej jeden spośród członków zarządu banku.

<sup>24</sup> J. Wyrzykowska (1999), *Prawo polskie w walce...*, s. 100–101.

<sup>25</sup> E. Śleszyńska-Chorewicz (1999), *Przeciwdziałanie praniu brudnych pieniędzy w polskim systemie bankowym*, w „Przeciwdziałanie korupcji i zorganizowanej przestępczości”, Biuletyn Ośrodka Informacji Rady Europy, Nr 3–4, s. 137.

Ponadto banki zobowiązane zostały do raportowania informacji o popełnieniu przestępstwa do organów powołanych do zwalczania tego zjawiska.

W dniu 15 listopada 2000 roku ratyfikowano przez Polskę Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko przestępczości zorganizowanej, w której to 2 artykule wprowadzono definicję przestępczości zorganizowanej.

Kolejnym krokiem stało się uchwalenie przez Sejm Ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzeniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł w dniu 16 listopada 2000 roku. Była to pierwsza ustawa podejmująca tylko i wyłącznie analizowaną problematykę. Na instytucję odpowiedzialną za pełnienie funkcji kontrolnych powołano Generalnego Inspektora Informacji Finansowej. Organ ten podlegał Ministerstwu Finansów. Stworzono katalog instytucji obowiązanych do raportowania informacji, wśród których znalazły się banki. Próg raportowania transakcji podwyższono z wcześniejszych 10.000 EUR na 15.000 EUR. Wśród nowych rozwiązań pojawiło się zobowiązanie do monitorowania i raportowania transakcji powiązanych. Procesowi rejestracji podlegał obowiązek informowania o możliwości pochodzenia środków będących podstawą transakcji, które mogą mieć źródło w nielegalnych lub nieujawnionych działaniach. Wśród obowiązków nałożonych na organ nadzorczy znalazło się zabezpieczanie dokumentacji i przekazywanie do organów ścigania, w przypadku zaistnienia uzasadnionego przypuszczenia prania pieniędzy.

Wielokrotnie nowelizowana ustawa najgłębsze zmiany przeszła pod wpływem Ustawy z dnia 25 czerwca 2009 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych ustaw. Nowelizacja, jako główny cel miała:

- dostosowanie się do przepisów europejskich oraz międzynarodowych, a w szczególności Grupy Specjalnej do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy i Finansowaniu Terroryzmu,
- efektywne przeciwdziałanie wprowadzeniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem,
- dostosowanie terminologii do tej używanej przez państwa Unii Europejskiej oraz przepisy międzynarodowe.

Zmiany w zakresie ustawodawstwa dotyczyły przede wszystkim jej tytułu oraz samego przedmiotu określonego przez art. 1. Ponadto rozszerzono katalog instytucji obowiązanych (art. 2) poprzez objęcie obowiązkiem dostosowania przepisów w tym zakresie przez wszystkie instytucje finansowe i kre-

dytowe, w tym również trudniące się działalnością opierającą się na realizacji przekazów pieniężnych i podmiotów uprawionych do usługowego prowadzenia ksiąg. Przepisy skierowano do takich podmiotów jak stowarzyszenia, których zadaniem jest realizacja celów statutowych. W przypadku tych podmiotów podkreślono, iż dokonują one rejestracji i przekazywania informacji o transakcjach podejrzanych o legalizację dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, o ile przyjmują one płatność w gotówce o równowartości przynajmniej 15.000 EUR. Podobna sytuacja dotyczy również przedsiębiorstw, a mianowicie włączeni są oni do katalogu instytucji obowiązanych, jeżeli przyjmują one płatność w formie gotówkowej w kwocie powyżej 15.000 EUR. Ustawa nie została jednak w pełni zaimplementowana zgodnie z art. 2 Dyrektywy 2005/60/WE, bowiem nie objęto tymi przepisami osób fizycznych oraz prawnych jedynie handlujących towarami o wartości przekraczającej 15.000 EUR. Zapis ten miał na celu realizację szeroko ujętej prewencji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy ze względu na praktykę, która wskazywała na wykorzystanie płatności gotówkowych o wysokich kwotach, a powiązanych z legalizacją dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, pomimo że nie były one dokonywane w ramach prowadzonej aktywności gospodarczej. Wśród katalogu instytucji obowiązanych nie znalazły się również zakłady ubezpieczeń w zakresie ubezpieczeń majątkowych, co spowodowało niedomknięcie pełnego zakresu funkcjonujących na rynku podmiotów.

Nowelizacja ustawy wprowadziła instytucję beneficjenta rzeczywistego (art. 2 pkt 1a) w celu ułatwienia procesu identyfikacji i weryfikacji informacji o podmiocie wskazanym przez instytucje obowiązane. W celu dogłębnego zrozumienia problemu zdefiniowano podmioty świadczące usługi finansowe zgodnie z art. 3 ust. 1 Dyrektywy 2005/60/WE, która zawiera odniesienie do definicji instytucji kredytowej w Dyrektywie 2000/12/WE. Jako podmioty świadczące usługi finansowe uważa się za podejmowanie i prowadzenie działalności przez instytucje kredytowe, czyli przedsiębiorstwa, których działalność opiera się na przyjmowaniu depozytów lub innych środków podlegających zwrotowi oraz na udzielaniu kredytów na własny rachunek oraz obejmuje oddziały tych instytucji posiadające swoje siedziby na terytorium wspólnoty i poza nią. Rozszerzenie to wynikało z ewentualnego ograniczenia możliwości współpracy z instytucjami mającymi siedzibę poza terytorium Unii Europejskiej, co mogłoby utrudnić funkcjonowanie w obrocie międzynarodowym.

Kolejnym przeniesieniem na grunt prawa polskiego jest definicja banku fikcyjnego mająca swe źródło w art. 3 ust. 10 Dyrektywy 2005/60/WE. W dro-

dze przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu podmioty funkcjonujące na terytorium polskim objęte są zakazem dokonywania transakcji z taką instytucją.

W ustawie ponadto pojawiło się pojęcie „stosunków gospodarczych” oraz „przeprowadzania transakcji” (art. 2 pkt. 1d oraz 1e) mających na celu ułatwienie interpretacji tych zagadnień.

Kolejnym przeniesieniem z Dyrektywy 2005/60/WE, a mianowicie art. 3 ust. 8, była definicja „osób zajmujących eksponowane stanowiska polityczne”.

Zmiana definicji „transakcji” wynikała z art. 2 pkt. 7 Rozporządzenia nr 1781/2006, a wyjaśnienie pojęcia „rachunku” jest konsekwencją rozszerzenia katalogu instytucji obowiązanych, a mianowicie rachunku prowadzonego przez instytucje finansowe lub kredytowe.

Nowelizacja ustawy (art. 4) poszerza również kompetencje Generalnego Inspektora Informacji Finansowej w zakresie nakładania kar pieniężnych w przypadku stwierdzenia naruszenia przepisów mających na celu zwalczanie prania pieniędzy oraz zamrożenia środków podejrzanych o posiadanie źródła w nadmienionym procesie. Ponadto na polską jednostkę analityki finansowej nałożono obowiązek, zgodnie z Dyrektywą 2005/60/WE, prowadzenia i publikowania statystyk niezbędnych do oceny efektywności zwalczania zjawiska legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Określono wymogi, jakie powinno zawierać sprawozdanie, wskazując na elementy zawarte w art. 33. W celu przedstawienia rzetelnego sprawozdania Minister Sprawiedliwości został zobligowany do udostępnienia niezbędnych danych Generalnemu Inspektorowi Informacji Finansowej. Katalog instytucji zawiera tylko podstawowe wyliczenie, przy czym zwraca się uwagę na możliwość jego poszerzenia, jeśli tylko taka ewentualność ma miejsce.

Szeroki katalog instytucji obowiązanych spowodował również zmianę obowiązków, tworząc jednocześnie uniwersalne wytyczne tak, aby były one dopasowane do wszelkiego rodzaju podmiotów.

Transakcje powiązane stały się przedmiotem art. 8 i rozumie się przez nie transakcje podzielone poniżej kwoty wyznaczonej ustawowo do obowiązku rejestracji. Mogą je łączyć takie wspólne elementy jak osoba zlecniodawcy, właściciel rachunku, pełnomocnik, czy beneficjent. Obserwacji podlegają wszystkie transakcje mające cechy wspólne bez względu na kwotę lub moment ich wykonywania. Przy ich analizie uwzględnia się również sezonowość dochodów, w tym powiązanie z określonym dniem tygodnia,

w przypadku podmiotu będącego stroną podejrzenia o legalizację dochodów pochodzących ze źródłowej działalności niezgodnej z prawem.<sup>26</sup>

Nowelizacja przepisów ustawy, a w szczególności art. 8 ust. 3a i 3b, wprowadziła obowiązek dostosowania się do przepisów mających na celu przeciwdziałanie praniu pieniędzy podmiotów, które nie przeprowadzają bezpośrednio transakcji. Regulacje, bowiem wskazują na potrzebę skierowaną do instytucji obowiązanych nierealizujących bezpośrednio transakcji, a posiadających informacje lub domniemanie przy zachowaniu należytej staranności, poinformowania o zaistniałej sytuacji Generalnego Inspektora Informacji Finansowej. Przykładami tych instytucji obowiązanych są między innymi zawody prawnicze, czy pośrednicy nieruchomości. Wynika to z wymogów zawartych w Dyrektywie 2005/60/WE, a mianowicie art. 2 ust. 1 pkt. 3 lit. b. Wskazanie należytej staranności dotyczy sytuacji, gdy instytucja obowiązana pomimo nieprzeprowadzenia transakcji charakteryzującej się wysokim prawdopodobieństwem legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, powinna uzyskać wiedzę na temat transakcji realizowanej przez klienta.

Nowelizacja ustawy ponadto wprowadziła dostosowanie do Dyrektywy 2005/60/WE wymogów w zakresie przechowywania rejestru i danych o transakcjach. Informacje te powinny być gromadzone przez okres co najmniej 5 lat, licząc od pierwszego dnia roku następującego po roku, w którym dokonano ostatniego zapisu związanego z transakcją.

Artykuł 8b dotyczy obowiązku stosowania wobec klientów środków bezpieczeństwa finansowego, polegających na:

- identyfikacji oraz weryfikacji danych klienta lub beneficjenta,
- uzyskaniu informacji o celu i charakterze prowadzonej przez klienta działalności gospodarczej,
- prowadzeniu bieżącego monitoringu transakcji realizowanych przez klienta.

Instytucje finansowe zobligowane zostały również do analizy ryzyka i na podstawie wyników podjęcia środków dla poszczególnych kategorii klientów. W związku ze specyfiką szerokiej działalności różnych podmiotów obowiązanych, nie wprowadza się kryteriów analiz. W zaistniałej sytuacji kary nakładane są za nierealizowanie obowiązków, a nie za niewłaściwą ocenę.<sup>27</sup> W przypadku braku możliwości spełnienia określonych w ustawie wymogów, zakazanym

<sup>26</sup> J.W. Wójcik (2002), *Generalny Inspektor Informacji Finansowej na tropie prania pieniędzy*, „Rzeczpospolita”, 20 lutego 2002, nr 43.

<sup>27</sup> B. Bieniek (2010), *Pranie pieniędzy w prawie międzynarodowym...*

jest nawiązanie współpracy pomiędzy instytucją, a podmiotem zamieszonym w legalizację dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem lub finansowaniem terroryzmu. Na instytucji finansowej spoczywa obowiązek poinformowania Generalnego Inspektora Informacji Finansowej. Wymogi takie wynikają z implementacji art. 9 ust. 5 Dyrektywy 2005/60/WE. Przed wprowadzeniem zmian instytucja obowiązana zobligowana była jedynie do podejmowania działań związanych między innymi z identyfikacją, bez obowiązku zapewnienia wszelkich instrumentów. Art. 9 ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu nakłada również na instytucje obowiązane wymóg zebrania określonego katalogu informacji przy procesie weryfikacji lub gromadzenia informacji o kliencie. Ponadto zgodnie z art. 9 Dyrektywy 2005/60/WE, obowiązek ten dotyczy również podmiotów odnoszących rzeczywiste korzyści, a mianowicie beneficjentów.

Nowelizacja ustawy wniosła obowiązek stosowania środków bezpieczeństwa finansowego wobec klientów kasyn (art. 9c), bez względu na wielkość realizowanych przez nich transakcji zakupu żetonów, już w momencie wejścia do kasyna, który to zapis zgodny jest z art. 10 ust. 2 Dyrektywy 2005/60/WE.

Znowelizowana ustawa wskazała na możliwość stosowania uproszczonych (art. 9d) i zaostrzonych środków bezpieczeństwa finansowego (art. 9e). Wprowadzono również zakaz współpracy z fikcyjnymi instytucjami (ang. *shell companies*) (art. 9f, odpowiednik art. 13 ust. 5 Dyrektywy).

W art. 9b podjęto kwestię outsourcingu. Otóż pomimo zlecenia działalności w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu podmiotowi zewnętrznemu, odpowiedzialność w zakresie spełnienia określonych w ustawie wymogów ponosi instytucja obowiązana. Wskazane rozwiązanie zezwala na zlecenie zadań instytucjom zewnętrznym przy jednoczesnym zaostrzeniu kontroli instytucji wskazanych w ustawie. Poza możliwością outsourcingu podjęto kwestię ułatwienia sprawnego obrotu finansowego przy jednoczesnym zachowaniu wymogów wynikających z obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa. Wcześniej zastosowane środki, zgodnie z przepisami powinny zostać unowocześnione, a jeżeli nie ma takiej potrzeby po uprzednim sprawdzeniu ich zgodności, należy uznać je za zapewnione w przypadku instytucji finansowych i kredytowych (art. 9i), co wynika z art. 15 ust. 1 Dyrektywy 2005/60/WE.

Instytucje obowiązane zobligowane również zostały (art. 9, odpowiednik art. 31 Dyrektywy 2005/60/WE) do stosowania w filiach i oddziałach zagranicznych przepisów równoważnych z zastosowanymi na obszarze Polski w przypadku państw o ograniczonych wymogach implementacji regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu.

Regulacji poddano również kwestie przechowywania danych (art. 9k, zgodnie z art. 30 Dyrektywy) w zakresie stosowania środków bezpieczeństwa finansowego.

Z dniem 22 października 2009 roku poszerzono przepisy dotyczące środków ograniczających przeciwko osobom, grupom i podmiotom. Przepisy art. 20d oraz 20e odnosiły się do zamrażania wartości majątkowych przez instytucje obowiązane oraz wskazywały na tryb postępowania odwoławczego – drogę postępowania administracyjnego.

Zmian dokonano również w zakresie kontroli instytucji obowiązanych, wśród których należy wyróżnić:

- poszerzenie katalogu instytucji zobowiązanych do kontroli,
- wprowadzenie prawa dla Generalnego Inspektora Informacji Finansowej w zakresie formułowania zaleceń i uzyskiwania informacji o ich wykonaniu,
- uprawnienie dyrektora jednostki analityki finansowej, w celu rzetelnego i kompleksowego przedstawienia protokołu, do uzyskiwania dodatkowych informacji od kontrolowanej jednostki.

Katalog instytucji uprawnionych do kontroli organów dodatkowo obejmuje wojewodów, starostów w zakresie stowarzyszeń oraz organy kontroli skarbowej. W związku z szerokim zakresem instytucji zobligowanych do sprawdzenia wykonania obowiązków, zaistniała potrzeba ustalania planów kontroli w celu wyeliminowania sytuacji podwójnej weryfikacji realizacji tych wymogów. Działania te wynikają z implementacji art. 37 Dyrektywy 2005/60 WE.

Kolejną zmianą, jaką niesie za sobą implementacja Dyrektywy 2005/60/WE jest zgodnie z art. 34a, wprowadzenie skutecznych, proporcjonalnych i odstraszających kar, w tym również pieniężnych. Następuje jednocześnie rozgraniczenie odpowiedzialności osób działających na rzecz instytucji od samej instytucji obowiązanej. Polska jednostka analityki finansowej otrzymała możliwość nakładania kar pieniężnych za braki proceduralno-organizacyjne w drodze postępowania administracyjnego.

Nowelizacja ustawy z dnia 22 października 2009 roku nałożyła również obowiązek rejestracji transakcji w stosunku do wolnych zawodów prawniczych w zakresie:

- obrotu nieruchomościami;
- obrotu przedsiębiorstwami;
- zarządzania środkami finansowymi w formie gotówki, papierów wartościowych oraz innych wartości majątkowych;
- otwierania i zarządzania rachunkami;
- zwiększania kapitału zakładowego, akcyjnego;

- organizacji wkładu do tworzenia lub prowadzenia działalności, zarządzania spółkami i innymi formami organizacyjnymi.

Ustawa ponadto odnosi się do sytuacji niepełnienia przez osoby fizyczne obowiązków wynikających z ustawy w kategorii art. 299 par. 2 i 3 k.k.

Czynności związane z identyfikacją, rejestracją, przechowywaniem informacji, analizą i przekazywaniem informacji znane były już na etapie implementacji Prawa bankowego, w 1997 roku. Obecnie obowiązująca ustawa o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy dokonała uszczegółowienia i poszerzenia tych obowiązków na inne instytucje finansowe, a kolejne jej nowelizacje przyczyniły się do rozwoju działań mających na celu niedopuszczenie, a przynajmniej ograniczenie wykorzystania systemu finansowego do legalizacji dochodów pochodzących z przestępstw. Ponadto doprowadziły one do dostosowania się prawa polskiego do zmieniających się standardów europejskich i międzynarodowych.

### **2.3.2. Przeciwdziałanie praniu pieniędzy w ustawie z dnia 16 listopada 2000 roku o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu**

Znowelizowana ustawa z dnia 16 listopada 2000 roku o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu wprowadziła wiele zmian istotnych z punktu widzenia banków i instytucji finansowych. Wśród instytucji obowiązanych znalazły się między innymi takie podmioty jak (art. 2 ust. 1):

1. oddziały instytucji kredytowych w rozumieniu ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz. U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665, z późn. zm.);
2. instytucje finansowe mające siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, oddziały instytucji finansowych niemających siedziby na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w rozumieniu ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe;
3. banki krajowe, oddziały banków zagranicznych, w rozumieniu ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe;
4. Narodowy Bank Polski – w zakresie, w jakim prowadzi rachunki bankowe dla osób prawnych, sprzedaż monet, banknotów i numizmatów przeznaczonych na cele kolekcjonerskie oraz na inne cele, skup złota i wymianę zniszczonych środków płatniczych na podstawie ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz. U. z 2005 r. Nr 1, poz. 2, z późn. zm.);
5. instytucje pieniądza elektronicznego, oddziały zagranicznych instytucji pieniądza elektronicznego oraz agentów rozliczeniowych, prowadzących



- działalność na podstawie ustawy z dnia 12 września 2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych (Dz. U. Nr 169, poz. 1385, z późn. zm.);
6. firmy inwestycyjne, banki powiernicze, w rozumieniu ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz. U. Nr 183, poz. 1538, z późn. zm.);
  7. zagraniczne osoby prawne prowadzące na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej działalność maklerską oraz towarowe domy maklerskie w rozumieniu ustawy z dnia 26 października 2000 r. o giełdach towarowych (Dz. U. z 2005 r. Nr 121, poz. 1019, z późn. zm.) oraz spółki handlowe, o których mowa w art. 50a tej ustawy;
  8. Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A. – w zakresie, w jakim prowadzi rachunki papierów wartościowych;
  9. zakłady ubezpieczeń w zakresie ubezpieczeń na życie, w tym ubezpieczycieli krajowych, główne oddziały ubezpieczycieli z państwa niebędącego członkiem Unii Europejskiej, oddziały ubezpieczycieli z państwa członkowskiego Unii Europejskiej, pośredników ubezpieczeniowych w zakresie ubezpieczeń na życie, chyba że za ich działania odpowiedzialność ponosi ubezpieczyciel;
  10. fundusze inwestycyjne, towarzystwa funduszy inwestycyjnych, w rozumieniu ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz. U. Nr 146, poz. 1546, z późn. zm.);
  11. spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe;
  12. przedsiębiorców prowadzących działalność factoringową;
  13. przedsiębiorców w rozumieniu ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. z 2007 r. Nr 155, poz. 1095, z późn. zm.), przyjmujących płatności za towary w gotówce o wartości równej lub przekraczającej równowartość 15.000 EUR, również gdy należność za określony towar jest dokonywana w drodze więcej niż jednej operacji.

Gro wymienionych instytucji stanowi ponad połowę podmiotów wskazanych, jako jednostki obowiązane do prowadzenia działalności w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu. Podkreśla to wagę instytucji finansowych w zwalczaniu analizowanego zjawiska. Ustawa (art. 2 ust. 1b) definiuje podmiot świadczący usługi finansowe, jako: „instytucję obowiązaną lub inną instytucję, która posiada siedzibę poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz prowadzi we własnym imieniu i na własny rachunek, na podstawie zezwolenia właściwego państwowego organu nadzoru nad takim podmiotem, działalność polegającą na:

- a) przyjmowaniu depozytów lub innych wartości majątkowych powierzonych pod tytułem zwrotnym,

- b) udzielaniu kredytów,
- c) zawieraniu umów leasingu finansowego,
- d) udzielaniu gwarancji i poręczeń,
- e) obrocie na własny rachunek lub na rachunek klienta instrumentami rynku pieniężnego, dewizami, opcjami i terminowymi umowami na instrumenty finansowe typu futures,
- f) uczestniczeniu w emisji instrumentów finansowych i świadczeniu usług związanych z taką emisją,
- g) doradztwie dla przedsiębiorców w zakresie struktury kapitałowej, strategii przemysłowej oraz doradztwie dotyczącym łączenia się oraz nabywania przedsiębiorstw,
- h) pośrednictwie na rynku pieniężnym,
- i) zarządzaniu portfelem lub doradztwie inwestycyjnym,
- j) przechowywaniu instrumentów finansowych lub administrowaniu nimi,
- k) udostępnianiu skrytek sejfowych.”

**Tabela 2.5. Klasyfikacja czynności wskazanych w Ustawie z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu zgodnie z prawem bankowym**

Czynność	Czynność bankowa sensu stricto	Czynność bankowa sensu largo	Czynność niebankowa
Przyjmowanie depozytów lub innych wartości majątkowych powierzonych pod tytułem zwrotnym	X		
Udzielanie kredytów	X		
Zawieranie umów leasingu finansowego			X
Udzielanie gwarancji	X		
Udzielanie poręczeń		X	
Obrót na własny rachunek lub na rachunek klienta instrumentami rynku pieniężnego, dewizami, opcjami i terminowymi umowami na instrumenty finansowe typu futures,	X	X	
Uczestniczenie w emisji instrumentów finansowych i świadczenie usług związanych z taką emisją,	X	X	
Doradztwo dla przedsiębiorców w zakresie struktury kapitałowej, strategii przemysłowej oraz doradztwie dotyczącym łączenia się oraz nabywania przedsiębiorstw,			X
Pośrednictwo na rynku pieniężnym,	X		

Czynność	Czynność bankowa sensu stricto	Czynność bankowa sensu largo	Czynność niebankowa
Zarządzanie portfelem lub doradztwo inwestycyjne			X
Przechowywanie instrumentów finansowych lub administrowanie nimi,		X	
Udostępnianie skrytek sejfowych		X	

Źródło: opracowanie własne.

Instytucja obowiązana została zobligowana do oceny ryzyka klienta zgodnie z czterema kryteriami (art. 10 a ust. 3), a mianowicie: ekonomicznym, geograficznym, przedmiotowym i behawioralnym. Poniższa tabela zawiera opis wskazanych kryteriów.

**Tabela 2.6. Opis kryteriów oceny ryzyka klienta pod kątem ryzyka prania pieniędzy i finansowania terroryzmu**

Nazwa kryterium	Opis
Ekonomiczne	ocena transakcji klienta pod względem prowadzonej przez niego działalności gospodarczej;
Geograficzne	dokonywanie transakcji nieuzasadnionych charakterem działalności gospodarczej zawieranych z podmiotami z państw, w których występuje wysokie zagrożenie prania pieniędzy i finansowania terroryzmu;
Przedmiotowe	prowadzenie przez klienta działalności gospodarczej wysokiego ryzyka z punktu widzenia podatności na pranie pieniędzy i finansowanie terroryzmu;
Behawioralne	nietypowe w danej sytuacji zachowanie klienta.

Źródło: Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, art. 10 a ust. 3.

Bank zobligowany jest do stosowania środków bezpieczeństwa finansowego wobec swoich klientów zgodnie z art. 8b ust. 1 ustawy. Ich zakres stosowania zależy od oceny ryzyka prania pieniędzy i finansowania terroryzmu przy uwzględnieniu opisanych kryteriów. Ze stosowania środków bezpieczeństwa finansowego zwolniony został (wg art. 8b ust. 2):

- Narodowy Bank Polski oraz
- operator publiczny w rozumieniu ustawy z dnia 12 czerwca 2002 r. – Prawo pocztowe, ale tylko w zakresie świadczenia usług przekazów pieniężnych.

Ustawodawca podzielił środki bezpieczeństwa finansowego na trzy grupy: podstawowe, uproszczone i wzmożone. Ich charakterystyka została zaprezentowana w poniższej tabeli.

**Tabela 2.7. Charakterystyka środków bezpieczeństwa finansowego**

Szczegółowy opis	Zastosowanie
<b>Podstawowe środki bezpieczeństwa finansowego</b>	
<p>1. identyfikacja klienta i weryfikacja jego tożsamości na podstawie dokumentów lub informacji publicznie dostępnych;</p> <p>2. podejmowanie czynności, z zachowaniem należytej staranności, w celu identyfikacji beneficjenta rzeczywistego i stosowaniu uzależnionych od oceny ryzyka odpowiednich środków weryfikacji jego tożsamości w celu uzyskania przez instytucję obowiązującą danych dotyczących tożsamości beneficjenta rzeczywistego, w tym ustalaniu struktury własności i zależności klienta;</p> <p>3. uzyskiwanie informacji dotyczących celu i zamierzonego przez klienta charakteru stosunków gospodarczych;</p> <p>4. bieżące monitorowanie stosunków gospodarczych z klientem, w tym badanie przeprowadzanych transakcji w celu zapewnienia, że przeprowadzane transakcje są zgodne z wiedzą instytucji obowiązanej o kliencie i profilu jego działalności oraz z ryzykiem, a także, w miarę możliwości, badanie źródła pochodzenia wartości majątkowych oraz bieżącym aktualizowaniu posiadanych dokumentów i informacji.</p>	<p>a) zawieranie umowy z klientem;</p> <p>b) przeprowadzanie transakcji z klientem, z którym instytucja obowiązana nie zawarła uprzednio umowy, której równowartość przekracza 15.000 EUR, bez względu na to czy transakcja jest przeprowadzana, jako pojedyncza operacja czy kilka operacji, których okoliczności wskazują, że są one ze sobą powiązane;</p> <p>c) podejrzenie prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu bez względu na wartość transakcji, formę organizacyjną oraz rodzaj klienta;</p> <p>d) zachodzi wątpliwość czy otrzymane wcześniej dane są prawdziwe lub pełne. Gdy nie może zrealizować obowiązków o których mowa w pkt. a–c:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• nie przeprowadza transakcji,</li> <li>• nie podpisuje umowy z klientem lub rozwiązuje zawarte wcześniej umowy,</li> <li>• przekazuje informację GIIF, w uzasadnionych przypadkach z uwzględnieniem ryzyka prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu, informacje o kliencie wraz z posiadanymi informacjami o planowanej przez niego transakcji.</li> </ul>
<b>Uproszczone środki bezpieczeństwa finansowego</b>	
<p>bieżące monitorowanie stosunków gospodarczych z klientem, w tym badanie przeprowadzanych transakcji w celu zapewnienia, że przeprowadzane transakcje są zgodne z wiedzą instytucji obowiązanej o kliencie i profilu jego działalności oraz z ryzykiem, a także, w miarę możliwości, badanie źródła pochodzenia wartości majątkowych oraz bieżącym aktualizowaniu posiadanych dokumentów i informacji.</p>	<p>1. podmiot świadczący usługi finansowe, mający siedzibę na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej albo państwa równoważnego;</p> <p>2. organy administracji rządowej, organy samorządu terytorialnego oraz organy egzekucyjne;</p> <p>3. umowy ubezpieczenia na życie, w przypadku gdy składka roczna nie przekracza równowartości 1.000 EUR</p>

Szczegółowy opis	Zastosowanie
Instytucje obowiązane gromadzą informacje w celu ustalenia, czy klient spełnia warunki.	<p>lub składka jednorazowa nie przekracza równowartości 2.500 EUR;</p> <p>4. polisy ubezpieczeniowe występujące w powiązaniu z ubezpieczeniem emerytalnym, o ile warunki ubezpieczenia nie zawierają klauzuli o odpłatnym zrzeczeniu się przez ubezpieczonego praw wynikających z polisy oraz o ile polisy te nie mogą być użyte jako zabezpieczenie kredytu lub pożyczki;</p> <p>5. pieniądz elektroniczny, w rozumieniu ustawy z dnia 12 września 2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych, jeżeli maksymalna kwota przechowywana na nośniku nie przekracza: równowartości 150 EUR (w przypadku urządzenia, które nie może zostać ponownie naładowane) lub równowartości 2.500 EUR w danym roku kalendarzowym (w przypadku urządzenia, które może zostać ponownie naładowane, chyba że kwota wykupu wynosi co najmniej równowartość 1.000 EUR w danym roku kalendarzowym).</p>
po uwzględnieniu ryzyka prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu można ograniczyć stosowanie środków bezpieczeństwa finansowego do identyfikacji klienta i weryfikacji jego tożsamości na podstawie dokumentów lub informacji publicznie dostępnych przy zawieraniu umowy z klientem oraz gdy zachodzi wątpliwość czy otrzymane wcześniej dane są prawdziwe lub pełne.	spółka, której papiery wartościowe są dopuszczone do publicznego obrotu na rynku regulowanym, w co najmniej jednym państwie członkowskim Unii Europejskiej lub w państwie równoważnym
<b>Wzmoczone środki bezpieczeństwa finansowego</b>	
Instytucje obowiązane stosują, w celu zmniejszenia ryzyka, co najmniej jeden z następujących środków: 1. ustalenie tożsamości klienta na podstawie dodatkowych dokumentów lub informacji; 2. dodatkową weryfikację autentyczności przedstawionych dokumentów lub poświadczenie ich zgodności z oryginałem przez notariusza, organ administracji rządowej, organ samorządu terytorialnego lub podmiot świadczący usługi finansowe;	klient jest nieobecny do celów identyfikacji

cd. Tabeli 2.7.

Szczegółowy opis	Zastosowanie
<p>3. ustalenie, że pierwsza transakcja została przeprowadzona za pośrednictwem rachunku klienta w podmiocie świadczącym usługi finansowe.</p>	
<p>Institucje obowiązane będące podmiotami świadczącymi usługi finansowe:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. gromadzą informacje pozwalające na ustalenie zakresu działalności oraz czy podmiot świadczący usługi finansowe podlega nadzorowi państwowemu;</li> <li>2. oceniają środki stosowane przez podmiot świadczący usługi finansowe będący korespondentem w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu;</li> <li>3. sporządzają dokumentację określającą zakres odpowiedzialności każdego podmiotu świadczącego usługi finansowe;</li> <li>4. ustalają – w odniesieniu do kont przejściowych, że podmiot świadczący usługi finansowe będący korespondentem przeprowadził weryfikację tożsamości i podjął odpowiednie działania w ramach procedur zachowania środków bezpieczeństwa finansowego w stosunku do klientów mających bezpośredni dostęp do rachunków bankowych korespondenta oraz że ma możliwość udostępnienia na żądanie korespondenta danych dotyczących zachowania środków bezpieczeństwa finansowego wobec klienta;</li> <li>5. nawiązują współpracę po uprzednim uzyskaniu zgody zarządu lub wyznaczonego członka zarządu lub osoby wyznaczonej przez zarząd lub osoby wyznaczonej.</li> </ol>	<p>transgraniczne stosunki gospodarcze z instytucjami będącymi korespondentami z państw innych niż państwa członkowskie Unii Europejskiej oraz państw równoważnych</p>
<ol style="list-style-type: none"> <li>1. wprowadzane są procedury oparte na ocenie ryzyka w celu ustalenia, czy klient jest osobą zajmującą eksponowane stanowisko polityczne;</li> <li>2. stosowanie środków odpowiednich do określonego ryzyka w celu ustalenia źródła pochodzenia wprowadzanych do obrotu wartości majątkowych;</li> </ol>	<p>osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne</p>

Szczegółowy opis	Zastosowanie
3. prowadzenie stałej kontroli przeprowadzanych transakcji; 4. zawieranie umowy z klientem po uprzednim uzyskaniu zgody zarządu, wskazanego członka zarządu lub osoby wyznaczonej przez zarząd lub osoby odpowiedzialnej za działalność instytucji obowiązanej; 5. możliwość przyjmowania oświadczeń na piśmie, czy dany klient jest osobą zajmującą eksponowane stanowisko polityczne pod rygorem odpowiedzialności karnej.	
stosują odpowiednie środki bezpieczeństwa finansowego w celu przeciwdziałania praniu pieniędzy lub finansowaniu terroryzmu.	produkty lub transakcje pozwalające na zachowanie anonimowości
<ul style="list-style-type: none"> <li>• nie nawiązuje i nie utrzymuje współpracy w ramach bankowości korespondencyjnej z bankiem fikcyjnym;</li> <li>• nie nawiązują i nie utrzymują współpracy w ramach bankowości korespondencyjnej z instytucją obowiązaną, będącą podmiotem świadczącym usługi finansowe, który zawiera umowy o prowadzenie rachunków z bankiem fikcyjnym.</li> </ul>	bank fikcyjny

Źródło: opracowanie własne.

Wzmoczone środki bezpieczeństwa finansowego powinny być stosowane wobec:

- banku fikcyjnego<sup>28</sup>,
- osób zajmujących eksponowane stanowiska polityczne<sup>29</sup>,

<sup>28</sup> Ustawa definiuje bank fikcyjny, jako „podmiot świadczący usługi finansowe lub prowadzący równoważną działalność, utworzony na terytorium państwa, w którym nie posiada siedziby, w taki sposób, aby występowało rzeczywiste zarządzanie nim i kierowanie oraz który to podmiot nie jest stowarzyszony z grupą finansową działającą w sposób prawnie uregulowany.”(art. 2 ust. 1c)

<sup>29</sup> Jako osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne rozumie się (art. 2 ust. 1f) osoby fizyczne:

- a) szefów państw, szefów rządów, ministrów, wiceministrów lub zastępców ministrów, członków parlamentu, sędziów sądów najwyższych, trybunałów konstytucyjnych oraz innych organów sądowych, których orzeczenia nie podlegają zaskarżeniu, z wyjątkiem trybunałów nadzwyczajnych, członków trybunałów obrachunkowych, członków zarządów banków centralnych, ambasadorów, *chargés d'affaires* oraz wyższych oficerów sił zbroj-

- klientów niedostępnych do celów identyfikacji,
- zawierania transgranicznych stosunków gospodarczych z instytucjami będącymi korespondentami z państw innych niż państwa członkowskie Unii Europejskiej oraz państw równoważnych<sup>30</sup>,
- produktów i usług pozwalających na zachowanie anonimowości.

Pierwszym ze wskazanych środków bezpieczeństwa finansowego przez ustawodawcę jest identyfikacja klienta i weryfikacja jego tożsamości na podstawie dokumentów, danych lub informacji publicznie dostępnych, pochodzących z wiarygodnego, obiektywnego źródła. Identyfikacja klienta następuje w zależności od wymaganej formy prawnej.

W praktyce, jako beneficjenta rzeczywistego traktuje się osobę lub osoby rzeczywiste będące właścicielami lub kontrolującymi klienta. W przypadku klienta – osoby fizycznej, zazwyczaj jest ona jednocześnie beneficjentem rzeczywistym, chyba że okoliczności wskazują, że jest inaczej. Artykuł 2 ust. 1a ustawy zawiera definicję beneficjenta rzeczywistego, przez którego rozumie się:

- a) „osobę fizyczną lub osoby fizyczne, które są właścicielami osoby prawnej lub sprawują kontrolę nad klientem albo mają wpływ na osobę fizyczną, w imieniu której przeprowadzana jest transakcja lub prowadzona jest działalność;
- b) osobę fizyczną lub osoby fizyczne, które są udziałowcami lub akcjonariuszami lub posiadają prawo głosu na zgromadzeniu wspólników w wysokości powyżej 25% w tej osobie prawnej, w tym za pomocą pakietów akcji na okaziciela, z wyjątkiem spółek, których papiery wartościowe są w obrocie zorganizowanym, podlegających lub stosujących przepisy prawa Unii

---

nich, członków organów zarządzających lub nadzorczych przedsiębiorstw państwowych – którzy sprawują lub sprawowali te funkcje publiczne w okresie roku od dnia zaprzestania spełniania przesłanek określonych w tych przepisach,

- b) małżonków osób, o których mowa w lit. a, lub osoby pozostające z nimi we wspólnym pożyciu, rodziców i dzieci osób, o których mowa w lit. a, małżonków tych rodziców i dzieci lub osoby pozostające z nimi we wspólnym pożyciu,
  - c) które pozostają lub pozostawały z osobami, o których mowa w lit. a, w ścisłej współpracy zawodowej lub gospodarczej lub są współwłaścicielami podmiotów prawa, a także jedynymi uprawnionymi do majątku podmiotów prawa, jeżeli zostały one założone na rzecz tych osób
- mające miejsce zamieszkania poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.”

<sup>30</sup> Jako państwo równoważne rozumie się rozumie się przez to państwo niebędące członkiem Unii Europejskiej, w którym stosowane są przepisy dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, zgodne z prawem Unii Europejskiej (art. 2 ust. 11).



Europejskiej w zakresie ujawniania informacji, a także podmiotów świadczących usługi finansowe na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej albo państwa równoważnego – w przypadku osób prawnych;

- c) osobę fizyczną lub osoby fizyczne, które sprawują kontrolę nad co najmniej 25% majątku – w przypadku podmiotów, którym powierzono administrowanie wartościami majątkowymi oraz rozdzielanie takich wartości, z wyjątkiem podmiotów wykonujących czynności, o których mowa w art. 69 ust. 2 pkt. 4 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi.”

**Tabela 2.8. Identyfikacja klienta**

Podmiot	Wymagane dokumenty
Osoby fizyczne i ich przedstawiciele	ustalenie i zapisanie: <ul style="list-style-type: none"> <li>• cech dokumentu stwierdzającego na podstawie odrębnych przepisów tożsamość osoby,</li> <li>• imienia, nazwiska,</li> <li>• obywatelstwa,</li> <li>• adresu osoby dokonującej transakcji,</li> <li>• numeru PESEL lub daty urodzenia w przypadku osoby nieposiadającej numeru PESEL, lub numeru dokumentu stwierdzającego tożsamość cudzoziemca, lub kodu kraju w przypadku przedstawienia paszportu;</li> </ul>
Osoby prawne	zapisanie aktualnych danych z wyciągu z rejestru sądowego lub innego dokumentu, wskazującego: <ul style="list-style-type: none"> <li>• nazwę (firmę),</li> <li>• formę organizacyjną osoby prawnej,</li> <li>• siedzibę i jej adres,</li> <li>• numer identyfikacji podatkowej,</li> <li>• imię, nazwisko i numer PESEL lub datę urodzenia w przypadku osoby nieposiadającej numeru PESEL, osoby reprezentującej tę osobę prawną;</li> </ul>
Jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej	zapisanie aktualnych danych z dokumentu wskazującego: <ul style="list-style-type: none"> <li>• nazwę,</li> <li>• formę organizacyjną,</li> <li>• siedzibę i jej adres,</li> <li>• numer identyfikacji podatkowej,</li> <li>• imię, nazwisko i numer PESEL lub datę urodzenia w przypadku osoby nieposiadającej numeru PESEL, osoby reprezentującej tę jednostkę.</li> </ul>
Strony transakcji niebędące klientami	ustalenie i zapisanie: <ul style="list-style-type: none"> <li>• nazwy (firmy) lub imienia i nazwiska,</li> <li>• adresu,</li> </ul> w zakresie, w jakim dane te można ustalić przy zachowaniu należytej staranności.

Źródło: opracowanie własne.

Identyfikacja beneficjenta rzeczywistego zgodnie z art. 9 ust. 3 obejmuje zapisanie i ustalenie danych osobowych, a w szczególności imienia, nazwiska i adresu. Dodatkowo, jeżeli jest to możliwe instytucja finansowa powinna ustalić obywatelstwo, numer PESEL lub datę urodzenia w przypadku osoby nieposiadającej numeru PESEL, lub numer dokumentu stwierdzającego tożsamość cudzoziemca, lub kod kraju w przypadku przedstawienia paszportu.

Kolejnym ze stosowanych środków bezpieczeństwa finansowego jest weryfikacja tożsamości klienta oraz beneficjenta rzeczywistego. Zgodnie z art. 9a ust. 1, polega ona na sprawdzeniu danych dotyczących klienta oraz beneficjanta rzeczywistego, zebranych podczas procesu identyfikacji. Następuje ona przed zawarciem umowy z klientem lub przeprowadzeniem transakcji. Weryfikacja może być zakończona po nawiązaniu stosunków gospodarczych w przypadku, gdy jest to konieczne dla zapewnienia dalszego prowadzenia działalności gospodarczej oraz gdy występuje niewielkie ryzyko prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu. W przypadku działalności ubezpieczeniowej, w zakresie ubezpieczeń na życie, weryfikacja tożsamości uposażonego lub uprawnionego z tytułu polisy może nastąpić w chwili wypłaty lub przed jej dokonaniem albo w momencie, gdy uposażony lub uprawniony zamierza wykonać prawa wynikające z umowy ubezpieczenia.

Kolejnym elementem środków bezpieczeństwa finansowego jest badanie stosunków gospodarczych klienta. Jako stosunki gospodarcze zgodnie z art. 2 ust. 1d ustawy rozumie się „relacje instytucji obowiązyanych z klientem związane z działalnością gospodarczą, w rozumieniu ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, które w chwili ich nawiązywania rokuje długotrwałą współpracę.” Generalny Inspektor Informacji Finansowej zwraca uwagę na potrzebę zrozumienia celu stosunków gospodarczych i związanego z nimi charakteru realizowanych transakcji.<sup>31</sup> W związku z tym do dobrych praktyk zalicza się opracowywanie i stosowanie przez instytucje finansowe, a w szczególności banki, programu „Poznaj swojego klienta”. Program ten wyznacza standardy ostrożnościowe w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i zawiera w szczególności kwestie związane z:

- identyfikacją klienta i beneficjenta rzeczywistego,
- monitorowaniem rachunku i transakcji,
- zasadami postępowania w przypadku pojawienia się wątpliwości, co do celowości realizacji transakcji.

<sup>31</sup> Ministerstwo Finansów (2012), *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Poradnik dla instytucji obowiązyanych i współpracujących*, Warszawa.

Program ten może być elementem procedury wewnętrznej lub stanowić odrębny dokument.

Ostatnim ze stosowanych środków bezpieczeństwa finansowego jest bieżące monitorowanie transakcji i ustalanie źródeł pochodzenia wartości majątkowych. Ustawa w art. 2 ust. 3 wartości majątkowe definiuje, jako:

- środki płatnicze,
- instrumenty finansowe<sup>32</sup>,
- inne papiery wartościowe lub wartości dewizowe,
- prawa majątkowe,
- rzeczy ruchome oraz
- nieruchomości”.

Wyniki analiz powinny być dokumentowane w formie papierowej lub elektronicznej. Ważnym elementem analiz jest identyfikowanie transakcji odbiegających od profilu klienta. Zasadnicze znaczenie ma wówczas identyfikowanie wszystkich operacji niejasnych, powiadomienie o zaistnieniu wątpliwości osoby odpowiedzialnej za przeciwdziałanie praniu pieniędzy

<sup>32</sup> Instrumenty finansowe w rozumieniu art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (art. 2 ust. 1) to: „papiery wartościowe, niebędące papierami wartościowymi: a) tytuły uczestnictwa w instytucjach wspólnego inwestowania; b) instrumenty rynku pieniężnego; c) opcje, kontrakty terminowe, swapy, umowy forward na stopę procentową, inne instrumenty pochodne, których instrumentem bazowym jest papier wartościowy, waluta, stopa procentowa, wskaźnik rentowności lub inny instrument pochodny, indeks finansowy lub wskaźnik finansowy, które są wykonywane przez dostawę lub rozliczenie pieniężne; d) opcje, kontrakty terminowe, swapy, umowy forward na stopę procentową oraz inne instrumenty pochodne, których instrumentem bazowym jest towar i które są wykonywane przez rozliczenie pieniężne lub mogą być wykonane przez rozliczenie pieniężne według wyboru jednej ze stron; e) opcje, kontrakty terminowe, swapy oraz inne instrumenty pochodne, których instrumentem bazowym jest towar i które są wykonywane przez dostawę, pod warunkiem, że są dopuszczone do obrotu na rynku regulowanym lub w alternatywnym systemie obrotu; f) niedopuszczone do obrotu na rynku regulowanym ani w alternatywnym systemie obrotu opcje, kontrakty terminowe, swapy, umowy forward oraz inne instrumenty pochodne, których instrumentem bazowym jest towar, które mogą być wykonane przez dostawę, które nie są przeznaczone do celów handlowych i wykazują właściwości innych pochodnych instrumentów finansowych; g) instrumenty pochodne dotyczące przenoszenia ryzyka kredytowego; h) kontrakty na różnicę; i) opcje, kontrakty terminowe, swapy, umowy forward dotyczące stóp procentowych oraz inne instrumenty pochodne odnoszące się do zmian klimatycznych, stawek frachtowych, uprawnień do emisji oraz stawek inflacji lub innych oficjalnych danych statystycznych, które są wykonywane przez rozliczenie pieniężne albo mogą być wykonane przez rozliczenie pieniężne według wyboru jednej ze stron, a także wszelkiego rodzaju inne instrumenty pochodne odnoszące się do aktywów, praw, zobowiązań, indeksów oraz innych wskaźników, które wykazują właściwości innych pochodnych instrumentów finansowych.”

w bankach i instytucjach finansowych, a następnie podjęcie decyzji, co do dalszego postępowania przez wskazane osoby.

W uzasadnionych przypadkach bank może odstąpić od stosowania środków bezpieczeństwa finansowego (art. 9b ust. 1) podczas otwierania rachunków. Dokonanie transakcji za pośrednictwem rachunku możliwe jest z chwilą zawarcia umowy o prowadzenie takiego rachunku. Przytoczona sytuacja ma miejsce przy otwieraniu rachunku przez telefon lub przy wykorzystaniu bankowości internetowej.

Ustawa umożliwia outsourcing czynności związanych ze stosowaniem środków bezpieczeństwa finansowego. Nie dotyczy ta jednak bieżącego monitorowania stosunków gospodarczych z klientem. Odpowiedzialność za proces outsourcingu spoczywa na banku będącym instytucją obowiązana (art. 9h).

Banki, jako podmioty prowadzące działalność transgraniczną i w związku z tym zawierające umowy z zagranicznymi podmiotami finansowymi zobligowane zostały do dbania o dopełnianie obowiązku stosowania środków bezpieczeństwa finansowego wobec wskazanych instytucji. W przypadku podmiotów z państw członkowskich i państw równoważnych obowiązek uważa się za spełniony<sup>33</sup>, jeżeli zagraniczna instytucja finansowa dostarczy zapewnienie niezwłocznego przekazania na każde żądanie kopii dokumentów lub informacji potwierdzających zastosowanie środków bezpieczeństwa finansowego (art. 9i ust. 1). Obowiązek taki nie dotyczy zagranicznych podmiotów świadczących usługi finansowe związanych z transferem środków pieniężnych. Przekazywanie takich informacji nie jest ograniczone obowiązkiem utrzymywania tajemnicy prawnie chronionej (art. 9i ust. 4).

Ze względu na globalny zakres działalności instytucji finansowych uregulowano również obowiązek stosowania środków bezpieczeństwa finansowego w oddziałach i filiach na terytorium państw członkowskich (art. 9j).

Głównym zadaniem instytucji obowiązanych jest analiza przeprowadzanych transakcji. Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (art. 2 ust. 2) definiuje transakcję,

<sup>33</sup> Spełnienie obowiązku odnosi się do: identyfikacji klienta i weryfikacji jego tożsamości na podstawie dokumentów lub informacji publicznie dostępnych; podejmowania czynności, z zachowaniem należytej staranności, w celu identyfikacji beneficjenta rzeczywistego i stosowaniu uzależnionych od oceny ryzyka odpowiednich środków weryfikacji jego tożsamości w celu uzyskania przez instytucję obowiązana danych dotyczących tożsamości beneficjenta rzeczywistego, w tym ustalaniu struktury własności i zależności klienta; oraz uzyskiwania informacji dotyczących celu i zamierzonego przez klienta charakteru stosunków gospodarczych.

jako dokonywane we własnym, jak i w cudzym imieniu, na własny, jak i na cudzy rachunek:

- a) „wpłaty i wypłaty w formie gotówkowej lub bezgotówkowej, w tym przekazy pieniężne<sup>34</sup> zlecone zarówno na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak i poza nim;
- b) kupno i sprzedaż wartości dewizowych;
- c) przeniesienie własności lub posiadania wartości majątkowych, w tym oddanie w komis lub pod zastaw takich wartości, oraz przeniesienie wartości majątkowych pomiędzy rachunkami należącymi do tego samego klienta;
- d) zamianę wierzytelności na akcje lub udziały”.

Jako przeprowadzanie transakcji rozumie się wykonywanie zlecenia lub dyspozycji klienta przez bank (art. 2 ust. 1e).

Ustawodawca jednocześnie zwalnia bank z obowiązku rejestracji transakcji, które dotyczą gospodarki własnej instytucji. Wśród nich zgodnie z art. 8 ust. 1e znajdują się transakcje:

- przelew z rachunku na rachunek lokaty terminowej, które należą do tego samego klienta w tym samym banku;
- przelew na rachunek z rachunku lokaty terminowej, które należą do tego samego klienta w tym samym banku;
- przelew przychodzący, z wyjątkiem przelewów przychodzących z zagranicy;
- związane z gospodarką własną banku;
- zawierane na rynku międzybankowym;
- klienta – podmiotu świadczącego usługi finansowe, mającego siedzibę na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej albo państwa równoważnego;
- organów administracji rządowej, organów samorządu terytorialnego oraz organów egzekucyjnych;
- umów ubezpieczenia na życie, w przypadku gdy składka roczna nie przekracza równowartości 1.000 EUR lub składka jednorazowa nie przekracza równowartości 2.500 EUR;

<sup>34</sup> Jako przekaz pieniężny rozumie się „transakcję realizowaną drogą elektroniczną przez dostawcę usług płatniczych w imieniu zleceniodawcy w celu udostępnienia środków odbiorcy obsługiwanemu przez dostawcę usług płatniczych bez względu na to, czy zleceniodawca i odbiorca jest tą samą osobą” (art. 2 pkt. 7 rozporządzenia nr 1781/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 listopada 2006 r. w sprawie informacji o zleceniodawcach, które towarzyszą przekazom pieniężnym).

- polis ubezpieczeniowych występujących w powiązaniu z ubezpieczeniem emerytalnym, o ile warunki ubezpieczenia nie zawierają klauzuli o odpłatnym zrzeczeniu się przez ubezpieczonego praw wynikających z polisy oraz o ile polisy te nie mogą być użyte, jako zabezpieczenie kredytu lub pożyczki;
- pieniądza elektronicznego, w rozumieniu ustawy z dnia 12 września 2002 roku o elektronicznych instrumentach płatniczych, jeżeli maksymalna kwota przechowywana na nośniku nie przekracza:
  - równowartości 150 EUR – w przypadku urządzenia, które nie może zostać ponownie naładowane, lub
  - równowartości 2.500 EUR w danym roku kalendarzowym – w przypadku urządzenia, które może zostać ponownie naładowane, chyba że kwota wykupu wynosi co najmniej równowartość 1.000 EUR w danym roku kalendarzowym;
- banków zrzeszających banki spółdzielcze, o ile transakcja została zarejestrowana w zrzeszonym banku spółdzielczym;
- tymczasowego przewłaszczenia na zabezpieczenie wartości majątkowych, wykonanej na czas trwania umowy przewłaszczenia z bankiem.

Banki zostały zobowiązane do rejestracji dwóch typów transakcji, a mianowicie ponadprogowych i podejrzanych. Opisu transakcji dokonano w tabeli.

**Tabela 2.9. Typologia transakcji**

Nazwa transakcji	Typ transakcji	Opis transakcji
Transakcja ponadprogowa*	Pojedyncza transakcja ponadprogowa	Pojedyncza transakcja, której wartość przekracza 15.000 EUR (art. 8 ust. 1)
	Transakcja powiązana	Transakcja dokonana za pomocą więcej niż jednej operacji, których okoliczności wskazują, że są ze sobą powiązane i zostały podzielone na operacje o mniejszej wartości z zamiarem uniknięcia obowiązku rejestracji (art. 8 ust. 1)
Transakcja podejrzana	Transakcja przeprowadzana przez bank	Transakcja przeprowadzana przez bank, której okoliczności wskazują, że może ona mieć związek z praniem pieniędzy lub finansowaniem terroryzmu (art. 8 ust. 3)
	Transakcja przeprowadzana przez inny podmiot	Transakcja, w przypadku której bank nie przyjmuje dyspozycji lub zlecenia do przeprowadzenia transakcji, a bank wie lub przy zachowaniu należytej staranności wiedzieć powinien o takiej transakcji w związku z wykonywaniem umowy z klientem (art. 8 ust. 3a)

\* Obowiązek rejestracji tych transakcji nie dotyczy instytucji pieniądza elektronicznego, oddziałów zagranicznych instytucji pieniądza elektronicznego, agentów rozliczeniowych (art. 8 ust. 5).

Źródło: opracowanie własne.

Banki zobligowane zostały do przekazywania Generalnemu Inspektorowi Informacji Finansowej (GIIF) informacji o transakcjach podejrzanych i ponadprogowych. Dokonują tego poprzez przesłanie lub dostarczenie z wykorzystaniem elektronicznych nośników informacji niezbędnych danych. Informacje te mogą być przekazywane w przypadku banków spółdzielczych przez banki je zrzeszające (art. 11 ust. 3 ustawy).

Informacje o transakcjach podejrzanych, powinny zawierać przede wszystkim dane o:

- dacie przeprowadzenia transakcji;
- stronach transakcji;
- kwocie<sup>35</sup>, walucie i rodzaju transakcji;
- numerach rachunków, które zostały wykorzystane do przeprowadzenia transakcji, w przypadku transakcji z udziałem takich rachunków;
- miejscu, dacie i sposobie złożenia dyspozycji

oraz uzasadnienie o podejrzeniu prania pieniędzy lub finansowaniu terroryzmu (art. 12 ust. 1). W przypadku transakcji podejrzanych bank przekazuje informacje będące w jego posiadaniu także o stronach transakcji będących, w tym informacje o ich rachunkach osobistych oraz związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą, które nie zostały wykorzystane w przedmiotowej transakcji.

Informacje o transakcjach podejrzanych przesyłane są niezwłocznie, natomiast informacje o transakcjach ponadprogowych w terminie 14 dni po upływie każdego miesiąca kalendarzowego (art. 12 ust. 2). W przypadku podejrzenia prania pieniędzy informacji o stronach transakcji nie przekazuje się w odniesieniu do danych identyfikacyjnych strony transakcji niebędącej klientem, w przypadku transakcji przeprowadzanych na rynku regulowanym w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi.

Wzór rejestru transakcji oraz sposób przekazywania informacji zawiera Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 21 września 2001 roku w sprawie określenia wzoru rejestru transakcji, sposobu jego prowadzenia oraz trybu dostarczania danych z rejestru Generalnemu Inspektorowi Informacji Finansowej.

W przypadku transakcji podejrzanej, co do której istnieje uzasadnione podejrzenie prania pieniędzy, bank zobligowany jest do przekazania na

<sup>35</sup> Wartość transakcji ustala się biorąc pod uwagę jej równowartość w euro stosując średni kurs Narodowego Banku Polskiego dla danej waluty, obowiązujący w dniu dokonywania transakcji, złożenia dyspozycji lub przeprowadzenia transakcji zgodnie z art. 2a ustawy.

piśmie Generalnemu Inspektorowi wskazanej informacji. W przypadku zawiadomienia od banku, który nie przeprowadza transakcji, należy także wskazać podmiot, który ma przeprowadzić taką transakcję. GIIF po otrzymaniu zawiadomienia dokonuje niezwłocznego jego przyjęcia, w formie pisemnej, z podaniem daty i godziny jego przyjęcia. Od wskazanego momentu bank nie wykonuje transakcji, której dotyczy zawiadomienie przez maksymalnie 24 godziny (art. 16 ust. 4). Pracownicy nie informują również klienta o podejrzeniu prania pieniędzy pod groźbą utraty wolności. Jeżeli bank nie może dokonać zawiadomienia przed albo podczas wykonywania transakcji, przekazuje informację o transakcji niezwłocznie po jej przeprowadzeniu z podaniem przyczyny braku wcześniejszego zawiadomienia (art. 17). W przypadku, gdy GIIF stwierdzi zachodzenie przesłanek dotyczących transakcji podejrzananej, w ciągu 24 godzin od daty i godziny wskazanej w potwierdzeniu, przekazuje pisemne żądanie bankowi wstrzymania tej transakcji<sup>36</sup> lub blokady rachunku<sup>37,38</sup> na okres nie dłuższy niż 72 godziny od daty i godziny wskazanych w potwierdzeniu (art. 18 ust. 1). GIIF równocześnie zawiadamia prokuratora o popełnieniu przestępstwa i przekazuje mu posiadane informacje i dokumenty. Wspomniane żądanie może być wydane tylko przez Generalnego Inspektora lub dwie upoważnione przez niego osoby pracujące w Departamencie Informacji Finansowej. Blokady rachunku lub wstrzymanie transakcji następuje natychmiastowo i nie rodzi odpowiedzialności karnej, dyscyplinarnej ani cywilnej ze strony banku (art. 18 ust. 4). Przy określeniu terminów nie bierze się pod uwagę obejmują sobót, niedziel i dni ustawowo wolnych od pracy.

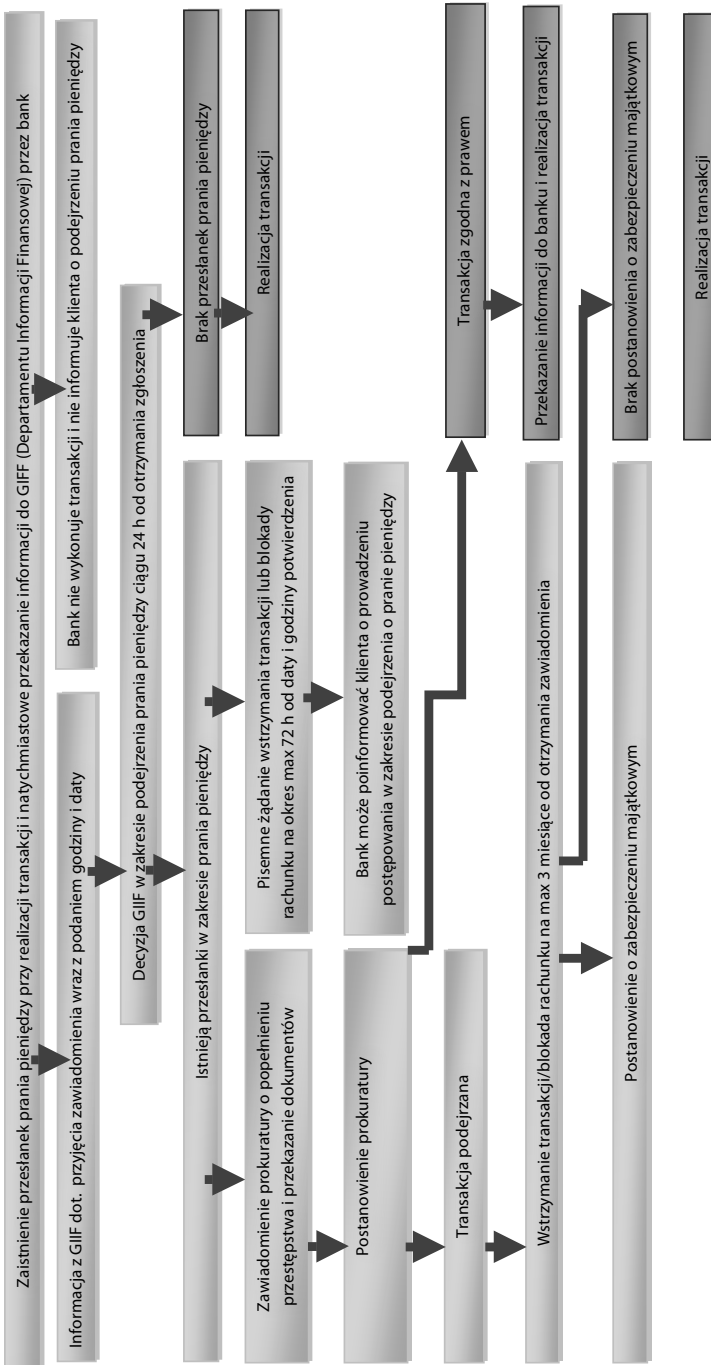
<sup>36</sup> Wstrzymanie transakcji wg ustawy art. 2 ust. 5 to „czasowe ograniczenie dysponowania i korzystania z wartości majątkowych, polegające na uniemożliwieniu przeprowadzenia określonej transakcji przez instytucję obowiązaną.”

<sup>37</sup> Rachunek ustawa definiuje w art. 2 ust. 4, jako „rachunek bankowy, rachunek prowadzony w instytucji finansowej, rachunek prowadzony w instytucji kredytowej, rachunek w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej, rachunek papierów wartościowych i rachunek pieniężny służący do jego obsługi, rejestr uczestników funduszu, ewidencję uczestników funduszu inwestycyjnego”.

<sup>38</sup> Blokady rachunku to zgodnie z art. 2 ust. 6 „czasowe uniemożliwienie dysponowania i korzystania ze wszystkich wartości majątkowych zgromadzonych na rachunku, w tym również przez instytucję obowiązaną.”



Rysunek 2.1. Schemat przekazywania informacji do Generalnego Inspektora Informacji Finansowej



Źródło: opracowanie własne.

Nie tylko instytucja obowiązana – bank, posiada inicjatywę w rozpoczęciu procesu postępowania w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. GIIF również może zwrócić się w formie pisemnej do banku o przekazanie „informacji o stronach transakcji, zawartości dokumentów, w tym dotyczących sald i obrotów na rachunku, przekazaniu ich potwierdzonych kopii lub udostępnieniu odpowiednich dokumentów do wglądu pracownikom Departamentu Informacji Finansowej w celu sporządzenia notatek bądź kopii (art. 13a ust. 1)”. Informacje te przekazywane są nieodpłatnie. GIIF może również bez otrzymania wcześniejszego zawiadomienia ze strony instytucji obowiązanej, przekazać pisemne żądanie wstrzymania transakcji lub blokady rachunku na okres nie dłuższy niż 72 godziny od momentu otrzymania żądania (art. 18a).

Prokurator po otrzymaniu zawiadomienia od GIIF może wstrzymać transakcję lub dokonać blokady rachunku na czas oznaczony, nie dłuższy niż 3 miesiące od otrzymania zawiadomienia. W postanowieniu tym prokurator określa zakres, sposób i termin. Podmiot lub osoba, której dotyczy wstrzymanie transakcji lub blokada rachunku mogą złożyć zażalenie do właściwego sądu. Jeżeli w ciągu 3 miesięcy nie zostanie wydane postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym, wstrzymanie transakcji lub blokada rachunku upada (art. 19). W przypadku gdy operacja ta została dokonana z naruszeniem prawa, wówczas odpowiedzialność za wynikłą szkodę ponosi Skarb Państwa w oparciu o Kodeks cywilny. Pracownicy banku, na żądanie zlecającego transakcję lub posiadacza rachunku, mogą poinformować o wstrzymaniu transakcji lub blokadzie rachunku z podaniem organu, który tego zażądał (art. 20c).

Do przekazywania informacji Generalnemu Inspektorowi Informacji Finansowej nie stosuje się przepisów w zakresie ochrony danych osobowych. Dotyczy to również informacji objętych tajemnicą bankową.

Bank może również dokonać zamrożenia<sup>39</sup> wartości majątkowych. Zamrożenie to następuje z wyłączeniem rzeczy ruchomych i nieruchomości na podstawie:

- prawa Unii Europejskiej wprowadzającego szczególne środki ograniczające przeciwko niektórym osobom, grupom lub podmiotom oraz
- przepisów wydanych przez Ministra Finansów w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych w drodze rozporządzenia w sprawie listy

<sup>39</sup> Zamrożenie według ustawy art. 2 ust. 6a to „zapobieganie przenoszeniu, zmianie, wykorzystaniu wartości majątkowych lub przeprowadzaniu transakcji w jakikolwiek sposób, który może spowodować zmianę ich wielkości, wartości, miejsca, własności, posiadania, charakteru, przeznaczenia lub jakąkolwiek inną zmianę, która może umożliwić korzystanie z wartości majątkowych.”

osób, grup lub podmiotów w stosunku do których dokonuje się zamrożenia z uwzględnieniem konieczności wykonania zobowiązań wynikających z wiążących Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych lub wiążących uchwał organizacji międzynarodowych, oraz mając na uwadze konieczność zwalczania terroryzmu i przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu (art. 20d ust. 4).

Bank dokonując zamrożenia przekazuje wszystkie posiadane informacje GIIF. W sytuacji, gdy następuje ono z naruszeniem prawa, odpowiedzialność za wynikłą szkodę ponosi Skarb Państwa na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym.

Przy GIIF funkcjonuje Międzyresortowy Komitet Bezpieczeństwa Finansowego pełniący funkcję doradczą i opiniodawczą w zakresie stosowania szczególnych środków ograniczających. Decyduje o zamieszczaniu lub usuwaniu z list osób, grup, podmiotów wskazanych przez prawo Unii Europejskiej lub rozporządzenia. W jego skład wchodzi zgodnie z art. 20d ust. 7 ustawy przedstawiciel:

- Ministra Finansów,
- Ministra Spraw Zagranicznych,
- Ministra właściwego do spraw finansów publicznych,
- Ministra Sprawiedliwości,
- Ministra Obrony Narodowej,
- Ministra Spraw Wewnętrznych,
- Ministra właściwego do spraw gospodarki,
- Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego,
- Prezesa Narodowego Banku Polskiego,
- Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- Szefa Centralnego Biura Antykorupcyjnego,
- Generalnego Inspektora.

Osoby, grupy i podmioty umieszczone na liście mogą zwrócić się z umotywowanym wnioskiem do Ministra Finansów o ich usunięcie. Wniosek opiniowany jest na Międzyresortowym Komitecie Bezpieczeństwa Finansowego.

GIIF przekazuje informację o zamrożeniu wartości majątkowych stronom, których ono dotyczy. Informacja ta powinna zawierać (art. 20d ust. 10):

- uzasadnienie zamrożenia środków finansowych oraz pouczenie na temat możliwości podejmowania dalszych działań mających na celu wykreślenia z tej listy,
- pouczenie o wniesieniu odwołania lub zwolnienia zamrożenia wartości majątkowych.

W przypadku osób, grup, podmiotów, którym dokonano zamrożenia wartości majątkowych, a nie są one wymienione w aktach prawa Unii Europejskiej wprowadzających szczególne środki ograniczające lub rozporządzeniu we wspomnianym zakresie, znajdujących się trudnej sytuacji życiowej lub materialnej (art. 20e ust. 1), istnieje możliwość wystąpienia z wnioskiem do Generalnego Inspektora o zwolnienie zamrożenia wartości majątkowych. GIIF rozstrzyga o całkowitym lub częściowym zwolnieniu zamrożenia wartości majątkowych, o ile Minister Spraw Zagranicznych nie wniesie sprzeciwu, po zasięgnięciu opinii Komitetu. Sprzeciw Ministra Spraw Zagranicznych wnoszony jest w drodze postanowienia, w terminie 14 dni od dnia doręczenia wystąpienia Generalnego Inspektora (art. 20e ust. 4). W szczególnych przypadkach istnieje możliwość wydłużenia terminu do 30 dni. W przypadku osób, grup, podmiotów niewymienionych w aktach prawa Unii Europejskiej, Generalny Inspektor rozstrzyga w sprawie zwolnienia zamrożonych wartości majątkowych z urzędu. Rozstrzygnięcie to następuje w drodze decyzji wydanej przez Generalnego Inspektora (art. 20e ust. 7). Odwołanie przysługuje do Ministra Finansów w terminie 14 dni od dnia doręczenia tej decyzji. Postępowanie toczy się według przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego. Od decyzji wydanej przez Ministra Finansów przysługuje skarga do sądu administracyjnego (art. 20e ust. 10).

Banki, jako instytucje obowiązane, zobligowane zostały do gromadzenia i przechowywania informacji. Okres ich przechowywania wynosi 5 lat i naliczany jest zgodnie z informacjami zawartymi w tabeli.

**Tabela 2.10. Okres przechowywania informacji**

Typ dokumentu	Okres przechowywania
Rejestr transakcji ponadprogowych i podejrzanych	5 lat licząc od pierwszego dnia roku następującego po roku, w którym transakcje zostały zarejestrowane (art. 8 ust. 4).
Informacje o transakcjach przeprowadzanych przez instytucje obowiązane oraz dokumenty dotyczące tych transakcji	5 lat licząc od pierwszego dnia roku następującego po roku, w którym dokonano ostatniego zapisu związanego z transakcją (art. 8 ust. 4a).
Wyniki analiz przeprowadzanych transakcji	5 lat licząc od pierwszego dnia roku następującego po roku, w którym zostały przeprowadzone (art. 8a ust. 2).
Informacje uzyskane podczas stosowania środków bezpieczeństwa finansowego	5 lat licząc od pierwszego dnia roku następującego po roku, w którym przeprowadzono transakcję z klientem (art. 9k).

Źródło: opracowanie własne.

Banki jak i inne instytucje finansowe zobligowano do określenia osoby odpowiedzialnej za realizację obowiązków wynikających z przeciwdziałania praniu pieniędzy. W zależności od formy wykonywania działalności ustawodawca wskazuje osoby będące reprezentantami firm w poniższej tabeli.

**Tabela 2.11. Osoby odpowiedzialne za wykonywanie obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy**

Forma prawna	Osoba odpowiedzialna za wykonywanie obowiązków
Kapitałowe spółki handlowe	Członek zarządu wskazany przez zarząd
Banki spółdzielcze	Członek zarządu wskazany przez zarząd
Banki państwowe	Członek zarządu wskazany przez zarząd
Oddziały banków zagranicznych	Dyrektor oddziału
Oddziały instytucji kredytowych	Dyrektor oddziału
Działalność jednoosobowa	Osoby wykonujące działalność jednoosobową

Źródło: opracowanie własne.

Obowiązki i zakres działalności banków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy zawarte powinny zostać w procedurze wewnętrznej (art. 10a ust. 1), która ma zawierać również sposób:

- a) wykonania środków bezpieczeństwa finansowego,
- b) rejestracji transakcji,
- c) analizy i oceny ryzyka,
- d) przekazywania informacji o transakcjach Generalnemu Inspektorowi Informacji Finansowej,
- e) wstrzymywania transakcji,
- f) blokady rachunku,
- g) zamrożenia wartości majątkowych,
- h) przyjmowania oświadczeń od osób zajmujących eksponowane stanowiska polityczne,
- i) przechowywania informacji.

Z procedurą wewnętrzną powinni być zaznajomieni pracownicy banku. Powinni brać oni udział w szkoleniach dotyczących obowiązków związanych z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy. Brak szkoleń skutkuje możliwością nałożenia kary na instytucje finansową w wymiarze 100.000 PLN.

Banki podlegają kontroli w zakresie spełnienia obowiązków dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy. Brak stosowania się do przepisów rodzi

możliwość nałożenia kary administracyjnej na instytucję finansową w wysokości 750.000 PLN. Podczas kontroli na żądanie osób ją przeprowadzających banki, zobligowane są do przekazywania dokumentów i materiałów niezbędnych do jej przeprowadzenia z wyłączeniem informacji niejawnych. Kontroler ma prawo do:

1. „wstępu do obiektów i pomieszczeń instytucji obowiązanej w obecności kontrolowanego;
2. wglądu do dokumentów i innych materiałów dowodowych, objętych zakresem kontroli oraz uzyskiwania ich potwierdzonych kopii;
3. żądania od pracowników instytucji obowiązanej ustnych i pisemnych wyjaśnień, w zakresie prowadzonej kontroli.” (art. 22 ust. 3).

### 2.3.3. Pranie pieniędzy w kodeksie karnym z 1997 roku

Pranie pieniędzy, jak już zostało nadmienione jest czynem niedozwolonym i podlega karze pozbawienia wolności. Poza ustawą problem ten został podjęty w kodeksie karnym z 1997 roku. Zgodnie z art. 299 karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat podlega osoba, która:

- „środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, prawa majątkowe lub mienie ruchome lub nieruchomości, pochodzące z korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego, przyjmuje, przekazuje lub wywozi za granicę, pomaga do przenoszenia ich własności lub posiadania albo podejmuje inne czynności, które mogą udaremnić lub znacznie utrudnić stwierdzenie ich przestępnego pochodzenia lub miejsca umieszczenia, ich wykrycie, zajęcie albo orzeczenie przypadku” (art. 299 §1).
- „będąc pracownikiem lub działając w imieniu lub na rzecz banku, instytucji finansowej lub kredytowej lub innego podmiotu, na którym na podstawie przepisów prawa ciąży obowiązek rejestracji transakcji i osób dokonujących transakcji, przyjmuje, wbrew przepisom, środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, dokonuje ich transferu lub konwersji, lub przyjmuje je w innych okolicznościach wzbudzających uzasadnione podejrzenie, że stanowią one” przedmiot prania pieniędzy „lub świadczy inne usługi mające ukryć ich przestępcze pochodzenie lub usługi w zabezpieczeniu przed zajęciem” (art. 299 §2)

Przy określeniu zachodzenia czynu prania pieniędzy bierze się pod uwagę wymóg umyślności, bowiem pozwala on na ustalenie świadomości popełnienia przestępstwa z punktu widzenia strony podmiotowej. Katalog środków

finansowych podlegających praniu pieniędzy ma charakter otwarty. Wyróżnia się wśród nich:

- środki płatnicze<sup>40</sup>,
- instrumenty finansowe<sup>41</sup>,
- papiery wartościowe<sup>42</sup>,

<sup>40</sup> Zgodnie z art. 31 i 32 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 roku o Narodowym Banku Polskim prawnymi środkami płatniczymi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej są znaki pieniężne emitowane przez Narodowy Bank Polski. Znaki pieniężne niepodlegające skutek zużycia warunkom ustalonym przez Prezesa NBP przestają być prawnym środkiem płatniczym, ale ustawa Prawo dewizowe z dnia 29 grudnia 1998 roku uwzględnia przy definicji krajowych i zagranicznych środków płatniczych środki płatnicze wycofane z obiegu lecz podlegające wymianie.

<sup>41</sup> Instrumentami finansowymi w rozumieniu ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o obrocie instrumentami finansowymi są zgodnie z art. 2 ust. 1: 1) papiery wartościowe; 2) niebędące papierami wartościowymi: a) tytuły uczestnictwa w instytucjach wspólnego inwestowania, b) instrumenty rynku pieniężnego, c) opcje, kontrakty terminowe, swapy, umowy forward na stopę procentową, inne instrumenty pochodne, których instrumentem bazowym jest papier wartościowy, waluta, stopa procentowa, wskaźnik rentowności lub inny instrument pochodny, indeks finansowy lub wskaźnik finansowy, które są wykonywane przez dostawę lub rozliczenie pieniężne, d) opcje, kontrakty terminowe, swapy, umowy forward na stopę procentową oraz inne instrumenty pochodne, których instrumentem bazowym jest towar i które są wykonywane przez rozliczenie pieniężne lub mogą być wykonane przez rozliczenie pieniężne według wyboru jednej ze stron, e) opcje, kontrakty terminowe, swapy oraz inne instrumenty pochodne, których instrumentem bazowym jest towar i które są wykonywane przez dostawę, pod warunkiem, że są dopuszczone do obrotu na rynku regulowanym lub w alternatywnym systemie obrotu, f) niedopuszczone do obrotu na rynku regulowanym ani w alternatywnym systemie obrotu opcje, kontrakty terminowe, swapy, umowy forward oraz inne instrumenty pochodne, których instrumentem bazowym jest towar, które mogą być wykonane przez dostawę, które nie są przeznaczone do celów handlowych i wykazują właściwości innych pochodnych instrumentów finansowych, g) instrumenty pochodne dotyczące przenoszenia ryzyka kredytowego, h) kontrakty na różnicę, i) opcje, kontrakty terminowe, swapy, umowy forward dotyczące stóp procentowych oraz inne instrumenty pochodne odnoszące się do zmian klimatycznych, stawek frachtowych, uprawnień do emisji oraz stawek inflacji lub innych oficjalnych danych statystycznych, które są wykonywane przez rozliczenie pieniężne albo mogą być wykonane przez rozliczenie pieniężne według wyboru jednej ze stron, a także wszelkiego rodzaju inne instrumenty pochodne odnoszące się do aktywów, praw, zobowiązań, indeksów oraz innych wskaźników, które wykazują właściwości innych pochodnych instrumentów finansowych.

<sup>42</sup> Papierami wartościowymi w rozumieniu ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o obrocie instrumentami finansowymi są zgodnie z art. 3 ust. 1: a) akcje, prawa poboru w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037, z późn. zm.), prawa do akcji, warranty subskrypcyjne, kwity depozytowe, obligacje, listy zastawne, certyfikaty inwestycyjne i inne zbywalne papiery wartościowe, w tym inkorporujące prawa majątkowe odpowiadające prawom wynikającym z akcji lub

- wartości dewizowe<sup>43</sup>,
- prawa majątkowe,
- mienie ruchome<sup>44</sup>,
- mienie nieruchomości<sup>45</sup>.

Wspomniane środki finansowe muszą być związane z popełnieniem czynu zabronionego. Mienie posiada cechy prania pieniędzy do momentu, gdy dana osoba skutecznie nabyła prawa do jego posiadania. Nabycie możliwe jest na podstawie przepisów o ochronie nabywcy w dobrej wierze, dlatego pieniądze pochodzące z prania pieniędzy nie mogą być ważnym przedmiotem czynności cywilnoprawnej.

Czynności sprawcze związane z praniem pieniędzy polegają na przyjęciu wartości majątkowych, czyli objęciu ich we władztwo, przez co należy rozumieć faktyczne nimi dysponowanie, na podstawie porozumienia między stronami. Przekazanie lub wywóz za granicę odnoszą się, zgodnie z art. 2 pkt. 17 Prawa dewizowego, do wywozu rozumianego dosłownie, jak i przeniesienia fizycznego podczas przeprawy pieszej przez granicę, przelewów, przesyłek pocztowych itp. Przeniesienie własności zdefiniowane zostało w art. 155 Kodeksu cywilnego. Można go dokonać przy wykorzystaniu umowy sprzedaży, zamiany, darowizny oraz innej umowy zobowiązującej do przeniesienia własności. Przeniesienie posiadania na drodze art. 336 Kodeksu cywilnego rozumiane jest jako wydanie rzeczy i dokumentów umożliwiających rozporządzanie rzeczą, co jest równoznaczne z wydaniem samej rzeczy. „Pomoc” polega natomiast na poszukiwaniu nabywców, umożliwieniu kontaktu pomiędzy stronami, odbywaniu z nimi spotkań i zawieraniu porozumień. Samo zajęcie odnosi się do mienia ruchomego, pozostałe środki finansowe mogą być objęte zabezpieczeniem majątkowym.<sup>46</sup>

---

z zaciągnięcia długu, wyemitowane na podstawie właściwych przepisów prawa polskiego lub obcego, b) inne zbywalne prawa majątkowe, które powstają w wyniku emisji, inkorporujące uprawnienie do nabycia lub objęcia papierów wartościowych określonych w lit. a, lub wykonywane poprzez dokonanie rozliczenia pieniężnego (prawa pochodne).

<sup>43</sup> Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt. 8 ustawy Prawo dewizowe z dnia 27 lipca 2002 roku rozumie się zagraniczne środki płatnicze (waluty obce i dewizy) oraz złoto dewizowe i platyna dewizowa.

<sup>44</sup> Zgodnie z art. 44 ustawy Kodeks cywilny z dnia 23 kwietnia 1964 r. mieniem są rzeczy i inne prawa majątkowe.

<sup>45</sup> Zgodnie z art. 46 ust. 1 Kodeksu cywilnego nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności (grunty), jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności.

<sup>46</sup> B. Bieniek, (2010), *Pranie pieniędzy w prawie...*, s. 206.



Sprawcą czynu ujętego w art. 299 §2 jest również osoba, która nie dokonuje prania pieniędzy, lecz w nim uczestniczy w sposób pośredni. Pojęcie pracownika dotyczy nie tylko osób wykonujących stosunek pracy w ramach umowy o pracę, ale również osób wykonujących zlecone zadania w ramach umów cywilnoprawnych. Ustawodawca zwraca uwagę na miejsce zatrudnienia, a mianowicie wyróżnia pracowników:

- banku<sup>47</sup>,
- instytucji finansowej<sup>48</sup>,
- instytucji kredytowej<sup>49</sup>,
- lub innego podmiotu, na którym na podstawie przepisów prawa ciąży obowiązek rejestracji transakcji i osób dokonujących transakcji.

Przeniesienie polega natomiast na fizycznym przejęciu władztwa nad przedmiotem. Jako transfer należy rozumieć przekazanie lub przelew środków płatniczych. Natomiast konwersja to zmiana dotychczasowych warun-

<sup>47</sup> Ustawa prawo bankowe z dnia 29 sierpnia 1997 r. definiuje w art. 2 bank, jako: „osobę prawną utworzoną zgodnie z przepisami ustaw, działającą na podstawie zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym”.

<sup>48</sup> Ustawa prawo bankowe z dnia 29 sierpnia 1997 r. definiuje w art. 4 ust. 1 pkt. 7 instytucje finansową, jako: „podmiot niebędący bankiem ani instytucją kredytową, którego podstawowa działalność będąca źródłem większości przychodów polega na wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie: a) nabywania i zbywania udziałów lub akcji, b) udzielania pożyczek ze środków własnych, c) udostępniania składników majątkowych na podstawie umowy leasingu, d) świadczenia usług w zakresie nabywania i zbywania wierzytelności, e) świadczenia usług płatniczych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (Dz. U. Nr 199, poz. 1175), f) emitowania instrumentów płatniczych i administrowania nimi w zakresie nieuregulowanym w ustawie z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych, g) udzielania gwarancji, poręczeń lub zaciągania innych zobowiązań nieujmowanych w bilansie, h) obrotu na rachunek własny lub rachunek innej osoby fizycznej, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, o ile posiada zdolność prawną: terminowymi operacjami finansowymi, instrumentami rynku pieniężnego, papierami wartościowymi, i) uczestniczenia w emisji papierów wartościowych lub świadczenia usług związanych z taką emisją, j) świadczenia usług w zakresie zarządzania aktywami, k) świadczenia usług w zakresie doradztwa finansowego, w tym inwestycyjnego, l) świadczenia usług polegających na wykonywaniu zleceń na rynku pieniężnym.”

<sup>49</sup> Zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt. 17, jako instytucję kredytową rozumie się: „podmiot mający swoją siedzibę za granicą Rzeczypospolitej Polskiej na terytorium jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej, zwanych dalej „państwami członkowskimi”, prowadzący we własnym imieniu i na własny rachunek, na podstawie zezwolenia właściwych władz nadzorczych, działalność polegającą na przyjmowaniu depozytów lub innych środków powierzonych pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym i udzielaniu kredytów lub na wydawaniu pieniądza elektronicznego.”

ków umowy kredytu lub pożyczki. W literaturze zwraca się uwagę na to, iż do pociągnięcia pracownika instytucji finansowej do odpowiedzialności karnej wystarczy, aby miał on świadomość społecznej oceny okoliczności.<sup>50</sup> Ustawodawca odwołuje się w ten sposób do doświadczenia zawodowego.

Karze pozbawienia wolności od roku do 10 lat podlega osoba, która:

- działa w porozumieniu z innymi osobami (art. 299 §5) lub
- osiągała znaczną korzyść majątkową z prania pieniędzy (art. 299 §6).

Porozumienie z innymi osobami oznacza, że aby warunek klasyfikacji do surowszej kary miał miejsce, wymagana jest współpraca przynajmniej dwóch osób. Pojęcie znacznej korzyści majątkowej nie zostało zdefiniowane, co daje większą swobodę w ocenie wartości pranych pieniędzy.

W razie skazania za przestępstwo prania pieniędzy następuje przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, a także korzyści z tego przestępstwa lub ich równowartość, chociażby nie stanowiły one własności sprawcy. Przepadku nie orzeka się w całości lub w części, jeżeli przedmiot, korzyść lub jej równowartość podlegają zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi (art. 299 §7).

W przypadku osób, które dobrowolnie ujawniły wobec organu powołanego do ścigania przestępstw:

- informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa,
- okoliczności jego popełnienia,

co zapobiegło popełnieniu innego przestępstwa, nie podlegają karze pozbawienia wolności. Jeżeli natomiast sprawca czynił starania zmierzające do ujawnienia tych informacji i okoliczności, sąd stosuje nadzwyczajne złagodzenie kary.

## 2.4. Instytucjonalny opis zwalczania prania pieniędzy w Polsce

Ustawa z dnia 16 listopada 2000 roku o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu powołała Generalnego Inspektora Informacji Finansowej przy Ministerstwie Finansów. Powołuje go i odwołuje na wniosek Ministra Finansów Premier. Generalny Inspektor jest podsekretarzem stanu w Ministerstwie Finansów (art. 3 ust. 2 i 3). Swoje zadania wykonuje przy pomocy jednostki organizacyjnej wyodrębnionej w tym celu w strukturze Ministerstwa Finansów, a mianowicie Departamentu Informacji Finansowej.

Do zadań Generalnego Inspektora należy zgodnie z art. 4 ust. 1:

<sup>50</sup> B. Bieniek (2010), *Pranie pieniędzy w prawie...*, s. 217.

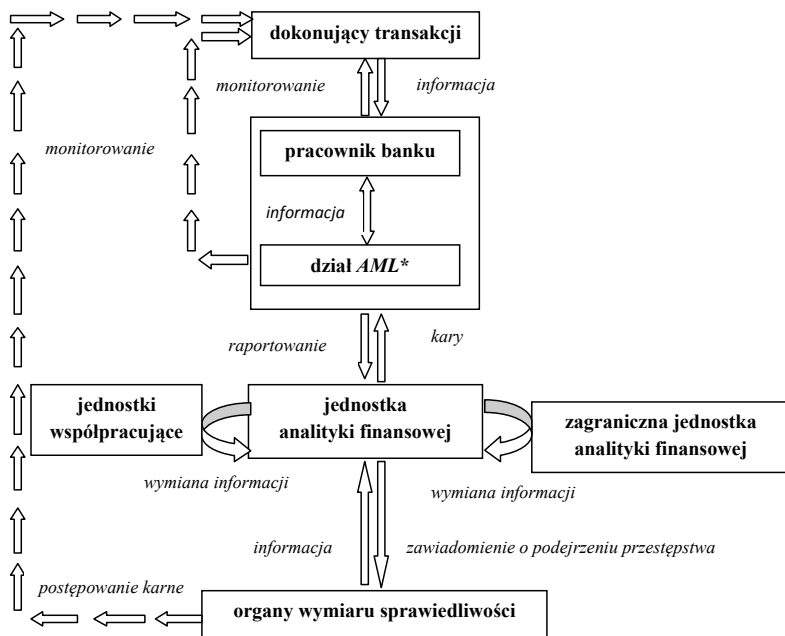
1. uzyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie i analizowanie informacji w trybie określonym w ustawie;
2. podejmowanie działań w celu przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, a w szczególności:
  - badanie przebiegu transakcji;
  - przeprowadzanie procedury wstrzymania transakcji lub blokady rachunku;
  - rozstrzygnięcie o zwolnieniu zamrożonych wartości majątkowych;
  - udostępnianie i żądanie przekazania informacji o transakcjach;
  - przekazywanie uprawnionym organom dokumentów uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa;
  - inicjowanie i podejmowanie innych działań w celu przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, w tym szkolenie pracowników instytucji obowiązanych w zakresie zadań nałożonych na te instytucje;
  - sprawowanie kontroli przestrzegania przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu;
  - współpraca z zagranicznymi instytucjami i międzynarodowymi organizacjami zajmującymi się przeciwdziałaniem praniu pieniędzy lub finansowaniu terroryzmu;
  - nakładanie kar pieniężnych.

Generalny Inspektor Informacji Finansowej przedstawia sprawozdanie ze swojej działalności premierowi w ciągu 3 miesięcy od zakończenia roku. Jest ono jednocześnie udostępniane na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Ministerstwa Finansów.

Generalny Inspektor Informacji Finansowej, jako krajowa jednostka analityki finansowej współpracuje z „jednostkami współpracującymi”, przez które rozumie się:

- organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego,
- Narodowy Bank Polski,
- Komisję Nadzoru Finansowego,
- Najwyższą Izbę Kontroli,
- Prokuraturę,
- Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- Centralne Biuro Antykorupcyjne,
- jednostki podległe ministrowi spraw wewnętrznych,
- organy kontroli skarbowej,
- organy podatkowe,
- organy celne,
- organy Straży Granicznej.

Rysunek 2.2. Schemat raportowania podejrzanych transakcji



\* dział AML – departament lub inna komórka organizacyjna banku, której celem jest realizowanie obowiązków dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Źródło: opracowanie własne.

W ramach współpracy instytucje wymiaru sprawiedliwości, takie jak Prokuratura, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralne Biuro Antykorupcyjne oraz jednostki podległe ministrowi spraw wewnętrznych informują niezwłocznie Generalnego Inspektora o wszystkich przypadkach:

1. uzyskania informacji wskazujących na podejrzenie popełnienia przestępstw (nie później niż do końca miesiąca następującego po miesiącu, w którym uzyskano te informacje),
2. przedstawienia zarzutu popełnienia przestępstw,
3. wszczęcia i zakończenia postępowania w sprawie o przestępstwa, o których mowa w art. 165a lub art. 299 Kodeksu karnego, w formie zestawienia zbiorczego. Informacje przekazywane Generalnemu Inspektorowi zawierają okoliczności dotyczące popełnienia przestępstwa oraz osoby biorące w nim udział. Generalny Inspektor również powiadamia wskazane podmioty o okolicznościach uzyskanych informacji. Jednostki współpracujące, są zobligowane udostępniać, na wniosek GIIF, również inne informacje niezbędne do realizacji jego zadań.

Pozostałe jednostki współpracujące obowiązane są w granicach swoich ustawowych kompetencji, współpracować z Generalnym Inspektorem w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu przez:

1. niezwłoczne powiadomianie Generalnego Inspektora o podejrzeniu popełnienia przestępstwa prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu,
2. przekazywanie potwierdzonych kopii dokumentów dotyczących transakcji oraz informacji o podmiotach uczestniczących w transakcji, co do których zachodzi podejrzenie, że mają one związek z popełnieniem przestępstwa prania pieniędzy i finansowania terroryzmu.

Jednostki współpracujące opracowują instrukcję postępowania w związku z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Zawiadomienie powinno przede wszystkim zawierać opis ujawnionych okoliczności wraz z przyczynami, dla których powiadamiający uznał, że mogą one wskazywać na prowadzenie działań mających na celu popełnienie przestępstwa.

Organy Straży Granicznej oraz organy celne przekazują informacje w sprawie kontroli odpowiednio za pośrednictwem Komendanta Głównego Straży Granicznej lub Szefa Służby Celnej, w terminie do 14 dnia miesiąca następującego po miesiącu, w którym dokonano przywozu środków pieniężnych wwożonych i wywożonych z Polski. Wskazany obowiązek wynika z art. 5 rozporządzenia (WE) nr 1889/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 r. w sprawie kontroli środków pieniężnych wwożonych do Wspólnoty lub wywożonych ze Wspólnoty (Dz. Urz. UE L 309 z 25.11.2005, str. 9), oraz art. 21 ustawy z dnia 27 lipca 2002 r. – Prawo dewizowe (Dz. U. Nr 141, poz. 1178, z późn. zm.<sup>10</sup>). Generalny Inspektor może również zwrócić się do organu podatkowego lub organu kontroli skarbowej o zbadanie legalności pochodzenia określonych wartości majątkowych.

Wobec Generalnego Inspektora Informacji Finansowej nie stosuje się przepisów ograniczających udostępnianie danych objętych tajemnicą, z wyjątkiem informacji niejawnych. Organy informacji finansowej, pracownicy i osoby wykonujące czynności na rzecz jednostki Generalnego Inspektora są obowiązane zachować w tajemnicy informacje, z którymi zapoznały się w toku wykonywanych czynności. Zachowanie tajemnicy obowiązuje również po ustaniu zatrudnienia, a także wykonywania na jej rzecz czynności na podstawie umów prawa cywilnego.

Jeżeli podejrzenie popełnienia przestępstwa, o którym mowa w art. 165a lub art. 299 Kodeksu karnego, wynika z posiadanych przez Generalnego Inspektora informacji, ich przetworzenia lub analizy, Generalny Inspektor zawiadamia prokuratora o podejrzeniu popełnienia przestępstwa oraz jed-

nocześnie przekazuje mu pozyskane materiały. Jeżeli podstawą zawiadomienia była informacja przekazana przez instytucję obowiązaną lub jednostkę współpracującą, Generalny Inspektor odpowiada nie później niż w terminie 90 dni od uzyskania zawiadomienia.

Informacje zgromadzone w trybie i zakresie przewidzianym przepisami ustawy są udostępniane przez Generalnego Inspektora:

- sądom i prokuratorom na potrzeby postępowania karnego, na ich pisemny wniosek (prokurator może żądać od Generalnego Inspektora udostępnienia informacji chronionych prawem, w tym objętych tajemnicą bankową lub ubezpieczeniową w celu sprawdzenia danych zawartych w zawiadomieniu o podejrzeniu popełnienia przestępstwa prania pieniędzy i finansowania terroryzmu, także w postępowaniu sprawdzającym);
- ministrowi spraw wewnętrznych lub osobom przez niego upoważnionym – na pisemny i uzasadniony wniosek, w przypadku informacji otrzymanych od jednostek obowiązanych o transakcjach podejrzanych o pranie pieniędzy lub finansowanie terroryzmu za zgodą Prokuratora Generalnego;
- szefom: Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Centralnego Biura Antykorupcyjnego lub osób przez nich upoważnionych w zakresie ich kompetencji ustawowych – na pisemny i uzasadniony wniosek, w przypadku informacji otrzymanych od jednostek obowiązanych o transakcjach podejrzanych o pranie pieniędzy lub finansowanie terroryzmu za zgodą Prokuratora Generalnego;
- Generalnemu Inspektorowi Kontroli Skarbowej, dyrektorom izb skarbowych oraz dyrektorom urzędów kontroli skarbowej;
- Przewodniczącemu Komisji Nadzoru Finansowego lub osobom przez niego upoważnionym – wyłącznie w sprawach związanych z wykonywaniem nadzoru;
- dyrektorom izb celnych – wyłącznie w sprawach dotyczących egzekwowania długu celnego oraz należności podatkowych, wynikających z wymiany gospodarczej z zagranicą;
- Prezesowi Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej lub osobom przez niego upoważnionym – wyłącznie w sprawach związanych z wykonywaniem nadzoru nad działalnością spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych;
- Prezesowi Najwyższej Izby Kontroli – w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia postępowania kontrolnego.

Informacje związane z wprowadzaniem do systemu finansowego wartości majątkowych pochodzących z prania pieniędzy, a także finansowania terro-

ryzmu, mogą być udostępniane przez Generalnego Inspektora zagranicznym jednostkom analityki finansowej, na zasadzie wzajemności, w trybie określonym w dwustronnych porozumieniach zawartych przez Generalnego Inspektora, także za pomocą informatycznych nośników danych.

Banki, jak i inne instytucje finansowe podlegają kontroli w zakresie spełniania obowiązków przeciwdziałania praniu pieniędzy, którą sprawuje Generalny Inspektor Informacji Finansowej<sup>51</sup>. Kontrolę wobec instytucji finansowych mogą sprawować również:

- Narodowy Bank Polski – w odniesieniu do podmiotów prowadzących działalność kantorową,
- Komisja Nadzoru Finansowego,
- Krajowa Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa.

Wymienione instytucje przekazują plany kontroli GIFF w terminie dwóch tygodni od ich sporządzenia, a wyniki kontroli również w ciągu 14 dni od jej zakończenia. Nakładać kary pieniężne może GIIF<sup>52</sup>.

Wyniki kontroli dyrektor Departamentu Informacji Finansowej przekazuje w protokole pokontrolnym<sup>53</sup> w terminie 30 dni od zakończenia kontroli. W przypadku nieprawidłowości dyrektor może zwrócić się do instytucji obowiązanej o złożenie w wyznaczonym terminie dodatkowych wyjaśnień. Wówczas termin 30 dni na przekazanie protokołu pokontrolnego ulega wydłużeniu o okres od wysłania pisma dotyczącego nieprawidłowości do dnia otrzymania dodatkowych wyjaśnień. Bank, jako instytucja obowiązana może złożyć zastrzeżenia, co do protokołu pokontrolnego w terminie 14 dni do GIIF. Zastrzeżenia rozpatrywane są w ciągu 30 dni od daty ich otrzymania. Instytucja obowiązana ustosunkowuje się do wyników protokołu pokontrolnego poprzez podanie informacji o sposobie wykonania wniosków i zaleceń pokontrolnych lub przyczyn ich niewykonania wraz ze wskazaniem terminu ich wykonania (art. 25).

GIIF na drodze współpracy z „jednostkami współpracującymi” przesyła wyniki przeprowadzonych kontroli do organów sprawujących nadzór (w przypadku banków do Komisji Nadzoru Finansowego). W przypadku

<sup>51</sup> W praktyce kontrolę przeprowadza dwóch upoważnionych pracowników Departamentu Informacji Finansowej po okazaniu legitymacji służbowej i pisemnego upoważnienia.

<sup>52</sup> W przypadku utrudniania czynności kontrolnych GIIF może nałożyć na taką osobę grzywnę.

<sup>53</sup> Protokół pokontrolny zawiera: ustalenia stanu faktycznego, ocenę kontrolowanej działalności (stwierdzone nieprawidłowości i osoby za nie odpowiedzialne), wnioski i zalecenia pokontrolne.

stwierdzenia popełnienia przestępstwa informuje organ powołany do ścigania przestępstw lub wykroczeń.

Generalny Inspektor Informacji Finansowej może nakładać kary finansowe do 750.000 PLN na instytucje obowiązane, między innymi banki w przypadku, niedopełnienia obowiązku:

1. rejestracji transakcji i przekazywania GIIF dokumentów dotyczących tej transakcji lub przechowywania przez wymagany okres rejestru tych transakcji i dokumentów dotyczących tej transakcji,
2. przeprowadzenia analizy ryzyka w celu zastosowania odpowiednich środków bezpieczeństwa finansowego,
3. stosowania środków bezpieczeństwa finansowego,
4. przechowywania przez wymagany okres udokumentowanych wyników analizy,
5. zapewnienia udziału pracowników w programie szkoleniowym,
6. wykonania w terminie wniosku lub zalecenia pokontrolnego,
7. zakazu współpracy z bankiem fikcyjnym,
8. zamrażania wartości majątkowych osoby, grupy lub podmiotu oraz przekazywania informacji w tym zakresie GIIF.

Instytucje finansowe zajmujące się przekazami pieniężnymi podlegają karze 750.000 PLN w przypadku:

1. niezapewnienia gromadzenia pełnych informacji o zleceniodawcy przy realizacji przekazów pieniężnych również jako dostawca usług płatniczych,
2. braku skutecznej procedury pozwalającej na wykrycie braku informacji o zleceniodawcy,
3. nieinformowania Generalnego Inspektora o fakcie regularnego zaniebywania przekazywania wymaganych informacji o zleceniodawcy przez dostawcę usług płatniczych odbiorcy,
4. nieudzielania na zapytanie Generalnego Inspektora pełnej odpowiedzi dotyczącej informacji o zleceniodawcy towarzyszącej przekazom pieniężnym oraz nieprzekazywania na żądanie Generalnego Inspektora odpowiednich dokumentów.

Generalny Inspektor Informacji Finansowej może również nałożyć karę za brak szkoleń pracowników do wysokości maksymalnie 100.000 PLN. Przy ustalaniu wymiaru kar uwzględnia się:

- rodzaj i zakres naruszenia,
- dotychczasową działalność instytucji obowiązanej,
- możliwości finansowe.



Kary stanowią dochód budżetu państwa. Podczas kontroli można nałożyć tylko jedną karę.<sup>54</sup> Istnieje możliwość odwołania się od niej w terminie 14 dni od nałożenia do Ministra Finansów. Informację o nałożonej karze przekazuje się organowi nadzorującemu – w przypadku banków natomiast Komisji Nadzoru Finansowego.

Karom podlegają również osoby działające w imieniu lub interesie instytucji obowiązanej w wymiarze pozbawienia wolności do 3 lat<sup>55</sup>, gdy nie dopełniają obowiązku:

1. rejestracji transakcji, przekazania Generalnemu Inspektorowi dokumentów dotyczących tej transakcji lub przechowywania przez wymagany okres rejestru tych transakcji lub dokumentów dotyczących tej transakcji,
2. zachowania środków bezpieczeństwa finansowego zgodnie z procedurą wewnętrzną lub przechowywania informacji uzyskanych w związku ze stosowaniem środków bezpieczeństwa finansowego,
3. zawiadomienia Generalnego Inspektora o transakcji podejrzaney,
4. wstrzymania transakcji lub blokady rachunku,
5. wprowadzenia procedury wewnętrznej oraz
6. wyznaczenia osoby odpowiedzialnej za pełnienie obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy,
7. zakazu ujawniania osobom nieuprawnionym, posiadaczom rachunku lub osobom, których transakcja dotyczy informacji zgromadzonych zgodnie z upoważnieniem lub wykorzystywania tych informacji w inny sposób niezgodny z przepisami ustawy.

Inny wymiar kary, a mianowicie od 3 miesięcy do 5 lat został wymierzony w kierunku osób, które odmawiają przekazania Generalnemu Inspektorowi informacji lub dokumentów przekazują nieprawdziwe bądź zatajają prawdziwe dane dotyczące transakcji, rachunków, osób. W przypadku wyrządzenia znacznej szkody osoba taka podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. Ustawodawca nie podaje definicji znacznej szkody.

## 2.5. Wnioski

Zjawisko prania pieniędzy powstało w latach dwudziestych XX wieku, jako wynik legalizacji dochodów pochodzących z działalności przestępczej w Stanach Zjednoczonych. Samo określenie „pranie pieniędzy” pojawiło

<sup>54</sup> Kary nakładane w Polsce mają wymiar administracyjny.

<sup>55</sup> Jeżeli osoba taka działa w sposób nieumyślny podlega grzywnie.

się w latach siedemdziesiątych w związku ze sprawą Watergate. Pierwsze regulacje odnoszące się do analizowanego zjawiska, powstały w 1970 roku w Stanach Zjednoczonych w postaci aktu prawnego *The Bank Secrecy Act*. Regulacją poruszającą wyłącznie analizowany problem jest *Money Laundering Control Act* z 1986 roku. Na obszarze Unii Europejskiej pierwszy akt prawny powstał w 1980 roku w związku z wydaniem Zalecenia R80(10) przez Radę Europy w sprawie przeciwdziałania transferom i ukrywaniu środków z działalności przestępczej. Dotychczas powstały trzy dyrektywy odnoszące się do przeciwdziałania praniu pieniędzy, a mianowicie: Dyrektywa Rady Europy 91/308/EWG z dnia 10 czerwca 1991 roku w sprawie uniemożliwienia korzystania systemu finansowego w celu prania pieniędzy (I Dyrektywa *AML*), Dyrektywa 2001/97/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 4 grudnia 2001 roku zmieniająca Dyrektywę 91/308 EEC w sprawie przeciwdziałania korzystania z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu (II Dyrektywa *AML*), Dyrektywa 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu (III Dyrektywa *AML*). Zatwierdzony też został projekt IV Dyrektywy *AML*, na którego wdrożenie państwa członkowskie mają dwa lata.

Kolejne dyrektywy poszerzały katalog instytucji obowiązujących w wyniku wykorzystywania różnych podmiotów do legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Jednocześnie precyzowano definicje w celu ułatwienia ścigania analizowanego zjawiska. Środki należytej staranności opierające się na identyfikacji klienta następnie poszerzono o identyfikację beneficjenta rzeczywistego, gromadzenie danych na temat stosunków gospodarczych, i bieżący ich monitoring. Zastosowano odpowiednio wyłączenia przedmiotowe i podmiotowe ze stosowania środków należytej staranności. W związku z rozwojem nowych usług finansowych umożliwiono identyfikację klienta nie tylko przed nawiązaniem stosunków gospodarczych, ale również zastosowano wyjątki od tej reguły (w przypadku zagrożenia dla prowadzenia działalności, ubezpieczeń na życie, otwierania rachunków bankowych w przypadku nieprzeprowadzania transakcji do momentu weryfikacji po zakończeniu transakcji). Wprowadzono również wzmożone środki należytej staranności wobec nieobecnych klientów, ale następnie poszerzono ten katalog o bankowość korespondencyjną oraz osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne. Przy tym zastosowano zakaz zawierania stosunków gospodarczych z bankami fikcyjnymi oraz prowadzenia anonimowych rachunków i książeczek oszczędnościowych. Stopniowo wprowadzono również

obowiązek identyfikacji klientów kasyn i limit transakcji ponadprogowych w kwocie 2.000 EUR. W kolejnych dyrektywach powołano instytucję krajowej jednostki analityki finansowej i przypisano jej zadania oraz uprawnienia. Wprowadzono ochronę pracowników zgłaszających transakcje podejrzone oraz zakaz ujawniania informacji osobom trzecim o toczącym się postępowaniu o pranie pieniędzy. W związku z rozwojem działalności międzynarodowej Dyrektywa 2005/60/WE powołała obowiązek stosowania środków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy również w oddziałach, z tym że jeżeli są one mniej restrykcyjne to należy przyjąć przepisy prawa wspólnotowego lub ewentualne dodatkowe środki. Zastosowano również sankcje administracyjne wobec podmiotów nierealizujących obowiązków z zakresu przeciwdziałania praniu pieniędzy. Jednocześnie zaznaczono, że instytucja obowiązana nie ponosi odpowiedzialności wobec osób oskarżonych o pranie pieniędzy. Zalecenia w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy wystosował również Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego.

Istnieją instytucje międzynarodowe, których celem jest przeciwdziałanie praniu pieniędzy. Grupa Specjalna do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (ang. *Financial Action Task Force – FATF*) jest jedyną organizacją zajmującą się tym zjawiskiem. Najważniejszymi i jednocześnie w późniejszym okresie implementowanymi rekomendacjami w dyrektywach oraz przepisach krajowych jest 40 Zaleceń *FATF*. Na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej działa ciało regionalne *FATF*, a mianowicie Komitet Specjalny Ekspertów Rady Europy do spraw Oceny Środków Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy w krajach Europy Środkowo-Wschodniej (Komitet *MONEYVAL*). Polska nie jest członkiem *FATF*, natomiast wchodzi w skład członków Komitetu *MONEYVAL*. Dla usprawnienia pracy krajowych jednostek analityki finansowej powstała Grupa Egmont do spraw Jednostek Wywiadu Finansowego.

Początki polskiego ustawodawstwa w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy przypadły na rok 1989, kiedy to uchwalono ustawę Prawo bankowe. Na jej podstawie wydano Zarządzenie nr 16/92 przez Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 1 października 1992 roku w sprawie zasad postępowania banków w razie ujawnienia okoliczności wskazujących na lokowanie dochodów lub mienia pochodzącego z działalności niezgodnej z prawem lub mających związek z przestępstwem. Pierwsza regulacja dotycząca wyłącznie problemu prania pieniędzy pojawiła się w 2000 roku, a była nią ustawa z dnia 16 listopada 2000 roku o przeciwdziałaniu wprowadzeniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł. W związku ze zmianami dyrektyw ustawa przeszła największe zmiany podczas jej nowelizacji z dnia 25 czerwca 2009 roku.

W ostatnim czasie ze względu na zmiany rynkowe miała miejsce nowelizacja rekomendacji FATF, a ponadto powstał projekt IV Dyrektywy *AML*.

Po pierwsze zwraca się uwagę na stosowanie podejścia opartego na ryzyku. W badaniach przeprowadzonych przez Deloitte<sup>56</sup> na zlecenie Komisji Europejskiej stwierdzono dużą różnorodność środków stosowanych przez poszczególne kraje, co może utrudniać przestrzeganie prawa w wymiarze transgranicznym. *FATF*<sup>57</sup> również zwraca również uwagę na konieczność uwzględnienia oceny ryzyka na szczeblu ponadnarodowym. W tym celu rodzą się pomysły publikowania tzw. wytycznych branżowych mających zawierać informacje niezbędne przede wszystkim dla sektora finansowego. Procedury powinny być adekwatne do wielkości i charakteru danego podmiotu.

W nowych standardach FATF proponuje się rozwiązanie problemu klasyfikacji przestępstw podatkowych. Ten charakter przestępstw traktuje się jako przestępstwa źródłowe prania pieniędzy<sup>58</sup>. Brak jest jednocześnie wytycznych w tym zakresie.

Zmiany zawarte w IV Dyrektywie dotyczą rozszerzenia podmiotowego na wszystkich pośredników działających w imieniu instytucji kredytowych i finansowych, w szczególności w sytuacji świadczenia transgranicznych usług finansowych oraz podmiotów prowadzących działalność w zakresie gier hazardowych. Dotychczasowa dyrektywa (art. 2 ust. 2) zezwala państwom członkowskim na podjęcie decyzji dotyczącej wyłączenia osób prawnych i fizycznych prowadzących działalność finansową sporadycznie lub w ograniczonym zakresie przy niewielkim ryzyku prania pieniędzy. Ze względu na zmiany w Rekomendacjach *FATF* wskazuje się, iż w szczególności przekazywanie pieniędzy lub wartości nie powinno być objęte takimi wyłączeniami. Pojawiały się ponadto pomysły wycofania się z wyłączenia banków centralnych z zakresu stosowania dyrektywy. Miałoby to na celu między innymi ochronę ich niezależności.

Badanie przeprowadzone przez Deloitte zwraca uwagę na potrzebę zmniejszenia wartości progu transakcji ponadprogowych (obecnie 15.000 EUR) w odniesieniu do transakcji przeprowadzanych sporadycznie. Jednocześnie proponuje się zmniejszenie progu 1.000 EUR w przypadku elektronicznych przekazów pieniężnych. IV Dyrektywa *AML* obniża próg

<sup>56</sup> Financial Action Task Force (2012), *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation – the FATF Recommendations*, Paris.

<sup>57</sup> Financial Action Task Force (2012), *International Standards...*

<sup>58</sup> D. Sanhye (2012), *Revised FATF Recommendations – rethinking the way to conduct AML/CFT risk assessment*, Thomson Reuters.

transakcji ponadprogowych do 7.500 EUR wobec podmiotów prowadzących handel towarami i przyjującymi zapłatę w gotówce. Zmiany te nie są uzasadnione, bowiem stosowanie standardowego limitu jednolitego dla wszystkich krajów budzi wątpliwości ze względu na ich różny poziom zamożności. W zaistniałej sytuacji takie rozwiązanie staje się nieefektywne.

Celem ułatwienia identyfikacji klientów proponuje się harmonizację dokumentów tożsamości. Dotychczas stosowane regulacje nie zawierają sprecyzowanych obowiązków podmiotów oferujących usługi outsourcingu.

Rozwój nowoczesnych technologii powoduje tworzenie coraz to nowszych metod płatności. Obecnie w sytuacji braku kontaktu z klientem „twarzą w twarz”, transakcje takie traktowane są, jako te o podwyższonym ryzyku. Proponuje się, zatem analizę czynników związanych z ryzykiem klienta (geograficznym, produktu/usług lub kanału dostawy). Takie podejście jednocześnie hamowałoby rozwój nowych metod płatności.

Ocena ryzyka zgodnie z zapisami IV Dyrektywy ma odbywać się na trzech poziomach: europejskim, krajowym oraz instytucjonalnym.

Niektóre kraje stosują pełne zwolnienie ze stosowania środków należytej staranności wobec podmiotów, które powinny podlegać uproszczonym środkom. Zwraca się uwagę na błędne interpretowanie przepisów w tym zakresie. W zaistniałej sytuacji wskazuje się na potrzebę stworzenia katalogu uproszczonych środków należytej staranności. Przy zawieraniu stosunków gospodarczych z instytucjami finansowymi i kredytowymi wskazuje się na konieczność oceny stosowania podejścia opartego na ryzyku, a nie grupowego wyłączenia jak jest obecnie stosowane. Taka sytuacja umożliwiła rzeczywistą ocenę instytucji finansowej pod względem ryzyka prania pieniędzy. W związku z tym klienci i produkty obniżonego ryzyka, czyli organy administracji rządowej, instytucje finansowe, czy niskoskładkowe polisy nie podlegają wyłączeniom.

Obecnie funkcjonująca dyrektywa w odniesieniu do osób zajmujących eksponowane stanowiska polityczne stosuje kryterium miejsca zamieszkania w innym państwie członkowskim lub w państwie trzecim. W zaistniałej sytuacji pojawia się potrzeba uwzględnienia krajowych osób zajmujących eksponowane stanowiska polityczne. Jednocześnie pozyskiwanie informacji w tym zakresie wymaga korzystania z kosztownych baz danych. Wskazuje się na trudności w interpretacji definicji członków rodziny i bliskich współpracowników. Okres jednego roku po odejściu ze stanowiska jako moment, gdy dana osoba przestaje stanowić ryzyko z tego tytułu, co może budzić pewne zagrożenie. Zwraca się jednocześnie uwagę na potrzebę włączenia przepisów dotyczących ubezpieczeń na życie w tym zakresie. Definicja zwierzchni-

ków najwyższego szczebla nie obejmuje wpływu podległych pracowników na niskim szczeblu decyzyjnym. W IV Dyrektywie AML osoby zajmujące ekspozowane stanowiska polityczne zostały podzielone na: zagraniczne, krajowe i międzynarodowe. Okres badania został wydłużony do 18 miesięcy z dotychczasowego roku.

Kolejnym problemem jest definicja beneficjenta rzeczywistego. Pojawiły się pomysły dotyczące obniżenia progu traktowania danego klienta jako beneficjenta rzeczywistego z 25% do 20%. Taka redukcja podniosłaby znacznie koszty analiz przy braku jednoczesnych korzyści z tego zakresu. Pojawiały się również rozbieżności w samej definicji. Niektóre kraje uwzględniają inne podmioty posiadające przynajmniej 25% „klienta”. Różnice te mogą zaburzać procesy identyfikacyjne. *FATF* w zaistniałej sytuacji zwraca uwagę na potrzebę identyfikacji i weryfikacji beneficjenta rzeczywistego do poziomu osoby fizycznej posiadającej udziały własnościowe lub sprawującej kontrolę za pomocą innych środków. Jeżeli jest to niemożliwe to postępowanie powinno zakończyć się na ustaleniu tożsamości osoby fizycznej sprawującej stanowisko najwyższego szczebla. Przy przedstawionym procesie dotyczącym pozyskiwania informacji o beneficjencie rzeczywistym zwraca się uwagę na trudności w pozyskiwaniu danych. W tym celu instytucje finansowe kierują prośby o podjęcie inicjatyw publicznych w tym zakresie, tym bardziej że Rezolucja Parlamentu Europejskiego<sup>59</sup> podejmuje kwestię walki z przedsiębiorstwami fikcyjnymi. *FATF* wprowadza wymóg ujawniania przez powierników swojego statusu w przypadku nawiązywania stosunków gospodarczych z instytucjami obowiązany.

Dąży się do uwzględnienia zmian i ich kompatybilności w zakresie transgranicznych przepływów pieniężnych. Dotychczas nie odnoszono się do definicji grupy kapitałowej. IV Dyrektywa po raz pierwszy wprowadza pojęcie grupy, wskazuje na potrzebę wymiany informacji w jej obszarze i wprowadzenie procedur ogólnogrupowych.

Analizowane dane, jak i ich dostępność wskazują na problem spójności danych statystycznych dotyczących raportów o transakcjach podejrzanych. W zaistniałej sytuacji należy zwrócić uwagę na: terminowość przesyłanych danych, formę publikacji, jak i potrzebę tworzenia wiarygodnych porównywalnych statystyk w tym zakresie. Ponadto zapisano wyraźny wymóg przekazywania raportów dotyczących transakcji do krajowych jednostek analityki finansowym w państwie przyjmującym.

<sup>59</sup> Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 15 września 2011 r. w sprawie wysiłków Unii Europejskiej w walce z korupcją.

Dotychczasowe doświadczenia wskazują na trudności w zakresie współpracy pomiędzy krajowymi jednostkami analityki finansowej i wymiany informacji między nimi. Wynika to z różnych uwarunkowań prawnych w tym zakresie. Jednym z rozwiązań mogłoby być wprowadzenie europejskiej jednostki analityki finansowej lub współpracy w ramach platformy. IV Dyrektywa AML zachęca do współpracy między instytucjami i wymiany informacji poprzez FIU.net. Wdrożenie takiego rozwiązania dawałoby lepsze efekty w związku z funkcjonowaniem usług e-bankowości o zasięgu międzynarodowym.

Pojawiła się ponadto potrzeba tworzenia ogólnogrupowych programów przeciwdziałania praniu pieniędzy. Wprowadzenie takich zmian sugeruje Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego. Program powinien również uwzględniać politykę i procedury w zakresie przekazywania informacji wewnątrz grupy. Aby ułatwić taki proces, należałoby wdrożyć przepisy w zakresie możliwości przepływu danych.

Pewnym pomysłem w związku z funkcjonowaniem międzynarodowej działalności finansowej jest umożliwienie organom państwa przyjmującego nakładanie sankcji oraz zakazanie prowadzenia działalności w sytuacji niwdrożenia lub nierealizowania procedur w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Badanie przeprowadzone przez Deloitte wskazuje na dużą różnorodność przepisów w zakresie stosowania sankcji za nieprzestrzeganie regulacji dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy. Komunikat z 2010<sup>60</sup> przedstawiony przez Komisję zwraca uwagę na potrzebę harmonizacji polegającą na określeniu minimalnych wspólnych przepisów, które miałyby być zastosowane przez kraje członkowskie. Takie rozwiązanie pozwoli zlikwidować powstałe dysproporcje. Jednocześnie FATF zwraca uwagę na potrzebę odpowiedzialności ponoszonej przez dyrektorów i kontrolerów zajmujących się przeciwdziałaniem praniu pieniędzy. Proponuje się nie tylko stosowanie sankcji wobec podmiotów finansowych, ale również osób odpowiedzialnych za realizację obowiązków w tym zakresie. Proponowana forma kar mogłaby mieć wymiar administracyjny, cywilny lub finansowy. Zgodnie z treścią art. 56 IV Dyrektywy przepisy krajowe powinny sankcjonować systematyczne uchybienia instytucji obowiązanych w realizacji środków należytej staranności, zgłaszaniu transakcji podejrzanych, prowadzeniu rejestrów oraz kontroli wewnętrznych. Sankcje natomiast powinny obejmować co najmniej wobec:

<sup>60</sup> Wzmocnienie systemów sankcji w branży usług finansowych, COM (2010) 716 wersja ostateczna, 8 grudnia 2010 r.

- osób fizycznych i prawnych:
  - oświadczenie publiczne wskazujące osoby fizyczne lub prawne oraz naturę naruszenia;
  - zaprzestanie danego działania i zaniechania powtarzania tego działania;
  - administracyjne sankcje pieniężne w wysokości dwukrotnej kwoty zysków otrzymanych lub strat unikniętych w wyniku naruszenia w przypadkach, w których możliwe jest ich określenie;
- osób prawnych:
  - wycofanie zezwolenia;
  - administracyjne sankcje pieniężne w wysokości do 10 % całkowitego rocznego obrotu danej osoby prawnej za poprzedni rok obrotowy;
- osób fizycznych:
  - tymczasowy zakaz pełnienia funkcji w instytucjach wobec jakiegokolwiek członka organu zarządzającego podmiotem zobowiązanym pociągniętego do odpowiedzialności;
  - administracyjne sankcje pieniężne w wysokości do 5 000 000 EUR lub, w przypadku państw, w których euro nie jest oficjalną walutą, w wysokości odpowiedniej kwoty w walucie krajowej na dzień wejścia w życie dyrektywy.

Pojawiają się trudności w określeniu osoby odpowiedzialnej. Wynika to przede wszystkim z dużej rozpiętości począwszy od pracowników departamentów przeciwdziałania praniu pieniędzy, a na samym członku zarządu kończąc. Rozmyta odpowiedzialność w efekcie może rodzić problemy z określeniem winnego.

Obecnie każdy z krajów członkowskich tworzy własną listę państw równoważnych. Pomiędzy poszczególnymi regulacjami krajowymi istnieją znaczne różnice w tym obszarze. Zasadniczym byłoby zatem stworzenie jednolitej listy państw równoważnych niezbędnych do oceny ryzyka prania pieniędzy w szczególności w sytuacji zawierania relacji w ramach bankowości korespondencyjnej.

Dotychczasowe badania przeprowadzone przez Komisję Europejską<sup>61</sup> wskazują na ochronę danych osobowych, jako główny czynnik mający wpływ na politykę banków w zakresie realizacji obowiązków dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy na szczeblu grupy kapitałowej. Utrudnione jest

<sup>61</sup> Sprawozdanie na temat poufności i ochrony danych w działalności jednostek analityki finansowej, [http://ec.europa.eu/internal\\_market/company/financial-crime/index\\_en.htm#fiu-report-money](http://ec.europa.eu/internal_market/company/financial-crime/index_en.htm#fiu-report-money)



jednocześnie przekazywanie informacji w tym zakresie. Opinia 14/2011<sup>62</sup> przedstawiona przez Grupę Roboczą do spraw Ochrony Danych zawiera wezwanie do stworzenia systemów udostępniania danych w technologii *push*<sup>63</sup>. Ponadto podejmuje kwestie związane z oceną modelu zarządzania ryzykiem globalnym pod kątem prywatności oraz segmentacyjnego zarządzania ryzykiem na szczeblu lokalnym.

W dalszej przeanalizowano modele nadzoru bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w celu zidentyfikowania elementów wpływających na jego efektywność.

---

<sup>62</sup> Opinia 14/2011 w sprawie problemów ochrony danych związanych z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, 01008/2011/EN, WP 186, 13 czerwca 2011 r., [http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2011/wp186\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2011/wp186_en.pdf)

<sup>63</sup> Automatyczne przesyłanie informacji do odbiorców.

## Modele regulacji przeciwdziałania praniu pieniędzy

---

Rozdział został poświęcony analizie modeli regulacji dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy. Zaprezentowano model nadzoru bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy H. Gnutzmann'a, B. Unger oraz K. McCarthy'ego, dotyczący oddziaływania wielkości populacji danego kraju oraz jego zamożności na stosowaną politykę dotyczącą zapobiegania analizowanemu zjawisku. Poddano analizie również wpływ międzynarodowych przepływów środków uzyskiwanych w sposób niezgodny z prawem. Następnie wzięto pod uwagę, zgodnie z modelem zaproponowanym przez D. Masciandaro, stosowaną politykę międzynarodową oraz sankcje nakładane za niestosowanie się do ogólnie obowiązujących przepisów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Ze względu na zmiany będące efektem ogólnoswiatowych tendencji dotyczących zwalczania analizowanego zjawiska porównano dwa podejścia, a mianowicie dawniej obowiązujące podejście oparte na regulach z obecnie stosowanym podejściem opartym na ryzyku.

W dalszej części rozdziału przedstawiono dwa modele dotyczące zachowania instytucji finansowych w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Pierwszym z nich jest model efektywnego regulatora D. Masciandaro odnoszący się do strategii obieranych przez banki w sytuacji pełnej informacji posiadanej przez regulatora lub jej braku. Drugim natomiast jest model „płaczącego wilka” (ang. *crying wolf model*) obrazujący wpływ stosowanych kar finansowych wobec banków za nieprzestrzeganie przepisów i obowiązków dotyczących przeciwdziałania zjawisku prania pieniędzy na wolumen raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych do krajowych jednostek analityki finansowej.

Analiza modeli skłoniła do postawienia następującej hipotezy: Im bardziej restrykcyjne przepisy w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy skierowane do sektora bankowego, tym więcej raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych jest przez banki.

### 3.1. Modele nadzoru bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy

#### 3.1.1. Model nadzoru bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy H. Gnutzmann'a, B. Unger i K. McCarthy'ego

Pierwszą grupę modeli dotyczących nadzoru w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy stanowią modele analizy czynników związanych ze stosowaną polityką. Jednym z nich jest model zaproponowany przez H. Gnutzmann'a, B. Unger i K. McCarthy'ego<sup>1</sup>, którzy odnieśli się do zjawiska prania pieniędzy z perspektywy makro. Przedstawili analizowany problem dla rynku kryminalnego. Głównym celem podmiotów trudniących się legalizacją dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem jest maksymalizacja zysku. Założyli przy tym, iż zysk może być skonsumowany wyłącznie raz oraz że bez zjawiska prania pieniędzy nie można dokonywać samej przestępczości bazowej. W swoich badaniach wykorzystali model Leontiefa, gdzie do czynników wpływających na wartość gotówki faktycznie poddanej procesowi prania, należą dostępne środki finansowe oraz „praca”. Funkcja kosztów kryminalnej działalności zależy od „wynagrodzeń” przestępców ( $w$ ) i kosztów prania pieniędzy ( $p_l$ ) i wynosi:  $c(x_c) = (w + p_l)x_c$ . Podmioty trudniące się analizowaną działalnością są biorcami cen. Złożyli przy tym, że funkcja podaży jest doskonale elastyczna. Cena przestępstw pierwotnych wynikająca ze skończonej i niezerowej działalności przestępczej wynosi  $p_c = w + p_l$ . Popyt na dobra będące wynikiem nielegalnej działalności przyjmuje postać funkcji malejącej wraz ze wzrostem ceny. Każdy konsumuje tę samą liczbę dóbr mających pochodzenie niezgodne z prawem. Funkcja popytu zależy również od wielkości populacji.

Optymalna liczba przestępstw w warunkach równowagi przy porównaniu funkcji popytu z funkcją podaży wynosi:

$$q_c^* = s_i(A - [w + p_l]),$$

gdzie:

$q_c^*$  – optymalna liczba przestępstw w warunkach równowagi,

$A$  – stała,

$w$  – „wynagrodzenia” przestępców,

$p_l$  – pozostałe koszty prania pieniędzy,

$s_i$  – wielkość populacji.

<sup>1</sup> H. Gnutzmann, K.J. McCarthy, B. Unger (2010), *Dancing with the Devil: Country Size and the Incentive to Tolerate Money Laundering*, „International Review of Law and Economics”, no. (30), 3, s. 244–252.

Łączna przestępczość wzrasta w większych krajach (w związku z wyższym popytem), a obniża się w wyniku wzrostu kosztów prania.

Przy założeniu minimalizacji kosztów dóbr wytwarzanych na rynku kryminalnym każde środki pochodzące z działalności nielegalnej ( $q_c^*$ ) muszą zostać poddane praniu pieniędzy ( $q_l^*$ ), zatem  $q_c^* = q_l^*$ .

Łączne przychody z rynku prania pieniędzy wynoszą:

$$R_{l,i}(q_l; p) = q_l \left[ A - w - \frac{q_l}{s_i} \right].$$

Część z tych przychodów może być przejęta przez państwo w sposób pośredni lub bezpośredni. Wpływają one na poziom tolerancji społecznej wobec prania pieniędzy. W związku z obecnością na rynku analizowanego zjawiska pojawia się jednak koszt społeczny określony funkcją  $K$ , który jest proporcjonalny do skali przestępczości. Koszt ten ponoszony jest tylko w krajach, w których ma miejsce przestępstwo bazowe. Zadaniem regulatora jest wybór pomiędzy przychodami wynikającymi ze stosowania luźnej polityki w zakresie prania pieniędzy i kosztami społecznymi, zatem:

$$\max \phi(q_i) = R(q_{l,i}) - K(q_{l,i}),$$

gdzie:

$R(q_{l,i})$  – przychody z tytułu prania pieniędzy,

$K(q_{l,i})$  – koszty społeczne z tytułu przestępstw bazowych.

Optymalna ilość pranych pieniędzy wynosi:

$$q_{l,i}^* = \frac{s_i}{2}(A - w - c).$$

W przypadku zamkniętej gospodarki, polityka rządu dotycząca tolerancji wobec prania pieniędzy staje się mniej restrykcyjna wraz ze wzrostem populacji. Wynika to z tego, że większa liczba osób zwiększa popyt, a tym samym bardziej korzystny jest wzrost przestępczości przy jednoczesnym wzroście kosztów społecznych.

W przypadku gospodarki otwartej istnieje  $k$  krajów z udziałem populacji  $s_1, s_2, \dots, s_k$ . Każdy kraj jest niezależny w ustalaniu swojej polityki przeciwdziałania praniu pieniędzy (wartość pranych pieniędzy, które rząd toleruje wynosi  $q_{l,i}$ ). Ponieważ świadczenie usług o charakterze prania pieniędzy ma charakter transgraniczny, skutkuje to efektem spirali. Szczególnie analizowane zjawisko będzie popularne w małych krajach, bowiem ich udział w przestępczości międzynarodowej jest znikomy.

Model dla gospodarki otwartej opiera się na modelu Cournota. Wykorzystywana jest równowaga Nasha dla strategii  $(q_1, \dots, q_k)$ , w których państwo może zmieniać swoją politykę w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy bez pogorszenia swoich wypłat. Jeżeli jako  $Q^{-i}$  oznaczone zostanie skumulowana wartość pranych pieniędzy z wyłączeniem kraju  $i$ -tego, to maksymalizacja zysku z tytułu analizowanego zjawiska wynosi:

$$\max SWF_i = [A - w - (Q^{-i} + q_{i,l})]q_{i,l} - K[s_i(Q^{-i} + q_{i,l})],$$

gdzie:

$A$  – stała,

$w$  – „wynagrodzenia” przestępców,

$q_{i,l}$  – wartość pranych pieniędzy w kraju  $i$ -tym,

$Q^{-i}$  – skumulowana wartość pranych pieniędzy z wyłączeniem kraju  $i$ -tego,

$K$  – koszty społeczne przestępstwa bazowego,

$s_i$  – rozmiar populacji kraju  $i$ -tego.

Biorąc pod uwagę politykę stosowaną przez inne kraje, optymalna wartość pranych pieniędzy w kraju  $i$ -tym wynosi:

$$q_i^* = \frac{A - w - s_i c - Q^{-i}}{2}.$$

Im większy jest kraj, tym wyższy krańcowy koszt prania pieniędzy (więcej przestępczości kreowanej jest w kraju niż zagranicą) i niższa wartość środków wypływających zagranicę.

W modelu Cournota wybór stosowanej polityki wobec prania pieniędzy traktowany jest jako strategiczny substytut. Oznacza to, że jeżeli jeden kraj rozluźnia politykę, inne będą ją zaostrzały. Przy zachowaniu *ceteris paribus* im niższy koszt prania pieniędzy, tym mniejszy jest przychód z analizowanego zjawiska.

Łączny rozmiar zjawiska prania pieniędzy nie jest zatem efektem wielkości krajów. Innymi słowy istnienie małych krajów nie zmienia skali zjawiska, ale jedynie jego przepływ między państwami.

Przedstawiony model zakłada wzrost przestępczości bazowej w większych krajach. Sytuacja taka wynika ze wzrostu popytu na dobra kryminalne. Dowodem na taki stan rzeczy może być sytuacja np. w Stanach Zjednoczonych i Rosji, gdzie odnotowuje się duży udział przestępstw. Jednocześnie należy podkreślić wpływ kosztów tej przestępczości. Towary i usługi będące efektem działalności organizacji przestępczych przynoszą przychód w formie gotówki. Jednak gotówka pochodząca z nielegalnej działalności może

być wydatkowana na dobra konsumpcyjne w ograniczonym zakresie, bowiem nadmierne bogacenie się w stosunku do możliwości uzyskiwania legalnych dochodów może budzić zainteresowanie organów sprawiedliwości. W efekcie dane środki finansowe muszą podlegać procesowi prania pieniędzy. Opłacalność działalności przestępczej spada wraz ze wzrostem kosztów wynikających z legalizacji dochodów pochodzących z prania pieniędzy. Jednocześnie zwraca się uwagę na koszty ponoszone przez społeczeństwo. W praktyce koszty te występują tylko w krajach, gdzie ma miejsce przestępstwo źródłowe. Samo zjawisko prania pieniędzy nie rodzi bezpośrednio kosztów społecznych, może natomiast przyczynić się do rozwoju gospodarczego danego kraju. Przedstawiony model wskazuje na to, że w przypadku gospodarki zamkniętej polityka rządu w związku z ponoszonymi kosztami społecznymi oraz otrzymywanymi przychodami z tytułu prania pieniędzy staje się mniej restrykcyjna wraz ze wzrostem populacji. Jednak w praktyce zależy to od kosztów i przychodów jednostkowych analizowanego zjawiska. Jeżeli koszty są zbyt wysokie, wówczas opłacalność zjawiska będzie bardzo niska. W przypadku dużych krajów środki finansowe pochodzące z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem rzadko wypływają poza granice kraju (przypadek Stanów Zjednoczonych przedstawiony w rozdziale 1.4.2, gdzie połowa pranych pieniędzy pozostaje w kraju), co wynika ze wzrostu możliwości ich ukrycia.

W przypadku małej gospodarki otwartej zachodzi nieco inna zależność. Im dany kraj jest większy, tym bardziej rosną jego koszty społeczne z tytułu przestępczości bazowej. Tak jak zostało wspomniane mniej środków ze względu na możliwość ich legalizacji w kraju wypływa za granicę, czyli wzrastają przychody z prania pieniędzy. Jednocześnie rosną koszty społeczne bowiem w większych krajach więcej przestępstw ze względu na ich rynek zbytu (np. działalność narkotykowa) znajduje swoich odbiorców. W przypadku wzrostu możliwości legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, koszt prania pieniędzy ponoszony przez organizacje przestępcze będzie spadał. Autorzy nie zakładają, że niższy koszt prania pieniędzy przyczynia się do rozwoju działalności przestępczej. W efekcie powoduje to wzrost pranych pieniędzy, ale i kosztów społecznych. Podkreśla się, że łączny rozmiar zjawiska nie jest efektem wielkości krajów. Małe kraje i prowadzona przez nie polityka w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy nie zmienia wartości zjawiska, wpływa natomiast na przepływ środków finansowych między krajami. Przedstawione statystyki wskazują na faktyczny napływ środków z tytułu prania pieniędzy do oaz podatkowych. W praktyce duże kraje zainteresowane będą pozostawieniem brudnych pieniędzy na ich obszarze, bowiem to one ponoszą koszty przestępczości bazowej. W efekcie

mogą wywierać presje na mniejsze kraje w zakresie zaostrzenia polityki dotyczącej przeciwdziałania praniu pieniędzy, przy jednoczesnym rozluźnieniu własnej. Małe kraje stają się konkurencją dla dużych jej odpowiedników na rynku prania pieniędzy. One to bowiem nie ponoszą kosztów społecznych z tytułu przestępstw bazowych, zatem skłonne są do pozyskiwania środków pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. W zaistniałej sytuacji niepoprawnym wydaje się stwierdzenie, że wielkość kraju nie wpływa na zjawisko. Im bowiem większy kraj, tym bardziej rozwinięty rynek towarów i usług o pochodzeniu kryminalnym, jednocześnie rosną przychody z tego rynku, a zatem i środki finansowe wymagające dokonania legalizacji. W efekcie wielkość kraju wpływa na wartość zjawiska prania pieniędzy, stosowaną politykę oraz poziom konkurencyjności na rynku usług prania pieniędzy.

### 3.1.2. Model międzynarodowego nadzoru bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy D. Masciandaro

Kolejnym modelem dotyczącym stosowanej polityki przeciwdziałania praniu pieniędzy jest model zaproponowany przez D. Masciandaro<sup>2</sup>. Każdy regulator jest świadom popytu na pranie pieniędzy na określonym poziomie ( $x^d$  – popyt na pranie pieniędzy), na łączną wartość  $W$ . Zakłada przy tym, iż rynek jest kierowany popytem na dane dobro. Każde potencjalne rozluźnienie regulacji jest charakterystyczne dla małych krajów. Regulator zatem decyduje o wartości pranych pieniędzy ( $Q$ , gdzie  $0 < Q < W$ ). Optymalny wybór analizowanego zjawiska zależy od stopnia rozluźnienia polityki w tym zakresie. Funkcja wypłat ( $U$ ) regulatora dla niezalegalizowanych środków wynosi 0. Z drugiej strony każde wyprane środki finansowe dają pozytywne efekty dla gospodarki, jeżeli ta nie posiada zasobów naturalnych. Zakłada się zatem, że im niższy dochód narodowy i wyższy udział sektora finansowego, tym większa jest skłonność do oferowania usług w zakresie prania pieniędzy. Oczekiwane zyski z tego tytułu D. Masciandaro nazywa „luźnymi krajowymi dochodami” (ang. *laxity national benefits*). Pranie pieniędzy przynosi zysk regulatorowi ( $B$ ), na który wpływa oczekiwana stopa zwrotu dla regulatora z tytułu dopuszczenia usług prania pieniędzy.

Napływ środków finansowych z szarej i czarnej gospodarki skutkuje wzrostem aktywności sektora finansowego, a w konsekwencji wzrostem mnożnika

<sup>2</sup> D. Masciandaro, (2004), *Combating Black Money: Money Laundering and Terrorism Finance, International Cooperation and the G8 Role*, „Universita di Lecce Economics Working Paper” No. 56/26.

kreacji pieniądza. Ponadto bardzo restrykcyjne regulacje prowadzą do stosowania się do przepisów przez instytucje obowiązane.

Jeżeli pranie pieniędzy nie rodziłoby kosztów, wówczas wszystkie nielegalne środki byłyby temu poddawane, ale w praktyce tak nie jest. Regulator może ponieść koszty utraty reputacji ( $c > 0$ ). Ponadto wzrasta przestępczość bazowa, podnosząc poprzez to koszty krajowej przestępczości ( $\varphi > 0$ ). Elektorat jest bardziej wrażliwy na koszty przestępczości bazowej, niż utraty reputacji.

Luźne regulacje mogłyby zwiększyć ryzyko społeczne, gospodarce i polityczne dla całej międzynarodowej społeczności. Kraje stosujące taką politykę mogą ponieść międzynarodowe sankcje finansowe ( $S$ ) z prawdopodobieństwem ( $p_s$ ). Wartość sankcji, aby były skuteczne, musi być co najmniej równa wartości pranych pieniędzy. W rzeczywistości powiększona jest ona o koszty społeczne, zatem przyjmuje się, iż jest równa kwadratowi wartości pranych pieniędzy. Należy ponadto uwzględnić koszty polityczne z tytułu nałożenia przez międzynarodową społeczność sankcji na dany kraj. Parametr  $t$  uwzględnia chęć nakładania kar. Można go interpretować jako współczynnik surowości nakładanych sankcji za pranie pieniędzy.

Regulator nie jest narażony na ryzyko prania pieniędzy. Stosowane regulacje nie opierają się na maksymalizacji użyteczności społecznej, a na analizie politycznych zysków i strat. Funkcja użyteczności regulatora przybiera zatem następującą postać:

$$E(U) = (1 - p_s)(B - C) - p_s(C + S),$$

gdzie:

$p_s$  – prawdopodobieństwo nałożenia sankcji przez organizacje międzynarodowe,

$B$  – łączny zysk z istnienia zjawiska prania pieniędzy w danym kraju otrzymywany przez regulatora,

$C$  – łączny koszt istnienia zjawiska prania pieniędzy w danym kraju ponoszony przez regulatora,

$S$  – wartość nakładanych sankcji przez organizacje międzynarodowe.

D. Masciandaro zakłada zatem, że funkcja użyteczności regulatora jest wynikiem prawdopodobieństwa nałożenia sankcji przez organizacje międzynarodowe, kosztów krajowej przestępczości bazowej oczekiwanej stopy zwrotu dla regulatora z tytułu dopuszczenia usług prania pieniędzy, surowości nakładanych sankcji za pranie pieniędzy na dany kraj oraz kosztów utraty reputacji i wynosi:



$$E(U) = (1 - p_s)(mQ - cQ - \varphi^2 Q) - p_s(cQ + \varphi^2 Q + tQ^2),$$

gdzie:

$p_s$  – prawdopodobieństwo nałożenia sankcji przez organizacje międzynarodowe,

$\varphi$  – koszt krajowej przestępczości bazowej.

$m$  – oczekiwana stopa zwrotu dla regulatora z tytułu dopuszczenia usług prania pieniędzy,

$c$  – koszt utraty reputacji,

$t$  – współczynnik surowości nakładanych sankcji za pranie pieniędzy na kraj,

$Q$  – wartość pranych pieniędzy.

Optymalny poziom rozluźnienia regulacji zależy przy zachowaniu *ceteris paribus* od specyficznych warunków rynkowych danego kraju i wynosi:

$$Q^* = \frac{m(1 - p_s) - c - \varphi^2}{2p_s t},$$

gdzie:

$Q^*$  – optymalny poziom podaży usług w zakresie prania pieniędzy, który jest równoznaczny z optymalnym poziomem rozluźnienia regulacji rynku finansowego.

Jeżeli  $Q^* > 0$ , to  $m(1 - p_s) - c - \varphi^2 > 0$ , wówczas zysk związany z praniem pieniędzy przy uwzględnieniu ryzyka nałożenia sankcji jest wyższy niż suma kosztów reputacji i rozwoju przestępczości źródłowej. Warunek taki D. Masciandaro nazywa warunkiem rozregulowania (ang. *laxity condition*).

Optymalna wartość pranych pieniędzy jest odwrotnie skorelowana z wartością sankcji międzynarodowych. Rozluźnienie regulacji jest natomiast według D. Masciandaro zależne od skłonności do stosowania sankcji międzynarodowych. Poziom rozluźnienia regulacji jest wynikiem oferowania usług w zakresie prania pieniędzy. Wzrost poziomu rozluźnienia regulacji wpływa na poziom kosztów utraty reputacji i kosztów przestępstw bazowych.

Model zaprezentowany przez D. Masciandaro opiera się na innych założeniach niż ten proponowany przez H. Gnutzmann'a, B. Unger i K. McCarthy'ego. W porównaniu do poprzedniego modelu zakłada się, że tylko małe kraje dążą do rozluźnienia polityki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Ponadto im wyższy jest poziom zamożności danego kraju oraz udział sektora finansowego, tym zjawisko prania pieniędzy jest bardziej rozwinięte. Jednocześnie podkreśla się wpływ aktywności sektora bankowego na mnożnik kreacji pieniądza. Regulator nie ponosi tylko kosztów społecz-

nych, lecz przede wszystkim koszty utraty reputacji na arenie międzynarodowej. Wprowadzone zostało założenie o wysokości sankcji, skutecznych tylko i wyłącznie wówczas, gdy stanowią one odpowiednik sumy wartości pranych pieniędzy oraz kosztów społecznych. Regulator, w przeciwieństwie do modelu zaprezentowanego przez H. Gnutzmann'a, B. Unger oraz K. McCarthy'ego, nie działa dla maksymalizacji politycznych zysków, przy czym podkreśla się że elektorat bardziej wrażliwy jest na skalę przestępczości bazowej niż na koszty utraty reputacji.

D. Masciandaro wskazuje również na optymalny poziom oferowanych usług prania pieniędzy. W przypadku pierwszego z modeli jest on zależny od wynagrodzeń, wielkości populacji danego kraju i kosztu społecznego. D. Masciandaro wskazuje natomiast na wpływ prawdopodobieństwa nałożenia sankcji przez organizacje międzynarodowe, oczekiwanej stopy zwrotu regulatora z tytułu dopuszczenia analizowanego zjawiska, kosztów utraty reputacji, surowości kar nakładanych za pranie pieniędzy na dany kraj oraz kosztów krajowej przestępczości bazowej.

W opisanym modelu podkreślona została waga polityki międzynarodowej w zakresie prania pieniędzy oraz stosowanych sankcji za jej nierealizowanie. W praktyce oba z wymienionych czynników nie mają bezpośredniego wpływu na funkcjonowanie instytucji finansowych, jednak w sposób pośredni oddziałują na ryzyko ogólne (systemowe<sup>3</sup>), a w szczególności ryzyko polityczne oraz prawne. Wobec krajów, które zagrożone są ryzykiem prania pieniędzy stosowane są embarga oraz ograniczenia w obrocie kapitałem. W efekcie krajom takim nadany może być niższy rating przez instytucje ratingowe, co w efekcie obniża ocenę podmiotu finansowego (rating kraju, w którym podmiot ma siedzibę, nie może być niższy od ratingu instytucji finansowej<sup>4</sup>).

### 3.2. Podejście oparte na regułach a podejście oparte na ryzyku

Dotychczas ukształtowane zostały dwa podejścia stosowane w regulacjach dotyczących problemu ryzyka prania pieniędzy. Pierwsze z nich oparte jest na regułach (ang. *rule based approach*). Polega ono na dostarczaniu nadzorczy informacji o transakcjach podejrzanych na podstawie tak zwanych transakcji ponadprogowych (transakcje gotówkowe lub bezgotówkowe powyżej okre-

<sup>3</sup> A. Sopoćko (2005), *Rynkowe instrumenty finansowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 153.

<sup>4</sup> M. Górski (2009), *Rynkowy system finansowy*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

ślonego progu zapisanego w ustawie) oraz skonkretyzowanych działań zawartych w przepisach. We wspomnianym podejściu formułowany jest katalog wszystkich najbardziej prawdopodobnych sytuacji, w których może dochodzić do prania pieniędzy. Jeżeli spełnione są wszystkie warunki, wówczas ma miejsce proces raportowania i oceny pod względem nielegalności danej transakcji<sup>5</sup>. Podejście to ma wiele zalet jak i wad. Klarowne określenie reguł ułatwia ocenę sytuacji pod względem legalności. Podstawową wadą jednak okazuje się możliwość zaadaptowania wskazanych technik przez podmioty zajmujące się zakazaną działalnością, a w konsekwencji nieskuteczność przeciwdziałania temu zjawisku. Ponadto wdrożenie obszernego katalogu podejrzanych działań skutkuje dostarczaniem znacznej liczby nieefektywnych informacji dotyczących legalizacji dochodów pochodzących z czarnej gospodarki<sup>6</sup>, czego efektem jest niska wykrywalność transakcji będących faktycznie podejrzanymi<sup>7</sup>. Zjawisko oparte na przekazywaniu dużej liczby raportów do krajowych jednostek analityki finansowej, przy jednoczesnej niskiej jakości, zostało sformułowane przez E. Takats'a<sup>8</sup>, jako informacyjna krzywa Laffera. Przeprowadzone badania w Stanach Zjednoczonych<sup>9</sup>, Włoszech<sup>10</sup>, Wielkiej Brytanii<sup>11</sup> dowodzą jego prawdziwości. Podejście oparte na regułach podnosi koszty związane ze zmianami katalogu przypadków wskazanych w regulacjach. Pojawia się wówczas koszt dostosowania przepisów, koszty związane z ustawieniami systemów w instytucjach obowiązanych (w bankach najwyższa grupa kosztów związanych z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy), jak rów-

<sup>5</sup> S. Ross, M. Hannan (2007), *Money Laundering Regulation and risk – based decision making*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 10, No. 1.

<sup>6</sup> P. Reuter, E.M. Truman (2004), *Chasing Dirty Money: the Fight Against Money Laundering*, Washington, D.C.: Institute for International Economics.

<sup>7</sup> P. Chodnicka (2011), *Zastosowanie teorii „crying wolf” w procesie wykrywania prania brudnych pieniędzy*, w: J. Sokołowski, M. Sosnowski (red.), „Polityka ekonomiczna”, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 166, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 120–131.

<sup>8</sup> E. Takats (2007), *A Theory of „Crying Wolf”: The Economics of Money Laundering Enforcement*, „IMF Working Paper”, No. 81.

<sup>9</sup> E. Takats (2007), *A Theory of „Crying Wolf”...*; G. Ailofi, M. Pieth (2003), *Anti – Money Laundering: Leveling the Playing Field*, Basel Institute of Governance, Working Paper, No. 1.

<sup>10</sup> S. Costa (2008), *Implementing the New Anti – Money Laundering Directive in Europe: Legal and Enforcement issues. The Italian Case*. „Global Business and Economics Review”, No. May.

<sup>11</sup> M. Gold, M. Levi (1994), *Money Laundering in the UK: An Appraisal of Suspicious – Based Reporting*, London: Police Foundation.

niez koszty biurokracji<sup>12</sup>. Duży katalog przepisów utrudnia ich stosowanie. Jednocześnie takie podejście powoduje obniżenie nakładów ponoszonych przez podmioty trudniące się praniem pieniędzy. Spadają nakłady związane z ryzykiem niepewności oraz występuje możliwość projekcji wydatków w wyprzedzeniu. Skutkuje to zawieraniem korzystniejszych umów przez „praczy”.<sup>13</sup>

Tworzenie kryteriów identyfikacji potencjalnego przypadku prania pieniędzy dawało z jednej strony pewność, że ewentualna transakcja zostanie zgłoszona, z drugiej strony skutkowało niskim ryzykiem dla trudniących się legalizacją dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Jasne i przejrzyste zasady zapewniały w ten sposób pewność i równość prawną wobec wszystkich instytucji obowiązanych. Ta biurokratyczna i sztywna forma przepisów powodowała wysokie obciążenia administracyjne, stąd uznana została za nieskuteczną i nieefektywną. W efekcie wprowadzono drugie podejście w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy – podejście oparte na ryzyku (ang. *risk based approach*). Zostało one wdrożone w krajach Unii Europejskiej, jako wynik Dyrektywy 2005/60 WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu. Powodem tych zmian stały się innowacje w zakresie kryminalnych rozwiązań legalizacji analizowanego zjawiska prowadzące do trudności administracyjno – prawnych w celu ustalenia kryteriów *ex-ante*. W związku z tym zarządzanie ryzykiem prania pieniędzy ograniczono do badania zachowań poszczególnego klienta. Podejście to pozostawia instytucjom obowiązanim (również bankom) ocenę ryzyka transakcji pod względem prania pieniędzy. Skutkuje to mniejszym formalizmem przepisów i większą elastycznością. Powinno zatem być ono również tańsze w porównaniu do podejścia opartego na regulach. Głównym jego celem jest uproszczenie działań i koncentracja na punktach krytycznych cechujących się wyższym ryzykiem zgodnie z metodą *HACCP* (ang. *Hazard Analysis and Critical Control Point*). Następuje ponadto przeniesienie obowiązku oceny transakcji z regulatora na zaznajomionego z sytuacją rynkową analityka specjalizującego się w ocenie ryzyka prania pieniędzy.

Brak usystematyzowanych reguł zwiększa koszty ze strony podmiotów trudniących się legalizacją dochodów pochodzących z pierwotnej działalności

<sup>12</sup> R.A. Posner (1998), *Economic Analysis of Law*, New York: Wolters Kluwer.

<sup>13</sup> B. Unger, F. van Waarden (2009), *How to Dodge Drowning in Data? Rule- and Risk-Based Anti Money Laundering Policies Compared*, “Review of Law & Economics”, Vol. 5: Iss. 2, Article 7.

niezgodnej z prawem. Wynika to ze wzrostu ryzyka oraz braku „wskazówek” dotyczących funkcjonowania mechanizmu przeciwdziałania praniu pieniędzy. W takiej sytuacji trudno jest z góry założyć poziom kosztów działania tych podmiotów i zawrzeć korzystne finansowo „umowy” z podmiotami trudniącymi się legalizacją brudnych pieniędzy.

Podejście oparte na ryzyku nakłada jednak na banki dużą odpowiedzialność w związku z czym wymusza na nich obowiązek rozwijania swojego zaplecza analitycznego. Skutkuje to jednocześnie wzrostem kosztów utrzymania systemów teleinformatycznych, lub ponoszeniem wysokich wydatków związanych z zakupem odpowiednio elastycznego oprogramowania. Opisane regulacje wprowadzają ponadto obowiązek udowodnienia swojego stanowiska w zakresie podejrzenia prania pieniędzy przed organami prawnymi. Banki nie zawsze gotowe są do podejmowania takiego zaangażowania. Duże podmioty o obszernej bazie klientów i znaczących aktywach charakteryzują się niską tendencją do ryzyka, w związku z czym mogą odmówić realizacji transakcji przez klienta z błahego powodu<sup>14</sup>. Mniejsze banki, cechujące się skromniejszą bazą klientów, narażone są na wysoką konkurencję, a zatem mogą być skłonne do realizacji operacji zmierzających do legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z literą prawa, w szczególności gdy przeprowadzane są zlecenia opiewające na znaczne kwoty oraz wówczas, gdy próby zwalczania prania pieniędzy okazują się bardzo kosztochłonne<sup>15</sup>. Innym rozwiązaniem stosowanym przez banki jest pozostawianie decyzji krajowym jednostkom analityki finansowej. Wspomniana strategia realizowana jest przez przekazywanie raportów o transakcjach podejrzanym, a następnie oczekiwanie na podjęcie decyzji przez organy nadzoru. W przedstawionym przypadku bank minimalizuje ryzyko *ex-post*. Zatem podejście oparte na ryzyku redukuje problem przesyłania znacznej liczby raportów, ale tylko w przypadku banków działających w sposób uczciwy i implementujących założenia opisanego podejścia.

Institucje finansowe raportujące transakcje uważane za podejrzone mogą być również narażone na ryzyko poniesienia odpowiedzialności finansowej związanej z przegraniem sprawy o odszkodowanie założonej przez klientów. W tej sytuacji regulatorzy, w tym również polski, stosują przeniesienie roszczeń z tytułu zablokowania transakcji nieposiadającej znamion pra-

<sup>14</sup> H.N. Butler, L.E. Ribstein (2006), *The Sarbanes – Oxley Debacle*, AEI Liability Studies, „The AEI Press”, s. 56.

<sup>15</sup> H. Geiger, O. Wuensch (2006), *The Fight Against Money Laundering – An Economic Analysis of Cost-Benefit Paradoxon*, „Journal of Money Laundering Control”, 10 (1), s. 14.

nia pieniędzy na państwo. Podmiot działający zgodnie z regulacjami może mieć również problemy z oceną transakcji. W efekcie pojawia się awersja do ryzyka i strach przed poniesieniem kary finansowej. Aby zaradzić takim sytuacjom w przepisach używa się sformułowania „dochowanie należytej staranności”. Zapis ten jest szczególnie istotny w przypadku uznania transakcji podejrzanej za taką, która nie posiada znamion prania pieniędzy i nieprzesłania informacji o niej do krajowej jednostki analityki finansowej. W takim przypadku, jeżeli podczas kontroli zostanie uznane, iż dopełnione zostały wszystkie obowiązki bank nie ponosi kary. W praktyce jednak niektóre podmioty charakteryzują się wysoką awersją do ryzyka, co skutkuje nadraportowaniem transakcji w obawie przed sankcjami.

**Tabela 3.1. Porównanie podejścia opartego na ryzyku z podejściem opartym na regułach**

Cechy	Podejście oparte na regułach	Podejście oparte na ryzyku
Formalizacja przepisów	Wysoka formalizacja i niska elastyczność przepisów	Niska formalizacja i wysoka elastyczność przepisów
Podmiot odpowiedzialny za pierwszą ocenę transakcji	Krajowa jednostka analityki finansowej	Instytucja obowiązana
Koszty ponoszone przez nadzorcę	Wysokie koszty ponoszone przez jednostkę analityki finansowej w związku z nadraportowaniem transakcji	Niskie koszty ponoszone przez jednostkę analityki finansowej chyba że banki celowo nadraportowują transakcje
Koszty ponoszone przez banki	Początkowe koszty wysokie, i bardzo wysokie koszty ewentualnych zmian sytuacji rynkowej	Początkowe koszty bardzo wysokie w związku z zakupem kosztownego oprogramowania i niskie koszty zmian sytuacji rynkowej
Koszty ponoszone przez podmioty trudniące się praniem pieniędzy	Niskie w związku ze znajomością reguł raportowania transakcji podejrzanych	Wysokie w związku z brakiem znajomości zasad raportowania transakcji
Liczba pracowników w bankach zajmujących się realizowaniem obowiązków w zakresie przeciwdziałania prania pieniędzy	Niska (ma potrzeby szczegółowej analizy transakcji).	Wysoka (potrzeba analizy każdej nietypowej transakcji).

Źródło: opracowanie własne.

### 3.3. Ekonomia przeciwdziałania praniu pieniędzy – model regulatora

#### 3.3.1. Model efektywnego regulatora D. Masciandaro

D. Masciandaro i L. Pellegrina<sup>16</sup> przedstawili model efektywnego regulatora z punktu widzenia podejścia właściciela – agenta. W swoim modelu uwzględnili trzech graczy: regulatora, nadzorcę i instytucję finansową. Wszystkie te podmioty nie są narażone na ryzyko prania pieniędzy. Celem regulatora jest maksymalizacja społecznego dobrobytu, podczas gdy instytucja finansowa oraz nadzorca dążą do maksymalizacji swoich zysków.

Regulator traktowany jest jako polityk, którego głównym celem jest maksymalizacja liczby głosów. W modelu zostało założone, że wyborcy są przeciwnikami prania pieniędzy, a instytucje finansowe nie mogą wpływać na wyniki wyborów. Celem regulatora jest zatem maksymalizacja społecznego dobrobytu poprzez stosowanie środków prawnych polegających na maksymalizacji liczby rekompensat płaconych przez instytucje finansowe.

Wysokość kar zależy od dwóch czynników: wysiłku ponoszonego przez banki w zakresie stosowanej strategii dotyczącej zwalczania zjawiska prania pieniędzy przy wykorzystaniu podejścia opartego na ryzyku oraz czynnika losowego. Wysiłek banku ( $e$ ) określony został jako prywatna informacja posiadana przez instytucje finansowe. Regulator nie ma dostępu do tych danych. Czynniki losowy natomiast zależy od kategorii ryzyka (geograficzne, ekonomiczne, behawioralne, przedmiotowe), które leżą poza kontrolą zarówno regulatora jak i instytucji finansowej. Czynniki te zostały określone, jako „technologia prania pieniędzy” ( $T$ ). Zakłada się że  $T$  przyjmuje tylko dwie wartości:  $T_1$  i  $T_2$ , gdzie  $T_2 > T_1$ , gdzie:

- $T = T_2$  z prawdopodobieństwem  $(1 - q)$ , gdy pranie pieniędzy ma charakter szczątkowy;
- $T = T_1$  z prawdopodobieństwem  $q$ , gdy technologia wykorzystana do legalizacji środków pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, wymaga zaawansowanych metod.

W pierwszym przypadku technologia prania pieniędzy sprzyja przeciwdziałaniu temu zjawisku. Dla danego wysiłku ponoszonego przez instytucję finansową, liczba transakcji mających faktyczny związek z praniem pieniędzy wzrośnie, ponieważ operacje wykonywane są przy wykorzystaniu technik mało zaawansowanych, będą łatwymi do wykrycia. W przypadku stosowania

<sup>16</sup> L. Dalla Pellegrina, D. Masciandaro (2009), The Risk Based Approach in the New European Anti-Money Laundering Law, *Review of Law and Economics*.

zaawansowanych technologii liczba transakcji wykrywanych mających związek z praniem pieniędzy maleje.

D. Masciandaro i L. Pellegrina zakładają liniową funkcję liczby transakcji mających faktyczny związek z praniem pieniędzy, będącą składową wysiłku wkładanego przez instytucje finansowe oraz stosowanej technologii prania pieniędzy:

$$X = e + T,$$

gdzie:

$e$  – określa wysiłek ponoszony przez bank, tj. posiadana informacja na temat prania pieniędzy przez klienta (może być interpretowany jako koszt pozyskania informacji przez instytucję finansową na temat prania pieniędzy przez dany podmiot),

$T$  – technologia prania pieniędzy, tj. informacja posiadana przez bank w zakresie stosowanej technologii prania pieniędzy (koszt pozyskania informacji przez instytucję finansową na temat stosowanej metody prania pieniędzy).

Wprowadzone zostało również pojęcie nieużyteczności dla instytucji finansowych, będące funkcją kwadratową ponoszonego wysiłku:

$$g(e) = \frac{e^2}{2}.$$

Przy doskonałej informacji, wysiłek ponoszony przez instytucje finansowe w zakresie pozyskiwania informacji jest jedyną wartością dodaną. Jeżeli stosowana technologia prania pieniędzy jest prywatną informacją posiadaną przez instytucje finansowe (w przypadku niepełnej informacji), może istnieć motywacja do prezentowania fałszywego obrazu sytuacji.

Regulator dąży do utworzenia instytucji nadzorczy ponosząc w związku z tym koszt ( $Z$ ). Zakłada się przy tym, że nadzorca to krajowa jednostka analityki finansowej, która jest w stanie ocenić poziom zaawansowania technologii, a co za tym idzie poziom nakładów finansowych niezbędnych do funkcjonowania w danym środowisku. Obserwuje ponadto sygnały ( $s$ ), które świadczą o stosowanej technologii, (w przypadku zaawansowanej metody prania pieniędzy wymaganych jest więcej sygnałów, zatem  $s_2 > s_1$ ), na podstawie których tworzy raporty ( $R$ , gdzie  $R \in (s_1, s_2)$ ).

Przy założeniu prawdopodobieństwa warunkowego otrzymania danego sygnału dla odpowiadającej mu technologii, wartość prawdopodobieństwa wykrycia sygnału jest równa i wynosi  $r$  ( $\Pr(s_1|T_1) = \Pr(s_2|T_2) = r$ ) oraz w przy-



padku nieodpowiedniego zdiagnozowania sygnału dla danej technologii odpowiednio  $(1 - r)$  ( $\Pr(s_1|T_1) = \Pr(s_2|T_2) = (1 - r)$ ), gdzie  $r > \frac{1}{2}$ . Reasumując zapisane warunki oznaczają prawdopodobieństwo wykrycia przez nadzorcę faktycznego prania pieniędzy, które wynosi  $r$ . Wartość  $r$  reprezentuje zatem jakość wykonywanej pracy przez nadzorcę (precyzję sygnału).

System rekompensat opiera się na metodzie „kija i marchewki”. Regulator dokonuje oceny instytucji finansowej ( $J$ ) pod względem spełniania wymogów w zakresie regulacji dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy. System ocen jest formą stosowanej nagrody, na przykład im bardziej pozytywna ocena tym niższy wymóg kapitałowy. Formą kija natomiast są kary  $P_{FI}$ , które mogą być nakładane na instytucję finansową. Kara musi być mniejsza lub równa maksymalnemu wymiarowi kary  $P_{FI}^{\max}$ . Funkcja użyteczności danej instytucji finansowej przyjmuje następującą postać:

$$E(\pi_{FI}) = J - g(e) - E(P_{FI}),$$

gdzie:

$J$  – rating nadawany instytucji finansowej przez regulatora w zakresie spełniania wymogów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy (interpretowany, jako dodatkowe zyski z tytułu poprawy reputacji instytucji finansowej),

$g(e)$  – kosztocłonność pozyskania informacji przez instytucję finansową,

$E(P_{FI})$  – wartość oczekiwana kary, jaką może ponieść instytucja finansowa.

Użyteczność dla instytucji finansowej ( $\pi_{FI}$ ) nie może spaść poniżej minimalnej użyteczności, która została założona na poziomie zero. Należy przy tym pamiętać, że jeżeli zaprojektowany model jest zbyt kosztowny z powodu stosowanej technologii prania pieniędzy, instytucja finansowa może zrezygnować z prowadzenia działalności w analizowanym zakresie.

Celem regulatora jest maksymalizacja społecznej użyteczności ( $\pi_A$ ), która uwzględnia wartość transakcji będących faktycznie podejrzanymi, zyski otrzymywane od instytucji finansowych z uwzględnieniem sankcji nakładanych przez nadzorcę. System rekompensat instytucji finansowych opiera się na kosztownym systemie nagród, podczas gdy zastosowanie kar przynosi zysk dla regulatora w postaci transferów środków finansowych z instytucji finansowej do rządu.

W przypadku dostępu do pełnej informacji, wartość kar finansowych oraz obecność nadzorcy nie odgrywają żadnej roli. Władze stosują wówczas system motywacyjny ( $J$ ), charakteryzujący się następującymi właściwościami:

- wybierana jest technologia prania pieniędzy ( $T$ );
- instytucja finansowa uczy się formy technologii;

- regulator projektuje system regulacji w zakresie prania pieniędzy oparty na zyskach dla instytucji (system ocen  $J$ ), jako funkcję wysiłku ponoszonego przez instytucję finansową;
- instytucja finansowa wybiera poziom wysiłku ( $e$ ) i dokonuje faktycznych transakcji mających związek z praniem pieniędzy;
- ocena ( $J$ ) jest przypisywana każdej instytucji finansowej, a nagrody wypłacane.

W przypadku pełnej informacji regulator może zdefiniować system zachęt, który zależy od zmiennych takich jak: wartość wykrywanych transakcji związanych z praniem pieniędzy  $X$ , wysiłek  $e$  i typ technologii prania pieniędzy, zatem:

$$E(\pi_A) = q(T_1 + e_1 - J_1) + (1 - q)(T_2 + e_2 - J_2),$$

gdzie:

$q$  – prawdopodobieństwo stosowania zaawansowanej technologii prania pieniędzy,

$(1 - q)$  – prawdopodobieństwo stosowania uproszczonej technologii prania pieniędzy,

$T_1$  – koszt pozyskania informacji na temat zaawansowanej technologii prania pieniędzy,

$T_2$  – koszt pozyskania informacji na temat uproszczonej technologii prania pieniędzy,

$e_1$  – koszt pozyskania informacji na temat prania pieniędzy przez instytucję finansową w warunkach zaawansowanej technologii prania pieniędzy,

$e_2$  – koszt pozyskania informacji na temat prania pieniędzy przez instytucję finansową w warunkach uproszczonej technologii prania pieniędzy,

$J_1$  – dodatkowe zyski z tytułu poprawy reputacji instytucji finansowej w wyniku nadania korzystnego ratingu przez nadzorcę w warunkach stosowania zaawansowanej technologii prania pieniędzy,

$J_2$  – dodatkowe zyski z tytułu poprawy reputacji instytucji finansowej w wyniku nadania korzystnego ratingu przez nadzorcę w warunkach stosowania uproszczonej technologii prania pieniędzy.

Regulator analizuje krańcowy prywatny koszt wysiłku instytucji finansowych w pozyskiwaniu informacji na temat transakcji mających związek z praniem pieniędzy oraz krańcową publiczną wartością wspomnianych transakcji ( $e_1 = e_2 = 1$ ) i stosowanej nagrody. Nagroda w postaci oceny jest stała, a każda instytucja finansowa ponosi optymalny wysiłek. Dostosowanie regulacji do podejścia opartego na ryzyku jest wówczas pełne.

Sytuacja natomiast ulega zmianie, gdy regulator funkcjonuje z daleka od instytucji finansowych i nie posiada informacji o wysiłku wkładanym przez instytucję finansową oraz technologii prania pieniędzy. System ocen wówczas opiera się na analizie faktycznych transakcji mających związek z praniem pieniędzy. W takim przypadku zaletą instytucji finansowych jest możliwość ponoszenia małego wysiłku w sytuacji mało zaawansowanej technologii prania pieniędzy, a co za tym idzie realizowana jest niska liczba faktycznych transakcji związanych z legalizacją pierwotnych dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Wyjaśniane jest to regulatorowi bardzo złożoną technologią. Nagrody stają się wówczas optymalne. Obecność tego zjawiska jest bardziej prawdopodobna w przypadku podejścia opartego na ryzyku niż podejścia opartego na regulach.

Nieco inaczej sytuacja wygląda w przypadku wprowadzenia instytucji nadzorującej. Rola nadzorcy jest szczególnie przydatna przy stosowaniu podejścia opartego na ryzyku. W praktyce opiera się na monitorowaniu instytucji finansowych, ocenie ich ryzyka i dokonywania porównań między nimi.

Zakłada się, że jeżeli liczba transakcji mających faktycznie związek z praniem pieniędzy jest wysoka, regulator jest usatysfakcjonowany i przyznaje wysoki rating. Jeżeli natomiast jest niska może skierować się do instytucji z prośbą o dokonanie kontroli wewnętrznej lub zewnętrznej. Jeżeli regulator oceni ryzyko jako łatwe do wykrycia, a przesyłana jest jednocześnie niska liczba transakcji, nakłada karę ( $P_{FI}$ ) na instytucję finansową. D. Masciandaro i L. Pellegrina zakładają, że:

- następuje wybór technologii i sygnału;
- instytucja finansowa uczy się rozpoznawania technologii, ale nie jest w stanie ocenić sygnału;
- regulator projektuje regulacje w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy opierające się na zyskach dla instytucji finansowej w postaci systemu ocen ( $J$ ) będącego funkcją przesyłanych faktycznych transakcji mających związek z praniem pieniędzy. Stosuje również system kar zależnych od wyników kontroli nadzorcy;
- instytucja finansowa wybiera poziom wysiłku ( $e$ ) i strategię w zakresie liczby i wartości transakcji;
- regulator zwraca się z prośbą o przeprowadzenie kontroli przez nadzorcę z prawdopodobieństwem  $\gamma(X)$ ;
- regulator przedstawia raporty ( $R$ );
- wszystkie transakcje są realizowane.

W sytuacji niepełnej informacji regulator otrzymuje lepsze efekty wprowadzając instytucję nadzorcy. Ustanowienie nadzorcy jest rozwiązaniem

optymalnym. Gdy  $\gamma > 0$  wartość nałożonej kary ( $P_{FI}$ ) jest wyższa niż wartość kosztu alternatywnego ustanowienia nadzorca gdzie  $k(r, Z, q)$ :

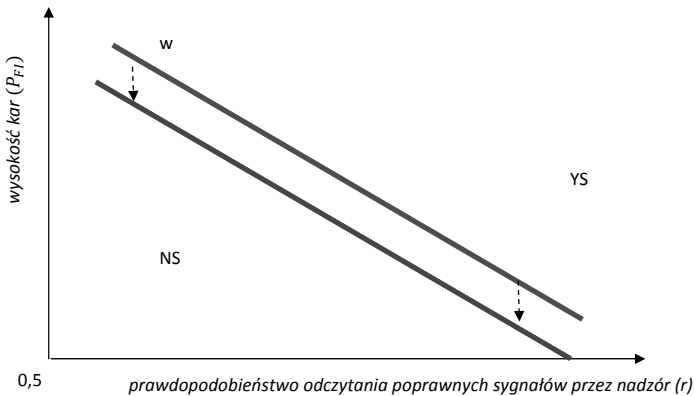
$$k(r, Z, q) = \frac{Zq}{(1 - q)(2r - 1)}.$$

Koszt alternatywny ustanowienia nadzorca zależy od trzech czynników:

- przychodów ( $Z$ ) generowanych przez nadzorcę, gdzie wyższy przychód oznacza niższą swobodę;
- prawdopodobieństwa odczytywania poprawnych sygnałów i przesyłania raportów dotyczących transakcji podejrzanych ( $r$ ), gdzie niższa jakość oznacza niższą swobodę („jakości nadzoru”);
- prawdopodobieństwa podjęcia działania przez nadzorcę ( $q$ ), gdzie im częściej ma ono miejsce, tym wyższy jest koszt i niższa swoboda.

W stanie równowagi dany poziom użyteczności publicznej ( $\pi_A$ ) jest funkcją przyszłego wymiaru kar ( $P_{FI}$ ), „jakości nadzoru” oraz przychodów generowanych przez nadzór.

Rysunek 3.1. Ustanowienie nadzoru nad instytucjami finansowymi



Źródło: L. Della Pellegrina, D. Masciandaro, *The Risk – Based Approach in the New European Anti – Money Laundering Legislation: A Law and Economics View*, „Review of Law and Economics”, 5(2), 2009, s. 949.

Na powyższym rysunku została przedstawiona zależność pomiędzy jakością nadzoru oraz wymiarem kar nakładanych na instytucje finansowe przy uwzględnieniu kosztów ponoszonych przez nadzorcę. Występuje odwrotna korelacja pomiędzy prawdopodobieństwem odczytywania poprawnych sygnałów i przesyłania raportów dotyczących transakcji podejrzanych ( $r$ ), a wysokością kar ( $P_{FI}$ ). Wraz ze wzrostem kar obniża się „jakość nadzoru”.

Zatem największą motywację instytucji finansowych można uzyskać poprzez obniżenie kar. W obszarze YS istnienie nadzoru jest rozwiązaniem optymalnym, natomiast w obszarze NS sytuacja kształtuje się odwrotnie, bowiem przy uwzględnieniu kosztów, jakość sygnału jest zbyt słaba. Jeżeli koszt nadzoru wzrasta, wówczas krzywa przesuwana się w dół, na obszar gdzie nadzór nie jest efektywny.

Koszt nadzoru zależy od jego jakości, zatem regulator powinien podnosić nakłady w celu poprawy działalności nadzorczej. Jeżeli wzrost jakości nadzoru można osiągnąć poprzez mniej niż proporcjonalny wzrost całkowitych kosztów to wówczas poprawia się efektywność stosowanych regulacji.

Model efektywnego regulatora D. Masciandaro bada zachowanie banku w danych warunkach rynkowych. Uwzględnia koszt pozyskania informacji przez instytucję finansową w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz koszt pozyskania informacji na temat stosowanej technologii. Regulator ponosi koszt powołania krajowej jednostki analityki finansowej posiadającej informację o wspomnianej technologii. Stosuje system kar i nagród, aby pobudzić instytucję finansową do wywiązywania się ze swoich obowiązków. Jego celem jest maksymalizacja społecznej użyteczności będąca funkcją wartości zachęty i sankcji oraz dochodu z tytułu przejęcia środków pochodzących z prania pieniędzy. W zależności od posiadanej informacji nadzorca kształtuje przedstawiony system.

W warunkach doskonałej informacji ocena otrzymywana przez instytucję finansową nie ulega zmianie, bowiem ponosi ona optymalny wysiłek w zakresie zwalczania zjawiska. Taka sytuacja ma miejsce w praktyce niezwykle rzadko. Najczęściej zdarza się, że regulator nie posiada pełnego dostępu do informacji. W efekcie w celu osiągnięcia jak największych korzyści z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy instytucja finansowa może przedstawiać swoje działania, jako te o większej efektywności. W takim przypadku D. Masciandaro i L. Pellegrina wskazują na potrzebę funkcjonowania nadzorca, bowiem dzięki porównaniom oraz dokonywanym kontrolom jest on w stanie ocenić jakość działań.

W efekcie można postawić hipotezę, że im więcej kontroli przeprowadzanych jest przez instytucje nadzorujące, tym banki przesyłają większą liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych. Im bowiem wzrasta częstotliwość przeprowadzanych kontroli oraz znajomość warunków rynkowych, tym większe prawdopodobieństwo odczytania poprawnych sygnałów pojawienia się zjawiska prania pieniędzy w sektorze bankowym przez nadzorcę, a co za tym idzie niższa wartość nakładanych kar, bowiem bank zachowuje się zgodnie ze strategią „uczciwego banku”.

### 3.3.2. Model „crying wolf”

#### 3.3.2.1. Główne założenia modelu

Model prezentowany przez E. Takats<sup>17</sup> opisuje zachodzące relacje pomiędzy instytucjami państwowymi, a bankami. Instytucje państwowe potrzebują niezbędnych informacji, aby móc rozpocząć proces zwalczania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy. Pojawia się wówczas problem komunikacji pomiędzy jednostką obowiązującą, a jednostką analityki finansowej wynikający z:

- czynników skłaniających banki do raportowania transakcji;
- niepewności instytucji, co do kryminalnego charakteru zgłaszanej transakcji;
- dużej liczby transakcji i konieczności ich jednoczesnego monitorowania oraz zgłaszania tych, które uważane są za podejrzane;
- informacji posiadanej przez bank.

B. Holmstrom i P. Milgrom<sup>18</sup> twierdzą, że nałożenie sankcji z powodu luki w informacjach o podejrzeniu nielegalnej pierwotnej działalności może skutkować brakiem skłonności banków do jednoczesnego monitorowania i raportowania transakcji. Obciążenia finansowe powodują, że wykonują one jedną z tych dwóch funkcji. Pierwsza działalność ma miejsce w przypadku braku lub nakładania niskich sankcji finansowych za niewykonanie obowiązku dostarczania danych, druga natomiast w momencie ponoszenia zbyt wysokich kar.

Problem obciążeń dotyczy również pośrednio analityków zajmujących się wykrywaniem nieprawidłowości, a następnie ich raportowaniem. Możliwość otrzymania kary z tytułu braku przekazania informacji będącej podstawą podejrzeń o pranie pieniędzy, może skłaniać te osoby do nadraportowywania transakcji. Badania potwierdzające takie zachowanie przeprowadzone zostały na pracownikach instytucji finansowych przez R. La Porta<sup>19</sup>.

Pomiędzy bankiem, a jednostką analityki finansowej powstaje relacja właściciela i agenta (ang. *principal – agent*). Występuje sprzeczność interesów pomiędzy tymi podmiotami. Bank jako instytucja komercyjna działa dla osiągnięcia zysku, natomiast celem organów publicznych jest maksymalizacja

<sup>17</sup> E. Takats (2007), *A Theory of „Crying Wolf”: The Economics of Money Laundering Enforcement*, International Monetary Fund.

<sup>18</sup> B. Holmstrom, P. Milgrom (1991), *Multitask Principal – Agent Analyses: Incentive Contacts, Asset Ownership, and Job Design*, „Journal of Law, Economics and Organization”, Spec. Issue 7, s. 24–52.

<sup>19</sup> R. La Porta, F. Lopez-de-Silanes, A. Schleifer (2006), *What Works in Securities Laws?*, „Journal of Finance”, luty, vol. 61 Issue 1, s. 1–31.

dochodu społecznego. Relacja ta stanowi podwaliny teorii „*crying wolf*”<sup>20</sup>. Bierze ona pod uwagę prawdopodobieństwo dokonywania transakcji związanych z praniem pieniędzy ( $\alpha$ ), które zawiera się w przedziale (0, 0.5). Strata społeczeństwa ( $h$ ) wynikająca z legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności przestępczej ( $h > 0$ ) obniża dobrobyt społeczny. Wartość dobrobytu społecznego wzrasta o  $ph$  (gdzie  $p > 0$ ) i oznacza skalę działalności przestępczej, której udało się zapobiec. W przeciwieństwie do opisanych uprzednio teorii, E. Takats zakłada, że banki działają zgodnie z prawem i wraz z instytucjami publicznymi nie są zaangażowane w pranie pieniędzy. Zysk banku obniżają koszty monitorowania i raportowania oraz nakładane kary ( $F$ ). Model zakłada, że koszty transakcyjne obciążające klienta wraz z bankowymi kosztami realizacji transakcji wynoszą 0, nie mają więc wpływu na zysk banku. Nakładane na system bankowy sankcje nie zwiększają dobrobytu społecznego, który jest obniżany poprzez koszty monitorowania, raportowania i ścigania prania pieniędzy.

Bank, jako instytucja finansowa nie osiąga żadnych zysków społecznych z tytułu wykrywania zjawiska prania pieniędzy. Jedynym niemierzalnym profitem jest dla niego ochrona przed ryzykiem operacyjnym. Proces zwalczania wymaga ponoszenia kosztów wynikających z raportowania i monitorowania transakcji. Procedura identyfikacji zjawiska prania pieniędzy rozpoczyna się w momencie otrzymania przez bank sygnału ( $\sigma$ ) o przeprowadzaniu takich działań. Ocena dokonywana jest za pomocą systemu zerojedynkowego, gdzie 1 to wysoki sygnał prania pieniędzy, przy czym  $\delta$  to prawdopodobieństwo poprawnej identyfikacji transakcji (tabela 3.2). Wartość prawdopodobieństwa zawiera się w przedziale (0.5, 1). Oznacza to, że występuje większe prawdopodobieństwo otrzymania sygnału prania pieniędzy w przypadku zaistnienia badanego zjawiska.

**Tabela 3.2. Prawdopodobieństwo wykrycia transakcji nielegalnej**

Sygnal	Nielegalna transakcja	Legalna transakcja
0	$1 - \delta$	$\delta$
1	$\delta$	$1 - \delta$

Źródło: E. Takats (2007), *A Theory of „Crying Wolf”: The Economics of Money Laundering Enforcement*, International Monetary Fund.

Prawdopodobieństwo prania pieniędzy może być liczone przy wykorzystaniu twierdzenia Bayesa.

<sup>20</sup> E. Takats (2007), *A Theory of „Crying Wolf”...*

Instytucje publiczne ponoszą koszt wykrywania transakcji podejrzanych, który wynosi  $E = k I^2$ , gdzie  $k > 0$ , a  $I$  oznacza koszt ścigania przestępstwa na podstawie informacji dostarczanych przez banki. Jednostka analityki finansowej może ocenić przedstawiony koszt dopiero po otrzymaniu raportu. W zależności od tego, czy instytucja finansowa przesyła informację do nadzory o prawdopodobieństwie legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, powstaje różne prawdopodobieństwo odkrycia transakcji dotyczącej analizowanego zjawiska ( $I_0$  gdy podmiot nie przesyła informacji,  $I_1$  gdy podmiot przesyła dane). Państwo dąży w takiej sytuacji do zachowania równowagi przy jednoczesnej maksymalizacji społecznej wypłaty.

Jednostki analityki finansowej nakładają również kary ( $F$ ) za nieraportowanie transakcji, które później okazują się być niezgodnymi z prawem. Nakładanie kar nie podnosi kosztów społecznych i stanowi transfer środków z banku do skarbu państwa. Działania jednostki analityki finansowej są wynikiem determinant: prawdopodobieństwa lokalizacji zjawiska prania pieniędzy w sytuacji raportowania lub nie danej transakcji przez sektor finansowy oraz kar nakładanych na banki za nierealizowanie obowiązków dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Bank ponosi koszty monitorowania transakcji podejrzanych z prawdopodobieństwem ( $M$ ). Koszty te zostały w modelu oznaczone w sposób zerojedynkowy w zależności od uzyskania sygnału prania pieniędzy ( $M = 1$  w przypadku obserwacji sygnału i  $M = 0$  w sytuacji jego braku). Wysiłek ten według F. Kofmana i J. Lawarree<sup>21</sup> zależy od wcześniej otrzymanego sygnału pochodzącego od pracowników banku lub innych osób mających podejrzenia o legalizacji środków pochodzących z pierwotnej działalności przestępczej. Gdy bank nie otrzymuje komunikatu, nie raportuje transakcji, natomiast gdy taki sygnał zostanie odebrany, podejmuje decyzję, czy istnieją podstawy do przekazania informacji (tabela 3.3).

Tabela 3.3. Podejmowanie decyzji o raportowaniu transakcji

raportowanie transakcji	sygnał niski	sygnał wysoki
tak	$R_0 = 1$	$R_1 = 1$
nie	$R_0 = 0$	$R_1 = 0$

Źródło: opracowanie własne.

<sup>21</sup> F. Kofman, J. Lawarree (1993), *Collusion in Hierarchical Agency*, "Econometrica", 61, s. 635–636.



W związku z przekazywaniem informacji o transakcjach podejrzanych do krajowej jednostki analityki finansowej ponoszone są koszty raportowania  $c > 0$ . Bank podejmuje decyzje przy uwzględnieniu otrzymywanego sygnału od pracowników przez bank oraz kosztów monitorowania transakcji  $(M, R_0, R_1) \in (\{0,1\})$ .

W modelu E. Takats<sup>22</sup> używa równowagi Nasha i zakłada, że bank monitoruje i raportuje transakcje, zatem:

$$\frac{[\alpha(1-\delta)ph]^2}{4k(\alpha+\delta-2\alpha\delta)} + \frac{(\alpha\delta ph)^2}{4(1-\alpha-\delta+2\alpha\delta)} - \frac{(\alpha ph)^2}{4k} > (\alpha+\delta-2\alpha\delta)c + m,$$

gdzie:

$\alpha$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy;

$\delta$  – prawdopodobieństwo poprawnej identyfikacji transakcji pod względem ryzyka prania pieniędzy;

$k$  – wartość kosztów z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy ponoszonych przez krajową jednostkę analityki finansowej;

$h$  – wartość szkody społecznej z tytułu prania pieniędzy;

$p$  – stopa zwrotu z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy liczona jako iloraz wartości szkody jakiej udało się zapobiec do wydatków z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy;

$c$  – koszty raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy ponoszone przez bank;

$m$  – koszty monitorowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy ponoszone przez bank.

Raportowanie transakcji i ich monitorowanie jest relatywnie tańsze w porównaniu do ścigania prania pieniędzy. E. Takats zakłada, że ściganie prania pieniędzy przez jednostkę analityki finansowej jest kosztowne bez wsparcia instytucji finansowych i wynosi:

$$\frac{\alpha\delta ph}{2(1-\alpha-\delta+2\alpha\delta)} < k.$$

### 3.3.2.2. Problem równowagi

Działalność banku może być zapisana jako wynik prawdopodobieństwa monitorowania transakcji podejrzanych ( $M$ ) z prawdopodobieństwem otrzymania sygnału ( $E$ ), gdzie  $E \in \{0,1\}$ . Społeczna wypłata jest maksymalizowana, przy zachowaniu motywacji banku do wykonywania tych czynności.

<sup>22</sup> E. Takats, *A Theory of „Crying Wolf”...*, s. 12.

W procesie ścigania analizowanego zjawiska informacja na temat sygnału odgrywa kluczową rolę. Raportowanie tylko transakcji o słabym sygnale, a nieraportowanie tych o wysokim prawdopodobieństwie prania pieniędzy ( $R_0 = 1, R_1 = 0$ ), jest takie samo jak nieraportowanie tych o słabym sygnale, a raportowanie o podwyższonym ryzyku ( $R_0 = 1, R_1 = 0$ ). Pranie pieniędzy jest zjawiskiem rzadkim, zatem najczęściej transakcje charakteryzują się niskim sygnałem. Zgłoszenie słabego sygnału, a niezgłoszenie wysokiego jest bardziej kosztowne i nie może stać się pierwszym warunkiem równowagi. Przedstawione założenie brzmi następująco:

**Założenie 1.** *Prawdopodobieństwo raportowania lub nieraportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez bank do krajowej jednostki analityki finansowej ( $R_0 = 1, R_1 = 0$ ) nie rośnie dla pierwszego warunku równowagi.*

Dla drugiego warunku równowagi, maksymalizacja społecznej wypłaty jest ograniczona motywacją banku. Bank jest motywowany wysokością kary za brak raportowania transakcji podejrzanych. Jeżeli wysokość kary jest wyższa od kosztu przeciwdziałania praniu pieniędzy bank raportuje transakcje zarówno o wysokim, jak i niskim sygnale prania.

**Założenie 2.** *Drugi warunek równowagi zakłada, że prawdopodobieństwo raportowania lub nieraportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez bank do krajowej jednostki analityki finansowej ( $R_0 = 1, R_1 = 0$ ) nie rośnie pod warunkiem, że bank monitoruje transakcje ( $M = 1$ ). Jeżeli bank nie monitoruje transakcji ( $M = 0$ ), wówczas prawdopodobieństwo to ( $R_0 = 1, R_1 = 0$ ) może zmienić się bez wpływu na efektywność działań.*

**Skutek 1.** *Działania banku mogą być zapisane jako prawdopodobieństwo monitorowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy ( $M$ ) z prawdopodobieństwem otrzymania sygnału ( $E$ ), gdzie  $E \in \{0,1\}$ . Bank raportuje transakcje, gdy  $\sigma \geq E$  i nie raportuje gdy  $\sigma < E$ , gdzie  $\delta$  oznacza prawdopodobieństwo otrzymania sygnału dotyczącego prania pieniędzy.*

Biorąc pod uwagę prawdopodobieństwo raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez bank do krajowej jednostki analityki finansowej ( $R_0 = 1, R_1 = 0$ ) działania banku są podobne.

Oznaczenia prawdopodobieństwa otrzymania sygnału ( $E$ ) są następujące:

$p_T$  – prawdopodobieństwo raportowania transakcji;

$q_{0T}$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy dotyczące transakcji, które nie zostały zaraportowane;

$q_{1T}$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy dotyczące transakcji, które zostały zaraportowane.

Prawdopodobieństwo, że bank poinformował krajową jednostkę analityki finansowej wynosi  $p_T$ , gdzie  $E \in \{0,1\}$ . Jeżeli  $E = 0$ , to bank raportuje wszystkie sygnały z prawdopodobieństwem  $p_0 = 1$ , natomiast gdy  $E = 1$  bank raportuje tylko sygnały o wysokiej jakości z prawdopodobieństwem  $p_1 = 1 - \alpha - \delta + 2\alpha\delta$ .

Prawdopodobieństwo warunkowego raportowania zjawiska prania pieniędzy jest oznaczone jako  $q_{1T}$ , a braku raportowania – jako  $q_{0T}$ . Prawdopodobieństwo  $E$  zależy od limitu transakcji ponadprogowych. Prawdopodobieństwo prania pieniędzy jest takie samo bez względu na raportowanie i wynosi  $q_{10} = q_{00} = \alpha$ .

### 3.3.2.3. Pierwszy optymalny warunek równowagi

Maksymalizacja społecznej wypłaty przedstawiona jest następująco:

$$\max_{I_0, I_1, F, M, T} W = M[(1 - p_T)(q_{0T}I_0ph - kI_0^2) + p_T(q_{1T}I_1ph - kI_1^2 - c) - m] + \\ + (1 - M)[\alpha I_0ph - kI_0^2] - \alpha h,$$

gdzie:

$M$  – prawdopodobieństwo monitorowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy;

$p_T$  – prawdopodobieństwo raportowania;

$q_{0T}$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy dotyczące transakcji, które nie zostały zaraportowane;

$q_{1T}$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy dotyczące transakcji, które zostały zaraportowane;

$I_0$  – prawdopodobieństwo braku przesyłania informacji przez bank;

$I_1$  – prawdopodobieństwo przesyłania informacji przez bank;

$k$  – wartość kosztów z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy ponoszonych przez krajową jednostkę analityki finansowej;

$h$  – wartość szkody społecznej z tytułu prania pieniędzy;

$p$  – stopa zwrotu z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy liczona jako iloraz wartości szkody jakiej udało się zapobiec do wydatków z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy;

$c$  – koszty raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy ponoszone przez bank;

$m$  – koszty monitorowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy ponoszone przez bank;

$\alpha$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy.

Pierwsza część warunku maksymalizacji społecznej wypłaty prezentuje przypadek, gdy bank jest informowany o możliwości prania pieniędzy, co ma miejsce z prawdopodobieństwem  $M$ . Prawdopodobieństwo prania pieniędzy wynosi  $q_{0T}$ . Zwalczanie analizowanego zjawiska przez krajową jednostkę analityki finansowej występuje wówczas z prawdopodobieństwem  $I_0$ , którego użyteczność wynosi  $ph$ . Koszty zwalczania ponoszone przez skarb państwa wynoszą  $kI_0^2$ . Gdy bank raportuje transakcje z prawdopodobieństwem  $p_T$ , to prawdopodobieństwo, że dana transakcja ma związek z praniem pieniędzy wynosi  $q_{0T}$ . Ściganie analizowanego zjawiska występuje z prawdopodobieństwem  $I_1$ , którego koszty wynoszą  $kI_1^2$ . Bank ponosi wówczas koszt raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy  $c$  oraz koszty pozyskania informacji  $m$ .

Druga część warunku maksymalizacji społecznej wypłaty prezentuje społeczną wypłatę w sytuacji braku informacji ze strony banku ( $1 - M$ ). Prawdopodobieństwo bezwarunkowe, że dana transakcja ma związek z praniem pieniędzy wynosi  $\alpha$ . Pranie pieniędzy jest zwalczane z prawdopodobieństwem  $I_0$ , którego koszt wynosi  $kI_0^2$ . Ostatnia część przedstawia społeczną stratę ( $h$ ), co ma miejsce z prawdopodobieństwem  $\alpha$  i zależy od zjawiska prania pieniędzy.

Po pierwsze, jeżeli następuje rozluźnienie reżimu prawnego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, bank nie monitoruje i nie raportuje transakcji, społeczna strata wynosi  $-ah$ . Wysokość kary nie odgrywa wówczas roli.

Pierwsze rozwiązanie polega na koncentracji na liczbie działań bankowych. Rząd może określić warunki zwalczania prania pieniędzy, które pozwalają na określenie społecznej wypłaty. W sytuacji, gdy prawdopodobieństwo monitorowania transakcji podejrzanych wynosi 1, przy braku otrzymanego sygnału można dokonać wyłączenia analizy takich transakcji. Bank udziela bezzużytecznych informacji (wszystkie informacje są przesyłane), ponosi wówczas koszt monitorowania ( $m$ ) i raportowania transakcji ( $c$ ). Społeczną wypłatę można poprawić poprzez brak raportowania i monitorowania transakcji.

Kolejna sytuacja pojawia się wtedy, gdy bank nie monitoruje ( $M = 0$ ) i nie przesyła informacji. W przypadku niedoinformowania, ustalony próg jest nieistotny, bowiem bank nie będzie zgłaszał transakcji. Jeżeli natomiast monitoruje transakcje ( $M = 1$ ), ale raportuje tylko te o najwyższym prawdopodobieństwie prania pieniędzy ( $E = 1$ ), zapewnia wyższy dobrobyt społeczny.

**Propozycja 1.** Przy zachowaniu maksymalnej społecznej wypłaty bank monitoruje ( $M = 1$ ) i raportuje tylko transakcje odznaczające się wysokim prawdopo-

dobieństwie prania pieniędzy ( $E = 1$ ). Optymalne warunki ścigania w sytuacji nieraportowania ( $I_0^*$ ) i raportowania ( $I_1^*$ ) wynoszą odpowiednio:

$$I_0^* = \frac{q_{01}ph}{2k} = \frac{\alpha(1-\delta)ph}{2k(\alpha + \delta - 2\alpha\delta)} < I_1^*,$$

$$I_1^* = \frac{q_{11}ph}{2k} = \frac{\alpha\delta ph}{2k(1 - \alpha - \delta + 2\alpha\delta)} < 1,$$

gdzie:

$q_{01}$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy dotyczące transakcji, które nie zostały zaraportowane;

$q_{11}$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy dotyczące transakcji, które zostały zaraportowane;

$I_0$  – prawdopodobieństwo nieprzesyłania informacji przez bank;

$I_1$  – prawdopodobieństwo przesyłania informacji przez bank;

$k$  – wartość kosztów z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy ponoszonych przez krajową jednostkę analityki finansowej;

$h$  – wartość szkody społecznej z tytułu prania pieniędzy;

$p$  – stopa zwrotu z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy liczona jako iloraz wartości szkody jakiej udało się zapobiec do wydatków z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy;

$\alpha$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy.

Bank wówczas nie nakłada kar ( $F = 0$ ). Sytuacja taka zwana jest przez E. Takats'a pierwszym optymalnym warunkiem równowagi.

### 3.3.2.4. Drugi optymalny warunek równowagi

Rząd dąży do maksymalizacji społecznej wypłaty, bank natomiast do maksymalizacji zysku:

$$\pi(M, E, I_0, I_1) = -M[(1 - p_T)q_{0T}I_0F + p_Tc + m] - (1 - M)\alpha I_0F,$$

$$\{M, E\} = \arg \max \pi(M, E, I_0, I_1),$$

gdzie:

$M$  – prawdopodobieństwo monitorowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy;

$p_T$  – prawdopodobieństwo raportowania;

$q_{0T}$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy dotyczące transakcji, które nie zostały zaraportowane;

- $I_0$  – prawdopodobieństwo braku przesyłania informacji przez bank;  
 $I_1$  – prawdopodobieństwo przesyłania informacji przez bank;  
 $F$  – wysokość kar nakładanych na bank w związku z brakiem realizacji przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy;  
 $c$  – koszty raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy ponoszone przez bank;  
 $m$  – koszty monitorowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy ponoszone przez bank;  
 $\alpha$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy.

Bank jest informowany z prawdopodobieństwem  $M$ . Nie raportuje transakcji z prawdopodobieństwem  $(1 - p_T)$ , podczas gdy prawdopodobieństwo prania pieniędzy wynosi  $q_{0T}$ . Pranie pieniędzy jest zwalczane z prawdopodobieństwem  $I_0$  i nakładane są kary ( $F$ ) za nieprzestrzeganie przepisów w zakresie jego przeciwdziałaniu przez krajową jednostkę analityki finansowej. Bank raportuje transakcje z prawdopodobieństwem  $p_T$  i w związku z tym ponosi koszt raportowania  $c$  oraz monitorowania  $m$ .

Bank jest niedoinformowany z prawdopodobieństwem  $(1 - M)$ , wówczas nie przekazuje informacji do krajowej jednostki analityki finansowej. Pranie pieniędzy ma miejsce z prawdopodobieństwem  $\alpha$ . Rząd ściga analizowane zjawisko z prawdopodobieństwem  $I_0$  i nakłada kary  $F$ . Kary muszą być na tyle wysokie, aby bank prowadził raportowanie transakcji, ale na tyle niskie, aby nie były przesyłane informacje o wszystkich przeprowadzanych transakcjach.

**Założenie 3.** Drugi optymalny warunek równowagi może być stosowany w krajach przy założeniu, że  $F^* \leq F^{**}$ :

$$F^* \equiv 2k(\alpha + \delta - 2\alpha\delta) \frac{(1 - \alpha - \delta + 2\alpha\delta)c + m}{2k\alpha^2\delta(1 - \delta)ph},$$

$$F^{**} \equiv \frac{2kc(\alpha + \delta - 2\alpha\delta)^2}{[\alpha(1 - \delta)]^2 ph},$$

gdzie:

- $F^*$  – wartość minimalnej kary nakładanej na banki z tytułu nieprzestrzegania przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy;  
 $F^{**}$  – wartość maksymalnej kary nakładanej na banki z tytułu nieprzestrzegania przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy;  
 $c$  – koszty raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy ponoszone przez bank;

- $m$  – koszty monitorowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy ponoszone przez bank;  
 $\alpha$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy;  
 $k$  – wartość kosztów z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy ponoszonych przez krajową jednostkę analityki finansowej;  
 $h$  – wartość szkody społecznej z tytułu prania pieniędzy;  
 $p$  – stopa zwrotu z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy liczona jako iloraz wartości szkody jakiej udało się zapobiec do wydatków z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy;  
 $\delta$  – prawdopodobieństwo poprawnej identyfikacji transakcji pod względem ryzyka prania pieniędzy.

Drugi optymalny warunek równowagi zakłada optymalne kary ( $F^* \leq F \leq F^{**}$ ). Rząd może zobowiązać się do ustalenia poziomu ściągane go zjawiska ( $I_0 = I_0^*$ ,  $I_1 = I_1^*$ ).

Jeżeli kary nakładane przez krajowe jednostki analityki finansowej są zbyt wysokie w porównaniu z ponoszonymi kosztami, wówczas ma miejsce proces monitorowania, ale raportowane są wszystkie transakcje.

**Założenie 4.** *Drugi optymalny warunek równowagi zachodzi tylko wtedy, gdy raportowanie transakcji jest wystarczająco kosztowne w porównaniu do monitoringu bankowego, zatem:*

$$m \leq \frac{(1 - \alpha)(2\delta - 1)}{(1 - \delta)} c.$$

Zakłada się przy tym równocześnie, iż  $F^* \leq F^{**}$ .

Rosnące koszty raportowania transakcji podejrzanych mogą znacząco wpływać na wdrożenie drugiego warunku optymalnej równowagi. Koszty raportowania podnoszą wartość prawej strony równania.

**Wniosek 2.** *Dla każdego warunku równowagi przy założeniu braku monitorowania transakcji ( $M = 0$ ), krzywa społecznej wypłaty jest równa warunkowemu ściąganiu transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez instytucje publiczne przy braku raportowania ( $I_0$ ) i wynosi:*

$$I_0 = I^{**} \equiv \frac{\alpha ph}{2k}.$$

Raportowanie transakcji podejrzanych i ściąganie prania pieniędzy uzależnione są od prawdopodobieństwa zgłaszania sygnałów przez pracowników ( $E \in \{0,1\}$ ) oraz prawdopodobieństwa przesyłania raportów dotyczących transakcji podejrzanych ( $I_1 \in [0,1]$ ). W efekcie poziom społecznej wypłaty

( $W^{**}$ ) jest niższy niż dla pierwszego warunku równowagi ( $W^{**} < W^*$ ). Sytuacja taka jest nazywana drugim najlepszym warunkiem równowagi, przy założeniu kary  $F$ .

### 3.3.2.5. Trzeci optymalny warunek równowagi z niezależną wysokością kar

Trzeci optymalny warunek równowagi ma miejsce w sytuacji braku wpływu wysokości kar. Zachodzi przy niskiej wysokości kar, gdy bank woli płacić kary niż monitorować i raportować transakcje. Wysokość stosowanych kar jest niższa od optymalnej minimalnej kary ( $F \leq F^*$ ) i wynosi:

$$F' \equiv \min \left\{ 2k \frac{(1 - \alpha - \delta + 2\alpha\delta)c + m}{\alpha\delta ph}, \frac{2k(\alpha + \delta - 2\alpha\delta)(c + m)}{\alpha^2 ph} \right\},$$

gdzie:

$c$  – koszty raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy ponoszone przez bank;

$m$  – koszty monitorowania transakcji podejrzanych ponoszone przez bank;

$\alpha$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy;

$k$  – wartość kosztów z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy ponoszonych przez krajową jednostkę analityki finansowej;

$h$  – wartość szkody społecznej z tytułu prania pieniędzy;

$p$  – stopa zwrotu z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy liczona jako iloraz wartości szkody jakiej udało się zapobiec do wydatków z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy;

$\delta$  – prawdopodobieństwo poprawnej identyfikacji transakcji pod względem ryzyka prania pieniędzy.

Wszystkie warunki równowagi, gdy bank monitoruje i raportuje transakcje charakteryzują się tą samą krzywą społecznej wypłaty ( $W^{***}$ ) oraz poziomem ścigania zjawiska prania pieniędzy ( $I_1 = I^{**}$ ). Jednakże poziom społecznej wypłaty jest niższy niż dla drugiego warunku równowagi ( $W^{***} < W^{**} < W^*$ ). Przypadek, gdy bank monitoruje i raportuje wszystkie transakcje przy stosowaniu kary  $F'$ , przy braku ścigania ze strony instytucji rządowych  $I_0$  nazywany jest trzecim warunkiem równowagi.

### 3.3.2.6. Czwarty optymalny warunek równowagi z wysokim wymiarem kar

Czwarty warunek równowagi ma miejsce w sytuacji, gdy stosowane są wysokie kary finansowe za nieprzestrzeganie przepisów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Wysoki poziom kar zmusza bank nie tylko do monitorowania transakcji, ale również raportowania.



**Założenie 5.** Wysokie kary  $F \geq F^{**}$  charakterystyczne są dla czwartego warunku równowagi (pierwszy warunek równowagi jest możliwy do wdrożenia). Występuje wówczas wzmożona aktywność w zakresie ścigania analizowanego zjawiska  $I_0(F)$ ,  $I_0 \geq I_0'(F)$ , gdzie:

$$I_0'(F) \equiv \max \left\{ \frac{(\alpha + \delta - 2\alpha\delta)c}{\alpha\delta F}, \frac{c + m}{\alpha F} \right\},$$

dla  $I_0'(F) < 1$  i  $\forall F \geq F^{**}$ , gdzie:

$c$  – koszty raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy ponoszone przez bank;

$m$  – koszty monitorowania transakcji ponoszone przez bank;

$\alpha$  – prawdopodobieństwo prania pieniędzy;

$h$  – wartość szkody społecznej z tytułu prania pieniędzy;

$p$  – stopa zwrotu z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy liczona jako iloraz wartości szkody jakiej udało się zapobiec do wydatków z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy;

$\delta$  – prawdopodobieństwo poprawnej identyfikacji transakcji pod względem ryzyka prania pieniędzy.

Stosowane kary są charakterystyczne dla następujących warunków równowagi:

- $F \leq F'$  – trzeci najlepszy warunek równowagi,
- $F^* \leq F \leq F^{**}$  – drugi najlepszy warunek równowagi,
- $F^{**} < F$  – czwarty najlepszy warunek równowagi dla  $I_0 \geq I_0'(F)$ .

Nie ma czystej równowagi dla kar  $F' < F < F^*$ . Kary są zbyt wysokie dla czwartego warunku równowagi i jednocześnie zbyt niskie dla trzeciego. Wynika to z tego, że stanowią one zachęty tylko pod warunkiem ścigania za brak raportowania transakcji. Dla drugiego najlepszego warunku równowagi przy braku raportowania, ściganie transakcji podejrzanych jest wyższe niż dla trzeciego warunku równowagi. Kary, które są zbyt wysokie dla zaostrzonego poziomu ścigania, są zbyt niskie dla niskiego poziomu ścigania.

Kary początkowo podwyższają, ale w długim okresie prowadzą do obniżania wartości społecznej wypłaty. Co więcej wysoki poziom kar prowadzi do niższej społecznej wypłaty niż w przypadku ich braku. Skutki są jednak poważniejsze niż obniżenie społecznego dobrobytu. Stopa zwalczania, czyli prawdopodobieństwo, że pranie pieniędzy jest ścigane obniża się wraz ze wzrostem kar. Najwyższe jest dla drugiego warunku równowagi, podczas gdy dla trzeciego i czwartego jest takie samo. Brak raportowania transakcji lub przesyłanie wszystkich informacji jest również nieefektywne. Oczekiwana stopa ścigania może przyjąć jeden z trzech wariantów:

- $F \leq F'$  dla trzeciego najlepszego warunku równowagi  $X^{**} = \alpha I^{**}$ ,
- $F^* \leq F \leq F^{**}$  dla drugiego warunku równowagi  $X^* = \alpha(1 - \delta)I_0^* + \alpha\delta I_1^* > X^{**}$ ,
- $F^{**} < F$  dla czwartego warunku równowagi z  $I_0 \geq I_0'(F)X^{**}$ .

Opisane warianty wskazują na problem „*crying wolf*”. Powstaje on wówczas, gdy nadmierna sprawozdawczość osłabia jakość przekazywanych informacji. W ekstremalnym przypadku przekazywane informacje mogą być całkowicie nieefektywne (dla czwartego warunku równowagi).

W sytuacji niskiego prawdopodobieństwa zajścia analizowanego zjawiska, informowanie gdy sygnał jest słaby okazuje się bardzo drogie. Gdy oczekiwana kara jest wyższa od kosztów zawiadamiania, bank podejmuje decyzję o przesyłaniu sprawozdań. Prawdopodobieństwo raportowania zależy od przekazywania informacji o transakcjach. Okazuje się ponadto, że jeżeli nie istnieje obowiązek prawny mogą mieć miejsce dwie sytuacje. Bank może nie monitorować i nie raportować transakcji, co powoduje, że instytucje rządowe nie podejmują ścigania oraz ponoszona jest strata społeczna, a kary nie odgrywają żadnej roli. Drugą sytuacją jest brak sankcji finansowych, co powoduje raportowanie tylko transakcji o wysokim prawdopodobieństwie.

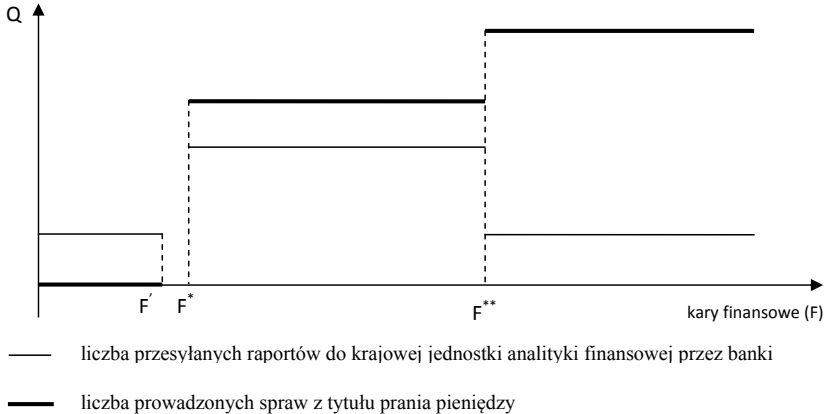
Teoria „*crying wolf*” bada trzy sytuacje, w jakich może znaleźć się bank. Pierwsza związana jest z brakiem kar za niewykonywanie obowiązku raportowania. Skutkuje to tym, że banki przesyłają informacje tylko o działaniach, które charakteryzują się największym prawdopodobieństwem prania pieniędzy. Mogą również nie realizować funkcji monitorowania i raportowania transakcji, co powoduje ponoszenie społecznej straty i brak działań podejmowanych przez organizacje publiczne mające na celu wykrywanie transakcji. Kolejny przypadek to nakładanie umiarkowanych kar na banki. W przypadku sankcji niższych niż koszty raportowania bank nie monitoruje i nie raportuje transakcji. Jeżeli natomiast nakłady są niskie, a kary znaczące, skutkuje to obserwacją i przesyłaniem informacji o wszystkich sygnałach. Niewielkie wydatki wynikające z przekazywania danych do krajowych jednostek analityki finansowej powodują ograniczenie zjawiska „*crying wolf*”. Poziom dobrobytu społecznego jest w tym przypadku niższy. Trzecia sytuacja ma miejsce, gdy nakładane są bardzo wysokie kary za brak przekazywania informacji, a bank postanawia raportować wszystkie transakcje. Sankcje nakładane na instytucje finansowe początkowo przynoszą wzrost, a następnie spadek dobrobytu społecznego. Takie same efekty daje brak monitorowania transakcji, jak i przesyłanie wszystkich raportów o transakcjach podejrzanych do jednostki analityki finansowej wywołując w rezultacie problemy jakościowe i brak możliwości wykorzystania informacji ze względu na ich nadmiar.

### 3.3.3. Informacyjna krzywa Laffera

Zjawisko „*crying wolf*” można przedstawić przy użyciu informacyjnej krzywej Laffera (rysunek 3.2). Wykrywanie i zwalczanie prania pieniędzy początkowo wzrasta wraz z wartością nakładanych sankcji finansowych, ale następnie spada do poziomu wyjściowego. Zmiany zostały przedstawione dla zmiennej dyskretnej. Liczba raportów przekazywanych do krajowych jednostek analityki finansowej rośnie wraz z obciążeniami ponoszonymi przez banki w wyniku niezrealizowania obowiązku przesyłania informacji o działaniach będących podstawą legalizacji środków pochodzących z pierwotnej działalności przestępczej.

W większości systemów prawnych problem wzrastających zachęt podnosi ryzyko oskarżenia o pranie pieniędzy. Jeżeli zwalczanie danego przestępstwa jest istotne, niepewne decyzje mogą wywołać problem stosowania nieodpowiednich bodźców. W efekcie decydenci wolą sytuację prezentowaną przez trzeci warunek równowagi, gdzie kary są niskie, jeżeli w ogóle są.

Rysunek 3.2. Informacyjna krzywa Laffera



Źródło: E. Takats (2007), *A Theory of „Crying Wolf”: The Economics of Money Laundering Enforcement*, International Monetary Fund, s. 22.

Określenie oczekiwanych wysiłków pokładanych na ściganie prania pieniędzy ( $I_0^*$  i  $I_1^*$ ) wzrasta wraz ze wzrostem szkód ( $h$ ) jak i stopy odzysku ( $p$ ). Krańcowy zysk ze zwalczania analizowanego zjawiska jest wyższy wraz ze wzrostem  $h$  i  $p$ . Jednocześnie wraz ze wzrostem wysiłków obniża się koszt dochodzenia ( $k$ ). Im wyższy jest koszt krańcowy wykrywania prania pieniędzy, tym mniej działań w tym zakresie jest podejmowanych. Wysiłki zależą

ponadto od dotychczasowego prania pieniędzy ( $\alpha$ ) oraz precyzji sygnału ( $\delta$ ). Wzrost możliwości legalizacji dochodów mających znamiona przestępstw przy zachowaniu *ceteris paribus*, podnosi krańcowy zysk z jego zwalczania. Precyzja sygnału kształtuje wysiłek pokładany w ściganie prania pieniędzy. Im bardziej precyzyjny jest sygnał, tym bardziej wiarygodne jest raportowanie transakcji. Rząd podejmuje wówczas wzmożony proces badania raportowania.

**Tabela 3.4. Determinanty optymalnej kary oraz ścigania prania pieniędzy**

	$I_0^*$	$I_1^*$	$F^*$	$F^{**}$
$h$	+	+	-	-
$p$	+	+	-	-
$\alpha$	+	+	-	-
$\delta$	-	+	-	+
$k$	-	-	+	+
$c$	0	0	+	+
$m$	0	0	+	0

Źródło: opracowanie własne.

E. Takats, L. Pellegrina oraz D. Masciandaro<sup>23</sup> dowodzą, iż wpływ wielkości raportowanych transakcji i ich jakość spada wraz z odkryciem nowego czynnika ryzyka. Wyjątkiem od tej zasady okazała się Holandia<sup>24</sup>, gdzie po wprowadzeniu podejścia uwzględniającego ryzyko, spadła drastycznie liczba przekazywanych sprawozdań przy jednoczesnym wzroście ich jakości.

Model „*crying wolf*” odnosi się do podejmowania strategii przez bank w zakresie zwalczania zjawiska prania pieniędzy. Zakłada istnienie czterech warunków równowagi. Pierwszy z nich występuje w sytuacji, gdy bank monitoruje transakcje i raportuje tylko te o największym prawdopodobieństwie prania pieniędzy. Działa wówczas zgodnie z prawem, więc nie są na niego nakładane kary, a wartość społecznej wypłaty jest najwyższa. W przypadku,

<sup>23</sup> L. Della Pellegrina, D. Masciandaro (2009), *The Risk – Based Approach in the New European Anti – Money Laundering Legislation: A Law and Economics View*, “Review of Law and Economics”, 5(2), s. 3.

<sup>24</sup> B. Unger, F. van Waarden (2009??), *How to Dodge Drowning in Data? Rule- and Risk-Based Anti Money Laundering Policies Compared*, “Review of Law & Economics”, Vol. 5: Iss. 2, Article 7.

gdy pierwszy warunek równowagi nie może być spełniony stosowany jest tzw. drugi warunek równowagi polegający na tym, że skala raportowanych transakcji zależy od prawdopodobieństwa otrzymania sygnału przez bank od pracowników oraz prawdopodobieństwa przesyłania informacji o transakcjach podejrzanych o pranie pieniędzy. Bank w przypadku nierealizowania swoich obowiązków w tym zakresie, otrzymuje optymalny wymiar kary. Trzeci warunek równowagi ma miejsce w sytuacji, gdy kary są tak niskie, że bank woli je płacić niż monitorować transakcje i je raportować. Ostatni natomiast odnosi się do przypadku, gdy kary są tak wysokie, że zmusza to bank nie tylko do monitorowania ale i raportowania wszystkich transakcji. Kary początkowo wpływają na podwyższenie społecznej wypłaty, ale w długim okresie wpływają negatywnie na tą wartość. Wynika to z tego, że prawdopodobieństwo zwalczania prania pieniędzy obniża się wraz ze wzrostem kar.

Na ustalony minimalny i maksymalny poziom kary w sposób negatywny wpływa wartość szkody społecznej z tytułu prania pieniędzy, prawdopodobieństwo prania pieniędzy oraz stopa odzysku. Im wyższe są te wartości, tym wyższa minimalna i maksymalna kara powinna być nakładana, aby pokryć koszty zjawiska i ograniczyć jego skalę. Prawdopodobieństwo poprawnej identyfikacji transakcji pod względem ryzyka prania pieniędzy przez nadzorcę wpływa pozytywnie na ustalenie wymiaru maksymalnej kary, a negatywnie na wartość minimalną. Wzrost kosztów ponoszonych przez krajową jednostkę analityki finansowej przyczynia się do wzrostu wartości sankcji wymierzonych za nierealizowanie obowiązków w zakresie zwalczania analizowanego zjawiska. Obciążenia nakładane na instytucje finansowe muszą pokryć wydatki związane z funkcjonowaniem nadzorca. Jednocześnie pozytywny wpływ wywierają również koszty raportowania transakcji. Im bowiem są one wyższe tym musi istnieć wyższa kara, bowiem w innym przypadku obowiązki dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy nie byłyby realizowane. Natomiast koszty monitorowania są istotne tylko z punktu widzenia minimalnej kary finansowej.

Decydujący wpływ na prowadzoną akcję w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy przez instytucje nadzorcze ma wartość szkody społecznej, stopa odzysku oraz prawdopodobieństwo prania pieniędzy. Negatywnie na podejmowaną działalność przez krajową jednostkę analityki finansowej wpływają koszty przez nią ponoszone. Prawdopodobieństwo poprawnej identyfikacji transakcji pod względem ryzyka prania pieniędzy przez nadzorcę nie wymagają dodatkowego ścigania zjawiska, bowiem nadzorca jest doskonale o nim poinformowany. Inna sytuacja ma miejsce w przypadku nadraportowywania transakcji. Koszty związane z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy ponoszone

przez sektor bankowy, tj. koszty monitorowania i raportowania transakcji, nie determinują działań podejmowanych przez nadzorcę.

### 3.4. Wnioski

Przedstawiony rozdział dotyczy modeli regulacji zjawiska prania pieniędzy. Pierwszym z nich jest model nadzoru bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy H. Gnutzmann'a, B. Unger oraz K. McCarthy'ego. Odnosi się on do wpływu wielkości gospodarki oraz liczby ludności na stosowaną politykę w zakresie zwalczanego zjawiska. Model ten dowodzi braku wpływu wielkości kraju na legalizację dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Istnienie małych krajów będących oazami podatkowymi determinuje jedynie wartość przepływu brudnych pieniędzy. Przeprowadzone wnioskowanie wskazuje na oddziaływanie wielkości kraju na wartość pranych pieniędzy.

Drugi z modeli zaproponowany został przez D. Masciandaro i odnosi się do wpływu regulacji międzynarodowych na prowadzoną krajową politykę w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. W związku z obawą przed nałożonymi sankcjami lub embargiem, regulator powinien dążyć do zwalczania analizowanego zjawiska. Rozluźnienie regulacji zależy zatem od skłonności do ich stosowania oraz wartości. Jednocześnie podejmowanie działań w zakresie przeciwdziałania legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem zależy od kosztów utraty reputacji oraz od kosztów przestępstw bazowych ponoszonych przez społeczność.

Zmiana charakteru regulacji, a mianowicie przejście z podejścia oparte go na regułach na podejście oparte na ryzyku, powinna wpływać na wzrost skuteczności przekazywanych raportów. Stosowanie przepisów opartych na tych zasadach determinuje ograniczenie liczby przesyłanych raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy.

Kolejną grupą modeli stanowią te dotyczące determinant wpływających na przesyłanie raportów do krajowych jednostek analityki finansowej przez instytucje finansowe. Pierwszym z nich jest model efektywnego regulatora D. Masciandaro. Odnosi się on do strategii obieranych przez banki w zależności od posiadanej informacji przez regulatora, a co za tym idzie potrzeby tworzenia instytucji nadzorcy. W przypadku niepełnego dostępu do informacji przez regulatora bank może przejawiać skłonność do ograniczenia raportowania transakcji w związku z ponoszonymi kosztami przy danych metodach prania pieniędzy. Stosując system motywacyjny regulator zachęca instytucje

do wywiązywania się ze swoich obowiązków. Bank może dążyć do ponoszenia jak najmniejszych kosztów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy, tworząc wizerunek intensywnie pracującego w tym zakresie podmiotu. W efekcie powołanie instytucji nadzorującej ma pomóc w motywowaniu oraz weryfikacji prawdziwości zaangażowania się banku poprzez dokonywanie kontroli, porównań między podmiotami i stosowanie systemu kar lub zachęt.

Model „*crying wolf*” opisuje problem nadraportowywania lub niedoraportowywania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez sektor bankowy przy uwzględnieniu ponoszonych nakładów przez instytucje finansowe oraz wysokości kar wymierzanych za nierealizowanie obowiązków w analizowanym zakresie. Sankcje niższe niż wartość ponoszonych kosztów w związku z monitorowaniem i raportowaniem transakcji przyczyniają się do braku podejmowania działań dotyczących zwalczania prania pieniędzy. Zbyt wysokie kary natomiast skutkują przesyłaniem wszystkich informacji na temat analizowanego zjawiska. Zarówno brak raportów, jak i ich nadmiar skutkują nieefektywną informacją posiadaną przez krajowe jednostki analityki finansowej. Zbyt duże wolumen danych przyczynia się do trudności w odkryciu transakcji będących faktycznie podejrzаныmi podnosząc jednocześnie koszty funkcjonowania nadzorcy.





## CZĘŚĆ 2

---

# WERYFIKACJA EFEKTYWNOŚCI ROZWIĄZAŃ REGULACYJNYCH



## **Restrykcyjność i efektywność przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy a raportowanie transakcji podejrzanych**

---

Celem rozdziału jest przedstawienie zjawiska raportowania transakcji podejrzanych przez banki będące instytucjami obowiązany. Pozytywnie zweryfikowano hipotezę postawioną w poprzednim rozdziale brzmiącą następująco: Im bardziej restrykcyjne przepisy w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy skierowane są do sektora bankowego, tym więcej raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych jest przez banki. Uwzględniono szereg czynników mogących mieć wpływ na zjawisko raportowania transakcji przez banki w celu uzyskania informacji o poprawności przyjętych modeli w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. W drugiej części rozdziału przeanalizowano efektywność stosowanych regulacji. Do badań wykorzystano modele panelowe.

Przedstawiono zjawisko raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez banki do krajowych jednostek analityki finansowej. W badaniu wzięto pod uwagę 47 krajów europejskich oraz, w celu porównania zjawiska, Stany Zjednoczone. Wykaz krajów zawiera tabela 4.1.

Wszystkie użyte w analizie dane dotyczą lat 2001–2010 i są zaprezentowane w ujęciu rocznym. Zmienne wyrażone w różnych walutach zostały przeliczone na EUR zgodnie z kursem zaprezentowanym w bazie danych Banku Światowego. Przy najlepszej wiedzy autora badanie takie nie zostało dotychczas przeprowadzone.

Jako zmienną zależną wykorzystano liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez sektor bankowy do krajowej jednostki analityki finansowej. Dane te pozyskano z blisko tysiąca raportów. Ze względu na brak jednorodności zjawiska (istnieje możliwość przesyłania trzech form raportów – typu *SAR*, *STR* i *CTR*) wprowadzono zmienną zerojedynkową.

Tabela 4.1. Lista krajów wraz ze stosowanymi skrótami

<b>kod</b>	<b>kraj</b>	<b>kod</b>	<b>kraj</b>	<b>kod</b>	<b>kraj</b>
AL	Albania	FI	Finlandia	MT	Malta
AN	Andora	FR	Francja	NL	Holandia
AR	Armenia	GB	Wielka Brytania	NR	Norwegia
AT	Austria	GR	Grecja	PL	Polska
BE	Belgia	GU	Gruzja	PT	Portugalia
BG	Bułgaria	HU	Węgry	RO	Rumunia
BH	Bośnia i Hercegowina	IR	Irlandia	RU	Rosja
BI	Białoruś	IS	Islandia	SE	Serbia
CE	Czarnogóra	IT	Włochy	SI	Słowenia
CR	Chorwacja	LI	Lichtenstein	SK	Słowacja
CY	Cypr	LU	Luksemburg	SM	San Marino
CZ	Czechy	LT	Litwa	SW	Szwecja
DE	Niemcy	LV	Łotwa	SZ	Szwajcaria
DK	Dania	MA	Macedonia	TU	Turcja
EE	Estonia	MO	Monako	UK	Ukraina
ES	Hiszpania	ML	Mołdawia	US	Stany Zjednoczone

Źródło: opracowanie własne.

#### 4.1. Analiza wpływu restrykcyjności przepisów na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych

Sektor bankowy w krajach europejskich został zobowiązany do raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy do krajowych jednostek analityki finansowej. Istnieje duża różnica pomiędzy liczbą przesyłanych raportów w poszczególnych krajach. Ukraina i Stany Zjednoczone raportują największą liczbę transakcji podejrzanych. W Unii Europejskiej największą ich liczbę przekazuje sektor bankowy w Wielkiej Brytanii. Jest to wynik rozwiniętego rynku finansowego w tym kraju.

**Tabela 4.2. Liczba raportów przekazywanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej w krajach należących do oaz podatkowych według Międzynarodowego Funduszu Walutowego w latach 2001–2010**

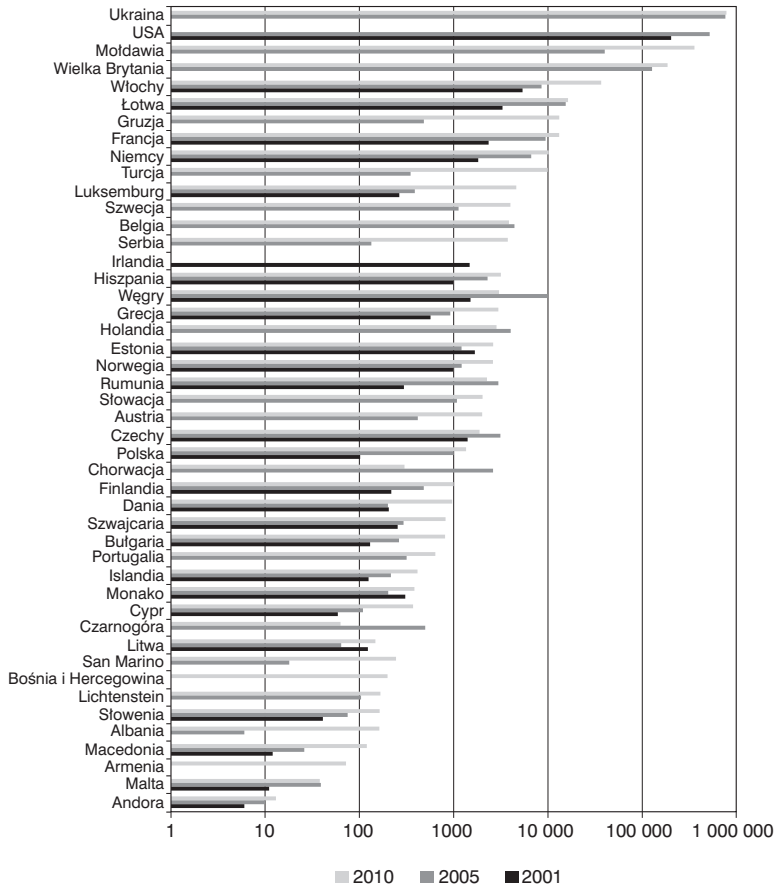
rok	Andora	Lichtenstein	Cypr	Monako
2001	6	bd	59	307
2002	9	96	62	275
2003	13	82	86	254
2004	15	133	109	177
2005	10	104	109	202
2006	28	84	114	201
2007	17	130	147	213
2008	21	101	172	305
2009	14	136	217	399
2010	13	167	371	384

Źródło: opracowanie własne.

Wśród analizowanych krajów cztery znajdują się na liście „oaz podatkowych” według Międzynarodowego Funduszu Walutowego, a mianowicie: Andora, Lichtenstein, Cypr oraz Monako. Liczba raportowanych transakcji przez sektor bankowy w tych krajach jest relatywnie niska. Ze względu na brak surowców naturalnych oraz przemysłu, sektor bankowy stanowi tam podstawowe źródło produktu krajowego brutto. Nie jest zatem skłonny do raportowania transakcji podejrzanych, bowiem środki do niego napływające (bez względu na ich źródło pochodzenia) stanowią istotny element rozwoju gospodarczego, co jest zgodne z wcześniejszymi badaniami.

Przeprowadzone dotychczas analizy wskazują wpływ poziomu rozwoju gospodarczego mierzonego produktem krajowym brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca na wielkość zjawiska, jakim jest pranie pieniędzy. Postanowiono, zatem zbadać jego oddziaływanie na liczbę transakcji podejrzanych zgłaszanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej. Współczynnik korelacji pomiędzy tymi zmiennymi wynosi zaledwie  $-0.0824$ , co świadczy o małym związku tych zmiennych. Po wyeliminowaniu krajów będących oazami podatkowymi, wartość tego współczynnika rośnie do  $-0.12$ . Przy uwzględnieniu tylko krajów wchodzących w skład Unii Europejskiej i zlogarytmowaniu obu wielkości jego wartość wynosi  $0.18$ . Po

**Wykres 4.1. Zlogarytmowana liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych zgłaszanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej w wybranych krajach europejskich oraz Stanach Zjednoczonych w latach 2001, 2005 i 2010**



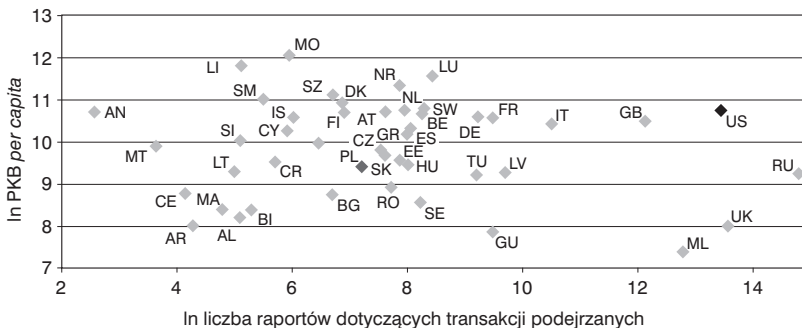
Źródło: opracowanie własne.

pierwsze część banków dokonuje procesu nadraportowywania transakcji, inne natomiast tego nie czynią. Wprowadzenie nowych regulacji, szczególnie w krajach słabiej rozwiniętych gospodarczo, zmobilizowało sektor bankowy do wywiązywania się z tego obowiązku. Trudno jest zatem ocenić wpływ produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca na liczbę analizowanych transakcji. Graficzną mapę zlogarytmowanej liczby sprawozdań oraz PKB *per capita* przedstawia wykres 4.2.

Przeanalizowano przeciętną liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych przez bank. Najbardziej

aktywne w tym zakresie zgodnie z dotychczasową literaturą powinny być kraje o wysoko rozwiniętym rynku usług finansowych. Jednak wśród analizowanych krajów o wysokiej wartości przeciętnej liczby raportów, można znaleźć Estonię, Łotwę, czy Rumunię. Taka sytuacja wskazuje na problem nadraportowywania transakcji. W większości krajów liczba rocznie przekazywanych raportów z tytułu transakcji podejrzanych jest niższa niż 100. Wartość taka jest uzasadniona merytorycznie, bowiem analizowane zjawisko nie ma cech systematycznych. Sytuacja w niektórych dużych krajach jednak budzi wątpliwości, co do liczby raportów. Może to sugerować niechęć do wypełniania analizowanego obowiązku. Warto jednocześnie zwrócić uwagę na Wielką Brytanię, gdzie zdecydowana większość informacji pochodzi z londyńskiego „city”, tym samym potwierdzając jego wykorzystywanie do legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem.

**Wykres 4.2. Zlogarytmowana liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy, przesyłanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej, a zlogarytmowana wartość produktu krajowego brutto *per capita* w wybranych krajach europejskich w roku 2010**

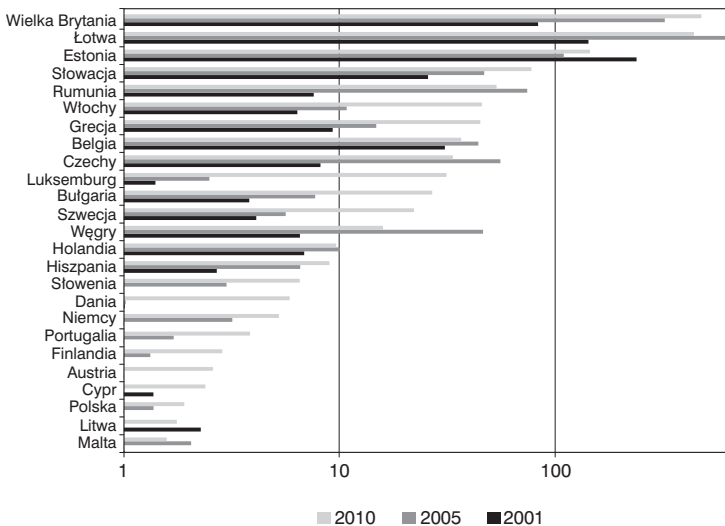


Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej oraz *World Bank Database*<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> AL – Albania, AN – Andora, AR – Armenia, AT – Austria, BE – Belgia, BG – Bułgaria, BH – Bośnia i Hercegowina, BI – Białoruś, CE – Czarnogóra, CR – Chorwacja, CY – Cypr, CZ – Czechy, DE – Niemcy, DK – Dania, EE – Estonia, ES – Hiszpania, FI – Finlandia, FR – Francja, GB – Wielka Brytania, GR – Grecja, GU – Gruzja, HU – Węgry, IR – Irlandia, IS – Islandia, IT – Włochy, LI – Lichtenstein, LU – Luksemburg, LT – Litwa, LV – Łotwa, MA – Macedonia, MO – Monako, ML – Mołdawia, MT – Malta, NL – Holandia, NR – Norwegia, PL – Polska, PT – Portugalia, RO – Rumunia, RU – Rosja, SE – Serbia, SI – Słowenia, SK – Słowacja, SM – San Marino, SW – Szwecja, SZ – Szwajcaria, TU – Turcja, UK – Ukraina, US – Stany Zjednoczone.

Przejdźcie z podejścia opartego na regułach na podejście oparte na ryzyku powinno skutkować mniejszą liczbą raportowanych transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy. W efekcie analizowana wielkość powinna spadać. Nie w każdym kraju obserwuje się takie zjawisko. Może to być wynik wzrostu ryzyka zjawiska prania pieniędzy lub nadmienionego nadraportowywania transakcji.

**Wykres 4.3. Przeciętna liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych przez bank do krajowych jednostek analityki finansowej w wybranych krajach europejskich w latach 2001, 2005 i 2010**



Źródło: opracowanie własne.

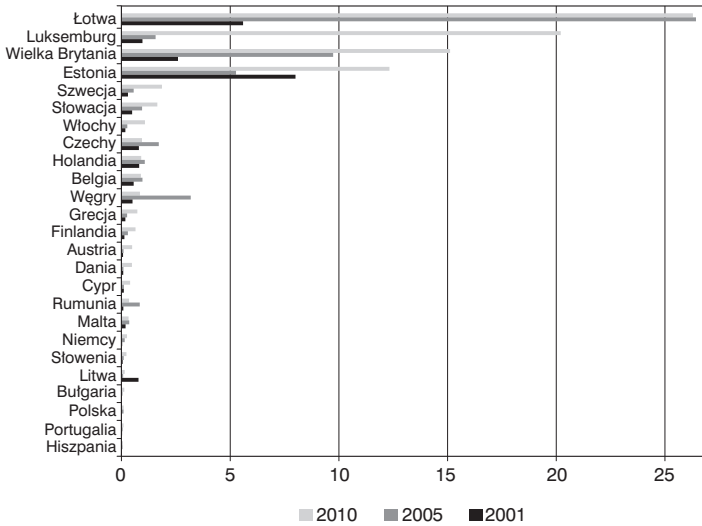
Warto również zwrócić uwagę na przeciętną liczbę transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy zgłaszanych przez oddział banku. Większość oddziałów generuje przeciętnie w okolicach jednego, dwóch raportów rocznie. Wyjątkiem od tej reguły są Łotwa, Estonia i Wielka Brytania. Sektor bankowy w Księstwie Luksemburga przesyła również znaczną liczbę raportów w przeliczeniu na jeden oddział, co wynika z małej liczby banków, a właściwie oddziałów działających na jego obszarze, przy jednocześnie dużej liczbie transakcji. Można również zauważyć, że w ostatnich latach wzrasta liczba raportów przesyłanych przez przeciętny oddział.

Wśród czynników mogących wywierać wpływ na liczbę raportów na temat transakcji podejrzanych wyróżniono następujące grupy determinant: zmienne związane z samymi transakcjami, dotyczące restrykcyjności polityki



w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, opiniotwórcze, określające analizowane ryzyko oraz dotyczące rozwoju gospodarczego danego kraju.

**Wykres 4.4. Przeciętna liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy w przeliczeniu na jeden oddział banku w wybranych krajach europejskich w latach 2001, 2005 i 2010**



Źródło: opracowanie własne.

W skład grupy zmiennych dotyczących samych transakcji wchodzi: liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez wszystkie instytucje obowiązane, liczba raportów dotyczących transakcji ponadprogowych. Dane te pochodzą z raportów krajowych jednostek analityki finansowej, raportów *MONEYVAL*, *FATF*, a także Komisji Europejskiej. Poddano weryfikacji wpływ indeksu skali transakcji ponadprogowych oraz indeksu restrykcyjności kar. Wartość transakcji ponadprogowych oraz maksymalny wymiar kar pozyskano z krajowych aktów prawnych. Na ich podstawie zgromadzono również dane na temat formy organizacyjno – prawnej krajowej jednostki analityki finansowej, wpływ której również zbadano.

Wśród zmiennych dotyczących restrykcyjności prowadzonej polityki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy analizie poddano również wpływ: wartości i liczby nakładanych kar na instytucje obowiązane i banki, liczbę innych obciążeń niż kary finansowe (np. utrata zezwolenia na prowadzenie działalności, ostrzeżenia, itp.) oraz liczbę przeprowadzanych kontroli przez krajowe jednostki analityki finansowej. Zbadano również wartość

środków zablokowanych i skonfiskowanych z tytułu prania pieniędzy, a także liczbę nałożonych blokad na rachunkach.

Poddano weryfikacji wpływ takich czynników opiniotwórczych jak: indeks wolności gospodarczej publikowany przez *The Wall Street Journal* i *Heritage Foundation* oraz indeks percepcji korupcji liczony przez *Transparency International*. Zbadano również wpływ zlogarytmowanej wartości produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Informację tą pozyskano z bazy danych Banku Światowego.

Do oceny ryzyka prania pieniędzy wykorzystano indeks zaproponowany przez B. Unger i J. Walkera oraz indeks *AML* Komitetu Bazylejskiego do spraw Nadzoru Bankowego pochodzący z bazy danych wymienionej instytucji. Wzięto również pod uwagę moment wprowadzenia regulacji dotyczących podejścia opartego na ryzyku oraz obecność kraju na listach sankcyjnych. Zweryfikowano wpływ indeksu *FATF* oraz indeksu *KYC*. Dane te zostały pozyskane z raportów *FATF*, *MONEYVAL* oraz *KYC*.

#### 4.1.1. Prawne determinanty raportowania transakcji podejrzanych

Banki, jako jedne z najważniejszych instytucji obowiązanych, zostały zobligowane do przesyłania informacji dotyczących realizowanych przez nie transakcji podejrzanych lub takich, o których przeprowadzaniu posiadają informacje. Mogą to robić przy wykorzystaniu jednej z trzech form raportów, a mianowicie:

- *STR* (ang. *suspicious transaction reports*) – raporty przesyłane krajowym jednostkom analityki finansowej przez podmiot mający obowiązek ujawnienia zjawiska prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu na podstawie przepisów, zawierające nietypowe zachowania rynkowe.
- *SAR* (ang. *suspicious activity reports*) – raporty przesyłane krajowym jednostkom analityki finansowej przez podmiot mający obowiązek ujawnienia zjawiska prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu na podstawie przepisów, zawierające nietypowe zachowania rynkowe. Raporty typu *SAR* nie zawierają transakcji i mają szerszy zakres. Liczba przesyłanych *SAR* w porównaniu z *STR* jest niższa.
- *UTR* (ang. *unusual transaction reports*) – raporty przesyłane krajowym jednostkom analityki finansowej przez podmiot mający obowiązek ujawnienia zjawiska prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu na podstawie przepisów, zawierające nietypowe zachowania rynkowe dotyczące profilu klienta. Główną różnicą pomiędzy *STR* a *UTR* są wyższe standardy jakościowe raportów *STR*.

Raporty typu *STR* charakteryzują się najwyższą jakością pod względem zawartych w nich informacji. Są najbardziej precyzyjne i zawierają tylko te przypadki przeprowadzanych transakcji, które mogą mieć związek z praniem pieniędzy. Raporty typu *SAR* mają szerszy zakres, zawierają bowiem każdą formę działalności, która może charakteryzować się zaangażowaniem w legalizację dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem z wyłączeniem poszczególnych transakcji. Ich wolumen jest mniejszy w porównaniu do *STR*. Najliczniejszą formą raportów są *UTR* przedstawiające każde działanie niepokojące, ale niekoniecznie związane z praniem pieniędzy. Opierają się one na analizie profilu klienta i mają najmniejszą wartość pod względem przydatności do analizy zjawiska prania pieniędzy. Poniżej przedstawiono podział raportów stosowanych przez poszczególne kraje europejskie oraz Stany Zjednoczone.

**Tabela 4.3. Forma przesyłanych raportów przez banki do krajowych jednostek analityki finansowej w podziale na kraje**

Forma raportu	Kraj
<i>STR</i>	Andora, Armenia, Austria, Belgia, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Czarnogóra, Czechy, Dania, Estonia, Francja, Grecja, Gruzja, Hiszpania, Irlandia, Islandia, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Mołdawia, Malta, Monako, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Rumunia, San Marino, Serbia, Słowacja, Słowenia, Szwecja, Ukraina, Węgry, Włochy.
<i>SAR</i>	Albania, Cypr, Finlandia, Szwajcaria, Turcja, Wielka Brytania, USA.
<i>UTR</i>	Holandia.

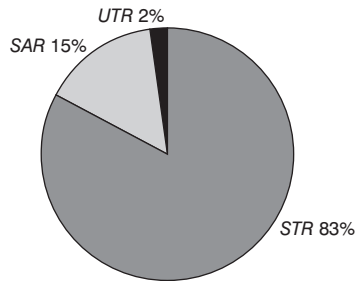
Źródło: opracowanie własne.

Najpopularniejszą formą raportów są *STR*, najmniej natomiast *UTR*. Wynika to z jakości informacji zawartych w przesyłanych raportach. Ten typ raportów zmniejsza ponadto ryzyko nadraportowania przez instytucje obowiązkane.

Informacje dotyczące transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłane są do krajowych jednostek analityki finansowej. Instytucje te mogą mieć jedną z trzech form prawnych, a mianowicie mogą być jednostką administracji państwowej, organem policji, organem sądowym lub stanowić ich hybrydę. W poniższej tabeli przedstawiona została klasyfikacja krajowych jednostek analityki finansowej z podziałem na kraje. Najpopularniejszą formą prawną stosowaną przez regulatorów jest organ administracji państwowej. Najczęściej krajowe jednostki analityki finansowej podległe są mini-

strom sprawiedliwości lub finansów. W przypadku małych państw (Cypr lub Księstwo Luksemburgu) stosuje się formę organu sądowiczego.

**Wykres 4.5. Struktura typu raportów przesyłanych do krajowych jednostek analityki finansowej**



Źródło: opracowanie własne na podstawie aktów prawnych zawartych w załączniku nr 8.

**Tabela 4.4. Klasyfikacja jednostek analityki finansowej z podziałem na kraje pod względem formy prawnej**

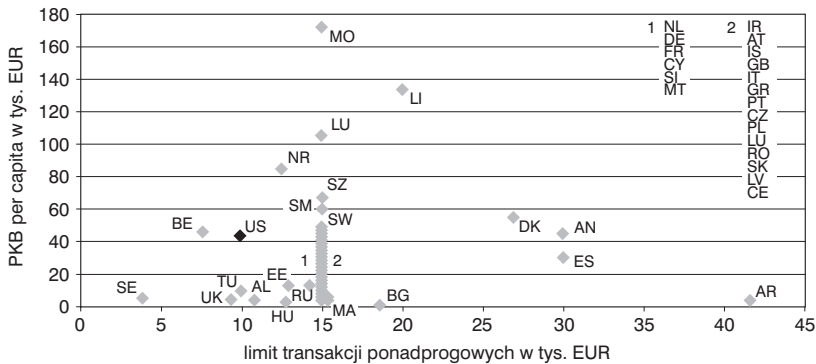
Forma prawna	Kraj
Organ administracji państwowej	Albania, Andora, Armenia, Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Czarnogóra, Czechy, Francja, Grecja, Gruzja, Hiszpania, Lichtenstein, Łotwa, Macedonia, Malta, Monako, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Rumunia, San Marino, Serbia, Słowenia, Szwajcaria, Turcja, Ukraina, Włochy, USA.
Organ policji	Austria, Estonia, Finlandia, Irlandia, Litwa, Mołdawia, Niemcy, Słowacja, Szwecja, Węgry, Wielka Brytania.
Organ sądowiczy	Cypr, Luksemburg.
Hybryda	Bośnia i Hercegowina, Dania, Holandia, Islandia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie aktów prawnych zawartych w załączniku nr 8.

W przypadku krajów europejskich stosowane są tzw. transakcje ponadprogrowe. Oznacza to wszystkie operacje realizowane przez instytucje finansowe i przekraczające pewną kwotę muszą być analizowane, a w Polsce dodatkowo raportowane. Kwota transakcji określona w Dyrektywie 2005/60/WE wynosi 15.000 EUR i jest ona najczęściej stosowaną kwotą w krajowych regulacjach. Niektóre kraje jednak dla zaostrzenia przepisów, zawarły w swoich aktach prawnych niższe progi transakcji, co w większości przypadków wynika z określenia wartości tych operacji w walucie krajowej (np. Belgia, Węgry, Albania). Zależność od kursu krajowej waluty jednocześnie może prowa-

dzić do wysokich limitów rejestrowanych transakcji (np. Holandia, Armenia). Kwota transakcji ponadprogowych w IV Dyrektywie została obniżona do 7.500 EUR.

**Wykres 4.6. Wartość transakcji ponadprogowych a PKB per capita dla wybranych krajów (w EUR)**

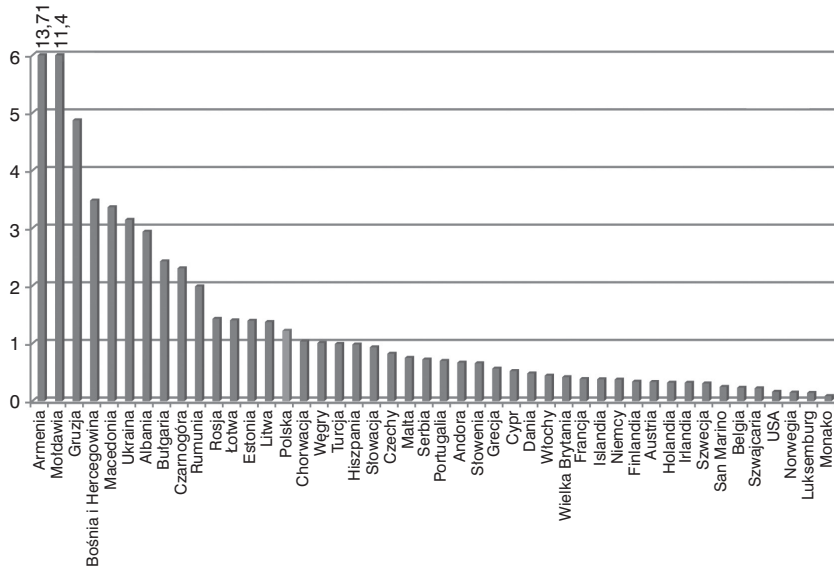


Źródło: opracowanie własne na podstawie aktów prawnych zawartych w załączniku nr 8 oraz *The World Bank Database*.

Przeniesienie bezpośrednio z Dyrektywy 2005/60/WE wartości transakcji ponadprogowych, od poziomu których należy gromadzić informacje przydatne do przeciwdziałania praniu pieniędzy, jest nieefektywne. O ile dana wartość będzie bezpieczna dla krajów wysoko rozwiniętych gospodarczo, o tyle mało operacji jest realizowanych w krajach słabo rozwiniętych. Warto zatem odnieść tę kwotę do PKB per capita. Na poniższym rysunku przedstawiono stosunek wartości transakcji ponadprogowych do produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca.

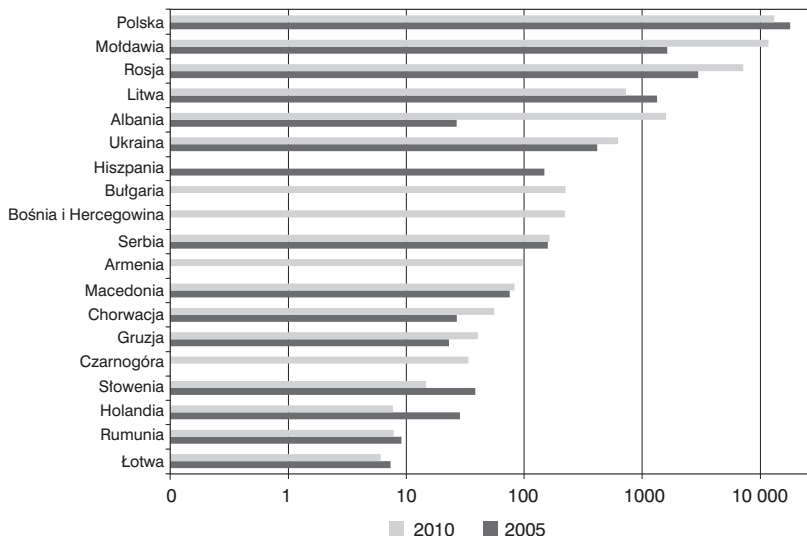
Z wykresu 4.7 wynika, iż kraje takie jak Armenia, Mołdawia, Gruzja, Bośnia i Hercegowina, Ukraina, Albania, Czarnogóra, mają zbyt wysoką wartość analizowanego wskaźnika, co skutkuje brakiem efektywnego wykorzystania limitu rejestrowanych transakcji. Bardzo dobrze natomiast sprawdza on się w krajach takich jak: Austria, Holandia, Irlandia, Szwecja, Belgia, Norwegia. Niska jego wartość przypada również na Monako, Luksemburg, czy Szwajcarię, gdzie sektor bankowy jest bardzo rozwinięty. Dla porównania Stany Zjednoczone mają jedną z najniższych wartości transakcji ponadprogowych (10.000 USD) do PKB per capita. Polska znajduje się wśród krajów, w których stosunek wartości transakcji ponadprogowych do PKB per capita jest relatywnie wysoki.

**Wykres 4.7. Stosunek skali transakcji ponadprogowych do PKB per capita w wybranych krajach europejskich oraz Stanach Zjednoczonych**



Źródło: opracowanie własne na podstawie aktów prawnych zawartych w załączniku nr 8 oraz *The World Bank Database*.

**Wykres 4.8. Liczba rejestrowanych transakcji ponadprogowych przez sektor bankowy w poszczególnych krajach europejskich w latach 2005 i 2010**

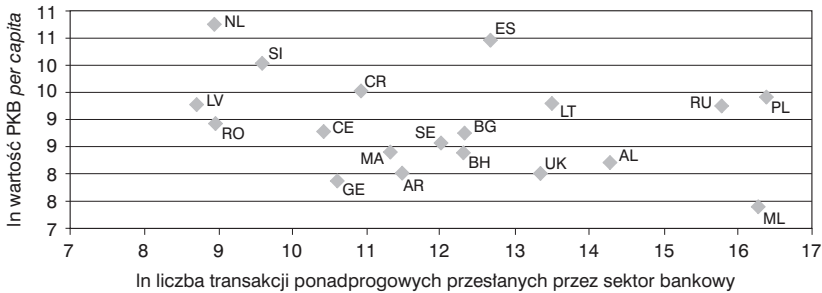


Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

Najwięcej transakcji ponadprogowych rejestrują banki. Współczynnik korelacji między liczbą raportów przesyłanych przez banki, a ich ogólną liczbą wynosi 0.9969. Wynika to z udziału sektora bankowego w rynku finansowym, szczególnie w zakresie operacji wysokokwotowych.

Polska jest krajem, w którym sektor bankowy rejestruje najwięcej transakcji ponadprogowych w regionie. Niestety większość krajów europejskich nie podaje danych w tym zakresie. Liczba tych transakcji może być wynikiem rozwiniętego sektora bankowego w porównaniu do analizowanych krajów Europy Środkowo-Wschodniej.

**Wykres 4.9. Zlogarytmowana liczba transakcji ponadprogowych realizowanych przez sektor bankowy a zlogarytmowana wartość PKB per capita w EUR w wybranych krajach europejskich**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej oraz *The World Bank Database*.

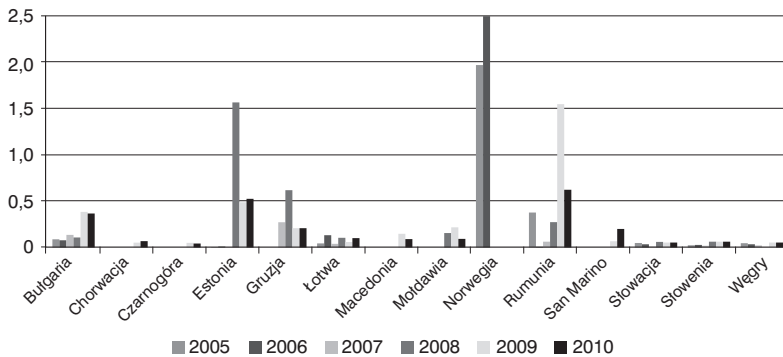
Brak w przypadku niektórych krajów efektywnej regulacji w zakresie transakcji ponadprogowych, zależność ich liczby od poziomu rozwoju gospodarczego oraz powszechna znajomość wartości rejestrowanych transakcji, skutkuje relatywnie niskim wpływem liczby transakcji ponadprogowych na liczbę transakcji podejrzanych. Współczynnik korelacji między liczbą raportów dotyczących transakcji podejrzanych, a liczbą raportów dotyczących transakcji ponadprogowych wynosi zaledwie 0,2084<sup>2</sup>.

W przypadku braku raportowania transakcji podejrzanych, niedostosowania regulacji wewnętrznych banków do przepisów prawnych istnieje moż-

<sup>2</sup> Współczynnik liczony dla 47 krajów: Albania, Andora, Armenia, Austria, Belgia, Białoruś, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czechy, Czarnogóra, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Gruzja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Malta, Mołdawia, Monako, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Rumunia, San Marino, Serbia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Ukraina, Węgry, Wielka Brytania, Włochy, Stany Zjednoczone.

liwość nałożenia kary na wspomniane podmioty. Typ stosowanych kar, jak i ich wymiar jest bardzo zróżnicowany (np. 4 mln EUR w Holandii). Są one wyrażane z w walucie krajowej, jak i EUR. Ich wartość może być ściśle określona kwotowo lub zależna od innych czynników, jak np. wartości kapitału zakładowego instytucji (Ukraina 1% kapitału zakładowego), wysokości minimalnego wymogu kapitałowego (Francja), wysokości współczynnika wypłacalności, średniej wartości miesięcznych, rocznych płac lub typu przestępstwa bazowego. Inną formą obostrzeń prawnych w zakresie przestrzegania przepisów jest możliwość cofnięcia lub zawieszenia pozwolenia na prowadzenie działalności bankowej, bądź stosowanie publicznych ostrzeżeń. Ponadto istnieje możliwość pozbawienia wolności lub nałożenia kar grzywny. Zmiany, które ma przynieść IV Dyrektywa AML zapowiadają możliwość nałożenia grzywny na menedżerów ryzyka prania pieniędzy (tzw. *compliance officer*) i koordynatorów banków.

**Wykres 4.10. Wartość kar nakładanych na banki za nieprzestrzeganie przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy w mln EUR w wybranych krajach europejskich w latach 2005–2010**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

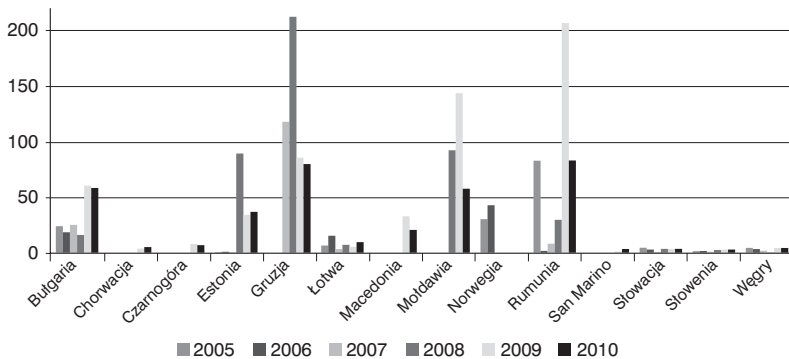
Wartość kar zapisanych w przepisach w poszczególnych krajach europejskich nie wpływa znacząco na liczbę transakcji podejrzanych przesyłanych przez sektor bankowy. Współczynnik korelacji pomiędzy maksymalną wartością kar finansowych wpływa negatywnie na wolumen transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy zgłaszanych do krajowych jednostek analityki finansowej. Po uwzględnieniu wartości PKB per capita, indeks restrykcyjności nakładanych kar wpływa pozytywnie na liczbę transakcji podejrzanych, jednak w sposób mało znaczący. Zatem wraz ze wzrostem indeksu restryk-



cyjności kar rośnie liczba raportów. Banki w obawie przed nakładanymi obciążeniami finansowymi za niewywiązywanie się z obowiązku w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy raportują więcej niż powinny. Brak istotnego wpływu wynika natomiast ze słabego rzeczywistego wykorzystywania tego instrumentu do mobilizacji instytucji finansowych, o czym świadczy wykres 4.10.

Większość krajów nie podaje do publicznej wiadomości wartości kar nakładanych na instytucje finansowe. Wymiar tych obciążeń jest bardzo zróżnicowany, co wynika z kilku powodów. Po pierwsze w związku z wdrożeniem nowych regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy większość państw zastosowała okres przejściowy. Ponadto niektóre z nich zdecydowały się nakładać znaczną liczbę kar o niskiej wartości w celu mobilizacji instytucji finansowych. Zdarza się również, iż kary nie są wykorzystywane lub poszczególne państwa stosują luźną politykę w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy.

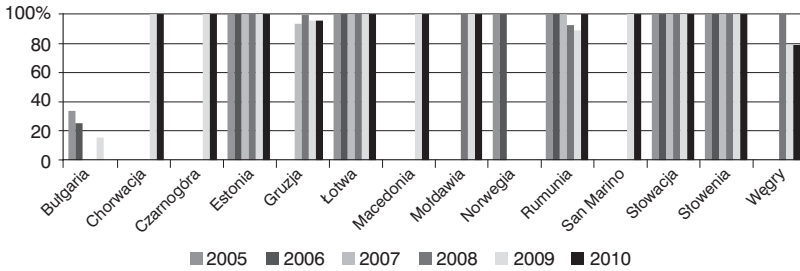
**Wykres 4.11. Zlogarytmowana wartość kar nakładanych na sektor bankowy za brak realizacji obowiązków wynikających z przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy w sektorze bankowym w wybranych krajach europejskich w latach 2005–2010**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

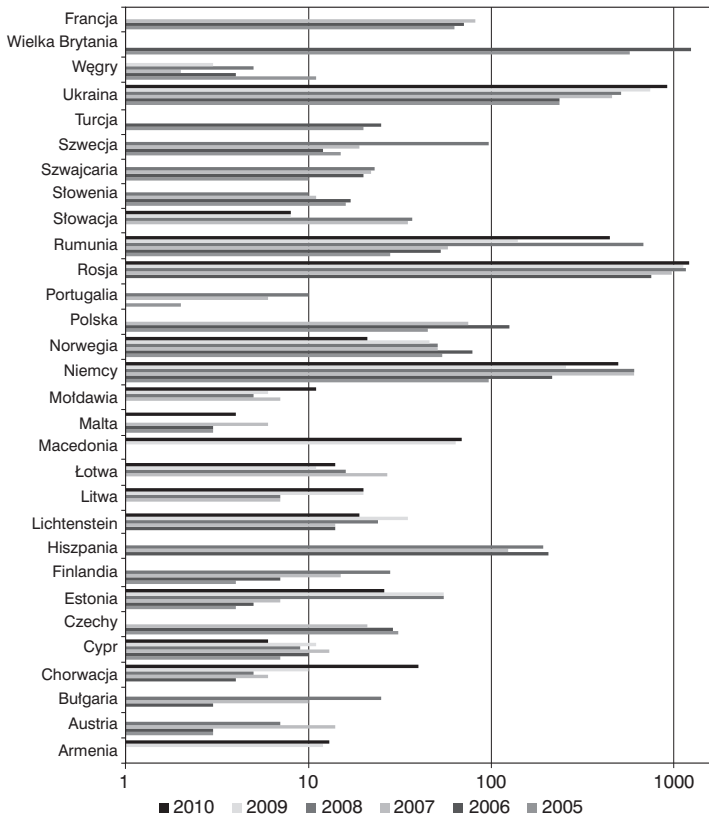
Na sektor bankowy nakładanych jest najwięcej kar spośród wszystkich instytucji obowiązanych, o czym świadczy poniższy wykres. Wynika to z tego, iż banki są najbardziej narażone na analizowane ryzyko, a ponadto ich koszty kontroli są niższe. Nadzór postępuje wówczas zgodnie z zasadą Pareto. W dłuższym okresie czasu możliwa jest niewielka zmiana tej struktury w związku ze wzrostem wolumenu instytucji obowiązanych.

**Wykres 4.12. Udział wartości kar nakładanych na banki w karach nakładanych na instytucje obowiązane w wybranych krajach europejskich w latach 2005–2010**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

**Wykres 4.13. Liczba kar nakładanych na sektor bankowy w związku z niedopełnieniem obowiązków wynikających z przeciwdziałania praniu pieniędzy w poszczególnych krajach europejskich w latach 2005–2010**



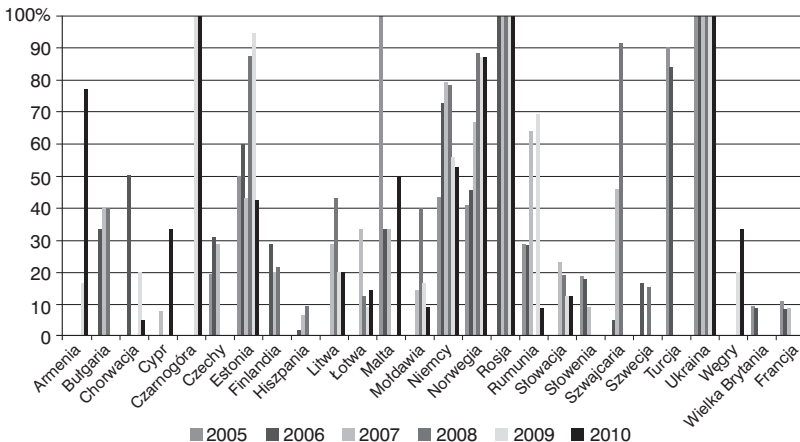
Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

Stosowanie większej liczby kar wobec sektora bankowego potwierdza wykres 4.13. Wśród państw często wykorzystujących ten instrument motywacji, zgodnie z modelem efektywnego regulatora D. Masciandaro, można wyróżnić dwie grupy. Pierwszą z nich stanowi Wielka Brytania, Niemcy i Hiszpania cechujące się rozwiniętym rynkiem finansowym. W skład drugiej grupy wchodzi między innymi Rosja, Rumunia, Ukraina, zatem kraje popularnie traktowane, jako narażone na ryzyko prania pieniędzy, poprzez występowanie dużego udziału przestępstw bazowych.

Można również zwrócić uwagę na większą skłonność w ostatnich dwóch latach w zakresie stosowania tego środka mającego na celu przeciwdziałanie legalizacji środków pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem przy wykorzystaniu sektora bankowego. Może to być efekt upływu okresu przejściowego oraz jak uprzednio wspomniano stosowania znacznego wolumenu kar o niskiej wartości w celu zachęcenia instytucji do wywiązywania się ze swoich obowiązków.

Wpływ na strukturę nakładanych kar posiada szeroki wachlarz instytucji obowiązanych. Im, bowiem więcej jest typów tych podmiotów, tym mniejszy udział kar przypada na sektor bankowy. W krajach mniej rozwiniętych gospodarczo dopiero w ostatnich trzech latach dostosowuje się przepisy w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy do ogólnoświatowych zaleceń.

**Wykres 4.14. Udział kar nakładanych na sektor bankowy w ogólnej liczbie kar stosowanych w związku z nieprzestrzeganiem przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy w wybranych krajach europejskich w latach 2005–2010**

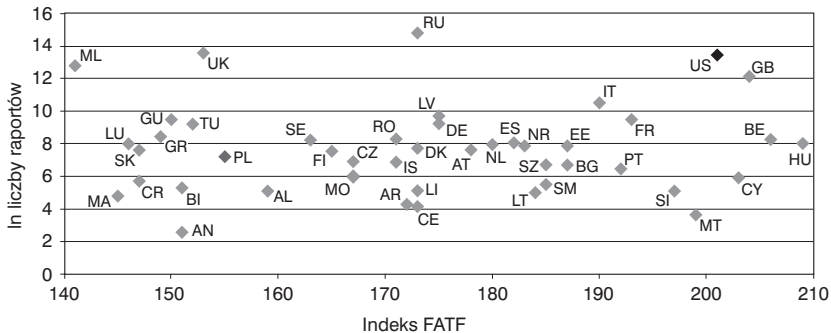


Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

Dotychczasowe badania wskazują ponadto na to, iż w przypadku krajów stosujących luźną politykę w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, sektor bankowy raportuje mniejszą liczbę transakcji podejrzanych. Grupa Specjalna do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (*FATF*) nadaje instytucjom i poszczególnym krajom rekomendację w zakresie poziomu reprezentowanego ryzyka prania pieniędzy, wedle której wyróżnia się cztery „ratingi”:

- zgodny (ang. *compliant*) (C) – rekomendacja jest w pełni pozytywna w odniesieniu do wszystkich kryteriów;
- w dużej mierze zgodny (ang. *largely compliant*) (LC) – występują drobne nieścisłości, ale większość kryteriów jest zachowanych;
- częściowo zgodny (ang. *partially compliant*) (PC) – podejmowana jest działalność dotycząca przeciwdziałania legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, jednak nie jest ona w pełni realizowana;
- niezgodny (ang. *non – compliant*) (NC) – kryteria dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy nie są spełnione<sup>3</sup>.

**Wykres 4.15. Indeks FATF a zlogarytmowana liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy, przesyłanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej w wybranych krajach europejskich oraz Stanach Zjednoczonych**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

Dla każdej z 49 rekomendacji *FATF* kraj otrzymuje jedną z wyżej wymienionych not. Na podstawie tych not stworzono indeks *FATF*. Jest on sumą iloczynów wag i ratingów (dla ratingu C waga 5, LC – waga 4, PC – waga 3, NC – waga 2, w przypadku braku danych waga 1). Maksymalna wartość, jaką

<sup>3</sup> D. Chaikin (2009), *How effective are suspicious transaction reporting systems?*, “Journal of Money Laundering Control”, Vol. 12, No. 3.

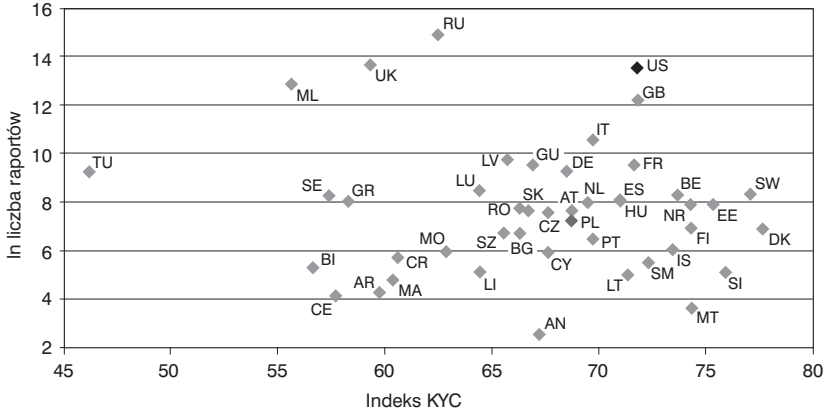
może mieć indeks wynosi 245 punktów. Postanowiono zbadać jego wpływ na liczbę transakcji podejrzanych raportowanych przez banki. Wyniki dla poszczególnych krajów przedstawiono na wykresie. Współczynnik korelacji pomiędzy indeksem a zlogarytmowaną liczbą raportów wynosi -0.015, co świadczy o niskiej sile wpływu oceny nadawanej przez FATF na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez banki do krajowej jednostki analityki finansowej.

Ryzyko prania pieniędzy oceniane jest również przez indeks „Poznaj swój kraj” (ang. *Know Your Country – KYC*). Skład indeksu prezentuje się następująco:

- przeciwdziałanie praniu pieniędzy w 55% (zbudowany z informacji pozyskanych przez FATF: *Uncooperative Nations / AML Deficient, Compliance with FATF 40 + 9 recommendations, US Sec of Treasury list of jurisdictions of Primary Money Laundering concern, US Dept of State Money Laundering assessment (INCSR), INCSR – Government Actions, EU Whitelist equivalent jurisdictions*);
- sankcje – 15%;
- wymiana informacji podatkowej – 2%;
- stabilność polityczna – 7% (zbudowany na podstawie informacji pozyskanych z: *Voice & Accountability, Political Stability / Absence of Violence, Government Effectiveness, Regulatory Quality, Rule of Law, United States think-tank: Failed States Index (2011) – bottom 40 countries, World Bank Ease of Doing Business Index*);
- korupcja – 6% (zbudowany z informacji pozyskanych z: *Transparency International: corruption perceptions index, Worldwide Governance Indicators project – Control of Corruption*);
- handel ludźmi – 2%;
- narkotyki – 4%;
- terroryzm – 4%;
- kraje offshore – 5% (do krajów offshore Międzynarodowy Fundusz Walutowy zalicza: Andorę, Monako, Lichtenstein oraz Cypr).

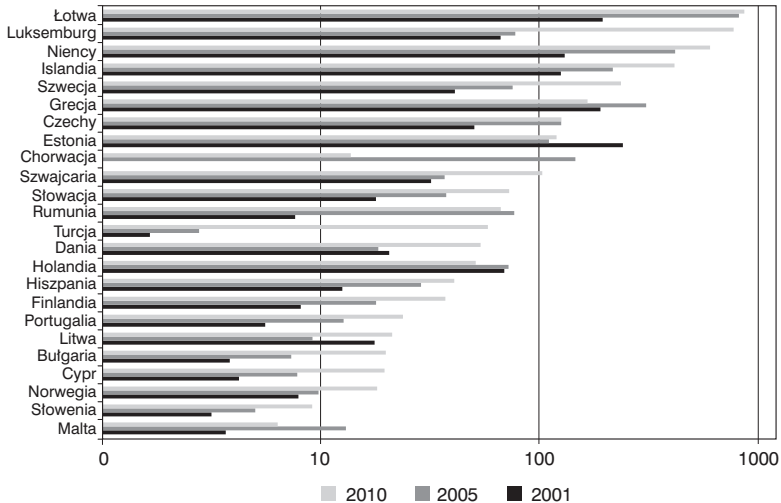
Brak jest ścisłej zależności pomiędzy indeksem KYC a zlogarytmowaną liczbą raportów dotyczących transakcji podejrzanych o legalizację dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, co obrazuje poniższy wykres.

**Wykres 4.16. Indeks KYC, a zlogarytmowana liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy, przesyłanych przez sektor bankowy w wybranych krajach europejskich oraz Stanach Zjednoczonych**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej oraz *Know Your Country* (<http://knowyourcountry.com/>).

**Wykres 4.17. Liczba raportów przypadających na jednego pracownika krajowej jednostki analityki finansowej w latach 2001, 2005, 2010**



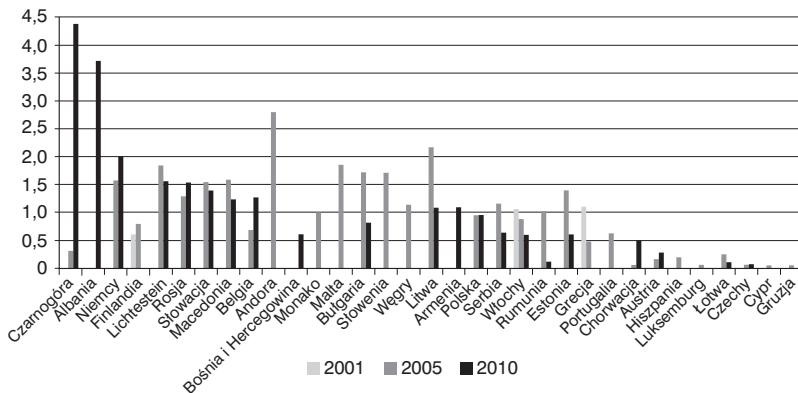
Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

Aby móc analizować przesyłane przez sektor bankowy raporty, tym samym, aby nie dochodziło do problemu „*crying wolf*”, krajowe jednostki analityki finansowej muszą zatrudniać odpowiednią liczbę pracowników.

Na poniższym wykresie zaprezentowano stosunek wolumentu raportów do liczby pracowników zajmujących się ich badaniem. Największa liczba raportów przypada na jednego pracownika w krajach takich jak Łotwa, Luksemburg, Niemcy, Islandia, Szwecja, czy Grecja, czyniąc trudności w weryfikacji. Najmniej transakcji analizowanych jest przez jednostki analityki finansowej w krajach takich jak Malta, Słowenia, Norwegia, Cypr, Bułgaria, czy Litwa. Zgodnie z teorią „*crying wolf*” obniża to koszty funkcjonowania jednostki.

Wpływ na liczbę raportów może wywierać również częstotliwość kontroli ze strony organów nadzoru w zakresie przeciwdziałania legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Otóż wraz ze wzrostem liczby przeprowadzanych corocznie kontroli, rośnie liczba raportów przesyłanych przez sektor bankowy (współczynnik korelacji na poziomie 0.4661). Sytuacja taka wskazuje na poprawność modelu efektywnego regulatora D. Masciandaro.

**Wykres 4.18. Stosunek spraw otwartych przez krajową jednostkę analityki finansowej do liczby raportów przesyłanych przez sektor bankowy w wybranych krajach europejskich w latach 2001, 2005, 2010**



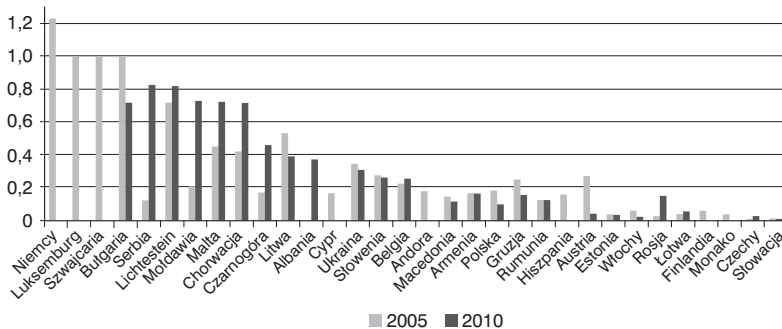
Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

O jakości informacyjnej przesyłanych raportów do krajowej jednostki analityki finansowej świadczy liczba spraw otwartych na podstawie wskazanych transakcji. W przypadku takich krajów jak Gruzja, Mołdawia, Ukraina, Cypr, Czechy, czy Francja ma miejsce proces nadraportowywania transakcji. Natomiast kraje takie jak Czarnogóra, Niemcy, Lichtenstein otrzymują dużo informacji od tak zwanych instytucji współpracujących. Wpływ na taką sytuację ma również struktura podmiotowa przesyłanych raportów, a mianowicie niższy udział sektora bankowego w liczbie przekazywanych informacji. Niska

wartość informacyjna przesyłanych danych skutkuje wysokimi kosztami związanymi z ich pozyskiwaniem oraz analizowaniem.

Przeciętnie zaledwie połowa spraw rozpatrywanych przez krajowe jednostki analityki finansowej trafia do dalszego procesu śledczego. Najwięcej takich spraw przekazywanych jest przez Niemcy, Chorwację, Malte, Bułgarię, Luksemburg, Szwajcarię czy Lichtenstein. Praktycznie wszystkie sprawy rozpatrywane przez krajową jednostkę analityki finansowej są przekazywane do dalszego postępowania. Udział spraw, wobec których toczą się śledztwa w stosunku do spraw przekazanych przez krajowe jednostki analityki finansowej jest bardzo zróżnicowany. Wartość wskaźnika powyżej 1 świadczy o długim okresie toczących się śledztw wobec osób podejrzanych o pranie pieniędzy. Z tego zaledwie połowa kończy się postawieniem zarzutów o pranie pieniędzy, a przeciętnie około 40% wyrokiem skazującym. Brak jednolitości wykresów świadczy o długim okresie toczących się spraw. Średni okres postępowania sądowego trwa trzy lata.

**Wykres 4.19. Stosunek spraw przekazanych prokuraturze do spraw otwartych przez krajową jednostkę analityki finansowej w wybranych krajach europejskich w latach 2005 i 2010**



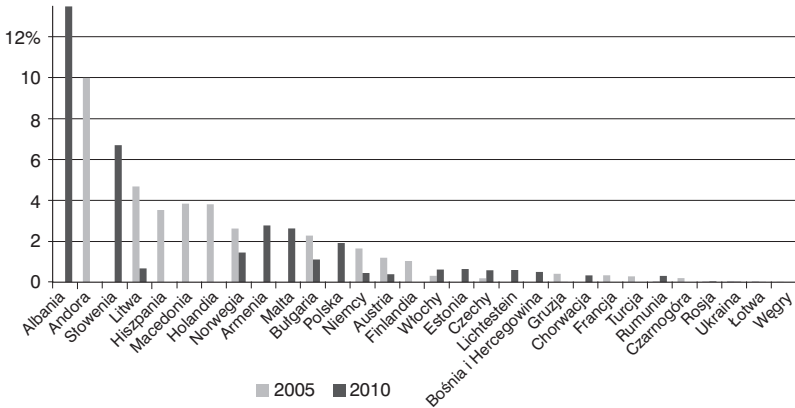
Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

Niewielki procent transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy i zgłaszanych przez banki kończy się wyrokiem skazującym. Średnio podaje się, iż jest to około 3%. Najlepiej radzącymi sobie z tym krajami są: Albania, Andora, Słowenia, Litwa. Przedstawiony poniżej wykres wskazuje na spadek tego udziału. Przemawia to również za zjawiskiem nadraportowywania transakcji przez sektor bankowy.

O zwalczaniu zjawiska prania pieniędzy, świadczy udział spraw zakończonych wyrokiem skazującym wobec liczby spraw otwartych przez krajowe jednostki analityki finansowej. Zaledwie 1% wszystkich spraw zakończonych



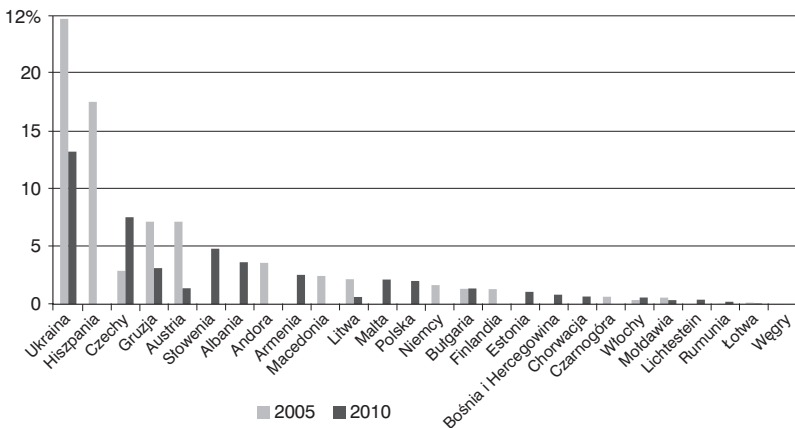
**Wykres 4.20. Udział spraw zakończonych wyrokiem skazującym za pranie pieniędzy wobec liczby raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez sektor bankowy w wybranych krajach europejskich w latach 2005 i 2010**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

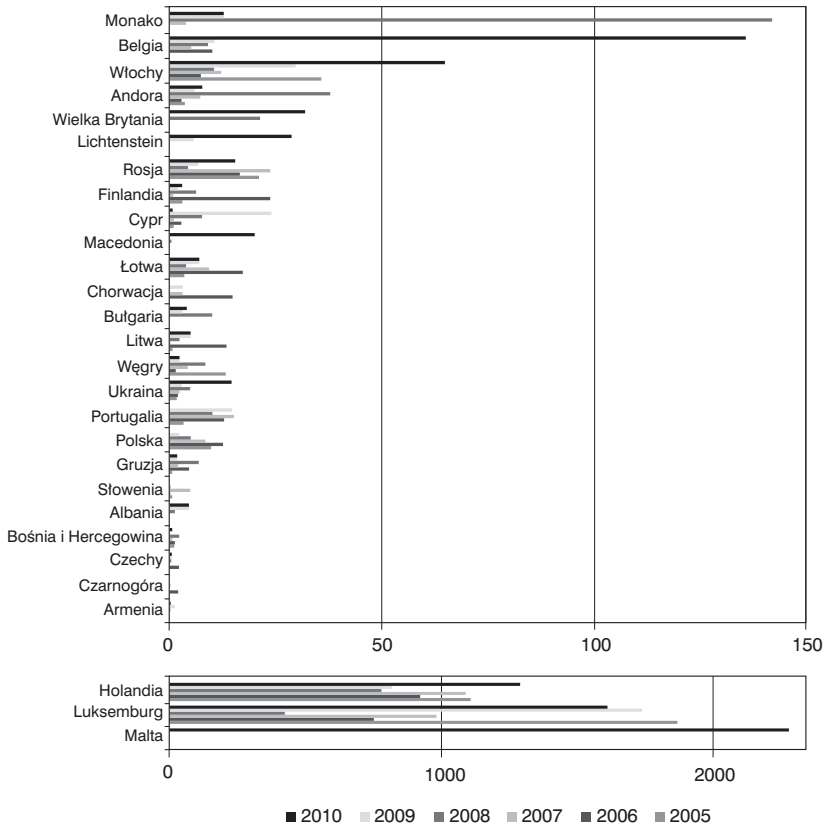
jest wyrokiem skazującym w przypadku takich krajów, jak: Węgry, Mołdawia, Łotwa czy Lichtenstein. Najwięcej spraw pozytywnie rozwiązanych w dłuższym okresie odnotowuje się w przypadku Ukrainy czy Hiszpanii. Na analizowaną wielkość wpływa przede wszystkim czas, w jakim toczony są procesy. Im jest dłuższy, tym niższa wartość analizowanego wskaźnika.

**Wykres 4.21. Udział spraw zakończonych wyrokiem skazującym za pranie pieniędzy wobec liczby spraw otwartych przez krajowe jednostki analityki finansowej w wybranych krajach europejskich w latach 2005 i 2010**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

**Wykres 4.22. Wartość środków zablokowanych z tytułu podejrzenia prania pieniędzy w bankach przez krajowe jednostki analityki finansowej w wybranych krajach europejskich w latach 2005–2010 (w mln EUR)**



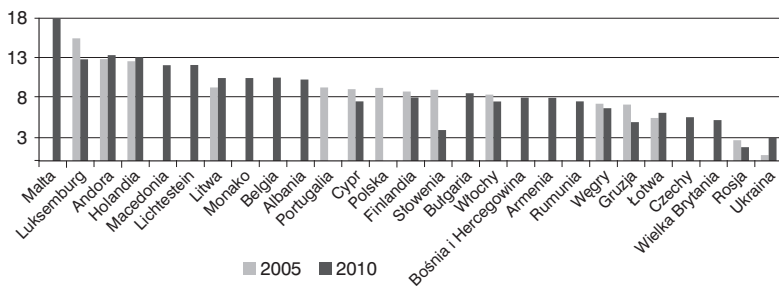
Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

W przypadku uzasadnionego podejrzenia prania pieniędzy przy wykorzystaniu sektora bankowego, środki na rachunkach podmiotów lub osób zaangażowanych są blokowane. Blokada w przypadku polskiego Generalnego Inspektora Informacji Finansowej trwa maksymalnie 3 miesiące. Najwięcej środków poddawanych jest blokadzie w takich krajach, jak Holandia, Luksemburg, Malta. Wszystkie wymienione kraje mają bardzo dobrze rozwinięty sektor bankowy. Najmniej natomiast rachunków jest blokowanych w krajach o słabo rozwiniętym sektorze bankowym, jak: Czarnogóra, Armenia, Bośnia i Hercegowina, czy Albania. Przedstawiona struktura potwierdza dodatkowo korzystanie z sektora bankowego do legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Następuje transfer brudnych

pieniędzy z krajów o słabiej rozwiniętych usługach finansowych, do tych dających większe możliwości w tym zakresie. Poniższy wykres przedstawia te zależności.

Wartość środków zablokowanych przez krajowe jednostki analityki finansowej w związku z podejrzeniem prania pieniędzy w sektorze bankowym, przypadających na raport dotyczący transakcji podejrzanych przedstawiona została na poniższym wykresie. Największa wartość analizowanych środków pieniężnych na jeden raport odnotowuje się w krajach wysoko rozwiniętych (takich jak: Lichtenstein, Monako, Holandia, Luksemburg, Malta). Najmniejsza natomiast wartość wskaźnika występuje dla krajów takich jak Rosja, Ukraina, Czechy, Węgry, Łotwa, Gruzja. Niższy udział zablokowanych środków pieniężnych świadczy o większej ostrożności sektora bankowego w zakresie realizowania polityki przeciwdziałania praniu pieniędzy. Spadek analizowanej wartości w roku 2010 w porównaniu z okresem przed wdrożeniem Dyrektywy 2005/60/WE może być wynikiem nadraportowywania transakcji lub dzielenia ich na mniejsze kwoty.

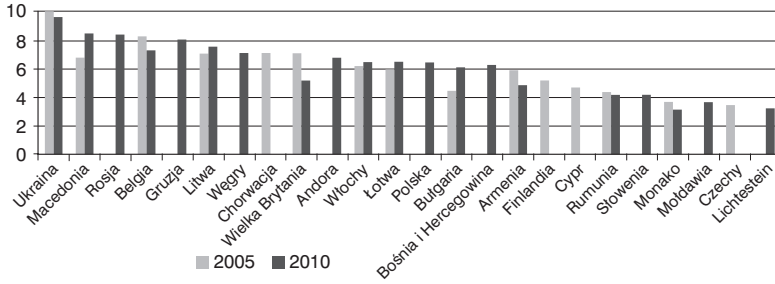
**Wykres 4.23. Wartość środków zablokowanych z tytułu prania pieniędzy w bankach przypadająca na jeden raport dotyczący transakcji podejrzanych w wybranych krajach europejskich w latach 2005 i 2010 (w EUR)**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

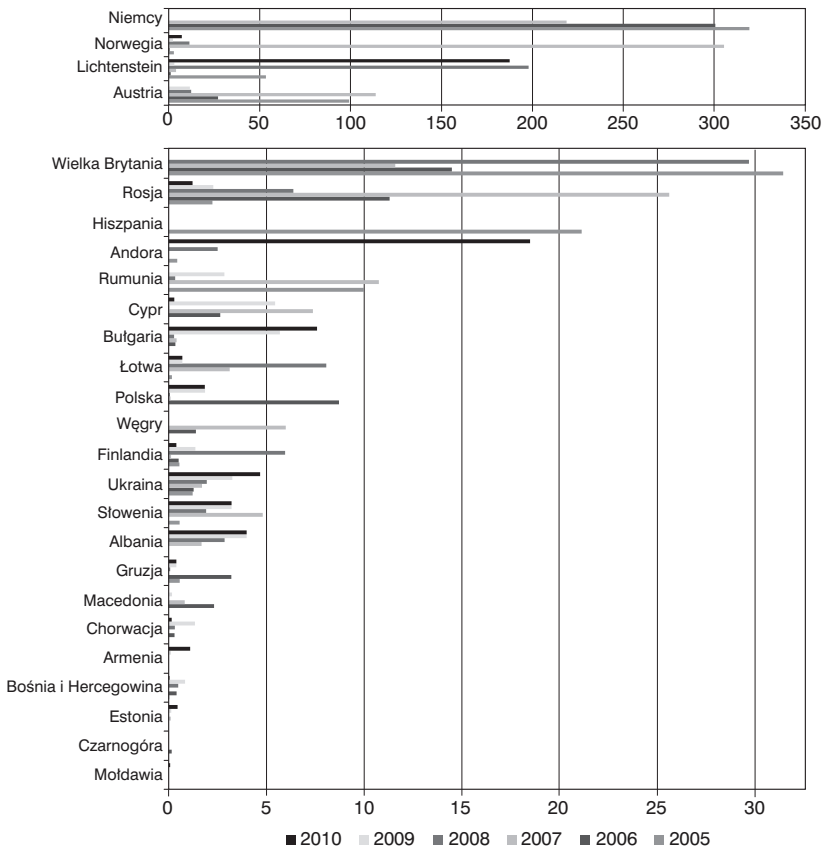
Wartość środków zablokowanych z tytułu podejrzenia prania pieniędzy przy uwzględnieniu poziomu rozwoju gospodarczego (mierzonego wartością produktu krajowego brutto per capita) została zaprezentowana na poniższym wykresie. Najwyższy wskaźnik jest charakterystyczny dla krajów o niskim PKB na jednego mieszkańca, wśród których można wyróżnić Ukrainę, Macedonię, Rosję, co stanowi potwierdzenie wcześniej wyciągniętych wniosków. Najmniejszy natomiast udział przypada na kraje rozwinięte gospodarczo. Wartość analizowanych środków w porównaniu do produktu krajowego brutto per capita spadła, lecz nieznacznie w stosunku do roku 2005.

**Wykres 4.24. Stosunek wartości środków zablokowanych z tytułu prania pieniędzy w bankach do PKB per capita w wybranych krajach europejskich w latach 2005 i 2010**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

**Wykres 4.25. Wartość środków skonfiskowanych z tytułu prania pieniędzy w bankach w wybranych krajach europejskich w latach 2005–2010 (w tys. EUR)**

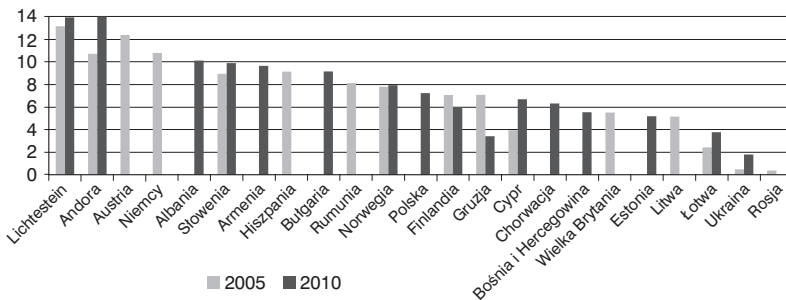


Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

Środki finansowe skonfiskowane z tytułu prania pieniędzy przechodzą na własność państwa. Ich wartość w wybranych krajach europejskich została zaprezentowana na poniższym wykresie. Największe sumy zostały skonfiskowane w Niemczech, Norwegii, Lichtenstein, Austrii. Kraje te należą do grupy wysoko rozwiniętych gospodarczo.

Wartość środków skonfiskowanych z tytułu prania pieniędzy przy wykorzystaniu sektora bankowego do liczby raportów dotyczących transakcji podejrzanych została zobrazowana na poniższym wykresie. Największy wskaźnik charakterystyczny jest dla krajów wysoko rozwiniętych gospodarczo (np. Niemcy, Austria, Lichtenstein). Im jest on wyższy, tym większa efektywność. Porównanie środków pieniężnych skonfiskowanych z tytułu prania pieniędzy do liczby raportów może również wskazywać na zysk społeczny z tytułu zwalczania analizowanego zjawiska. Można porównać go z kosztem ponoszonym z tego tytułu przez sektor bankowy.

**Wykres 4.26. Wartość środków skonfiskowanych z tytułu prania pieniędzy w bankach na jeden raport dotyczący transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy w wybranych krajach europejskich w latach 2005 i 2010 (w EUR)**

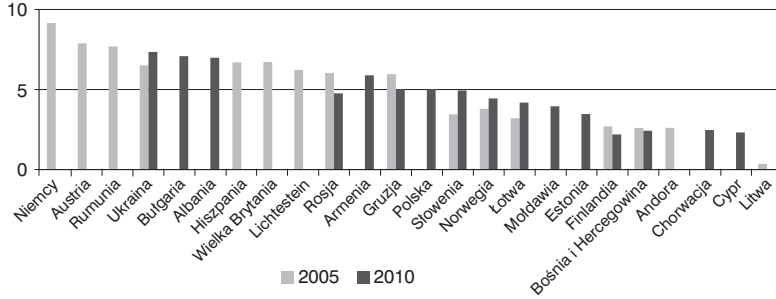


Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

Wartość środków skonfiskowanych z tytułu prania pieniędzy na podstawie informacji zgłaszanych przez sektor bankowy przy uwzględnieniu poziomu rozwoju gospodarczego (mierzonego produktem krajowym brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca) jest znacząca dla krajów wysoko rozwiniętych gospodarczo.

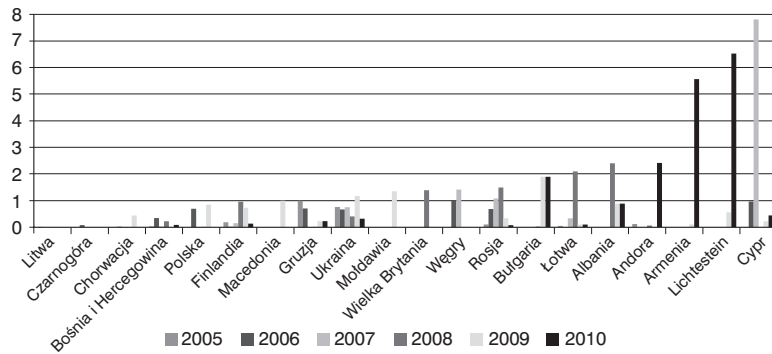
Stosunek środków skonfiskowanych z tytułu prania pieniędzy przy wykorzystaniu sektora bankowego do tych zablokowanych został zaprezentowany na poniższym wykresie. Największy udział tego wskaźnika jest dla Lichtensteinu i Cypru. Wysoka jego wartość potwierdza długi okres trwania rozpraw sądowych.

**Wykres 4.27. Stosunek wartości środków skonfiskowanych z tytułu prania pieniędzy w bankach do PKB per capita w wybranych krajach europejskich w latach 2005 i 2010**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

**Wykres 4.28. Stosunek wartości środków skonfiskowanych z tytułu prania pieniędzy w bankach do zablokowanych w wybranych krajach europejskich w latach 2005–2010**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

Po przeanalizowaniu przedstawionych zależności postanowiono zbadać wpływ wszystkich przedstawionych czynników prawnych na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej.

#### 4.1.2. Badanie prawnych czynników raportowania transakcji podejrzanych przy wykorzystaniu regresji panelowej

Do badania wpływu restrykcyjności przepisów na raportowanie transakcji podejrzanych wykorzystano obserwacje dla 47 krajów<sup>4</sup> zebrane dla lat

<sup>4</sup> Albania, Andora, Armenia, Austria, Belgia, Białoruś, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czechy, Czarnogóra, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja,

2001–2010. Jako zmienną zależną wzięto pod uwagę liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy, przesyłanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej (zmienna *reports*). Ze względu na duże zróżnicowanie danych postanowiono wykorzystać opisaną zmienną w postaci zlogarytmowanej. Wśród zmiennych niezależnych wyróżniono zmienne związane z samymi transakcjami, do których zaliczono:

- zlogarytmowaną liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy zgłaszanych przez instytucje obowiązane do krajowych jednostek analityki finansowej (zmienna *reportsall*);
- formę przesyłanych raportów do krajowych jednostek analityki finansowej (zmienna *str*, zmienna *sar*, zmienna *utr*);
- zlogarytmowany wolumen raportów dotyczących transakcji ponadprogowych przesyłanych przez sektor bankowy (zmienna *ctr*);
- indeks skali transakcji ponadprogowych będący ilorazem wartości transakcji ponadprogowych do produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca (zmienna *indexthreshold*).

Kolejną grupą zmiennych są czynniki związane z realizowaną polityką w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, a mianowicie:

- indeks restrykcyjności kar będących ilorazem maksymalnej wartości kar nakładanych na banki w związku z nierealizowaniem obowiązków wynikających z przeciwdziałania praniu pieniędzy do produktu krajowego brutto na mieszkańca (zmienna *indexfine*);
- zlogarytmowana wartość kar nakładanych przez krajowe jednostki analityki finansowej na instytucje obowiązane za nierealizowanie polityki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy (zmienna *wartosckar*);
- zlogarytmowana wartość kar nakładanych przez krajowe jednostki analityki finansowej na banki za nierealizowanie polityki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy (zmienna *bankkar*);
- liczba kar nakładanych na banki w związku z niewywiązywaniem się z obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy (zmienna *volfine*);
- liczba innych obciążeń niż kary finansowe wystosowanych do banków w związku z nierealizowaniem obowiązków wynikających z przeciwdziałania praniu pieniędzy w sposób wystarczający (zmienna *others*);

---

Gruzja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Malta, Mołdawia, Monako, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Rumunia, San Marino, Serbia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Ukraina, Węgry, Wielka Brytania, Włochy, Stany Zjednoczone.

- liczba kontroli przeprowadzanych łącznie przez krajowe jednostki analityki finansowej (zmienna *allkont*) oraz w samym sektorze bankowym (zmienna *bankon*).

Wzięto również pod uwagę zmienną zerojedynkową charakteryzującą formę prawną krajowej jednostki analityki finansowej (administracyjna – zmienna *adm*, sądowicza – *judge*, policja – *police* oraz połączenie różnych form prawnych – zmienna *hybrid*).

Poddano analizie wartość środków zablokowanych (zmienna *kwzablok*) oraz skonfiskowanych z tytułu prania pieniędzy (zmienna *konf*). Przeanalizowano także wolumen blokad nałożonych na rachunki bankowe (zmienna *zabl*).

Poddano weryfikacji wpływ takich czynników opiniotwórczych, jak:

- indeks wolności gospodarczej (zmienna *free*) – każdy kraj otrzymuje punkty według 50 zmiennych podzielonych na 10 kategorii czynników wpływających na wolność gospodarczą:
  - polityka handlowa;
  - obciążenia podatkowe;
  - interwencje rządu w gospodarce;
  - polityka monetarna;
  - przepływ kapitału i inwestycje zagraniczne;
  - bankowość i finanse;
  - płace i ceny;
  - prawa własności;
  - regulacje prawne;
  - aktywność czarnego rynku.

Im niższy wynik indeksu, tym większy jest zakres interwencji państwa w gospodarkę i mniejsza wolność gospodarczą. Zależnie od liczby przyznanych punktów, kraje dzielone są na 5 kategorii: wolny, w zasadzie wolny, umiarkowanie wolny, w zasadzie bez wolności i bez wolności;

- indeks korupcji (zmienna *freecor*);
- indeks percepcji korupcji (zmienna *cor*) – indeks zaproponowany przez *Transparency International*.

Zbadano również wpływ zlogarytmowanej wartości produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca (zmienna *gdp*).

Do oceny ryzyka prania pieniędzy wykorzystano indeks zaproponowany przez B. Unger i J. Walkera (zmienna *unger*) oraz indeks Bazylejskiego Komitetu do spraw Nadzoru Bankowego (zmienna *aml*). Pierwszy z indeksów liczony jest według wzoru:

$$A = (GNP) * (3BS + GA + SWIFT - 3C - COR + 15),$$



gdzie:

*A* – indeks atrakcyjności kraju;

*GNP* – produkt narodowy brutto na jednego mieszkańca;

*BS* – tajemnica bankowa (0 – brak tajemnicy bankowej, 5 – tajemnica bankowa w pełni zachowana);

*GA* – skłonność krajów do prania pieniędzy (0 – stosowanie regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, 4 – brak regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy);

*SWIFT* – kraj członkiem systemu SWIFT (1 – tak, 0 – nie);

*C* – konflikt (0 – brak konfliktów politycznych i społecznych, 4 – istnienie konfliktów politycznych i społecznych);

*COR* – zmodyfikowany indeks percepcji korupcji (1 – niska korupcja, 5 – wysoka korupcja).

Stała o wartości 15 została zapisana aby każda wartość indeksu była wyższa od 0. Indeks Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego składa się z:

- ryzyka prania pieniędzy i finansowania terroryzmu – w 65% (40 Rekomendacji *FATF*, 9 Specjalnych Rekomendacji *FATF*, *Financial Secrecy Index*, *US INCSR – Volume II on Money Laundering*);
- ryzyka korupcji – 10% (*CPI – Corruption Percetpion Index*);
- ryzyka politycznego i prawnego – 5% (*Euromoney Political Index*, *FH – Press Freedom & Freedom in the World*, *WEF GCR – Institutional Strength*, *BTI – Rule of Law*);
- stabilności gospodarczej – 15% (*WB Doing Business – Business Disclosure*, *WEF GCR – Strength on Auditing & Reporting*, *WEF GCR – Regulation of securities*, *WB IDA IRAI – Financial Sector*),
- publicznej transparentności – 10% (*INT. IDEA – Political Financial Database*, *IBP – Open Budget Index*, *WB IDA IRAI – Financial Sector*).

Spośród zmiennych stanowiących determinanty środowiska prawnego poddano ocenie wpływ momentu wprowadzenia regulacji dotyczących podejścia opartego na ryzyku. W tym celu wykorzystano zmienną *rok*. Dodatkowo uwzględniono obecność danego kraju na listach sankcyjnych (zmienna *listy*). Zweryfikowano również wpływ indeksu *FATF* (*fatf*) oraz indeksu *KYC* (*kyc*).

Ze względu na połączenie wymiaru czasowego i przekrojowego otrzymano dane panelowe (ang. *panel data*). Od typowych danych czasowo – przekrojowych różnią się one, tym, że liczba obserwowanych obiektów, w tym przypadku krajów jest duża w stosunku do liczby punktów w czasie.<sup>5</sup> Modele

<sup>5</sup> B. Dańska-Borsiak (2011), *Dynamiczne modele panelowe w badaniach ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 14.

stosowane dla danych panelowych dzielą się na dwie grupy: statyczne i dynamiczne. Wśród modeli panelowych statycznych wyróżnia się:

- modele panelowe ze sztucznymi zmiennymi (ang. *fixed effects model*),
- modele panelowe z dekompozycją składnika losowego oparte na uogólnionej metodzie najmniejszych kwadratów (ang. *GLS random effects model*),
- modele oparte na estymatorze wewnątrzgrupowym (ang. *between effects model*),
- modele panelowe z dekompozycją składnika losowego oparte na metodzie największej wiarygodności (ang. *ML random effects model*),
- modele średniej populacji (ang. *population – averaged model*).

Wśród modeli dynamicznych najpopularniejszymi są modele oparte na następujących metodach estymacji:

- estymatorze metody zmiennych instrumentalnych Andersona i Hsiao,
- estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano i Bonda (FDGMM),
- skorygowanym estymatorze wariancji Windmeijera,
- estymatorze Arellano i Bover,
- estymatorze Ahna i Schmidta,
- systemowym estymatorze GMM Blundella i Bonda,
- skorygowanym estymatorze wewnątrzgrupowym Kivietta.

W związku z występowaniem zmiennej stałej w czasie postanowiono wykorzystać model panelowy z dekompozycją składnika losowego oparty na uogólnionej metodzie najmniejszych kwadratów. Po uwzględnieniu wpływu poszczególnych zmiennych związanych z determinantami prawnymi na wolumen raportów dotyczących transakcji podejrzanych model przybrał następującą postać:

$$\ln reports_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \ln gdp_{i,t} + \beta_2 cor_{i,t} + \beta_3 unger_{i,t} + \beta_4 aml_{i,t} + \beta_5 rok_{i,t} + \beta_6 fatf_{i,t} + \beta_7 listy_{i,t} + \beta_8 kyc_{i,t} + \beta_9 lnctr_{i,t} + \beta_{10} \ln reports_{all,i,t} + \beta_{11} \ln index_{threshold,i,t} + \beta_{12} \ln index_{fine,i,t} + \beta_{13} \ln vol_{fine,i,t} + \beta_{14} \ln others_{i,t} + \beta_{15} \ln free_{i,t} + \beta_{16} \ln free_{cor,i,t} + \beta_{17} \ln wartos_{car,i,t} + \beta_{18} \ln bank_{kar,i,t} + \beta_{19} \ln zabl_{i,t} + \beta_{20} \ln kwz_{ablock,i,t} + \beta_{21} \ln bank_{on,i,t} + \beta_{22} \ln konf_{i,t} + \beta_{23} \ln all_{kont,i,t} + \gamma_1 (str - utr)_{i,t} + \gamma_2 (sar - utr)_{i,t} + \gamma_3 (adm - judge)_{i,t} + \gamma_4 (police - judge)_{i,t} + \gamma_5 (hybrid - judge)_{i,t} + v_{it} + u_{it}.$$

W modelu wykorzystano 470 obserwacji dla 47 krajów<sup>6</sup>. O jakości dopasowania modelu świadczy  $R^2$ .  $R^2$  *within* związane jest z wariancją wewnątrz

<sup>6</sup> Albania, Andora, Armenia, Austria, Belgia, Białoruś, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czechy, Czarnogóra, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja,

grupy kraju i jest ono bardzo wysokie (81,13%). Statystyka  $R^2$  *between* opisuje relacje wariancji w przestrzeni pomiędzy grupami krajów (61,07%). Statystyka  $R^2$  *overall* (77,07%) jest ważonym uśrednieniem tych dwóch statystyk i nie poddaje się interpretacji innej niż intuicyjna<sup>7</sup>. Założono rozkład normalny dla efektów zmiennych oraz zerową korelację pomiędzy tymi efektami a macierzą zmiennych objaśniających. Założenie dotyczące rozkładu Gaussa wynika z przyjęcia, że efekty zmienne mają rozkład normalny. Pomimo, że efekty stałe mają rozkład normalny (w dużych próbach macierz  $X$  również powinna mieć rozkład zbliżony do normalnego) STATA nie dopuszcza równoczesnej korelacji między efektami stałymi a macierzą  $X$  ( $corr(u_i, X) = 0$  *assumed*). Wartość wariancji wynikającej z różnorodności między parami ( $\sigma_u$ ) wynosi 3.89, a wariancji wynikającej z wymiaru czasu ( $\sigma_e$ ) 3.90. Współczynnik  $\rho$  mówi, jaka część wariancji w modelu wyjaśniona jest przez efekty właściwe (49,86% wariancji wynika z różnic w panelu). Do badania łącznej istotności parametrów modelu wykorzystuje się test Walda. Hipoteza zerowa głosi, że łączny wpływ parametrów jest statystycznie nieistotny. Analizowany model jest istotny statystycznie (wartość  $p$  poniżej 0.05). Do oceny poprawności zastosowania modelu panelowego ze sztucznymi zmiennymi lub modelu z dekompozycją składnika losowego służy test Hausmana, gdzie hipoteza zerowa zakłada, że efekty grupowe są nieskorelowane ze zmiennymi objaśniającymi. Wyniki przeprowadzonego testu (wartość  $p$  powyżej 0.05) wskazują na brak podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej, tym samym potwierdzają słuszność zastosowania modelu panelowego z dekompozycją składnika losowego. Natomiast test mnożnika Lagrange'a zaproponowany przez Breuscha i Pagana pozwala ocenić, czy model z dekompozycją składnika losowego jest statystycznie lepszy, niż model bez wyróżniania efektów grupowych (model *pooled*). Hipoteza zerowa mówi, że wyodrębnienie części składnika losowego, specyficznego dla obiektów jest nieuzasadnione. W analizowanym modelu wartość  $p$  jest poniżej 0.05, zatem odrzucono hipotezę zerową na korzyść hipotezy alternatywnej. Efekty grupowe użyte w modelu są istotne, co potwierdza zasadność wykorzystania modelu z dekompozycją składnika losowego.

---

Gruzja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Malta, Mołdawia, Monako, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Rumunia, San Marino, Serbia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Ukraina, Węgry, Wielka Brytania, Włochy, Stany Zjednoczone.

<sup>7</sup> J. Tyrowicz (2005), *Analiza danych panelowych*.

**Tabela 4.5. Wyniki badania wpływu determinant prawnych na raportowanie transakcji podejrzanych przy wykorzystaniu statycznych modeli regresji panelowej**

zmienna niezależna	Statyczny model panelowy z dekompozycją składnika losowego oparty na uogólnionej metodzie najmniejszych kwadratów (Random effect GLS)			
	1	p	2	p
lnctr	0.0774413	*	0.0847497	*
lnreportsall	0.7286106	*	0.7294437	*
indexthreshold	-0.1597813	*	-0.1584485	*
indexfine	0.0002683			
volfine	-0.0038859			
others	0.0025746			
free	-0.0088928			
freecor	0.0099159			
str	4.751979		2.540508	***
sar	2.447034			
adm	-0.4658867			
police	-0.7677056			
hybrid	0.6582714			
lnwartoskar	-0.0294448			
lnbankkar	-0.0010283			
zabl	-0.0144083	***	-0.0152517	**
lnkwzablok	-0.0054770			
konf	0.0269097			
bankon	-0.0036534	*	-0.0030005	**
allkont	-0.0000306			
cor	-0.0081710			
lngdp	0.0283839			
unger	-0.0033401			
aml	0.2768569			
rok	0.3876299			
fatf	0.0952628	**	0.0875532	*
listy	-2.981535	*	-2.567474	*
kyc	-0.1373832		-0.1356945	***
const	-7.18462		-2.905557	
test Walda	0.00		0.00	
test Hausmana	0.1158			
test ML	0.00			

Źródło: opracowanie własne.<sup>8</sup>

<sup>8</sup> Zmienna zależna to zlogarytmowana liczba transakcji podejrzanych (lnreports). Zmienne niezależne to: zlogarytmowana liczba transakcji ponadprogowych przesyłanych przez

W związku z zastosowaniem testu t – Studenta dotyczącego istotności poszczególnych zmiennych, okazało się iż zmiennymi nieistotnie wpływającymi na model jest forma raportów (*SAR*). Ponadto wpływu nie mają zmienne związane z restrykcjami nakładanymi za brak realizacji przepisów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, a mianowicie: indeks jakości kar, wartość kar nakładanych na wszystkie podmioty, jak i banki, wolumen kar oraz innych form obciążeń. Wpływu również nie wywiera łączna liczba kontroli. Forma prawna instytucji będącej krajową jednostką analityki finansowej nie oddziałuje na liczbę raportów. Kwota zablokowanych oraz skonfiskowanych środków z tytułu prania pieniędzy jest nieistotna z punktu widzenia wolumenu raportów dotyczących transakcji podejrzanych. Wielkość PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca (*gdp*), indeks wolności gospodarczej (*free*), zmienne uwzględniające wielkość korupcji (*free*, *freecor*) nie są istotne z punktu widzenia liczby transakcji. Rok wdrożenia przepisów z tytułu prania pieniędzy, indeks *AML* zaproponowany przez Komitet Bazylejski (*aml*) oraz indeks B. Unger i J. Walkera nie wpływają na wynik wolumenu przekazywanych informacji przez banki.

Po przeanalizowaniu czynników wpływających na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych raportowanych przez banki do krajowych jednostek analityki finansowej wyłoniono kilka determinant, które mają istotny wpływ na analizowaną zmienną zależną. W interpretacji wpływu wszystkich czynników przyjęto zasadę *ceteris paribus*. Wraz ze wzrostem o jeden procent liczby raportów dotyczących transakcji ponadprogowych raportowanych przez banki, rośnie o 0.09% liczba raportów dotyczących transakcji podej-

---

sektor bankowy (*lnctr*), forma przesyłanych raportów (*str*, *sar*, *utr*), zlogarytmowana liczba wszystkich raportów (*lnreportsall*), indeks skali transakcji ponadprogowych (*lnindexthreshold*), indeks restrykcyjności kar (*lnindexfine*), liczba kar nakładanych na banki w związku z niewywiązywaniem się z obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy (*volfine*), liczba innych obciążeń (*others*), indeks wolności gospodarczej (*free*), indeks korupcji (*freecor*), indeks percepcji korupcji (*cor*), forma krajowej jednostki analityki finansowej (*adm*, *judge*, *police*, *hybrid*), zlogarytmowana wartość kar nakładanych przez krajowe jednostki analityki finansowej (*lnwartoskar*), zlogarytmowana wartość kar nakładanych na banki (*lnbankkar*), liczba blokad nałożonych na rachunki bankowe (*zabl*), zlogarytmowana wartość blokad (*lnkwzablock*), liczba konfiskat z tytułu prania pieniędzy (*konf*), liczba kontroli przeprowadzanych łącznie przez krajowe jednostki analityki finansowej (*allkont*) oraz w samym sektorze bankowym (*bankon*), zlogarytmowana wartość PKB per capita (*lngdp*), indeks Unger i Walkera (*unger*), indeks Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego (*aml*), moment wprowadzenia regulacji dotyczących podejścia opartego na ryzyku (*rok*), obecność kraju na listach sankcyjnych (*listy*), indeks FATF (*fatf*), indeks KYC (*kyc*).

\*, \*\*, \*\*\* oznacza odpowiednio poziom istotności 1%, 5% i 10%.

rzanych o pranie pieniędzy. Obserwowany związek wynika przede wszystkim z wielkości sektora bankowego. Okazuje się zatem, że zasadnym jest wprowadzenie obowiązku monitorowania transakcji wysokokwotowych, bowiem na ich podstawie dochodzi do wstępnej weryfikacji analizowanego problemu. Wprowadzenie nieadekwatnych progów tych transakcji potwierdza wpływ indeksu skali transakcji ponadprogowych. Im, bowiem wyższa jest wartość tego indeksu, tym mniej raportów banki przekazują do krajowych jednostek analityki finansowej. Zatem można stwierdzić, że nie tyle istotnym jest wprowadzenie samego progów, ale również odniesienie tej wartości do skali gospodarki, bowiem w słabo rozwiniętych gospodarczo krajach wysoka jego wartość nie daje pozytywnych efektów z punktu widzenia skuteczności regulacji, a jedynie podnosi koszt zastosowanego przez banki oprogramowania do weryfikacji takich transakcji. Okazuje się, że wpływ na liczbę raportów wywiera również ich forma. Istotny statystycznie związek zachodzi pomiędzy raportami typu *STR*.

Banki nie są chętne do przekazywania informacji w przypadku wysokich blokad środków pieniężnych. Przy wzroście wartości blokowanych środków o jeden procent wolumen raportów spada o 0,02%. Wpływ liczby kontroli bankowych nie ma znaczącej siły, jeżeli liczba kontroli rośnie o jeden punkt procentowy wolumen raportów spada przeciętnie o 0,003%. Taki kierunek zależności wynikać może z nadraportowania transakcji przez niektóre banki, aby ukryć te które mają faktyczny związek z praniem pieniędzy<sup>9</sup>.

Spośród ocen systemu nadzorowania banków uwagę zwracają czynniki związane z oceną przepisów na polu międzynarodowym. Negatywny związek pomiędzy wolumenem raportów odzwierciedla obecność danego kraju na listach sankcyjnych. Banki w krajach, które zostały na nich umieszczone, nie wykazują zainteresowania raportowaniem transakcji z tytułu prania pieniędzy. Ciekawe wnioski można uzyskać analizując dwa indeksy. Okazuje się, że wraz ze wzrostem indeksu dotyczącego restrykcyjności przepisów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy o punkt, wolumen raportów rośnie o 0,09%. Zatem bardziej restrykcyjne przepisy, a właściwie ich ocena, skłaniają banki do raportowania transakcji. Z drugiej strony tak zwany indeks *Know Your Country* daje odwrotne efekty. Wraz ze wzrostem tego indeksu o jeden punkt, wolumen raportów spada przeciętnie o 0,13%. Zatem w kra-

<sup>9</sup> B. Unger, F. van Waarden (2009), *How to Dodge Drowning in Data? Rule- and Risk-Based Anti Money Laundering Policies Compared*, "Review of Law & Economics", Vol. 5: Iss. 2, Article 7.

jach o mniejszym ryzyku (większej liczbie punktów) mniej jest raportowanych transakcji z tytułu prania pieniędzy.

Następnie postanowiono zweryfikować wpływ wartości historycznych na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez banki. Tym samym zbadano elastyczność sektora bankowego na zmianę uwarunkowań prawnych. W celu przeprowadzenia dogłębnej analizy wykorzystano dynamiczne modele panelowe.

Pierwszym z zastosowanych dynamicznych modeli panelowych do analizy wpływu restrykcyjności przepisów na wolumen raportów dotyczących transakcji podejrzanych jest model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano i Bonda (FDGMM):

$$\begin{aligned} \ln reports_{i,t} = & \rho_{1,j} \ln reports_{i,t-j} + \beta_{1,j} gdp_{i,t-j} + \beta_{2,j} cor_{i,t-j} + \beta_{3,j} unger_{i,t-j} + \\ & \beta_{4,j} aml_{i,t-j} + \beta_{5,j} rok_{i,t-j} + \beta_{6,j} fatf_{i,t-j} + \beta_{7,j} listy_{i,t-j} + \beta_{8,j} kyc_{i,t-j} + \beta_{9,j} lnctr_{i,t-j} + \\ & \beta_{10,j} \ln reports_{all,i,t-j} + \beta_{11,j} indexthreshold_{i,t-j} + \beta_{12,j} indexfine_{i,t-j} + \\ & \beta_{13,j} volfine_{i,t-j} + \beta_{14,j} others_{i,t-j} + \beta_{15,j} free_{i,t-j} + \beta_{16,j} freecor_{i,t-j} + \\ & \beta_{17,j} \ln wartoscar_{i,t-j} + \beta_{18,j} \ln bankkar_{i,t-j} + \beta_{19,j} zabl_{i,t-j} + \beta_{20,j} \ln kwzablock_{i,t-j} + \\ & \beta_{21,j} bankon_{i,t-j} + \beta_{22,j} konf_{i,t-j} + \beta_{23,j} allkont_{i,t-j} + \gamma_{1,j} (str - utr)_{i,t-j} + \\ & \gamma_{2,j} (sar - utr)_{i,t-j} + \gamma_{3,j} (adm - judge)_{i,t-j} + \gamma_{4,j} (police - judge)_{i,t-j} + \\ & \gamma_{5,j} (hybrid - judge)_{i,t-j} + v_{it} + u_{it}. \end{aligned}$$

W celu sprawdzenia poprawności zastosowanego modelu wykorzystano test Sargana, badający prawdziwość warunków ponadidentyfikujących, które nie zostały wykorzystane w procesie estymacji. Przy założeniu prawdopodobieństwa 95% ( $p = 0.25$ ), nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej, a więc wykorzystane instrumenty są właściwe w sensie ich nieskorelowania ze składnikami losowymi modelu pierwszych różnic. Drugim z przeprowadzonych testów jest test autokorelacji Arellano–Bonda. Przy założeniu prawdopodobieństwa 95%, brak jest podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej o braku autokorelacji drugiego rzędu i jednocześnie odrzucono hipotezę zerową o braku autokorelacji pierwszego rzędu. W związku z tym zastosowano skorygowany estymator wariancji Windmeijera. Wyniki estymacji przedstawiono w poniższej tabeli.

Oprócz modelu panelowego opartego na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano i Bonda (FDGMM) wykorzystano do określenia wpływu restrykcyjności przepisów na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez sektor bankowy w poszczególnych krajach systemowy estymator GMM Blundella i Bonda. Przy założeniu prawdopodobieństwa 95%, brak jest podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej o braku

autokorelacji drugiego rzędu i jednocześnie odrzucono hipotezę zerową o braku autokorelacji pierwszego rzędu. W modelu przy wykorzystaniu systemowego estymatora GMM Blundella i Bonda zakłada się korektę heteroskedastyczności, zatem nie przeprowadza się testu Sargana na jego obecność.

**Tabela 4.6. Wyniki badania wpływu determinant prawnych na raportowanie transakcji podejrzanych przy wykorzystaniu dynamicznych modeli regresji panelowej**

zmienna niezależna	Dynamiczny model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano–Bonda		Dynamiczny model panelowy oparty na skorygowanym estymatorze wariancji Windmeijera		Dynamiczny model panelowy oparty na systemowym estymatorze GMM Blundella–Bonda			
	1	p	2	p	3	p	4	p
lnreports								
L1	0.4903778	*	0.3055412		0.4903778	*	0.4321692	*
L2	-0.0688475		0.0784028		-0.0688475			
lnctr	0.1522262	*	0.2851873	**	0.1522262	**	0.1419725	***
L1	-0.0284512		-0.2317722		-0.0284512			
L2	0.021642		0.0138477		0.021642			
lnreportsall	0.4652292	*	dropped		0.4652292	*	0.5007663	*
L1	-0.3111621	*	dropped		-0.3111621	**	-0.2885598	*
L2	0.0614986		dropped		0.0614986			
indexthreshold	0.0866727		5.623401		0.0866727			
L1	-0.581637		-5.780681		-0.581637		-0.3429834	**
L2	0.2265143		2.180487		0.2265143			
indexfine	-0.0002367		-0.0125561		-0.0002367			
L1	-0.0015919		0.0061345		-0.0015919	***		
L2	0.0017443		-0.0074643		0.0017443	**		
volfine	0.0013602		-0.1588882		0.0013602			
L1	0.0073588		0.1016997		0.0073588	*		
L2	0.0008256		-0.0827791		0.0008256			
others	-0.0008248		0.0081875		-0.0008248			
L1	-0.0008729		-0.0026477		-0.0008729			
L2	-0.0009728		-0.0105625		-0.0009728			
free	0.0329276		-2.45292		0.0329276			
L1	-0.1169852	**	-0.3512626	*	-0.1169852	**	-0.079286	*
L2	0.0802366	***	-0.6847538		0.0802366	**		
freecor	-0.022411		1.756773		-0.022411			
L1	0.0719637		0.5351346		0.0719637			
L2	-0.0817659		-0.3526015		-0.0817659			



zmienna niezależna	Dynamiczny model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano–Bonda		Dynamiczny model panelowy oparty na skorygowanym estymatorze wariancji Windmeijera		Dynamiczny model panelowy oparty na systemowym estymatorze GMM Blundella–Bonda			
	1	p	2	p	3	p	4	p
str	dropped		dropped		dropped			
sar	dropped		dropped		40.6793			
adm	dropped		dropped		4.955196			
police	dropped		dropped		-50.57565			
hybrid	dropped		dropped		dropped			
lnwartoskar	0.0285719		1.704174	**	0.0285719			
L1	-0.0085633		0.6282485		-0.0085633			
L2	-0.032462		0.3513306	**	-0.032462			
lnbankkar	-0.0486869		-3.107015	**	-0.0486869			
L1	-0.072491		-0.7986445		-0.072491		-0.0874096	**
L2	0.067406		-0.429023	***	0.067406			
zabl	-0.0058936		0.0475496		-0.0058936			
L1	-0.0045608		-0.2106984		-0.0045608			
L2	-0.0043927		0.0432834		-0.0043927			
lnkwzablock	-0.0095928		0.0062494		-0.0095928			
L1	0.0168019		0.1288642	*	0.0168019			
L2	-0.0050066		0.2062568		-0.0050066			
konf	0.0513419	**	0.0526985		0.0513419	***		
L1	-0.0119508		-0.1187445	***	-0.0119508			
L2	-0.0268696		-0.0805695		-0.0268696		-0.0314115	***
bankon	0.0076895		0.2156712		0.0076895	*		
L1	0.0032887		-0.0780382		0.0032887	***	0.0028105	*
L2	0.0034205		0.1283428		0.0034205	*		
allkont	0.0001237		0.011007		0.0001237			
L1	-0.0000681		0.0008434	**	-0.0000681			
L2	0.0001934		0.0149659		0.0001934			
cor	-0.0198387		dropped		-0.0198387			
L1	-0.2502738		dropped		-0.2502738			
L2	0.5347413		dropped		0.5347413			
lngdp	-0.013302		0.4290198	**	-0.013302			
L1	0.0430211		0.5484082		0.0430211			
L2	0.0405098		18.54439		0.0405098		0.7927972	*
unger	dropped		dropped		0.0841617			

cd. Tabeli 4.6.

zmienna niezależna	Dynamiczny model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano–Bonda		Dynamiczny model panelowy oparty na skorygowanym estymatorze wariancji Windmeijera		Dynamiczny model panelowy oparty na systemowym estymatorze GMM Blundella–Bonda			
	1	p	2	p	3	p	4	p
aml	dropped		dropped		-1.492008			
rok	-0.2846733		dropped		-0.2846733			
L1	-0.4285534		dropped		-0.4285534			
L2	1.482315	***	dropped		1.482315	*	1.222167	**
fatf	dropped		dropped		-1.071785			
listy	dropped		dropped		12.53668			
kyc	dropped		dropped		2.460108			
const	dropped		dropped		dropped			
test Walda	0.00		0.00		0.00		0.00	
test Sargana	0.2484				0.1714		0.1812	
test AB (1)	0.0000		0.1126		0.0163		0.0236	
test AB (2)	0.6822		0.7321		0.4545		0.4721	

Źródło: opracowanie własne.<sup>10</sup>

Model regresji panelowej przy wykorzystaniu systemowego estymatora GMM Blundella i Bonda wskazuje na wpływ na wolumen raportów dotyczą-

<sup>10</sup> Zmienna zależna to zlogarytmowana liczba transakcji podejrzanych (Inreports). Zmienne niezależne to: zlogarytmowana liczba transakcji ponadprogowych przesyłanych przez sektor bankowy (lnctr), forma przesyłanych raportów (str, sar, utr), zlogarytmowana liczba wszystkich raportów (lnreportsall), indeks skali transakcji ponadprogowych (lnindexthreshold), indeks restrykcyjności kar (lnindexfine), liczba kar nakładanych na banki w związku z niewywiązywaniem się z obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy (volfine), liczba innych obciążeń (others), indeks wolności gospodarczej (free), indeks korupcji (freecor), indeks percepcji korupcji (cor), forma krajowej jednostki analityki finansowej (adm, judge, police, hybrid), zlogarytmowana wartość kar nakładanych przez krajowe jednostki analityki finansowej (lnwartosckar), zlogarytmowana wartość kar nakładanych na banki (lnbankkar), liczba blokad nałożonych na rachunki bankowe (zabl), zlogarytmowana wartość blokad (lnkwzablock), liczba konfiskat z tytułu prania pieniędzy (konf), liczba kontroli przeprowadzanych łącznie przez krajowe jednostki analityki finansowej (allkont) oraz w samym sektorze bankowym (bankon), zlogarytmowana wartość PKB per capita (lngdp), indeks Unger i Walkera (unger), indeks Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego (aml), moment wprowadzenia regulacji dotyczących podejścia opartego na ryzyku (rok), obecność kraju na listach sankcyjnych (listy), indeks FATF (fatf), indeks KYC (kyc).

\*, \*\*, \*\*\* oznacza odpowiednio poziom istotności 1%, 5% i 10%.

cych transakcji podejrzanych raportów dotychczas przesyłanych przez banki, ogółu raportów przesyłanych przez instytucje obowiązane oraz dotychczas stosowanych indeksów skali transakcji ponadprogowych. Na liczbę przesyłanych raportów oddziałuje również wartość nakładanych kar oraz przeprowadzanych kontroli w roku ubiegłym. Istotnymi są również konfiskaty środków finansowych, czy wartość produktu krajowego brutto w przeliczeniu na mieszkańca. Nie bez znaczenia pozostaje moment wprowadzenia regulacji opartych na ryzyku, czy też poziom wolności gospodarczej.

## 4.2. Analiza efektywności regulacji dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy

Celem podrozdziału jest analiza efektywności regulacji dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy. Jako miarę efektywności przepisów określono liczbę spraw kończących się wyrokiem skazującym we wskazanym zakresie. Badanie przeprowadzono na 47 krajach, dla lat 2001–2010. W związku z wykorzystaniem zmiennych zerojedynkowych zastosowano model regresji panelowej z dekompozycją składnika resztowego. Dane dotyczące spraw, wykorzystane do badania pochodzą z raportów, których listę stanowi załącznik nr 9 oraz raportów *MONEYVAL*, *FATF*, Komisji Europejskiej.

### 4.2.1. Efektywność przepisów podejmujących kwestie przeciwdziałania praniu pieniędzy

O efektywności przepisów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w sektorze bankowym może świadczyć liczba spraw kończących się wyrokiem skazującym w przedstawionej kwestii (zmienna *convictions*). Wpływ na poziom tej zmiennej mogą mieć: raporty przekazywane przez banki (zmienna *reports*), liczba raportów analizowanych przez krajowe jednostki analityki finansowej (zmienna *begin*), liczba spraw przekazanych przez krajowe jednostki analityki do organów sądowiczych (zmienna *law*), wolumen spraw wobec których wszczęto postępowanie (zmienna *indictementc*) oraz tych, wobec których toczy się postępowanie (*prosecution*).

Oprócz tego wzięto pod uwagę indeks restrykcyjności kar nakładanych na sektor bankowy (*indexfine*) oraz skali transakcji ponadprogowych (*indexthreshold*). Wpływ na efektywność wymiaru sprawiedliwości może mieć indeks korupcji (*freecor, cor*), czy indeks wolności gospodarczej (*free*). Nie bez znaczenia pozostaje również forma lokalizacji jednostki analityki finansowej

(*adm, police, judge, hybrid*). Uwzględniono również kwotę środków zablokowanych (*kwzablok*) i skonfiskowanych (*konf*), czy liczbę kontroli (w bankach *bankon* i wszystkich instytucjach obowiązanych *allkont*). Na restrykcyjność i efektywność przepisów może również oddziaływać wielkość gospodarki (*gdp*). Zbadano termin wdrożenia regulacji (*rok*) funkcjonujących na podstawie podejścia opartego na ryzyku. W badaniu wzięto pod uwagę wpływ takich zmiennych jak: indeks atrakcyjności kraju (*unger*), indeks AML zaproponowany przez Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego (*aml*), obecność na listach sankcyjnych (*listy*), indeks FATF (*fatf*) oraz indeks KYC (*kyc*).

Do modelu wykorzystano obserwacje dla 47 krajów zebrane przez autora dla lat 2001–2010. Jako zmienną zależną określono liczbę spraw kończących się wyrokiem skazującym o pranie pieniędzy (zmienna *convictions*). Ze względu na duże zróżnicowanie danych wykorzystano zmienną w postaci zlogarytmowanej.

#### 4.2.2. Badanie determinant efektywności przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy przy wykorzystaniu modeli regresji panelowej

W związku z tym, że w modelu występują zmienne zerojedynkowe postanowiono wykorzystać model regresji panelowej z dekompozycją składnika losowego. Jego równanie przyjmuje następującą postać:

$$\begin{aligned} convictions_{i,t} = & \beta_0 + \beta_1 \ln gdp_{i,t} + \beta_2 cor_{i,t} + \beta_3 unger_{i,t} + \beta_4 aml_{i,t} + \beta_5 rok_{i,t} + \\ & \beta_6 fatf_{i,t} + \beta_7 listy_{i,t} + \beta_8 kyc_{i,t} + \beta_9 \ln reports_{i,t} + \beta_{10} ptosecution_{i,t} + \\ & \beta_{11} indexthreshold_{i,t} + \beta_{12} indexfine_{i,t} + \beta_{13} indictmentc_{i,t} + \beta_{14} law_{i,t} + \\ & \beta_{15} free_{i,t} + \beta_{16} freecor_{i,t} + \beta_{17} begin_{i,t} + \beta_{18} zabl_{i,t} + \beta_{19} konf_{i,t} + \beta_{20} \ln kwzablok_{i,t} + \\ & \beta_{21} bankon_{i,t} + \beta_{22} allkont_{i,t} + \gamma_1 (adm - judge)_{i,t} + \gamma_2 (police - judge)_{i,t} + \\ & \gamma_3 (hybrid - judge)_{i,t} + v_{it} + u_{it}. \end{aligned}$$

W modelu wykorzystano 470 obserwacji dla 47 krajów.  $R^2$  within związane jest z wariancją wewnątrz grupy (38,18%). Statystyka  $R^2$  between wynosi 88,02%, a  $R^2$  overall 56,00%. Wartość wariancji wynikającej z różnorodności między parami ( $\sigma_u$ ) stanowi 10.51, a wariancji wynikającej z wymiaru czasu ( $\sigma_e$ ) 71.97. Współczynnik  $\rho$  mówi, jaka część wariancji w modelu wyjaśniona jest przez efekty właściwe (2,09% wariancji wynika z różnic w panelu). Do badania łącznej istotności parametrów modelu wykorzystano test Walda. Analizowany model jest istotny statystycznie (wartość  $p$  poniżej 0.05).

Do oceny poprawności wyboru pomiędzy modelem panelowym ze sztucznymi zmiennymi a modelem z dekompozycją składnika losowego zastosowano test Hausmana. Wyniki przeprowadzonego testu (wartość  $p$  powyżej 0.05) potwierdzają słuszność wykorzystania modelu panelowego z dekompozycją składnika losowego.

Test mnożnika Lagrange'a zaproponowany przez Breuscha i Pagana pozwala ocenić, czy model z dekompozycją składnika losowego jest statystycznie lepszy, niż model bez wyróżniania efektów grupowych (model *pooled*). Wartość  $p$  jest poniżej 0.05, co świadczy o tym, iż efekty grupowe użyte w modelu są istotne i potwierdza zasadność wykorzystania modelu z dekompozycją składnika losowego.

W związku z zastosowaniem testu t-Studenta dotyczącego istotności poszczególnych zmiennych, okazało się, iż zmiennymi nieistotnie wpływającymi na model są: skala gospodarki, indeksy związane z praniem pieniędzy (indeks atrakcyjności kraju, indeks *AML*), czy indeksy dotyczące stosowanych regulacji (indeks *FATF*, indeks *KYC*). Na liczbę spraw związanych z praniem pieniędzy kończących się wyrokiem skazującym nie oddziałuje obecność na listach sankcyjnych danego kraju, czy też moment wdrożenia regulacji opartych na ryzyku. Okazuje się również, że determinatem wolumenu analizowanych spraw nie jest indeks skali transakcji ponadprogowych, ani jakości nakładanych maksymalnych kar na sektor bankowy. Odrzucono wpływ liczby samych raportów dotyczących transakcji podejrzanych. Indeks wolności gospodarki, jak i wolumen spraw dotyczących wszczęcia postępowania nie jest istotny z punktu widzenia spraw kończących się wyrokiem skazującym. Lokalizacja jednostki analityki finansowej przy organach policji, jak i kombinacji organów sądowniczych, administracyjnych, czy policyjnych nie poprawia efektywności regulacji. Środki zablokowane z tytułu prania pieniędzy, jak i te skonfiskowane nie są istotne. Wpływ poszczególnych determinant przedstawiono w poniższym równaniu:

Okazuje się, że wśród zmiennych wpływających efektywnie na wolumen spraw kończących się wyrokiem skazującym za pranie pieniędzy jest liczba raportów poddanych analizie przez krajowe jednostki analityki finansowej spośród raportów nadsyłanych przez banki. Pozytywny związek ma również liczba spraw przekazanych przez krajowe jednostki analityki finansowej do prokuratury, jak również toczących się postępowań sądowych. Wskazany związek jest w pełni uzasadniony. Zależność pomiędzy liczbą raportów w stosunku kończących się postępowań ma słaby charakter, co również potwierdza bezpośrednia analiza tych zmiennych.

**Tabela 4.7. Wyniki badania determinant efektywności regulacji dotyczących prania pieniędzy przy wykorzystaniu statycznych modeli regresji panelowej**

Zmienna zależna	Stacyczny model panelowy z dekompozycją składnika losowego oparty na uogólnionej metodzie najmniejszych kwadratów (Random effect GLS)			
	1	p	2	p
prosecution	0.0549471	*	0.0493709	*
indictementc	-0.0034575			
law	0.0097588	*	0.0102787	*
begin	0.0028449	***	0.0031317	**
freecor	0.6265776		0.3266915	*
free	-0.2634691			
indexfine	-0.0024808			
indexthreshold	0.3117303			
lnreports	0.2868576			
adm	33.93639		23.89695	*
police	10.61869			
hybrid	20.77759			
zabl	-0.1488405			
lnkwzablock	0.7086207	*	0.4323748	**
lnkonf	-0.2151432			
bankon	-0.0533066	***	-0.0495461	**
allkont	0.0363545	*	0.0352175	*
cor	-3.278205			
lngdp	0.1221444			
unger	-0.0053823			
aml	4.079533			
rok	-8.47698			
fatf	0.1535849			
listy	-5.648309			
kyc	0.1369287			
const	-64.96052		-19.16376	***
test Walda	0.00		0.00	
test Hausmana	0.0733			
test ML	0.8093			

Źródło: opracowanie własne.<sup>11</sup>

<sup>11</sup> Zmienna zależna to liczba spraw kończących się wyrokiem skazującym (convictions), Wpływ na poziom tej zmiennej mogą mieć: raporty przekazywane przez banki (*reports*), liczba raportów analizowanych przez krajowe jednostki analityki finansowej (*begin*), liczba

Pozytywny związek przedstawia wpływ aktywności czarnego rynku na wolumen spraw kończących się wyrokiem skazującym. Wraz ze wzrostem o jeden punkt indeksu czarnego rynku, liczba spraw rośnie przeciętnie o 0.33 przy braku zmian pozostałych determinant. Analizowane wielkości wskazują na relację pomiędzy kontrolami przeprowadzanymi w bankach, jak i innych instytucjach obowiązanych. Okazuje się, że im więcej jest tych kontroli, tym więcej spraw kończących się wyrokiem skazującym. Wraz ze wzrostem o jeden procent wartości zablokowanych środków finansowych, wolumen spraw kończących się wyrokiem skazującym rośnie średnio o 0.43 jednostki przy braku zmian pozostałych determinant.

Najefektywniejszą formą lokalizacji jednostki analityki finansowej jest instytucja administracji publicznej. Jest to jednocześnie najczęściej wykorzystywana forma.

Do określenia wpływu uwarunkowań prawnych oraz dotychczasowej karalności zastosowano dynamiczne modele panelowe. W tym celu użyto modelu panelowego opartego na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano i Bonda (FDGMM). Model został sporządzony na następujących zmiennych opóźnionych o dwa okresy:

$$\begin{aligned} convictions_{it} = & \rho_{1j} \ln convictions_{i,t-j} + \beta_{1j} \ln gdp_{i,t-j} + \beta_{2j} cor_{i,t-j} + \beta_{3j} unger_{i,t-j} + \\ & \beta_{4j} aml_{i,t-j} + \beta_{5j} rok_{i,t-j} + \beta_{6j} fatf_{i,t-j} + \beta_{7j} listy_{i,t-j} + \beta_{8j} kyc_{i,t-j} + \\ & \beta_{9j} \ln reports_{i,t-j} + \beta_{10j} \ln prosecution_{i,t-j} + \beta_{11j} indexthreshold_{i,t-j} + \\ & \beta_{12j} indexfine_{i,t-j} + \beta_{13j} indictementc_{i,t-j} + \beta_{14j} law_{i,t-j} + \beta_{15j} free_{i,t-j} + \\ & \beta_{16j} freecor_{i,t-j} + \beta_{17j} begin_{i,t-j} + \beta_{18j} zablk_{i,t-j} + \beta_{19j} \ln konf_{i,t-j} + \\ & \beta_{20j} \ln kwzablock_{i,t-j} + \beta_{21j} bankon_{i,t-j} + \beta_{22j} allkont_{i,t-j} + \gamma_{1j} (adm - judge)_{i,t-j} + \\ & \gamma_{2j} (police - judge)_{i,t-j} + \gamma_{3j} (hybrid - judge)_{i,t-j} + v_{it} + u_{it}. \end{aligned}$$

spraw przekazanych przez krajowe jednostki analityki do organów sądowniczych (*law*), wolumen spraw wobec których wszczęto postępowanie (*indictementc*) oraz tych, wobec których toczy się postępowanie (*prosecution*), indeks restrykcyjności kar nakładanych na sektor bankowy (*indexfine*), indeks skali transakcji ponadprogowych (*indexthreshold*), indeks korupcji (*freecor*, *cor*), indeks wolności gospodarczej (*free*), forma lokalizacji jednostki analityki finansowej (*adm*, *police*, *judge*, *hybrid*), kwota środków zablokowanych (*kwzablock*) i skonfiskowanych (*konf*), liczba kontroli (w bankach *bankon* i wszystkich instytucjach obowiązanych *allkont*), wielkość gospodarki (*gdp*), termin wdrożenia regulacji (*rok*) funkcjonujących na podstawie podejścia opartego na ryzyku, indeks atrakcyjności kraju (*unger*), indeks AML zaproponowany przez Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego (*aml*), obecność na listach sankcyjnych (*listy*), indeks FATF (*fatf*) oraz indeks KYC (*kyc*).

\*, \*\*, \*\*\* oznacza odpowiednio poziom istotności 1%, 5% i 10%.

W celu sprawdzenia poprawności zastosowanego modelu wykorzystano test Sargana badający prawdziwość warunków ponadidentyfikujących, które nie zostały wykorzystane w procesie estymacji oraz test autokorelacji Arellano–Bonda. Hipoteza zerowa testu autokorelacji Arellano–Bonda zakłada, że w modelu nie występuje autokorelacja składnika losowego. Przy założeniu prawdopodobieństwa 95%, brak jest podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej o braku autokorelacji drugiego rzędu i jednocześnie odrzucono hipotezę zerową o braku autokorelacji pierwszego rzędu. Hipoteza zerowa testu Sargana zakłada, że wykorzystane w modelu instrumenty są właściwe w sensie ich nieskorelowania ze składnikami losowymi modelu pierwszych różnic. Przy założeniu prawdopodobieństwa 95% ( $p = 0$ ) odrzucono hipotezę zerową na korzyść hipotezy alternatywnej, a zatem wykorzystane instrumenty nie są właściwe w sensie ich nieskorelowania ze składnikami losowymi modelu pierwszych różnic. W związku z tym użyto skorygowanego estymatora wariancji Windmeijera.

Do określenia efektywności przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy wykorzystano również systemowy estymator GMM Blundella i Bonda. Wyniki estymacji przedstawiono w poniższej tabeli. Do zbadania poprawności wykorzystania modelu zastosowano test Sargana. Przy założeniu prawdopodobieństwa 95%, wartość  $p$  wynosi 0. W zaistniałej sytuacji odrzucono hipotezę zerową na korzyść hipotezy alternatywnej, zatem wykorzystane instrumenty nie są właściwe w sensie ich nieskorelowania ze składnikami losowymi modelu pierwszych różnic. W związku z tym zastosowano dwustopniowy estymator GMM pierwszych różnic. Wyniki estymacji przedstawiono poniżej.

**Tabela 4.8. Wyniki badania determinant efektywności przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy przy wykorzystaniu dynamicznych modeli regresji panelowej**

Zmienna zależna	Dynamiczny model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano–Bonda		Dynamiczny model panelowy oparty na systemowym estymatorze GMM Blundella–Bonda		Dynamiczny model panelowy oparty na dwustopniowym estymatorze GMM		Dynamiczny model panelowy oparty na skorygowanym estymatorze wariancji Windmeijera	
	1	p	2	p	3	p	4	p
convictions								
L1	-0.8658399	*	-0.8658399	*	-0.9111333		-0.9434895	*
L2	-0.8546915	*	-0.8546915	*	-0.8470199		-0.8821206	*
prosecution	-0.0980483	***	-0.0980483	***	-0.2996225		-0.1521469	
L1	0.0778967		0.0778967		0.1970032		0.141327	**



Zmienna zależna	Dynamiczny model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano–Bonda		Dynamiczny model panelowy oparty na systemowym estymatorze GMM Blundella–Bonda		Dynamiczny model panelowy oparty na dwustopniowym estymatorze GMM		Dynamiczny model panelowy oparty na skorygowanym estymatorze wariancji Windmeijera	
	1	p	2	p	3	p	4	p
L2	0.0396384		0.0396384		0.1689169		0.144204	
indictementc	0.1263915	**	0.1263915	*	0.0373792		-0.0956529	
L1	0.0515221		0.0515221		0.0427531		0.0674601	
L2	-0.023682		-0.023682		-0.0028813		0.00145	
law	0.0130239	*	0.0130239	*	0.0127315		0.0128236	*
L1	0.0080657	*	0.0080657	*	0.0086284		0.0085851	**
L2	0.0067414	*	0.0067414	*	0.0085036		0.0094992	*
begin	0.0063345	***	0.0063345	***	0.0036572		0.005924	
L1	0.0029831		0.0029831		0.002142		0.0032052	
L2	0.0089703	***	0.0089703	***	0.0071923		0.0058884	
freecor	0.9266051		0.9266051		4.049235		-2.285359	
L1	0.4604725		0.4604725		1.749773		-5.577598	
L2	-0.308447		-0.308446		1.036923		-10.07706	
free	-0.2259423		-0.2259423		-6.92424		4.764509	
L1	-0.5555153		-0.5555153		-0.7551226		2.225497	
L2	0.1409184		0.1409184		-12.31908		12.83342	
indexfine	0.0519504		0.0519504		-0.0104		2.827539	
L1	-0.0019474		-0.0019474		-2.118422		2.878454	
L2	-0.0131981		-0.0131081		1.491352		-3.500672	
indexthreshold	2.76304		2.76304		dropped		dropped	
L1	-4.624788		-4.624788		49.77924		-33.91494	
L2	0.7654868		0.7654868		-31.39055		24.65236	
lnreports	-0.2243549		-0.2243549		0.4098868		-0.6646276	
L1	0.4175826		0.4175826		-3.817726		3.933297	
L2	-0.0278184		-0.0278184		0.1532026		-1.188159	
adm	dropped		26326.56		dropped		dropped	
police	dropped		27592.77		580.2375		dropped	
hybrid	dropped		26042.09		dropped		dropped	
zabl	-0.2124068		-0.2124068		-0.5485036		-0.4596117	
L1	-0.0669621		-0.0669621		0.162639		-0.0995158	
L2	-0.0441754		-0.0441754		0.3935788		0.5552572	
lnkwzablock	0.3081157		0.3081157		1.367091		0.6351045	
L1	1.059461		1.059461	***	2.698009		2.518779	
L2	3.35724	*	3.35724	*	3.721235		5.292853	
lnkonf	-0.4322218		-0.4322218		-1.95706		0.1118998	
L1	-1.110053	***	-1.110053	***	-2.083979		-1.709372	

cd. Tabeli 4.8.

Zmienna zależna	Dynamiczny model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano–Bonda		Dynamiczny model panelowy oparty na systemowym estymatorze GMM Blundella–Bonda		Dynamiczny model panelowy oparty na dwustopniowym estymatorze GMM		Dynamiczny model panelowy oparty na skorygowanym estymatorze wariancji Windmeijera	
	1	p	2	p	3	p	4	p
L2	-1.628527	*	-1.628527	*	-1.98378		-2.244609	***
bankon	-0.1826846		-0.1826846		-0.8222438		-1.272058	
L1	0.2979684		0.2979684	**	0.6107613		0.2837636	
L2	-0.114344		-0.114344		0.1042534		0.0189931	
allkont	0.0204833		0.0204833		-0.0803294		-0.0731903	
L1	-0.0077305		-0.0077305		0.0620485		0.0591912	
L2	0.0725136	**	0.0725136	**	-0.0881492		-0.1123034	
cor	-1.410762		-1.410762		dropped		dropped	
L1	-1.420453		-1.420453		dropped		dropped	
L2	-4.497155		-4.497155		dropped		dropped	
lngdp	-0.2569874		-0.2569874		78.78236		-1.45113	
L1	-0.2049106		-0.2049106		dropped		-0.8503101	
L2	-8.625916		-8.625916		dropped		dropped	
unger	dropped		1.295019		-1.765715		dropped	
aml	dropped		-335.0183	*	dropped		dropped	
rok	-19.39552		-19.39552		dropped		dropped	
L1	0.3858405		0.3858405		dropped		-57.28016	
L2	-3.082191		-3.082191		dropped		-30.75898	
fatf	0.7274638		52.10755	*	77.01303		dropped	
listy	dropped		2155.873		dropped		dropped	
kyc	dropped		-109.4308	*	-166.4236		dropped	
const	dropped		-25610.42		dropped		dropped	
test Walda	0.00		0.00		0.00		0.00	
test Sargana	0.0001		0.0003		0.1619			
test AB (1)	0.00		0.00		0.1321		0.0731	
test AB (2)	0.1002		0.0071		0.2117		0.3211	

Źródło: opracowanie własne.<sup>12</sup>

<sup>12</sup> Zmienna zależna to liczba spraw kończących się wyrokiem skazującym (convictions), Wpływ na poziom tej zmiennej mogą mieć: raporty przekazywane przez banki (*reports*), liczba raportów analizowanych przez krajowe jednostki analityki finansowej (*begin*), liczba spraw przekazanych przez krajowe jednostki analityki do organów sądowiczych (*law*), wolumen spraw wobec których wszczęto postępowanie (*indictementc*) oraz tych, wobec których toczy się postępowanie (*prosecution*), indeks restrykcyjności kar nakładanych na sektor bankowy (*indexfine*), indeks skali transakcji ponadprogowych (*indexthreshold*), indeks korupcji (*freecor*, *cor*), indeks wolności gospodarczej (*free*), forma lokalizacji jed-

### 4.3. Wnioski

Przeprowadzone dotychczas badania na temat przeciwdziałania praniu pieniędzy wskazują na wpływ stosowanej polityki w tym zakresie na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez banki do krajowej jednostki analityki finansowej. Ocenia się, iż banki są instytucjami wrażliwymi na wymiar kar ponoszonych w związku z niedostosowaniem się do obowiązujących przepisów zgodnie z teorią „*crying wolf*”. Podkreśla się wpływ wielkości gospodarki, czy liczby ludności.

Ze względu na wartość niesionych informacji najskuteczniejszą formą stosowanych raportów w ściganiu prania pieniędzy są raporty typu *STR*. Zwraca się jednocześnie uwagę na duże zróżnicowanie co do stosowanych form w tym zakresie. Krajowe jednostki analityki finansowej ulokowane są przede wszystkim jako organy administracji państwowej.

Dotychczasowe regulacje opierają się na stosowaniu jednolitego limitu dla transakcji ponadprogowych, bez uwzględnienia zamożności poszczególnych krajów. W efekcie szczególnie dla krajów o słabiej rozwiniętej gospodarce oraz mniejszym ryzyku finansowym stają się nieefektywne. Przeprowadzone analizy wskazują na duży wpływ skali sektora bankowego na liczbę realizowanych transakcji ponadprogowych. W związku z tym zmiany w IV Dyrektywie *AML* powinny uwzględniać zamożność danego kraju. Przeprowadzone badanie potwierdza wpływ liczby raportów dotyczących transakcji ponadprogowych na liczbę przesyłanych raportów dotyczących transakcji podejrzanych. Dotychczas stosowane zbyt wysokie progi w stosunku do zamożności kraju mają negatywny wydzźwięk na wolumen raportów. Skutkuje to ponoszeniem wysokich kosztów przez sektor bankowy w związku z potrzebą zakupu oprogramowania niezbędnego do przeprowadzania analiz.

Maksymalny wymiar kar nakładanych na banki jest bardzo zróżnicowany. Jednak w praktyce to narzędzie mobilizacji sektora bankowego do wywiązywania się z obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy nie jest wykorzystywane przez nadzór w sposób znaczący. Wartość kar jest relatywnie

---

nostki analityki finansowej (*adm, police, judge, hybrid*), kwota środków zablokowanych (*kwzablock*) i skonfiskowanych (*konf*), liczba kontroli (w bankach *bankon* i wszystkich instytucjach obowiązanych *allkont*), wielkość gospodarki (*gdp*), termin wdrożenia regulacji (*rok*) funkcjonujących na podstawie podejścia opartego na ryzyku, indeks atrakcyjności kraju (*unger*), indeks *AML* zaproponowany przez Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego (*aml*), obecność na listach sankcyjnych (*listy*), indeks *FATF* (*fatf*) oraz indeks *KYC* (*kyc*).

\*, \*\*, \*\*\* oznacza odpowiednio poziom istotności 1%, 5% i 10%.

niska między innymi z powodu stosowania okresu przejściowego na dostosowanie przepisów. Banki jednak ze względu na ich istotność w procesie prania pieniędzy są najczęściej karanymi instytucjami obowiązany. Stosowane sankcje finansowe mają niską wartość, ale nakładane są relatywnie często. Banki wykazują wrażliwość na częstotliwość kontroli.

W Europie obserwuje się zjawisko nadraportowywania transakcji, a efektywność analiz jest niska. Wynika to z dużej liczby raportów przypadających rocznie na jednego pracownika krajowej jednostki analityki finansowej. Obserwuje się również niski udział spraw kończących się wyrokiem skazującym wobec spraw rozpoczętych. Wynika to z długiego, bowiem przeciętnie aż trzyletniego, okresu trwania spraw sądowych.

Najwięcej środków blokowanych z tytułu podejrzenia prania pieniędzy jest w krajach wysokorozwiniętych gospodarczo. Występuje duże zróżnicowanie biorąc pod uwagę wartość tych środków do produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Sytuacja taka jest wynikiem efektywności organów prawnych oraz w przypadku słabo rozwiniętych gospodarczo krajów niskiego produktu krajowego brutto *per capita*. Duża wartość środków z tego tytułu przypadających na jeden przesyłany raport przypada w krajach bogatych.

Obecność danego kraju na listach sankcyjnych skutkuje brakiem motywacji sektora bankowego do wywiązywania się z obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Obserwuje się jednocześnie pozytywny wpływ restrykcyjnej polityki na przesyłaną liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych.

## Ryzyko zjawiska prania pieniędzy w bankach

---

W rozdziale podjęto kwestię ryzyka prania pieniędzy. Wskazano czynniki wpływające na jego wielkość oraz kryteria podziału ryzyka. Ze względu na prowadzenie przez banki działalności transgranicznej przedstawiono również determinanty ryzyka wynikające z takiej aktywności gospodarczej. Pod względem wspomnianych czynników przeanalizowano liczbę raportów przesyłanych przez sektor bankowy w wybranych krajach europejskich, w tym w Polsce.

W związku z przeprowadzonymi analizami postawiono hipotezę: zjawisko raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez sektor bankowy uzależnione jest od poziomu rozwoju gospodarczego, stabilności gospodarczej oraz rozwiniętego rynku usług finansowych i jego struktury.

### 5.1. Czynniki i kryteria ryzyka prania pieniędzy w bankach

Zastosowanie w regulacjach podejścia opartego na ryzyku w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy spowodowało nałożenie na banki obowiązku oceny transakcji z punktu widzenia tego ryzyka. Jako instytucje obowiązane mają dokonać wstępnej analizy klienta i przeprowadzanych przez niego operacji. Każda instytucja finansowa powinna dostosować swoje ryzyko do kilku kryteriów w zakresie miejsca działania, jak i partnerów, z którymi zawiera stosunki gospodarcze. Wśród takich kryteriów *FATF*<sup>1</sup> wyróżnia:

- środowisko polityczne,
- środowisko prawne,
- poziom rozwoju ekonomicznego kraju,
- czynniki kulturowe,
- źródła, lokalizacja i koncentracja działalności kryminalnej,
- skalę sektora finansowego,

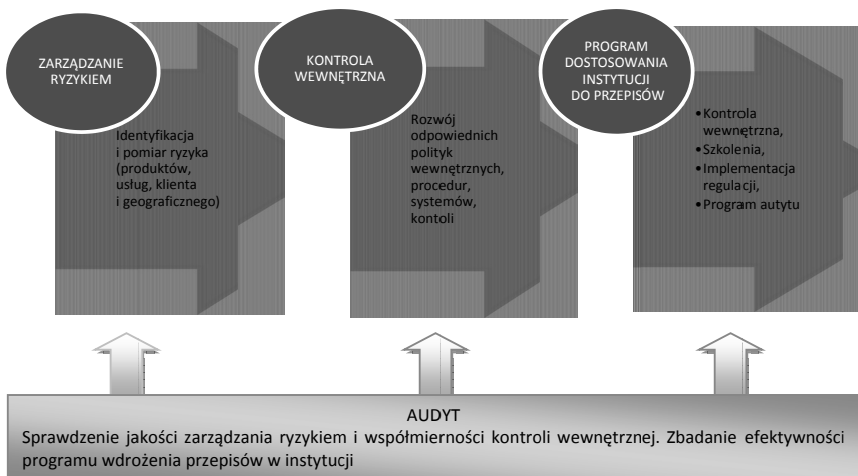
---

<sup>1</sup> Financial Action Task Force (2007), *Guidance on the risk – based approach to combating money laundering and terrorist financing. High level principles and procedures*, s. 15.

- strukturę własności sektora finansowego,
- zastosowanie zasad *corporate governance* w instytucjach finansowych,
- formę płatności ze zwróceniem szczególnej uwagi na transakcje gotówkowe,
- geograficzny obszar realizowanych operacji finansowych oraz liczbę klientów zagranicznych,
- typ produktów i usług oferowanych przez instytucje finansowe,
- formy orzeczonych przestępstw,
- wartość środków pochodzących z przestępstw o krajowym pochodzeniu,
- wartość środków pochodzących z przestępstw o zagranicznym pochodzeniu,
- główne kanały oraz instrumenty finansowe wykorzystywane w procesie prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu,
- skalę szarej strefy oraz sektory o największym jej udziale.

Po przeprowadzeniu analizy środowiska, w jakim działa instytucja finansowa Komitet Bazylejski zwraca uwagę na potrzebę zastosowania „Modelu Zarządzania Ryzykiem Prania Pieniędzy” (ang. *AML Risk Management Programme*). Model został przedstawiony na poniższym wykresie.

**Wykres 5.1. Model Zarządzania Ryzykiem Prania Pieniędzy  
Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego**



Źródło: Basel Committee on Banking Supervision – Working Group on Cross Border Banking – Risk Assessment Links to the AML Management Programme.

Pierwszym z elementów modelu zarządzania ryzykiem prania pieniędzy jest analiza ryzyka prania pieniędzy. W tym celu wskazuje się na trzy kategorie ryzyka. Jednym z nich jest ryzyko geograficzne. Związane jest ono z lokalizacją inwestycji, beneficjentów rzeczywistych lub ich przedstawicieli. Kolejną grupą ryzyka jest ryzyko związane z oferowanymi produktami lub usługami. Ostatnią natomiast ryzyko związane z samym charakterem działalności podmiotu je wykonującego. W ustawodawstwie polskim wyróżnia się cztery kategorie ryzyka: przedmiotowe, podmiotowe, geograficzne i behawioralne. Ich szczegółowy opis zawiera załącznik nr 6.

Tabela 5.1. Kategorie ryzyka prania pieniędzy

Ryzyko geograficzne	Ryzyko produktów/usług
<ul style="list-style-type: none"> <li>• kraje, wobec których zostały wymierzone sankcje lub embarga,</li> <li>• kraje, które nie dostosowały swoich przepisów do regulacji w zakresie prania pieniędzy,</li> <li>• kraje wspierające działalność przestępczą związaną z praniem pieniędzy lub finansowaniem terroryzmu,</li> <li>• kraje o znaczącym poziomie korupcji.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• produkty odznaczające się podwyższonym ryzykiem np. międzynarodowa bankowość korespondencyjna, oferowanie usług międzynarodowej bankowości prywatnej,</li> <li>• instytucje handlu metalami i kamieniami szlachetnymi,</li> <li>• kantory,</li> <li>• usługi oferujące anonimowość,</li> <li>• bankowość on-line,</li> <li>• karty podarunkowe,</li> <li>• prywatne fundusze inwestycyjne,</li> <li>• przekazy gotówkowe.</li> </ul>
Ryzyko klienta	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne,</li> <li>• osoby lub podmioty zawierające nietypowe transakcje lub stosunki gospodarcze, np. znacząca lub nieuzasadniona odległość między instytucją a klientem, częste lub niewyjaśnione przepływy kapitału między kontami, częste lub nieuzasadnione przelewy pomiędzy instytucją a różnymi zagranicznymi lokalizacjami,</li> <li>• klienci, których struktura lub natura stosunków gospodarczych jest trudna do kontroli interesów lub ustalenia beneficjenta rzeczywistego,</li> <li>• instytucje, które charakteryzują się wysokim obrotem gotówkowym, np.:</li> <li>• instytucje usług pieniężnych (np. kantory, instytucje przekazów pieniężnych,</li> <li>• kasyna, instytucje gier hazardowych, instytucje przyjmujące zakłady bukmacherskie,</li> <li>• instytucje non profit oraz stowarzyszenia,</li> <li>• wolne zawody, np. księgowi, prawnicy.</li> </ul>	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Financial Action Task Force (2007), *Guidance on the risk – based approach to combating money laundering and terrorist financing. High level principles and procedures.*

Do czynników wysokiego ryzyka geograficznego należy nałożenie na kraje sankcji lub embarga oraz niedostosowanie swoich przepisów do międzynarodowych regulacji. Lista takich krajów publikowana jest przez Komisję Europejską<sup>2</sup>, FATF<sup>3</sup>, USA. Polska również tak jak i inne kraje podaje listę państw stosujących szkodliwą konkurencję podatkową<sup>4</sup>. Zestawienie wymienionych krajów podane jest w załączniku nr 7.

O każdym z klientów banku w ramach programu „Poznaj swojego klienta” (ang. *Know Your Customer*) zbierane są informacje w celu przypisania odpowiedniej grupy ryzyka. Informacje te są weryfikowane i uaktualniane w związku ze stosowaniem środków bezpieczeństwa finansowego. W praktyce nadawana jest jedna z czterech klas ryzyka, a mianowicie: nieakceptowana, obniżona, podwyższona i normalna. Klasyfikacja klienta dokonywana jest najczęściej metodą scoringową lub mieszaną. Po przypisaniu odpowiedniej liczby punktów klient umieszczany jest w danej klasie ryzyka.

Tabela 5.2. Klasyfikacja ryzyka klienta

Poziom ryzyka	Podmiot	Zachowanie pracowników banku
Nieakceptowany	<ul style="list-style-type: none"> <li>• osoba/podmiot o nieakceptowalnym poziomie ryzyka wynikającym z arkusza ryzyka oceny klienta;</li> <li>• osoba/podmiot znajdujący się na listach sanacyjnych;</li> <li>• bank i inna instytucja finansowa oferująca produkty pozwalające na zachowanie anonimowości;</li> <li>• bank fikcyjny.</li> </ul>	Bank nie zawiera stosunków gospodarczych lub rzywa stosunki gospodarcze z klientem poprzez wypowiedzenie umowy
Podwyższony	<ul style="list-style-type: none"> <li>• osoba/podmiot o podwyższonym poziomie ryzyka wynikającym z arkusza ryzyka oceny klienta;</li> <li>• osoba będąca beneficjentem rzeczywistym lub zleceniodawcą transakcji zajmująca eksponowane stanowisko polityczne (tzw. zagraniczne PEPy);</li> <li>• klient nieobecny dla celów identyfikacji;</li> <li>• instytucje będącymi korespondentami z państw innych niż państwa członkowskie Unii Europejskiej oraz państw równoważnych.</li> </ul>	Bank stosuje wzmoczone środki bezpieczeństwa finansowego

<sup>2</sup> European Union Restrictive measures (sanctions) in force (Regulations based on Article 215 TFEU and Decisions adopted in the framework of the Common Foreign and Security Policy), [http://eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/docs/measure\\_en.pdf](http://eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/docs/measure_en.pdf)

<sup>3</sup> High risk and non – compliance jurisdiction, <http://www.fatf-gafi.org/topics/high-risk-and-non-cooperative-jurisdictions/documents/fatf-public-statement-19october2012.html>

<sup>4</sup> Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia krajów i terytoriów stosujących szkodliwą konkurencję podatkową.



Poziom ryzyka	Podmiot	Zachowanie pracowników banku
Normalny	<ul style="list-style-type: none"> <li>• osoba/podmiot o normalnym poziomie ryzyka wynikającym z arkusza ryzyka oceny klienta;</li> <li>• instytucje finansowe mające siedzibę na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej albo państwa równoważnego znajdujące się na listach Komisji Europejskiej;</li> <li>• instytucje finansowe niemające siedziby na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej albo państwa równoważnego i nieznajdujące się na listach Komisji Europejskiej;</li> <li>• osoba będąca beneficjentem rzeczywistym lub zleceniodawcą transakcji zajmująca eksponowane stanowisko polityczne w kraju w którym dokonywana jest analiza stosunków gospodarczych (tzw. krajowe PEPy).</li> </ul>	Bank stosuje standardowe środki bezpieczeństwa finansowego
Obniżony	<ul style="list-style-type: none"> <li>• osoba/podmiot o obniżonym poziomie ryzyka wynikającym z arkusza ryzyka oceny klienta;</li> <li>• instytucje finansowe mające siedzibę na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej albo państwa równoważnego i nieznajdujące się na listach Komisji Europejskiej;</li> <li>• organy administracji rządowej, organy samorządu terytorialnego oraz organy egzekucyjne;</li> <li>• umowy ubezpieczenia na życie, w przypadku, gdy składka roczna nie przekracza równowartości 1 000 euro lub składka jednorazowa nie przekracza równowartości 2 500 euro;</li> <li>• polisy ubezpieczeniowe występujące w powiązaniu z ubezpieczeniem emerytalnym, o ile warunki ubezpieczenia nie zawierają klauzuli o odpłatnym zrzeczeniu się przez ubezpieczonego praw wynikających z polisy oraz o ile polisy te nie mogą być użyte jako zabezpieczenie kredytu lub pożyczki;</li> <li>• pieniądź elektroniczny, w rozumieniu ustawy z dnia 12 września 2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych, jeżeli maksymalna kwota przechowywana na nośniku nie przekracza: równowartości 150 euro (w przypadku urzędnika, które nie może zostać ponownie naładowane) lub równowartości 2 500 euro w danym roku kalendarzowym (w przypadku urzędnika, które może zostać ponownie naładowane, chyba że kwota wykupu wynosi co najmniej równowartość 1 000 euro w danym roku kalendarzowym);</li> <li>• spółka, której papiery wartościowe są dopuszczone do publicznego obrotu na rynku regulowanym, w co najmniej jednym państwie członkowskim Unii Europejskiej lub w państwie równoważnym.</li> </ul>	Bank stosuje uproszczone środki bezpieczeństwa finansowego

Źródło: opracowanie własne.

Dokonując analizy ryzyka związanego z danym klientem brana jest pod uwagę branża, w jakiej dany podmiot funkcjonuje. Wśród branż obarczonych ryzykiem wyróżnia się: kantory, skup złomu, obrót metalami szlachetnymi, paliwami, farmację.

Zmiany, które niesie za sobą IV Dyrektywa *AML* podniosły kwestie dotyczące oceny ryzyka prania pieniędzy. Dokonano jej na trzech etapach, zarówno instytucji obowiązanych, krajowym, jak i międzynarodowym. Każdy podmiot ma być poddany ocenie, bez możliwości wyłączenia.

Tabela 5.3. Klasyfikacja ryzyka według IV Dyrektywy *AML*

Ryzyko klientów	Ryzyko związane z produktami, usługami, transakcjami lub kanałami dostawy	Ryzyko geograficzne
<b>Niskie ryzyko</b>		
<ul style="list-style-type: none"> <li>• spółki akcyjne notowane na giełdzie papierów wartościowych i podlegające wymogom ujawniania informacji (nałożonym przez zasady obowiązujące na giełdzie papierów wartościowych lub w drodze ustawy lub środków możliwych do wyegzekwowania) nakładające wymóg zapewnienia odpowiedniej przejrzystości beneficjenta rzeczywistego;</li> <li>• jednostki administracji publicznej lub przedsiębiorstwa publiczne;</li> <li>• klienci będący rezydentami obszarów geograficznych o niższym ryzyku.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• polisy ubezpieczeniowe na życie o niskiej wysokości składki;</li> <li>• polisy ubezpieczeniowe programów emerytalno-rentowych, jeżeli nie ma możliwości wcześniejszego odstąpienia i polisy nie można wykorzystać jako zabezpieczenia;</li> <li>• program emerytalno-rentowy, program wieku starczego lub podobny program zapewniający świadczenia emerytalne dla pracowników, w którym składki odprowadza się z wynagrodzenia i którego regulamin nie zezwala na przeniesienie uprawnień;</li> <li>• produkty lub usługi finansowe zapewniające właściwie zdefiniowane i ograniczone usługi pewnym rodzajom klientów w celu zwiększenia dostępu do celów włączenia społecznego pod względem finansowym;</li> <li>• produkty, w przypadku których ryzyko prania pieniędzy/finansowania terroryzmu zależy od innych czynników, takich jak rozmiar portfela lub przejrzystość własności (np. pewne rodzaje pieniędzy elektronicznych zgodnie z definicją zawartą w dyrektywie 2009/110/WE w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje pieniądza elektronicznego oraz nadzoru ostrożnościowego nad ich działalnością).</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• inne państwa członkowskie UE;</li> <li>• państwa trzecie posiadające skuteczne systemy finansowe przeciwdziałające praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu;</li> <li>• państwa trzecie, w których wiarygodne źródła zidentyfikowały niski poziom korupcji lub innej działalności przestępczej;</li> <li>• państwa trzecie, które podlegają wymogom zwalczania prania pieniędzy i finansowania terroryzmu zgodnym z zaleceniami FATF, które skutecznie wdrożyły te wymogi i które podlegają skutecznemu nadzorowi lub monitorowaniu zgodnie z zaleceniami FATF w celu zapewnienia zgodności z tymi wymogami.</li> </ul>

Ryzyko klientów	Ryzyko związane z produktami, usługami, transakcjami lub kanałami dostawy	Ryzyko geograficzne
<b>Wysokie ryzyko</b>		
<ul style="list-style-type: none"> <li>• stosunek gospodarczy zachodzący w nietypowych okolicznościach;</li> <li>• klienci będący rezydentami państw o wysokim ryzyku;</li> <li>• osoby prawne lub porozumienia prawne służące do kontrolowania aktywów osobistych;</li> <li>• przedsiębiorstwa posiadające formalnych akcjonariuszy lub akcje na okaziciela;</li> <li>• przedsiębiorstwa o znacznym udziale gotówki w obrocie;</li> <li>• struktura własności przedsiębiorstwa wydaje się być nietypowa lub nadmiernie złożona, biorąc pod uwagę charakter działalności przedsiębiorstwa.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• bankowość prywatna;</li> <li>• produkty lub transakcje mogące sprzyjać anonimowości;</li> <li>• niebezpośrednie stosunki gospodarcze lub transakcje;</li> <li>• płatności otrzymywane od nieznanych lub niepowiązanych osób trzecich;</li> <li>• nowe produkty i nowe praktyki gospodarcze, w tym nowe mechanizmy dostawy, oraz korzystanie z nowych lub rozwijających się technologii, zarówno w przypadku nowych, jak i istniejących produktów.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• państwa zidentyfikowane przez wiarygodne źródła, takie jak publiczne oświadczenia FATF, wzajemna ocena lub szczegółowe sprawozdania z oceny, lub opublikowane sprawozdania uzupełniające, jako nieposiadające skutecznych systemów finansowych przeciwdziałających praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu;</li> <li>• państwa, w których wiarygodne źródła zidentyfikowały wysokie poziomy korupcji lub innej działalności przestępczej;</li> <li>• państwa objęte sankcjami, embargiem lub podobnymi środkami nałożonymi np. przez ONZ;</li> <li>• państwa finansujące lub wspierające działania terrorystyczne lub państwa, na terytorium których działają określone organizacje terrorystyczne.</li> </ul>

Źródło: opracowanie własne.

Po dokonaniu oceny ryzyka przeprowadzanych transakcji oraz analizowanych podmiotów instytucja finansowa powinna stworzyć system polityk, procedur i kontroli wewnętrznych w zakresie realizowania obowiązków wynikających z przeciwdziałania praniu pieniędzy. Kontrola wewnętrzna powinna obejmować charakter i zakres analizowanego zjawiska, a przede wszystkim:

- charakter i wielkość instytucji finansowej lub firmy;

- zakres działalności instytucji finansowej;
- profil klienta, oferowanych produktów i zawieranych stosunków gospodarczych;
- używane kanały dystrybucji;
- ilość i wartość transakcji;
- stopień ryzyka związany z obszarem działalności;
- zakres, w jakim instytucja finansowa ma do czynienia bezpośrednio z klientem lub pośrednikami, osobami trzecimi, korespondentami, lub braku bezpośredniego kontaktu.

Stosowane programy i polityka w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy powinny uwzględniać:

- zwiększony nacisk na instytucję finansową pod względem kategorii ryzyka (produktów, usług, klientów oraz lokalizacji);
- zapewnienie regularnego przeglądu oceny ryzyka i procesów zarządzania, biorąc pod uwagę środowisko, w którym instytucja finansowa prowadzi działalność;
- wyznaczenie osoby lub osób odpowiedzialnych za zarządzanie ryzykiem prania pieniędzy;
- zapewnienie zgodności z przepisami;
- kontrolę nowych produktów pod względem ryzyka prania pieniędzy zanim zostaną zaoferowane klientom;
- współpracę z zarządem;
- wdrażanie i realizowanie zasad należytej staranności;
- dostosowanie mechanizmów do szybkiego wykrywania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy;
- nadzór pracowników realizujących transakcje walutowe;
- sporządzanie kompletnych raportów dotyczących monitorowania transakcji i ryzyka klientów;
- sporządzenie opisu stanowisk pracy o ocenie wydajności personelu;
- zapewnienie szkoleń pracowników.

Instytucja finansowa powinna dążyć do implementacji nowo pojawiających się regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Ze względu na niesystematyczny charakter ryzyka powinna zwracać uwagę na potrzebę uaktualniania wiedzy swoich pracowników poprzez ciągłe szkolenia. Sprawny audyt przyczynia się również do weryfikacji prowadzonych działań w zakresie przeciwdziałania legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem przy wykorzystaniu sektora bankowego.

## 5.2. Ryzyko prania pieniędzy ze względu na charakter banku

Banki, jako instytucje prowadzące działalność transgraniczną, narażone są na ryzyko prania pieniędzy z powodu funkcjonowania na rynku międzynarodowym. Każdej z instytucji, z którą dany bank współpracuje, powinna być nadana odpowiednia klasa ryzyka. Komitet Bazylejski, jak i *FATF* w związku z tym zwracają uwagę na kilka kryteriów, a mianowicie:

- liczbę klientów i rachunków,
- oferowanie usług bankowości elektronicznej,
- nawiązywanie działalności korespondencyjnej,
- liczbę klientów o podwyższonym ryzyku,
- oferowanie działalności z zakresu bankowości prywatnej,
- szeroki zakres działalności zagranicznej,
- rotację pracowników.

Po przeanalizowaniu wymienionych czynników proponuje się klasyfikację do jednej z trzech grup ryzyka, a mianowicie: niskiego, umiarkowanego lub wysokiego.

**Tabela 5.4. Klasyfikacja ryzyka prania pieniędzy ze względu na charakter prowadzonej działalności przez banki**

Niskie	Umiarkowane	Wysokie
Stabilna, znana baza klienta.	Rosnąca baza klientów w wyniku przejęć, fuzji lub rozszerzenia rynku.	Duża i rosnąca baza klientów w wyniku dużego rynku i dywersyfikacji działalności.
Brak bankowości elektronicznej (e-banking), strona internetowa banku służy tylko do informowania klientów i transakcje nie są za jej pomocą dokonywane.	Bank wprowadza bankowość elektroniczną, ale oferuje za jej pomocą ograniczoną liczbę produktów i usług.	Bank oferuje szeroki zakres produktów i usług za pomocą bankowości elektronicznej (przelewy internetowe, płatności rachunków, otwieranie rachunków przez Internet).
Występuje kilku klientów lub branż o podwyższonym ryzyku.	Umiarkowana liczba klientów i branż o podwyższonym ryzyku. Portfel klientów zawierać następujące branże: kantory, instytucje dokonujące przekazów pieniężnych, sklepy spożywcze, eksporterzy, importerzy, firmy zagraniczne oraz osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne i nierezydentów.	Duża liczba klientów i branż o podwyższonym poziomie ryzyka. Portfel klientów zawierać następujące branże: kantory, instytucje dokonujące przekazów pieniężnych, sklepy spożywcze, eksporterzy, importerzy, firmy zagraniczne oraz osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne i nierezydentów.

cd. Tabeli 5.4.

Niskie	Umiarkowane	Wysokie
Brak banków korespondentów.	Kilka banków korespondentów, ale prowadzących politykę i procedury AML z krajów o niskim poziomie ryzyka.	Duża liczba banków korespondentów, niestosujących polityki i procedur AML w sposób wystarczający z krajów o wysokim poziomie ryzyka.
Bank nie oferuje lub oferuje w sposób ograniczony usługi z zakresu prywatnej bankowości, trustów, produktów z zakresu zarządzania aktywami.	Bank oferuje umiarkowaną ilość usług z zakresu prywatnej bankowości, trustów, produktów z zakresu zarządzania aktywami. Plany strategiczne mogą zawierać wzrost działalności w zakresie trustów.	Bank oferuje znaczącą ilość usług z zakresu krajowej i zagranicznej prywatnej bankowości, trustów, produktów z zakresu zarządzania aktywami. Zakres usług wzrasta. Bank oferuje pełną dyskrecję inwestycji z przeważnie wysoką anonimowością.
Kilka kont zagranicznych i mała liczba kont walutowych.	Umiarkowana liczba kont zagranicznych z nieuzasadnionymi transakcjami.	Duża liczba kont zagranicznych z nieuzasadnionymi transakcjami.
Ograniczona liczba transferów funduszy do klientów, ograniczona liczba trzecich transakcji, brak transakcji zagranicznych.	Umiarkowana liczba transferów funduszy. Kilka transakcji zagranicznych do lub z krajów o niskim ryzyku.	Bardzo duża liczba transferów funduszy przy wykorzystaniu transakcji niewymagających identyfikacji. Duża liczba transakcji do lub z krajów zagranicznych o wysokim poziomie ryzyka oraz będących rajami podatkowymi.
Brak transakcji do lub z krajów o wysokim poziomie ryzyka.	Minimalna liczba transakcji do lub z krajów o wysokim poziomie ryzyka.	Znacząca liczba transakcji do lub z krajów o wysokim poziomie ryzyka.
Niska rotacja głównego personelu lub linii wsparcia (przedstawicieli handlowych, kasjerów lub innego personelu branżowego).	Niska rotacja głównego personelu, ale pracownicy linii wsparcia mogą wykazywać się dużą fluktuacją zatrudnienia.	Duża rotacja głównego personelu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Financial Action Task Force, (2007), *Guidance on the risk – based approach to combating money laundering and terrorist financing. High level principles and procedure.*

Banki w zależności do formy oferowanych usług za pomocą bankowości elektronicznej narażone są na różny poziom ryzyka prania pieniędzy. Ban-

kowość internetowa może być realizowana w sposób pasywny, czyli poprzez odczytywanie informacji zawartych w systemie informacyjnym instytucji bankowej, jak i w sposób aktywny, w którym oprócz odczytywania danych istnieje możliwość dokonywania zleceń przez klienta. Oprócz tego istotny wpływ odgrywa czas dokonywania zleceń *on – line* (dokonywanie zleceń w czasie rzeczywistym) lub *off – line* (ograniczony dostęp bez możliwości natychmiastowego otrzymywania aktualnych danych lub dokonywania transakcji).

W większości przypadków występuje symbioza pomiędzy bankowością elektroniczną a bankowością tradycyjną. Istnieją jednak również banki wirtualne oferujące usługi tylko i wyłącznie przy wykorzystaniu bankowości elektronicznej.

Wśród sposobów związanych bezpośrednio z procesem prania pieniędzy przy wykorzystaniu bankowości elektronicznej należy wyróżnić:

- uzyskiwanie poprzez nieautoryzowany dostęp do istniejących rachunków bankowych możliwości dokonywania ich za pośrednictwem szybkich transakcji uznaniowych i obciążeniowych (tzw. „przejęcie rachunku” – *account takeover*);
- zakładanie na podstawie fałszywych danych rachunków bankowych wykorzystywanych następnie w nielegalnym procederze;
- wykorzystywanie „słupów” i „przedsiębiorstw symulujących” do zakładania rachunków internetowych służących do transferowania środków pochodzących z prania pieniędzy.

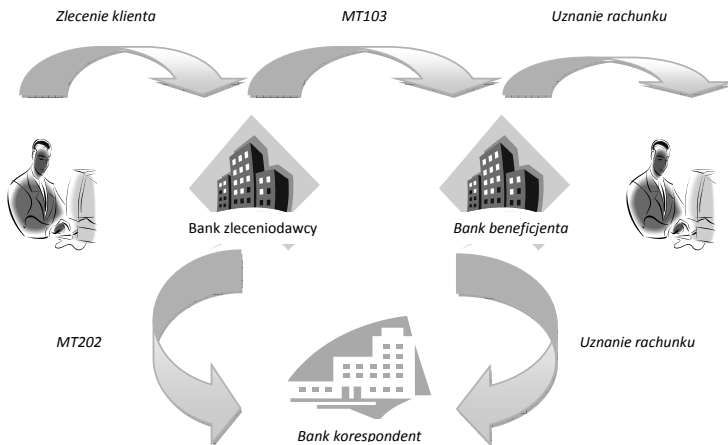
Kolejną formą zagrożenia z punktu widzenia ryzyka prania pieniędzy jest bankowość korespondencyjna. Polega ona na współpracy międzybankowej. Istnieje wiele zaleceń w zakresie jej prowadzenia. Instytucja finansowa nie może dokonywać transakcji, gdzie stroną jest „bank fikcyjny”. Jeżeli takie transakcje były dotychczas zawierane, należy dążyć do zerwania współpracy z tymi instytucjami.

W bankowości korespondencyjnej wykorzystywany jest międzynarodowy system łączności SWIFT. Każda instytucja posiada swój własny kod SWIFT złożony z 8 znaków. Model bankowości korespondencyjnej został przedstawiony na rysunku 5.1. Zlecenie transakcji po złożeniu polecenia przez klienta kierowane jest za pośrednictwem banku klienta do zagranicznego banku odbiorcy. Aby zrealizować transakcje banki muszą mieć wymienione klucze swiftowe<sup>5</sup>. Jeżeli klucze takie nie są wymienione płatność jest kiero-

<sup>5</sup> Wymiana kluczy SWIFT umożliwi sprawną współpracę między bankami. Wszelkie transakcje w systemie SWIFT są automatycznie kodowane.

wana do banku pośredniczącego, którym jest najczęściej bank korespondent<sup>6</sup> w danej walucie. Informacje wskazane przez klienta w poleceniu wypłaty za granicę są „kopiowane” na instrukcję płatniczą. Komunikaty do realizacji wspomnianej transakcji realizowane są w standardzie MT103<sup>7</sup> (w przypadku przesłania płatności bezpośrednio do banku korespondenta) oraz MT202<sup>8</sup> (w przypadku przesłania płatności bezpośrednio do banku beneficjenta). W ślad za komunikatami, księgowania odbywają się odpowiednio na rachunkach LORO i NOSTRO w banku korespondenta. Przelewy realizowane są najczęściej z datą *spot*.

Rysunek 5.1. Model bankowości korespondencyjnej



Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ministerstwo Finansów (2012), *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Poradnik dla instytucji obowiązanych i współpracujących*, Warszawa.

<sup>6</sup> Bank korespondent w tym przypadku oznacza bank zagraniczny współpracujący z bankiem krajowym. Prowadzi rachunki NOSTRO banku krajowego. Banki współpracujące między sobą świadczą wzajemnie usługi, wymieniają informacje oraz prowadzą wzajemne rachunki.

<sup>7</sup> MT103 – instrukcja płatnicza zawierająca wszystkie informacje na temat danej płatności, np. zlecniodawcę, beneficjenta, kwotę przelewu, tytuł płatności, informacje na temat, przez które banki będzie realizowany przelew oraz z jaką walutą bank przekaże środki.

<sup>8</sup> MT202 – oznacza komunikat SWIFT-owy służący do rozliczeń między bankami z tytułu zrealizowanej płatności klientowskiej MT013. Zawiera autoryzację do debetu rachunku prowadzonego u korespondenta w danej walucie i zaksięgowania na rachunku banku beneficjenta.



Przy zawieraniu relacji z bankami korespondentami należy wziąć pod uwagę następujące elementy<sup>9</sup>:

- stosowanie procedur w zakresie polityki „Poznaj swojego klienta”;
- zachowanie należytej staranności;
- ustalenie czy bank został utworzony i funkcjonuje zgodnie z prawem;
- przedstawienie raportów rocznych oraz sprawozdań finansowych;
- identyfikowanie wyższej kadry zarządzającej danej instytucji finansowej;
- przeglądanie procedur w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, które obowiązują w danej instytucji;
- przeglądanie raportów dotyczących danej instytucji finansowej przez bankowe agencje ratingowe;
- ustalanie podstawowego przedmiotu działalności;
- gromadzenie informacji na temat reputacji danej instytucji finansowej na lokalnym rynku;
- ocenianie zdolności kredytowej w przypadku kredytów długoterminowych;
- uzyskanie referencji na temat danej instytucji finansowej;
- gromadzenie informacji na temat planowanych operacji, czynności realizowanych przez konto korespondencyjne;
- żądanie ogólnych informacji na temat kategorii klientów danej instytucji finansowej, włącznie z takimi kategoriami jak: banki fikcyjne, banki „offshore” i inne obciążone wysokim ryzykiem;
- ustaleniu, czy bank jest instytucją publiczną, czy prywatną;
- sprawdzeniu tożsamości każdego z właścicieli;
- ustaleniu rodzaju licencji danej instytucji i wynikających z niej ograniczeń;
- przygotowaniu tzw. *checklist* dotyczącej danej instytucji finansowej, czyli dokumentu zawierającego szczegółowy wykaz obowiązków, które należy wykonać w ramach otwierania i funkcjonowania kont korespondenckich.

Dotychczasowe przypadki pozwoliły na skonstruowanie katalogu transakcji w ramach bankowości korespondencyjnej budzących wątpliwości. Należą do nich:

- prośba banku zagranicznego o wymianę kluczy SWIFT dla jednej lub kilku transakcji;
- prośba banku zagranicznego o wymianę kluczy SWIFT i natychmiastowe nawiązanie współpracy przy zaawizowaniu nowemu klientowi wystawienia weksła, czeku bankowego lub przelewu na bardzo dużą kwotę;

<sup>9</sup> Zgodnie z *Guidelines for Counter Money Laundering Policies and Procedures in Correspondent Banking*, The New York Clearing House Association LLC.

- prośba banku zagranicznego o wymianę kluczy SWIFT, który nie występuje w żadnych spisach lub almanachach bankowych;
- zlecenie dużej liczby transakcji przez niewielkie banki, których aktywa finansowe nie wskazują na celowość takich operacji;
- nagłe zwiększenie liczby przeprowadzanych transakcji wysoko kwotowych;
- powtarzające się i nietypowe formy przelewów;
- niestandardowy wolumen wystawianych własnych czeków bankierskich;
- nietypowo duża liczba transakcji zwróconych lub odrzuconych;
- częste przelewy na rzecz banków fikcyjnych;
- wystawienie instrukcji płatniczej przez instytucję finansową, która dotychczas nie realizowała żadnych transakcji i nie była zainteresowana współpracą z daną instytucją finansową;
- wielokrotne deponowanie lub wycofywanie z kont korespondenckich instrumentów pieniężnych jak чеки podróżne, polecenia przelewu, weksle bankowe opiewające na kwoty poniżej progu podlegającego rejestracji. Transakcje te realizowane są tego samego dnia, mają kolejne numery seryjne, a także wystawianie dużej liczby czeków gotówkowych oraz weksli w ciężar konta korespondencyjnego;
- wysokokwotowe depozyty oraz debety na koncie korespondencyjnym;
- przelewy na konta osób fizycznych, które były podejrzane o zaangażowanie w pranie pieniędzy.<sup>10</sup>

Zwraca się ponadto uwagę na zagrożenie praniem pieniędzy, jakie stanowią realizowane przekazy pieniężne. Najpopularniejszymi instytucjami realizującymi gotówkowe przekazy pieniężne są Western Union<sup>11</sup>, MoneyGram<sup>12</sup> i Poczta Polska. Oferują one wysyłanie przekazu pieniężnego z dodatkowym zleceniem:

- powiadomienia telefonicznego odbiorcy o wysłanym przekazie,
- przesłania krótkiej wiadomości tekstowej,
- przekazu „na hasło”.

<sup>10</sup> Ministerstwo Finansów (2012), *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Poradnik dla instytucji obowiązanych i współpracujących*, Warszawa.

<sup>11</sup> Obecnie istnieje możliwość realizowania gotówkowych przekazów pieniężnych przez Western Union przy takich bankach jak: Bank PEKAO S.A., Bank PKO BP, Bank Millennium, Bank BPH, Bank BZ WBK, Dominet Bank, Bank Polskiej Spółdzielczości S.A. oraz SKOKi, kantory wymiany walut, biura podróży. Maksymalna kwota bez opłat nie może przekroczyć 7.500 USD.

<sup>12</sup> Obecnie istnieje możliwość realizowania gotówkowych przekazów pieniężnych przez MoneyGram przy takich bankach jak Bank PEKAO S.A., Bank PKO BP, Bank BGŻ S.A. oraz urzędy pocztowe, biura podróży, niewielkie punkty handlowe i usługowe. Dzienny limit pojedynczej transakcji wynosi 6.850 EUR i maksymalnie dwie transakcje na łączną kwotę 13.700 EUR.

Dużym zagrożeniem dla instytucji finansowych jest brak centralnego programu przekazów pieniężnych i możliwość ich dokonywania w małych punktach. W ten sposób bardzo łatwo może dojść do rozdrobnienia transakcji.

Inną formą wpływającą na ryzyko prania pieniędzy są transakcje realizowane poprzez internetowe serwisy przekazów pieniężnych. Realizacja transakcji wymaga wcześniejszej rejestracji. Dane identyfikacyjne są jednak bardzo ograniczone<sup>13</sup>, a zanim transakcja zostanie zrealizowana należy zasilić konto. Wykorzystanie tej formy w związku z praniem pieniędzy wynika z:

- anonimowości użytkowników,
- problemu z identyfikacją klienta,
- ograniczonego kontaktu z klientem,
- możliwości realizacji wielu transakcji,
- łatwego dostępu do serwisu,
- szybkości transakcji,
- międzynarodowego charakteru i problemów z ustaleniem regulacji prawnych,
- dużej liczby transakcji,
- transakcji na wysokie kwoty.

Jedną z form internetowych przekazów pieniężnych jest PayPal. Za pomocą tego systemu każdy, kto ma e-mail może dokonywać przekazu środków pieniężnych po przekazaniu danych osobowych. Po założeniu konta należy je zasilić środkami finansowymi. W rzeczywistości pieniądze te mają formę wirtualną, bowiem gromadzone są na rachunkach firmy i w ten sposób przekazywane beneficjentowi.

Ostatnią formą usług o podwyższonym ryzyku jest oferowanie kart typu *pre paid*. Karty przedpłacone nie różnią się z technicznego punktu widzenia od kart płatniczych, nie są powiązane z konkretnym rachunkiem. Mają określoną wartość, która zmniejsza się przy każdym użyciu. Realizacja transakcji nie wymaga połączenia z bankiem, ponieważ jej posiadacz nie może wydać więcej środków niż jest zakodowanych na karcie. Istnieją dwie formy kart przedpłaconych:

- karty o systemie zamkniętym – o ograniczonym przeznaczeniu oraz miejscu realizacji,
- karty o systemie otwartym – karta sieciowa oparta na systemach VISA oraz MasterCard, służąca do dokonywania płatności oraz wypłat gotówkowych do limitu wskazanego na karcie, wykorzystywane na szeroką skalę.

<sup>13</sup> Do niezbędnych danych zalicza się: imię, nazwisko, nazwa firmy, adres e-mail, numer telefonu, adres zamieszkania/adres zarejestrowania działalności gospodarczej.

Karty przedpłacone mogą być wykorzystywane jednorazowo lub wielokrotnie uzupełniane. Istnieją wśród nich imienne lub niespersonalizowane. Te ostatnie stanowią największe zagrożenie pod względem ryzyka prania pieniędzy, przede wszystkim z powodu:

- anonimowości;
- wydawania kart na rzecz klientów korporacyjnych, którzy przekazują je swoim klientom firmowym, utrudniając w ten sposób identyfikację;
- wykorzystywania zbiorczego rachunku technicznego przygotowanego dla więcej niż jednej karty w przypadku klienta korporacyjnego;
- możliwości wielokrotnego zasilania karty przedpłaconej oraz dokonywania wysokich jednorazowych wypłat z bankomatu;
- szerokiego zasięgu terytorialnego;
- trudności identyfikacyjnych.

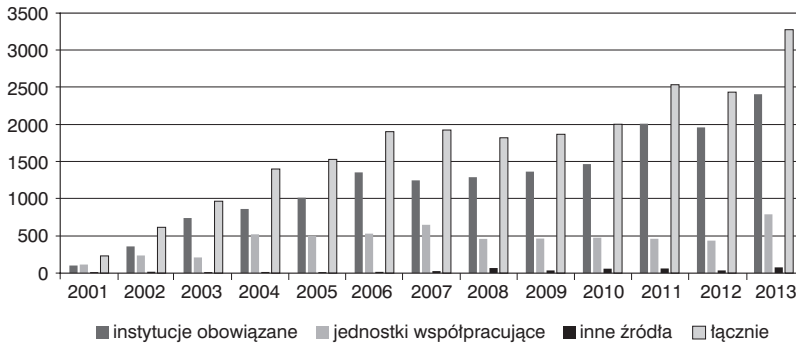
Najczęściej banki klasyfikowane są według kryterium geograficznego. Po pierwsze najniższą klasę ryzyka przypisuje się bankom z obszaru Unii Europejskiej, nieznajdujących się na żadnych listach sankcyjnych. Następną grupę stanowią banki niebędące instytucjami z państw stowarzyszonych i jednocześnie nieznajdujące się na listach sankcyjnych. Trzecią grupę podmiotów stanowią pozostałe instytucje finansowe.

### **5.3. Analiza polskiego sektora bankowego w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy**

Banki, jako instytucje obowiązane w Polsce zobligowane zostały do przesyłania raportów dotyczących transakcji podejrzanych oraz ponadprogowych do Generalnego Inspektora Informacji Finansowej. W ostatnich latach wzrosła liczba raportów przekazywanych przez instytucje obowiązane. Na poniższym wykresie została przedstawiona ich liczba w podziale na źródło danych w latach 2001–2013.

Najwięcej raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych jest przez banki w latach 2007–2013. Obserwuje się ich znaczny wzrost w roku 2013 w porównaniu do lat ubiegłych. Nowelizacja ustawy spowodowała jednocześnie wzrost aktywności pozostałych podmiotów. W najbliższym okresie można zatem oczekiwać zaangażowania w przeciwdziałanie praniu pieniędzy pozostałych instytucji. Zwraca się jednocześnie uwagę na problemy z oceną transakcji pod względem analizowanego zjawiska. W zaistniałej sytuacji mogą pojawiać się problemy z przesyłaniem nadmiarowej liczby informacji.

**Wykres 5.2. Liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych przez sektor bankowy w Polsce do Generalnego Inspektora Informacji Finansowej w latach 2001–2011**



Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów Generalnego Inspektora Informacji Finansowej.

**Tabela 5.5. Zestawienie raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych przez instytucje obowiązane w Polsce w latach 2007–2013**

Institucja obowiązana	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
banki	1 193	1 237	1 300	1 355	1 835	1 805	2 023
SKOKi	25	20	23	25	35	22	33
domy maklerskie	12	21	21	19	57	46	45
ubezpieczyciele	3	4	6	7	15	23	13
inne podmioty	0	0	0	13	6	26	45
prawnicy	6	2	3	0	14	4	10
firmy leasingowe	4	3	5	8	10	7	14
biegli rewidenci	1	0	0	8	15	11	0
notariusze	0	0	2	20	0	0	0
TFI	0	0	1	0	0	0	5
kantory	0	0	1	3	5	9	3
agenci rozliczeniowi	0	0	0	3	7	0	3
gry/hazard	0	0	0	1	5	0	1
Inne instytucje finansowe z siedzibą poza RP	0	0	0	0	0	1	9
Poczta Polska	0	0	0	0	0	0	1
obrot nieruchomościami	0	0	0	0	0	0	1
obrót kamieniami szlachetnymi i metalami	0	0	0	0	0	0	1
łącznie	1 244	1 287	1 362	1 462	2 004	1 954	2 399

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów Generalnego Inspektora Informacji Finansowej.

Spośród banków funkcjonujących w Polsce pierwsze sześć banków przedstawionych w poniższej tabeli, przesyła ponad połowę raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy. Przedstawione podmioty należą do największych instytucji finansowych w Polsce. Ponadto stosują zaostrzoną politykę w zakresie zwalczania analizowanego zjawiska. Ich udział jest znaczący od lat (np. BZ WBK, PEKAO S.A., Millennium S.A.).

**Tabela 5.6. Zestawienie banków przesyłających największą liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych w latach 2007–2011**

lp	2007	2008	2009	2010	2011
1	BPH S.A.	BZ WBK	BZ WBK	PEKAO S.A.	PEKAO S.A.
2	BZ WBK	PEKAO S.A.	PEKAO S.A.	BZ WBK	BZ WBK
3	PEKAO S.A.	PKO BP	PKO BP	Millennium	Millennium
4	Millennium	Millennium	Millennium	PKO BP	Alior
5	Euro Bank	BRE Bank	Bank Handlowy	Polbank	ING
6	bd	ING	BRE Bank	bd	BPH S.A.
łącznie udział	52%	bd	54,71%	50,04%	49,70%

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów Generalnego Inspektora Informacji Finansowej.

Przeprowadzone w poprzednim rozdziale badanie podkreśla wagę kontroli wywiązywania się z obowiązków dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy. Im więcej kontroli, tym większy wolumen transakcji podejrzanych raportowanych była przez sektor bankowy. Największa liczba kontroli w ostatnich latach przeprowadzana jest przez Narodowy Bank Polski. Komisja Nadzoru Finansowego weryfikowała banki pod względem wywiązywania się z obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy częściej niż Generalny Inspektor Informacji Finansowej. Aktywny nadzór finansowy koryguje ewentualne skutki niewystarczającego badania sektora pod względem zwalczania legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Jednocześnie podkreśla się konieczność zmiany tej sytuacji. Kontrola przeprowadzona przez Najwyższą Izbę Kontroli<sup>14</sup> wskazuje na ten problem.

<sup>14</sup> Najwyższa Izba Kontroli (2011), *Informacja o wynikach kontroli realizacji przez Generalnego Inspektora Informacji Finansowej obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, Zielona Góra, LZG-4114-02/2010, Nr ewid. 139/I/10/007/LZG



cd. Tabeli 5.8.

instytucja obowiązana	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
gry losowe	0	4	0	0	0	1	2	0	0	0
factoring	0	1	0	0	0	0	0	4	3	0
domy maklerskie	0	2	15	8	1	1	0	0	0	0
SKOK	0	1	0	0	2	1	1	0	0	0
notariusze	0	2	0	2	3	7	8	6	0	3
leasing	0	1	0	0	2	1	0	2	3	0
TFI	0	1	0	6	4	1	0	0	0	2
radcy prawni	0	0	0	9	4	7	0	0	0	0
adwokaci	0	0	9	2	1	2	1	0	0	0
doradcy podatkowi	0	0	0	2	2	5	0	0	0	0
pośrednicy nieruchomości	0	0	0	5	1	2	0	0	0	0
lombardy	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0
biegli rewidenci	0	0	3	0	1	1	1	0	0	0
domy aukcyjne	0	0	1	0	1	0	0	0	2	0
banki spółdzielcze	0	0	0	0	3	3	3	5	0	0
fundacje	0	0	1	0	2	3	0	2	0	1
działalność gospodarcza	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1
firmy inwestycyjne	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
instytucje płatnicze	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
łącznie	12	25	37	47	32	47	21	23	16	16

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów Generalnego Inspektora Informacji Finansowej.

Spośród otrzymanych raportów około 10% zawiera transakcje na podstawie, których zawiadomienia zostały przekazane do prokuratury. Niewielka ilość transakcji zostaje następnie wstrzymana lub zablokowana. W ostatnim okresie obserwuje się wzrastającą liczbę blokad rachunków. Wyniki analiz przedstawiono w poniższej tabeli.



**Tabela 5.9. Zawiadomienia przekazane do prokuratury, wartość transakcji wstrzymanych oraz blokad rachunków dokonanych w Polsce w latach 2001–2009**

Lata	Liczba i wartość zawiadomień przekazanych do prokuratury	Liczba i wartość transakcji wstrzymanych	Liczba i wartość blokad rachunków
2001	20	1	v0
2002	104	26	0
2003	152	20 (37 mln PLN)	8 (22 mln PLN)
2004	148	5 (2,6 mln PLN)	13 (12 mln PLN)
2005	175	5 (1,6 mln PLN)	34 (36 mln PLN)
2006	198 (880 mln PLN)	4 (6,4 mln PLN)	92
2007	190 (775 mln PLN)	1 (0,23 mln PLN)	bd
2008	248 (1 030 mln PLN)	1	319
2009	180 (3 040 mln PLN)		103

Źródło: opracowanie własne.

W ostatnich latach liczba postępowań wszczętych z tytułu prania pieniędzy wykazuje niewielkie zmiany. Wzrosła liczba aktów oskarżenia. Jednocześnie można zauważyć rosnącą liczbę umorzonych spraw. Największą wartość przejętych środków na rzecz Skarbu Państwa z tytułu prania pieniędzy odnotowano w 2012 roku (544 mln PLN). Wyniki prowadzonych spraw dotyczących prania pieniędzy w Polsce w latach 2007–2013 zostały przedstawione w poniższej tabeli.

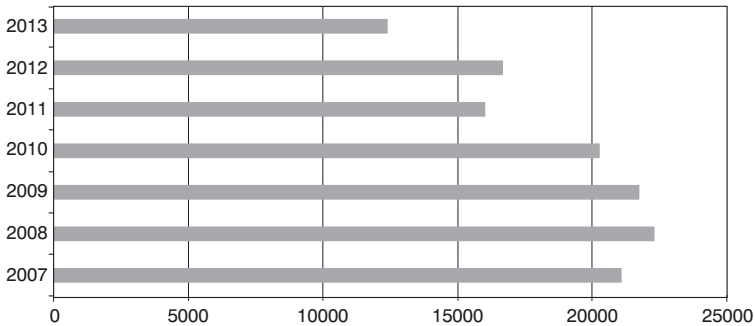
**Tabela 5.10. Wyniki prowadzonych spraw sądowych dotyczących prania pieniędzy w Polsce w latach 2007–2013**

Decyzje prokuratury		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
postępowania	liczba	296	284	235	223	254	208	212
	osoby	1 438	254	192	154	192	174	190
akty oskarżenia	liczba	82	74	65	74	290	53	65
	osoby	288	324	360	308	71	357	198
umorzenia	liczba	63	81	85	75	100	80	113
odmowa wszczęcia śledztwa	liczba	6	9	2	15	9	21	11
zawieszenie	liczba	57	66	61	74	79	0	0
wartość środków skonfiskowanych	mln PLN	40,5	65,4	28,3	215,6	133,32	544,2	326,5
wyroki skazujące	liczba	36	27	18	21	19	30	37
skazani	osoby	55	53	41	45	47	74	129

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów Generalnego Inspektora Informacji Finansowej.

Efektywność z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy przedstawia poniższy wykres. Środki orzeczone na rzecz Skarbu Państwa w przeliczeniu na jeden otrzymany raport przynoszą przeciętny zysk od 12.000 do 23.000 PLN.

**Wykres 5.3. Przeciętny zysk z tytułu jednego raportu przekazywanego do Generalnego Inspektora Informacji Finansowej w latach 2007–2013**



Źródło: opracowanie własne.

#### 5.4. Strategie podejmowane przez banki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy

W zależności od czynników zewnętrznych i wewnętrznych banki mogą podejmować różne strategie w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Podstawowy ich podział ogranicza się do funkcjonowania, jako uczciwy lub nieuczciwy bank.

**Tabela 5.11. Podział strategii dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy przy uwzględnieniu dostępu do informacji oraz skłonności do raportowania transakcji podejrzanych przez banki**

		Dostęp do informacji	
		pełny	niepełny
Skłonność do raportowania	wysoka	Pełne raportowanie (strategia A)	Raportowanie selektywne (strategia B)
	niska	Nedoraportowanie (strategia C)	Nadraportowanie (strategia D)

Źródło: opracowanie własne.

Strategia uczciwego banku opiera się na weryfikacji wszystkich sygnałów mogących świadczyć o praniu pieniędzy. Wybierana jest w sytuacji wysokiej skłonności do raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez banki. W przypadku pełnego dostępu do informacji następuje przekazanie wszystkich transakcji, które mogą mieć związek z praniem pieniędzy do krajowej jednostki analityki finansowej. W sytuacji natomiast luk w posiadanej wiedzy – tych operacji, które charakteryzują się największym prawdopodobieństwem.

Strategia nieuczciwego banku w sytuacji dostępu do pełnej informacji polega na braku raportowania transakcji, natomiast w przypadku jej braku – na nadraportowywaniu. Wpływ na podejmowanie decyzji w tym zakresie mają dodatkowe determinanty związane z otoczeniem banku, jak i samym jego funkcjonowaniem.

Można wyróżnić następujące grupy czynników zewnętrznych, zgodnie z analizą PEST, mogących wpływać na decyzję sektora bankowego w wywiązywaniu się z obowiązku przeciwdziałania praniu pieniędzy, a mianowicie:

- polityczno-prawnych,
- ekonomicznych,
- społecznych,
- technologicznych,
- demograficznych.

W zależności od przedstawionych warunków banki mogą wybierać jedną z opisanych strategii. Wśród determinant polityczno-prawnych wyróżnia się stosowanie restrykcyjnej polityki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Poprzez restrykcyjną politykę należy rozumieć wysokie kary finansowe nakładane na instytucje obowiązane, sankcje stosowane wobec osób odpowiedzialnych za realizowane opisanych obowiązków. Wysokie kary najczęściej skutkują przede wszystkim nadraportowywaniem transakcji w przypadku instytucji charakteryzujących się wysoką awersją do ryzyka oraz tych, które faktycznie piorą pieniądze i chcą ukryć ich wartość w masie przekazywanej informacji. Kolejnym czynnikiem jest obecność danego kraju na listach sankcyjnych. W praktyce poza instytucjami będącymi bankami państwowymi, nie są zawierane transakcje między instytucjami finansowymi z tych krajów. W zaistniałych przypadkach sektor bankowy nie jest chętny do realizowania działań w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. *FATF* upublicznia informacje na temat stosowanych regulacji. W takim przypadku sektor bankowy działa w sposób zgodny z prawem. Wysoki poziom korupcji zgodnie z dotychczasowymi badaniami związany jest z praniem pieniędzy. W przypadku wysokiej skali łapówkarstwa banki nie są zainteresowane

realizowaniem polityki w zakresie prania pieniędzy. Natomiast niska wartość podatków przyczynia się najczęściej do tworzenia stref ekonomicznych typu *offshore*. W krajach będących rajami podatkowymi występuje niejednoznaczna sytuacja ekonomiczna. Najczęściej nie występuje pełny dostęp do informacji przede wszystkim z powodu szeroko stosowanej tajemnicy bankowej lub ochrony danych osobowych.

Tabela 5.12. Analiza otoczenia sektora bankowego

Otoczenie organizacji	Strategia A	Strategia B	Strategia C	Strategia D
<b>polityczno-prawne</b>				
Stosowanie restrykcyjnej polityki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy	X	X		X
Obecność kraju na listach sankcyjnych			X	X
Wysoka jakość przepisów mierzona oceną regulacji przez FATF	X	X		
Wysoki poziom korupcji			X	X
Niskie podatki		X		X
<b>ekonomiczne</b>				
Rozwinięta gospodarka	X	X		
Rozwinięty sektor usług finansowych	X	X		
Rozwinięty sektor bankowy	X	X		
Brak przemysłu				X
<b>społeczne</b>				
Zezwolenie społeczne na pranie pieniędzy			X	X
Brak przestępstw źródłowych			X	X
<b>technologiczne</b>				
Rozwój nowoczesnych technologii		X		
<b>demograficzne</b>				
Duża liczba ludności				

Źródło: opracowanie własne.

Następną grupą determinant są czynniki ekonomiczne. Wpływ na skłonność w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, a jednocześnie chęć „pracy” do legalizacji swoich dochodów związana jest ze skalą gospodarki. Kraje takie najczęściej starają się realizować politykę w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Im większy jest sektor bankowy, tym bardziej banki starają się realizować swoje obowiązki w obawie przed utratą reputacji. W przypadku sytuacji zagrożenia partnerzy finansowi, czyli banki zagraniczne zawie-

rające relacje z taką instytucją dokładnie je analizują, a najczęściej również dążą do ich zamknięcia. Brak przemyśłu, złóż naturalnych i dobrze rozwinięty sektor bankowy skutkują tym, iż świadczenie usług finansowych staje się jedynym źródłem dochodów dla gospodarki. W efekcie w krajach takich źródło pochodzenia środków finansowych nie stanowi przeszkody.

Wśród czynników społecznych w zakresie analizy otoczenia instytucji bankowej zwraca się uwagę na zezwolenie społeczne na pranie pieniędzy. W krajach charakteryzujących się wysoką skłonnością do przestępstw źródłowych, pranie pieniędzy uważane jest, jako zjawisko typowe. Kraje takie jednocześnie znajdują się najczęściej na listach sankcyjnych. Tam, gdzie przestępstwa źródłowe nie mają miejsca występuje większa skłonność do legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem (np. oazy podatkowe).

Wysoki poziom rozwoju nowoczesnych technologii bankowych, jak i Internetu skutkuje łatwością przepływu kapitału. Umożliwia to jednocześnie legalizację dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, utrudniając przeciwdziałanie temu zjawisku. W efekcie sektor bankowy nie ma dostępu do pełnych informacji. Duża liczba ludności również ułatwia legalizację. Wyniki analiz przedstawiono w tabeli.

Instytucja finansowa dąży do maksymalizacji swoich zysków. Dokonano analizy jej sił i słabości oraz szans i zagrożeń. Pozwoliło to na wybór jednej z czterech przedstawionych strategii dla banków należących do Unii Europejskiej.

Pierwszą z sił sektora bankowego jest dostęp do nowoczesnych technologii związanych z wykrywaniem prania pieniędzy. Działalność w tym zakresie ułatwiają oprogramowania oparte na prawie wielkich liczb, pomagające uwidocznić analizowane zjawisko. Zwraca się ponadto uwagę na koszty funkcjonowania sektora i ich strukturę. Jeżeli koszty w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy są wysokie w porównaniu do pozostałych nakładów wówczas banki nie mają na celu realizacji przedstawionego obowiązku. Należy jednocześnie podzielić przedstawione koszty na kilka grup, a mianowicie koszty:

- wynagrodzeń,
- oprogramowania,
- raportowania,
- kar.

Czynniki wynikające z wysokości kar nakładanych na sektor bankowy nie są w tym przypadku istotne, bowiem pojedyncza instytucja finansowa nie ma wpływu na ich wysokość. Traktowane są, zatem jako czynnik zewnętrzny,

gdyż ich maksymalna wartość w większości przypadków zapisana jest w regulacjach danego kraju. Bank natomiast może podejmować decyzje na temat pozostałych kosztów.

**Tabela 5.13. Podział strategii dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy przy uwzględnieniu kosztów raportowania oraz skłonności do raportowania przez banki**

		Koszty raportowania	
		wysokie	niskie
Skłonność do raportowania	wysoka	Raportowanie selektywne	Pełne raportowanie lub nadraportowanie
	niska	Nedoraportowanie	Nadraportowanie

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku banków mających wysokie koszty raportowania transakcji i wysoką skłonność do wywiązywania się z nałożonych obowiązków, działania opierają się na raportowaniu tylko tych sygnałów, które charakteryzują się wysokim prawdopodobieństwem prania. Wysokie koszty raportowania przy jednocześnie niskiej skłonności do wywiązywania się z obowiązków skutkują niedoraportowaniem transakcji. W sytuacji niskich kosztów raportowania i wysokiej skłonności do wywiązywania się z obowiązków banki dążą pełnego raportowania transakcji, a w niskiej nadraportowania.

**Tabela 5.14. Podział strategii dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy przy uwzględnieniu kosztu oprogramowania oraz wynagrodzeń**

		Koszt oprogramowania	
		wysoki	niski
Koszty wynagrodzeń	wysoka	Nedoraportowanie	Raportowanie selektywne
	niska	Nadraportowanie	Pełne raportowanie

Źródło: opracowanie własne.

Kolejnym czynnikiem jest koszt oprogramowania. Gdy jest on wysoki skutkuje to ograniczonymi środkami na zakup i utrzymanie infrastruktury.

Najczęściej brane są wówczas pod uwagę koszty związane z wynagrodzeniami. Częste zmiany regulacji, jak i znaczne nakłady wynikające z obowiązku dostosowania się do nich oparte na zmianach systemowych, skutkują potrzebą utrzymywania większych zespołów analityków. Wysokie koszty w tym zakresie wraz ze znaczącymi nakładami z tytułu wynagrodzeń skutkują brakiem raportowania transakcji. Niski koszt oprogramowania nie wymaga zatrudniania grona specjalistów. Najlepsze efekty dają niskie koszty wynagrodzeń jak i stosowanej technologii. Sytuacja, w której pojawia się wysoki koszt oprogramowania i niski koszt zatrudnienia dodatkowych pracowników najczęściej skutkuje nadraportowaniem transakcji. Wynika to z tego, że w większości przypadków ludzie posiadają awersję do ryzyka i skłonni są raportować wszystkie dotychczasowe działania budzące ich niepokój.

Wartość kar nakładanych na sektor bankowy oddziałuje na skłonność do raportowania transakcji podejrzanych przez banki, pod warunkiem, że są one stosowane. Wpływ na decyzję sektora bankowego nie wywiera tylko wysoka wartość sankcji zapisanych w regulacjach, lecz również kar fizycznie na nie nakładanych. W sytuacji, gdy obie wartości są bardzo wysokie prowadzi to do nadraportowania transakcji w obawie przed restrykcjami. W przypadku natomiast braku obciążeń z tytułu niedopełnienia obowiązku przeciwdziałania analizowanemu zjawisku, brak jest zainteresowania sektora bankowego wywiązywaniem się z tego obowiązku. Najlepsze efekty daje stosowanie częstych obciążeń.

**Tabela 5.15. Podział strategii dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy stosowanych przez banki przy uwzględnieniu wysokości maksymalnych kar oraz innych obciążeń finansowych**

		Maksymalny wymiar kar finansowych	
		wysoki	niski
Stosowane kary finansowe	wysokie	Nadraportowanie	Raportowanie pełne
	niskie	Raportowanie selektywne	Niedoraportowanie

Źródło: opracowanie własne.

Strategia przyjmowana przez banki jest w znacznej mierze uzależniona od generowanych zysków z tytułu prania pieniędzy. Banki nie raportują trans-

akcji wówczas, gdy muszą ponosić wysokie nakłady z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy w stosunku do generowanych zysków. Najlepszy efekt osiągnany jest w sytuacji niskich nakładów, przy jednocześnie niewielkich zyskach z tytułu legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Przy niskich kosztach, a jednocześnie wysokich zyskach banki nadraportowują transakcje, aby ukryć transakcje podejrzane o pranie pieniędzy. Przy natomiast wysokich kosztach i niskich zyskach realizowana jest strategia selektywnego raportowania.

Wpływ na realizowaną strategię ma również baza klientów. Im większa jest ich liczba, tym łatwiej dokonać prania pieniędzy. Z drugiej strony, im większa jest instytucja finansowa tym większe ponosi ryzyko utraty reputacji. Wpływ na sytuację ma również wykorzystywanie bankowości elektronicznej. Im bardziej jest ona zaawansowana tym łatwiej dokonać prania pieniędzy. Prowadzenie bankowości korespondencyjnej stanowi dodatkowe ułatwienie. Zwraca się jednocześnie uwagę na posiadanie znacznej liczby klientów zagranicznych oraz realizujących pojedyncze transakcje. One to, bowiem mogą wzmocnić zjawisko prania pieniędzy.

**Tabela 5.16. Podział strategii stosowanych przez banki przy uwzględnieniu kosztów wynikających z przeciwdziałania praniu pieniędzy i przychodów z tytułu legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej prawem**

		Łączne koszty z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy	
		wysokie	niskie
Zyski z tytułu prania pieniędzy	wysokie	Nedoraportowanie	Raportowanie selektywne
	niskie	Nadraportowanie	Pełne raportowanie

Źródło: opracowanie własne.

Wśród czynników zewnętrznych wpływających na pojedynczą instytucję finansową wpływ ma między innymi duży rosnący rynek. Sytuacja taka skutkuje rozwojem usług finansowych, wzrostem liczebności bazy klientów, jednocześnie niższą skłonnością do prania pieniędzy ze względu na możliwość zarobkowania w sposób uczciwy. Rozdrobnienie sektora usług finansowych również oddziałuje na przyjmowaną strategię. Uważa się powszechnie, że duże banki w obawie przed ryzykiem utraty reputacji starają się realizować politykę w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Natomiast małe



instytucje finansowe w obliczu wysokiej konkurencji zdolne są do legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Jednocześnie duże instytucje finansowe zazwyczaj charakteryzują się rozbudowaną bazą klientów, wśród których istnieją podmioty zagraniczne. Wpływ na decyzję banków w sposób pośredni może mieć wartość transakcji ponadprogowych. Instytucje obowiązane zobligowane zostały do analizowania i gromadzenia danych na temat operacji wysokokwotowych. Powinien, zatem istnieć związek pomiędzy liczbą raportów dotyczących transakcji podejrzanych a wolumenem transakcji ponadprogowych. Jest to jeden ze wskaźników, który jest rozważany przy tworzeniu procedur w zakresie kontroli w krajowych jednostkach analityki finansowej. Znaczącą rolę przy wyborze odpowiedniej strategii wywiera również częstotliwość kontroli. Im jest ich więcej, tym banki wykazują mniejszą pokusę do nierealizowania obowiązków dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Po uwzględnieniu przedstawionych determinant najlepsze efekty daje podjęcie strategii opartej na pełnym raportowaniu transakcji. Drugą z kolei jest strategia nadraportowania. W praktyce banki jednak skłaniają się ku innym wyborom.

**Tabela 5.17. Analiza SWOT instytucji bankowej maksymalizującej swoje zyski<sup>15</sup>**

Możliwość rozwoju	Ocena czynników	Warianty strategii							
		A		B		C		D	
		Ocena	Atrakcyjność	Ocena	Atrakcyjność	Ocena	Atrakcyjność	Ocena	Atrakcyjność
<b>Czynniki wewnętrzne</b>									
<b>Siły</b>									
Dostęp do nowoczesnych technologii	4	4	16	3	12	1	4	2	8
Niskie koszty funkcjonowania	4	4	16	4	16	1	4	4	16
Sektor bankowy odznaczający się dobrą reputacją	3	3	9	2	6	1	3	2	6

<sup>15</sup> Ocena ważności poszczególnych czynników została wykonana przy użyciu następujących wag: główne słabości – 1, drugorzędne słabości – 2, drugorzędne siły – 3, główne siły – 4; oraz odpowiednio: główne zagrożenia – 1, drugorzędne zagrożenia – 2, drugorzędne szanse – 3, główne szanse – 4. Oceny wariantów poszczególnych strategii dokonano poprzez zastosowanie następującej skali: strategia nieakceptowana – 1, strategia możliwa do przyjęcia – 2, strategia prawdopodobnie akceptowalna – 3, strategia akceptowalna – 4.

cd. Tabeli 5.17.

Możliwość rozwoju	Ocena czynników	Warianty strategii							
		A		B		C		D	
		Ocena	Atrakcyjność	Ocena	Atrakcyjność	Ocena	Atrakcyjność	Ocena	Atrakcyjność
Wykorzystywanie bankowości elektronicznej	3	2	6	2	6	4	12	4	12
Duża baza klientów	3	3	9	2	6	4	12	3	9
Bankowość korespondencyjna	3	3	9	3	9	4	12	4	12
Wysoka rentowność sektora	3	2	6	2	6	2	6	4	12
<b>Słabości</b>									
Wysokie koszty wdrożenia technologii w zakresie AML	1	2	2	3	3	4	4	1	1
Wysokie koszty wewnętrznego raportowania transakcji	1	2	2	3	3	4	4	1	1
Wysokie koszty bieżących analiz	1	2	2	3	3	4	4	1	1
Duża liczba zagranicznych klientów	2	2	4	2	4	4	8	3	6
Wysokie koszty sprawozdawczości	1	2	2	3	3	4	4	1	1
Mała liczba stabilnych klientów	1	2	2	2	2	4	4	3	3
<b>Czynniki zewnętrzne</b>									
<b>Szanse</b>									
Wrażliwość rynku na ryzyko reputacji	3	3	9	2	6	1	3	2	6
Duży rosnący rynek	3	3	9	3	9	1	3	2	6
Powstawanie nowoczesnych technologii bankowych	3	2	6	2	6	4	12	4	12
Wysoka koncentracja rynkowa	3	4	12	4	12	2	6	3	9
Wysoka wartość transakcji ponadprogowych	3	4	12	3	9	2	6	3	9
<b>Zagrożenia</b>									
Wysoka częstotliwość przeprowadzanych kontroli	1	4	4	3	3	1	1	2	2
Wysoki wymiar maksymalnych kar	2	3	6	3	6	3	6	4	8
Wysoki wymiar nakładanych kar	1	3	3	3	3	3	3	4	4
Rozwój konkurencji	2	4	8	4	8	2	4	3	6
Oferowanie standardowych usług	2	4	8	4	8	2	4	2	4
<b>SUMA</b>		<b>162</b>		<b>149</b>		<b>129</b>		<b>154</b>	

Źródło: opracowanie własne.

## 5.5. Wnioski

Dotychczasowe badania wskazują na znaczną liczbę zmiennych mogących mieć wpływ na pranie pieniędzy i aktywność sektora bankowego zmierzającą w kierunku jego zwalczania. Poprzedni rozdział odnosił się do szeregu czynników natury prawnej. Następnie zweryfikowano grupę determinant mających związek z ekonomiczną sferą gospodarki.

Wśród determinant wpływających na decyzje indywidualnego banku wyróżnia się szereg czynników ekonomicznych, prawnych oraz społecznych. Wszystkie wspomniane zmienne wpływają na podejmowane przez banki decyzje, czy przeciwdziałać praniu pieniędzy, czy też nie, a jeżeli jak to w jaki sposób. Z punktu widzenia analizy rynku najlepsze efekty daje działanie zgodnie z regulacjami. Analiza wolumenu transakcji podejrzanych przesyłanych przez sektor bankowy wskazuje na brak silnego związku z poziomem rozwoju gospodarczego danego kraju. Zaistniała sytuacja jest przede wszystkim wynikiem efektu Seszeli, czyli przypadku krajów nieposiadających złóż naturalnych oraz przemysłu, gdzie jedynym źródłem rozwoju gospodarczego jest sektor usług finansowych. W tej grupie znajdują się kraje będące oazami podatkowymi. Ponadto rodzi się problem nadraportowywania transakcji dla ukrycia nielegalnego źródła działalności. Warto podkreślić, że środki pochodzące z prania pieniędzy w ostatniej fazie integracji skutkują lokowaniem ich w gospodarce legalnej i przyczyniają się do rozwoju gospodarczego danego kraju.

Analiza przeprowadzona w rozdziale skłoniła do postawienia następującej hipotezy: zjawisko raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez sektor bankowy uzależnione jest od poziomu rozwoju gospodarczego, stabilności gospodarczej oraz rozwiniętego rynku usług finansowych i jego struktury. W związku z tym postawiono szereg pytań pomocniczych. Czy istnieje istotny statystycznie związek pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego mierzonego wartością produktu krajowego brutto *per capita* a liczbą transakcji zgłaszanych przez sektor bankowy? O stabilności gospodarczej decyduje między innymi poziom korupcji i wolności gospodarczej, zatem czy istnieje istotny statystycznie związek pomiędzy zjawiskiem korupcji mierzonym indeksem korupcji oraz poziomem wolności gospodarczej, a liczbą transakcji raportowanych przez sektor bankowy?

Ostatnia część hipotezy dotyczy wpływu skali rozwoju rynku usług finansowych i jego struktury. Pojawia się pytanie o występowanie istotnego statystycznie związku pomiędzy rozmiarem sektora bankowego, jego efektywnością, zyskownością, poziomem koncentracji i globalizacji sektora, a liczbą raportów dotyczących transakcji podejrzanych?



## Analiza czynników wpływających na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych

---

Zjawisko raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej jest bardzo zróżnicowane. Zweryfikowano hipotezę o wpływie poziomu rozwoju gospodarczego, stabilności gospodarczej oraz rozwiniętego rynku usług finansowych i jego struktury na raportowanie transakcji podejrzanych przy wykorzystaniu modeli regresji panelowej. Do badania wykorzystano dane dotyczące 47 krajów europejskich<sup>1</sup> dla lat 2001–2010. Informacje pozyskano z raportów krajowych jednostek analityki finansowej, których lista zawarta jest w załączniku nr 9 oraz baz danych Banku Światowego, *Transparency International*, Komitetu Bazylejskiego do spraw Nadzoru Bankowego oraz *Heritage Foundation*.

### 6.1. Czynniki ekonomiczne raportowania transakcji podejrzanych

Do pomiaru zjawiska prania pieniędzy w sektorze bankowym wykorzystuje się transakcje podejrzane o pranie pieniędzy, zgłaszane do krajowych jednostek analityki finansowej przez banki. Takie rozumienie problemu wynika z trudności w określeniu wartości zjawiska w bankach, zatem przyjęto jako jego miarę wolumen raportów za M. Gold i M. Levi<sup>2</sup>. Założono więc zgodnie

---

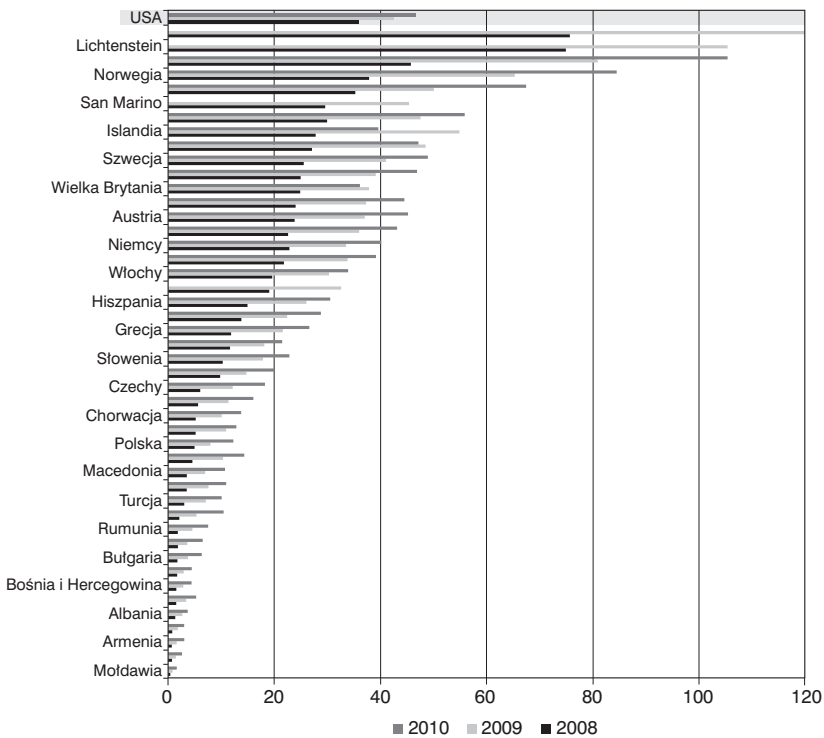
<sup>1</sup> Albania, Andora, Armenia, Austria, Belgia, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czarnogóra, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Gruzja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Malta, Mołdawia, Monako, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Rumunia, San Marino, Serbia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Ukraina, Węgry, Wielka Brytania, Włochy.

<sup>2</sup> M. Gold, M. Levi (1994), *Money Laundering in the UK: An Appraisal of Suspicious – Based Reporting*, London: Police Foundation.

z dotychczasowymi badaniami, iż zjawisko raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez sektor bankowy uzależnione jest od:

- poziomu rozwoju gospodarczego,
- stabilności gospodarczej oraz
- stopnia rozwoju rynku usług finansowych i jego struktury.

**Wykres 6.1. Wartość produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca w wybranych krajach europejskich oraz Stanach Zjednoczonych w latach 2001, 2005, 2010 (w tys. EUR)**



Źródło: opracowanie własne.

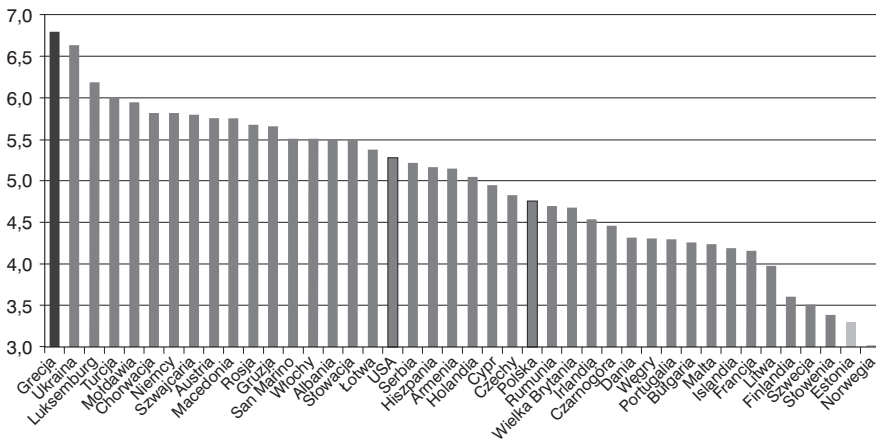
Jako miernik poziomu rozwoju gospodarczego przyjęto wartość produktu krajowego brutto *per capita*. Zakłada się, że w krajach „bogatszych” łatwiej jest dokonać procesu legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. W przeprowadzonym badaniu wzięto pod uwagę 47 krajów europejskich i ościennych oraz Stany Zjednoczone<sup>3</sup>. Jako

<sup>3</sup> Albania, Andora, Armenia, Austria, Belgia, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czarnogóra, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Gruzja, Hiszpania,

kraje strefy *offshore* zgodnie ze stanowiskiem Międzynarodowego Funduszu Walutowego sklasyfikowano Andorę, Cypr, Lichtenstein oraz Monako.

Do pomiaru stabilności gospodarczej kraju wykorzystano indeks korupcji, indeks wolności gospodarczej, indeks atrakcyjności kraju Unger i Walker'a oraz indeks *AML*. Indeks *AML* został zaproponowany przez Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego. Dokładny jego opis został przedstawiony w rozdziale IV.

Wykres 6.2. Indeks AML dla wybranych krajów europejskich



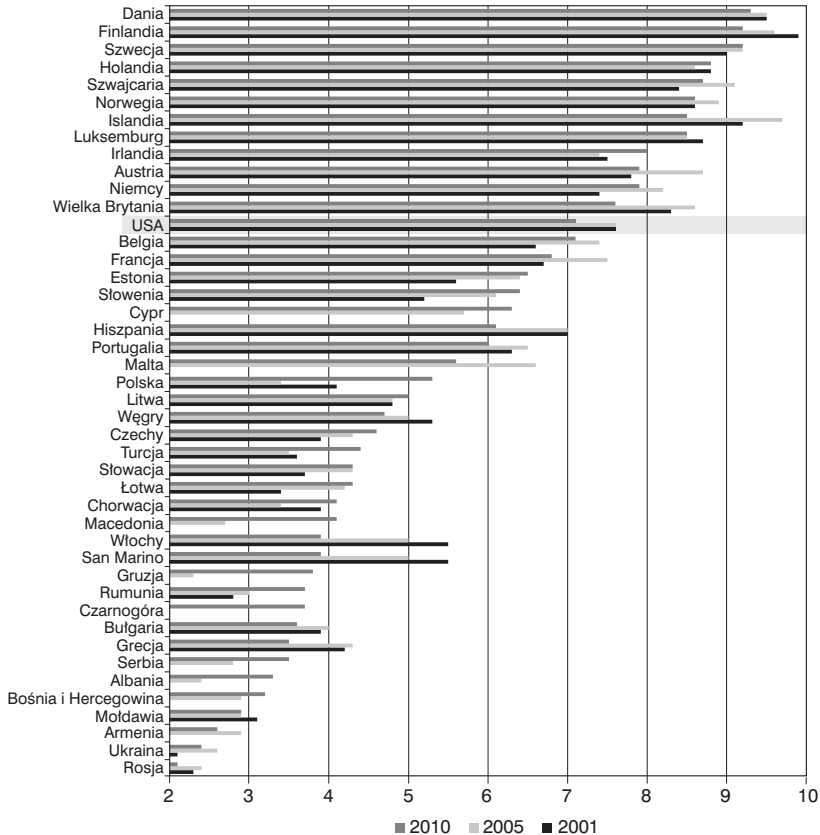
Źródło: opracowanie własne na podstawie Governance Basel Institute on Governance, *The Basel AML index – country risk rating*, <http://index.baselgovernance.org/>.

Indeks *AML* publikowany przez Komitet Bazylejski nadaje trzy kategorie ryzyka dla poszczególnych krajów: wysokie (kolor ciemnoszary – Grecja), średnie (kolor szary), niskie (kolor jasnoszary – Estonia, Norwegia). Polska, jak i Stany Zjednoczone klasyfikowane są do krajów o średnim poziomie ryzyka. Indeks ten uwzględnia szereg czynników, jednak publikowany jest dopiero od 2012 roku i nie ma możliwości odtworzenia wcześniejszej jego struktury ze względu na brak informacji o jego składowych dla ubiegłych lat. W praktyce może być wykorzystywany do klasyfikowania banków oraz klientów pod względem ryzyka prania pieniędzy.

---

Holandia, Irlandia, Islandia, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Malta, Mołdawia, Monako, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Rumunia, San Marino, Serbia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Ukraina, Węgry, Wielka Brytania, Włochy.

**Wykres 6.3. Indeks korupcji dla wybranych krajów europejskich oraz Stanów Zjednoczonych w latach 2001, 2005 i 2010**



Źródło: opracowanie własne na podstawie Transparency International, *Corruption Perception Index*, <http://www.transparency.org/>.

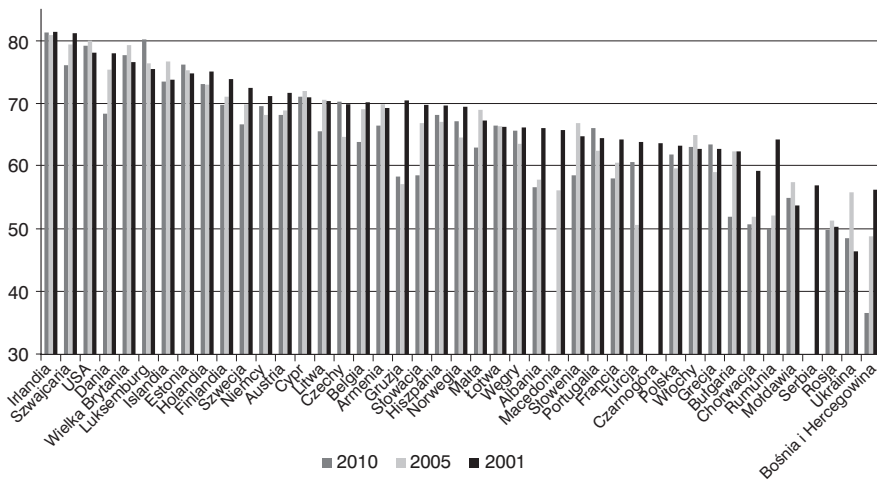
Jednym z najpopularniejszych indeksów branych pod uwagę przy ocenie ryzyka prania pieniędzy jest indeks korupcji (opisany w rozdziale IV). Im wyższa jego wartość, tym niższa korupcja. Wartość indeksu została zaprezentowana na poniższym wykresie. Wśród krajów o najniżym poziomie korupcji wyróżnia się Danię, Finlandię, Szwecję, Holandię, Szwajcarię, czy Norwegię. Największy problem z analizowanym zjawiskiem mają natomiast Rosja, Ukraina, Bośnia i Hercegowina, Mołdawia, Armenia, Albania. Polska znajduje się w środku stawki. Współczynnik korelacji pomiędzy liczbą raportów a indeksem korupcji wynosi  $-0.23$ , co świadczy o tym, że wraz ze wzrostem wartości indeksu, spada ilość raportów dotyczących transakcji podejrzanych



przesyłanych przez sektor bankowy. Taka zależność zdaje się potwierdzać dotychczasowe badania pozytywnego wpływu korupcji na zjawisko prania pieniędzy. Najnowsze zalecenia *FATF* dotyczą uwzględnienia jego skali, jako determinantu klasyfikacji podmiotu przy uwzględnieniu ryzyka geograficznego.

Dotychczasowe badania wskazują na wpływ wolności gospodarczej na zjawisko prania pieniędzy. Oznacza to, że w przypadku krajów charakteryzujących się niską wolnością gospodarczą zjawisko prania pieniędzy ma charakter bardziej wzmożony. Do oceny wolności gospodarczej wykorzystuje się indeks publikowany przez *Heritage Foundation* zwany indeksem wolności gospodarczej (ang. *index of economic freedom*) opisany w rozdziale IV. Okazuje się, że wraz ze wzrostem wolności gospodarczej spada liczba raportów raportowanych przez sektor bankowy (współczynnik korelacji wynosi  $-0.27$ ).

**Wykres 6.4. Indeks wolności gospodarczej dla wybranych krajów europejskich w latach 2001, 2005 i 2010**



Źródło: opracowanie własne na podstawie Heritage Foundation, *The Wall Street Journal*, *Index of Economic Freedom*, <http://www.heritage.org/index/>.

Wskaźnikiem mającym związek z praniem pieniędzy, zgodnie z dotychczasowymi badaniami, jest indeks atrakcyjności kraju opracowany przez B. Unger i J. Walker'a. Im wyższa wartość tego wskaźnika, tym większa atrakcyjność kraju pod względem prania pieniędzy. B. Unger i J. Walker wskazują na Luksemburg, Stany Zjednoczone, Szwajcarię, jako kraje będące atrakcyjnymi dla legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalno-

ści niezgodnej z prawem. Natomiast do krajów najmniej atrakcyjnych zalicza się Ukrainę, Bośnię i Hercegowinę oraz San Marino. Współczynnik korelacji pomiędzy tym wskaźnikiem, a liczbą analizowanych raportów przez sektor bankowy, wynosi  $-0.05$ . Tak niska wartość współczynnika świadczy o braku wpływu indeksu atrakcyjności kraju na liczbę raportowanych transakcji. Może to wynikać z kilku czynników. Pierwszym z nich jest sama konstrukcja wskaźnika. Pojawiają się wśród badaczy zastrzeżenia co do modelu, pomimo jego popularności. Istnieje również problem wynikający ze skłonności banków do nadraportowania transakcji.

**Tabela 6.1. Indeks atrakcyjności kraju pod względem prania pieniędzy według B. Unger i J. Walker'a dla wybranych krajów europejskich**

Kraj	Liczba punktów
Luksemburg	686
USA	634
Szwajcaria	617
Austria	497
Holandia	476
Lichtenstein	466
Wielka Brytania	439
Irlandia	356
Andora, Islandia	250–299
Portugalia, Dania, Szwecja, Monako, Finlandia, Niemcy, Belgia	200–249
Włochy, Malta, Francja, Cypr	150–199
Hiszpania	100–149
Czechy, Łotwa, Estonia, Litwa, Grecja, Węgry, Rosja, Armenia, Macedonia	50–99
Polska, Słowacja, Gruzja, Chorwacja, Słowenia, Rumunia, Bułgaria, Serbia, Turcja, Albania, Mołdawia	25–49
Ukraina, Bośnia i Hercegowina, San Marino	10–24

Źródło: opracowanie własne na podstawie: B. Unger (2006), *The amounts and effects of money laundering*, The Dutch Ministry of Finance Report, Den Haag, Netherlands; B. Unger, J. Walker, *Measuring Global Money Laundering "The Walker Gravity Model"*, "Review of Law & Economics", Vol. 5: Iss. 2, Article 2, s. 4; B. Unger (2009), *The Gravity Model of Measuring Money Laundering and Tax Evasion*, paper przygotowany na konferencję „Workshop on Macroeconomic and Policy Implication of Underground Economy and Tax Evasion”, Bocconi University, Mediolan; B. Unger (2009), *Money Laundering – A Newly Emerging Topic on the International Agenda*, "Review of Law & Economics", issue 2.

Do określenia poziomu rozwoju rynku finansowego wykorzystane zostaną wskaźniki T. Beck'a i A. Demirguc-Kunt<sup>4</sup>. Wraz z jego wzrostem, wzrasta liczba transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy raportowanych przez sektor bankowy. Wśród wskaźników dotyczących rozmiaru rynku T. Beck i A. Demirguc-Kunt wyróżniają:

- Wskaźnik płynnych zobowiązań do PKB (ang. *liquid liabilities to GDP*) – składa się z pieniądza w obiegu, popytu i oprocentowanych zobowiązań sektora bankowego i innych instytucji finansowych dzielonych przez PKB. Najszerszy wskaźnik zawierający wszystkie formy działalności finansowej.
- Wskaźnik depozytów instytucji finansowych do PKB (ang. *financial systems deposit to GDP*) – stosunek wszystkich oszczędności i lokat złożonych w bankach oraz instytucjach para bankowych do PKB. Oznacza środki finansowe dostępne dla sektora finansowego na prowadzenie działalności kredytowej. Węższy jego zakres wyłącznie dla sektora bankowego przedstawia wskaźnik depozytów bankowych do PKB (ang. *bank deposit to GDP*).
- Wskaźnik kredytów udzielanych przez banki depozytowo-kredytowe i inne instytucje finansowe do PKB (ang. *private credit by deposit money banks and other financial institutions to GDP*) – dotyczy akcji kredytowej na rzecz sektora prywatnego prowadzonej przez banki depozytowo – kredytowe i inne instytucje finansowe do PKB. Węższy zakres w odniesieniu tylko i wyłącznie do sektora bankowego przedstawia wskaźnik kredytów udzielanych przez banki do PKB (ang. *private credit by deposit money banks to GDP*).

O skali sektora bankowego świadczą następujące wskaźniki:

- wartość aktywów banku centralnego do PKB (ang. *central bank assets to GDP*),
- wartość aktywów banków depozytowo-kredytowych do PKB (ang. *deposit money banks assets to GDP*),
- wartość aktywów innych instytucji finansowych do PKB (ang. *other financial institutions assets to GDP*).

Do oceny istotności sektora finansowego wykorzystuje się również wskaźnik wartości depozytów do aktywów banku centralnego (ang. *deposit money do central bank assets*).

Efektywność sektora bankowego oceniana jest przy użyciu:

<sup>4</sup> T. Beck, A. Demirgüç-Kunt (2009), *Financial Institutions and Markets Across Countries and over Time: Data and Analysis*, World Bank Policy Research Working Paper No. 4943, May.

- wskaźnika kredytów do depozytów (ang. *bank credit to bank deposits*);
- marży odsetkowej netto (ang. *net interest margin*) – wartość księgowa przychodów odsetkowych banku do łącznych aktywów pracujących;
- wskaźnika kosztów ogólnych (ang. *overhead cost*) – księgowa wartość kosztów ogólnych sektora bankowego do łącznych aktywów;
- wskaźnika kosztów ogólnych do przychodów brutto (ang. *cost – income ratio*).

Strukturę sektora bankowego obrazuje wskaźnik koncentracji (ang. *concentration*), który mówi o udziale wartości aktywów trzech największych banków do łącznych aktywów sektora bankowego. Zyskowość sektora bankowego przedstawiana jest przy użyciu wskaźników ROA (ang. *return on assets*) oraz ROE (ang. *return on equity*). Do jego stabilności odnosi się wskaźnik *z* (ang. *z – score*) będący sumą stopy zwrotu z aktywów oraz stosunku kapitału do aktywów do odchylenia standardowego zwrotu na aktywach. Im wyższa wartość tego wskaźnika tym bardziej stabilny jest sektor bankowy.

Dodatkowo zbadano wpływ globalizacji usług sektora bankowego, do czego wykorzystano następujące indeksy:

- zagraniczne pożyczki od banków nierezydentów do PKB (ang. *international loans from non – resident banks to GDP*) – pożyczki banków od Banku Rozrachunków Międzynarodowych do PKB;
- depozyty banków z krajów offshore do depozytów trzymany w bankach krajowych (ang. *offshore deposit to domestic deposit*) – depozyty utrzymywane w bankach w krajach offshore do depozytów banków krajowych;
- przepływy środków pieniężnych do PKB (ang. *remittance inflows to GDP*) – mierzy stosunek przepływów środków pieniężnych do PKB.

Skala sektora finansowego nie wpływa w sposób znaczący na wolumen raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych przez sektor bankowy. Podobne wyniki otrzymane zostały dla wskaźników skali sektora bankowego w analizowanych krajach. Nie ma jednoznacznego wpływu wskaźników kosztów ogólnych na badaną zmienną. Najbardziej spośród miar efektywności sektora bankowego oddziałuje marża odsetkowa netto. Wraz z jej wzrostem rośnie liczba przekazywanych informacji dotyczących transakcji podejrzanych (współczynnik korelacji powyżej 0.13). Największy wpływ wywiera natomiast poziom koncentracji sektora. Im większa koncentracja, tym mniejsza liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych przekazywana przez banki. Wskaźniki zyskowości wskazują na ujemny, lecz mało znaczący związek pomiędzy liczbą raportów, a rentownością banków. Im wyższą rentowność (zarówno aktywów, jak i zysku)

generuje bank, tym mniej raportów o transakcjach podejrzanych o pranie pieniędzy przekazuje do krajowej jednostki analityki finansowej. Wskaźnik – z odzwierciedlający wpływ stabilności sektora bankowego nie oddziałuje na liczbę przekazywanych informacji. Spośród wskaźników globalizacji sektora bankowego, można wyróżnić negatywny związek pomiędzy indeksem przepływów pieniężnych do PKB a analizowaną liczbą przekazywanych transakcji podejrzanych. Im bardziej umiędzynarodowiony jest rynek finansowy, tym banki mniej skłonne są do współpracy w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy.

**Tabela 6.2. Współczynniki korelacji dla zmiennych dotyczących sektora finansowego dla wybranych krajów europejskich**

Nazwa wskaźnika	Wartość współczynnika korelacji		
	47 krajów	bez rajów podatkowych	UE (bez krajów offshore)
<b>Wskaźniki wielkość sektora finansowego</b>			
wskaźnik płynnych zobowiązań/PKB	-0,0613	-0,0274	0,0086
wskaźnik prywatnych kredytów udzielanych przez banki depozytowo-kredytowe i inne instytucje finansowe/PKB	0,0293	0,0465	0,1441
wskaźnik depozytów instytucji finansowych/PKB	-0,0398	-0,0221	0,0135
<b>Wskaźniki wielkości sektora bankowego</b>			
wskaźnik depozytów banków komercyjnych/PKB	-0,0386	-0,0209	0,0143
wskaźnik kredytów udzielanych przez banki/PKB	-0,0330	0,0467	0,1441
wskaźnik wartości aktywów banku centralnego/PKB	0,1881	0,1912	0,1487
wskaźnik aktywów banków depozytowo-kredytowych/PKB	-0,0498	0,0331	0,1517
wskaźnik aktywów banków depozytowych/aktywa sektora bankowego	-0,0339	-0,0080	0,0159
<b>Wskaźniki efektywności sektora bankowego</b>			
marża odsetkowa netto	0,1519	0,1317	0,1366
wskaźnik kosztów ogólnych	0,1263	0,0216	-0,0911
wskaźnik kredytów do depozytów	0,0699	0,1024	0,1329
wskaźnik kosztów ogólnych do przychodów brutto	0,1041	0,1106	0,1156

cd. Tabeli 6.2.

Nazwa wskaźnika	Wartość współczynnika korelacji		
	47 krajów	bez rajów podatkowych	UE (bez krajów offshore)
<b>Wskaźnik struktury sektora bankowego</b>			
wskaźnik koncentracji	-0,5183	-0,3947	-0,2731
<b>Wskaźniki zyskowności sektora bankowego</b>			
ROA	-0,1308	-0,0853	-0,1469
ROE	-0,1166	-0,0678	-0,0238
<b>Wskaźniki stabilności sektora bankowego</b>			
wskaźnik – z	0,0573	0,0492	-0,0066
<b>Wskaźniki globalizacji sektora bankowego</b>			
wskaźnik depozytów banków z krajów offshore / depozytów utrzymywanych w bankach krajowych	-0,0576	-0,0624	-0,0796
wskaźnik przepływów środków pieniężnych/PKB	-0,2322	-0,1433	-0,1524
wskaźnik międzynarodowych pożyczek od banków nierezydentów/PKB	-0,0948	-0,0340	-0,0422

Źródło: opracowanie własne.

## 6.2. Badanie ekonomicznych determinant raportowania transakcji podejrzanych

Do modelu wykorzystano obserwacje dla 47 krajów europejskich<sup>5</sup> w latach 2001–2010. Zmienną zależną wykorzystaną w badaniu jest liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy, przesyłanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej (zmienna *reports*). Ze względu na duże zróżnicowanie danych postanowiono wykorzystać opisaną zmienną w postaci zlogarytmowanej. Listę zmiennych niezależnych przedstawiono w tabeli nr 6.3.

<sup>5</sup> Albania, Andora, Armenia, Austria, Belgia, Białoruś, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czechy, Czarnogóra, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Gruzja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Malta, Mołdawia, Monako, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Rumunia, San Marino, Serbia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Ukraina, Węgry, Wielka Brytania, Włochy, Stany Zjednoczone.

Tabela 6.3. Charakterystyka zmiennych niezależnych wykorzystanych w modelu

Lp.	Zmienna	Skrót
<b>Poziom rozwoju gospodarczego</b>		
1	produkt krajowy brutto w przeliczeniu na mieszkańca	gdp
<b>Poziom stabilności gospodarczej</b>		
2	indeks wolności gospodarczej	free
3	indeks korupcji	cor
4	indeks AML zaproponowany przez Komitet Bazylejski	aml
5	indeks atrakcyjności kraju B. Unger i J. Walker'a	unger
<b>Skala rynku finansowego</b>		
6	wskaźnik płynnych zobowiązań do PKB	liquid
7	wskaźnik kredytów udzielanych przez banki depozytowe i instytucje finansowe do PKB	all
8	wskaźnik depozytów instytucji finansowych do PKB	financial
<b>Skala sektora bankowego</b>		
9	wskaźnik depozytów banków komercyjnych do PKB	deposit
10	wskaźnik prywatnych kredytów udzielanych przez banki do PKB	credit
11	wskaźnik wartości aktywów banku centralnego do PKB	central
12	wskaźnik aktywów banków depozytowo – kredytowych do PKB	assets
13	wskaźnik aktywów banków depozytowych do aktywów sektora bankowego	bankassets
<b>Efektywność sektora bankowego</b>		
14	marża odsetkowa netto	net
15	wskaźnik kosztów ogólnych	overhead
16	wskaźnik kredytów do depozytów	creditdep
17	wskaźnik kosztów ogólnych do przychodów brutto	costin
<b>Struktura sektora bankowego</b>		
18	wskaźnik koncentracji	concen
<b>Zyskowność sektora bankowego</b>		
19	ROA	roa
20	ROE	roe
<b>Stabilność sektora bankowego</b>		
21	wskaźnik-z	zscore
<b>Globalizacja sektora bankowego</b>		
22	wskaźnik depozytów banków z krajów offshore do depozytów utrzymywanych w bankach krajowych	offshore
23	wskaźnik przepływów środków pieniężnych do PKB	remittance
24	wskaźnik zagranicznych pożyczek od banków nierezydentów do PKB	loans
<b>Ryzyko sektora bankowego</b>		
25	współczynnik wypłacalności	solvency

Źródło: opracowanie własne.

Z powodu na połączenia wymiaru czasowego i przekrojowego otrzymano dane panelowe (ang. *panel data*). Ze względu na charakter danych postanowiono wykorzystać do badania modele statyczne. W związku z występowaniem zmiennej stałej w czasie zastosowano model panelowy z dekompozycją składnika losowego przy wykorzystaniu uogólnionej metody najmniejszych kwadratów. Po uwzględnieniu wpływu poszczególnych zmiennych na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy model przybrał następującą postać:

$$\ln reports_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \ln gdp_{i,t} + \beta_2 \ln bankassets_{i,t} + \beta_3 \ln liquid_{i,t} + \beta_4 \ln central_{i,t} + \beta_5 \ln assets_{i,t} + \beta_6 \ln credit_{i,t} + \beta_7 \ln all_{i,t} + \beta_8 \ln deposit_{i,t} + \beta_9 \ln financial_{i,t} + \beta_{10} \ln creditdep_{i,t} + \beta_{11} \ln overhead_{i,t} + \beta_{12} \ln net_{i,t} + \beta_{13} \ln concen_{i,t} + \beta_{14} \ln roa_{i,t} + \beta_{15} \ln roe_{i,t} + \beta_{16} \ln costin_{i,t} + \beta_{17} \ln zscore_{i,t} + \beta_{18} \ln loans_{i,t} + \beta_{19} \ln offshore_{i,t} + \beta_{20} \ln remittance_{i,t} + \beta_{21} \ln free_{i,t} + \beta_{22} \ln unger_{i,t} + \beta_{23} \ln cor_{i,t} + \beta_{24} \ln aml_{i,t} + \beta_{25} \ln solvency_{i,t} + v_{it} + u_{it}.$$

W modelu wykorzystano 470 obserwacji dla 47 krajów. O jakości dopasowania modelu świadczy  $R^2$ . Grupy są bardzo małe i dlatego dopasowanie w tym zakresie jest niewielkie ( $R^2$  *within* 0.2857). Statystyka  $R^2$  *between* wynosi 0.1092. Wartość wariancji wynikającej z różnorodności między parami ( $\sigma_u$ ) wynosi 2.02, a wariancji wynikającej z wymiaru czasu ( $\sigma_e$ ) 1.88. 53,4% wariancji wynika z różnic w panelu. Jeśli  $\rho$  jest relatywnie duże, to znaczy, że model opisuje zjawisko dość stabilne w czasie. Pomimo niskiej wartości  $R^2$  *within* model dość dobrze wyjaśnia zjawisko.

Do badania łącznej istotności parametrów modelu wykorzystano test Walda. Do oceny poprawności wyboru pomiędzy modelem panelowym ze sztucznymi zmiennymi a modelem z dekompozycją składnika losowego posłużono się testem Hausmana, który potwierdził słuszność zastosowania modelu panelowego z dekompozycją składnika losowego. Test mnożnika Lagrange'a zaproponowany przez Breuscha i Pagana pozwolił ocenić, czy model z dekompozycją składnika losowego jest statystycznie lepszy, niż model bez wyróżniania efektów grupowych (model *pooled*). Efekty grupowe użyte w modelu są istotne, co potwierdza zasadność wykorzystania modelu z dekompozycją składnika losowego.

Po zastosowaniu testu t-Studenta dotyczącego istotności poszczególnych zmiennych, okazało się iż zmiennymi nieistotnie wpływającymi na model są: wartość PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca (*gdp*), wskaźnik aktywów banków depozytowych do aktywów sektora bankowego (*bankassets*), wskaźnik płynnych zobowiązań do PKB (*liquid*), wskaźnik wielkości aktywów



banku centralnego do PKB (*central*), wskaźnik aktywów banków depozytowo – kredytowych do PKB (*asstes*), wskaźnik depozytów instytucji finansowych do PKB (*financial*), wskaźnik kosztów ogólnych (*overhead*), marża odsetkowa netto (*net*), rentowność aktywów (*roa*), wskaźnik kosztów ogólnych do przychodów brutto (*costin*), indeks wolności gospodarczej (*free*), indeks AML zaproponowany przez Komitet Bazylejski (*aml*), współczynnik wypłacalności dla sektora bankowego (*solvency*).

**Tabela 6.4. Wyniki estymacji z wykorzystaniem uogólnionej metody najmniejszych kwadratów w modelu z dekompozycją składnika losowego dla 47 krajów**

zmienna niezależna	Statyczny model panelowy z dekompozycją składnika losowego oparty na uogólnionej metodzie najmniejszych kwadratów (Random effect GLS)			
	1	p	2	p
lngdp	-0.0038102			
lnbankassets	0.0954469			
lnliquid	0.1944967			
lncentral	-0.076922			
lnassets	-0.217358			
lncredit	-4.491017	**	-4.990187	*
lnall	4.769247	**	5.225765	*
lndeposit	0.8430393		1.079245	*
lnfinancial	0.1377851			
lncreditdep	-0.4717255	**	-0.5145453	***
lnoverhead	0.0419234			
lnnet	0.0369694			
lnconcen	-0.3160965	***	-0.304671	*
lnroa	-0.0086648			
lnroe	-0.4131078	*	-0.4232077	*
lncostin	0.0642846			
lnzscore	0.9025669	*	1.032334	*
lnloans	0.455649	**	0.416999	*
lnoffshore	-1.269869	*	-1.219369	*
lnremittance	0.4835865	*	0.4847437	*
free	0.0039244			
unger	-0.0037111		-0.0048409	**
cor	0.261689	**	0.3127504	*
aml	0.0319679			
solvency	0.0209609			
const	2.476952		2.997791	*
test Walda	0.00		0.00	
test Hausmana	1.00			
test LM	0.00			

Źródło: opracowanie własne<sup>6</sup>

<sup>6</sup> \*, \*\*, \*\*\* oznacza odpowiednio poziom istotności 1%, 5% i 10%.

Wśród determinant wpływających istotnie na wielkość raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych przez banki do krajowej jednostki analityki finansowej określono te, które związane są wielkością gospodarki, poziomem jej stabilności oraz strukturą i skalą sektora finansowego (jak i bankowego). Analizę przeprowadzono przy zachowaniu zasady *ceteris paribus*. Okazuje się, że na liczbę analizowanych raportów nie oddziałuje skala gospodarki mierzona produktem krajowym brutto w przeliczeniu na mieszkańca. Wpływ na taką sytuację ma przede wszystkim poziom restrykcyjności polityki stosowanej w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy przez poszczególne państwa. Nie bez znaczenia pozostaje również efekt Seszeli.

Dotychczasowe badania wskazywały na pozytywny związek pomiędzy korupcją a praniem pieniędzy. Okazuje się, że ta tendencja ma wpływ również na liczbę raportowanych transakcji, bowiem wraz ze wzrostem indeksu percepcji korupcji o jeden, wolumen raportów wzrasta przeciętnie o 0,31%. Wśród determinant mogących oddziaływać na analizowane zjawisko znajduje się indeks wolności gospodarczej, otóż wraz ze wzrostem tego indeksu wolumen raportów powinien spadać. Jednak w praktyce nie obserwuje się takiej zależności. Do oceny zjawiska prania pieniędzy zastosowano dwa wskaźniki. Pierwszym z nich jest uprzednio opisany wskaźnik zaproponowany przez B. Unger i J. Walkera. Okazuje się, że wraz ze wzrostem o jednostkę, liczba raportów przesyłanych przez sektor bankowy spada przeciętnie o 0,005%. Kierunek zmian jest jak najbardziej słuszny biorąc pod uwagę dotychczasowe badania. Jeżeli natomiast chodzi o siłę wpływu, jest ona niewielka z dwóch powodów. Po pierwsze indeks ten dotychczas nie został w pełni zaktualizowany. Poza tym odnotowuje się wpływ czynników związanych ze środowiskiem prawnym. Indeks *AML* zaproponowany przez Komitet Bazylejski nie ma związku z liczbą analizowanych raportów. Zależność taka jest wynikiem konstrukcji wskaźnika, a mianowicie uwzględnienia w nim danych pochodzących z lat 2010 oraz 2011.

Kolejną grupą czynników mogących mieć związek z liczbą przesyłanych raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej, jest skala i struktura sektora finansowego. Okazuje się, że spośród wskaźników zaproponowanych przez T. Becka i A. Demirguc-Kunt, dotyczących rozmiarów sektora finansowego wpływ na analizowaną liczbę raportów wywiera tylko wskaźnik prywatnych kredytów udzielanych przez banki depozytowo-kredytowe i inne instytucje finansowe do PKB (zmienna *all*). Wraz ze wzrostem o jeden procent przedstawionego czynnika zjawisko rośnie przeciętnie o 5,23%.

Potwierdza to dotychczasowe stanowisko dotyczące pozytywnego związku pomiędzy wielkością systemu finansowego. Najlepiej jednak zmiany dotyczące analizowanej liczby transakcji podejrzanych odzwierciedla skala sektora bankowego. Okazuje się, że wraz ze wzrostem wskaźnika depozytów banków komercyjnych do PKB (zmienna *deposit*) o jeden procent, wolumen transakcji rośnie przeciętnie o 1.08%. Im większy, zatem jest sektor bankowy, tym bardziej jest on narażony na zjawisko prania pieniędzy, a jednocześnie również bardziej skłonny do realizacji polityki w zakresie przeciwdziałania mu. Duże banki mają zatem więcej do stracenia w porównaniu z mniejszymi instytucjami finansowymi, wolą zatem realizować działania zmierzające ku ograniczeniu tego zjawiska. Z drugiej strony ciekawy wniosek można wysnuć porównując wyniki dla wskaźnika kredytów udzielanych przez banki do PKB (zmienna *credit*). Okazuje się bowiem, iż istnieje negatywny związek pomiędzy tymi zmiennymi (-4,99%). Wpływ na taką sytuację wywiera większe zainteresowanie „praczy” sposobem lokowania środków finansowych. Poza tym banki zazwyczaj zwracają uwagę podczas analiz na depozyty, a nie na udzielane kredyty. Mechanizm badania wniosków kredytowych jest trudniejszy do obejścia niż założenia lokaty.

Istnieje związek pomiędzy analizowanymi raportami a efektywnością sektora bankowego. Wraz ze wzrostem stosunku kredytów do depozytów o jeden procent liczba transakcji podejrzanych wzrasta średnio o 0,51%. Nie bez znaczenia pozostaje jednak zyskowność sektora bankowego. Wzrost rentowności kapitału o jeden procent skutkuje spadkiem liczby przedstawionych raportów o 0,42%. Banki nastawione na generowanie zysku przy braku realizacji zasad *corporate governance* nie są skłonne do wykonywania obowiązków związanych z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy. Legalizacja dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem staje się dodatkowym źródłem dochodów dla sektora bankowego, szczególnie w krajach będących oazami podatkowymi. Okazuje się jednocześnie, że istnieje negatywny związek pomiędzy koncentracją sektora bankowego, a liczbą przesyłanych raportów. H. Geiger i O. Wuensch<sup>7</sup> tłumaczyli takie zjawisko wpływem poziomu konkurencji. Działanie to było jednak charakterystyczne dla mniejszych banków. Duże banki ze względu na możliwość utraty reputacji skłaniają się ku przestrzeganiu przepisów związanych z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy. W analizowanym przypadku wpływ na taki wynik ma przede wszystkim poziom rozwoju gospodarczego kraju oraz przynależność do oaz podatko-

<sup>7</sup> H. Geiger, O. Wuensch (2006), *The Fight Against Money Laundering – An Economic Analysis of Cost-Benefit Paradoxon*, „Journal of Money Laundering Control”, 10 (1).

wych. W słabiej rozwiniętych gospodarczo krajach, które jednocześnie cechują się zazwyczaj wyższą koncentracją sektora bankowego, przesyłanych jest mniej raportów dotyczących transakcji podejrzanych. Należy również zwrócić uwagę na stabilność sektora bankowego określaną przez T. Becka i A. Demirguc-Kunt przy wykorzystaniu wskaźnika – z. Wzrost o jeden procent tego wskaźnika skutkuje wzrostem raportowanych transakcji przeciętnie o 1,03%.

Dotychczasowe badania wskazywały na wpływ globalizacji sektora bankowego, jako czynnika ułatwiającego pranie pieniędzy. Funkcjonowanie *e-bankingu* dodatkowo wzmacnia jego siłę. Opisaną zależność potwierdza również przeprowadzone badanie. Istnieje pozytywny związek pomiędzy wskaźnikiem przepływów środków pieniężnych do PKB a raportowaniem transakcji podejrzanych przez sektor bankowy (wraz ze wzrostem o jeden procent przedstawionej zmiennej liczba raportów rośnie średnio o 0,48%). Jednocześnie wpływ na tą liczbę wywiera sposób finansowania sektora bankowego. Wraz ze wzrostem wskaźnika zagranicznych pożyczek od banków nierezydentów do PKB (zmienna *loans*) o jeden procent, liczba raportów rośnie średnio o 0,42%. Zatem wzrost finansowania sektora kapitałem zagranicznym skutkuje wzrostem skłonności do przekazywania informacji dotyczących transakcji podejrzanych. Jest to wynik ujednocnienia polityk wewnętrznych odnoszących się do zwalczania zjawiska, jakim jest pranie pieniędzy. Większość instytucji finansowych ma obecnie międzynarodowy charakter, co potwierdza przedstawioną zależność. Negatywny oddźwięk, jaki ma efekt Seszeli i oazy podatkowe na funkcjonowanie sektora bankowego odzwierciedla wskaźnik depozytów banków z krajów offshore do depozytów utrzymywanych w bankach krajowych (zmienna *offshore*). Wzrost tego wskaźnika o jeden procent skutkuje spadkiem raportów o 1,22%.

Sektor bankowy nie utożsamia zmian w zakresie współczynnika wypłacalności ze zmianami w liczbie raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy.

Reasumując wraz ze wzrostem wielkości systemu finansowego a w szczególności sektora bankowego, rośnie wolumen raportów przesyłanych przez banki do krajowych jednostek analityki finansowej. Istnieje negatywny związek pomiędzy poziomem koncentracji banków, a przesyłanymi transakcjami podejrzanyymi. Instytucje kredytowe cechujące się wyższą zyskownością nie są skłonne do wywiązywania się z obowiązku raportowania transakcji, co wynika z możliwości generowania dodatkowych zysków z legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Im bardziej stabilny jest sektor bankowy, tym więcej informacji przekazywanych jest do krajowych jednostek analityki finansowej. Jednocześnie wzrost efektywności sektora

wywiera negatywny wpływ na liczbę przesyłanych raportów. Efekt dzielenia się informacjami dotyczącymi podejrzanej aktywności przez klientów jest wzmacniany w wyniku globalizacji sektora bankowego. Nie bez znaczenia pozostaje stabilność gospodarki. Okazuje się, że wraz ze wzrostem korupcji oraz zjawiska prania pieniędzy spada skłonność sektora do raportowania transakcji. Jednak sam poziom wielkości gospodarki mierzonej produktem krajowym brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca nie wpływa istotnie na analizowaną liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej.

Do badania wpływu elastyczności czynników ekonomicznych na raportowanie transakcji wykorzystano dynamiczne modele panelowe. Pierwszym z zastosowanych jest model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano i Bonda (FDGMM). Do badania wykorzystano model na zmiennych opóźnionych o dwa okresy:

$$\begin{aligned} \ln reports_{i,t} = & \rho_{1,j} \ln reports_{i,t-j} + \beta_{1,j} \ln gdp_{i,t-j} + \beta_{2,j} \ln bankassets_{i,t-j} + \\ & \beta_{3,j} \ln liquid_{i,t-j} + \beta_{4,j} \ln central_{i,t-j} + \beta_{5,j} \ln assets_{i,t-j} + \beta_{6,j} \ln credit_{i,t-j} + \\ & \beta_{7,j} \ln all_{i,t-j} + \beta_{8,j} \ln deposit_{i,t-j} + \beta_{9,j} \ln financial_{i,t-j} + \beta_{10,j} \ln creditdep_{i,t-j} + \\ & \beta_{11,j} \ln overhead_{i,t-j} + \beta_{12,j} \ln net_{i,t-j} + \beta_{13,j} \ln concen_{i,t-j} + \beta_{14,j} \ln roa_{i,t-j} + \\ & \beta_{15,j} \ln roe_{i,t-j} + \beta_{16,j} \ln costin_{i,t-j} + \beta_{17,j} \ln zscore_{i,t-j} + \beta_{18,j} \ln loans_{i,t-j} + \\ & \beta_{19,j} \ln offshore_{i,t-j} + \beta_{20,j} \ln remittance_{i,t-j} + \beta_{21,j} \ln free_{i,t-j} + \beta_{22,j} \ln unger_{i,t-j} + \\ & \beta_{23,j} \ln cor_{i,t-j} + \beta_{24,j} \ln aml_{i,t-j} + \beta_{25,j} \ln solvency_{i,t-j} + v_{it} + u_{it}. \end{aligned}$$

W celu sprawdzenia poprawności zastosowanego modelu wykorzystano test Sargana, badający prawdziwość warunków ponadidentyfikujących, które nie zostały wykorzystane w procesie estymacji. Przy założeniu prawdopodobieństwa 95% ( $p = 0.99$ ), nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej. Drugim z przeprowadzonych testów jest test autokorelacji Arellano–Bonda. Przy założeniu prawdopodobieństwa 95% ( $p = 0.4991$ ), brak jest podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej o braku autokorelacji drugiego rzędu i jednocześnie odrzucono hipotezę zerową o braku autokorelacji pierwszego rzędu. Do badania poprawności danych przyjętych do badania wykorzystuje się test Walda.

Oprócz modelu panelowego opartego na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano i Bonda (FDGMM) wykorzystano do określenia czynników wpływających na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez sektor bankowy w poszczególnych krajach systemowy estymator GMM Blundella i Bonda. Do oceny poprawności modelu zastosowano test autokorelacji Arellano–Bonda. Przy założeniu prawdopodobieństwa

95% ( $p = 0.4991$ ), brak jest podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej o braku autokorelacji drugiego rzędu i jednocześnie odrzucono hipotezę zerową o braku autokorelacji pierwszego rzędu.

Pierwszy z modeli wskazuje na wpływ na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez banki do krajowych jednostek analityki finansowej odpowiednio dotychczas przesyłanych raportów w roku ubiegłym, wielkości sektora bankowego (wskaźnik aktywów banków depozytowych do aktywów sektora bankowego w roku ubiegłym oraz wskaźnik aktywów banku centralnego do PKB opóźniony o dwa okresy), zyskowności (wskaźnik roe w roku ubiegłym) i jego stabilności (wskaźnik z). Wpływ wywiera również globalizacja sektora (wskaźnik depozytów banków z krajów offshore do depozytów utrzymywanych w bankach krajowych w roku bieżącym oraz ubiegłym), poziom wolności gospodarczej danego kraju (indeks wolności gospodarczej w roku ubiegłym) oraz skala korupcji (indeks korupcji opóźniony o dwa okresy).

Dynamiczny model regresji panelowej przy wykorzystaniu systemowego estymatora GMM Blundella i Bonda wskazuje na oddziaływanie na analizowaną liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych przez banki raportów dostarczanych w roku ubiegłym, stabilności sektora bankowego (wskaźnik  $-z$ ), poziomu stabilności gospodarczej (indeks wolności gospodarczej w roku ubiegłym oraz dwa lata wcześniej) oraz skali korupcji (indeks korupcji opóźniony o dwa okresy).

Lepsze efekty w ujęciu praktycznym niż przedstawione modele daje model panelowy z dekompozycją składnika losowego.

**Tabela 6.5. Wyniki estymacji z wykorzystaniem dynamicznych modeli panelowych dla 47 krajów**

Zmienna niezależna	Dynamiczny model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano–Bonda				Dynamiczny model panelowy oparty na systemowym estymatorze GMM Blundella–Bonda			
	1	p	2	p	3	p	4	p
lnreports								
L1	0.8430533	*	0.3877987	*	0.8800735	*	0.8432443	*
L2	0.0044269				0.0042862			
lngdp	0.0107751				-0.153921			
L1	-0.0531364				-0.056036			
L2	-0.1974069				-0.306075			

Zmienna niezależna	Dynamiczny model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano–Bonda				Dynamiczny model panelowy oparty na systemowym estymatorze GMM Blundella–Bonda			
	1	p	2	p	3	p	4	p
lnbankassets	0.0285392				0.0289096			
L1	0.1396912		0.1939969	**	0.141184			
L2	-0.2361231	***			-0.2151706	***		
lnliquid	0.3963162				0.3607509			
L1	-0.5873925				-0.5755948			
L2	0.3201742				0.3391514			
lncentral	-0.0107499				-0.0053882			
L1	-0.0392345				-0.0328645			
L2	-0.235983	*	-0.1406063	*	-0.2284538	**		
lnassets	-0.0261829				0.0173674			
L1	-0.2044964				-0.2259732			
L2	0.538097				0.1474607			
lncredit	-3.582187				-0.8074187			
L1	-10.7336				-11.84962			
L2	11.90081				14.79834			
lnall	3.626291				0.8756135			
L1	10.9813				12.08867			
L2	-12.29163				-14.82738			
lndeposit	0.813313				0.7776953			
L1	1.041996				1.160693			
L2	-222.6658				-218.2922			
lnfinancial	-1.56036				-1.50532			
L1	-0.9658412				-1.060794			
L2	222.107				217.7836			
lncreditdep	0.3648772				0.32972			
L1	0.1354658				0.1483978			
L2	0.3629473				0.33644			
lnoverhead	-0.5035204				-0.5256721			

cd. Tabeli 6.5.

Zmienna niezależna	Dynamiczny model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano – Bonda				Dynamiczny model panelowy oparty na systemowym estymatorze GMM Blundella – Bonda			
	1	p	2	p	3	p	4	p
L1	0.0720116				0.0555683			
L2	0.1497682				0.0890219			
lnnet	0.0866064				0.049961			
L1	-0.0832641				-0.1098417			
L2	-0.2594541				-0.2274225			
lnconcen	-0.0888981				-0.0887097			
L1	-0.2465124				-0.2167646			
L2	0.2486922				0.2161852	***		
lnroa	0.0788194				0.0797854			
L1	0.2022522				0.2068506			
L2	0.1165037				0.120316			
lnroe	-0.1206564				-0.1125335			
L1	0.3304657	***	0.3375109	*	0.3255567			
L2	0.0030751				-0.0064994			
lncostin	0.266488				0.218546			
L1	0.4083384				0.4564965			
L2	-0.2947958				-0.1799533			
lnzscore	0.7964988	**	0.5451864	**	0.7168741	*	0.6291287	*
L1	-0.1081345				-0.1357198			
L2	0.0385675				0.0908645			
lnloans	-0.3916006				-0.3275652			
L1	-0.0600682				-0.0195905			
L2	-0.3192511				-0.2313686			
lnoffshore	-0.4071217		-0.2957535	**	-0.3453478	***		
L1	-0.4124065				-0.3426655			
L2	-0.1661722				-0.0344635			
lnremittance	0.1181669				0.0112276			



Zmienna niezależna	Dynamiczny model panelowy oparty na estymatorze GMM pierwszych różnic Arellano–Bonda				Dynamiczny model panelowy oparty na systemowym estymatorze GMM Blundella–Bonda			
	1	p	2	p	3	p	4	p
L1	0.0013561				-0.0655812			
L2	0.0718504				0.0008585			
free	0.000444				-0.0013424			
L1	-0.0383179	**	-0.355031	*	-0.0400011	*	-0.0379849	*
L2	0.0290496				0.0313121	**	0.0205515	**
unger	dropped				dropped			
cor	0.0845748				0.0841417			
L1	-0.0287264				-0.0346662			
L2	0.0290496	***	0.2891413	**	0.3824136	*	0.132943	**
aml	dropped				dropped			
solvency	-0.1026131				-0.1253419	*		
L1	0.0290709				0.0295165			
L2	-0.0693752				-0.0837169	**		
const	dropped				4.082003			
test Walda	0.00		0.00		0.00		0.00	
test Sargana	0.9941		0.9572		0.8926		0.9301	
test AB (1)	0.0000		0.0052		0.0124		0.1836	
test AB (2)	0.4991		0.5211		0.3445		0.4327	

Źródło: opracowanie własne.

## 6.4. Wnioski

Skala sektora bankowego zgodnie z dotychczasowymi badaniami wywiera istotny wpływ na liczbę transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy raportowanych przez banki do krajowej jednostki analityki finansowej. Rozwinięty sektor usług finansowych jest czynnikiem wpływającym pozytywnie na napływ środków pieniężnych pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Jednocześnie duże instytucje finansowe, odgrywające znaczną rolę w funkcjonowaniu bankowości międzynarodowej ponoszą

znaczne ryzyko reputacyjne oraz związane ze stosowanymi wobec nich karami, nie są w związku z tym skłonne do działania wbrew prawu.

Pranie pieniędzy jest czynnością niezwykle zyskową dla sektora bankowego. Sektor bankowy w krajach, gdzie raportuje się mniej transakcji, cechuje się większym poziomem zysku. W słabiej rozwiniętych krajach, gdzie sektor bankowy najczęściej charakteryzuje się wyższą koncentracją sektora bankowego, przesyłanych jest mniej raportów dotyczących transakcji podejrzanym. Jednocześnie zwraca się uwagę na to, że w dużych instytucjach łatwiej jest ukryć swoje środki finansowe niż w małych podmiotach, czego potwierdzeniem mogą być toczące się w ostatnim okresie sprawy sądowe. Im bardziej stabilny jest sektor bankowy, tym bardziej jest skłonny do przeciwdziałania praniu pieniędzy. Stanowi ponadto wiarygodne miejsce legalizacji dochodów.

Duże instytucje finansowe o globalnym zasięgu stosują jednolitą politykę wewnętrzną w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Ustawodawca zwraca uwagę na potrzebę wprowadzania takich rozwiązań. Umiedzy narodowienie usług finansowych wymaga stosowania bardziej restrykcyjnych regulacji w tym zakresie, a więc przyczynia się do wywiązywania się banków w obrębie raportowania transakcji.

Analiza kosztów będąca wynikiem podjęcia decyzji o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy przez sektor bankowy została zaprezentowana w następnym rozdziale.

## **Analiza kosztów ponoszonych przez banki europejskie w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy**

---

Zgodnie z teorią „*crying wolf*” na przesyłanie przez banki informacji o transakcjach podejrzanych o pranie pieniędzy do krajowych jednostek analityki finansowej wywiera wpływ wysokość kosztów ponoszonych w związku z monitorowaniem i raportowaniem tych operacji. Postawiono i następnie zweryfikowano hipotezę, że im wyższe koszty ponoszone przez sektor bankowy w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy, tym mniejsza jego skłonność do przesyłania raportów dotyczących transakcji podejrzanych. Do badania wykorzystano dane dla 2009 roku dla 47 krajów europejskich. W celu sprawdzenia postawionej hipotezy zastosowano regresję liniową.

### **7.1. Analiza kosztów ponoszonych przez banki w związku z niedostosowaniem się do regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy**

#### **7.1.1. Maksymalny poziom kar finansowych nakładanych na banki**

Krajowe jednostki analityki finansowej mogą nakładać kary finansowe na banki. Obecnie funkcjonująca maksymalna wysokość sankcji została zapisana w krajowych aktach wykonawczych do Dyrektywy 2005/60/WE. Sama dyrektywa nie uwzględnia maksymalnego ani minimalnego poziomu kar za powstałe naruszenia w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Obciążenia te mają charakter administracyjny i nie dotyczą majątku własnego osób odpowiedzialnych za realizowanie działań w zakresie zwalczania badanego zjawiska. W efekcie ich wartość jest bardzo zróżnicowana.

**Tabela 7.1. Maksymalna wysokość kar finansowych, które mogą być nakładane na banki, wyrażona w EUR**

Kraj	Wysokość kary finansowej w EUR
Serbia	4 265,48
Rumunia	7 038,95
Bułgaria	25 564,99
Estonia	31 955,00
Albania	36 030,84
Armenia	36 370,44
Ukraina	37 842,95
Austria	50 000,00
Malta	50 000,00
Włochy	50 000,00
Chorwacja	94 812,41
Niemcy	100 000,00
BiH	102 258,38
Słowenia	120 000,00
Polska	188 679,25
Cypr	200 000,00
Czarnogóra	200 000,00
Finlandia	850 000,00
Belgia	1 250 000,00
Luksemburg	1 250 000,00
Czechy	1 995 211,49
Grecja	2 000 000,00
Holandia	4 000 000,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

Nominalna wartość kar nie daje obrazu faktycznie odczuwalnych obciążeń dla sektora bankowego o czym świadczy analiza przedstawiona w rozdziale czwartym. W tym celu dla lepszego zrozumienia badanego zjawiska wykorzystano wskaźnik restrykcyjności kar finansowych. Wysokość obciążeń z tytułu niedostosowania się do przepisów może wpływać na przesyłaną

przez banki liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych. Zbyt niski nominalny poziom kar przyczynia się do niedostarczania danych przez banki do krajowych jednostek analityki finansowej, co powoduje jednocześnie brak skutecznych decyzji ze strony organów ścigania. Zbyt wysoki wymiar kary finansowej z kolei skutkuje znaczną liczbą raportów, co ogranicza możliwości interpretacyjne. Uzyskane dane ponadto obciążone są licznymi błędami, bądź okazują się niekompletne, przez co nie mogą być następnie wykorzystane w celu przeciwdziałania praniu pieniędzy zgodnie z opisaną teorią „*crying wolf*”.

### 7.1.2. Analiza kar nałożonych na banki europejskie przez nadzorcę

Narzędzie, jakie daje regulator, a mianowicie maksymalna wartość kar finansowych, nawet niskich, w praktyce nie zawsze jest wykorzystywana. W corocznych raportach krajowych jednostek analityki finansowej informacje te są rzadko udostępniane. Dane takie można pozyskać jedynie z raportów przedstawianych po rundach ewaluacyjnych dla krajów europejskich na stronach *FATF* lub *MONEYVAL*. Tabela 7.2 przedstawia katalog naruszeń i ich liczbę w wybranych krajach europejskich. Większość państw nie jest skłonna do ujawniania takich informacji w związku z możliwością powstania ryzyka reputacji. Wartość faktycznie nakładach obciążeń jest niska. Brak jest również informacji o konsekwencjach w stosunku do osób odpowiedzialnych za przeciwdziałanie praniu pieniędzy.

**Tabela 7.2. Naruszenia w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w wybranych krajach europejskich**

Typ naruszenia	Kraj	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	Litwa	bd	bd	bd	5	4	22	bd
	Łotwa	13	22	22	15	19	12	bd
	Malta	bd	bd	bd	0	0	0	0
	Słowacja	bd	bd	bd	12	9	8	bd
	Węgry	10	11	4	2	5	bd	bd
<b>typ sankcji</b>								
pisemne ostrzeżenia	BIH	bd	1	1	1	1	bd	bd
	Lichtenstein	bd	bd	bd	112	256	243	68
	Litwa	bd	bd	bd	2	3	4	bd

cd. Tabeli 7.2.

Typ sankcji	Kraj	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
pismenne ostrzeżenia cd.	Łotwa	5	12	11	6	3	6	bd
	Malta	bd	bd	bd	1	0	0	1
	Polska	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Serbia	bd	1	1	1	1	bd	bd
	Słowacja	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Ukraina	42	11	19	47	22	bd	bd
	Węgry	9	0	0	0	0	bd	bd
kary	Litwa	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Łotwa	1	4	4	5	2	2	bd
	Malta	bd	bd	bd	0	0	0	2
	Polska	bd	bd	bd	bd	bd	3	bd
	Słowacja	bd	bd	bd	8	7	1	bd
	Ukraina	44	25	63	43	14	bd	bd
	Węgry	1	0	0	0	1	bd	bd
zwolnienie menedżera	Litwa	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Łotwa	0	1	0	0	0	0	bd
	Malta	bd	bd	bd	0	0	0	0
	Polska	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Słowacja	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Węgry	0	0	0	0	0	bd	bd
odebranie licencji	Litwa	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Łotwa	0	7	3	0	1	1	bd
	Malta	bd	bd	bd	0	0	0	0
	Polska	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Słowacja	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Węgry	0	0	0	0	0	bd	bd

Typ sankcji	Kraj	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
inne	Lichtenstein	bd	bd	bd	0	2	3	3
	Litwa	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Łotwa	5	8	1	1	1	0	bd
	Malta	bd	bd	bd	0	0	0	1
	Polska	bd	bd	bd	5	7	8	bd
	Słowacja	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Węgry	0	11	4	0	1	bd	bd
łącznie wartość kar w EUR	BIH	bd	0	0	30600	35000	bd	bd
	Litwa	bd	bd	bd	0	0	0	bd
	Łotwa	2500	45000	133000	40000	105000	60000	bd
	Polska	bd	bd	bd	bd	bd	4000	bd
	Serbia	bd	20000	0	0	0	bd	bd
	Słowacja	bd	bd	bd	11286	34711	1000	bd
	Ukraina	52000	33000	90000	80000	33000	bd	bd
	Węgry	0	0	0	0	2070	bd	bd

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów krajowych jednostek analityki finansowej.

Europejskie jednostki analityki finansowej nie wykorzystują instrumentu, jakim jest nakładanie kar na banki w związku z naruszeniem przepisów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Jednym z najczynniej działających nadzorców są Stany Zjednoczone. Do tej pory największą sankcję finansową nałożono na *ING Groep* i *HSBC*. W pierwszym przypadku wymiar kary wyniósł 619 mln USD, a w drugim 1,9 mld USD. Szczegółowy spis nałożonych kar zawiera tabela nr 7.3. Można zauważyć, że większość z naruszeń wynikała z realizacji operacji finansowych na rzecz Libii, Iranu lub Kuby. Działania w tym zakresie są zakazane i traktowane jako naruszenie obowiązujących przepisów, bowiem na wskazane kraje nałożone zostały embarga oraz znajdują się one wśród obszarów i terytoriów o największym ryzyku prania pieniędzy. W przypadku *HSBC* pojawił się dodatkowo zarzut działania na korzyść meksykańskich karteli narkotykowych.

**Tabela 7.3. Sankcje finansowe naniesione na banki przez nadzór amerykański w związku z naruszeniami regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w latach 2010–2012**

Bank	Rodzaj przewinienia	Kraj nakładający karę	Wysokość kary w mln USD	Rok
HSBC	umożliwianie kartelom narkotykowym i grupom przestępczym dostęp do amerykańskiego systemu finansowego	USA	1 900	2012
Standard Chartered	pranie pieniędzy na rzecz Iranu	USA	340	2011
ING Groep	pranie pieniędzy na rzecz Iranu	USA	619	2012
Lloyd's Banking Group	pranie pieniędzy na rzecz Iranu	USA	350	2010
ABN Amro Bank	transakcje z Iranem, Libią	USA	100	2010
Barclays	transakcje z Kubą, Iranem, Sudanem, Libią i Myanmar	USA	298	2010
Credit Suisse Group	pranie pieniędzy i transakcje z Iranem	USA	536	2009
Deutsche Bank	podejrzenie prania pieniędzy i transakcji z Iranem, Libią, Sudanem	USA	NA	2012
Royal Bank of Scotland Group	transakcje ABN Amro Bank jako banku przejętego	USA	500	2010
Credit Agricole	podejrzenie prania pieniędzy i transakcji z Iranem, Libią, Sudanem	USA	NA	2012
BNP Paribas	podejrzenie prania pieniędzy i transakcji z Iranem, Libią, Sudanem	USA	NA	2012
NBV	bank należący do UniCredit, aktualnie sprawdzany przez nadzór	USA	NA	2012

Źródło: opracowanie własne.

Niska wartość nakładanych kar, duże dysproporcje pomiędzy wymiarem sankcji finansowych w poszczególnych krajach, jak i brak obciążeń dla osób odpowiedzialnych za przeciwdziałanie praniu pieniędzy, skłoniły FATF do zmian 40 Rekomendacji w tym zakresie<sup>1</sup>. Wskazano w nich potrzebę obciążania karami finansowym, jak i utraty wolności osób odpowiedzialnych za prze-

<sup>1</sup> FATF (2012), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation – the FATF Recommendations, luty.



ciwdziałanie praniu pieniędzy.<sup>2</sup> Komisja Europejska w swoim sprawozdaniu dotyczącym stosowania Dyrektywy 2005/60/WE posunęła się nieco dalej.<sup>3</sup> Zaproponowano możliwość utworzenia zapisów określających maksymalny i minimalny wymiar kary finansowej. Zaproponowane rozwiązania posłużyły do wdrożenia zmian w postaci kolejnej, już tzw. IV Dyrektywy *AML* dotyczącej przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu.

## 7.2. Koszty dostosowania się banków do obowiązujących w Europie regulacji prawnych

### 7.2.1. Koszty wynikające z przejścia z podejścia opartego na regułach na podejście oparte na ryzyku

W związku z zastosowaniem podejścia opartego na ryzyku przeniesiono obowiązek oceny klienta pod względem ryzyka prania pieniędzy na banki. Jednocześnie doprowadziło to do likwidacji wcześniejszych reguł, na podstawie których klasyfikowano klienta lub jego transakcje jako podejrzane. W zaistniałej sytuacji banki zostały zobligowane do stworzenia własnych kryteriów analizy ryzyka prania pieniędzy. Jedynym założeniem, jakie wzięto pod uwagę była potrzeba kategoryzacji w obrębie kryteriów ryzyka: geograficznego, behawioralnego, podmiotowego i produktowego. Obniżono również koszty funkcjonowania krajowych jednostek analityki finansowej.

Zmiana podejścia na oparte na ryzyku w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy poza przerzuceniem odpowiedzialności oceny ryzyka na banki, doprowadziła do wzrostu kosztów ponoszonych przez te podmioty. Badania przeprowadzone dla *Financial Services Authority*<sup>4</sup> dotyczyły porównania poziomu kosztów ponoszonych w przypadku stosowania podejścia opartego na regułach (opcja B) oraz opartego na ryzyku (opcja A). Wykazały one, że wszystkie instytucje finansowe w związku ze zmianą przepisów (opcja A), poniosły wyższe koszty. Jednocześnie zakłada się, że nakłady te są przerzu-

<sup>2</sup> D. Sanhye (2012), Revised FATF Recommendations – rethinking the way to conduct AML/CFT risk assessment, Thomson Reuters, luty.

<sup>3</sup> Komisja Europejska (2012), Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące stosowania dyrektywy 2005/60/WE w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu, Bruksela, COM(2012) 168 final.

<sup>4</sup> Pricewaterhouse Coopers LLP (2003), *Anti-money laundering current customer review cost benefit analysis*. Pricewaterhouse Coopers LLP dla Financial Services Authority, Londyn, 2003.

cane bezpośrednio na klienta.<sup>5</sup> Z przedstawionych szacunków (tabela 7.4) wynika ponadto, że spośród podmiotów funkcjonujących na rynku finansowym, dla banków był to najbardziej kosztochłonny wydatek (nawet około trzykrotnie większe w porównaniu do innych instytucji).

**Tabela 7.4. Wartość kosztów ponoszonych z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy przez instytucje obowiązane w Wielkiej Brytanii oraz w przeliczeniu na jednego klienta (w GBP)**

Typ działalności	Opcja A		Opcja B	
	mln GBP	koszt na klienta w GBP	mln GBP	koszt na klienta w GBP
Bankowość	41	2,03	16	0,78
Rynek kapitałowy	29	43,57	19	36,18
Ubezpieczenia i zarządzanie funduszami	82	1,25	51	0,81
Łącznie	152		86	
6 dużych banków*	118	1,48		

\* Abbey National, Barclays, HBOS, HSBC, Lloyds TSB, Royal Bank of Scotland Group.

Źródło: Pricewaterhouse Coopers LLP (2003), *Anti-money laundering current customer review cost benefit analysis*, Pricewaterhouse Coopers LLP dla Financial Services Authority, Londyn.

Przeprowadzone przez KPMG<sup>6</sup> badania w zakresie inwestycji dokonywanych przez banki mających na celu przeciwdziałanie praniu pieniędzy wskazują na niedoszacowanie wydatków prognozowanych w stosunku do faktycznie ponoszonych. Po raz pierwszy w latach 2010–2013 oczekuje się spadku inwestycji w tym obszarze. Biorąc pod uwagę średnią ważoną, można zauważyć tendencję zniżkową począwszy od roku 2004. Jednak dopiero dla ostatniego okresu jest ona tak silna, co może być wynikiem kryzysu finansowego i realokacji kapitału do innych obszarów działalności banków. Jest to również dowód dokonania najważniejszych inwestycji w latach ubiegłych.

<sup>5</sup> H. Geiger, O. Wuensch (2006), *The Fight Against Money Laundering – An Economic Analysis of Cost-Benefit Paradoxon*, "Journal of Money Laundering Control", Vol. 10, No. 1.

<sup>6</sup> KPMG (2004), *Global anti money laundering survey. How banks are facing up to the challenge*; KPMG (2007), *Global anti money laundering survey. How banks are facing up to the challenge*; KPMG (2011), *Global anti money laundering survey. How banks are facing up to the challenge*.

### 7.2.2. Analiza kosztów implementacji Dyrektywy 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku

Badania przeprowadzone w 2009 roku dla krajów Unii Europejskiej wykazały, że najwyższe koszty wynikające z implementacji przepisów Dyrektywy 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu, poniosły banki. Ich średnia wysokość wynosiła 4,5 mln EUR. Średni koszt dostosowania się do regulacji to około 0,29% kosztów operacyjnych ponoszonych przez te instytucje. Jako koszty operacyjne należy rozumieć koszty wynagrodzeń, amortyzacji i inne związane z prowadzeniem działalności przez bank. Wysokie nakłady początkowe mogą sugerować, iż banki skłonne będą do obierania strategii „nieuczciwego banku”<sup>7</sup>. Wspomniane działanie skutkuje brakiem przekazywanych informacji do krajowych jednostek analityki finansowej na temat analizowanego zjawiska.

**Tabela 7.5. Wysokość kosztów wdrożenia przepisów wynikających z implementacji Dyrektywy 2005/60/WE<sup>8</sup> ponoszonych przez instytucje rynku finansowego w Europie dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy w 2009 roku w procentach (średnia, mediana, w tys. EUR)**

Typologia kosztów	Banki i instytucje finansowe	Towarzystwa zarządzania aktywami	Banki inwestycyjne	Rynek kapitałowy
Koszty dostosowania do regulacji (średnia – % kosztów operacyjnych)	0,29	0,21	0,23	0,16
Koszty dostosowania do regulacji (mediana – % kosztów operacyjnych)	0,31	0,24	0,32	0,03
Koszty dostosowania do regulacji (w tys. EUR)	4 588	825	2 507	33

Źródło: opracowanie własne na podstawie Europe Economics Chancery House (2009), *Study on the Cost of Compliance with Selected FSAP Measures, Final Report*, Londyn.

Wysokość kosztów ponoszonych przez banki jest ściśle związana z wielkością instytucji. Z przeprowadzonych badań wynika, że małe banki ponoszą

<sup>7</sup> D. Masciandaro, E. Takats, B. Unger (2007), *Black Finance: The Economics of Money Laundering*, Edward Elgar.

<sup>8</sup> Dyrektywa 2005/60 WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu.

relatywnie wyższe nakłady finansowe niż większe podmioty w stosunku do ogółu kosztów operacyjnych. Wartość bezwzględna nakładów finansowych dla dużych instytucji wynosi niespełna 10,6 mln EUR, natomiast dla małych podmiotów 0,6 mln EUR. Średni koszt dostosowania się do regulacji liczony jako procent kosztów operacyjnych, wynosi w przypadku dużych podmiotów 0,29%, a małych 0,49%. Zaistniała sytuacja może być wynikiem zjawiska ekonomii skali. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez I. Hubli i H. Geigera<sup>9</sup> dla banków szwajcarskich, koszt przeciwdziałania praniu pieniędzy to około 2% łącznych kosztów i w przypadku małych instytucji finansowych jest ponad dwa razy wyższy w przeliczeniu na jednego klienta, niż w przypadku dużych podmiotów.

**Tabela 7.6. Wysokość kosztów wdrożenia przepisów wynikających z implementacji Dyrektywy 2005/60/WE ponoszonych przez banki w Europie w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w podziale na ich wielkość w 2009 roku (średnia, mediana, w tys. EUR)**

Typologia kosztów	Banki i instytucje finansowe	
	Małe	Duże
Koszty dostosowania się do regulacji (średnia – % kosztów operacyjnych)	0,49	0,29
Koszty dostosowania się do regulacji (mediana – % kosztów operacyjnych)	0,28	0,31
Koszty dostosowania się do regulacji (w tys. EUR)	585	10 594

Źródło: opracowanie własne na podstawie Europe Economics Chancery House, *Study on the Cost of Compliance with Selected FSAP Measures, Final Report*, Londyn, 2009.

Zróżnicowane nakłady finansowe z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy są również wynikiem lokalizacji instytucji. Kraje podzielono na trzy grupy:

- kraje północy: Wielka Brytania, Niemcy, Austria, Holandia, Szwecja, Finlandia, Dania;
- kraje południa: Francja, Hiszpania, Włochy, Grecja, Portugalia, Luksemburg;
- kraje będącymi nowymi członkami Unii Europejskiej: Czechy, Węgry, Bułgaria, Malta, Cypr.

Wpływ na poziom kosztów dostosowania wywiera surowość przepisów krajowych będących skutkiem implementacji dyrektywy. W efekcie w kra-

<sup>9</sup> I. Hubli, H. Geiger (2004), *Regulatory Burden: Die Kosten der Regulierung von Vermögensverwaltungsbanken in der Schweiz*, „ISB Working Paper”, <http://www.isb.unizh.ch/publikationen/pdf/workingpapernr37.pdf>

jach, gdzie zastosowano bardziej restrykcyjne normy prawne, instytucje obowiązane muszą zmagać się z wyższym kosztem funkcjonowania. Wprowadzanie rejestru transakcji, który należy do kosztochłonnych rozwiązań z punktu widzenia banków nie pozostaje bez znaczenia.

**Tabela 7.7. Wysokość kosztów wdrożenia przepisów wynikających z implementacji Dyrektywy 2005/60/WE ponoszonych przez banki w Europie w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w podziale na ich lokalizację w 2009 roku (średnia, mediana, w tys. EUR)**

Typologia kosztów	Lokalizacja		
	Północ	Południe	Nowe
Koszty dostosowania się do regulacji (średnia – % kosztów operacyjnych)	0,38	0,21	0,31
Koszty dostosowania się do regulacji (mediana – % kosztów operacyjnych)	0,39	0,36	0,22
Koszty dostosowania się do regulacji (w tys. EUR)	6 304	5 548	822

Źródło: opracowanie własne na podstawie Europe Economics Chancery House (2009), *Study on the Cost of Compliance with Selected FSAP Measures, Final Report*, Londyn.

**Tabela 7.8. Struktura kosztów wynikających z implementacji przepisów Dyrektywy 2005/60/WE w Europie w 2009 roku (w procentach)**

Koszty wprowadzenia przepisów wynikających z Dyrektywy 2005/60/WE	Wartość (w %)
Dostosowanie wymogów do Dyrektywy	3
Opłaty konsultacyjne	11
Doradztwo prawne	1
Szkolenia	22
Koszty rekrutacji	2
Inwestycje/unowocześnienie technologii informatycznych	54
Zarządzanie projektem	7
Inne	0
<b>Łącznie</b>	<b>100</b>

Źródło: opracowanie własne na podstawie Europe Economics Europe Economics Chancery House (2009), *Study on the Cost of Compliance with Selected FSAP Measures, Final Report*, Londyn.

Szacuje się, że największe wydatki poniesione z tytułu wdrożenia dyrektywy wynikały z inwestycji lub unowocześniania technologii informatycznych niezbędnych do analizy ryzyka oraz przesyłania informacji do krajowych jednostek analityki finansowej (około 54%). Znaczne nakłady są efektem

potrzeby zaznajomienia pracowników z obowiązującymi przepisami (szkolenia 22% ponoszonych kosztów) oraz opłat wynikających z konsultacji prawnych (11%) czy kosztów zarządzania projektem (7%). Dużego znaczenia z punktu widzenia kosztochłonności nie mają natomiast szeroko pojęte koszty dostosowania wymogów do dyrektywy, rekrutacji pracowników i doradztwa prawnego.

### 7.3. Charakterystyka kosztów bieżących ponoszonych przez banki europejskie z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy

Oprócz kosztów implementacji Dyrektywy 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu, banki i inne instytucje finansowe ponoszą bieżące koszty związane z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy. Nakłady związane z czynnym zwalczaniem tego zjawiska są niższe niż dostosowania się do regulacji. Badania przeprowadzone dla krajów Unii Europejskiej wskazują, że wynoszą one przeciętnie 1,2 mln EUR rocznie na jeden bank, co stanowi średnio 0,08% kosztów operacyjnych. Tak jak w przypadku kosztów wdrożenia przepisów, są najwyższe dla banków spośród innych instytucji finansowych.

**Tabela 7.9. Wysokość bieżących kosztów ponoszonych przez instytucje rynku finansowego w Europie w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy po wdrożeniu przepisów wynikających z implementacji Dyrektywy 2005/60/WE<sup>10</sup> w 2009 roku (średnia, mediana, w tys. EUR)**

Typologia kosztów	Banki i instytucje finansowe	Towarzystwa zarządzania aktywami	Banki inwestycyjne	Rynek kapitałowy
Bieżące koszty (średnia – % kosztów operacyjnych)	0,08	0,07	0,05	0,13
Bieżące koszty (mediana – % kosztów operacyjnych)	0,09	0,07	0,08	0,00
Bieżące koszty (w tys. EUR)	1 195	278	464	27

Źródło: opracowanie własne na podstawie Europe Economics Chancery House, *Study on the Cost of Compliance with Selected FSAP Measures, Final Report*, Londyn, 2009.

<sup>10</sup> Dyrektywa 2005/60 WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu.

Z przeprowadzonych badań wynika, że małe banki ponoszą relatywnie wyższe nakłady finansowe niż większe podmioty w stosunku do ogółu kosztów operacyjnych. W przypadku bieżących wydatków z tytułu przeciwdziałania praniu pieniędzy można zaobserwować prawie dziesięciokrotnie wyższe bezwzględne koszty wynoszące dla dużych podmiotów prawie 2,7 mln EUR. Natomiast przeciętny udział nakładów finansowych liczony, jako procent kosztów operacyjnych, w przypadku małych banków jest prawie czterokrotnie wyższy i wynosi 0,23%. Tak duża różnica w kosztach bezwzględnych dla dużych banków jest wynikiem wpływu kosztów zmiennych w przypadku dużej liczby transakcji. Małe banki natomiast odnotowują znaczne koszty stałe, które przeważają nad zmiennymi. Zjawisko to jest bardziej widoczne w przypadku kosztów bieżących niż w przypadku kosztów implementacji przepisów.

**Tabela 7.10. Wysokość kosztów bieżących ponoszonych przez banki w Europie w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy po implementacji przepisów Dyrektywy 2005/60/WE w podziale na ich wielkość w 2009 roku (średnia, mediana, w tys. EUR)**

Typologia kosztów	Banki i instytucje finansowe	
	Małe	Duże
Bieżące koszty (średnia – % kosztów operacyjnych)	0,23	0,07
Bieżące koszty (mediana – % kosztów operacyjnych)	0,17	0,08
Bieżące koszty (w tys. EUR)	276	2.667

Źródło: opracowanie własne na podstawie Europe Economics Chancery House (2009), *Study on the Cost of Compliance with Selected FSAP Measures, Final Report*, Londyn.

**Tabela 7.11. Wysokość kosztów bieżących ponoszonych przez banki w Europie w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w podziale na ich lokalizację w 2009 roku (średnia, mediana, w tys. EUR)**

Typologia kosztów	Lokalizacja*		
	Północ	Południe	Nowe
Bieżące koszty (średnia – % kosztów operacyjnych)	0,11	0,05	0,18
Bieżące koszty (mediana – % kosztów operacyjnych)	0,09	0,34	0,07
Bieżące koszty (w tys. EUR)	1.775	955	466

\* Północ: Wielka Brytania, Niemcy, Austria, Holandia, Szwecja, Finlandia, Dania; Południe: Francja, Hiszpania, Włochy, Grecja, Portugalia, Luxemburg; Nowe: Czechy, Węgry, Bułgaria, Malta, Cypr.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Europe Economics Chancery House, *Study on the Cost of Compliance with Selected FSAP Measures, Final Report*, Londyn, 2009.

Lokalizacja instytucji finansowych również wywiera wpływ na kosztowność badanego zjawiska. W tabeli nr 7.11 odnotowano duże dysproporcje pomiędzy kosztami bieżącymi dotyczącymi przeciwdziałania praniu pieniędzy. Do czynników wywierających wpływ na taką sytuację należą:

- surowość przepisów krajowych wynikających z implementacji dyrektywy,
- wielkość instytucji finansowych – banków,
- liczba klientów i przeprowadzanych transakcji.

W przypadku bieżących nakładów ponoszonych przez banki w związku ze zwalczaniem analizowanego zjawiska istotnym elementem staje się wysokość wynagrodzeń oraz kosztów rekrutacji pracowników, których głównym obowiązkiem jest działalność w obszarze przeciwdziałania praniu pieniędzy (37%). Wartość tych nakładów jest najwyższa bez względu na wielkość banków. Ponadto w strukturze bieżących kosztów należy zwrócić uwagę na wydatki na technologie informatyczne oraz szkolenia. Wśród mniej istotnych nakładów znalazły się koszty wewnętrznego raportowania do komórek i jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za przeciwdziałanie praniu pieniędzy oraz koszty zewnętrznego raportowania do krajowych jednostek analityki finansowej.

**Tabela 7.12. Struktura kosztów wynikających z bieżących nakładów ponoszonych przez banki w Europie w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w podziale na wielkość banków w 2009 roku (w procentach)**

Bieżące koszty ponoszone przez banki	Łącznie	Małe	Duże
Wynagrodzenia i rekrutacja	37	30	38
Wewnętrzne raportowanie	4	4	4
Technologie informatyczne	31	21	32
Zewnętrzne raportowanie	5	2	6
Szkolenia	13	26	11
Audyt	10	17	9
Inne	0	0	0
<b>Łącznie</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>

Źródło: opracowanie własne na podstawie Europe Economics Chancery House (2009), *Study on the Cost of Compliance with Selected FSAP Measures, Final Report*, Londyn.

Warto zwrócić uwagę na strukturę kosztów dużych i małych banków. Okazuje się, że bez względu na wysokość, kolejność wydatków jest ta sama, różni się tylko ich udział procentowy. Koszty wewnętrznego raportowania rosną proporcjonalnie do wielkości instytucji. Wraz z wielkością podmiotu więk-



szcze znaczenie odgrywają koszty wynagrodzeń, technologii informatycznych i tzw. „zewnątrznego” raportowania transakcji podejrzanych, a spada istotność wydatków związanych z audytem i szkoleniami, które można traktować, jako praktycznie stałe.

Związek Banków Polskich (ZBP) zbadał koszty wynikające z konieczności rejestrowania i przesyłania raportów dotyczących transakcji powyżej 15.000 EUR. W badaniu ZBP przeanalizowano koszty osobowe oraz utrzymania infrastruktury. Na 109 członków uzyskano 24 odpowiedzi. Z przedstawionych danych wynika, iż największe koszty ponoszone są przez duże banki, co potwierdza wcześniejsze wnioski.

**Tabela 7.13. Projektowane koszty ponoszone przez polskie banki z tytułu zmiany rejestru transakcji w związku z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy w tys. PLN**

Rozmiar banku	Przeciętny koszt jednego banku	Łączny koszt
Duże banki	1.365,0	30.030,0
Średnie banki i banki zrzeszające banki spółdzielcze	1.035,0	10.762,5
Banki spółdzielcze	87,0	46.110,0
<b>Łączny koszt</b>		<b>90.817</b>

Źródło: Związek Banków Polskich.

#### 7.4. Analiza wpływu kosztów ponoszonych przez banki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych

Do badania wpływu kosztów ponoszonych przez banki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy wykorzystane zostały dane pochodzące z 2009 roku dla wybranych krajów europejskich<sup>11</sup>. Charakter danych przyjmuje postać szeregów przekrojowych. Jako zmienną objaśnianą przyjęto liczbę raportów przekazywanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej w wybranych krajach. Dane wykorzystane do modelu

<sup>11</sup> Albania, Andora, Armenia, Austria, Białoruś, Belgia, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czarnogóra, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Gruzja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Malta, Mołdawia, Monako, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Rumunia, San Marino, Serbia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Ukraina, Węgry, Wielka Brytania, Włochy.

pochodzą ze stron organizacji *Moneyval*, *FATF*, Międzynarodowego Funduszu Walutowego oraz z raportów krajowych jednostek analityki finansowych za rok 2009<sup>12</sup>. Zmienna zależna ma charakter zmiennej ilościowej oznaczonej symbolem *reports*.

<sup>12</sup> Drejtoria e Pergjithshme e Parandalimit ter Pastrimit te Parave (DPPPP) (Albania), Unitat de Prevenció del Blaqueig (UPB) Money Laundering Prevention Unit (Andora), Financial Monitoring Center (FMC) (Armenia), Bundeskriminalamt (A-FIU) (Austria), Cellule de Traitement des Informations Financières / Cel voor Financiële Informatieverwerking (CTIF-CFI) (Belgia), Financijsko Obavjestajni Odjel (FOO)/ Financial Intelligence Department (FID) (Bośnia i Hercegowina), Financial Intelligence Directorate of National Security Agency (FID) (Bułgaria), Anti-Money Laundering Office (AMLO) (Chorwacja), Unit for Combating Money Laundering (MOKAS) (Cypr), Finanční analytický útvar (FAU – CR) (Czechy), SØK / Hvidvasksekretariatet Stadsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet / Hvidvasksekretariatet (HVIDVASK) (Dania), Rahapesu Andmebüro / Money Laundering Information Bureau (Estonia), Keskusrikospoliisi / Rahanpesun selvittelykeskus (Finlandia), Traitement du renseignement et action contre les circuits financiers clandestins (TRACFIN) (Francja), Foreas Arthrou 7 N.2331/95 Hellenic Anti-Money Laundering and Anti-Terrorism Financing Commission (HAMLC) (Grecja), Saqartvelos Finansuri Monitoringis Samsaxuri (Gruzja), Servicio Ejecutivo de la Comisión de Prevención de Blanqueo de Capitales e Infracciones Monetarias (SEPBLAC) (Hiszpania), Financial Intelligence Unit – Nederland (FIU-Netherlands) (Holandia), An Garda Síochána / Bureau of Fraud Investigation (MLIU) (Irlandia), Ríkislögreglustjórnin (RLS) (Islandia), Einheit für Finanzinformationen (EFFI) (Lichtenstein), Finansiniu Nusikaltimu Tyrimo Tarnyba Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos Pinigu Plovimo Prevencijos Skyrius Financial Crime Investigation Service (FCIS) (Litwa), Cellule de Renseignement Financier (FIU-LUX) (Luksemburg), Kontroles dienests, Noziedīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novēršanas dienests (KD) (Łotwa), Ministerstvo za Finansii-Direkcija za Sprečevanje na Perenje Pari Money Laundering Prevention Directorate (MLPD) (Macedonia), Financial Intelligence Analysis Unit (FIAU) (Malta), Office for Prevention and Control of Money Laundering (Moldavia), Service for Information and Monitoring of Financial Networks (Monako), Zentralstelle für Verdachtsanzeigen (Niemcy), OKOKRIM / EFE – Enheten for finansiell etterretning The National Authority for Investigation and Prosecution of Economic and Environmental Crime – The Money Laundering Unit (Norwegia), Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF) (Polska), Unidade de Informação Financeira (UIF) (Portugalia), Federalnaja Sluzhba po Finansovomu Monitoringu / Federal Service for Financial Monitoring (FSFM) / Rosfinmonitoring (Rosja), Oficiul National de Prevenire si Combatere a Spalarii Banilor (ONPCSB) (Rumunia), Agenzia di Informazione Finanziaria (AIF)/Financial Intelligence Agency (FIA) (San Marino), Uprava Za Sprečevanje Pranja Novca/Administration for the Prevention of Money Laundering (Serbia), Spravodajská jednotka finacnej polície Úradu boja proti organizovanej kriminalite (SJFP UBPOK) (Słowacja), Urad RS za Preprečevanje Pranja Denarja Ministrstvo za Finance (Słowenia), Meldestelle für Geldwäscherei, Bureau de communication en matière de blanchiment d'argent, Ufficio di comunicazione in materia di riciclaggio di denaro Money Laundering (Szwajcaria), Finanspolisen Rikskriminalpolisen

Do zmiennych objaśniających wykorzystanych do modelu należą:

- Wskaźnik restrykcyjności kar (zmienna *fines\_index*) – zmienna ilościowa liczona, jako iloraz maksymalnych sankcji finansowych, które mogą być nałożone na banki za niedostosowanie się do przepisów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w EUR i PKB per capita w EUR. Dane dotyczące kar finansowych pochodzą z krajowych aktów prawnych, których listę zawiera załącznik nr 8. Wartość PKB per capita dla krajów uwzględnionych w badaniu pobrano z bazy danych Banku Światowego. Zarówno wymiar kar finansowych jak i PKB per capita zostały podane w walucie EUR według kursu średniego na ostatni dzień grudnia.
- Wskaźnik skali transakcji ponadprogowych (zmienna *index\_threshold*) – zmienna ilościowa liczona, jako iloraz wartości transakcji ponadprogowych do PKB per capita w EUR. Wysokość transakcji ponadprogowych pobrana została z krajowych aktów prawnych i wyrażona w EUR po kursie na ostatni dzień grudnia.
- Wskaźnik kosztów bieżących (zmienna *on\_costs\_index*) – zmienna ilościowa będąca ilorazem nakładów ponoszonych przez banki w poszczególnych krajach w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy do łącznych kosztów operacyjnych dla sektora bankowego. Dane dotyczące wysokości kosztów pochodzą z publikacji Komisji Europejskiej i wyrażone zostały w EUR. Natomiast wysokość łącznych kosztów operacyjnych pochodzi z raportów Komisji Europejskiej oraz narodowych banków centralnych lub instytucji nadzorujących rynek i została przeliczona według kursu EUR na ostatni dzień roku kalendarzowego.
- Wskaźnik kosztów dostosowania się do regulacji w poszczególnych krajach w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy (zmienna *off\_costs\_index*) – zmienna ilościowa będąca ilorazem wartości kosztów ponoszonych przez sektor bankowy w związku z dostosowaniem się do regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy do łącznych kosztów operacyjnych. Obie wartości zostały wyrażone w EUR. Dane dotyczące wartości kosztów pochodzą z publikacji Komisji Europejskiej, a łącznych kosztów operacyjnych z raportów Komisji Europejskiej, narodowych banków centralnych lub instytucji nadzorujących rynek i została przeliczona według kursu EUR na ostatni dzień roku kalendarzowego.

---

(FIPO) (Szwecja), Mali Suçlari Arastirma Kurulu (MASAK) (Turcja), State Committee for Financial Monitoring of Ukraine (SCFM) (Ukraina), Central Criminal Investigations Bureau of the Hungarian Customs & Finance Guard Hungarian Financial Intelligence Unit (Węgry), Serious Organised Crime Agency (SOCA) (Wielka Brytania), Banca d'Italia – Unità di Informazione Finanziaria (UIF) Financial Intelligence Unit (Włochy).

- Typ raportów (zmienna jakościowa), jakim posługuje się dany kraj pobrany został z raportów krajowych jednostek analityki finansowej i oznaczony jako:
  - STR – *suspicious transaction reports*,
  - SAR – *suspicious activity reports*,
  - UTR – *unusual transaction reports*.

Ze względu na braki danych pominięto z wybranych 47 krajów Białoruś, Czarnogórę, Francję, Islandię, Ukrainę i Turcję. Pozostałe 41 krajów wykorzystano do badania.

W poniższej tabeli przedstawiono statystyki opisowe dla wybranych zmiennych. Minimalna wielkość raportów przesyłanych przez banki w wybranych krajach wynosi 13, natomiast największa liczba raportów przekazanych do krajowych jednostek analityki finansowej przez banki to 1 969 553 (Rosja). Średnio przekazano w tamtym okresie 62 347 raporty, natomiast w 50% wartość raportów nie przekracza 1 186. Odchylenie wartości od średniej wynosi aż 310 134 raporty. Współczynnik zmienności wynosi 4,97%, co świadczy o zróżnicowaniu zmiennej. Dodatni współczynnik zmienności na poziomie 5.89 świadczy o asymetrii prawostronnej, a wysoka dodatnia wartość kurtozy mówi o smukłym leptokurtycznym rozkładzie. Indeks skali transakcji ponadprogowych przyjmuje średnią wartość na poziomie 1.2 z odchyleniem standardowym 1.89 i współczynnikiem zmienności 1,58%. Minimalna wartość indeksu wynosi 0.08, a maksymalna 11.15. W 50% wartość indeksu nie przekracza 0.62. Rozkład jest asymetryczny prawostronnie i leptokurtyczny. Wskaźnik restrykcyjności kar przyjmuje przeciętnie wartość 88.15 i odchylenie 429.07. Współczynnik zmienności na poziomie 4,87%. Najmniejsza wartość wynosi 0 dla krajów, w których maksymalne kary nie zostały określone przepisami prawa, a najwyższa wartość wynosi 2756.82. Rozkład ma postać rozkładu prawostronnie asymetrycznego i bardzo wysmukłego. Wskaźnik kosztów związanych z dostosowaniem się do regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy przyjmuje wartość średnią na poziomie 740 z odchyleniem 775.9. W 50% wartość zmiennej nie przekracza 555.4. Minimalna wartość wynosi 0, a maksymalna 4 110. Współczynnik zmienności przyjmuje 1,04%. Rozkład jest rozkładem prawostronnie skośnym, leptokurtycznym. Dla wskaźnika kosztów bieżących przeciętna wartość wynosi 475.44 i odchyła się od średniej przeciętnie o 1372.17. W 50% wskaźnik przyjmuje wartości mniejsze lub równie 169.89. Najmniejsza wartość wynosi 0, a największa 8 875. Współczynnik zmienności wynosi 2,89%. Rozkład jest wysmukły i asymetryczny prawostronnie.

Tabela 7.14. Statystyki opisowe dla 41 obserwacji

Zmienna	Średnia	Mediana	Min	Max	Odch. Stand.	Wsp. zmienności	Skośność	Kurtoza
<b>Reports</b>	62347,20	1186,00	13,00	1969553,00	310134,00	4,97	5,89	33,66
<b>Index_threshold</b>	1,20	0,62	0,08	11,16	1,89	1,58	3,91	17,09
<b>Fines_index</b>	88,15	6,19	0,00	2756,82	429,07	4,87	6,08	35,35
<b>Off_costs_index</b>	740,08	555,41	0,00	4110,00	775,90	1,05	2,41	7,09
<b>On_costs_index</b>	474,44	169,89	0,00	8875,00	1372,17	2,89	5,80	33,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie GRETL.

Ze względu na duże zróżnicowanie zmiennych postanowiono posłużyć się zmiennymi zlogarytmowanymi. Wyniki dla zmiennych zlogarytmowanych zostały przedstawione w poniższej tabeli. W związku z dokonaniem procesu logarytmowania na zmiennych ilościowych spadły współczynniki zmienności, a co za tym różnice między obserwacjami.

Tabela 7.15. Statystyki opisowe dla 41 obserwacji

Zmienna	Średnia	Mediana	Min	Max	Odch. Stand.	Wsp. zmienności	Skośność	Kurtoza
<b>l_reports</b>	7,11	7,08	2,56	14,49	2,50	0,35	0,66	0,96
<b>l_index_thres</b>	-0,45	-0,47	-2,58	2,41	1,09	2,44	0,29	0,00
<b>l_fines_index</b>	-6,35	1,82	-71,38	7,92	22,34	3,52	-2,45	4,39
<b>l_off_costs_i</b>	5,28	6,32	-13,82	8,32	4,47	0,85	-3,91	14,08
<b>l_on_costs_in</b>	4,37	5,14	-13,82	9,09	4,10	0,94	-3,60	12,75

Źródło: opracowanie własne na podstawie GRETL.

Następnie dokonano analizy współczynników korelacji dla 41 obserwacji przy wartości krytycznej 10%. Otrzymane wyniki zaprezentowano w tabeli 7.16. Poprawnie sformułowany model powinien cechować się wysoką korelacją zmiennych objaśniających ze zmienną objaśnianą, a niskim współ-

czynnikiem korelacji pomiędzy zmiennymi objaśniającymi. W przedstawionym modelu występuje wyższa korelacja między zmiennymi niezależnymi a zmienną zależną. Bardzo wysoki współczynnik korelacji występuje pomiędzy logarytmem wskaźnika kosztów bieżących a logarytmem wskaźnika kosztów dostosowania się do regulacji w poszczególnych krajach w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy.

**Tabela 7.16. Współczynniki korelacji liniowej dla 41 obserwacji przy wartości krytycznej (przy dwustronnym 5% obszarze krytycznym = 0,3081 dla n = 4)**

STR	SAR	UTR	l_reports	l_index_thres	l_fines_index	l_off_costs_i	l_on_costs_in	
1,0000	-0,9001	-0,3819	-0,0015	0,2324	0,0534	-0,0916	-0,0791	STR
	1,0000	-0,0589	-0,0041	-0,2013	-0,0941	0,0975	0,0904	SAR
		1,0000	0,0121	-0,1056	0,0772	0,0030	-0,0106	UTR
			1,0000	0,2509	-0,2804	0,1844	0,1278	l_reports
				1,0000	-0,0153	0,1313	0,2035	l_index_thres
					1,0000	-0,0333	-0,0258	l_fines_index
						1,0000	0,9870	l_off_costs_i
							1,0000	l_on_costs_in

Źródło: opracowanie własne na podstawie GRETL.

Zaistniała sytuacja spowodowała konieczność przeanalizowania obserwacji pod względem obserwacji nietypowych oraz wpływowych. Dla identyfikowania obserwacji odstających wykorzystano odległości Mahalanobisa. Maksymalne wyniki wskazują na obserwacje odstające. Do identyfikacji, czy dana obserwacja jest typowa wykorzystuje się DFFITS. Jeżeli wartość DFFITS jest co do modułu większa od  $2\sqrt{\frac{k+1}{2}}$ , w analizowanym przypadku 0,94, mówi się o obserwacji nietypowej lub wpływowej. Analiza danych odstających i wpływowych skłoniła do usunięcia dwóch obserwacji, a mianowicie danych dla krajów Andory i Monako.

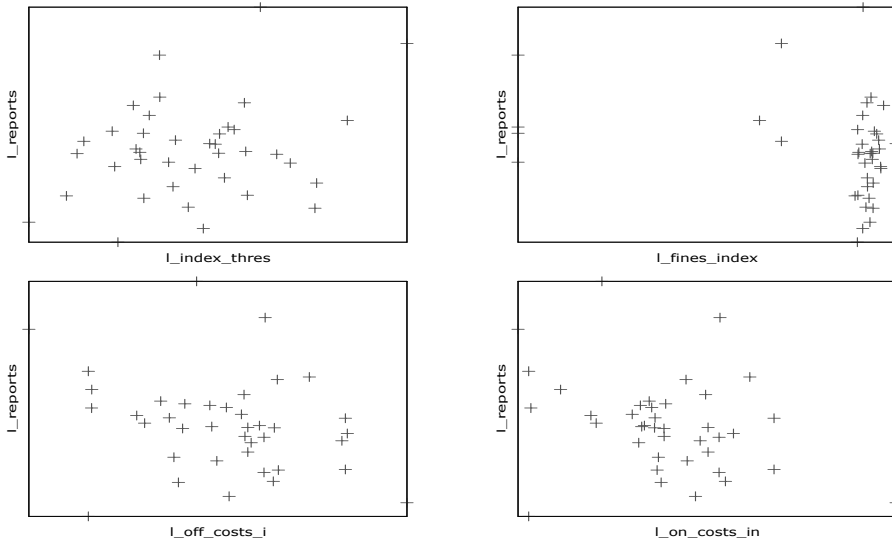
Poniższa tabela przedstawia współczynniki korelacji liniowej dla 39 obserwacji.

**Tabela 7.17.** Współczynniki korelacji liniowej dla 39 obserwacji i wartości krytycznej (przy dwustronnym 5% obszarze krytycznym 0,3160)

STR	SAR	UTR	I_reports	I_index_thres	I_fines_index	I_off_costs_i	I_on_costs_in	
1,0000	-0,8993	-0,3804	0,0224	0,2581	0,0459	0,0010	0,0345	STR
	1,0000	-0,0622	-0,0259	-0,2237	-0,0876	0,0737	0,0336	SAR
		1,0000	0,0035	-0,1160	0,0805	-0,1582	-0,1499	UTR
			1,0000	0,2877	-0,2706	-0,2846	-0,3378	I_reports
				1,0000	-0,0078	0,0666	0,2472	I_index_thres
					1,0000	0,2423	0,1804	I_fines_index
						1,0000	0,8990	I_off_costs_i
							1,0000	I_on_costs_in

Źródło: opracowanie własne na podstawie GRETL.

Zależności pomiędzy zlogarytmowaną zmienną objaśnianą a zlogarytmowanymi zmiennymi objaśniającymi przedstawia poniższa tabela.

**Tabela 7.18.** Zależności pomiędzy zmiennymi niezależnymi a zmienną zależną dla 39 obserwacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie GRETL.

Po dokonaniu analizy zmiennych oraz obserwacji sformułowano model, który przyjmuje następującą postać:

$$\ln\_reports = \alpha_0 + \alpha_1 \ln\_fines\_index + \alpha_2 \ln\_index\_threshold + \alpha_3 \ln\_on\_costs\_index + \alpha_4 \ln\_off\_costs\_index + \beta_1(STR - UTR) + \beta_2(SAR - UTR) + e.$$

Badanie regresji liniowej przeprowadzono dla 39 obserwacji przy wykorzystaniu klasycznej metody najmniejszych kwadratów. Pierwszym krokiem w ocenie jakości modelu ekonometrycznego jest analiza istotności wpływu poszczególnych zmiennych niezależnych na zmienną zależną. W tym celu wykorzystano test t-Studenta istotności parametrów. Założono poziom istotności 10%. Wykonanie testu F-Snedecora umożliwiło określenie przydatności całościowej przedstawionego modelu. Ocena dopasowania modelu do danych empirycznych wykonana została przy użyciu błędu standardowego reszt oraz współczynnika zmienności resztowej. Następnie dokonano oceny współliniowości zmiennych objaśniających metodą *VIF* (ang. *variance inflation factors*), określanej jako czynnik wariancji. Zlogarytmowane zmienne wskaźnika restrykcyjności kar oraz wskaźnik skali transakcji ponadprogowych są ortogonalne w stosunku do pozostałych zmiennych objaśniających. Indeks kosztów bieżących oraz indeks kosztów dotyczących dostosowania się do regulacji w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy przyjmują wysokie wartości, ale poniżej 10, co oznacza brak współliniowości, która trwałaby zakłócałaby jakość skonstruowanego modelu. Przeprowadzono również ocenę rozkładu normalności składnika resztowego przy wykorzystaniu testu Jarque'a – Bery. Test Ramsey's RESET (*Regression Specification Error Test*) bada poprawność postaci liniowej modelu. Ocenę jednorodności wariancji składnika resztowego dokonano przy wykorzystaniu testu White'a.

W przypadku, gdy nie są spełnione wszystkie założenia klasycznej metody najmniejszych kwadratów stosuje się uogólnioną metodę najmniejszych kwadratów (UMNK). To niekorzystne zjawisko, jakim jest heteroskedastyczność wariancji resztowej spowodowane jest występowaniem obserwacji odstających w zbiorze danych, na co wskazuje obserwacja wykresów. Zastosowanie uogólnionej metody najmniejszych kwadratów do korekty heteroskedastyczności spowodowało zaniżenie współczynników determinacji, przy niewielkiej zmianie wielkości parametrów zmiennych objaśniających. Ponadto poprawiło wskaźniki mówiące o praktycznym wykorzystaniu modelu. Wyniki badań zaprezentowano w poniższej tabeli.



Tabela 7.19. Wyniki estymacji przy wykorzystaniu klesycznej i uogólnionej metody najmniejszych kwadratów

Zmienne	Współczynnik	Wartość p	Współczynnik	Wartość p	VIF	Współczynnik	Wartość p			
const	7,938850	0,02615	**							
STR	-0,546489	0,80883								
SAR	-0,147994	0,95158								
l_index_thres	1,154750	0,00444	**	1,2378700	0,00250	***	1,231	1,0465800	0,00270	***
l_fines_index	-0,025568	0,11994		-0,0370447	0,02572	**	1,071	-0,0310541	0,02166	**
l_off_costs_i	1,570810	0,10496		3,5280800	<0,00001	***	6,222	3,7827700	<0,00001	***
l_on_costs_in	-1,857860	0,01287	**	-2,8007700	0,00008	***	6,435	-3,0689900	<0,00001	***
Średn.aryt.zm.zależnej	7,243704			7,243704						7,243704
Suma kwadratów reszt	147,645900			178,058500				104,579000		184,3548
Wsp. determ. R-kwadrat	0,357324			0,921771				0,555245		
F(6, 32)	2,965303			103,100900				10,923730		
Logarytm wiarygodności	-81,298070			-84,950340				-74,573030		
Kryt. bayes. Schwarz	188,241100			184,554900				163,800300		
Odch.stand.zm.zależnej	2,458798			2,458798						2,458798
Błąd standardowy reszt	2,148007			2,255524				1,728575		2,295056
Skorygowany R-kwadrat	0,236822			0,915065				0,517123		
Wartość p dla testu F	0,020397			7,37E-19				7,45E-06		
Kryt. inform. Akaike'a	176,596100			177,900700				157,146100		
Kryt. Hannana-Quinna	180,774200			180,288200				159,533600		
Test Jarque'a - Bery				0,743990					0,90496	
Test RESET				0,033500						
Test White'a				0,009860						

Źródło: opracowanie własne.

Ostateczna wersja modelu po zastosowaniu regresji liniowej uogólnioną metodą najmniejszych kwadratów przyjmuje postać:

$$\ln\_reports = 1,0466 \ln\_fines\_index - 0,0311 \ln\_index\_threshold + 3,7828 \ln\_off\_costs\_index - 3,069 \ln\_on\_costs\_index + e.$$

Po przeprowadzeniu pełnej analizy modelu okazało się, że zmiennymi istotnie wpływającymi na zmiany procentowe liczby raportów dotyczących transakcji podejrzanych są zmiany procentowe wskaźnika restrykcyjności kar, wskaźnika skali transakcji ponadprogowych, indeksów kosztów związanych z dostosowaniem się sektora bankowego do zmian wynikających z Dyrektywy 2005/60/WE oraz indeksu kosztów bieżących. Zmiennymi nieistotnie wpływającymi na model okazały się formy raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy. Na potrzeby analizy przyjęto zasadę *ceteris paribus*.

Zmienną istotnie wpływającą na zmiany procentowe liczby raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych przez banki jest wskaźnik restrykcyjności kar. Wraz ze wzrostem wskaźnika o 1% liczba raportów wzrasta przeciętnie o 1,0466%. Relacja ta zdaje się potwierdzać teorię *criying wolf* zgodnie z którą wraz ze wzrostem maksymalnych kar, jakie mogą być nakładane na banki, rośnie liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych zgłaszanych przez nadmienione podmioty.

Kolejną zmienną istotnie wpływającą na model jest wskaźnik skali transakcji ponadprogowych. W przypadku wzrostu tego wskaźnika o 1% liczba raportów spada przeciętnie o 0,0311%.

Wpływ na liczbę przesyłanych raportów dotyczących transakcji podejrzanych wywiera również indeks kosztów związanych z dostosowywaniem wewnętrznych bankowych regulacji do przepisów wynikających z Dyrektywy 2005/60/WE. Wraz ze wzrostem o 1% nadmienionego wskaźnika, liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych rośnie średnio o 3,7828%.

Ostatnią zmienną istotnie wpływającą na zmienną zależną są zmiany procentowe indeksu kosztów bieżących. Wraz ze wzrostem o 1% tej zmiennej, liczba raportów dotyczących transakcji podejrzanych spada średnio o 3,069%.

## 7.5. Strategie wykorzystywane przez banki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy

Analiza czynników wpływających na podejmowanie działań w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy przez sektor bankowy pozwoliła na weryfikację dotychczasowych badań w tym zakresie. Poniższa tabela zawiera zestawienie wyników badań przeprowadzonych w niniejszym opracowaniu.

**Tabela 7.20. Analiza determinant wpływających na raportowanie transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy, przesyłanych przez sektor bankowy do krajowych jednostek analityki finansowej**

Nazwa czynnika	Kierunek wpływu
<b>Czynniki prawne</b>	
Dostosowanie do przepisów dotyczących prania pieniędzy	+
Obecność na listach sankcyjnych	-
Wysoka efektywność zwalczania prania pieniędzy	+
Liczba nakładanych kar	0
Liczba przeprowadzanych kontroli w sektorze bankowym	+
Wartość środków zablokowanych	-
Wysoka korupcja	-
<b>Czynniki ekonomiczne</b>	
Stabilność gospodarcza	+
Rozwinięty rynek finansowy	+
Rozwinięty sektor bankowy	0
Wysoka efektywność sektora bankowego	-
Wysoka zyskowność sektora bankowego	-
Globalizacja sektora bankowego	+
Stabilność sektora bankowego	+
Wysoka koncentracja sektora bankowego	-
Poziom rozwoju gospodarczego	0
Liczba transakcji ponadprogowych	+
Realny wymiar transakcji ponadprogowych	-
<b>Czynniki kosztowe</b>	
Wysokość nakładanych kar	0
Maksymalny realny wymiar kary	-
Koszty wdrożenia regulacji	+
Koszty bieżące	-

Źródło: opracowanie własne.

Dotychczas przeprowadzone analizy dotyczące sektora bankowego wskazywały na nieco inne związki pomiędzy przedstawionymi determinantami a wolumenem raportowanych transakcji ponadprogowych. Na podstawie strategii przedstawionych w szóstym rozdziale można wnioskować, że znaczna część sektora bankowego dokonuje nadraportowywania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy. Dostosowanie regulacji krajowych do przepisów międzynarodowych nie pozwala na podejmowanie strategii niedoraportowywania. Funkcjonowanie sektora bankowego w warunkach niepełnej informacji posiadanej przez nadzór w zdecydowanej większości przypadków powoduje wzrost skłonności do nadraportowywania. W przypadku krajów znajdujących się na listach sankcyjnych<sup>13</sup> (a takich w Europie jest niewiele) nieopłacalnym jest prowadzenie działań w zakresie przeciwdziałania analizowanemu zjawisku. Jednocześnie w Europie przeprowadzane kontrole skutkują nakładaniem niewielkich kar, a w większości przypadków stosowania tylko i wyłącznie pouczeń w tym zakresie. W efekcie pomimo maksymalnych kar zawartych w przepisach prawnych poszczególnych krajów nie są one często nakładane. W latach 2007–2010 stosowany był okres przejściowy na wdrożenie zapisów wynikających z krajowych regulacji powstałych na skutek wdrożenia Dyrektywy 2005/60/WE. W efekcie sektor bankowy nie był należycie weryfikowany pod względem spełniania swoich zobowiązań. Zwracano ponadto uwagę na potrzebę wprowadzenia tzw. regulacji branżowych wynikających z trudności w analizie opisywanego zjawiska, co również przyczyniało się do rozwoju tego problemu.

Poziom rozwoju gospodarczego nie wpływa na raportowanie transakcji podejrzanych przez sektor bankowy. Rozwinięty sektor finansowy przyczynia się również do wzrostu liczby przekazywanych informacji w analizowanym zakresie. Jednak sama skala sektora jest bez znaczenia. Wysoka zyskowość jak i efektywność sektora bankowego nie sprzyja motywacji banków do raportowania transakcji. Duże banki w związku z ryzykiem reputacyjnym skłonne są do wywiązywania się ze zwalczania analizowanego zjawiska, małe natomiast prowadzą strategię nadraportowywania w celu ukrycia transakcji będących faktycznie podejrzanyymi. W efekcie wzrost koncentracji sektora bankowego przyczynia się do przesyłania mniejszej liczby transakcji. Stabilność sektora bankowego nie rodzi pokusy finansowania się z nielegalnych źródeł. Ponadto banki o globalnym zasięgu, finansowane kapitałem zagranicznym starają się dostosować swoje przepisy.

<sup>13</sup> Szczegółowy opis zawiera załącznik nr 8.

Ważnym elementem są regulacje dotyczące transakcji podprogowych. Okazuje się, że stosowanie kwoty 15.000 EUR nie przynosi najlepszych efektów, co wynika z braku odniesienia tego wskaźnika do poziomu zamożności danego kraju. Jednocześnie liczba transakcji ponadprogowych istotnie oddziałuje na liczbę transakcji podejrzanych zgłaszanych do krajowych jednostek analityki finansowej.

Sektor bankowy musi ponosić znaczne koszty związane z raportowaniem transakcji podejrzanych. Zobligowany jest do dostosowania swoich wewnętrznych regulacji, zakupu oprogramowania, zatrudnienia odpowiedniej wykwalifikowanej kadry w tym zakresie. Jednocześnie podkreśla się, że jeżeli bank poniesie te koszty, to raportuje transakcje. Im wyższe dodatkowo stosuje nakłady w zakresie zwalczania prania pieniędzy, tym mniej informacji przesyła, a nadzór funkcjonuje w bardziej efektywny sposób. Ze względu na duże zróżnicowanie przepisów dotyczących maksymalnego wymiaru kar oraz sankcji o niewielkiej wartości, ten rodzaj narzędzi mający stanowić zachętę dla sektora bankowego nie jest efektywny.

W warunkach niepełnej informacji i braku zachęt do jej pozyskiwania, strategia nadraportowywania staje się najbardziej optymalną z punktu widzenia sektora bankowego.

## 7.6. Wnioski

Nowe przepisy, będące wynikiem wdrożenia IV Dyrektywy *AML* i dostosowania się do regulacji *FATF* przyczynią się do poniesienia nowych dodatkowych kosztów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy. Spowodują również obostrzenia dla rozwoju innowacyjnych produktów, w szczególności bankowości mobilnej oraz internetowej. Jednocześnie brak odpowiednich narzędzi mających na celu mobilizację sektora bankowego do ograniczenia czerpania zysków z legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, może powodować trudności wynikające z tego tytułu. Dodatkowe koszty obciążą przede wszystkim małe instytucje finansowe, co spowoduje konieczność ich przerzucenia na klienta lub niechęć w zakresie analizy tego zjawiska.

Zmiana przepisów w zakresie legalizacji dochodów pochodzących z czarnego rynku spowodowała wdrożenie podejścia opartego na ryzyku, dając jednocześnie swobodę instytucjom finansowym w ocenie transakcji. Doprowadziło to do podejmowania różnych strategii. W obawie przed karami finansowymi oraz trudnościami w ocenie ryzyka, banki przekazują znac-

na liczbę informacji na temat transakcji podejrzanych. Im wyższe nakłady finansowe dotyczące implementacji przepisów w zakresie zwalczania prania pieniędzy, tym wyższa liczba przesyłanych raportów przez sektor bankowy. Okazuje się jednocześnie, że im banki ponoszą wyższe koszty na bieżącą analizę transakcji, tym mniej informacji przekazują na temat transakcji krajowym jednostkom analityki finansowej. Zaistniała sytuacja wynika z przeniesienia odpowiedzialności w tym zakresie na nadzorcę.

Brak ściśle określonych metod i kryteriów oceny transakcji powoduje nadraportowanie informacji przez banki. Wpływ na taką sytuację ma również stosowany przez nadzorcę okres przejściowy dotyczący nakładania kar na instytucje obowiązane. W przyszłości można oczekiwać bardziej zaostrzonego systemu kontroli. Ponadto zwraca się uwagę na możliwość wprowadzenia dodatkowych kryteriów oceny ryzyka ułatwiających analizę transakcji w zakresie analizowanego zjawiska.

## Zakończenie

---

Zjawisko, jakim jest pranie pieniędzy ma transgraniczny charakter. Narażone są na nie wszystkie kraje na świecie, jednak niektóre z nich czerpią z niego profity, inne natomiast ponoszą koszty jego obecności.

Istnieje wiele technik legalizacji środków pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem, jednak bardzo często proces ten następuje przy wykorzystaniu instytucji finansowych, a w szczególności banków. Niezwykle ważną rolę zatem odgrywają działania podejmowane przez te instytucje mające na celu zwalczanie lub ograniczanie istnienia tego zjawiska. Do nich kieruje się szereg przepisów mających na celu ich mobilizację. Wszystkie przedstawione regulacje nakładają na banki obowiązek monitorowania i raportowania do krajowych jednostek analityki finansowej informacji o transakcjach podejrzanych o pranie pieniędzy.

Głównym celem pracy było określenie czynników wpływających na skłonność sektora bankowego do raportowania transakcji podejrzanych oraz na skuteczność przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Dokonano analizy uwarunkowań makroekonomicznych mających wpływ na ocenę zjawiska prania pieniędzy w sektorze bankowym. Zbadano wpływ kosztów ponoszonych przez banki w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy na liczbę raportów dotyczących zgłaszanych transakcji podejrzanych. Weryfikacji poddano oddziaływanie wdrażanych przepisów na wywiązywanie się banków z obowiązku raportowania transakcji podejrzanych. W tym celu postawiono trzy hipotezy. Pierwsza z nich uzależnia zjawisko raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez sektor bankowy od poziomu rozwoju gospodarczego, stabilności gospodarczej oraz stopnia rozwoju rynku usług finansowych i jego struktury. Zalecenia Grupy Specjalnej do Spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniądzy podkreślają istotność weryfikacji ryzyka makroekonomicznego kraju przy prowadzeniu działalności na danym obszarze oraz nawiązywaniu stosunków gospodarczych z zagranicznymi instytucjami finansowymi. Szereg dotychczas prowadzonych badań teoretycznych wskazuje na istniejącą zależność pomiędzy tymi determinantami.

Przeprowadzone badanie wskazuje na brak istotnego statystycznie związku pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego mierzonego wartością produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca, a liczbą raportowanych przez banki transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy do krajowych jednostek analityki finansowej. Jest to skutkiem kilku czynników. Wdrożenie regulacji opartych na ryzyku przerzuciło obowiązek oceny poszczególnego klienta i przeprowadzanej przez niego operacji na banki. Instytucje te nawiązując i realizując stosunki gospodarcze z klientami czerpią profity ze swojej działalności, jednocześnie muszą ponosić wysokie koszty związane z utrzymywaniem systemów oraz zespołów ludzi monitorujących i raportujących transakcje. Natomiast napływ środków finansowych z czarnego rynku przyczynia się do wzrostu wartości środków, które mogą być wykorzystywane do prowadzenia działalności kredytowej skutkując wzrostem inwestycji na danym obszarze. W zaistniałej sytuacji kraje będące oazami podatkowymi oraz nieposiadające złóż naturalnych lub rozwiniętego przemysłu zainteresowane są napływem kapitału pochodzącego z legalizacji dochodów z działalności niezgodnej z prawem, bowiem przyczynia się to do ich rozwoju.

Zjawisko prania pieniędzy ma charakter niesystematyczny, narażone są na nie przede wszystkim kraje będące źródłem działalności przestępczej, np. znajdujące się w fazie transformacji ustrojowej (np. Polska w latach dziewięćdziesiątych, jako szlak przemytu między Europą Wschodnią i Zachodnią) lub posiadające przyzwolenie społeczne (np. Kolumbia – handel narkotykami). Jednocześnie większość narkodolarów przepływa do krajów rozwiniętych o wysokim wskaźniku wolności gospodarczej. Dotychczasowe analizy wskazywały na istniejącą zależność pomiędzy skalą korupcji a zjawiskiem prania pieniędzy. Przeprowadzone badanie dowodzi jej negatywnego wpływu na liczbę raportowanych transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy. W zaistniałej sytuacji im wyższy jest poziom stabilności gospodarczej mierzony niskimi rozmiarami korupcji, tym więcej informacji o transakcjach podejrzanych przesyłanych jest przez banki.

Wpływ na liczbę raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy wywiera również wielkość sektora finansowego. Im bardziej rozwinięty jest sektor usług finansowych, tym organizacje przestępcze bardziej zainteresowane są legalizacją dochodów na tym obszarze. Wynika to z większej ich anonimowości. Jednocześnie instytucje takie w obawie przed ryzykiem reputacji bardziej zaangażowane są w proces zwalczania analizowanego zjawiska. Zarówno zyskowość jak i efektywność sektora bankowego negatywnie wpływa na liczbę przesyłanych raportów. Może to wynikać z tego, że



banki zgodnie z teorią *crying wolf* działają dla osiągnięcia zysku w związku z czym mogą czerpać wysokie prowizje od realizowanych operacji. Stają się zatem niechętnie wobec wypełniania obowiązków związanych ze zwalczaniem legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem.

Im wyższy poziom koncentracji sektora bankowego tym mniej raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych jest przez banki. Duże instytucje finansowe ponoszą wysokie nakłady na zakup i unowocześnianie oprogramowania opartego na prawie wielkich liczb. Mniejsze podmioty muszą przeprowadzać analizę ręcznie, tj. poprzez fizyczne monitorowanie operacji przez pracowników. W zaistniałej sytuacji mogą podejmować strategię nadraportowywania i przerzucać podejmowanie decyzji w zakresie podejrzenia o pranie pieniędzy na krajowe jednostki analityki finansowej.

Stabilność sektora bankowego mierzona wskaźnikiem – z pozytywnie wpływa na liczbę przesyłanych raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy. Dotychczasowe teoretyczne badania w zakresie występowania zjawiska legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem wskazują na wpływ globalizacji sektora bankowego na jego skalę. Im wyższe przepływy pieniężne pomiędzy instytucjami oraz zasilanie kapitałem pochodzącym od banków nierezydentów, tym więcej informacji na temat transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przesyłanych jest przez banki. Ponadto większy udział banków mających swe siedziby w oazach podatkowych oddziałuje negatywnie na liczbę przedstawionych raportów.

Pierwsza z postawionych hipotez została w pełni zweryfikowana. Zjawisko raportowania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy przez sektor bankowy jest niezależne od poziomu rozwoju gospodarczego, pozytywnie skorelowane ze stabilnością gospodarczą kraju oraz rozwiniętym rynkiem usług finansowych. Istnieje pozytywny związek pomiędzy stabilnością i globalizacją sektora bankowego, a analizowanymi raportami oraz negatywny wpływ efektywności, zyskowności i koncentracji sektora na liczbę przesyłanych informacji przez sektor bankowy o transakcjach podejrzanych o pranie pieniędzy.

Kolejna z postawionych hipotez odnosiła się do poziomu kosztów ponoszonych przez banki w związku z przeciwdziałaniem legalizacji dochodów pochodzących z pierwotnej działalności niezgodnej z prawem. Założono, że im wyższa jest wartość tych kosztów, tym mniejsza skłonność sektora bankowego do przesyłania raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy do krajowych jednostek analityki finansowej. Okazało się, że bez względu na formę przekazywanych raportów, jeżeli banki podejmują decyzję o zwalczaniu analizowanego zjawiska to raportują większą liczbę

transakcji podejrzanych. Koszty implementacji przepisów są znacznie wyższe niż nakłady związane z bieżącym monitorowaniem i przesyłaniem informacji o tych transakcjach. Ponadto wraz ze wzrostem kosztów dotyczących bieżących działań w związku z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy sektor przesyła mniejszą liczbę transakcji mających znamiona legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Pozwala to na lepsze funkcjonowanie nadzoru, bowiem nie jest on zasypywany licznymi zbędnymi danymi.

Ostatnia z postawionych hipotez dotykała problemu restrykcyjności przepisów i brzmiała następująco: im bardziej restrykcyjne przepisy w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy skierowane są do sektora bankowego, tym więcej raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych jest przez banki.

Dostosowanie regulacji krajowych do przepisów międzynarodowych nie pozwala na podejmowanie strategii nedoraportowywania. Funkcjonowanie sektora bankowego w warunkach niepełnej informacji posiadanej przez nadzór w zdecydowanej większości przypadków powoduje wzrost skłonności do nadraportowywania zgodnie z przedstawionymi w rozdziale szóstym strategiami.

Obecnie funkcjonujące regulacje wymagają monitorowania transakcji wysokokwotowych, nazywanych ponadprogowymi. Jest to pozostałość stosowanego podejścia opartego na regulach. Monitorowanie tych transakcji przez banki wymaga ponoszenia od nich wysokich nakładów. Większość krajowych regulatorów zaimplementowało próg 15.000 EUR. Stosowanie jednolitej kwoty nie przynosi najlepszych efektów ze względu na różny poziom zamożności poszczególnych krajów. W efekcie im wyższa wartość indeksu skali transakcji ponadprogowych, tym mniej raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych jest przez sektor bankowy. Istotność tego instrumentu w zwalczaniu analizowanego zjawiska podkreśla pozytywna korelacja pomiędzy liczbą transakcji ponadprogowych, a liczbą raportów dotyczących transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy. W efekcie ustalenie na odpowiednim poziomie opisanego limitu jest niezwykle ważne z punktu widzenia realizacji zadań związanych z przeciwdziałaniem legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem.

W celu zachęcenia banków, jako instytucji obowiązanych do wywiązywania się z obowiązków w zakresie zwalczania prania pieniędzy, zgodnie z teorią efektywnego regulatora, zostały wprowadzone kary, jako narzędzie motywacyjne. Większość państw posiada zapisany w swoich przepisach maksymalny wymiar sankcji finansowych za nierealizowanie tego obowiązku. Ich

wartość jest bardzo zróżnicowana. Chcąc porównać ich wymiar zastosowano indeks restrykcyjności kar. Okazało się, że nie wpływa on istotnie na raportowanie transakcji podejrzanych. Zbadano również oddziaływanie wartości i liczby faktycznie nakładanych sankcji finansowych. Również nie otrzymano istotnego statystycznie związku między tymi zmiennymi. Przeprowadzane w Europie kontrole skutkują nakładaniem niewielkich kar, a w większości przypadków stosowania tylko i wyłącznie pouczeń w tym zakresie. W efekcie pomimo maksymalnych kar zawartych w przepisach prawnych poszczególnych krajów nie są one często nakładane. W latach 2007–2010 stosowany był okres przejściowy na wdrożenie zapisów wynikających z krajowych regulacji powstałych na skutek wdrożenia Dyrektywy 2005/60/WE. W efekcie sektor bankowy nie był należycie weryfikowany pod względem spełniania swoich zobowiązań. Banki wrażliwe są natomiast na częstotliwość przeprowadzanych kontroli przez krajowe jednostki analityki finansowej lub instytucje współpracujące. Okazuje się, że istnieje negatywny związek pomiędzy ich liczbą a wolumenem przesyłanych transakcji podejrzanych, co może wskazywać na obieranie strategii nadraportowywania przez banki.

Na liczbę przesyłanych raportów wpływu nie wywiera forma organizacyjno-prawna krajowej jednostki analityki finansowej. Natomiast stosowanie raportów typu SAR oddziałuje pozytywnie na wolumen przekazywanych informacji. Jest to skutek niesionej jakości danych. Zauważono jednocześnie występowanie negatywnego związku pomiędzy wartością środków zablokowanych z tytułu podejrzenia o pranie pieniędzy a liczbą przesyłanych raportów dotyczących transakcji podejrzanych. Takiej zależności nie zaobserwowano natomiast pomiędzy skonfiskowanymi wartościami majątkowymi.

W ramach międzynarodowej polityki dotyczącej zwalczania zjawiska prania pieniędzy zaobserwowano wpływ trzech czynników, a mianowicie obecności danego kraju na listach sankcyjnych, oceny polityki przez Grupę Specjalną do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy oraz noty indeksu „Poznaj swój kraj” (ang. *Know Your Country – KYC*). W przypadku krajów znajdujących się na listach sankcyjnych<sup>1</sup> (a takich w Europie jest niewiele) nieopłacalnym jest prowadzenie działań w zakresie przeciwdziałania analizowanemu zjawisku. Instytucje finansowe nie zawierają stosunków gospodarczych z podmiotami działającymi w tych krajach, traktowane bowiem są one jako te o wysokim ryzyku prania pieniędzy. W związku z tym istnieje negatywna zależność pomiędzy obecnością na listach sankcyjnych a liczbą przesy-

<sup>1</sup> Szczegółowy opis zawiera załącznik nr 8.

łanych transakcji podejrzanych do krajowych jednostek analityki finansowej. Jednocześnie im wyższa jest nota nadana przez Grupę Specjalną do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy, tym banki są bardziej skłonne do dzielenia się informacjami z nadzorcą. Podobny wydzźwięk ma ocena KYC.

W zaistniałej sytuacji można potwierdzić, że im bardziej restrykcyjne przepisy w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy skierowane są do sektora bankowego, tym więcej raportów dotyczących transakcji podejrzanych przesyłanych jest przez banki.

Na liczbę spraw kończących się wyrokiem skazującym za pranie pieniędzy istotnie wpływa liczba raportów poddanych analizie przez krajowe jednostki analityki finansowej spośród tych nadsyłanych przez banki. Pozytywny związek ma również liczba spraw przekazanych przez nadzorcę do prokuratury, jak również liczba toczących się postępowań prawnych. Wskazany związek jest w pełni uzasadniony. Zależność pomiędzy liczbą raportów przesyłanych przez banki a kończącymi się postępowaniami ma słaby charakter, co również potwierdza bezpośrednia analiza samych wartości.

Pozytywny związek przedstawia wpływ aktywności czarnego rynku na wolumen spraw kończących się wyrokiem skazującym. Analizowane zmienne wskazują na zależność pomiędzy kontrolami przeprowadzanymi w bankach, jak i innych instytucjach obowiązanych. Okazuje się, że im więcej jest tych kontroli, tym więcej spraw kończy się wyrokiem skazującym, a więc wzrasta jakość przesyłanych informacji przez sektor bankowy. Wraz ze wzrostem wartości zablokowanych środków finansowych wzrasta wolumen spraw kończących się wyrokiem skazującym.

Najefektywniejszą formą lokalizacji jednostki analityki finansowej jest instytucja administracji publicznej. Jest to jednocześnie najczęściej stosowana forma.

Przeprowadzone badania wskazują na obieranie przez banki strategii nadraportowywania transakcji podejrzanych o pranie pieniędzy. Wynika to z dwóch czynników. Po pierwsze pojawiają się trudności w ocenie ryzyka legalizacji dochodów pochodzących z działalności niezgodnej z prawem. Rodzi się zatem potrzeba wprowadzenia tzw. regulacji branżowych. Ponadto przeprowadzanych jest relatywnie niewiele kontroli przez krajowe jednostki analityki finansowej. Wpływ na taką sytuację ma również stosowanie okresu przejściowego na dostosowanie się do przepisów w poszczególnych krajach.

Analiza czynników ryzyka prania pieniędzy wskazuje na determinanty, jakimi powinny kierować się banki przy jego ocenie podczas zawierania stosunków gospodarczych w ramach bankowości korespondencyjnej, jak i ocenie nowo wdrażanych produktów. Obecnie każda z nowo oferowanych usług

podlega ocenie pod względem tego ryzyka. Największe ograniczenia stanowi to dla rozwoju bankowości elektronicznej oraz płatności mobilnych.

W ostatnim czasie ze względu na zmiany rynkowe miała miejsce nowelizacja rekomendacji FATF. Prowadzone są również próby wdrożenia nowej IV Dyrektywy *AML*. Podczas analizy danych źródłowych stwierdzono dużą różnorodność środków stosowanych przez poszczególne kraje, co może utrudniać przestrzeganie prawa w wymiarze transgranicznym. Pojawia się potrzeba ponadnarodowej oceny ryzyka oraz bardziej szczegółowego uwzględnienia stosowanego podejścia w odniesieniu do nadzoru. Stosowane procedury powinny być adekwatne do wielkości i charakteru danego podmiotu. Występują ponadto duże różnice w samej klasyfikacji przestępstw źródłowych. W nowych standardach *FATF* proponuje się rozwiązanie problemu przestępstw podatkowych.

W IV Dyrektywie *AML* zwraca się uwagę na potrzebę zmniejszenia wartości progu transakcji ponadprogowych (z obecnie 15.000 EUR do 7.5000 EUR) w odniesieniu do transakcji przeprowadzanych sporadycznie. Zmiany te nie są uzasadnione, bowiem stosowanie standardowego limitu jednolitego dla wszystkich krajów budzi wątpliwości ze względu na ich różny poziom zamożności, czego dowiedziono w pracy. W zaistniałej sytuacji takie rozwiązanie staje się nieefektywne.

Wiele z instytucji korzysta z usług outsourcingu, jednak dotychczas stosowane przepisy nie podejmują tej kwestii.

Przy zawieraniu stosunków gospodarczych z instytucjami finansowymi i kredytowymi wskazuje się na konieczność oceny stosowania podejścia opartego na ryzyku, w szczególności podczas zawierania stosunków gospodarczych w ramach bankowości korespondencyjnej. Taka sytuacja umożliwia rzeczywistą ocenę instytucji finansowej pod względem ryzyka prania pieniędzy.

Obecnie funkcjonująca dyrektywa w odniesieniu do osób zajmujących eksponowane stanowiska polityczne stosuje kryterium miejsca zamieszkania w innym państwie członkowskim lub w państwie trzecim. W IV Dyrektywie pojawia się potrzeba uwzględnienia krajowych osób zajmujących eksponowane stanowiska polityczne. *FATF* zwraca uwagę na potrzebę identyfikacji i weryfikacji beneficjenta rzeczywistego do poziomu osoby fizycznej posiadającej udziały własnościowe lub sprawującej kontrolę za pomocą innych środków. Jeżeli jest to niemożliwe to postępowanie powinno zakończyć się na ustaleniu tożsamości osoby fizycznej sprawującej stanowisko najwyższego szczebla. Przy przedstawionym procesie dotyczącym pozyskiwania informacji o beneficjencie rzeczywistym, jak i o osobach zajmujących eksponowane sta-

nowisko polityczne oraz ich członkach rodzin zwraca się uwagę na trudności w pozyskiwaniu danych.

Jednocześnie dąży się do uwzględnienia zmian i ich kompatybilności w zakresie transgranicznych przepływów pieniężnych.

Analizowane dane, jak i ich dostępność wskazują na problem spójności danych statystycznych dotyczących raportów o transakcjach podejrzanych. W zaistniałej sytuacji należy zwrócić uwagę na: terminowość przesyłanych danych, formę publikacji, jak i potrzebę tworzenia wiarygodnych porównywalnych statystyk w tym zakresie. Ponadto należałoby zapisać wyraźny wymóg przekazywania raportów dotyczących transakcji do krajowych jednostek analityki finansowej w państwie przyjmującym.

Dotychczasowe doświadczenia wskazują na trudności w zakresie współpracy pomiędzy krajowymi jednostkami analityki finansowej i wymiany informacji między nimi. Wynika to z różnych uwarunkowań prawnych w tym zakresie. Jednym z rozwiązań mogłoby być wprowadzenie europejskiej jednostki analityki finansowej lub współpracy w ramach platformy. Wdrożenie takiego rozwiązania dawałoby lepsze efekty w związku z funkcjonowaniem usług e-bankowości o zasięgu międzynarodowym.

Pojawiła się ponadto potrzeba tworzenia ogólnogrupowych programów przeciwdziałania praniu pieniędzy. Wprowadzenie takich zmian sugeruje Bazylejski Komitet do spraw Nadzoru Bankowego. Taki program powinien również uwzględniać politykę i procedury w zakresie przekazywania informacji wewnątrz grupy. Aby ułatwić taki proces, należałoby wdrożyć przepisy w zakresie możliwości przepływu danych. Problem ten poruszono w IV Dyrektywie.

Pewnym pomysłem w związku z funkcjonowaniem międzynarodowej działalności finansowej jest umożliwienie organom państwa przyjmującego nakładanie sankcji oraz zakazanie prowadzenia działalności w sytuacji niedrożenia lub nierealizowania procedur w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Obecnie każdy z krajów członkowskich tworzy własną listę państw równoważnych. Pomiędzy poszczególnymi regulacjami krajowymi istnieją znaczne różnice w tym obszarze. Zasadniczym byłoby zatem stworzenie jednolitej listy państw równoważnych niezbędnych do oceny ryzyka prania pieniędzy w szczególności w sytuacji zawierania relacji w ramach bankowości korespondencyjnej.

Warto byłoby również dokonać harmonizacji przepisów polegających na określeniu minimalnych kar finansowych nakładanych na banki. Takie rozwiązanie pozwoliłoby zlikwidować powstałe dysproporcje. Jednocześnie

*FATF* zwraca uwagę na potrzebę odpowiedzialności ponoszonej przez dyrektorów i kontrolerów zajmujących się przeciwdziałaniem praniu pieniędzy. Proponuje się nie tylko stosowanie sankcji wobec podmiotów finansowych, ale również osób odpowiedzialnych za realizację obowiązków w tym zakresie. Forma kar mogłaby mieć wymiar administracyjny, cywilny lub finansowy. Pojawiają się trudności w określeniu osoby odpowiedzialnej. Wynika to przede wszystkim z dużej rozpiętości począwszy od pracowników departamentów przeciwdziałania praniu pieniędzy, a na samym członku zarządu kończąc. Rozmyta odpowiedzialność w efekcie może rodzić problemy z określeniem winnego.

Zjawisko prania pieniędzy, jak zostało podkreślone na wstępie, rodzi wiele negatywnych skutków dla gospodarki i instytucji finansowych. Jednak umiejętne nim zarządzanie, jak i zwrócenie uwagi na główne jego czynniki pozwala minimalizować starty powstałe w związku z jego istnieniem.

# Załączniki

---

## Załącznik 1. Porównanie definicji prania pieniędzy

Autor
Dania – Kodeks karny
Austria – Kodeks karny
Niemcy – Kodeks karny
Szwajcaria – Kodeks karny
USA – Kodeks karny
I Dyrektywa AML (1991)
United Nations Law for Money Laundering (2003)
FATF (1996)
MFW i Bank Światowy (2004)
Interpol (2005)
IOSCO (1992)
IFAC (2001)
Australian Institute of Criminology Research and Public Policy Series (1996)
Kleemans (2002)
Savona (1997)
Graham (2003)
Duyne (2003)
Walker (1995)
Cuellar (2003)
Międzynarodowa konferencja o globalizacji narkotyków (1995)
European Communities Convention (1990)
President's Commission on Organized Crime (1984)

Źródło: Unger 2005.



Przedmiot			Źródło		Cel	
gielda	przepływ	gielda lub przepływ	nielegalne	kryminalne	ukrycie zasobów	legalizacja
		wszystkie znaczenia		X	X	
część bogactwa				X	X	
		pieniądze	X		X	
aktywa				X	X	
	środki transgraniczne		X		X	
własność				X	X	
własność				X	X	
	dochód			X	X	
aktywa				X	X	
aktywa			X		X	X
		pieniądze	X		X	X
	działalność przestępcza			X	X	
	dochód			X	X	X
		pieniądze		X		X
		pieniądze		X		X
	dochód			X		X
		pieniądze	X			X
		pieniądze	X			X
		pieniądze		X	X	X
własność		pieniądze		X		X
własność				X	X	
	dochód		X		X	X

Załącznik 2. Katalog przestępstw pierwotnych prania pieniędzy

Rodzaj przestępstwa	FATF (2002) USA – Kodeks karny	Niemcy – Kodeks karny	Austria – Kodeks karny	Szwajcaria – Kodeks karny	Dania – Kodeks karny	Walker (1995)	Van der Werf (1997)	CBS (2004)	Meloan (2003)	Unger (2006)
handel narkotykami	X	X	ciężkie/ twarde	ciężkie/ twarde	ciężkie/ twarde	X	X	X	X	X
prostytycja	X				nielegalna		X	X		X
zamówienia publiczne										
kradzież/paserstwo	X	bez drobnych kradzieży/ paserstwa	bez drobnych kradzieży/ paserstwa	X	poważne	X	X	X	X	X
grabież/rozbój	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
wymuszenie okupu/ gangsterstwo	X	X	X	X	X					
zabójstwo/morderstwo	X	X	X	X	X	X			X	X
napaść/seksualna napaść	X					X			X	X
uczestnictwo w organizacji przestępczej	X	X	X	X	X				X	
posiadanie broni	X	?	?	?	?				X	
teroryzm	X	X	X	X	X					
przestępstwa środowiskowe	X									
porwania	X	X	X	X	X					
wymuszenia	X	X	X	X	X					

przemyt	X	X	X	X	?	X	X	X			X		X
handel ludzkimi organami	X	X	X	X	X	X	X	X			X		X
przestępstwa ekonomiczne													
nielegalna działalność na rynku pracy											X		X
malwersacje/ sprzeniewierzenie	X	X	X	X	X	X	X	X					
finansowanie terroryzmu	X	X	X	X	X	X	X	X					
oszustwa pracowników	X	organizacje biznesowe i przestępcze	organizacje biznesowe i przestępcze	organizacje biznesowe i przestępcze	X	X	X	X	X			X	X
podawanie fałszywych danych	X	organizacje biznesowe i przestępcze	organizacje biznesowe i przestępcze	organizacje biznesowe i przestępcze	X	X	X	X				X	
fałszowanie waluty	X	X	X	X	X	X	X	X					
manipulacja handlem wewnętrznym	X	?	?	?	?	?	?	?					
przestępstwa podatkowe	X	organizacje biznesowe i przestępcze	organizacje biznesowe i przestępcze	organizacje biznesowe i przestępcze									
nielegalny hazard	X										X	X	X
nielegalne kopiowanie	X	?	?	?	?	?	?	?			X	X	X
korupcja	X	X	X	X	X	X	X	X			X		

Źródło: Unger (2005), Unger (2007), Huffnagel (2003).

**Załącznik 3.** Przynależność krajów do organizacji międzynarodowych mających na celu zwalczanie prania pieniędzy<sup>1</sup>

Kraj	FATF <sup>1)</sup>	APG <sup>2)</sup>	CFATF <sup>3)</sup>	EAG <sup>4)</sup>	ESAA MLG <sup>5)</sup>	GAFI SUD <sup>6)</sup>	GIABA <sup>7)</sup>	MENA FATF <sup>8)</sup>	MONEY VAL <sup>9)</sup>
Afganistan		m		o					
Albania									m
Algieria								m	
Andora									m
Angola									
Anguilla			m						
Antigua i Barbuda			m						
Argentyna	m					m			
Armenia				o					m
Aruba	~		m						
Australia	m	m							
Austria	m								~
Azerbejdżan									m
Bahamy			m						
Bahrajn	~							m	
Bangladesz		m							
Barbados			m						
Białoruś				m					
Belgia	m								
Belize			m						
Benin							m		
Bermudy			m						
Bhutan		m							
Boliwia						m			
Bośnia i Hercegowina									m
Botswana					m				
Brazylia	m					m			

<sup>1</sup> m – członek, o – obserwator, ~ – inny.





Kraj	FATF <sup>1)</sup>	APG <sup>2)</sup>	CFATF <sup>3)</sup>	EAG <sup>4)</sup>	ESAA MLG <sup>5)</sup>	GAFI SUD <sup>6)</sup>	GIABA <sup>7)</sup>	MENA FATF <sup>8)</sup>	MONEY VAL <sup>9)</sup>
Kazachstan				m					
Kenia					m				
Korea Południowa	m	m							
Kuwejt	~							m	
Kirgistan				m					
Laos		m							
Łotwa									m
Liban								m	
Lesotho					m				
Liberia							m		
Libia								m	
Lichtenstein									m
Litwa				o					m
Luksemburg	m								
Makao		m							
Malawi					m				
Malezja		m							
Malediwy		m							
Mali							m		
Malta									m
Wyspy Marshalla		m							
Mauretania								m	
Mauritius					m				
Meksyk	m		~			m			o
Mołdawia				o					m
Monako									m
Mongolia		m		o					
Czarnogóra				o					m
Montserrat			m						
Maroko								m	
Mozambik					m				

## Załącznik 3. cd.

Kraj	FATF <sup>1)</sup>	APG <sup>2)</sup>	CFATF <sup>3)</sup>	EAG <sup>4)</sup>	ESAA MLG <sup>5)</sup>	GAFI SUD <sup>6)</sup>	GIABA <sup>7)</sup>	MENA FATF <sup>8)</sup>	MONEY VAL <sup>9)</sup>
Myanmar		m							
Namibia					m				
Nauru		m							
Nepal		m							
Holandia	m		~						
Nowa Zelandia	m	m							
Nikaragua			m						
Niger							m		
Nigeria							m		
Niue		m							
Norwegia	m								
Oman	~							m	
Pakistan		m							
Palau		m							
Panama						m			
Papua i Nowa Gwinea		m							
Paragwaj						m			
Peru						m			
Filipiny		m							
Polska				o					m
Portugalia	m					o	o		
Katar	~							m	
Rumunia									m
Rosja	m	m		m					m
Saint Kitts and Nevis			m						
Saint Lucia			m						
Saint Maarten	~		m						
Saint Vincent i Grenadyny			m						



Kraj	FATF <sup>1)</sup>	APG <sup>2)</sup>	CFATF <sup>3)</sup>	EAG <sup>4)</sup>	ESAA MLG <sup>5)</sup>	GAFI SUD <sup>6)</sup>	GIABA <sup>7)</sup>	MENA FATF <sup>8)</sup>	MONEY VAL <sup>9)</sup>
Samoa		m							
San Marino									m
Wyspy Świętego Tomasza i Książęca							m		
Arabia Saudyjska	~							m	
Senegal							m		
Serbia				o					m
Seszele					m				
Sierra Leone							m		
Singapur	m	m							
Słowacja									m
Słowenia									m
Wyspy Salomona		m							
RPA	m				m				
Hiszpania	m		~			o		o	
Sri Lanka		m							
Sudan								m	
Surinam			m						
Suazi					m				
Szwecja	m								
Szwajcaria	m								
Syria								m	
Tadżykistan				m					
Tanzania					m				
Tajlandia		m							
Timor-Leste		m							
Togo							m		
Tonga		m							
Trinidad i Tobago			m						

## Załącznik 3. cd.

Kraj	FATF <sup>1)</sup>	APG <sup>2)</sup>	CFATF <sup>3)</sup>	EAG <sup>4)</sup>	ESAA MLG <sup>5)</sup>	GAFI SUD <sup>6)</sup>	GIABA <sup>7)</sup>	MENA FATF <sup>8)</sup>	MONEY VAL <sup>9)</sup>
Tunezja								m	
Turcja	m			o					
Turkmenistan				m					
Wyspy Turks i Caicos									
Uganda					m				
Ukraina				o					m
ZEA	~							m	
Wielka Brytania	m	o	~		o			o	
USA	m	m	~	o	o	o		o	o
Urugwaj						m			
Uzbekistan				m					
Vanuatu		m							
Wenezuela			m						
Wietnam		m							
Wyspy Dziewicze			m						
Jemen								m	
Zambia					m				
Zimbabwe									

1) Financial Task Authority Force.

2) Asia/Pacific Group on Money Laundering.

3) Caribbean Financial Action Task Force.

4) Eurasian Group.

5) Eastern and Southern Africa Anti-Money Laundering Group.

6) Financial Action Task Force on Money Laundering in South America.

7) Inter Governmental Action Group against Money Laundering in West Africa.

8) Middle East and North Africa Financial Action Task Force.

9) Council of Europe Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Financial Task Authority Force, Asia/Pacific Group on Money Laundering, Caribbean Financial Action Task Force, Eurasian Group, Eastern and Southern Africa Anti-Money Laundering Group, Financial Action Task Force on Money Laundering in South America, Inter Governmental Action Group against Money Laundering in West Africa, Middle East and North Africa Financial Action Task Force, Council of Europe Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism.

**Załącznik 4.** Krajowe jednostki analityki finansowej w wybranych krajach

Kraj	Model instytucji	Nazwa krajowej jednostki analityki finansowej
Albania	administracyjny	Drejtoria e Pergjithshme e Parandalimit ter Pastrimit te Parave (DPPPP)
Andora	administracyjny	Unitat de Prevenció del Blanqueig (UPB)/ Money Laundering Prevention Unit
Argentyna	sądowy	Unidad de Información Financiera (UIF)
Armenia	administracyjny	Financial Monitoring Center (FMC)
Australia	administracyjny	Australian Transaction Report & Analysis Centre (AUSTRAC)
Austria	porządku publicznego	Bundeskriminalamt (A-FIU)
Belgia	administracyjny	Cellule de Traitement des Informations Financières / Cel voor Financiële Informatieverwerking (CTIF-CFI)
Bośnia i Hercegowina	porządku publicznego	Financijsko Obavjestajni Odjel (FOO)/ Financial Intelligence Department (FID)
Brazylia	administracyjny	Conselho de Controle de Atividades Financeira (COAF)
Bułgaria	administracyjny	Financial Intelligence Directorate of National Security Agency (FID)
Chile	administracyjny	Unidad de Análisis Financiero (UAF)
Chorwacja	administracyjny	Anti-Money Laundering Office (AMLO)
Cypr	sądowy	Unit for Combating Money Laundering (MOKAS)
Czarnogóra	administracyjny	Administration for the Prevention of Money Laundering
Czechy	administracyjny	Financní analytický útvar (FAU – CR)
Dania	sądowy	SØK / Hvidvasksekretariatet Stadsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet / Hvidvasksekretariatet (HVIDVASK)
Egipt	administracyjny	Egyptian Money Laundering Combating Unit (EMLCU)
Ekwador	administracyjny	Financial Intelligence Unit
Estonia	porządku publicznego	Rahapesu Andmebüro / Money Laundering Information Bureau
Filipiny	administracyjny	Anti Money Laundering Council (AMLC)
Finlandia	porządku publicznego	Keskusrikospoliisi / Rahanpesun selvittelykeskus

## Załącznik 4. cd.

Kkraj	Model instytucji	Nazwa krajowej jednostki analityki finansowej
Francja	administracyjny	Traitement du renseignement et action contre les circuits financiers clandestins (TRACFIN)
Grecja	hybryda	Foreas Arthrou 7 N.2331/95 Hellenic Anti-Money Laundering and Anti-Terrorism Financing Commission (HAMLC)
Gruzja	hybryda	Saqartvelos Finansuri Monitoringis Samsaxuri
Hiszpania	administracyjny	Servicio Ejecutivo de la Comisión de Prevención de Blanqueo de Capitales e Infracciones Monetarias (SEPBLAC)
Holandia	hybryda	Financial Intelligence Unit – Nederland (FIU-Netherlands)
Hong Kong	porządku publicznego	Joint Financial Intelligence Unit (JFIU)
Indie	administracyjny	Financial Intelligence Unit-India (FIU-IND)
Irlandia	administracyjny	An Garda Síochána / Bureau of Fraud Investigation (MLIU)
Islandia	porządku publicznego	Ríkislögreglustjórinn (RLS)
Izrael	administracyjny	Israel Money Laundering Prohibition Authority (IMPA)
Jamajka	administracyjny	Financial Intelligence Unit
Japonia	administracyjny	Japan Financial Intelligence Center (JAFIC)
Kanada	administracyjny	Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada/ Centre d'analyse des opérations et déclarations financières du Canada (FINTRAC/CANAFE)
Kolumbia	administracyjny	Unidad de Informacion y Analisis Financiero (UIAF)
Korea Południowa	administracyjny	Korea Financial Intelligence Unit
Lichtenstein	administracyjny	Einheit für Finanzinformationen (EFFI)
Litwa	porządku publicznego	Finansiniu Nusikaltimu Tyrimo Tarnyba Prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalu Ministerijos Pinigu Plovimo Prevencijos Skyrius Financial Crime Investigation Service (FCIS)
Luksemburg	porządku publicznego	Cellule de Renseignement Financier (FIU-LUX)
Łotwa	sądowy	Kontroles dienests, Noziedīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novērsšanas dienests (KD)

<b>Kkraj</b>	<b>Model instytucji</b>	<b>Nazwa krajowej jednostki analityki finansowej</b>
Macedonia	administracyjny	Ministerstvo za Finansii-Direkcija za Sprečuvanje na Perenje Pari Money Laundering Prevention Directorate (MLPD)
Malezja	administracyjny	Unit Perisikan Kewangan, Bank Negara Malaysia (UPWBNM)
Malta	administracyjny	Financial Intelligence Analysis Unit (FIAU)
Mauritius	administracyjny	Financial Intelligence Unit (FIU)
Meksyk	administracyjny	Unidad de Inteligencia Financiera (UIF)
Mołdawia	administracyjny	Office for Prevention and Control of Money Laundering
Monako	administracyjny	Service for Information and Monitoring of Financial Networks
Niemcy	porządku publicznego	Zentralstelle für Verdachtsanzeigen
Norwegia	hybryda	OKOKRIM / EFE – Enheten for finansiell etterretning The National Authority for Investigation and Prosecution of Economic and Environmental Crime – The Money Laundering Unit
Nowa Zelandia	porządku publicznego	NZ Police Financial Intelligence Unit
Peru	administracyjny	Unidad de Inteligencia Financiera del Peru (UIF)
Polska	administracyjny	Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF)
Portugalia	porządku publicznego	Unidade de Informação Financeira (UIF)
Rosja	administracyjny	Federalnaja Sluzhba po Finansovomu Monitoringu / Federal Service for Financial Monitoring (FSFM) / Rosfinmonitoring
RPA	administracyjny	Financial Intelligence Centre (FIC)
Rumunia	hybryda	Oficiul National de Prevenire si Combatere a Spalarii Banilor (ONPCSB)
San Marino	sądowy	Agenzia di Informazione Finanziaria (AIF)/ Financial Intelligence Agency (FIA)
Serbia	porządku publicznego	Uprava Za Sprečevanje Pranja Novca/ Administration for the Prevention of Money Laundering
Słowacja	porządku publicznego	Spravodajská jednotka finančnej polície Úradu boja proti organizovanej kriminalite (SJFP UBPOK)
Słowenia	administracyjny	Urad RS za Preprečevanje Pranja Denarja Ministrstvo za Finance

## Załącznik 4. cd.

Kkraj	Model instytucji	Nazwa krajowej jednostki analityki finansowej
Szwajcaria	sądowy	Meldestelle für Geldwäscherei, Bureau de communication en matière de blanchiment d'argent, Ufficio di comunicazione in materia di riciclaggio di denaro Money Laundering Reporting Office – Switzerland (MROS)
Szwecja	porządku publicznego	Finanspolisen Rikskriminalpolisen (FIPO)
Tajlandia	sądowy	Anti-Money Laundering Office (AMLO)
Trynidad i Tobago	administracyjny	Criminal Investigation Bureau
Turcja	administracyjny	Mali Suçlari Arastirma Kurulu (MASAK)
Ukraina	administracyjny	State Committee for Financial Monitoring of Ukraine (SCFM)
USA	administracyjny	Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN)
Węgry	porządku publicznego	Central Criminal Investigations Bureau of the Hungarian Customs & Finance Guard Hungarian Financial Intelligence Unit
Wielka Brytania	administracyjny	Serious Organised Crime Agency (SOCA)
Włochy	administracyjny	Banca d'Italia — Unità di Informazione Finanziaria (UIF) Financial Intelligence Unit

Źródło: opracowanie własne.

**Załącznik 5. Rekomendacje Financial Action Task Force w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy<sup>2</sup>**

Lp.		Nazwa rekomendacji
N	S	
<b>A – REGULACJE I KOORDYNACJA W ZAKRESIE AML/CFT</b>		
1	brak	Ocena ryzyka i zastosowanie podejścia opartego na ryzyku (potrzeba AML, wyznaczenie organu odpowiedzialnego za AML, wdrożenie podejścia opartego na ryzyku, analiza przypadków wysokiego ryzyka, uproszczone środki należytej staranności, postępowanie z DNFBP)
2	R.31	Współpraca międzynarodowa i koordynacja krajowa (tworzenie organu odpowiedzialnego za AML, współpraca organów ścigania)
<b>B – PRANIE PIENIĘDZY I KONFISKATA</b>		
3	R1&R2	Przestępstwo prania pieniędzy (zgodnie z Konwencją Wiedeńską i Konwencją w Palermo, w szerokim ujęciu przestępstwa ciężkie)
4	R3	Środki tymczasowe i konfiskata (umożliwienie przez organy zamrożenia lub zajęcia i konfiskaty, co następuje bez naruszenia praw osób trzecich działających w dobre wierze, dotyczących: a) środków wypranych; b) pochodzących z przestępstwa, przestępstw źródłowych lub narzędzi użytych lub przeznaczonych do stosowania do prania pieniędzy lub przestępstw źródłowych; c) dochodów przeznaczonych lub wykorzystywanych do finansowania terroryzmu, ataków terrorystycznych lub organizacji terrorystycznych; d) innego mienia o odpowiedniej wartości; definicja środków tymczasowych (identyfikowania, poszukiwania i szacowania mienia będącego przedmiotem konfiskaty; wykonanie środków tymczasowych takich jak zabezpieczenie czy zamrożenie, w celu zapobieżenia jakimkolwiek obrotowi, przenoszeniu bądź wyzbyciu się mienia; podejmowanie kroków, mających na celu zapobiegnięcie lub udaremnienie działań, które mogą naruszyć prawo państwa do zabezpieczenia bądź zamrożenia jak i odzyskania mienia, które jest przedmiotem konfiskaty; podejmowania wszelkich właściwych środków dochodzeniowych.)
<b>C – FINANSOWANIE TERRORYZMU ORAZ FINANSOWANIE PROLIFERACJI</b>		
5	SRII	Przestępstwo finansowania terroryzmu (potrzeba CFT, penalizacja finansowania terroryzmu, organizacji terrorystycznych, przestępstwa FT jako źródłowe ML)
6	SRIII	Sankcje finansowe związane z terroryzmem i finansowaniem terroryzmu (potrzeba stosowania sankcji w zakresie CFT, zamrażanie środków)

<sup>2</sup> ML – pranie pieniędzy; AML – przeciwdziałanie praniu pieniędzy, FT – finansowanie terroryzmu; CFT – przeciwdziałanie finansowaniu terroryzmu; CDD – środki należytej staranności, PEP – osoby zajmujące eksponowane stanowisko polityczne.

## Załącznik 5. cd.

7		Sankcje finansowe związane z proliferacją (sankcje w zakresie zapobiegania, likwidacji, zakłóceń rozprzestrzeniania broni masowego rażenia i jego finansowania)
8	SRVIII	Organizacje non-profit (organizacje non – profit jako potencjalnie zaangażowane w ML i FT)
<b>D – ŚRODKI PREWENCYJNE</b>		
9	R4	Przepisy traktujące o tajemnicy w instytucjach finansowych (przepisy dotyczące zachowania tajemnicy w instytucjach finansowych nie powinny hamować AML)
<b>Badanie klienta i przechowywanie dokumentacji</b>		
10	R5	Badanie klienta (zakaz prowadzenia kont anonimowych lub rachunków osób z fałszywymi danymi osobowymi, podjęcie środków należytej staranności gdy dotyczy to: a) ustanowienia relacji biznesowych, b) sporadycznych transakcji (powyżej 15.000 EUR/USD lub dotyczących okoliczności w zaleceniu nr 16), c) podejrzenia ML lub FT; d) wątpliwości co do prawdziwości wcześniej otrzymanych danych; określenie formy i sposobu stosowania środków należytej staranności w prawie lokalnym; definicja środków należytej staranności jako: a) identyfikacja klienta i weryfikacja klienta, b) identyfikacja i weryfikacja beneficjenta rzeczywistego, c) określenie celu i charakteru stosunków gospodarczych, d) przeprowadzanie bieżącej kontroli środków należytej staranności przy uwzględnieniu ryzyka; identyfikacja i weryfikacja beneficjenta rzeczywistego, aż do określenia osoby fizycznej lub wykorzystania wszystkich możliwych środków przy zachowaniu należytej staranności; gdy instytucja finansowa nie jest w stanie wykonać środków należytej staranności wówczas nie dokonuje transakcji lub nie nawiązuje stosunków gospodarczych; środki należytej staranności stosuje się do nowych klientów oraz przy uwzględnieniu podejścia opartego na ryzyku do klientów dotychczasowych.)
11	R10	Przechowywanie dokumentacji (przechowywanie informacji przez okres co najmniej 5 lat; instytucje finansowe powinny być zobowiązane do zachowania uzyskanych danych (np. kopie lub zapisy urzędowych dokumentów tożsamości, takich jak paszporty, dowody tożsamości, prawo jazdy lub podobne dokumenty), informacji o kontaktach i korespondencji handlowej, w tym wyniki wszelkich przeprowadzonych analiz (np. dochodzenie w celu ustalenia kontekstu i celu złożonych, nietypowych transakcji dużych), przez co najmniej pięć lat od zakończenia relacji biznesowych lub dnia okazjonalnych transakcji.)
<b>Dodatkowe środki związane z określonymi klientami i aktywnościami</b>		
12	R6	Osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne (PEP) (środki należytej staranności wobec PEPów: a) odpowiednie systemy zarządzania ryzykiem w celu ustalenia, czy klient lub majątek dotyczy PEPów; b) uzyskanie zezwolenia władz nadzorczych na ustanowienie (lub kontynuowaniu istniejących klientów), takich stosunków gospodarczych; c) podejmowanie rozsądnych środków w celu ustalenia źródła majątku i źródła funduszy oraz d) prowadzenie wzmoczonego bieżącego monitoringu stosunków biznesowych. Instytucje finansowe



		<i>powinny być zobowiązane do podjęcia właściwych środków w celu określenia, czy klient jest krajowym PEP lub osobą, której jest lub była powierzona wybitna funkcja przez organizację międzynarodową. Wymogi dotyczące wszystkich rodzajów PEP należy stosować także do członków rodziny lub bliskich znajomych PEP.)</i>
13	R7&R18	Bankowość korespondencyjna <i>(środki należytej staranności dotyczą w tym zakresie: a) gromadzenia wystarczających informacji o instytucji korespondenta, aby w pełni zrozumieć charakter działalności, ustalić na podstawie publicznie dostępnych informacji reputację instytucji i jakość nadzoru; b) ocena instytucji korespondenta AML / CFT i kontrola; c) uzyskanie zgody kierownictwa wyższego szczebla przed ustanowieniem relacji z nowym korespondentem; d) zrozumienie w pełni zakresu odpowiedzialności każdej instytucji oraz; e) w odniesieniu do kont przejściowych przekonanie, że bank respondent ma prowadzone środki należytej staranności wobec klientów mających bezpośredni dostęp do rachunków bankowych korespondenta, że jest w stanie zapewnić odpowiednie informacje CDD. Zakaz zawierania relacji z bankami wirtualnymi.)</i>
14	SRVIII	Usługi przekazywanie pieniędzy bądź środków (MVTS) <i>(licencjonowanie lub rejestrowanie instytucji świadczących usługi przekazywania pieniędzy lub środków, stosowanie skutecznych systemów monitorowania i zapewniania zgodności z właściwymi środkami należytej staranności, identyfikacja osób fizycznych lub prawnych, które prowadzą MVTS bez licencji lub rejestracji i stosowanie odpowiednich sankcji. Właściwy organ lub operator MVTS powinien utrzymać aktualną listę swoich agentów dostępną dla właściwych organów w krajach)</i>
15	R8	Nowe technologie <i>(identyfikacja i ocena ryzyka ML lub FT w związku z: a) rozwojem nowych produktów oraz praktyk biznesowych, w tym mechanizmów dystrybucji, b) stosowania nowych lub rozwój dotychczasowych technologii dla produktów. Podejmowanie stosownych środków zarządzania i ograniczenia ryzyka.)</i>
16	SRVII	Przekazy pieniężne <i>(gromadzenie informacji przez instytucje finansowe o przekazach pieniężnych i komunikatach związanych z przelewem lub całym łańcuchem płatności, monitorowanie przelewów do celów określenia zleceniodawcy i / lub informacji o beneficjencie i podejmowanie odpowiednich środków, podejmowanie działań i zamrażanie transakcji niezgodnych z prawem.)</i>
<b>Delegowanie uprawnień, nadzór oraz grupy finansowe</b>		
17	R9	Delegowanie uprawnień stronom trzecim <i>(odpowiedzialność za weryfikację spoczywa na instytucji zlecającej, zleceniodawca powinien: a) otrzymywać niezwłocznie niezbędne informacje dotyczące elementów należytej staranności środków określonych w Rekomendacji 10, b) podjąć odpowiednie kroki w celu upewnienia się, że kopie danych identyfikacyjnych i innych dokumentów odnoszących się do CDD będą udostępnione niezwłocznie, c) upewnić się, że osoba trzecia jest regulowana, nadzorowana lub monitorowana pod kątem zgodności z CDD i wymogami dotyczącymi przechowywania dokumentów, d) sprawdzić, czy strona trzecia spełnia regulacje dotyczące podejścia opartego na ryzyku.)</i>

## Załącznik 5. cd.

18	R15&R22	Kontrola wewnętrzna oraz zagraniczne oddziały i podmioty zależne (wdrożenie i stosowanie polityki w zakresie AML, grupowe programy AML i ich stosowanie w oddziałach i instytucjach zagranicznych)
19	R21	Kraje podwyższonego ryzyka (stosowanie wzmoczonych środków należytej staranności, które powinny być skuteczne i proporcjonalne do ryzyka w stosunku do krajów wskazanych przez FATF.)
<b>Raportowanie transakcji podejrzanych</b>		
20	R13&SRIV	Raportowanie transakcji podejrzanych (w przypadku podejrzenia ML lub FT powinno być wymagane przez prawo niezwłocznie zgłoszenie transakcji podejrzanych do jednostki analityki finansowej (FIU).)
21	R14	Ujawnianie informacji i poufność (instytucje finansowe, dyrektorzy, kierownicy i pracownicy AML powinni: a) być prawnie chronieni od odpowiedzialności karnej i cywilnej za naruszenie jakichkolwiek ograniczeń dotyczących ujawniania informacji określonych w umowie lub w jakimkolwiek przepisie ustawowym, wykonawczym lub administracyjnym podczas zgłaszania swojego podejrzenia w dobrej wierze do FIU, nawet jeśli nie wiedzieli dokładnie, czy była to podstawowa działalność przestępcza i niezależnie czy nielegalna działalność rzeczywiście miejsce, b) mieć prawny zakaz ujawniania o podejrzeniu transakcji zgłoszonych do FIU.)
<b>Wskazane podmioty i zawody świadczące usługi niefinansowe (DNFBP)</b>		
22	R12	DNFBP: Badanie klienta (dotyczy następujących podmiotów i okoliczności: a) kasyna – gdy klienci angażują się w transakcje finansowe równe lub wyższe od wyznaczonego progu, b) pośrednicy w obrocie nieruchomościami – gdy są zaangażowane w transakcje swoich klientów, dotyczących kupna i sprzedaży nieruchomości, c) sprzedawcy metali i kamieni szlachetnych – transakcje pieniężne z klientem o wartości równej lub wyższej od obowiązującego progu, d) prawnicy, notariusze, prawnicy, księgowi specjaliści – dotyczy przygotowania lub przeprowadzenia transakcji dla swoich klientów w zakresie: kupna i sprzedaży nieruchomości; zarządzania pieniędzmi, papierami wartościowymi lub innymi aktywami; zarządzania rachunkami bankowymi, oszczędnościowymi lub rachunkami papierów wartościowych; organizacji środków na tworzenie, działalność lub zarządzanie spółką; tworzenie lub zarządzanie osobą prawną lub kupno i sprzedaż jednostek gospodarczych, e) trust i spółki usługowe – przygotowanie lub przeprowadzanie transakcje dla klienta dotyczących: działania jako pełnomocnik osób prawnych; dyrektor lub reprezentant firmy, spółki osobowej lub osoby prawnej; zapewniania siedziby, adresu działalności lub zakwaterowania, adresu korespondencyjnego lub administracyjnego dla spółki handlowej, osobowej lub innej osoby prawnej; działania jako powiernika trustu lub wykonywania równoważnych funkcji; działania jako akcjonariusz w imieniu innej osoby.)
23	R16	DNFBP: Pozostałe środki (zastosowanie rekomendacji (18–21) dotyczy: a) prawników, notariuszy, księgowych działających w imieniu lub na rzecz klienta przeprowadzając transakcję;

		<i>b) sprzedawcy metali i kamieni szlachetnych gdy biorą udział w każdej transakcji gotówkowej z klientem równej lub wyższej od wyznaczonego progu, c) trust i spółki usługowe – gdy w imieniu lub na rzecz klienta, angażują w transakcje w odniesieniu do działań, o których mowa w pkt (e) zalecenia 22).</i>
<b>E – OSOBY PRAWNE ORAZ PODMIOTY NIEPOSIADAJĄCE OSOBOWOŚCI PRAWNEJ – TRANSPARENTNOŚĆ ORAZ BENEFICJENT RZECZYWISTY</b>		
24	R33	Transparentność oraz beneficjent rzeczywisty osoby prawnej <i>(dostęp do rzetelnych i aktualnych informacji o własności osoby prawnej, kraje gdzie podmioty są w stanie emitować akcje na okaziciela lub warranty lub które pozwalają na kandydaturę akcjonariuszy lub dyrektorów nominowanych, powinny podjąć skuteczne środki w zakresie AML i CF, posiadać środki ułatwiające dostęp do beneficjenta rzeczywistego oraz informacje o kontroli DNFBP podejmujących wymogi określone w zaleceniach 10 i 22.)</i>
25	R34	Transparentność oraz beneficjent rzeczywisty podmiotu nieposiadającego osobowości prawnej <i>(zapewnienie dokładnych i aktualnych informacji na temat trustów, powiernika i beneficjentów dostępnych dla właściwego organu władzy; ułatwienie dostępu do informacji o beneficjencie rzeczywistym oraz informacji o kontroli przez instytucje finansowe i przedsiębiorstwa wymagań w zakresie DNFBP określonych w zaleceniach 10 i 22)</i>
<b>F – KOMPETENCJE I ODPOWIEDZIALNOŚĆ WŁAŚCIWYCH ORGANÓW ORAZ POZOSTAŁE ŚRODKI INSTYTUCJONALNE</b>		
<b>Regulacja i nadzór</b>		
26	R23	Regulacja i nadzór nad instytucjami finansowymi <i>(tworzenie organów odpowiedzialnych za AML, zakaz tworzenia lub kontynuacji działalności banków wirtualnych, stosowanie nadzoru skonsolidowanego grupy, licencjonowanie, monitorowanie instytucji)</i>
27	R29	Kompetencje nadzorców <i>(organy nadzoru powinny: monitorować instytucje, zapewnić zgodności z regulacjami AML i CFT, dokonywać kontroli, mieć dostęp do wszelkich informacji, stosować sankcje z powodu nieprzestrzegania przepisów (sankcje dyscyplinarne, finansowe, cofnięcie, zawieszenie lub ograniczenie licencji).</i>
28	R24	Regulacja i nadzór nad DNFBP <i>(podmioty i zawody świadczące usługi niefinansowe powinny podlegać regulacjom i następującym środkom nadzoru: a) kasyna powinny być licencjonowane i nadzorowane zgodnie z przepisami AML/CFT, b) inne kategorie DNFBP podlegać powinny systemom monitorowania i zapewnienia zgodności z AML / CFT na podstawie oceny ryzyka, co może być wykonane przez przełożonego lub właściwy organ samorządu (SRB). Przełożony lub SRB powinien podejmować niezbędne środki w zakresie akredytacji pracowników lub własności, np. przez ocenę testu dopasowań osób; oraz nakładać skuteczne, proporcjonalne i odstraszające sankcje związane z niewywiązaniem się z AML / CFT.)</i>

## Załącznik 5. cd.

<b>Organy wykonawcze i operacyjne</b>		
29	R26	Jednostki analityki finansowej (ustanowienie jednostki analityki finansowej (FIU), jako centrum krajowego odbioru i analizy transakcji podejrzanych oraz innych informacji istotnych dla AML/CFT. Zakres uprawnień FIU: uzyskanie dodatkowych informacji od podmiotów sprawozdawczych, dostęp na czas do niezbędnych informacji finansowych, administracyjnych oraz informacji organów wymiaru sprawiedliwości.)
30	R27	Obowiązki organów wykonawczych oraz śledczych (obowiązki organów w zakresie AML: identyfikacja, wykrywanie i inicjowanie działań zmierzających do AML, konfiskata środków.)
31	R28	Kompetencje organów wykonawczych oraz śledczych (właściwe organy powinny mieć: możliwość uzyskania dostępu do wszystkich niezbędnych dokumentów i informacji, uprawnienia do korzystania z rejestrów, możliwość korzystania z szerokiego zakresu technik śledczych odpowiednich do AML/CFT (obejmujących: tajne operacje, komunikaty przechwytyjące, dostęp do systemów komputerowych i nadzór nad przesyłką), skuteczne mechanizmy w celu identyfikacji osób fizycznych lub prawnych posiadających rachunki, mechanizmy gwarantujące, że właściwe organy posiadają proces identyfikacji aktywów bez wcześniejszego powiadomienia właściciela.)
32	SRIX	Kurierzy gotówki (środki pozwalające na wykrycie fizycznego transgranicznego transportu waluty i instrumentów na okaziciela zbywalnych instrumentów finansowych; właściwe organy powinny posiadać uprawnienia do zatrzymania lub powstrzymania tych instrumentów; skuteczne, proporcjonalne i odstrasżające sankcje oraz ewentualną konfiskatę.)
<b>Obowiązki ogólne</b>		
33	R32	Statystyki (katalog obowiązkowych statystyk (wolumen STR, śledztwa, postępowania sądowe i skazania, środki zamrożone, zabezpieczone i skonfiskowane; wzajemna pomoc prawna lub inna forma współpracy zagranicznej).
34	R25	Wytyczne oraz informacje zwrotne (Właściwe władze, organy nadzoru i SRB powinny ustalić wytyczne i zapewnić informację zwrotną, które pomogą instytucjom finansowym i wyznaczonym przedsiębiorstwom niefinansowych i zawodom w stosowaniu krajowych środków w AML/CFT, w szczególności w zakresie wykrywania i zgłaszania podejrzanych transakcji.)
<b>Sankcje</b>		
35	R17	Sankcje (sankcje skuteczne, proporcjonalne i odstrasżające (karne, cywilne lub administracyjne) wobec instytucji finansowych i DNFBP, dyrektorów, kierownictwa wyższego szczebla.)
<b>G – WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA</b>		
36	R35&SRI	Instrumenty międzynarodowe (ratyfikacja i wdrożenie odpowiednich konwencji międzynarodowych)

37	R36&R37	<p>Wzajemna pomoc prawna (kraje powinny: a) nie zakazywać, ani umieszczać nieuzasadnionych lub zbyt restrykcyjnych warunków w zakresie przepisów wzajemnej pomocy prawnej; b) zapewnić, że posiadają przejrzyste i skuteczne procedury ustalania priorytetów i terminowego realizacji wniosków o pomoc prawną; c) nie odmawiać wykonania wniosków o udzielenie pomocy prawnej wyłącznie na tej podstawie, że przestępstwo zalicza się do katalogu spraw skarbowych; d) nie odmawiać wykonania wniosków o pomoc prawną na podstawie zachowania tajemnicy lub poufności; e) zachować poufność wzajemnych wniosków o pomoc prawną w celu ochrony integralności śledztwa lub dochodzenia. Jeżeli kraj nie może spełnić wymogu poufności, należy niezwłocznie poinformować wnioskujący kraj. Kraje powinny zapewnić, że z uprawnien i technik dochodzeniowych wymaganych zgodnie z Rekomendacją 31, oraz wszelkie inne uprawnienia i techniki śledcze dostępne przez właściwe władze: a) tworzenie, przeszukiwanie i zajęcie, informacji dokumentów lub dowodów od instytucji finansowych i innych osób, b) przyjmowanie zeznań oraz szeroka gama innych uprawnień i technik dochodzeniowych w odpowiedzi na bezpośrednie wnioski sądów zagranicznych lub prawa organy ścigania do krajowych odpowiedników. Kraje powinny, przed wysłaniem żądania, dokładać wszelkich starań, aby ustalić prawne wymogi i formalności w celu uzyskania pomocy. Władze odpowiedzialne za wzajemną pomoc prawną powinny być wyposażone w odpowiednie zasoby finansowe, kadrowe i techniczne. Personel takich organów powinien mieć wysokie zawodowe normy, w tym normy dotyczące zachowania poufności, integralności i być odpowiednio wykwalifikowany.)</p>
38	R38	<p>Wzajemna pomoc prawna: zamrożenie i konfiskata (podejmowanie szybkich działań w odpowiedzi na wnioski obcych krajów dotyczących identyfikacji, zamrożenia, zajęcia i konfiskaty własności, wpływów z prania pieniędzy, przestępstw źródłowych oraz finansowania terroryzmu (narzędzi wykorzystywanych lub przeznaczonych do użycia w celu popełnienia tych przestępstw lub majątku odpowiadającego wartości); skuteczne mechanizmy zarządzania tym mieniem; ustalenia dotyczące zajęcia i konfiskaty koordynującego postępowanie; wymiana skonfiskowanych aktywów).</p>
39	R39	<p>Ekstradycja (realizacja wniosków o ekstradycję w związku z ML/FT bez zbędnej zwłoki; niezapewnianie bezpiecznego schronienia dla osób oskarżonych o FT; ML/FT jako przestępstwa uzasadniające ekstradycję; posiadanie przejrzystych i skutecznych procedur dotyczące terminowej realizacji wniosków o ekstradycję, w tym w stosownych przypadkach priorytetów; nieumieszczanie nieuzasadnionych lub zbyt restrykcyjnych warunków wykonania wniosku; zapewnienia odpowiednich ram prawnych dla ekstradycji. Uproszczenie mechanizmów ekstradycji, takich jak umożliwienie bezpośredniego przekazywania wniosków o tymczasowe aresztowania między właściwymi organami, osób poddanych ekstradycji.)</p>
40	R40	<p>Pozostałe formy współpracy międzynarodowej (stosowanie przejrzystych kanałów lub mechanizmów skutecznej transmisji i realizacji wniosków o udzielenie informacji lub innych rodzajów pomocy).</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie Financial Action Task Force (2012), *International standards on combating money laundering and the financing of terrorism& proliferation. The FATF Recommendations*, France, February.

**Załącznik 6.** Charakterystyka kryteriów ryzyka prania pieniędzy

<b>Kryterium produktowe</b>	
Transfery transgraniczne	<ul style="list-style-type: none"> <li>• sposób dokonywania transakcji:               <ul style="list-style-type: none"> <li>◦ wpłaty gotówkowe dokonywane przez osoby trzecie, nie będące pełnomocnikami ani właścicielami rachunków,</li> <li>◦ oznaki podenerwowania i strachu u klienta,</li> <li>◦ osoby trzecie towarzyszące klientowi przy realizacji transakcji,</li> <li>◦ wysokie, jednorazowe wpłaty gotówkowe w okrągłych kwotach,</li> <li>◦ częste wpłaty gotówkowe w kwotach poniżej limitu rejestrowego,</li> <li>◦ wysokie wpłaty gotówkowe banknotami o niskich nominałach;</li> </ul> </li> <li>• długość okresu przechowywania pieniędzy na rachunku przed ich wytransferowaniem za granicę – podejrzane będą transakcje, które służą do przelewania pieniędzy wpłaconych tego samego dnia lub dzień wcześniej;</li> <li>• lakoniczne tytuły transferów wartości dewizowych lub krajowych środków pieniężnych – podejrzane będzie np. zlecenie przelewu za granicę przez podmiot gospodarczy z tytułu zakupu towaru lub usługi, którymi obrót nie wiąże się w żaden sposób z rodzajem działalności gospodarczej prowadzonej przez ten podmiot lub transferowanie przez osobę fizyczną dużej kwoty pieniędzy tytułem: „utrzymanie rodziny” lub „zapłata za usługi turystyczne”;</li> <li>• częste dokonywanie transakcji przez ten sam podmiot lub podmioty powiązane na rzecz tego samego beneficjenta w kwotach poniżej progu rejestracji;</li> <li>• częste przewożenie przez granicę znacznych wartości dewizowych lub krajowych środków pieniężnych przez ten sam podmiot lub podmioty powiązane;</li> <li>• podejrzane kierunki transferów wartości dewizowych lub krajowych środków pieniężnych (m.in. do „rajów podatkowych” lub finansowych);</li> <li>• dokonywanie transakcji, w tym transferu wartości dewizowych lub krajowych środków pieniężnych, przez podmioty pochodzące z geograficznych obszarów ryzyka albo jej dokonywanie w imieniu takich podmiotów;</li> <li>• nie deklarowanie na granicy przewozu wartości dewizowych lub krajowych środków pieniężnych.</li> </ul>
Transakcje wymiany walut	<ul style="list-style-type: none"> <li>• osoba wymieniająca walutę;</li> <li>• klient przejawia oznaki podgenerowania i strachu,</li> <li>• klientowi towarzyszą osoby trzecie,</li> <li>• ta sama osoba towarzyszy różnym klientom dokonującym transakcji,</li> <li>• wygląd zleceniodawcy nie uzasadnia posiadania przez niego odpowiednich środków do realizacji transakcji,</li> <li>• częste dokonywanie wymiany waluty przez tego samego klienta;</li> <li>• środki podlegające wymianie:               <ul style="list-style-type: none"> <li>• transakcje poniżej limitu rejestrowego,</li> <li>• wyłącznie banknoty o tych samych nominałach,</li> <li>• banknoty posiadają kolejne numery serii,</li> <li>• pieniądze są opakowane w banderole bankowe,</li> </ul> </li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• banknoty są podniszczone lub posiadają ślady ich składania względnie zwijania,</li> <li>• sposób transportowania banknotów przez klienta (np. duże kwoty w reklamówkach);</li> <li>• wymiana złotych na walutę obcą powiązaną ze złożeniem dyspozycji przelewu na rzecz rezydenta do polskiego banku.</li> </ul>
Polisy ubezpieczeniowe	<ul style="list-style-type: none"> <li>• ubezpieczony:</li> <li>• wniosek o polisę ubezpieczeniową jest składany przez osobę lub podmiot z miejscowości odległej od siedziby instytucji ubezpieczeniowej,</li> <li>• dziwne zachowanie ubezpieczonego podczas składania wniosku lub podpisywaniu umowy ubezpieczeniowej (podenerwowanie itp.),</li> <li>• przekazywanie przez ubezpieczonego wymaganych informacji z opóźnieniem,</li> <li>• podawanie danych niezgodnych z prawdą lub takich, których sprawdzenie nastęrcza trudności ze względu na jego koszty, albo z innych powodów;</li> <li>• umowa ubezpieczeniowa:</li> <li>• przedmiot ubezpieczenia nie jest objęty zakresem działalności ubezpieczonego,</li> <li>• wykup wysokich polis ubezpieczeniowych z relatywnie dużymi – w stosunku do uzyskiwanych dochodów – składkami obowiązkowymi,</li> <li>• wykup polis ubezpieczeniowych o małej wartości (np. na życie) i wpłaty wysokich składek nieobowiązkowych,</li> <li>• ubezpieczony nie jest uposażonym (o ile nie chodzi o stricte ubezpieczenie na życie);</li> <li>• inne okoliczności:</li> <li>• wpłaty składek nieobowiązkowych przed zawarciem stosownej umowy ubezpieczeniowej,</li> <li>• wpłaty wysokich składek ubezpieczeniowych gotówką,</li> <li>• wypowiedzenie umowy ubezpieczeniowej w krótkim okresie czasu po jej zawarciu,</li> <li>• ubezpieczenie przez klienta tego samego przedmiotu w kilku różnych towarzystwach ubezpieczeniowych.</li> </ul>
Gwarancje, akredytywy, inkasa	<ul style="list-style-type: none"> <li>• strony transakcji:</li> <li>• siedziba importera lub eksportera umiejscowiona daleko od siedziby jego banku,</li> <li>• siedziba importera lub eksportera ulokowana w „raju podatkowym”,</li> <li>• dokonywanie rozliczeń finansowych z tytułu niewymienionego w zakresie działalności gospodarczej klienta (np. realizacja rozliczeń finansowych z tytułu obrotu metalami szlachetnymi lub kopalinami przez podmiot gospodarczy, zajmujący się handlem artykułami spożywczymi),</li> <li>• relatywnie niewielkie obroty na rachunkach klientów w porównaniu z wartością transakcji dokonywanych za pośrednictwem akredytyw i gwarancji,</li> <li>• zasilanie rachunku bankowego importera głównie wpłatami gotówkowymi,</li> </ul>

## Załącznik 6. cd.

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• obciążanie rachunku bankowego eksportera głównie wpłatami gotówkowymi;</li> <li>• podmiot wystawiający gwarancję nie ma uprawnień do tego rodzaju działalności;</li> <li>• niepełna dokumentacja handlowa;</li> <li>• zlecenie przez importera dokonania zapłaty, pomimo nieprzedstawienia przez eksportera wszystkich dokumentów, wskazujących na wyeksportowanie przez niego towarów;</li> <li>• płatności z tytułu akredytywy dokumentowej lub inkasa dokumentowego odbiegają znacznie od cen rynkowych towarów, będących przedmiotem obrotu.</li> </ul>
Rachunek fikcyjny	<ul style="list-style-type: none"> <li>• niezależne zawarcie umowy rachunku od realizacji przez bank transakcji na bardzo wysoką kwotę w dniu otwarcia rachunku,</li> <li>• dokumenty, którymi posługuje się klient budzą wątpliwości, co do ich autentyczności,</li> <li>• nietypowe/nerwowe zachowanie klienta,</li> <li>• klient odmawia podania bardziej szczegółowych informacji na temat pochodzenia środków,</li> <li>• niezrozumiały wybór banku, np. klient ma siedzibę w Katowicach i usiłuje otworzyć rachunek w Łodzi,</li> <li>• próba otwarcia rachunku bądź realizacji transakcji tuż przed zamknięciem banku,</li> <li>• po realizacji transakcji klient zaprzestaje kontaktów z bankiem,</li> <li>• transakcje realizowane są na bardzo wysokie kwoty,</li> <li>• tzw. okrągłe kwoty transakcji,</li> <li>• brak zainteresowania klienta proponowanymi usługami bankowymi gwarantującymi osiągnięcie zysku, np. lokatami,</li> <li>• lakoniczne tytuły transakcji, np. „wpłata własna”, „zasilenie rachunku”, „za fakturę”, „częściowa zapłata za umowę”.</li> </ul>
Maklerski rachunek przelotowy	<ul style="list-style-type: none"> <li>• zasilanie rachunku pieniężnego głównie wpłatami gotówkowymi poniżej 15.000 EUR,</li> <li>• częste transakcje powiązane – wpłaty gotówkowe i następujące zaraz po nich wypłaty gotówkowe,</li> <li>• przelewy na rachunek pieniężny nie związane ze sprzedażą papierów wartościowych i szybkie obciążenia tego rachunku pod innymi tytułami niż zakup papierów wartościowych,</li> <li>• zlecenie przez klienta transferu papierów wartościowych pomiędzy kilkoma własnymi rachunkami, pomimo braku uzasadnienia ekonomicznego,</li> <li>• spłacanie kredytów na zakup papierów wartościowych głównie w gotówce,</li> <li>• notowanie wysokich obrotów na rachunku pieniężnych, pomimo deklarowania przez klienta niskich dochodów.</li> </ul>
Obrót akcjami i udziałami	<ul style="list-style-type: none"> <li>• krótki okres pomiędzy nabyciem akcji lub udziałów a ich odsprzedażą,</li> <li>• cena transakcji daleko odbiega od wartości rynkowej sprzedawanych akcji i udziałów,</li> </ul>



	<ul style="list-style-type: none"> <li>• polska spółka jest zasilona w przeważającej mierze pieniędzmi pochodzącymi z zagranicy tytułem kupna akcji lub udziałów względnie podwyższeniem kapitału zakładowego spółki,</li> <li>• podmiot nabywający akcje lub udziały w spółce ma siedzibę w „raju podatkowym”,</li> <li>• sprzedaż akcji spółki tuż przed wypłatą dywidendy,</li> <li>• brak przepływu pieniędzy pomimo zwarcia umowy kupna – sprzedaży akcji i udziałów,</li> <li>• dokonywanie zapłaty za akcje lub udziały przez osobę trzecią nie będącą ich pośrednim nabywcą.</li> </ul>
Leasing	<ul style="list-style-type: none"> <li>• zawieranie umów leasingu obejmujących rzeczy kosztowne, nie związane z charakterem działalności korzystającego, np. firma zajmująca się produkcją obuwia zawiera umowę leasingu pięciu kosztownych ciągników siodłowych z naczepami,</li> <li>• zawieranie umów leasingu obejmujących bardzo kosztowne rzeczy, przy jednoczesnych małych obrotach firmy, np. nowo powstała firma prowadzona przez osobę fizyczną bierze w leasing luksusowe samochody,</li> <li>• częste zawieranie umów leasingu z różnymi finansującymi – np. firma o niewielkich obrotach, w celu zatuszowania przestępczej działalności, zawiera umowy z różnymi finansującymi, pomimo iż korzystanie z usług tej samej firmy wiąże się zwykle z wieloma profitami,</li> <li>• w związku ze zgłoszonymi trudnościami finansowymi korzystającego dokonywanie wpłat rat leasingu przez podmiot trzeci,</li> <li>• dokonywanie wpłat w formie gotówki na rachunek wskazany przez finansującego, z pominięciem możliwości dokonywania przelewów z rachunku firmowego korzystającego.</li> </ul>
Transakcje spekulacyjne	<ul style="list-style-type: none"> <li>• realizacja zleceń po kursach znacznie odbiegających od notowań w danym okresie,</li> <li>• ciągłe przenoszenie strat przez jednego z inwestorów,</li> <li>• stałe osiąganie zysków przez jednego z inwestorów,</li> <li>• wzajemne udzielanie sobie pełnomocnictw do rachunków obcymi osobami.</li> </ul>
Factoring	<ul style="list-style-type: none"> <li>• przeniesienie przez faktoranta na faktora dużej liczby wierzytelności względem tego samego dłużnika – może to wskazywać na fikcyjne fakturowanie – trudno, bowiem wyobrazić sobie, aby faktorant sprzedawał swoje towary dłużnikowi, podczas, gdy ten nie regulował należności z wystawionych faktur,</li> <li>• zaspokojenie faktora przez dłużnika w krótkim terminie po zawarciu umowy o faktoringu,</li> <li>• częste transakcje na rachunkach bankowych tytułem: „zapłata za usługi finansowe”, „za konsulting” – może to wskazywać na korzystanie z usług firmy faktoringowej w celu maskowania obiegu faktur i płatności za nie,</li> <li>• duża liczba zawieranych umów faktoringu przy dobrej kondycji finansowej faktoranta,</li> </ul>

## Załącznik 6. cd.

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• chętnie zawierane umowy faktoringu przez faktoranta, pomimo dobrej kondycji finansowej dłużnika i gotowości do terminowego spłacenia długu,</li> <li>• umowa faktoringu, w której między faktorantem i faktorem występują związki osobowe lub kapitałowe.</li> </ul>
Realizacja czeków podróżnych	<ul style="list-style-type: none"> <li>• dysponowanie przez osobę fizyczną niewspółmiernie dużą liczbą czeków gotówkowych,</li> <li>• posiadanie czeków wyłącznie o tych samych nominałach – podczas, gdy turyści raczej nabywają чеки o różnych nominałach,</li> <li>• obecność osób trzecich odbierających wypłaconą gotówkę.</li> </ul>
Rozdrabnianie transakcji gotówkowych	<ul style="list-style-type: none"> <li>• częste dokonywanie wpłat/wypłat podprogowych na ten sam rachunek pewne osoby,</li> <li>• częste dokonywanie podprogowych wpłat/wypłat gotówkowych na rachunek przez tą samą osobę,</li> <li>• towarzyszenie osób trzecich wpłacającemu/wypłacającemu gotówkę,</li> <li>• odmowa podania danych identyfikacyjnych przez wpłacającego/ wypłacającego gotówkę oraz wycofanie zlecenia,</li> <li>• powierzchowność i zachowanie osoby nie wskazujące na możliwość posiadania wypłacanych środków (wygląd zewnętrzny, umiejętność złożenia dyspozycji wypłaty gotówkowej itp.),</li> <li>• nieokreślone tytuły dokonywanych wpłat podprogowych.</li> </ul>
Wymiana zużytych lub uszkodzonych znaków pieniężnych	<ul style="list-style-type: none"> <li>• częste zgłaszanie się tej samej osoby z uszkodzonymi banknotami,</li> <li>• zgłoszenie dużej ilości uszkodzonych znaków pieniężnych przez osobę fizyczną,</li> <li>• towarzyszenie osób trzecich osobie dokonującej wymiany.</li> </ul>
Przekazy pieniężne	<ul style="list-style-type: none"> <li>• różne osoby fizyczne przekazują środki na rzecz jednego lub kilku (zawsze tych samych) beneficjentów,</li> <li>• te same podmioty zlecają przekazy na rzecz tych samych odbiorców,</li> <li>• co jakiś czas pojawiają się nowi nadawcy przekazów do tej samej grupy odbiorców,</li> <li>• przy składaniu depozycji zleceniodawcom towarzyszą osoby trzecie, które przekazują środki do realizacji transakcji,</li> <li>• przekazy na rzecz tej samej grupy odbiorców zalecane są dość często, np. co kilka dni.</li> </ul>
Bankowość korespondencyjna	<ul style="list-style-type: none"> <li>• prośba banku zagranicznego o wymianę kluczy SWIFT dla jednej lub kilku transakcji,</li> <li>• prośba banku zagranicznego o wymianę kluczy SWIFT i natychmiastowe nawiązanie współpracy przy zaawizowaniu nowemu klientowi wystawienia weksła, czeku bankowego lub przelewu na bardzo dużą kwotę,</li> <li>• prośba banku zagranicznego o wymianę kluczy SWIFT, który nie występuje w żadnych spisach lub almanachach bankowych,</li> <li>• zlecenie dużej liczby transakcji przez niewielkie banki, których aktywa finansowe nie wskazują na celowość takich operacji,</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• nagłe zwiększenie liczby przeprowadzanych transakcji wysoko kwotowych,</li> <li>• powtarzające się i nietypowe formy przelewów,</li> <li>• niestandardowy wolumen wystawianych własnych czeków bankierskich,</li> <li>• nietypowo duża liczba transakcji zwróconych lub odrzuconych,</li> <li>• częste przelewy na rzecz banków fikcyjnych,</li> <li>• wystawienie instrukcji płatniczej przez instytucję finansową, która dotychczas nie realizowała żadnych transakcji i nie była zainteresowana współpracą z daną instytucją finansową,</li> <li>• wielokrotne deponowanie lub wycofywanie z kont korespondenckich instrumentów pieniężnych jak чеки podróżne, polecenia przelewu, weksle bankowe opiewające na kwoty poniżej progu podlegającego rejestracji. Transakcje te realizowane są tego samego dnia, mają kolejne numery seryjne, a także wystawianie dużej liczby czeków gotówkowych oraz weksli w ciężar konta korespondencyjnego,</li> <li>• wysokokwotowe depozyty oraz debety na koncie korespondencyjnym,</li> <li>• przelewy na konta osób fizycznych, które były podejrzane o zaangażowanie w pranie pieniędzy.</li> </ul>
Transakcje rodzinne	<ul style="list-style-type: none"> <li>• częste transakcje, na stosunkowo niewielkie sumy, między firmami należącymi do każdego z małżonków (krewnych),</li> <li>• powtarzające się zasilenia rachunku bankowego tytułem „darowizna”, „pożyczka”, „zwrot pożyczki”,</li> <li>• jednorazowe zasilenia rachunku bankowego na bardzo dużą sumę, np. tytułem „zwrot długu”, „darowizna”, „pożyczka”,</li> <li>• transakcje pomiędzy rachunkami osób o tych samych nazwiskach lub też między rachunkami, których analiza prowadzi do wniosku, że właściciele lub pełnomocnicy są ze sobą spokrewnieni – dotyczy przeważnie dużych kwot.</li> </ul>
Bankowe kredyty i pożyczki	<ul style="list-style-type: none"> <li>• spłata kredytu/pożyczki przed terminem w ciągu krótkiego czasu,</li> <li>• spłaty wysokich rat kapitałowo-odsetkowych gotówką,</li> <li>• dokonywanie spłat rat kapitałowo-odsetkowych głównie przez osoby trzecie,</li> <li>• ustanawianie zabezpieczeń na wartościach majątkowych będących własnością osób trzecich (szczególnie podmiotów mających siedzibę w „rajach podatkowych”),</li> <li>• zaciąganie kredytów względnie pożyczek w zagranicznych instytucjach kredytowych przez osoby fizyczne lub podmioty gospodarcze nie prowadzące działalności w zakresie importu i eksportu.</li> </ul>
Transakcje w imporcie i eksporcie	<ul style="list-style-type: none"> <li>• zaniżenie lub zawyżenie wartości celnej towaru,</li> <li>• nadanie towarowi bardzo wysokiej wartości w eksporcie,</li> <li>• powiązania osobowe i kapitałowe pomiędzy stronami transakcji,</li> <li>• dochody polskiego importera nie pozwalają na zakup drogich towarów poza granicami kraju,</li> <li>• rodzaj importowanych/eksportowanych towarów nie jest charakterystyczny dla zakresu działalności gospodarczej, prowadzonej przez importera/eksportera,</li> <li>• importer/eksporter nie był dotychczas znany organowi celnemu,</li> <li>• krajem importu/eksportu jest kraj będący tzw. „rajem podatkowym”,</li> <li>• brak uzasadnienia ekonomicznego dla dokonywania importu/eksportu.</li> </ul>

## Załącznik 6. cd.

<p>Rachunek docelowy i wykorzystywanie podmiotów zwolnionych od podatku</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• w przypadku rachunków będących ogniwami łańcucha:</li> <li>• dokonywanie transakcji na wysokie kwoty, zaraz po otwarciu rachunku,</li> <li>• dokonywanie transakcji na wysokie kwoty, na rachunkach, które były „uśpione”,</li> <li>• nietypowy dla prowadzonej działalności gospodarczej znaczący i nagły wzrost obrotów na rachunku,</li> <li>• przelewy i zasilenia opiewają na tzw. równe (okragłe) i wysokie kwoty,</li> <li>• zasilenia i przelewy wychodzące następują w krótkich odstępach czasu,</li> <li>• zamknięty krąg podmiotów zasilających rachunek i beneficjentów przelewów,</li> <li>• z rachunków stanowiących poszczególne ogniwa łańcucha dokonywane są wielkie wypłaty gotówkowe, stanowiące prowizję dla pracza,</li> <li>• duża częstotliwość, a w niektórych wypadkach regularność przelewów,</li> <li>• lakoniczne tytuły przelewów np. „za fakturę” – bez doprecyzowania numeru faktury lub powtarzające się numery faktur, co sugerowałoby dokonywanie kilkukrotnych płatności za tę samą fakturę,</li> <li>• zmiana banku prowadzącego rachunek, w przypadku wykazania przez pracowników zainteresowania źródłem pochodzenia środków finansowych,</li> <li>• brak płatności na rzecz ZUS i US oraz innych bezgotówkowych rozliczeń, wskazujących na faktyczne prowadzenie działalności gospodarczej,</li> <li>• brak związku pomiędzy rodzajem działalności gospodarczej firm przekazujących pomiędzy sobą środki finansowe np. firma zajmująca się sprzedażą hurtową paliw stałych dokonuje przelewów na rzecz firmy handlującej obuwiami;</li> <li>• w przypadku rachunku stanowiącego ostatnie ogniwo łańcucha lub rachunku, na który wpływają przelewy od wielu firm:</li> <li>• brak płatności na rzecz ZUS i US oraz innych bezgotówkowych rozliczeń, wskazujących na faktyczne prowadzenie działalności gospodarczej,</li> <li>• wszystkie wpływające na ten rachunek środki finansowe są wypłacone w gotówce, także na podstawie czeków, częstokroć wystawiane na różne osoby,</li> <li>• wpływy na rachunek pochodzą z reguły od tych samych, powtarzających się podmiotów,</li> <li>• wypłaty wpływających środków odbywają się w dniu otrzymania przelewu następnego dnia,</li> <li>• rachunek otwarto w innym mieście niż siedziby firmy,</li> <li>• wypłaty gotówkowe nawet bardzo wysokich kwot, przekraczających często 1 mln PLN,</li> <li>• częste dzielenie wypłat w celu uniknięcia rejestracji transakcji,</li> <li>• wykorzystywanie „smurfów” w sytuacji wpłat czekami,</li> <li>• osobom dokonującym wypłat gotówkowych towarzyszą inne podejrzenie wyglądające osoby, lub osoby znane pracownikom banku, jako przedstawiciele innych firm, dla których bank prowadzi rachunek.</li> </ul>
-----------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Rachunki prowadzone dla tej samej osoby	<ul style="list-style-type: none"> <li>• dokonywanie częstych wpłat gotówkowych i wypłat gotówkowych,</li> <li>• wpłacane w gotówce kwoty są z reguły w wysokości nie przekraczającej progu wymagającego rejestracji,</li> <li>• w skrajnych przypadkach dochodzi do sytuacji, w której pracownik banku jest proszony o takie księgowanie wpłat gotówkowych, aby ich wartość była niższa od ww. progu,</li> <li>• wpłaty dokonywane są najczęściej na rachunek osobisty pracza,</li> <li>• w przypadku dokonywania wpłat na rachunek firmowy oznaką będzie fakt, że rodzaj przeprowadzonej działalności nie uzasadnia dokonywania wpłat gotówkowych,</li> <li>• przelewanie środków na rachunek firmowy, niezwłocznie pod dokonaniu wpłaty gotówkowej,</li> <li>• częste i nie znajdujące uzasadnienia ekonomicznego dokonywanie przelewów pomiędzy rachunkami w różnych oddziałach tego samego lub różnych banków,</li> <li>• dokonywanie częstych i nie znajdujących uzasadnienia ekonomicznego przewalutowań wpłaconych uprzednio kwot,</li> <li>• „ścieżkę” transakcji rozpoczyna wpłata gotówkowa,</li> <li>• odmowa informacji na temat źródeł pochodzenia środków.</li> </ul>
Pożyczki i darowizny	<ul style="list-style-type: none"> <li>• częste dokonywanie transakcji;</li> <li>• rejestracja w urzędzie skarbowym wielu transakcji pożyczek i darowizn w ciągu krótkiego okresu;</li> <li>• strony transakcji:</li> <li>• dokonywanie transakcji pomiędzy osobami lub firmami powiązanych ze sobą personalnie, organizacyjnie lub kapitałowo,</li> <li>• darczyńcą lub pożyczkodawcą jest osoba nie posiadająca odpowiednich dochodów do udzielenia pożyczki lub darowizny na kwotę udzieloną w umowie,</li> <li>• pożyczkobiorca lub darczyńca ma siedzibę w rajy podatkowym,</li> <li>• dana osoba występuje raz jako darczyńca względnie pożyczkodawca, a raz jako beneficjent darowizny lub pożyczkobiorca;</li> <li>• przekazywanie darowizny lub pożyczki bez wykorzystania rachunku bankowego, zwłaszcza w przypadku dużej kwoty pieniędzy;</li> <li>• umowa:</li> <li>• brak zapisów dotyczących zabezpieczeń pożyczki,</li> <li>• udzielenie pożyczki na długi okres czasu bez określenia stopy procentowej,</li> <li>• udzielenie krótkoterminowej pożyczki osobie fizycznej lub prawnej, która posiada relatywnie mały majątek i niskie dochody, nie pozwalające na spłatę odsetek od pożyczki;</li> <li>• niezłożenie deklaracji od czynności cywilnoprawnych w terminie określonym w prawie podatkowym.</li> </ul>
Kupno i sprzedaż środków trwałych	<ul style="list-style-type: none"> <li>• strony transakcji:</li> <li>• więzi kapitałowe, organizacyjne lub personalnie pomiędzy stronami transakcji,</li> </ul>

## Załącznik 6. cd.

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• sprzedawanie lub kupowanie specyficznych rodzajów środków trwałych (np. linii produkcyjnych) przez osoby fizyczne nie prowadzące działalności gospodarczej,</li> <li>• relatywnie niskie, w porównaniu do wartości transakcji, obroty na rachunkach bankowych stron transakcji,</li> <li>• transakcje zaksięgowane na rachunkach bankowych podmiotu gospodarczego będącego zleceniodawcą bądź beneficjentem pożyczki lub darowizny, nie wskazują na prowadzenie przez niego działalności gospodarczej,</li> <li>• obroty na rachunkach bankowych stron transakcji, będących podmiotami gospodarczymi, nie potwierdzają faktu, że prowadzą one działalność gospodarczą,</li> <li>• dochody kupującego (w powiązaniu z zaciągniętymi pożyczkami i kredytami) nie pozwalają mu na kupno środków trwałych;</li> <li>• przedmiot obrotu:</li> <li>• rodzaj środka trwałego, będącego przedmiotem obrotu, nie jest charakterystyczny dla zakresu działalności gospodarczej, prowadzonej przez kupującego,</li> <li>• wartość transakcji znacznie odbiega od ceny rynkowej środka trwałego, będącego jej przedmiotem,</li> <li>• powtarzające się w krótkim okresie czasu transakcje kupna i sprzedaży tego samego środka trwałego,</li> <li>• brak uzasadnienia ekonomicznego kupna lub sprzedaży środka trwałego;</li> <li>• dokonywanie zapłaty za zakupione środki trwałe bez wykorzystywania rachunku bankowego kupującego;</li> <li>• podejrzana może być zapłata gotówką, czekami lub weksłami, których wystawcą nie jest kupujący, a także przelewami z rachunków osób i podmiotów trzecich, nie będących stronami transakcji.</li> </ul>
Formy zabezpieczeń majątkowych	<ul style="list-style-type: none"> <li>• zasilenie rachunku osobistego tytułem „zwrot wadium”,</li> <li>• częste operacje na rachunku polegające na zwrotach wadium,</li> <li>• powtarzające się schematy polegające na przystępowaniu oferenta do przetargu i oferowanie warunków z góry skazujących ofertę na jej odrzucenie,</li> <li>• zawieranie przed notariuszem umowy przedwstępnej z oznaczeniem niewspółmiernie wysokiej wartości kary umownej w stosunku do wartości zobowiązania,</li> <li>• zasilenie rachunku bankowego tytułem zwrotu sumy poręczenia oraz natychmiastowe podzielenie tej sumy i przelanie jej na rachunki innych osób.</li> </ul>
Wymiana nominalów banknotów	<ul style="list-style-type: none"> <li>• następujące po sobie częste wymiany nominalów przez różne osoby w tym samym oddziale banku, na pocście, itp.,</li> <li>• prośba o wymianę dużej liczby banknotów, np. reklamówka banknotów 20 PLN,</li> <li>• powierzchowność wskazująca na to, że osoba może być dealerem narkotyków,</li> <li>• ślady narkotyków na banknotach,</li> <li>• chęć wymiany zniszczonych banknotów.</li> </ul>

Karty prepaid	<ul style="list-style-type: none"> <li>wykorzystywanie zbiorczego rachunku technicznego,</li> <li>wykorzystywanie kart bezimiennych.</li> </ul>
Rachunki powiernicze	<ul style="list-style-type: none"> <li>wykorzystywanie rachunków prowadzonych przez brokera,</li> <li>otwieranie rachunków na podstawie oświadczenia bez konieczności weryfikacji danych osobowych.</li> </ul>
Rachunki zbiorcze	<ul style="list-style-type: none"> <li>dokonywanie anonimowych transakcji.</li> </ul>
Bankowość internetowa	<ul style="list-style-type: none"> <li>nieautoryzowany dostęp do rachunków bankowych,</li> <li>dokonywanie szybkich transakcji uznaniowych,</li> <li>zakładanie przy wykorzystaniu fałszywych danych osobowych rachunków bankowych.</li> </ul>
Transakcje bankowe	<ul style="list-style-type: none"> <li>częstotliwość przelewów zlecanych w krótkim okresie czasu na rzecz tego samego beneficjenta przez różnych zleceniodawców,</li> <li>przelewy dużych kwot pieniędzy bez wykorzystania rachunku bankowego zleceniodawcy,</li> <li>wpłaty gotówkowe poniżej limitu rejestrowego,</li> <li>dokonywanie transakcji na wysokie kwoty zaraz po otwarciu rachunku,</li> <li>realizacja transakcji na wysokie kwoty za pośrednictwem rachunków, które dotychczas były „uśpione”,</li> <li>kwoty wpłat i przelewów, będące wielokrotnością równych kwot w danej walucie,</li> <li>wysoka wartość transakcji odbiegająca od wartości transakcji dotąd realizowanych przez danego klienta,</li> <li>kumulowanie środków pochodzących z niewielkich wpłat gotówkowych z tytułu przelania ich po osiągnięciu określonego limitu na rzecz jednego beneficjenta,</li> <li>gwarancja wystawiona przez bank, nie mający siedziby w kraju zleceniodawcy,</li> <li>otwarcie akredytywy poza krajem, w którym zleceniodawca ma swoją siedzibę i w którym prowadzi działalność gospodarczą,</li> <li>szybkie i częste wycofanie z rachunku przekazanych tam środków, chyba że jest to uzasadnione charakterem prowadzonej działalności,</li> <li>częste wpłaty na rachunek przez inne osoby niż posiadacz rachunku,</li> <li>wpłaty gotówkowe stanowią większość transakcji dokonywanych na rachunku,</li> <li>tytuły przelewów nieadekwatne do rodzaju działalności prowadzonej przez klienta,</li> <li>brak przelewów na rzecz właściwych urzędów skarbowych, ZUS,</li> <li>dokonywanie przez podmiot gospodarczy transakcji wyłącznie z tym samym, niewielkim kręgiem kontrahentów,</li> <li>przedstawienie pełnej dokumentacji handlowej przy realizacji akredytyw i inkas dokumentowych,</li> <li>jednorazowe zasilenie rachunku bankowego na bardzo dużą kwotę tytułem np. „zwrotu długu”, „darowizny”, „pożyczka”,</li> <li>dysponowanie przez osobę fizyczną niewspółmiernie dużą liczbą czeków gotówkowych,</li> </ul>

## Załącznik 6. cd.

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• posiadanie czeków wyłącznie o tych samych nominałach,</li> <li>• częste dokonywanie wysokich wpłat gotówkowych przez osoby nie będące właścicielami ani pełnomocnikami do rachunku,</li> <li>• brak transakcji na rachunku, które świadczyłyby o prowadzeniu działalności gospodarczej,</li> <li>• charakter transakcji klienta – podmiotu gospodarczego niezgodny z zakresem działalności,</li> <li>• transakcje o charakterze sezonowym i niesystematycznym,</li> <li>• częste wpłaty i wypłaty gotówkowe,</li> <li>• wysoka wartość transakcji odbiegająca od wartości transakcji dotąd realizowanych przez danego klienta,</li> <li>• niedookreślone, lakoniczne tytuły dokonywanych transakcji,</li> <li>• spłata kredytu w krótkim okresie od momentu jego uzyskania.</li> </ul>
<b>Kryterium podmiotowe</b>	
Handel paliwami	<ul style="list-style-type: none"> <li>• charakterystyczny schemat postępowania polegający na wpłatach niewielkich kwot pieniędzy, ich kumulowaniu, a następnie po osiągnięciu pewnego progu wysokości skumulowanej kwoty pieniędzy, dokonanie elektronicznego przelewu na inny rachunek w kraju lub za granicą,</li> <li>• regularność i powtarzalność bliźniaczo do siebie podobnych transakcji,</li> <li>• ogólnikowe tytuły transakcji np. „za fakturę”, bez wskazania numeru faktury,</li> <li>• tzw. ogólne kwoty transakcji,</li> <li>• pomocnicze wykorzystywanie innych metod np. smurfingu lub rozdrabnianiu wpłat,</li> <li>• osobie dokonującej wpłat często towarzyszą innej osobie i to one podają pracownikom banku (częste w przypadku smurfingu).</li> </ul>
Przedsiębiorstwa symulujące	<ul style="list-style-type: none"> <li>• zadeklarowanie bardzo dużej sumy miesięcznych obrotów na rachunku, w szczególności, gdy za zaświadczenia o wpisie do ewidencji działalności gospodarczej wynika, iż działalność ta jest prowadzona od niedawna lub dopiero rozpoczęta,</li> <li>• ustanowienie na wstępie wielu pełnomocnictw dla osób nie będących współwłaścicielami lub też osób nie wchodzących w skład władz spółki (analizy danych osobowych wynikających z dokumentów przedsiębiorstwa),</li> <li>• odległe miejsce prowadzenia działalności gospodarczej (siedziby) od oddziału, w którym założono dla firmy rachunek,</li> <li>• brak zgłoszenia posiadania innych rachunków bankowych, podczas gdy działalność prowadzona jest od dłuższego czasu, a rodzaj działalności wskazuje konieczność posiadania rachunku bankowego,</li> <li>• fakt bardzo wysokich obrotów na rachunku przy działalności gospodarczej generującej tak dużych zysków,</li> <li>• tytuły przelewów na rzecz właściwych urzędów skarbowych, ZUS,</li> <li>• dokonywanie transakcji wyłącznie z tym samym kręgiem niewielu kontraktów.</li> </ul>



Słupy	<ul style="list-style-type: none"> <li>• powierzchowność nie wskazująca na posiadanie środków pieniężnych, którymi dysponuje osoba dokonująca transakcji gotówkowych,</li> <li>• obecność osób trzecich (często o charakterystycznym wyglądzie – dresy, tatuaże na tyle głowy itp.),</li> <li>• wydawanie poleceń przez osoby trzecie,</li> <li>• wręczenie gotówki przez osoby trzecie słupowi przy okienku kasy,</li> <li>• zdenerwowanie osoby wpłacającej,</li> <li>• możliwe do zweryfikowania przez kamery pojawienie się osób trzecich przed dokonaniem właściwej wpłaty (tzn. weryfikacja aktualnych zagrożeń.)</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Handel złomem,</li> <li>• Komisy samochodowe,</li> <li>• Pośrednicy w handlu towarami luksusowymi (dziełami sztuki, antykami, kamieniami szlachetnymi, wyrobami jubilerskimi),</li> <li>• Firmy zajmujące się usługami doradczymi,</li> <li>• Pośrednicy w handlu nieruchomościami,</li> <li>• Kluby nocne restauracje, agencje towarzyskie.</li> </ul>	
Podmioty instytucjonalne	<ul style="list-style-type: none"> <li>• posiadanie siedziby w kraju zaliczanym do tzw. „rajów podatkowych” i znanym z produkcji i handlu narkotykami,</li> <li>• powiązania kapitałowe, organizacyjne i personalne pomiędzy stronami transakcji,</li> <li>• posiadanie siedziby w mieszkaniu prywatnym,</li> <li>• brak zgłoszenia posiadania innych rachunków bankowych, podczas gdy działalność prowadzona jest od dłuższego czasu, a rodzaj działalności wskazuje konieczność posiadania rachunku bankowego,</li> <li>• zadeklarowanie bardzo dużej sumy miesięcznych obrotów na rachunku w szczególności, gdy z zaświadczenia o wpisie do ewidencji działalności gospodarczej wynika, iż prowadzona działalność jest od niedawna lub dopiero rozpoczęta,</li> <li>• ustanowienie wielu pełnomocnictw dla osób niebędących współnikami lub właścicielami.</li> </ul>
Osoby fizyczne	<ul style="list-style-type: none"> <li>• klient posiada wiele rachunków w różnych bankach,</li> <li>• beneficjent nie jest rezydentem kraju, w którym posiada rachunki bankowe,</li> <li>• beneficjentem i zleceniodawcą przelewu zagranicznego jest ta sama osoba fizyczna,</li> <li>• beneficjent lub zleceniodawca pochodzi z kraju znanego z produkcji i handlu narkotykami.</li> </ul>
<b>Kryterium ekonomiczne</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• klienci prowadzący transakcje lub stosunki gospodarcze w nietypowych okolicznościach:</li> <li>• znacząca i niewyjaśniona odległość pomiędzy instytucją a lokalizacją klienta,</li> <li>• częste i niewyjaśnione ruchy środków finansowych na rachunkach,</li> <li>• częste i niewyjaśnione transgraniczne ruchy środków finansowych,</li> <li>• klienci, których struktura i charakter utrudniają lokalizację właściciela,</li> <li>• firmy charakteryzujące się wysokim obrotem gotówkowym:</li> </ul>	

<ul style="list-style-type: none"> <li>• firmy usług inwestycyjnych: instytucje przekazów pieniężnych, kantory, instytucje wymiany walut,</li> <li>• kasyna, instytucje gier hazardowych,</li> <li>• przedsiębiorstwa nie generujące normalnie wysokich obrotów gotówkowych,</li> <li>• organizacje charytatywne i „non – profit”, które nie podlegają monitoringowi i nadzorowi,</li> <li>• wolne zawody, jak księgowi, prawnicy, doradcy finansowi działający w imieniu klienta,</li> <li>• osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne.</li> </ul>
<b>Kryterium behawioralne</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• zlecenia transakcji pod koniec dnia stosując presję czasu,</li> <li>• zlecenie transakcji przed dniami wolnymi wymuszając na pracownikach szybką realizację transakcji,</li> <li>• nadmierne komplementowanie pracowników w celu odwrócenia uwagi,</li> <li>• otwieranie rachunku w oddziale którego siedziba jest znacznie oddalona od miejsca zamieszkania lub siedziby firmy,</li> <li>• brak zainteresowania opłatami i kosztami związanymi z wykonywanymi operacjami,</li> <li>• transakcje dokonywane na relatywnie wysokie kwoty przez osoby o wyglądzie bezdomnych,</li> <li>• klient obserwowany podczas przeprowadzenia transakcji,</li> <li>• klient dokonujący transakcji w towarzystwie osób podejrzanych,</li> <li>• nietypowe i nieuzasadnione żądania klienta przedstawione przy zleceniu lub realizacji transakcji.</li> </ul>
<b>Kryterium geograficzne</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kraje lub regiony, które są przedmiotem finansowego embarga nałożonego przez UE i ONZ</li> <li>• Państwa i terytoria stosujące szkodliwą konkurencję podatkową</li> <li>• Kraje w których występuje wysoki poziom korupcji</li> <li>• Kraje w których nie zaimplementowane zostały przepisy mające na celu zwalczanie procederu prania pieniędzy</li> </ul>

Źródło: opracowanie własne.

Załącznik 7. Sankcje stosowane wobec wybranych krajów

Kraj	Kod kraju	Sankcje UE	Listy FATF – Jurysdykcje posiadające strategiczne uchybienia, które stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego systemu finansowego (22 lutego 2013 r.)	Listy FATF – Państwa i terytoria, które wykazują strategiczne braki w swoich systemach AML/CFT	Raje podatkowe – Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia krajów i terytoriów stosujących szkodliwą konkurencję podatkową	Inne listy
Afganistan	AF	X		X		Y
Albania	AL			X		
Algeria	DZ			X		
Angola	AO			X		
Anguilla i Terytorium Zamorskie	AI				X	
Antigua i Barbuda	AG			X	X	
Antyle Niderlandzkie – Terytorium Królestwa	AN				X	
Argentyna	AR			X		
Aruba – Terytorium Królestwa Niderlandów	AW				X	
Bangladesz	BD			X		
Barbados	BB				X	
Belize	BZ				X	
Bermudy – Terytorium Zamorskie	BM				X	
Białoruś	BY	X				Z,Y

## Załącznik 7. cd.

Kraj	Kod kraju	Sankcje UE	Listy FATF – Jurysdykcje posiadające strategiczne uchybienia, które stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego systemu finansowego (22 luty 2013 r.)	Listy FATF – Państwa i terytoria, które wykazują strategiczne braki w swoich systemach AML/CFT	Raje podatkowe – Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia krajów i terytoriów stosujących szkodliwą konkurencję podatkową	Inne listy
Birma/Myanmar	MM	X				Z,Y
Boliwia	BO			X		
Bośnia i Hercegowina	BA	X				Z,Y
Brunei	BN			X		
Brytyjskie Wyspy Dziewicze – Terytorium	VG				X	
Chiny	CN	X				
Czarnogóra	ME	X				Z,Y
Demokratyczna Republika Konga	CD	X				Z,Y
Egipt	EG	X				Y
Ekwador	EC		X			
Erytrea	ER	X				
Etiopia	ET		X			
Federacja Saint Kitts i Nevis	KN				X	
Filipiny	PH			X		
Ghana	GH			X		

Gibraltar – Terytorium Zamorskie Korony	GI						X	
Grenada	GD						X	
Sark – Terytorium Zależne	GG						X	
Haiti	HT	X						
Indonezja	ID		X				X	
Irak	IQ	X						Z,Y
Iran	IR	X	X					Z,Y
Jemen	YE		X					Z
Kajmany – Terytorium Zamorskie	KY						X	
Kambodża	KH					X		
Kenia	KE		X					
Kirgistan	KG					X		
Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna	KP	X	X					Z,Y
Królestwo Bahrajnu	BH						X	
Królestwo Tonga	TO						X	
Księstwo Andory	AD						X	
Księstwo Lichtensteinu	LI						X	
Księstwo Monako	MC						X	
Kuba	CU					X		Z
Kuwejt						X		

## Załącznik 7. cd.

Kraj	Kod kraju	Sankcje UE	Listy FATF – Jurysdykcje posiadające strategiczne uchybienia, które stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego systemu finansowego (22 luty 2013 r.)	Listy FATF – Państwa i terytoria, które wykazują strategiczne braki w swoich systemach AML/CFT	Raje podatkowe – Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia krajów i terytoriów stosujących szkodliwą konkurencję podatkową	Inne listy
Liban	LB	X				Z
Libia	LY	X				Z,Y
Makau – Specjalny Region Administracyjny	MO				X	
Maroko	MA			X		
Mongolia	MN			X		
Montserrat – Terytorium Zamorskie	MS				X	
Myanmar	MY		X			
Nambia	NA			X		
Nepal	NP			X		
Niezależne Państwo Samoa	WS				X	
Nigeria	NG		X			
Nikaragua	NI			X		
Niue – Samorządne Terytorium	NU				X	
Pakistan	PK		X			
Republika Gwinei	GN	X				Y

Republika Liberii	LR	X				X	Z
Republika Malediwów	MV					X	
Republika Mauritiusu	MU					X	
Republika Mołdawy	MD	X					
Republika Naru	NR					X	
Republika Panamy	PA					X	
Republika Seszeli	SC					X	
Republika Vanatu	VU					X	
Republika Wybrzeża Kości Słoniowej	CI	X					Y
Republika Wysp Marshalla	MH					X	
Saint Lucia	LC					X	
Saint Vincent i Grenadyny	VC					X	
Serbia	SR	X					
Somalia	SO	X					Z,Y
Republika Sudanu Południowego	SS	X					Y
Sri Lanka	LK						X
Sudan	SD	X					X
Syria	SY	X				X	
Tadżykistan	TJ						X
Tajlandia	TA						X
Tanzania	TZ					X	

## Załącznik 7. cd.

Kraj	Kod kraju	Sankcje UE	Listy FATF – Jurysdykcje posiadające strategiczne uchybienia, które stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego systemu finansowego (22 luty 2013 r.)	Listy FATF – Państwa i terytoria, które wykazują strategiczne braki w swoich systemach AML/CFT	Raje podatkowe – Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia krajów i terytoriów stosujących szkodliwą konkurencję podatkową	Inne listy
Tunezja	TN	X				Y
Turcja	TR		X			
Turks i Caicos – Terytorium Zamorskie	TC				X	
Wenezuela	VE			X		
Wietnam	VN		X			
Wspólnota Bahamów	BS				X	
Wspólnota Dominiki	DM				X	
Wyspy Cooka – Samorządne Terytorium	CK				X	
Wyspy Dziewicze Stanów Zjednoczonych	VI				X	
Wyspy Świętego Tomasza i Książęca	ST		X			
Zimbabwe	ZW	X		X		
ORGANIZACJE TERRORYSTYCZNE						Z,Y
AL QAEDA		X				Y

Źródło: opracowanie własne.



# Bibliografia

---

- Ackermann J.B., (red.) (1999), *Strafrecht als Herausforderung. Analysen und Perspektiven von Assistierenden des Rechtswissenschaftlichen*, Instituts der Universität Zürich, Zürich.
- Acharya A. (2009), *Small amounts for big banks? Rethinking responses to „low cost” terrorism*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 12, No. 3, p. 285–298.
- Ailofi G., Pieth M. (2003), *Anti – Money Laundering: Leveling the Playing Field*, Basel Institute of Governance, Working Paper, no. 1.
- Aiken S., Cheran R. (2005), *The Impact of International Informal Banking on Canada: A Case Study of Tamil Transnational Money Transfer Network*, York University, Toronto.
- Alkaabi A., Mohay G., McCullagh A., Chantler N. (2010), *A comparative analysis of the extent of money laundering in Australia, UAE, UK and the USA*, Finance and Corporate Governance Conference. Melbourne.
- Alvater E. (2002/2004), *Schattenseiten der Globalisierung*: <http://www.polwiss.fuberlin.de/people/alvater/B10Schattenglob.pdf>.
- Ampratwum E.F. (2008), *The fight against corruption and its implications for development in developing and transition economies*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 11, No. 1, p. 76–87.
- Angell I.O., Demetis D.S. (2007), *The risk – based approach to AML: representation, paradox and the 3rd directive*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 10, No. 4, p. 412–428.
- Araujo R.A., Moreira T.B. (2005), *An Inter – Temporal Model of Dirty Money*, „Journal of Money Laundering Control”, marzec.
- Araujo R.A. (2008), *Assessing the efficiency of the anti-money laundering regulation: an incentive based approach*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 11, no. 1.
- Argentiero A., Bagella M., Busato F. (2008), *Money laundering in a two sector model: using theory for measurement*, “CEIS Research Paper” 128, Tor Vergata University, CEIS, revised 09.
- Argentiero A., Bagella M., Busato F. (2009), *Money Laundering in a Microfounded Dynamic Model: Simulations for the U.S. and the EU-15 Economies*, “Review of Law & Economics”, Vol. 5 : Iss. 2, Article 4.
- Baldwin E.N., Munro R.J. (2001), *Money Laundering Asset Forfeiture and International Financial Crime*, New York.
- Barone R., Masciandaro D. (2008), *Worldwide anti – money laundering regulation: estimating costs and benefits*, “Paulo Baffi Centre Research Paper Series” no. 2008-12.

- Barone R., Masciandaro D. (2011), *Organized crime, money laundering and legal economy: theory and simulations*, "European Journal of Law and Economics", Special Issue: Corraling the Shadow Economy, Vol. 32, No. 1, p. 115–142.
- Barrachdi F. (2008), *Anti – money laundering in Europe. Bans as rent – seekers in the enhancement of the Third Money Laundering Directive*, „Law and Economics Working Paper”, June 2008.
- Barth J.R., Caprio Jr. G., Levine R., (2004), *Bank regulation and supervision: what works best?*, "Journal of Financial Intermediation", Vol. 13, p. 205–248.
- Bartlett B.L. (2002), *The negative effects of money laundering economic development*, International Economics Group Dewey Ballantine LLP dla The Asian Development Bank Regional Technical Assistance Project No. 5967 Countering Money Laundering in The Asian and Pacific Region, maj.
- Basel Committee on Banking Supervision – Working Group on Cross Border Banking – Risk Assessment Links to the AML Management Programme.
- Beck T., Demirgüç-Kunt A. (2009), *Financial Institutions and Markets Across Countries and over Time: Data and Analysis*, World Bank Policy Research Working Paper No. 4943, May.
- Bedi R. (2006), *Anti – Money Laundering Risk Models*, „Banking Today Journal of the Hong Kong Institute of Bankers”, March.
- Beedles W.L., Smith D.B., Strachan J.L. (1983), *The Price Reaction of (Alleged) Corporate Crime*, „The Financial Review”.
- Bernasconi P. (1987), *Schweizerische Erfahrungen bei der Untersuchung und strafrechtlichen Erfassung der Geldwäscherei*, BKA.
- Biagioli A. (2008), *Financial crime as a threat to the health of nations. A cost – effectiveness approach*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 11, no. 1, s. 88–95.
- Bieniek B. (2010), *Pranie pieniędzy w prawie międzynarodowym, europejskim oraz polskim*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- BIS (1997), *Core Principles for Banking Supervision*.
- BIS (2001), *Customer Due Diligence for Banks*.
- Botero J.C., Djankov S., La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. (2004), *The regulation of labour*, „The Quarterly Journal of Economics”, November.
- Buczowski K., Wojtaszek M. (2001), *Pranie pieniędzy*, Warszawa.
- Buehn A., Schneider F. (2009), *Corruption and the Shadow Economy: A Structural Equation Model Approach*, Institute for the Study of Labor (IZA), discussion paper no. 4182.
- Buehn A., Schneider F. (2009), *Shadow Economies and Corruption All Over the World: Revised Estimates for 120 Countries*, "Economics", Version 2 – October 27.
- Bunt H. (2007), *The relation between organized crime and informal markets: The role of hawala bankers in the transfer of proceeds from organized crime*, CRIMPREV, Ghent University, Ghent (Belgium).
- Buscaglia E. (2008), *The Paradox of Expected Punishment: Legal and Economic Factors Determining Success and Failure in the Fight against Organized Crime*, „International Law and Economic Development Center”, Instituto Tecnológico Autónomo de México (ITAM), Review of Law and Economics.

- Butler H.N., Ribstein L.E. (2006), *The Sarbanes – Oxley Debacle*, AEI Liability Studies, „The AEI Press”.
- Canaeppele S., Calderoni F. (2009), *Not only banks, criminological models on the infiltration of public contracts by Italian organized crime*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 12, No. 2, p. 151–172.
- Carrington I., Johnston R.B. (2006), *Protecting the financial system from abuse. Challenges to banks in implementing AML/CFT standards*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 9, no. 1, s. 48–61.
- Cavalcante Veiga L.H., Pinto de Andrade J., Rossi de Oliveira A.L. (2006), *Money laundering, corruption and growth: an empirical rationale for a global convergence on anti – money laundering regulation*, “Latin American and Caribbean Law and Economics Association (ALACDE) Annual Papers, Berkley Paper, Berkley Program in Law and Economics”, UC Berkley.
- Chaikin D., Sharman J. (2009), *APG/ FATF/ ANTI – CORRUPTION/AML/CFT – research paper*, FATF/APG Project Group on Corruption and Money Laundering, 2007.
- Chaikin D. (2009), *How effective are suspicious transaction reporting systems?*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 12, no. 3, s. 238–253.
- Chaikin D. (2009), *Risk – Based Approaches to Combating Financial Crime*, „Journal of law and financial management”, Vol. 8, No. 2, December.
- Chodnicka P. (2011), *Zastosowanie teorii „crying wolf” w procesie wykrywania prania brudnych pieniędzy*, w Sokołowski J., Sosnowski M. „Polityka ekonomiczna”, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 166, Wrocław.
- Chodnicka P. (2011), *Gospodarka cienia w dobie kryzysu finansowego*, w Poszewiecki A., Szczodrowski G., „Polityka gospodarcza i finanse w teorii i praktyce”, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa.
- Chodnicka P. (2012), *Money laundering in the Central and Eastern Europe*, „Journal of Modern Accounting and Auditing”, vol. 8, no. 7, July.
- Commission of the European Communities (2009), *Compliance with the anti – money laundering directive by cross – border banking groups at level*, „Commission Staff Working Paper”, SEC(2009), 939.
- Choo K.K.R. (2008), *Politically expose persons (PEPs): risks and mitigation*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 11, no. 4, s. 371–387.
- Costa S. (2008), *Implementing the New Anti – Money Laundering Directive in Europe: Legal and Enforcement issues. The Italian Case*, “Global Business and Economics Review”, No. May.
- Costanzo P. (2007), *Rule – based vs. risk based approaches to control. The third EU anti – money laundering directive*, Tackling Money Laundering Conference, November.
- Cuellar M.F. (2003), *The tenuous relationship between the fight against money laundering and the disruption of criminal finance*, „The Journal of Criminal Law & Criminology” 93 (2-3), s. 427–428.
- Crutchfield G.B., Lacey K.A. (2003), *Crackdown on money laundering: a comparative analysis of the feasibility and effectiveness of domestic and multilateral policy reforms*, „Northwestern Journal of International Law&Business”, Vol. 23, No. 2.

- Czapkowski M., Piwowar P., *Rozwiązania informatyczne wspomagające proces przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu*, s. 85–89.
- Dańska-Borsiak B. (2011), *Dynamiczne modele panelowe w badaniach ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- De Boyrie M., Pack S., Zdanowicz J. (2005), *The Impact of Switzerland's Money Laundering Law and on Capital Flows Through Abnormal Pricing in International Trade*, 15 Applied „Financial Economics”, p. 217–230
- Della Pellegrina L., Masciandaro D. (2009), *The Risk – Based Approach in the New European Anti – Money Laundering Legislation: A Law and Economics View*, 5(2) “Review of Law and Economics”, artykuł 6.
- Demetis D.S. (2009), *Data growth, the new order of information manipulation and consequences for the AML/ATF domains*, “Journal of Money Laundering Control”, Vol. 12, No. 4.
- Draghi M. (2007), *The Prevention and Suppression of Money Laundering, Parliamentary Committee of Inquiry into Mafia – like Criminal Organizations*, Rome: Bank of Italy.
- Dunin-Wąsowicz D. (1999), *Pranie pieniędzy*, Biuletyn Ośrodka Informacji Rady Europy, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, nr 3.
- Duyne P.C, Soudijn M.R.J. (2009), *Hot money, hot stones and hot air: crime – money threat, real estate and real concern*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 12, No. 2, p. 173–188.
- Dyrektywa Rady Europy 91/308/EWG z dnia 10 czerwca 1991 roku w sprawie unieemożliwienia korzystania systemu finansowego w celu prania pieniędzy.
- Dyrektywa 2000/12/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 marca 2000 roku odnosząca się do podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe (Dz.U. L 126 z 26.5.2000).
- Dyrektywa 2001/97/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 4 grudnia 2001 roku zmieniająca dyrektywę Rady 91/308/EWG w sprawie unieemożliwienia korzystania z systemu finansowego w celu prania pieniędzy.
- Dyrektywa 2002/92/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 9 grudnia 2002 r. w sprawie pośrednictwa ubezpieczeniowego (Dz.U. L 9 z 15.1.2003)
- Dyrektywa 2005/60 WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 roku w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu.
- Dyrektywa 2007/64/WE Parlamenty Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 roku w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego, zmieniająca dyrektywy 97/7/WE, 2002/65/WE, 2005/60/WE, 2006/48/WE i uchylająca dyrektywę 97/5/WE.
- Dyrektywa 2008/20/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 marca 2008 roku zmieniająca dyrektywę 2005/60/WE w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu.
- El-Qorchi M. (2002), *Hawala: based on trust, subject to abuse*, “IMF Finance & Development”, vol. 39, no. 4.
- Europe Economics Chancery House (2009), *Study on the Cost of Compliance with Selected FSAP Measures*, London.
- European Central Bank (2010), *EU Banking Structures*, Frankfurt am Main.

- European Commission (2011), *Final Study on the Application of the Anti – Money Laundering Directive*, European Commission DG Internal Market and Services – Budget, Bruksela.
- European Union Committee (2009), *Money Laundering and the financing of terrorism*, Authority of the House of Lords, London, HL Paper 132-I.
- European Union Restrictive measures (sanctions) in force (Regulations based on Article 215 TFEU and Decisions adopted in the framework of the Common Foreign and Security Policy), [http://eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/docs/measures\\_en.pdf](http://eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/docs/measures_en.pdf).
- Ferwerda J. (2008), *The Economics of Crime and Money Laundering: Does Anti – Money Laundering Policy Reduce Crime?*, Utrecht School of Economics Tjalling C. Koopmans Research Institute, Discussion Paper Series 08-35.
- Ferwerda J. (2010), *Criminals saved our Banks: The Effect of Money Laundering during the Financial Crisis, Inclusion and Exclusion in Contemporary European Societies Challenges of a New Europe: Chances in Crisis*, Dubrovnik.
- Ferwerda J., Unger B. (2008), *Regulating Money Laundering and Tax Havens: The Role of Blacklisting*, European Consortium for Political Research (ECPR), May.
- Filipkowski W. (2004), *Metody wykorzystywania domów maklerskich w procedurze prania pieniędzy*, „Prokuratura i Prawo”, Nr 10.
- Filotto U., Masciandaro D. (2001), *Money Laundering Regulation and Bank Compliance Costs. What Do Your Customers Know? Economics and Italian Experience*, “Journal of Money Laundering Control”, Vol. 5, No. 2.
- Financial Action Task Force (2004), *IX Special Recommendations*.
- Financial Action Task Force (2004), *The 40 Recommendations*, October 2004.
- Financial Action Task Force (2007), *Guidance on the risk – based approach to combating money laundering and terrorist financing. High level principles and procedures*.
- Financial Action Task Force (2009), *Wskazówki w zakresie podejścia opartego na ryzyku dla sektora świadczących usługi pieniężne (MSB)*.
- Financial Action Task Force (2010), *Money laundering using new payment methods*, Paris.
- Financial Action Task Force (2012), *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation – the FATF Recommendations*, Paris.
- Financial Action Task Force (2012), *High risk and non – compliance jurisdiction*, <http://www.fatf-gafi.org/topics/high-riskandnon-cooperativejurisdictions/documents/fatfpublicstatement-19october2012.html>.
- Financial Action Task Force (2012), *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation – the FATF Recommendations*.
- FOCUS (2009), *The risk of money laundering: prevention, challenges, outlook*.
- Freixas X., Rochet J.C. (2007), *Mikroekonomia bankowa*, CeDeWu, Warszawa.
- Geary J. (2010), *PEPs – let’s get serious*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 13, no. 2, s. 103–108.
- Geiger H., Wuensch O. (2006), *The Fight Against Money Laundering – An Economic Analysis of Cost-Benefit Paradoxon*, „Journal of Money Laundering Control”, 10 (1).
- Gennaioli N., Shleifer A., Vishny R. (2011), *Neglected risks, financial innovation, and financial fragility*, „Journal of Financial Economics”.

- Giles D.E.A., Tedds L.M. (2000), *Modelling the Underground Economies in Canada and New Zealand: A Comparative Analysis*, „Econometrics Working Papers” 0003, Department of Economics, University of Victoria.
- Gilmore W.C. (1999), *Brudne pieniądze*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Gnutzmann H., McCarthy K., Unger B. (2008), *Dancing with the devil: a study of country size and the incentive to tolerate money laundering*, „Paper Working Series”, August.
- Gold M., Levi M. (1994), *Money Laundering in the UK: An Appraisal of Suspicious – Based Reporting*, London: Police Foundation.
- Goredema Ch., Madzima J. (2009), *An assessment of the links between corruption and the implementation of anti-money laundering strategies and measures in the ESAAMLG region, Eastern and Southern Africa anti – money laundering group*.
- Górski M. (2009), *Rynkowy system finansowy*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Grupa Robocza do spraw Ochrony Osób Fizycznych w zakresie Przetwarzania Danych Osobowych powołana dyrektywą 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 1995 r. (2011), *Opinia 14/2011 dotycząca kwestii ochrony danych w odniesieniu do zapobiegania zjawiskom prania pieniędzy i finansowania terroryzmu*, 01008/2011/PL, WP 186, przyjęta w dniu 13 czerwca 2011 roku.
- Grzywacz J. (2010), *Pranie pieniędzy, metody, raje podatkowe, zwalczanie*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – oficyna wydawnicza, Warszawa.
- Helleiner E. (2000), *The politics of Global Financial Regulation: Lessons from the Fight Against Money Laundering*, “Center for Economic Policy Analysis Working Paper Series III”, Working Paper No.15.
- Herdman R.C. (1995), *Money laundering. Information Technologies for the Control of Money Laundering*, U.S. Congress, Office of Technology Assessment, Washington, DC.
- Holmstrom B., Milgrom P. (1991), *Multitask Principal – Agent Analyses: Incentive Contracts, Asset Ownership, and Job Design*, „Journal of Law, Economics and Organization”, Issue 7.
- Holyst B. (2000), *Kryminalistyka*, LexisNexis, Warszawa.
- Hoyer P., Klos J. (1998), *Regelungen zur Bekämpfung der Geldwäsche und ihre Anwendung in der Praxis*, wyd. 2, Bielefeld.
- Hubli I., Geiger H. (2004), *Regulatory Burden: Die Kosten der Regulierung von Vermögensverwaltungsbanken in der Schweiz*, „ISB Working Paper”, <http://www.isb.unizh.ch/publikationen/pdf/workingpapernr37.pdf>.
- IMF (2001), *Background Paper*.
- International Chamber of Commerce (1999), *Corporate Practices Manual on Extortion and Bbery*.
- International Monetary Fund (2000), *IMF Concludes Article IV Consultation with Vanuatu*, September.
- Jankowski R., *Proceder „prania brudnych pieniędzy” – metodologia, przyczyny i skutki*.
- Jasiński W. (1998), *Wykorzystywanie elektronicznych przelewów funduszy do prania pieniędzy*, „Prokuratura i Prawo” Nr 4.
- Jęcz R., Kolečki H. (1993), *Rola i zadania Narodowego Banku Polskiego oraz systemu bankowego w procesie zwalczania procederu prania pieniędzy w Polsce. Podstawowe*

- uwarunkowania i kierunki działań*, (w:) *Proceder prania brudnych pieniędzy. Studia i materiały*, Toruń.
- Johnson J. (2008), *Little enthusiasm for enhanced CDD of the politically connected*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 11, no. 4, s. 291–302.
- Kaszubski R., Tupaj-Cholewa A. (2010), *Prawo bankowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Kaufmann D., Kraay A., Mastruzzi M. (2005), *Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996–2002*, World Bank, maj.
- Kaufmann K. (2003), *Die Bedeutung der Einbeziehung von Bankmitarbeitern in die strafrechtliche Bekämpfung der Geldwache*, Peter Lang Verlag, Frankfurt.
- Keh D.I. (1996), *Drug money in a changing world: economic reform and criminal finance*, UNDCP Technical series no. 4.
- Kofman F., Lawarrée J. (1993), *Collusion in Hierarchical Agency*, “Econometrica”, 61.
- Komisja Europejska, (2010), *Zaostrenie sankcji za naruszenia unijnych przepisów w obszarze usług finansowych: przyszłe działania*, COM(2010), 716 wersja ostateczna, 8 grudnia 2010 r.
- Komisja Europejska (2012), *Sprawozdanie Komisja dla Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące stosowania dyrektywy 2005/60/WE w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu*, COM/2012/0168 final.
- Komisja Nadzoru Bankowego (1998), Uchwała nr 4/98 Komisji Nadzoru Bankowego z dnia 30 czerwca 1998 r. w sprawie trybu postępowania banków w przypadkach prania pieniędzy oraz ustalenia wysokości kwoty i warunków prowadzenia rejestru wpłat gotówkowych powyżej określonej kwoty oraz danych o osobach dokonujących wpłaty i na rzecz których wpłata została dokonana.
- Komisja Nadzoru Bankowego (2004), *Rekomendacja M dotycząca zarządzania ryzykiem operacyjnym w bankach*, Warszawa.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *BION w bankach – mapa klas ryzyka i ich definicje*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (1981), *Tajemnica bankowa oraz współpraca międzynarodowa w nadzorze bankowym*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (1988), *Deklaracja zasad w sprawie przeciwdziałania wykorzystaniu systemu bankowego do prania pieniędzy*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (1998), *Basel Committee: Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money laundering*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (2001), *Customer Due Diligence for Banks*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (2002), *Sharing of financial records between jurisdictions in connection with the fight against terrorist financing*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (2003), *General Guide to Account Opening and Customer Identification*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (2003), *Initiatives by the BCBS, IAIS and IOSCO to combat money laundering and the financing of terrorism*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (2003), *Parallel – owned banking structures*.

- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (2003), *Consolidated KYC Risk Management*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (2004), *Consolidated KYC Risk Management*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (2005), *Initiatives by the BCBS, IAIS and IOSCO to combat money laundering and the financing of terrorism – Update*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (2007), *Transparency in payments messages*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (2008), *Due diligence and transparency regarding cover payment messages related to cross – border wire transfers – consultative paper*.
- Komitet Bazylejski do spraw Nadzoru Bankowego (2009), *Due diligence and transparency regarding cover payment messages related to cross – border wire transfers – final paper*.
- Kongres Stanów Zjednoczonych (1970), *The Currency and Foreign Transactions Reporting Act of 1970* (31 U.S.C. 1051 et seq. – Bank Secrecy Act).
- Kongres Stanów Zjednoczonych (1986), *The Money Laundering Control Act of 1986* (Public Law 99-570).
- Kongres Stanów Zjednoczonych (1992), *Annunzio-Wylie Anti-Money Laundering Act*.
- Kongres Stanów Zjednoczonych (1994), *Money Laundering Suppression Act*.
- Kongres Stanów Zjednoczonych (1998), *Money Laundering and Financial Crimes Strategy Act*.
- Kongres Stanów Zjednoczonych (1998), *The Anti-Drug Abuse Act of 1988* (Pub.L. 100–690, 102 Stat. 4181, enacted November 18, 1988, H.R. 5210).
- Kongres Stanów Zjednoczonych (2001), *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools to Restrict, Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 (USA PATRIOT Act)*.
- Kongres Stanów Zjednoczonych (2004), *Intelligence Reform & Terrorism Prevention Act of 2004*.
- Konwencja o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa, sporządzona w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r.* (Dz. U. z dnia 18 marca 2003 roku).
- Koster P. (2010), *The threats that terrorist and subversive organisations pose, particularly by penetration, to the stability and integrity of financial institutions and markets*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 13, No. 2, p. 132–138.
- KPMG (2004), *Global anti money laundering survey. How banks are facing up to the challenge*.
- KPMG (2007), *Global anti money laundering survey. How banks are facing up to the challenge*.
- KPMG (2011), *Global anti money laundering survey. How banks are facing up to the challenge*.
- KPMG (2011), *Baltic anti – money laundering survey 2011. How banks are facing up to the challenge in the Baltic states*.
- Kufel T. (2011), *Ekonomia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kuijlen T., Migut G. (2004), *Wykrywanie nadużyć i prania brudnych pieniędzy*, StatSoft Polska.



- La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. (2006), *What Works in Securities Laws?*, "Journal of Finance", luty, vol. 61 Issue 1, s. 1–31.
- La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. (2008), *The Economic Consequences of Legal Origins*, "Journal of Economic Literature", Vol. 46:2, p. 285-332.
- La Porta R., Shleifer A. (2008), *The Unofficial Economy and Economic Development*, "National Bureau of Economic Research Working Papers", no. 14520.
- Lilley P. (2006), *Brudne interesy*, Helion, Warszawa.
- Lipert O., Walker M. (1997), *The Underground Economy: Global Evidences of its Size and Impact*, Vancouver, B.C.: The Frazer Institute.
- Lipka-Chudzik D., Daniluk D. (1999), *Banki a problem prania brudnych pieniędzy*, Mediabank, Warszawa.
- Lipowski T. (2002), *Raje podatkowe. Charakterystyka i sposoby wykorzystywania*, Ośrodek Doradztwa i Szkolenia Kadr, Gdańsk.
- Madalina Busuioc E., Unger B. (2007), *The Scale and Impacts of Money Laundering*, Edward Elgar, Cheltenham.
- Maddala G.S. (2008), *Ekonometria*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Magnusson D. (2009), *The cost of implementing the anti – money laundering regulations in Sweden*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 12, No. 2, p. 101–112.
- Malhotra G.K. (2010), *A new dimension of socio – economic offences: e-money laundering*, „Working Paper Series”, no. 7 (2010).
- Mankiw N.G., Taylor M.P. (2009), *Mikroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Masciandaro D. (1998), *Money Laundering Regulation: The Micro Economics*, "Journal of Money Laundering Control, Institute of Advanced Legal Studies", vol. 2, No. 2.
- Masciandaro D. (1999), *Money laundering: the economics of regulation*, „European Journal of Law & Economics”, Vol. 7, s. 225–240.
- Masciandaro D. (2000), *The Illegal Sector, Money Laundering and in the Legal Economy: a Macroeconomics Analysis*, „Journal of Financial Crime”, vol. 8, no. 2, s. 103–112.
- Masciandaro D. (2004), *Combating black money: money laundering and terrorism finance, international cooperation and the G8 role, paper prepared for the Conference „Security, Prosperity and Freedom: why America Leeds the G8”*, Bloomington, June.
- Masciandaro D. (2004), *The global financial crime: Terrorism, money laundering and offshore centres*, Aldershot, Ashgate.
- Masciandaro D. (2007), *Economics of money laundering: A primer*, „Paolo Baffi Centre. Working Paper”, n. 171.
- Masciandaro D., Takats E., Unger B. (2007), *Black finance: The Economics of Money Laundering*, Edward Elgar, Cheltenham.
- Mauro P. (1995), *Corruption and Growth*, „The Quarterly Journal of Economics”, August.
- Mauro P. (1997), *The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure: A Cross-Country Analysis*, in „Corruption and the Global Economy”, Institute for International Economics.
- McDowell J. (2001), *The consequences of money laundering and financial crime, Money Laundering – Economic Perspectives*, May.

- Meloan J., Landman R., Miranda H. de, Eekelen J. van, Soest S. van (2003), *Buit en Besteding, Een empirisch onderzoek naar de omvang, de kenmerken en de besteding van misdaadgeld*, Den Haag: Reed Business Information.
- Ministerstwo Finansów (2005), *Informacja Generalnego Inspektora Informacji Finansowej o realizacji ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu w roku 2004*, Warszawa.
- Ministerstwo Finansów (2006), *Informacja Generalnego Inspektora Informacji Finansowej o realizacji ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu*, Warszawa.
- Ministerstwo Finansów (2007), *Sprawozdanie Działalność Generalnego Inspektora Informacji Finansowej w roku 2006*, Warszawa.
- Ministerstwo Finansów (2008), *Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej z realizacji ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu w 2007 roku*, Warszawa.
- Ministerstwo Finansów (2009), *Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej z realizacji ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu w 2008 roku*, Warszawa.
- Ministerstwo Finansów (2010), *Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej z realizacji ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o praniu pieniędzy oraz przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu w 2009 roku*, Warszawa.
- Ministerstwo Finansów (2011), *Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej z realizacji ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o praniu pieniędzy oraz przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu w 2010 roku*, Warszawa.
- Ministerstwo Finansów (2012), *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Poradnik dla instytucji obowiązanych i współpracujących*, Warszawa.
- Miron J.A. (2003), *A Critique of Estimates of the Economic Costs of Drug Abuse, Report of the Drug Policy Alliance*.
- Mitchell D.J. (2002), *U.S. Government Agencies Confirm That Low – Tax Jurisdictions are not Money Laundering Havens*, „Prosperitas”, vol. II, Issue I.
- Moreira S.T. (2007), *A Two-Period Model of Money Laundering and Organized Crime*, „Economics Bulletin”, Vol. 11, No. 3,1-5.
- Murphy K., Shleifer A., Vishny R.W. (1993), *Why Is Rent-Seeking So Costly to Growth?* „American Economic Review”, May.
- Müller C. (1992), *Geldwäscherei. Motive. Formen. Abwehr. Eine betriebswirtschaftliche Analyse*, Winterthur.
- Najwyższa Izba Kontroli (2011), *Informacja o wynikach kontroli realizacji przez Generalnego Inspektora Informacji Finansowej obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, Zielona Góra.
- Narodowy Bank Polski (1992), *Zarządzenie nr 16/92 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 1 października 1992 roku w sprawie zasad postępowania banków w razie ujaw-*

- nienia okoliczności wskazujących na lokowanie dochodów lub mienia pochodzącego z działalności niezgodnej z prawem lub mających związek z przestępstwem.*
- Narodowy Bank Polski (1994), *Zarządzenie nr C/2/I/94 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 1 stycznia 1994 roku w sprawie przeciwdziałania wykorzystaniu działalności jednostek organizacyjnych Narodowego Banku Polskiego do wykonywania czynności mających na celu ukrycie pochodzenia środków pieniężnych z przestępstwa lub mających związek z przestępstwem.*
- Nordstorm C. (2004), *Shadows of War: Violence, Power, and International Profiteering in the Twenty-First Century*, California Series in Public Anthropology, Berkeley, C.A., University of California Press.
- Passas N. (2003), *Hawala and Other Informal Value Transfer Systems: How to Regulate Them*, US Department of State, Washington, DC.
- Passas N. (2003), *Informal value transfer systems, terrorism and money laundering, a report to the National Institute of Justice*, Northeastern University, November.
- Paun D., Silivestru H., Treanca I. (2010), *New trends concerning operational risk in e-banking*, „Scientific Annals of the Alexandru Ioan Cuza University of Iasi”, issue: special.
- Perkel W. (2004), *Money Laundering and Terrorism: Informal Value Transfer Systems*, „American Criminal Law Review”, 41/2, s. 183–211.
- Piesik L., *Miliardowe straty*, „Gazeta bankowa”, nr 3 (1003).
- Pływaczewski E. (1992), *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej*, Warszawa.
- Pływaczewski E. (1993), *Pranie brudnych pieniędzy nowym wyzwaniem dla systemu ekonomiczno-finansowego w Polsce*, w: *Proceder prania brudnych pieniędzy*, „Studia i materiały”, Toruń.
- Pływaczewski E. (1993), *Proceder prania brudnych pieniędzy*, „Studia i materiały”, Toruń.
- Pływaczewski E. (2000), *Poland Counteracting Money Laundering in Central Europe*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 4, nr 1.
- Posner R.A. (1998), *Economic Analysis of Law*, Wolters Kluwer, New York.
- Preller S.F. (2008), *Comparing AML legislation of the UK, Switzerland and Germany*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 12, no. 3, s. 234–250.
- Prengel M. (2001), *Wykorzystywanie legalnie funkcjonującego sektora bankowego w procederze prania pieniędzy*, „Bezpieczny Bank”, 1-2/2001.
- Prengel M. (2003), *Środki zwalczania przestępczości prania pieniędzy w ujęciu porównawczym*, TNOiK Dom Organizatora, Toruń.
- Prengel M. (bd), *Międzynarodowe przeciwdziałanie praniu brudnych pieniędzy*.
- Preston J.E. (1989), *International and Domestic Money Laundering. Statement and Memorandum before the Committee on Banking, Finance and Urban Affairs*, U.S. House of Representatives, Washington.
- Pricewaterhouse Coopers LLP (2003), *Anti – money laundering current customer review cost benefit analysis*, London.
- Quirk P. (1996), *Macroeconomic Implications of Money Laundering*, International Monetary Fund, Working Paper 96/66.
- Quirk P. (1997), *Money laundering: Muddying in the Macroeconomy*, “Finance & Development”.

- Rada Europy Komitet Ministrów (1980), *Zalecenie 80(10) środki zapobiegające transferei i przechowywaniu funduszy pochodzących z przestępstw kryminalnych*.
- Razavy M. (2005), *Hawala: An underground haven for terrorist or social phenomennon?*, „Crime, Law and Social Change”, vol. 44/2, 2005, s. 277–299.
- Reuter P., Truman E.M. (2004), *Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering*, Institute for International Economics.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 15 września 2011 roku w sprawie wysiłków Unii Europejskiej w walce z korupcją.
- Ross S., Hannan M. (2007), *Money Laundering Regulation and risk – based decision making*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 10, No. 1.
- Roudaut M., Tavares C., Thomas G. (2010), *Money laundering in Europe. Report of work carried out by Eurostat and DG Home Affairs*, EUROSTAT.
- Roudaut M., Karvounaraki (2011), *Money laundering in Europe. Measuring money laundering at continental level: The first step towards a European ambition. Executive summary*, European Commission, DG Home Affairs, Fight Organised Crime Unit.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 maja 2005 r. w sprawie określenia krajów i terytoriów stosujących szkodliwą konkurencję podatkową.
- Ruce P.J. (2011), *Anti – money laundering: the challenges of Know Your Customer legislation for private bankers and the hidden benefits for relationship management* („The Wright side of Knowing Your Customer”), „The Banking Law Journal”, June 2011.
- Salanie B. (1997), *The Economics of Contracts: A Primer*, „MIT Economic Press”, Cambridge, MA.
- Salifu A. (2008), *Can corruption and economic crime be controlled in developing economies – and if so, is the cost worth it?*, „Journal of Money Laundering Control”, Vol. 11, No. 3, pp. 273–283.
- Sanhye D. (2012), *Revised FATF Recommendations – rethinking the way to conduct AML/CFT risk assessment*, Thomson Reuters.
- SAS (2009), *Dynamic risk classification for anti – money laundering*, <http://www.sas.com/reg/wp/corp/10219>.
- Sawicki K. (2006), *Rola banków i nadzoru bankowego w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy*, „Prokurator”, nr 2(26)/2006.
- Schneider F. (2006), *Shadow Economies of 145 Countries All Over the World: What Do We Really Know?*, revised May, dostępny na stronie [http://www.econ.jku.at/Schneider/ShadEconomyWorld145\\_2006.pdf](http://www.econ.jku.at/Schneider/ShadEconomyWorld145_2006.pdf), 2006.
- Schneider F. (2007), *Shadow Economies and Corruption All Over the Word: New Estimate for 145 Countries*, „Economics”, nr 2007-9.
- Schneider F. (2007), *Money Laundering: some preliminary empirical findings*.
- Schneider F. (2009), *Szara strefa gospodarki europejskiej. Jak systemy płatnicze mogą pomóc w zwalczaniu szarej strefy*, VISA.
- Schneider F. (2010), *Turnover of Organized Crime and Money Laundering: some preliminary empirical findings*, „Public Choice”, Vol. 144, issue 3, p. 473–486.
- Schneider F., Windischbauer U. (2008), *Money Laundering: Some Facts*, „European Journal of Law and Economics”, nr 26(3), s. 387–404.

- Schwander-Auckenthaler K. (1995), *Missbrauch von Bankgeschäften zu Zwecken der Geldwascherei, Eine bankbetriebswirtschaftliche Analyse deliktgefährdeter Bereiche*, Paul Haupt Verlag, Stuttgart.
- Shelly L.I. (1997), *Paying the Price: Organized Crime Has Exacted a Heavy Toll on Russia's Economy*, Rosja, kwiecień.
- Shelly L.I. (1997), *The Price Tag of Russia's Organized Crime, The World Bank's Transition*.
- Shleifer A., Vishny R.W. (2010), *Unstable banking*, „Journal of Financial Economics”, Vol. 97, p. 306–318.
- Sidrausky M. (1967), *Rational Choice and Patterns of Growth in a Monetary Economy*, „American Economic Review”, vol. 57, no. 2, s. 534–544.
- Sienkiewicz S. (2007), *Prepaid Cards: Vulnerable to Money Laundering?*, Federal Reserve Bank of Philadelphia.
- Siska J. (1999), *Die Geldwascherei und Ihre Bekämpfung in Österreich, Deutschland Und der Schweiz*, Wien.
- Skorupka J. (2006), *Pojęcie brudnych pieniędzy w prawie karnym*, „Prokuratura i prawo”, nr 11.
- Smith P. (1994), *Assessing the Size of the Underground Economy: the Statistics Canada Perspective*, nr 13-604-MIB – No. 28.
- Sopoćko A. (2005), *Rynkowe instrumenty finansowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 153.
- Stiglitz J.E. (2004), *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Strauss K. (2009), *The Situation of Financial Intelligence Units in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Basel Institute on Governance, Bazylea.
- Swanney D. (2008), *Money Laundering and Terrorist Financing Prevention and Compliance*. Reporting Officer's Reference Guide 2008/9, British Bankers' Association MHA Group.
- Szczodrowski G. (2007), *Polski system podatkowy*, PWN, Warszawa.
- Śleszyńska-Chorewicz E. (1999), *Przeciwdziałanie praniu brudnych pieniędzy w polskim systemie bankowym*, w „Przeciwdziałanie korupcji i zorganizowanej przestępczości”, Biuletyn Ośrodka Informacji Rady Europy, Nr 3-4.
- Świecka B. (2008), *Detaliczna bankowość elektroniczna*, CeDeWu, Warszawa.
- Takats E. (2007), *A Theory of „Crying Wolf”: The Economics of Money Laundering Enforcement*, International Monetary Fund.
- Takats E. (2008), *Tax Rate Cuts and Tax Compliance – The Laffer Curve Revisited*, IMF Working Papers, International Monetary Fund.
- Tanzi V. (1996), *Money Laundering and the International System*, International Monetary Fund Working Paper 96/55.
- Tanzi V. (1997), *Macroeconomic Implications of Money Laundering, in E.U. Savona, Responding to Money Laundering: International Perspectives*, Amsterdam: Harwood Academic Publishers, s. 91–104.
- Tirole J. (1988), *The Theory of Industrial Organization*, „The MIT Press”, Cambridge, MA.
- The New York Clearing House Association LLC, *Guidelines for Counter Money Laundering Policies and Procedures in Correspondent Banking*.

- Tyrowicz J. (2005), *Analiza danych panelowych*.
- Unger B. (2006), *The amounts and effects of money laundering*, The Dutch Ministry of Finance Report, Den Haag, Netherlands.
- Unger B. (2009), *Money Laundering – A Newly Emerging Topic on the International Agenda*, “Review of Law & Economics”, issue 2.
- Unger B. (2009), *The Gravity Model of Measuring Money Laundering and Tax Evasion*, paper przygotowany na konferencję „Workshop on Macroeconomic and Policy Implication of Underground Economy and Tax Evasion”, Bocconi University, Mediolan.
- Unger B., van Waarden F. (2009), *How to Dodge Drowning in Data? Rule- and Risk-Based Anti Money Laundering Policies Compared*, “Review of Law & Economics”, Vol. 5: Iss. 2, Article 7.
- Unger B., Walker J., *Measuring Global Money Laundering “The Walker Gravity Model”*, “Review of Law & Economics”, Vol. 5: Iss. 2, Article 2, s. 4.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku *Kodeks cywilny*, (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93).
- Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 roku *o działalności gospodarczej*, (Dz.U. 1988 nr 41 poz. 324).
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1989 roku *Prawo bankowe*, (DZ. U. 1989 NR 4, POZ. 21).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku *Kodeks karny*, (Dz. U. z dnia 2 sierpnia 1997 r.)
- Ustawa z dnia 19 listopada 1999 roku *Prawo działalności gospodarczej*, (Dz.U. 1999 nr 101 poz. 1178).
- Ustawa z dnia 12 października 1994 roku *o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego*, (Dz.U. 1994 nr 126 poz. 615).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku *Prawo bankowe*, (Dz.U. 1997 nr 140 poz. 939).
- Ustawa z dnia 16 listopada 2000 roku *o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, (Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 276, Nr 182, poz. 1228, z 2011 r. Nr 134, poz. 779).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku *o obrocie instrumentami finansowymi*, (Dz.U. 2005 nr 183 poz. 1538).
- Walker J. (1995), *Estimates of the Extent of Money Laundering in and through Australia*, Paper Prepared for the Australian Transaction Reports and Analysis Centre, Qceanbeyan: Jonh Walker Consulting Services.
- Walker J. (2004), *A very temptative exploration of the relationship between shadow economy and the production and transit of illicit drugs*, New York: UNODC document, December.
- Wang S.N., Yang J.G. (2007), *A money laundering risk evaluation metod based on decision tree, Machine Learning and Cybernetics*.
- Wawrzybok A. (2008), *Pecunia non olet? Skuteczność wspólnotowych uregulowań prawnych w walce z procederem prania brudnych pieniędzy w Polsce i Unii Europejskiej*, ZNZE WSiIZ 3/2008 (8), ISSN 1689-9229, s. 13–57.
- Woda K. (2006), *Money laundering techniques with electronic payment systems*, „Information & Security. An International Journal”, vol. 18, p. 27–47.
- Wolfsberg Group, *Wolfsberg Statement. Guidance on a Risk Based Approach for Managing Money Laundering Risk*.
- World Bank (2002), *About the World Bank Group*.
- Wójcik J.W. (2000), *Rola mafii w praniu pieniędzy*, „Biuletyn Bankowy”, nr 7-8/ 2000.

- Wójcik J.W. (1997), *Pranie pieniędzy. Studium prawnokryminologiczne i kryminalistyczne*, Toruń.
- Wójcik J.W. (2002), *Generalny Inspektor Informacji Finansowej na tropie prania pieniędzy*, „Rzeczpospolita” 20 lutego 2002, nr 43.
- Wyrzykowska J. (1999), *Polskie prawo w walce z procederem prania pieniędzy*, „Prokuratura i Prawo”, nr 11-12.
- Varian H.R. (2002), *Mikroekonomia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Verhage A. (2009), *Supply and demand: anti-money laundering by the compliance industry*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 12, No. 4, s. 371–391.
- Viles T. (2008), *Hawala, hysteria and hegemony*, „Journal of Money Laundering Control”, vol. 11, no. 1, s. 25–33.
- Zdanowicz J.S., *Trade-Based Money Laundering and Terrorist Financing*, “Review of Law & Economics”, Vol. 5: Iss. 2, Article 3.

